Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/norskriksmlsgram00west

NORSK
RIKSMÅLS-GRAMMATIKK

LaDaNor
W5275n

NORSK
RIKSMÅLS-GRAMMATIKK

FOR STUDERENDE OG LÆRERE

AV

DR. AUG. WESTERN

359141
39.
3. 1.

KRISTIANIA
FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
1921

Printed in Norway

DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI

MIN GAMLE LÆRER

OVERLÆRER KNUD KNUDSEN

IN MEMORIAM

Forord.

Med denne bok har jeg hatt en dobbelt hensikt. Jeg har for det første villet gi et såvidt mulig tro billede av det nuværende norske riksmål både i dets talte og dets skrevne form, og har derfor søkt å klarlegge sprogbruken ved en fylde av eksempler både fra talesproget og skriftsproget. De siste har jeg hentet særlig fra den nyere og nyeste skjønnlitteratur, delvis også fra annen slags litteratur. Jeg har heller ikke forsmådd barnebøker, da vi i de bedre av disse nettop finner ekte talesprog.

Men dernæst har det også vært min hensikt å prøve på å bringe noget større klarhet i de grammatiske begreper, som nu, særlig i våre skolegrammatikker, synes å være i en viss forvirring. Jeg har dog ikke tatt op til behandling sprogpsykologiske spørsmål, som jeg finner har liten praktisk betydning, og har heller ikke gått så voldsomt til verks som f. eks. ADOLF NOREEN i sitt monumentale verk *Vårt Språk*, særlig i bind V. Heller ikke har jeg helt kunnet slutte mig til den danske grammatiker H. G. WIWEL (*Synspunkter for dansk sproglære*, Kjøbenhavn 1901), som jeg synes altfor ensidig betoner sprogets formelle side, så han f. eks. endog frakjenner de nordiske sprog en særlig artikkel. Mitt system er i virkeligheten en videre utformning av de antydninger jeg for mange år siden gav i et lite skrift *Om en reform i vor tegnsætning* (Hamar 1897). Jeg har derfor bare forsøkt å skjelne skarpt mellem de logiske og de formelle kategorier, og fremstillingen faller derfor også i to hoved-deler: den logiske og den formelle. Det er mig en kjær plikt å erkjenne den hjelp jeg herunder har hatt av professor OTTO JESPERSENS grammatiske arbeider, særlig hans bok *Sprogets logik* (Kjøbenhavn 1913), hvorfra jeg bl. a. også har lånt navnene *overledd*, *adledd*, *underledd*, *helsetning* og *leddsetning*, hans avhandling *Tid og tempus* (Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1914), som har vist mig nødvendigheten av å skjelne mellem den logiske kategori *tid* og den formelle kategori *tempus*, samt hans avhandling *En sproglig værdiforskydning* (Dania III, 145 fgg.), som ligger til grunn for min fremstilling i §§ 60—66. Helt og holdent for min egen regning står derimot skjelningen mellem den logiske kategori *forestilling* og den formelle kategori *setning*, mellem *pronomen* og *determinativ* og definisjonene av *hoved-* og *biobjekt*.

Den av og til anvendte lydskrift trenger antagelig ingen nærmere forklaring. Der er bare det å merke at lydlengde betegnes ved efterstillet *: (se:, set:)*, og at trykk-tegnet ′ settes foran trykk-stavelsen *(be′sø:kə, fa′mi:liə)*.

Endelig har jeg å uttale min ærbødige takk til Kirke- og Undervisnings-departementet, som har foreslått, og Stortinget, som har bevilget et statstilskudd til boken, således at den kan selges noget billigere enn det ellers hadde vært mulig.

Fredrikstad i mars 1921.

Aug. Western.

Rettelser.

Side	12,	linje	12	fra	oven	står	597—601,	les:	598—602.
»	»	»	14	-	»	»	615	»	616.
»	13,	»	5	-	»	»	602—613	»	603—614.
»	67,	»	4	-	»	»	623	»	624.
»	425,	»	1	-	neden	»	695	»	696.
»	462,	»	1	-	»	»	589	»	590.

Innhold.

Side

Innledning 1

Den logiske del.

I. **Ledd** 11

Overledd §§ 10—12. Adledd §§ 13—14. Underledd §§ 15—16.

II. **Forestillinger** 15

III. **Leddsetninger** 20

Overledds-setninger §§ 27—32. Adledds-setninger §§ 33—40. Underledds-setninger §§ 41—42.

IV. **Over- og underordning. Sideordning** 33

I almindelighet §§ 43—46. Det overordnede ledd formelt ufullstendig §§ 47—49. Det underordnede ledd formelt ufullstendig §§ 50—53. Formell ombytning av overordning og underordning §§ 54—58. Formell sideordning — logisk underordning §§ 59—66.

V. **Setningsledd.**

Subjektet 55

Subjektets kjennemerker §§ 68—72. Gruppe-subjekt § 73. Skinnsubjekt §§ 74—77. Formelt subjekt §§ 78—81. Gjentagelse av subjektet § 82. Overført subjekt §§ 83—84. Utelatt subjekt § 85.

Omsagnet 78

Omsagnsverbet § 87. Verbets aksjonsarter §§ 88—89. Verbets funksjoner §§ 90—91. Tid og tempus § 92.

Tidsforestillingen 83

De sproglige uttrykk for nutid § 100; for fortid §§ 101—110; for førfortid § 111—114; for efterfortid § 115; for fremtid §§ 116—119; for førfremtid § 120; for efterfremtid § 121. Forskyvning av tiden §§ 122—124.

Utsagnets forskjellige måter 101

Det virkelige og det uvirkelige §§ 125—127. Det uvirkelige som er opfyllelig §§ 128—131. Det uopfyllelige §§ 132—134.

Side
Predikativet 107
Objektet 117
Definisjon §§ 146—149. Hovedobjekt §§ 150—156. Gruppeobjekt §§ 157—164. Objekt efter verbalgrupper §§ 165—170. Skinnobjekt og formelt objekt § 171. Gjentagelse av objektet § 172. Utelatt objekt § 173. Objekt efter andre ord enn verber § 174.
Biobjekt 140
Ekskurs: om refleksivt objekt 145
Passiv 153
Forskjellen på aktiv og passiv §§ 187—189. Passiv av transitive verbalgrupper § 190. Biobjektet subjekt i passiv § 191. Passiv av intransitive verber § 192. S-formen og omskrivningen med *bli* §§ 193—203.
Underledd 167
Stedsbestemmelser §§ 205—208. Tidsbestemmelser §§ 209—211. Målsbestemmelser § 212. Måtesbestemmelser § 213.
VI. **Mere om adledd** 175
Komplement med *av, i, på, til* § 218. Genitiv §§ 219—225.
VII. **Logisk konstruksjon** 185
Galt kjønn § 227. Galt tall §§ 228—233.

Den formelle del.

VIII. **De formelle kategorier** 195
Pronomener og determinativer §§ 235—242.
IX. **Den formelle setning** 201
Setningsformen 206
Setningsaksenten §§ 250—255. Subjektets plass §§ 256—257. Inversjon av subjekt og predikat §§ 258—261. Predikativets plass § 262. Hovedobjektets plass § 263. Biobjektets plass § 264. Adverbets plass §§ 266—280. Komplementets plass §§ 281—283.
Særsetninger 237
Utsagnssetninger § 285. Spørresetninger §§ 286—287. Ønskesetninger § 288.
Leddsetninger 240
At-setninger §§ 291—305. Avhengige spørresetninger §§ 307—311. Ubundne relativsetninger §§ 312—315. Nødvendige relativsetninger §§ 317—322. Relativsetninger uten tilknytning §§ 323—330. Unødvendige relativsetninger §§ 331—334. Relativ tilknytning istfr. sideordning § 335. Konjunkjons-setninger §§ 336—343.
X. **Kontaminasjon og anakoluti** 296
XI. **Verbet** 301

Side

De svake verber §§ 358—370. De sterke verber §§ 371—387. Onomatopoietiske verber § 388. Presensformen §§ 389—391. Avvikende verber §§ 392—393. De sammensatte tempora §§ 394—401. Hjelpeverber forbundne med infinitiv eller perf. partisipp §§ 402—405

Bruken av indikativs tempora 339
Hjelpeverbene skal og vil 345
Andre hjelpeverber 348
Verbets modi 350
Verbets s-form 352
Bruken av infinitiv 355
Bruken av presens partisipp 368
Sammensatte verber 377

XII. **Substantivet** 387

Kjennemerker §§ 465—471. Inndeling efter betydningen §§ 472—475. Grammatisk kjønn §§ 476—481. Flertall §§ 482—495. Egenheter ved bruken av entall og flertall §§ 496—504. Genitiv og dativ §§ 505—508.

Bruken av substantivet 422

Som overledd §§ 510—511. Som adledd §§ 512—518. Som underledd §§ 519—523.

XIII. **Pronomenene** 429

De bøiede pronomener 431

Inndeling §§ 525—526. De bøiede pronomener: Form §§ 528—529. Bruk §§ 530—538. Bruken av subjekts- og objektsformen §§ 539—544. Genitiv § 545.

De ubøiede pronomener 446

XIV. **Adjektivet** 453

Formelle kjennemerker §§ 554—557. Bøining §§ 558—569. Defekte adjektiver § 570. Komparasjon §§ 572—589. Genitiv av adjektiver § 590. Adjektivets plass §§ 592—596.

Bruken av adjektivet 475

Som overledd §§ 598—602. Som adledd §§ 603—614. Som underledd § 615.

XV. **Determinativene** 484

Eiendoms-determinativer §§ 617—620. Påpekende determinativer §§ 621—625. Spørrende determinativer § 626. Ubestemte determinativer §§ 627—635.

XVI. **Artiklene** 499

Form §§ §§ 636—643.

Bruk 501

Den individualiserende bruk, av den ubestemte artikkel §§ 645—658; av den efterhengte bestemte artikkel §§ 659—669. Den generaliserende bruk §§ 671—674. Den foranstillede artikkel §§ 675—678. Dobbelt bestemmelse av substantivet §§ 679—687. Artiklenes plass § 688.

Side
XVII. **Tallordene** 534
Grunntall §§ 690—696. Ordenstall §§ 697—698.
XVIII. **Ubøielige ord** 539
De egentlige adverber. Form §§ 700—708.
Bruk 547
Som underledd §§ 710—715. Som adledd § 716. Som overledd § 717.
Preposisjonene 553
Form og plass §§ 718—722. Komplementet §§ 723—725.
Konjunksjonene 559
Og, eller, men §§ 727—735. *Ti* og *for* § 736.

Innledning.

1. En skal ikke ha beskjeftiget sig meget med norsk grammatikk, eller ha brukt mange forskjellige lærebøker, før en opdager at der hersker adskillig forvirring, dels med hensyn til de navn som brukes for de forskjellige grammattiske begreper og forhold, dels med hensyn til forklaringen eller definisjonen av disse begreper og forhold. Enkelte lærebøker prøver å holde sig til bare norske navn, såsom: *navnord*, *beskaffenhetsord* eller *egenskapsord*; *nutid*, *fortid*; *grunnledd* og *omsagn* istfr. de fremmede *substantiv*, *adjektiv*; *presens*, *imperfektum*; *subjekt* og *predikat*. Andre blander norske og fremmede navn sammen. Forvirringen økes når vi kommer til definisjonen av disse uttrykk, da denne meget ofte står i strid med bruken av dem. Å definere et substantiv, eller navnord, som et ord der «angir navnet på en person eller ting», er således lite tilfredsstillende. Hvem skulde efter den definisjon tro at selve ordene *person* og *ting* er substantiver? Et ord kan jo ikke forklare sig selv. Det lyder også noget underlig å si at f. eks. *lys*, *mørke*, *kjærlighet*, *hat*, *sorg*, *glede* er navn på ting. Ikke stort bedre er det å si at «substantiver kalles de ord som nevner hvad noget er eller heter». Her er *noget* satt inn istedenfor *person eller ting*, tydeligvis i den hensikt å undgå vanskeligheten med abstrakter. Men så får vi vanskeligheten igjen ved ord som betegner personer, særlig ved egennavn. Det er ialfall ikke meget oplysende å si at *Hans* forteller hvad «noget» heter. Og selv om det lar sig høre at *sykdom* er navnet på «noget», nemlig en tilstand, så må samme definisjon kunne brukes om *syk*, for det kan også sies å betegne en tilstand.

Et *adjektiv* defineres almindelig som et ord der «angir en egenskap ved en person eller ting», og kalles derfor også *egenskapsord* eller *beskaffenhetsord*. Men efter denne definisjon må jo ord som *godhet*, *falskhet*, *tykkelse* o. lign. også være adjektiver, for det kan ikke nektes at disse også betegner en egenskap ved en person eller ting. En egenskap kan jo nemlig ikke eksistere i og for sig uten å henføres enten til en person eller ting (*mannens godhet*, *treets tykkelse*). Andre definerer et *adjektiv* som et ord der «nærmere bestemmer et substantiv». Dette passer i mange tilfelle; men hvorledes går det da med adjektivene i følgende eksempler: *Lykken hjelper den tapre. Han fulgte ham gjennem tykt og tynt.* For disse bestemmer jo ikke noget substantiv, og er dog adjektiver. Eller hvorledes kan vi efter den definisjon undgå å måtte regne *der* og *derhenne* til adjektivene i uttrykkene *den mannen der, huset derhenne?* For det kan jo ikke nektes at disse her bestemmer et substantiv.

Vender vi os til verbene, går det ikke bedre, snarere verre, især hvis vi bruker norske navn. Barn lærer at *kommer* er nutid og *kom* fortid. De må da tro at det første betegner noget *nutidig* og det siste noget *fortidig*. Men sier jeg: *han kommer imorgen* eller *jeg skulde ønske han snart kom*, saa betegner jo begge to fremtid.

«En setning,» heter det i én grammatikk, «er en forbindelse av ord som utsier noget om en person eller ting.» Efter denne definisjon kan spørresetninger ikke være setninger, for de utsier intet om en person eller ting. «En setning,» heter det i en annen grammatikk, «er en forbindelse av ord som gir mening». Efter denne definisjon kan da bisetninger og de såkalte eftersetninger ikke være setninger, for de gir ingen mening når de betraktes alene. Og hvis der med «mening» skal forståes «fornuftig mening», så blir en selvstendig setning som *To ganger to er fem* heller ingen setning, for den inneholder jo ingen fornuftig mening. Omvendt må et uttrykk som *Til Bloksbjerg med dig!* være en setning, for det kan ikke nektes at den gir en meget tydelig mening.

Der må følgelig være noget galt fatt med disse definisjoner, for feilen kan jo ikke godt ligge i de grammattiske kjensgjerninger. Hvad er det da som er galt?

2. Feilen er at læreboksforfatterne ikke har været tilstrekkelig opmerksomme på at sproget har to sider, nemlig en *formell* og en *logisk*, eller rettere sagt, de blander de to sammen og gir logiske definisjoner av formelle kategorier.

Formelt består sproget av *former*, d. v. s. av ord og ordforbindelser av en bestemt form uten hensyn til deres funksjon; men *logisk* består det av *ledd* og *forestillinger*, d. v. s. av ord og ordforbindelser med en bestemt funksjon uten hensyn til formen. Det er av høieste viktighet å holde disse to fra hverandre. Det formelle må defineres formelt, det logiske må defineres logisk. Nogen eksempler vil vise denne forskjell: Hvis vi i de tre setninger 1) *søndag er den første dag i uken*, 2) *søndag eftermiddag er hyggelig*, 3) *han reiste søndag*, skal forklare ordet *søndag*, så kan det gjøres enten formelt eller logisk. *Formelt* har vi å betrakte ordet fra dets formelle side, d. e. ganske isolert, uten hensyn til dets funksjon i vedkommende setning, og der kan da ingen tvil være om at det er et substantiv, ikke fordi det betegner ditt eller datt, men fordi det kan få substantivenes formelle kjennemerke, nemlig den efterhengte artikkel: *søndagen*. *Logisk* derimot bryr vi os ikke om dets form, men undersøker dets funksjon i de tre setninger, og vi finner da tre forskjellige funksjoner av ordet. I den første setning er det *subjekt* og følgelig hvad Hofgaard i sin grammatikk kalder et *substantivisk ledd;* i den annen setning står det derimot som en nærmere bestemmelse til et substantiv og er derfor et *adjektivisk ledd*, og i den tredje endelig står ordet som en tidsbestemmelse til *reiste*, og er derfor et *adverbialt ledd*.

La os nu se på nogen andre setninger: 1) *Konens mann er død.* 2) *Han er en mann av ære.* 3) *Mannen derhenne er min far.* 4) *Han er en mann du kan stole på.* I hver av disse står der et adjektivisk ledd til substantivet *mann*, nemlig 1) *konens*, 2) *av ære*, 3) *derhenne*, 4) *du kan stole på.* Logisk er disse fire ledd av nøiaktig samme verdi, men formelt er de høist forskjellige, nemlig 1) et substantiv i genitiv, 2) et komplement, 3) et adverb, 4) en relativsetning.

3. Vi ser således at et substantiv kan være både substan-

tivisk, adjektivisk og adverbialt ledd, og at omvendt et ledd kan utgjøres av forskjellige «former». Selve uttrykkene substantivisk, adjektivisk og adverbialt ledd er dog mindre heldige betegnelser. For det første er de noget tungvinte å bruke, men dernæst minner de for meget om de formelle kategorier substantiv, adjektiv og adverb. Et substantivisk ledd behøver ikke å bestå av eller inneholde noget substantiv, heller ikke et adjektivisk ledd noget adjektiv, eller et adverbialt ledd noget adverb, som de ovenfor opstillede setninger viser. Der må derfor finnes mere betegnende uttrykk for disse tre logiske funksjoner, og i denne grammatikk vil da istfr. det første bli brukt navnet *overledd*, istfr. det annet: *adledd* og istfr. det tredje: *underledd. Formelt* har vi altså å gjøre med *ordklasser* som *substantiver*, *adjektiver*, *adverber* osv.; *logisk* derimot med *ledd*, nemlig *overledd*, *adledd* og *underledd*. — Om disse tre ledds innbyrdes forhold er videre å merke at et overledd er mere spesielt i sin betydning, d. e. har et mindre betydningsområde enn et adledd, og dette igjen enn et underledd, som følg. eks. vil vise: *en meget stor mann*. Her har vi overleddet *mann*, som er bestemt ved de to adledd *en stor*, og det siste er igjen bestemt ved underleddet *meget*. Nu er det klart at *mann* har et langt mindre betydningsområde enn *stor*. Der er bare ett slags levende vesener som kan kalles *mann*, men *stor* kan anvendes om snart sagt alle mulige personer og ting, og *meget* kan igjen forsterke betydningen av et hvilketsomhelst adjektiv og adverb. Og allikevel er det merkelig at det mest spesielle ord, *mann*, blir ennu mere spesielt i sin betydning (får sitt betydningsområde ennu mere innskrenket) ved tilføielsen av *stor*, uaktet dettes betydningsområde i og for sig er større; *store menn* danner jo en underavdeling av hovedklassen *menn*. På samme måte blir *stor* mere spesielt ved tilføielsen av *meget*, eftersom der finnes flere *store* enn *meget store* personer og ting. — Et adledds opgave er således å spesialisere et overledds betydning, et underledds å spesialisere et adledds eller et annet unnerledds betydning.

4. Den samme tosidige betraktning må anvendes like overfor setningsforbindelser. Eks.: *Han sa at den mann som var drept, var hans fetter*. Formelt har vi her tre setninger, nemlig: 1) *han sa*, 2) *den mann var hans fetter*, 3) *som var* *drept.* Hver av disse inneholder nemlig det som hører med til en setning, nemlig *subjekt* og *predikat*, og dette er formelt tilstrekkelig, idet innholdet eller meningen ingen rolle spiller. Den første og den siste setning sier jo i og for sig ingen ting. Logisk derimot utgjør disse tre setninger en énhet, d. v. s. *én forestilling.* Det er en tilfeldighet, som ingen betydning har, at denne forestilling her er uttrykt ved hjelp av tre setninger. Den kunde likeså godt været uttrykt i én setning, f. eks. *Han erklærte den drepte mann for sin fetter.* Der er altså samme forhold mellem *setninger* og *forestillinger* som mellem *ordklasser* og *ledd.* Setninger og ordklasser er *formelle kategorier*, som må defineres efter sine formelle eiendommeligheter, forestillinger og ledd derimot er *logiske kategorier*, som må defineres efter sine funksjoner.

5. På samme måte må vi ved behandlingen av verbet skjelne mellem form og funksjon. I de tre setninger: «1) Netop som han skulde stige inn i toget *kommer* politiet og arresterer ham, 2) Der *kommer* han, 3) Han *kommer* imorgen», er *kommer* samme *form*, nemlig presens indikativ. Men denne forms funksjon er høist forskjellig i de tre setninger. I den første betegner den noget *fortidig*, i den annen noget *nutidig* og i den tredje noget *fremtidig.* Det er derfor ganske misvisende å kalle formen *kommer* for nutid. — Ogsaa preteritum (imperfektum) kan betegne alle tre tider, f. eks. «1) Han *var* syk igår, 2) Hvis han *var* så syk som han sier —, 3) Gid vi snart *var* fremme». Formen *var* fortjener derfor ikke navnet fortid. Omvendt kan den samme *tid* betegnes ved forskjellige former: «1) Han *er* rik, 2) Hvis jeg *var* så rik som han —, 3) Mon han *skulde være* så rik som de sier.» Her betegner *er*, *var skulde være* allesammen nutid. Det er derfor også her nødvendig å skjelne mellem det formelle begrep *tempus* (presens, preteritum el. imperfektum, perfektum, pluskvamperfektum, futurum) og det logiske begrep *tid* (nutid, fortid og fremtid).

6. Endelig er det nødvendig å skjelne mellem *formelle og logiske forbindelser.* Ved en *formell forbindelse* forståes *to eller flere ord som i en bestemt rekkefølge er forbundne enten ved en bestemt bøiningsform eller et formord.* Slike forbindelser er:

1) et *adledd* og et *overledd:* en stor mann, et stort hus, store menn; min sønn, mitt hus; denne bok, disse bøker;

mannens hus, huset til mannen; en ærlig mann, en mann av ære o. s. v.

2) et *underledd* og et *adledd:* meget stor; høist besynderlig.

3) et *overledd* og et *finitt verbum:* mannen arbeider; gutten skrev; han er syk.

En sådan formell forbindelse behøver ikke å gi nogen fullstendig eller endog fornuftig mening. Hovedsaken er det formelle. Således forteller forbindelser som *en stor mann, mannens hus* oss i virkeligheten lite eller ingenting sådan som de står, men er allikevel formelle forbindelser fordi de består av et adledd og et overledd. Grupper som *en mann med to hoder* eller *en elefant uten snabel* gir i og for sig ingen fornuftig mening, men er av samme grunn som de foregående allikevel formelle forbindelser. Der er heller intet iveien for at de kan forekomme i det virkelige sprog, når der nemlig føies til noget, f. eks. *Ingen har nogensinne sett en mann med to hoder eller en elefant uten snabel.* Et uttrykk som *Fisken kunde snakke* er i og for sig nonsens, men da det er en forbindelse av et overledd (fisken) og et finitt verbum (kunde), danner det allikevel en formell forbindelse. Også en sådan gruppe kan forekomme i sproget, f. eks. *Hvis fisken kunde snakke* —.

7. Derimot danner en gruppe som *mannen løpe* ingen formell forbindelse. Den gir dog god mening i uttrykket *Jeg så mannen løpe* eller *Jeg bad mannen løpe.* Det er derfor en logisk forbindelse. Det samme er tilfelle med *ham liggende* i uttrykk som *Jeg fant ham liggende på gulvet.*

8. I denne grammatikk vil der bli gjort forsøk på å skjelne strengt mellem de formelle og logiske kategorier, og behandlingen faller derfor i to hoveddeler. Spørsmålet blir da, hvilken av de to skal behandles først. Teoretisk sett kan det sies å være likegyldig, da det i ethvert tilfelle er umulig å undgå her og der å henvise fra den ene del til den andre; men praktisk er der dog nogen forskjell. Er det et fremmed, ukjent, sprog som behandles — og hertil blir også å regne morsmålet like overfor nybegynnere — synes det rimeligst å begynne med den formelle del, da et visst kjennskap til vedkommende sprogs former er nødvendig for å kunne forstå den logiske del. Gjelder behandlingen derimot et vesentlig kjent sprog, altså morsmålet for viderekomne — og for den saks skyld også et i hovedtrekkene kjent fremmed sprog —, synes det rimeligere å begynne med den logiske del. Da denne grammatikk ikke tar sikte på nybegynnere, men på studerende og lærere, vil derfor denne fremgangsmåte bli fulgt her.

DEN LOGISKE DEL

DE LOGISKE KATEGORIER OG DET SPROGLIGE UTTRYKK FOR DEM

I. Ledd.

9. Mens sproget *formelt* består av *ordklasser*, som kjennetegnes ved visse *formelle* eiendommeligheter uten hensyn til deres funksjon, består det *logisk* av *ledd*, som kjennetegnes ved sin *funksjon* uten hensyn til formen. Disse ledd er tre, nemlig *overledd, adledd* og *underledd*.

Overledd.

10. Et overledd er *et ord eller en ordgruppe med selvstendig funksjon*, d. e. som ikke tjener til å spesialisere et annet ord eller ledd.

11. Et overledd kan stå:

1. som *subjekt: solen skinner; han er syk.*

2. som *hovedobjekt*, enten for et verbum: *han skjøt bjørnen;* eller for en preposisjon: *gutten falt i vannet.*

3. som *biobjekt: jeg gav ham boken; læreren fortalte barnene eventyr.*

12. Som overledd brukes:

1. ***Substantiver og pronomener:*** *mannen gav gutten en bok; jeg gav ham den.*

2. ***Adjektiver,*** hertil også regnet *partisipper*, når de ikke står som nærmere bestemmelse til et overledd, og et sådant heller ikke kan underforståes fra det foregående eller følgende. Adjektivet kan da betegne enten en enkelt: *Lykken hjelper den tapre. Han forskrev sig til den onde;* eller flere: *Gamle og unge svang sig i dansen,* eller noget nøitralt: *Han fulgte ham gjennem tykt og tynt.* At det fremdeles formelt

er et adjektiv, fremgår av at det beholder sin adjektiviske bøining. Men da et sådant adjektiv forener i sig både substantivets og adjektivets natur, kan det bestemmes både av et adledd (adjektiv) og av et underledd (adverb), eftersom bestemmelsen gjelder den person eller ting som det betegner, eller den egenskap som tillegges denne person eller ting. Da f. eks. *den syke* har samme betydning som *den syke person*, kan det hete både *den tålmodige syke*, d. e. den tålmodige person som er syk, og *den alvorlig syke*, d. e. den person som er alvorlig syk. T. T. 1917, nr. 267: Den høireisthet og det *samtidig lune*, som særpræget Alexander Kielland. Nærmere om bruken av adjektivet som overledd i den formelle del §§ 597—601.

3. **Determinativer** som *mitt, ditt; alle, enhver, nogen* o. fl. (se ndfr. § 615 fgg.): *Jeg og mine er friske. Han gjør ikke forskjell på mitt og ditt. De gik hver til sitt. Alle må dø. Enhver er sin egen lykkes smed. Noget er bedre end intet.*

4. **Tallord.** *Hvad to vet, vet alle. Fire er det dobbelte av to.*

5. **Adverber:** *Frem og tilbake er like langt. Inntil da. Fra nu av.* Hilditch, Sjøfortæll. II, 97: Bagenfor *der* igjen gaar hvalen frem og tilbage.

6. **Infinitiver:** *Å dikte er kamp med trolle. Han likte ikke å bade. Han gav sig meget av med å male.*

7. **Hele ordgrupper,** nemlig:

a. *gruppe-subjekter* og *gruppe-objekter: To ganger to er fire. Tusenvis av mennesker var tilstede. Han har skutt tusenvis av ryper. Jeg foretrekker en fugl i hånden for ti på taket. Jeg har ingenting å gjøre. Jeg så ham løpe. En ung mand på mellem 20 og 25 år.* —

b. *setninger* (overledds-setninger, § 27 fgg.): *At jorden er rund er sikkert. Vi vet nu at jorden er rund. Ingen tviler nu på at jorden er rund. Jeg vet ikke hvem han er eller hvad han heter.*

Anm. Om gruppe-overledd se også ndfr. § 16, anm.

Adledd.

13. Et *adledd* er *et ord eller en ordgruppe som spesialiserer et overledd.*

14. Som adledd brukes:

1. ***Adjektiver og partisipper:*** *en stor mann; et litet barn; den nye vei; gamle koner; levende billeder; en forfulgt uskyldighet.* Nærmere om adjektivets bruk som adledd i den formelle del §§ 602—613.

Anm. Adjektivet som predikativ står som et fjernere adledd («adledd på avstand» Jespersen): *Manden er syk* fremkaller nemlig forestillingen: *en syk mann.*

2. ***Substantiver,*** dels i nevneformen: *søndag formiddag; en tønne rug; kong Haakon; Hans Grenader*; dels i genitiv: *guttens far.*

3. ***Determinativer:*** *min bok, din far; denne dag, hvilken vei, intet menneske.*

4. ***Tallord:*** *To venner; hundre kroner.*

5. ***Adverber,*** alltid efter overleddet: *huset der; mannen derhenne*; *selskapet igår.*

6. ***Hele ordgrupper,*** nemlig:

a. *komplementer*: *en mann av ære; kapteinen på skibet; et glass til å drikke av*; *dagen efter min ankomst.* —

b. *infinitiver: noget å leve av; det er ingenting å snakke om.*

c. *setninger* (adledds-setninger § 33 fgg.): *Det huset som jeg har kjøpt.* —

Anm. Om gruppe-adledd se også ndfr. § 16, anm.

Underledd.

15. Et *underledd* er *et ord eller en ordgruppe som spesialiserer et adledd, et annet underledd eller et verbum.*

16. Som underledd brukes:

1. ***Adverber:*** *en meget sterk mann; han synger særdeles godt; du har sovet lenge.*

2. ***Substantiver,*** dels i nevneformen: *Han reiste søndag; han gikk en mil; hun har været syk en uke;* dels i genitiv: *jeg er dødsens trett, hjertens glad.*

3. ***Determinativer*** (sjelden): *han var noget trett.*

4. ***Hele ordgrupper,*** nemlig:

a. *komplementer: han var skidden i ansiktet; jeg måtte sove på gulvet; hun var flink til å regne.*

b. *hele setninger* (underledds-setninger, se § 41 fgg.): *Jeg skal komme når jeg blir ferdig; jeg skal gjøre det, hvis jeg får tid.*

Anm. *Om gruppe-ledd.* Et gruppe-overledd kan godt inneholde et adledd, likesom et gruppe-adledd kan inneholde et overledd, og et gruppe-underledd både et overledd og et adledd. I setningen *Jeg foretrekker en fugl i hånden for ti på taket* er således *en fugl i hånden* et gruppe-overledd, som består av det egentlige overledd *fugl* + de to adledd *en* og *i hånden.* — I *kapteinen på skibet* er *på skibet* adledd til overleddet *kapteinen*, men dette adledd består igjen av preposisjonen *på* og overleddet *skibet.* — På samme måte er i setningen *jeg måtte sove på gulvet* komplementet *på gulvet* underledd til *sove,* men det består av preposisjonen *på* og overleddet *gulvet.* I forbindelsen *næste søndag* har vi et overledd, *søndag,* og et adledd, *næste,* men i setningen *jeg reiser næste søndag* er *næste søndag* allikevel underledd til *reiser.* Et sådant gruppe-underledd kan undertiden ha et ganske rikt innhold, f. eks. *Han døde dagen efter min ankomst.* Her er *dagen efter min ankomst* gruppe-underledd til *døde,* men dette underledd består av overleddet *dagen* + adleddet *efter min ankomst,* som da blir et gruppe-adledd. Dette siste består igjen av preposisjonen *efter* + overleddet *ankomst* + adleddet *min.* Istedenfor *efter min ankomst* kunde der uten logisk forskjell stå *efterat jeg var kommet;* dette vilde da bli en adledds-setning; se § 40.

II. Forestillinger.

17. En forestilling er i virkeligheten alt hvad som former sig i vår tanke når vi ser, hører eller føler noget. Det er umulig å nevne et eneste ord, hvis betydning overhodet er kjent, uten at der hos den hørende danner sig en forestilling. Det er f. eks. umulig å tenke på et begrep som *rund* eller *rød* uten å henføre dette til noget som er rundt eller rødt, f. eks. en kule eller en blomst. Et sådant enkelt ord er derfor ofte tilstrekkelig til å fremkalle en bestemt forestilling hos den hørende. Spør en: *Hvilken farve har den el. den blomst?* så er svaret *rød* tilstrekkelig til å fremkalle forestillingen: *Blomsten er rød.* — Da vi nu her ved *forestilling* mener *det sproglige uttrykk for forestillingen*, kan vi definere begrepet *forestilling* som

et ord eller en ordforbindelse av en hvilkensomhelst form som gir eller søker en oplysning om nogen eller noget.

18. En forestilling uttrykkes sproglig på følgende måter:

I. Ved *et enkelt ord*, som vi kaller et ***forestillingsord*** fordi det ikke betegner et enkelt begrep, men en hel forestilling. Hertil hører:

1. de såkalte *interjeksjoner*, som: *å*, *akk*, *au*, *bæ*, *fy*, *hei*, *hallo*, *huttetu*, *huff*, *hypp*, *hyss*, *o el. oh*, *pytt*, *tyss* o. fl. Enkelte av dem kan bare høist ufullkomment gjengis i skrift. Således sier ingen i virkeligheten *hyss*, men bare hvislelyden *ʃ* (tysk *sch*, norsk *sj*, eng. *sh*, fr. *ch*). Ennu mindre har vi noget tegn for de lyd som brukes i tilrop til hester, enten for å få dem til å gå (inspiratorisk labial spirant, kyss-lyden) eller for å få dem til å stanse (labial lukkelyd + trillelyd), alm. skrevet *ptro*, skjønt den ikke inneholder noget *o*.

2. *almindelige begrepsord*, som for øieblikket gjør tjeneste som interjeksjoner, f. eks. *avsted! inn! op! brand! tilbake! frem! snakk! sludder! vås!* o. m. fl.: Eks.

> Egge, Straf, 187: *Aa*, at han nogen gang skulde beskylde hende for noget uværdigt, uhæderligt. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 100: *Usch*, bare jeg vidste, hvor dette stygge brændevinet kommer fra. | Ibid. 192: *Uh, hu!* han siger, at jeg ikke er sjømand. | Ibid. 219: *Uf, nei da*, at jeg kan glemme mig slig. | Ibid. 199: *Aa nei, aa nei*, der er stæren da! | Ibid. 73: *Kors*, jeg har da rod det som værre var. | Ibsen III, 165: Ikke *ind* i kirken med det sind, du nu har. | Scott, Paaske, 6: *Frem* med maten og melken, kone. | Ytter, Sjørøveren, 5: *Stille* der, enhver som har sit liv kjært. | Lie, V, 227: *Ud* med Honningkagen!

Undertiden også egennavn, f. eks. *Johan!*, som efter betoningen kan bety: *Hvor er du? Kom hit! Hold op med det der! Ti stille!* o. s. v.

3. *imperativer: kom! se! hør! ti! holdt!* Jfr. ndfr. § 249.

19. II. ***Forestillings-grupper***, d. e. ordgrupper, som enten kan være elliptiske, idet de lett kan utfylles til en formell setning, eller er fullstendig uanalyserbare som de står, og vanskelig eller slett ikke kan utfylles. Til de første hører slike som: *Gledelig jul!* d. e. jeg ønsker dig en gledelig jul. *God fornøielse! Hatten av! Av veien! Pengene eller livet! Ikke et skritt videre!* Undertiden skrevet i ett ord: *Goddag! Godnatt! Omforladelse! Pokkerivold!*

> Ring, Kulden, 60: Bare av feighet . . . sa jeg *omforladelse* til ham utenfor min port. | Ibsen III, 161: *Af vejen*, hedning! | Thorstensen, Anstands, 34: *Set saa'n tosk* som Jørgen! | Ibsen I, 242: Sigurd, hvad har du gjort! — *Jeg gjort?* | Lie V, 304: *Pokkerivold* med din Glorie!

Til det andre slag hører: *Din narr! For no sludder! Ned med tyrannen! Fanden i vold med ham! Til Bloksbjerg!* Det siste kan visstnok lett utfylles til *Reis til B.*, men *reis* er selv et forestillingsord. Det er ganske analogt med uttrykk som *Ut med dig! Vekk med dig!* Andre eksempler er:

> Egge, Straf, 26: Herregud *for en generthed!* | Hilditch, Sjøfortæll. II, 210: *Aa, for noe vaas!* | Ibid. 215: *Aa, stakkars gutten min!* | B. B. V, 159: Men *dem om det!* | Zwilgm., Anniken 3: Fy, *at snakke saan!* | Asbj. & Moe,

> Ev. II. 115: I graalysningen . . . slap staldmesteren de syv folerne; *de avsted* igjen over berg og dal. | Jansen, Livserindringer 175: Og saa blev hele herligheten forbi, hjemmet brutt op, og *jeg atter paa farten.* | Olsen, Jenisei 149: Samtidig saa jeg bjørnen trække hurtig opover paa den anden side af dalen. *Jeg efter* i lange sprang. | B. Lie, Kasper 23: Manden slap Skibsgutten og rendte efter os i fuldt Raseri, *vi foran* i Rædsel for livet. | Jansen, Livserindringer 58: En dag . . . . begyndte bokstaverne pludselig at danse, og jeg kunde ikke samle en sætning. *Jeg forfærdet op* til en læge. | Asbj. Folke-ev. 62: Og *Ræven op efter Honningen!* | B. B. II, 295: Men de to paa dammen slap ikke hværandre; *jeg med nogen møie ned og bortover* til dem. | Nansen, Frilufts. 63: Jo, *han i kjelleren* og fant noen flasker. | B. B. II, 121: Det gav et sætt i ham, *geværet op og avsted.* | Asbj. & Moe, Ev. II, 215: Og *gutten op og til bens* det forteste han hadde lært. | Krag, Knarren 277: *Alvor mig hid* og *Alvor mig did.*

Hertil blir også å regne uttrykk med perf. part. som:

> Kielland III, 16: *Oprigtigt talt*, du! — det er mangen Gang ærgerligt nok. | Vinsnes, Bror. 44: *Ærlig talt*, gutten min, hvad er det som piner dig? | Lie II, 315: Hun *mildest talt* oversaa ham. | Vinsnes, Bror. 75: Kristendom finder vi *rent ut sagt* . . . bare to steder. | Kjær, Valg 142: *Alt vel overvejet*, har De kanske ret. | Lie V, 589: Og, *endog indrømmet*, at —. | T. T. 1919, nr. 46: *Hr. N. N.s smidighet og dygtighet ufortalt*, saa har han ved mere end en leilighet —.

Likeså uttrykk med infinitiv som Givle, Hveps 78: *At dømme efter hans sprudlende Humør* arbeider han øiensynlig ikke forgjæves (se ndfr. § 440). Særlig er å merke infinitiv efter *til*:

> Lie IV, 396: *Han til at lede* og lede. | Asbj. & Moe II, 125: Og *hun* paa timen *til at plukke.* | Singdahlsen, Nord 64: Husmændene stak ind i drengestuen og *til at røike og late sig.*

20. III. En *formell setning* eller et helt *setningskompleks*, som da i motsetning til forestillings-ord og -grupper kan kalles en ***forestillingskjede.***

En sådan forestillingskjede kan falle fullstendig sammen med en formell setning, f. eks. *Solen skinner*, *mannen hugger ved*, *jeg gav ham en bok*, *jeg tror på hans sykdom*, *han døde* *litt efter min ankomst*, undertiden med en forkortet setning, når nemlig subjektet er underforstått fra det foregående, f. eks. *han reiste sig fra sin plass*, *og gikk ut av døren;* men meget ofte inneholder én forestillingskjede to formelle setninger, f. eks. *Jeg tror at han er syk.* Formelt har vi her to setninger: *jeg tror* og *han er syk*, men logisk bare én forestilling. Vi får nemlig bare én oplysning, nemlig om hvad *jeg tror*, men vi får ingensomhelst oplysning om subjektet i den andre setningen. Det er ganske ensbetydende med *jeg tror på hans sykdom*, men derfor kan det godt være at han slett ikke er syk. Likeså om jeg sier: *Han døde litt efterat jeg var kommet.* Dette betyr d. s. s. *Han døde litt efter min ankomst* og gir derfor bare én oplysning, nemlig om når han døde. — En forestillingskjede kan endog inneholde tre eller flere setninger, f. eks. *Han sier du kan gjøre som du vil. Han sa at han skulde gjøre det når han kom hjem, hvis han fikk tid.*

21. Da en forestilling ikke alene kan gi, men også søke oplysning om nogen eller noget, uttrykkes den hyppig ved spørsmål, f. eks. *Kommer du? Er han syk? Hvor bor han?* Også i dette tilfelle kan den inneholde to el. flere setninger, f. eks. *Vet du hvor han bor? Tror du han er syk?* Disse er nemlig ensbetydende med: *Kjenner du hans bopel? Tror du på hans sykdom?*

22. Av det foregående fremgår at en forestillingskjede består av to ledd, hverken mere eller mindre. Det ene, og almindelig det lengste av disse, inneholder selve den oplysning som gis eller søkes, f. eks. *hugger ved*, *tror at han er syk*, *døde litt efterat jeg var kommet*, det andre nevner den eller det som denne oplysning utsies om: *mannen*, *jeg*, *han*. Da det første av disse i almindelighet *sier* noget *om* det siste, kan det passende kalles *omsagnet*, mens det ledd omsagnet gjelder kan kalles *grunnleddet*. Dette siste kan undertiden være underforstått fra det foregående, f. eks. *Han* reiste sig fra sin plass, og *gikk ut av døren*, men det kan ikke derfor sies å mangle.

Men uaktet en forestillingskjede således utgjør en logisk enhet, hvor mange formelle setninger den så inneholder, står naturligvis disse enkelte setninger i et logisk forhold til hverandre. Hver enkelt setning utgjør et ledd i hele forestillingskjeden og kan betraktes for sig i forhold til det hele. Betraktet fra dette synspunkt kan hele forestillingskjeden (setningskomplekset) kalles en *helsetning* og de enkelte setninger som inneholdes i omsagnet for *leddsetninger*, og vi skal nu nærmere betrakte disse siste, som i de almindelige grammatikker kaldes *bisetninger*.

III. Leddsetninger.

23. En såkalt «bisetning» er ikke annet enn et utvidet setningsledd. Når der ikke finnes, eller den talende ikke ønsker å bruke et enkelt ord eller et almindelig komplement til å uttrykke tanken, kan han benytte en setning, som da får samme logiske verdi i hele setnings-komplekset som et enkelt ord eller et komplement. Sålenge nu setningskomplekset består av to el. flere fullstendige setninger, f. eks. *Jeg har hørt at han er død*, er der egentlig ikke noget iveien for å kalle den ene «hovedsetning», eller bedre «oversetning», og den andre «bisetning», eller bedre «undersetning». Forøvrig kan den samme setning godt være oversetning i forhold til en, og samtidig undersetning i forhold til en anden setning i komplekset, f. eks. *Han sa at han hadde hørt at kongen var i byen.* Her er *han hadde hørt* oversetning i forhold til *kongen var i byen*, men undersetning i forhold til *han sa.*

Men meget ofte består setningskomplekset ikke av to eller flere fullstendige setninger, og da går det ikke an å tale om «hoved»- og «bisetning» eller «over»- og «undersetning». Dette er tilfelle når «bisetningen» er selve forestillingens grunnledd, f. eks. *At jorden er rund er bevist.* Tar vi her bort *at jorden er rund*, får vi tilbake *er bevist*, men dette er ingen setning, og kan følgelig heller ikke kalles «hovedsetning». Bisetningen betyr her d. s. s. *jordens rundhet* (Jordens rundhet er bevist), og likeså litt som vi kan ta dette ledd, som jo er subjekt, bort uten å ødelegge setningen som sådan, likeså litt kan vi ta bort setningen *at jorden er rund* uten å ødelegge setningskomplekset. I begge tilfelle har vi å gjøre med bare én forestilling. Den formelle forskjell på de to uttrykk er at i det ene tilfelle er grunnleddet (subjektet) et substantiv (med et adledd foran), i det andre en formell setning. Jfr. Samtiden 1917, 239: *Hvad der nu under verdenskrigen er skedd i de gammelarmeniske provinser . . . , er en gjenoptagelse av hvad armenierne mange ganger har oplevet.*

Ennu mindre kan vi tale om hoved- og bisetning i slike komplekser som følgende: Samtiden 1917, 208: *Hvad der gir sjøkrigen sin særegne karakter, er, at begge parter lægger an paa at beherske havet.* | Collin, Verdenskr. 118: *Hvad jeg mener kan bevises, er, at den prøissiske krigsfilosofi . . . . er ikke bygget paa nogen virkelig videnskabelig lov.* Hvis vi her tar vekk «bisetningene», får vi ikke annet tilbake enn det ene ord *er*, som jo i og for sig er ganske betydningsløst.

24. Istedenfor «hovedsetning» og «bisetning» er det derfor bedre å bruke navnene *helsetning* om hele komplekset og *leddsetning* om de enkelte setninger som utgjør ledd i helsetningen. *At jorden er rund er bevist* er således en helsetning, fordi det uttrykker én forestilling; men *at jorden er rund* er en leddsetning, fordi den utgjør et bestemt ledd i denne helsetning, nemlig subjektet. Citatet ovfr. fra Samtiden 208 er en helsetning, men *hvad der gir sjøkrigen sin særegne karakter* og *at begge parter lægger an paa at beherske havet* er leddsetninger, fordi de utgjør ledd i helsetningen, nemlig den første subjektet og den siste predikativet.

25. Da nu leddsetningene utgjør bestemte ledd i helsetningen og derfor fungerer enten som *overledd*, nemlig når de står som subjekt el. objekt; eller som *adledd*, når de nærmere bestemmer et overledd; eller endelig som *underledd*, når de inneholder en nærmere bestemmelse til et verbum, kan de logisk inndeles i *overledds-setninger*, *adledds-setninger* og *underledds-setninger*. Denne inndeling faller i det store og hele sammen med den almindelige inndeling i substantiviske, adjektiviske og adverbiale bisetninger. Dog vil man finne nogen forskjell i fordelingen av de enkelte leddsetninger på de tre klasser. Jeg tar nemlig utelukkende hensyn til setningenes stilling som overledd, adledd eller underledd, uten hensyn til betydningen. Således regner jeg i helsetningen *I det øieblikk da han sa dette, gikk døren op* setningen *da han sa dette* for en adledds-setning, fordi den står som en nærmere bestemmelse til overleddet *øieblikk*, men i *Da han sa dette, gikk døren op* blir den en underledds-setning, fordi den står som en nærmere bestemmelse (tidsbestemmelse) til *gikk op*. I den første form utgjøres tidsbestemmelsen av gruppen *i det øieblikk da han sa dette*, som altså blir et gruppe-underledd, som igjen består av komplementet *i det øieblikk* med adleddet *da han sa dette*, som nærmere spesialiserer overleddet *øieblikk*. I den andre formen utgjøres tidsbestemmelsen bare av *da han sa dette*, som følgelig slutter sig direkte til verbet som underledd. (Jfr. foran § 16, anm.). Av samme grunn er i *Han døde på samme måte som han hadde levd* den siste setning en adledds-setning som bestemmer overleddet *måte*, men i *Han døde som han hadde levd* blir den en underledds-setning fordi den bestemmer *døde*.

26. Denne forskjell kommer særlig frem når leddsetningen formelt er styret av en preposisjon. Hvis i dette tilfelle enten helsetningens verbum og preposisjonen hører så nøie sammen at de tilsammen danner en verbalgruppe (§ 165 fgg.), eller det er mulig å betrakte leddsetningen som svar på et spørsmål som begynner med *hvad* og får preposisjonen tilslutt, blir leddsetningen å regne for en overledds-setning; men hvis leddsetningen ikke kan opfattes på denne måte, men i forbindelse med preposisjonen gir svar på et spørsmål som begynner med et adverb, blir forbindelsen preposisjon + leddsetning tilsammen å regne for en underledds-setning, således som følgende eksempler vil vise. (Se også ndfr. § 167):

1. *Vi talte om at hans kone var død.* Her hører *om* så nøie til *talte*, at der i stedet endog kan brukes et sammensatt verbum *omtalte*, og det går desuten an å opfatte setningen *at hans kone var død* som svar på spørsmålet *hvad talte dere om?* Den blir derfor en overledds-setning. Likeså i *Han lengtet efter at sønnen skulde komme tilbake.* Her danner *lengtet efter* logisk en verbalgruppe med samme betydning som *ønsket*, og setningen svarer på spørsmålet *hvad lengtet han efter*.

2. *Han reiste efter at han hadde hevet pengene.* Her kan vi ikke spørre *hvad reiste han efter?* men *når reiste han?* Preposisjonen hører her så uløselig sammen med leddsetningen at de ikke kan skilles. Derfor skrives almindelig også *efterat*

i ett ord, eller *at* utelates. Denne setning blir derfor å regne for en underledds-setning, fordi den knytter en nærmere bestemmelse (av tid) til *reiste*. Jfr. videre: *Det så ut til at det skulde gå galt.* Dette kan være svar på: *Hvad så det ut til?*, altså *at det skulde gå galt* en overledds-setning; men *Han blev der til han var ferdig* kan bare være svar på *Hvorlenge blev han der?* ikke *hvad blev han der til;* — altså er *til han var ferdig* en underledds-setning. — Likeså: *Jeg var bange for at jeg skulde komme for sent.* Spørsmål: *Hvad var du bange for? At jeg skulde komme for sent* er altså en overledds-setning; men *Jeg løp forat jeg ikke skulde komme for sent.* Spørsmål: *Hvorfor løp du? Forat jeg ikke skulde komme for sent* er altså en underledds-setning.

Anm. Foruten den her nevnte logiske side har leddsetningene også en formell side, hvorved spørsmålet ikke blir deres forhold i helsetningen, men hvorledes de er formet, d. e. hvorledes de innledes, om og når de innledende ord kan utelates eller ombyttes med andre o. lign. Men dette hører hjemme i den formelle del, og vil bli behandlet utførlig der. — I den følgende oversikt derimot spiller setningenes form ingen rolle uten forsåvidt naturligvis setninger av samme form såvidt mulig stilles sammen. Hovedsaken er her setningenes logiske forhold i helsetningen. Denne oversikt blir derfor heller ikke så detaljert som den formelle behandling, idet nogen få eksempler er tilstrekkelig til å vise setningenes forhold i helsetningen.

Overledds-setninger.

27. Overledds-setningene er tre slags, nemlig indirekte *utsagnssetninger*, indirekte *spørresetninger* og ubundne *relativsetninger*. — De kan alle stå som subjekt, predikativ eller objekt i helsetningen.

Indirekte utsagnssetninger.

28. Disse innledes med *at*, som dog i mange tilfelle kan sløifes:

1) som *subjekt:*

Lie II, 408: *At Styrmand Lind af og til kom der,* havde ikke undgaaet ham. | Ibsen, Frank, 40: *At du har sat parlamentet ud af virksomhed*, kan endda forsvares. Ofte innledes en sådan setning med skinnsubjektet *det:* Garborg, Gaaden 27: *Det* kunde sandelig godt hænde *at han ikke vidste hvad Forelskelse var.* Lie III, 246: *Det* var nogle Aar efter, *at jeg en Eftermiddag spadserede oppe paa Monte Pincio.* (Se ndfr. § 292).

2) som *predikativ:*

Garborg, Gaaden 49: Enden blev *at Ella maatte med.* I dette tilfelle foregripes ofte at-setningen av *den* eller *det:* Hammer, Wilhelm 14: Feilen i keiserhuset var *den, at der manglet et fortrolig forhold mellem hoffet og —.* (Se ndfr. § 292, sl.).

3) som *hovedobjekt* (se ndfr. § 146 fg.).

a) for et *transitivt verbum:*

Garborg, Gaaden 18: En Stund efter hørte jeg *at Gjæsterne brøt op.* | Ibid. 22: Jeg ønsket *jeg kunde git hende fri.*

b) for en *preposisjon, resp. verbalgruppe:*

Hammer, Wilhelm 14: Det kommer av *at De ikke har set den.* | Falkb. Lisbet 248: Lisbet grep sig i *hun graat.* | Bojer, Theodora 22: Det ender med *at vi maa klare os uten dem.* | Nansen, Frilufts. 200: Trots mannens elskværdige forsikring om *at han nok skulde skaffe plads.* | Falkb. Lisbet 122: Bersvend var glad over, *det stundet til vaaren igjen.* | Garborg, Gaaden 28: Tanken paa *at han skulde nævne det for far.* | Ring, Seil 137: Han er utaalmodig efter *at jeg skal gaa igjen.* | Undset, Jomfruer 172: Hun længtet saa saart efter *at nogen skulde bry sig litt for hendes skyld.* | Kjær, Epistler II, 115: Men gaar Teatret ud fra *at Allah er Allah . . . saa —.* | Bojer, Theodora 13: Det hele indskrænker sig til *at frøken Berle er min kusine.* | Egge, Sept. 129: Jeg sørget for *at han ikke kom til at fri.* | Bojer, Lea 316: Angsten for *at man skulde overmande hende.*

c) som *biobjekt* (se ndfr. § 148, sjelden):

Nansen, Tåkeh. 450: Men om ikke dette skyldes *at begge har hentet fra samme kilder*, er usikkert.

Forøvrig henvises til den formelle behandling av disse setninger § 291 fgg.

Indirekte spørresetninger.

29. Disse begynner med spørrende pronomener, determinativer eller adverber *(hvem, hvad, hvilken, hvor, hvorledes, om, når).*

Da der undertiden kan opstå tvil om setninger som begynner med *hvad*, skal opfattes som indirekte spørresetninger eller ubundne relativsetninger, kan følgende merkes:

Tvil kan bare opstå når helsetningens predikat utgjøres av et ytrings- eller sansningsverbum, resp. -uttrykk som *spørre, si, fortelle, forstå, se, høre* o. lign. Hvis da det samme verbum gjentas eller kan gjentas i leddsetningen, er denne relativ; men hvis leddsetningen inneholder eller kan inneholde et annet verbum, er den en indirekte spørresetning. Eks. *Han sier hvad han vil.* Dette kan bety: 1) Han sier *hvad han vil si*, relativsetning; 2) Han sier *hvad han vil gjøre*, indir. spørresetning. — *Si mig hvad du mener* = 1) Si mig *hvad du* (i dette tilfelle) *mener å si*, relativs. 2) Si mig *hvad du* (alltid) *mener* = *si alltid din mening*, indir. sp.setn. — *Spør om hvad du vil* (spørre om), relativs. Jeg spør om *hvad du vil* (gjøre) = *hvad du ønsker*, indir. sp. setn. —

Efter handlingsverber derimot er en setning med *hvad* altid relativ: Han gjorde *kvad han kunde.* Han tok *hvad han fant.*

30. Indirekte spørresetninger kan stå

1) som *subjekt:*

> Nansen, Tåkeh. 466: *Hvad Ginungagap egentlig var*, synes aldrig at ha ståt helt klart.

2) som *hovedobjekt*,

a) for et *transitivt verbum:*

> Singdahlsen, Rettens 38: Mor hans spurte ikke *hvor han skulde hen.* | Hegna, Sverres 13: Far skulde faa se de nye klærne og *hvor stor han var blit.* | Garborg, Gaaden 1: Du spør *hvordan jeg har hat det i alle disse Aar.* | Kinck, Kærlighed 13: Man forstod ikke *naar han ironiserte og naar han talte alvorlig.*

b) for en *preposisjon:*

> Samtiden 1917, 277: Bautepolitikken bestemmes dog av, *hvor vi styrer hen.* | Lieblein, Plytt 64: Igrunden er det ikke no rart i *om hun gjerne vil skynde paa litt.* | Singdahlsen, Rettens 41: Der var ikke blit avtalt noget om *naar de skulde gifte sig.* | E. Lie, Lykke 48: Hun hadde bedt dem gi sig et raad om, *hvorvidt der var noget at gjøre.*

Hvis det spørrende pronomen er subjekt i leddsetningen, innledes denne med *hvem som, hvad som, hvilken som* eller *hvem der* o. s. v.:

Boyer, Folketog 26: For mig kommer det ud paa et, *hvem som styrer.* | Scott, Lystig 42: Jeg vet aldrig, *hvem som vinder.* | Jbsen II, 114: Han ved nok *hvad som binder bundten.* | Samtiden 1917, 237: *Hvad der senere foregik*, vet vi. | Kielland III, 373: Fordi de ikke ved Besked om *hvad der egentlig er Kunst.* | Gran, Rousseau II, 160: Tiden viste snart *hvilken av disse former som var den fordelagtigste.* | T. T. 1914, nr. 129: Det gjaldt om *hvem av dem som skulde ha den politiske magt i landet.*

31. I setninger som innledes med *hvad for*, f. eks. B. B. IV, 366: De skal nok snart få høre *hvad for en far de har*, utelates ofte *hvad*, så de kommer til å begynne med *for:* Egge: Hals 166: Pastoren . . . . forstod ikke, *for en dyp natur Jens var.*

Istedenfor det spørrende adverb *hvor* eller *hvorledes* brukes ofte *saa*, *slik* eller *som*, især når setningen står i avhengig forhold:

B. B. V, 459: Storfjorden i solskin. Jeg husker ikke, *så bred den var.* | Sevaldsen, Prippe 25: De kunde ha godt av at se *slik han strævet paa gaarden.* | Hilditch, Røml. 104: Nils som rent hadde glemt *slik som onkel Jens hadde tat paa vei.* | B. B. II, 333: Han visste ikke selv *som disse øjne straalte av lykke.* | B. B. Aulestadbrev 126: Jeg faar ikke tak i *som du har det med folk.*

Om disse setninger, som eg. er relative, henvises til § 320.

Anm. Også setninger som i og for sig inneholder en underleddsbestemmelse, kan stå som overledd, nemlig når de er avhengige av en preposisjon, likesom jo det samme er tilfelle med et adverb eller komplement (se § 12, 5 og 7): Nansen, Sibirien 55: Forhollene var helt endret *fra da vi gikk in i Dickson-havnen.* | Bojer, Rige 204: Det var minder *om da han gik paa heierne og gjætet.*

Ubundne relativsetninger.

32. Ved *ubundne relativsetninger* forstår jeg relativsetninger som ikke er adledd til et overledd i helsetningen, men har selvstendig betydning, på samme måte som også et adjektiv står som overledd, når det ikke bestemmer et overledd. De innledende ord har da enten almindelig betydning, *hvem* = enhver som, *hvad* = alt hvad, eller spesiel betydning, *den som* og *det som.* Forøvrig kan de formelt ikke skjelnes fra spørresetninger.

De kan stå:

1) som *subjekt* eller *predikativ* i helsetningen. Således dog

i almindelighet bare når de begynner med *hvad: Hvad han forteller, er alltid interessant* (= alt hvad han forteller). *Hvad han fortalte, var ikke nytt* (= det han fortalte):

> Samtiden 1917, 223: *Hvad han faar bevist*, er at —. | Garborg, Gaaden 7: Ingen av dem var *hvad man egenttig kalder religiøse Naturer.* —

Å bruke *hvem* på denne måte må ansees for foreldet eller poetisk: *Hvem som graver en grav for andre, faller selv deri.* Nu sies alltid *den som.*

2) som *objekt* derimot alle tre: *Jeg hjelper hvem jeg vil.*

> Garborg, Gaaden 106: Ella realiserte *hvad hun eiet.* | Samtiden 1917, 252: Krigen har for alle aabenbaret, *hvilke uhyre kræfter der bor i Tyskland.* | Hammer, Wilhelm 23: Til tegn paa *hvad der var skedd.* | Nansen, Tåkeh. 434; Skind som de sælger til *hvem som vil kjøpe dem.*

De kan også innledes med *da:*

> Hilditch, Sjøfortæll. I, 244: De fleste deromkring husker, *da Anders Markus for mere end femten aar siden kom hjem igjen.*

Adledds-setninger.

33. *Adledds-setninger* står som en nærmere bestemmelse til et overledd. De fleste av dem er derfor relativsetninger, men der finnes også endel *at*-setninger som står som adledd.

Relativsetninger.

34. Den bestemmelse som relativsetningen inneholder, kan enten være aldeles nødvendig for meningen, således at den ikke kan utelates uten at meningen fullstendig forvanskes, eller den gir bare en oplysning som uten større skade kan mangle. Eks. *Jeg bad alle som var enige med mig, rekke op hånden.* Her kan relativsetningen ikke utelates, da *jeg bad alle rekke op hånden* vilde gi en ganske annen mening. Begge setninger tilsammen danner derfor bare én forestilling. — Derimot: *Jeg har kjøpt en ny hest, som jeg har tenkt å bruke til ridehest.* Her er relativsetningen uttrykk for en ny forestilling, og om den utelates, forandres allikevel ikke den forestilling som den første setning uttrykker. Efter dette kan relativsetningene inndeles i *nødvendige* og *unødvendige*.

Nødvendige relativsetninger.

35. De nødvendige relativsetninger knyttes til overleddet dels med, dels uten relativt ord. I mange tilfelle er det nu ganske likegyldig om det relative ord settes eller ikke, og man pleier derfor å si at relativet i visse tilfelle kan utelates. Historisk set er imidlertid relativet ikke utelatt, men det overledd som relativsetningen bestemmer, er opfattet som hørende til begge setninger. Dette historiske forhold har dog ikke lenger nogen betydning, og uttrykket at relativet kan utelates i visse tilfelle er derfor fullt forsvarlig. Om hvilke disse tilfelle er, og om forskjellen på de relative ord som brukes, henvises til den formelle behandling ndf. §§ 318 fgg.

36. *Uten relativt ord:*

Anker, Kjøn 72: Maatte han ikke likevel dø det minuttet *gud hadde forutbestemt?* | Samtiden 1917, 216: Er det *vi har opnaadd,* værd det *vi har mistet?* | B. B. V, 270: Den fiende *de begge vil tillivs.* | Hammer, Wilhelm 16: Den maate *prinsen optraadte paa.* | Asbj. & Moe I, 259: Paa de steder *de søkte tilflugt og hjælp.* —

37. *Med relativt ord:*

Samtiden 1917, 202: Den skjæbne *som har rammet Belgien.* | E. Lie, Ulrichs 129: Han var ikke av dem *som det nytter at give Raad.* | Samtiden 1917, 210: De maa taale krænkelser, *som ikke en stormagt finder sig i.* | Kjær, Epistler II, 118: Alt *hvad der sker*, og alt *hvad der lides.* | Samtiden 1917, 201: Der gives neppe det nøitrale land *hvor tausheten har ruget saa tungt som her.* | Hammer, Wilhelm 22: Paa en tid *da han endnu bare var prins Wilhelm.*

Anm. Om forholdet mellem *den gang (da) han kom* og *dengang han kom; hver gang (naar) han talte* og *hvergang han talte*, se ndfr. § 319, anm.

Unødvendige relativsetninger.

38. I disse utelates aldri relativet:

Bojer, Rige 3: Tiltrods for vinden og haglbygerne, *som nu og da slog sine hvirvler henover hustagene,* var gaderne dog fulde av lystige mennesker. | Samtiden 1917, 202: Da Tyskland med sine hære brøt ind i Belgien, *som det selv hadde traktatmæssig pligt til at for-*

svare, . . . blev —. | Nansen, Frilufts. 19: Han tok mig for en fant, *som de jo har betaling av* staten for å gi mat på disse fjellstuene. | Lie II, 235: Flere Skipperfamilier, ... *som Madamen havde været i Land og drukket Kaffe hos.* | Kjær, Epistler II, 51: Den næste Morgen, *da jeg stod op,* var Gaarden som uddød. —

Istfr. *som* brukes i slike setninger ofte *den, det, dem,* men bare i avhengig forhold:

Krag, Ildliljen 73: Det var Dagen efter Pers Examen, *den han havde bestaaet flinkt.* | Kielland III, 383: Berømt for sine Fuglehunde, *dem han selv opdrættede.*

At-setninger.

39. *At-setninger* står som adledd når de inneholder en nærmere forklaring til et overledd, f. eks. Ibsen III, 169: Er det rygte sandt, *at du engang skal være kejserens efterfølger?* Her svarer nemlig at-setningen på spørsmålet *hvilket rygte?* — | Haakon Lie, T. T. 1917, nr. 143: Iaar maa forøvrig Nils Skaanert gaa hjem til sin stue hver kveld av den gode grund *at han har skaffet sig en gris.* | Undertiden også efter ord som betegner *tid:* Bojer, Rige 165: Fra første dag, *at amtsingeniøren havde nævnt dette.* Se herom ndfr. § 292.

40. Endelig må til adledds-setninger også regnes slike som:

Garborg, Gaaden 22: Morgenen *efterat Føllet var født.* | Lie III, 273: Han døde Aaret, *efterat Sønnen reiste til Amerika.* | Samtiden 1917, 204: Dagen *før de tyske tropper overskred den belgiske grænse.* —

Disse bestemmer her overleddene *morgenen, året, dagen,* idet de svarer på spørsmålet hvilken morgen o. s. v. og står altså som adledd til disse; men hele gruppen kan være underledd som den anden setning i: *han døde Aaret efterat Sønnen reiste til Amerika,* da den svarer på spørsmålet *når døde han.* Se foran § 16, anm.

Underledds-setninger.

41. *Underledds-setninger* inneholder en nærmere bestemmelse til verbet (av sted, tid, årsak, måte o. s. v.). De svarer derfor på spørsmål som begynner med *hvor, når, hvorfor, hvorledes* o. s. v. Den almindelige inndeling av disse setninger i tids-, årsaks-, betingelses-, innrømmelses-, følge-, hensikts- og sammenlignings-setninger, er i og for sig ikke uriktig, men overflødig. Vi gir jo ikke komplementer forskjellige navn eftersom de betegner *sted*, *tid*, *årsak* o. s. v. (*han bor i byen*, *vi blev til kl. 12*, *han kunde ikke tale for gråt*), og da er der heller ingen grunn til å gi setninger som uttrykker de samme forhold slike særnavn.

Heller ikke betegner setninger av samme form alltid samme slags bestemmelse. *Mens*, *idet*, *når* opføres almindelig som tidskonjunksjoner, og de setninger de innleder kalles derfor tidsbisetninger; men de inneholder ikke alltid en tidsbestemmelse, f. eks.

> Bull, Fra Holberg 107: Der er ogsaa en mulighet for at Stenersen har mottat impulser fra Tullins digtning, *mens Tullin derimot ikke synes at ha kjendt Stenersens poesier.* | Ibid. 108: Overfor Klopstocks vers stiller han sig derimot meget kritisk, *idet uklarhet for ham stod som en dødssynd i poesien.* | Ibid. 177: Allikevel har det interesse, *idet det viser tanker* som svarer til Rousseaus. | Collin, Verdenskr. 143: De vesterlandske folks arbeiderførere . . . tok frygtelig feil, *naar de trodde at kunne godsnakke sig til verdensfred.*

Da den detaljerte gjennemgåelse av disse setninger vil finnes i den formelle del, skal her bare gis nogen få eksempler på underledds-setninger, idet jeg for oversiktens skyld allikevel stiller sammen de setninger som inneholder samme slags bestemmelse.

42. Underledds-setninger inneholder hyppigst en bestemmelse av:

1) *sted:*

> Aanrud, Sidsel 71: *Hvor det før havde været saa stille*, blev der med engang liv og røre. | Gløersen, Det suser 98: Den haarde blaa sneen hvinte og skrek *hvor en gik.* | Bjerke, Lotus 76: *Hvorsomhelst jeg flakker om* kan jo ogsaa solsøjlen forvilde sig.

2) *tid:*

> Hegna, Sverres 4: Jeg vil slaas med dig *naar jeg blir stor.* | Ibid. 5: *Da Sveinung saa broren falde*, blev han vild. | Garborg, Gaaden 25: *Efterat Gunnar var reist*, blev det saa trist hjemme. | Bojer, Rige 120: *Fra han var tolv aar . . .*, har han arbeidet for andre. | Garborg, Gaaden 11: *Kort før Gjæsterne kom*, sprang

jeg op paa mit Værelse. | Bojer, Theodora 40: *Inden jeg gaar*, maa du svare mig paa et spørsmaal. | Hammer, Wilhelm 41: De tyve maaneder, som var gaat *siden han overtok regjeringen.* | Scott, Kari 18: *Straks hun blev alene med Kari*, klemte hun paa. | Hammer, Wilhelm 2: Klar til at salutere *øieblikkelig der kom melding.* | E. Lie, Lykke 62: Vi faar da sees litt oftere, *nu De er kommet til byen igjen.* | Haukland, Gunnar 20: Og varmen blev mere kvælende *som dagen led.* | Lie IV, 354: *Saa tidt Folk gik forbi*, var han fremme i Nøstdøren. | Krag, Ada 44: Først vilde han vente *til Sommeren var kommen til Ro.*

Hit hører logisk også setninger som følgende, skjønt de formelt eg. er relativsetninger (§ 319):

Hegna, Sverres 2: *Dengang Jon tok mot gaarden*, var der kommet en gjæv høvding til ham. | Ibid. 13: *Hvergang folk rettet ryggen under det strenge jordarbeide*, maatte de vende øinene dit. | Krag, Ada 34: *I det samme Nu det slukkedes*, hørte hun et Suk. | Hegna, Sverres 4: Han seg overende *med det samme han fik Sveinung i armene sine.* | Ibid. 5: *Sidst det var gilde paa Haatveit*, var vi budne. | Jfr. Lie III, 297: Jeg erindrer godt *den første Gang, jeg som Gut paa Tromsø hørte om Susamel.* | Krag, Ada 319: Hun sad lenge ganske stille og tænkte paa *dengang, da hun som Barn løb omkring i Haven.* Jfr. ogsaa Christensen, Gamle bygd 44: Seljestadbruden sad strunk og urørlig, *der toget bugtede sig nedover mod kirken*, hvor meningen er *medens toget bugtet sig*, og jfr. en lignende bruk av *der* i gammel religiøs stil: *der han det sagde* = idet han sa det.

3) *årsak.* Der må skjelnes mellem den *objektive* årsak, d. e. den objektivt virkende årsak, som uten hensyn til subjektets vilje enten bevirker eller hindrer det som oversetningen utsier, f. eks. *Det er sølet idag fordi det har regnet inatt. Reisen må opsettes fordi han er blitt syk*; og den *subjektive* årsak, d. e. det som den talende anfører som grunn til sin handlemåte eller hvorav han drar en slutning, f. eks. *Da jeg ikke hadde full tillit til ham, avbrøt jeg enhver forbindelse med ham. — Eftersom det er så sølet idag, må det ha regnet inatt. Siden du tier, innrømmer du vel at du har gjort det.*

Som det sees av eks., uttrykkes den objektive årsak med *fordi*, den subjektive med *da*, *eftersom*, *siden*. Dog finnes *da* og *eftersom* også brukt om objektiv årsak: *Han kan ikke komme* *da han er blitt syk. Reisen måtte opsettes eftersom ruten var blitt innstillet*:

Garborg, Gaaden 1: Du spurte, *fordi du holdt av mig.* | Ibid. 142: Det var jeg meget taknemmelig for, *da jeg ikke havde spist noget videre de sidste Dage.* | Lie III, 255: *Siden han nu engang havde tyet til min Gjæstfrihed,* saa fik det staa sin Prøve.

4) *betingelse*:

Kielland III, 360: *Dersom der er noget* en Statskirkeprest skulde sky, saa er det den gamle Snak om Mammon.

5) *innrømmelse:*

Collin, Verdenskr. 51: De tyske hære kom allikevel ikke fort nok frem, *skjønt der blev gjort* hvad gjøres kunde. | Bull, Fra Holberg 143: Digt efter digt har i form og følelse sit præg og sin klang fra dem, *uagtet efterfølgerne ofte naar en større fuldkommenhet.* | Krag, Ada 8: *Omend han ærede sine Fædres Minde,* huskede han først og fremst hvad —. | Collin, Verdenskr. 39: *Hvad der end blir verdenskrigens utfald,* — selv den tapre prøissiske garde vil ikke komme til at mindes denne styrkeprøve som «en frisk og fornøielig krig.» | Asbj. & Moe II, 107: Men *hvad kongen bød ham* og *hvad han viste ham*, saa sa Per — | Lie I, 95: *Hvor saa Gutterne søgte*, kunde det ikke let falde dem ind at søge paa deres egen Grund. | Lie III, 227: *Hvordan det saa gik med den øvrige Buskap,* . . . saa var Graaen altid fed og i godt Huld. | Ibid. 301: *Hvorledes det nu var eller ikke var,* saa havde hun . . . gaat hjemmefra en Sommernat. | Lexow, Stilfølelse 144: *Hvorom alting er*, saa danner de norske empiremøbler sammen med de danske en særegen gruppe. | Lie III, 307: Der var kommet . . . en andenKirke, der, *saa vakker den er*, dog ikke var den gamle rødmalede.

6) *grad og følge*:

Garborg, Gaaden 9: Jeg blev *saa* nervøs og fuld av Uro, *at Mor spurgte om jeg var syk.* | Krag, Ada, 3: Vorreskogen var tæt, *saa den var vanskelig at komme igjennem.* | Givle, Brand 151: Skynd dig nu at spise, *saa vi kan komme avsted.*

7) *sammenligning:*

Hegna, Sverres 69: Han . . . var mere smilende *end han pleide at være.* | Kjær, Epistler II, 108: *Jo mere udpræget Personligheden er,* des større Splint i Øiet. | Normann, Eiler 52: *Des ældre hun blev,* des hyppigere vendte tanken sig mot —.

IV. Over- og underordning. Sideordning.

43. Et *overordnet* ledd er et ledd som bestemmes eller spesialiseres av et annet, som da i forhold til det kalles *underordnet.* Sammenhørende overordnede og underordnede ledd er derfor:

1) *overledd* og tilhørende *adledd: en stor mann; guttens far; far til gutten; huset derhenne; den mann vi talte om.* I disse eksempler er henholdsvis *mann*, *far*, *huset*, *mann* overordnede ledd, og *stor*, *guttens*, *til gutten*, *derhenne*, *vi talte om* underordnede.

2) *adledd* og tilhørende *underledd: meget stor; hjertens glad.* Her er *stor* og *glad* overordnede, *meget* og *hjertens* underordnede ledd.

3) *underledd* med tilhørende *underledd*: *meget ofte; temmelig lenge.* Her er *ofte* og *lenge* overordnede, *meget* og *temmelig* underordnede ledd.

4) *verbum* med tilhørende *avhengige ledd* (overledd og underledd):

a. *overledd*: *jeg ønsker hjelp; jeg ønsker å tale med dig; jeg ønsker at du skal hjelpe mig.*

b) *underledd: han skriver pent; han gikk før jeg kom*; *jeg skal komme hvis jeg kan.*

44. Størst betydning har læren om over- og underordning for forholdet mellem setninger. Den setning som nærmere bestemmes av en annen, eller som inneholder et ord som nærmere bestemmes av en annen setning, kalles *overordnet* *(oversetning)*, mens den setning som nærmere bestemmer denne eller et ord i den, kalles *underordnet (undersetning).* Eksempler på overordnede og underordnede setninger er:

1) en setning med tilhørende *avhengig overledds-setning: han sa at han var syk; jeg vet ikke hvad han het; han spurte om jeg vilde komme.* Her er *han sa, jeg vet ikke, han spurte* overordnede setninger; *at han var syk, hvad han het, om jeg vilde komme* underordnede setninger.
2) en setning med tilhørende *adledds-setning: der er den mann som jeg talte om; jeg gav ham alt hvad jeg hadde.* Her er *der er den mann* og *jeg gav ham alt* overordnede setninger; *som jeg talte om* og *hvad jeg hadde* underordnede setninger.
3) en setning med tilhørende *underledds-setning: han var allerede død da jeg kom; jeg kom ikke fordi jeg var syk; jeg skal komme hvis jeg kan; han gjorde det ikke skjønt jeg bad ham.* Her er *han var allerede død, jeg kom ikke, jeg skal komme, han gjorde det ikke* overordnede setninger; *da jeg kom, fordi jeg var syk, hvis jeg kan, skjønt jeg bad ham* underordnede setninger.

Anm. Ikke alle leddsetninger er underordnede, men bare de som står i avhengig forhold til oversetningens verbum, eller som knytter en adledds- eller underledds-bestemmelse til oversetningen eller et ord i denne. Overledds-setninger, som er subjekt for helsetningens verbum må sies å være overordnede, likesom ethvert annet subjekt: *at jorden er rund er sikkert; hvad jeg ikke kan forstå er at han ikke telegraferte.* —

45. *Overordnet* og *underordnet* er ikke nogen konstant egenskap ved et ord eller et ledd, men bare en *funksjon.* Derfor kan det samme ledd samtidig være underordnet ett og overordnet et annet ledd, f. eks.: *Jeg møtte en gammel mann.* Her er *mann* underordnet *møtte* fordi det er objekt; men det er samtidig overordnet *gammel* fordi det spesialiseres av dette adledd. *En meget gammel mann.* Her er *gammel* underordnet *mann* fordi det spesialiserer dette, men det er samtidig overordnet *meget* fordi det selv spesialiseres derav. — *Han synger meget pent.* Her er *pent* underordnet *synger* fordi det inneholder en underledds-bestemmelse til dette, men samtidig overordnet *meget* fordi det selv spesialiseres derav.

Denne dobbelte funksjon har størst betydning for forholdet mellem setninger: *Han sa at han skulde komme hvis det blev pent vær.* Her er *at han skulde komme* underordnet *han sa* fordi setningen står som objekt til *sa,* men samtidig overordnet *hvis det blev pent vær* fordi denne siste setning inneholder en underledds-bestemmelse til *skulde komme* (han sa at han skulde komme + han skulde komme hvis det blev pent vær). Ibsen, Frank 17: *Døm så om min henrykkelse, da jeg iaften hørte, at De atter var iblandt os.* Her er på samme måte setningen *da jeg iaften hørte* underordnet den første setning, men samtidig overordnet den siste: *at De atter var iblandt os.* Likeså: B. B. V, 32: Jeg har tænkt mig *at jeg måtte gi tid, til I skjønte bedre hvad jeg mente.* —

46. Ved *sideordnede ledd* forståes to eller flere forbundne ledd som er like selvstendige eller like uselvstendige, d. e. hvorav det ene ikke tjener til å bestemme eller spesialisere det andre. Det kan forøvrig være hvad slags ledd det vil, likesom to sideordnede ledd begge kan være underordnet et tredje. Sideordnede ledd forbindes almindelig ved de såkalte sideordnende konjunksjoner *(og, eller, men).* Sideordning finner således sted mellem

1. to eller flere *overledd: Gutten og piken leker; han eller du må ha gjort det; han elsker hverken dig eller mig; hun begynte å gråte og jamre sig; han sa at han hadde fåt et telegram og at han måtte reise straks; jeg vet hverken hvor han bor eller hvad han er for noget.*
2. to eller flere *adledd: Hun tilhører en god og gammel familie; han er en mann som vet hvad han vil og som forstår å sette sin vilje igjennem; det gjelder enten dit eller mit liv; han er liten men skarp.*

Anm. Mrk. uttrykket *god og mett*: Asbj. Folke-ev. 1: Han var *god og mæt.* | Ibid. 46: Da de havde spist sig *gode og mætte.* Likeså: Hamsun V, 233: Saa *god og fri* for Feber var jeg blit. | Ibid. De var blanke af Fedt til Øjnene allesammen og kendte sig *gode og delikate* — | Id. Ny J. 230: Og Herrerne klinked flittig med hinanden, de blev *gode og glade* inden de tog Afsked. | Aanrud, Sidsel 49: Hun kjendte sig saa *deilig og træt* i i kroppen. | Hamsun, Sværmere 10: Pigerne skjønte godt at han var *herlig og fuld.* | Disse uttrykk er visstnok dannet i analogi med *godt* og *vel,* mens det egentlig skulde hete *godt mett, deilig trett* o. s. v.; jfr. følg.: Hamsun, Glæde 45: Han var over middels stor, *godt ung,* bare opi Tyveaarene. | Lie, II, 431: Nu saa hun *godt spansk* ut. | Hamsun, Aftp. 1917, nr. 337: Hun var enke og saa *herlig rik.* | Ibid. Jeg var engang saa *nydelig smal* at jeg kunde hoppe. | Bojer, Ansigt 99: Det gjorde ham saa *salig ør.* — Overgangen er mulig formidlet gjennem uttrykk som Asbj. Folke-ev. 2: Grisen vilde gjerne have det *godt og varmt.* Her passer nemlig baade sideordning (*ha det godt* og *ha det varmt*) og underordning (*godt varmt*). — Usedvanlig er Aanrud, Fortæll. I, 29. Opsalen hadde han faat *god fuld*. —

3. to eller flere *underledd: De levde lenge og lykkelig; nu maa det ske enten med det gode eller med det onde; da han var kommet inn, og han hadde hilst, spurte han* —
4. to eller flere *finitte tempora* som uttrykker samme tid: *Han skriver og regner godt; kjerringen ropte og skrek og bar sig.*
5. to eller flere *enkeltsetninger: Tendstoff er der på alle kanter, og eksplosjonen vil ikke la vente på sig. Vet du det eller vet du det ikke? Jeg visste det på en måte, men på en annen måte visste jeg det ikke.*

Det ovenfor utviklede viser de almindelige sproglige uttrykk for over- og underordning på den ene side og sideordning på den annen side. I det virkelige sprog forekommer der imidlertid flere tilsynelatende undtak fra disse regler, som vi nu skal betrakte nærmere.

Det overordnede ledd er formelt ufullstendig.

47. Til nød kan der ennu tales om en formell oversetning i et uttrykk som Garborg, Gaaden 124: *Gudskelov*, at jeg ikke er gift; skjønt *gudskjelov* nu bare opfattes som et utrop. I andre tilfelle er der av oversetningen levnet ialfall et verbum som den underordnede setning er avhengig av, f. eks. Lie II, 344: *Monstro* Styrmanden var der? *Monstro* hun dansede med ham? B. B. I, 290: *Montro* hvor I var i vinter? Også bare *tro* eller bare *mon:* Zwilgm., Emerentze 123: *Tro* om Lars hadde skjendt saadan paa hende, om — | Ring, Veien 188: *Mon* om Severn hadde fortalt Henrikka om det? Eller en imperativ: Zwilgm., Maren 55: *Tænk* om han engang spurgte hende. | Bojer, Ansigt 204: *Sæt* om det ogsaa var et eksperiment. Eller det overordnede ledd har engang været en formell setning: Garborg, Gaaden 36: *Gid* vi var i Rusland! (= Gud give det); eller den forkortede setning lar sig med lethet rekonstruere: Falkb., Helleristninger 93: *Ikke for det* at Ola Lidfjeld trodde noget paa drømme (= det var ikke for det). | Raabye, Storbaaten 24: *Knapt nok* han turde gaa alene (= det var knapt nok). Ibsen, Frank 11: *Besynderligt*, at jeg ikke har truffet hende tidligere. | Ibid. 8: Hører de om en raritet, straks vil de få tag i den, *lige meget*, hvad det er. | Samtiden 1917, 300: *Ikke saa at forstaa*, at de teologiske fakulteter straks maatte opgi sin dominerende stilling. Men i en mengde tilfelle utgjøres det overordnede ledd av en *forestillingsgruppe* eller et *forestillingsord*, eller *det mangler ganske*:

1. Undset, Vaaren 283: *Gud fader* at slikt kan ske. | Ibsen, Frank 166: *Herregud*, at De ikke fortalte mig det straks. | Scott, Lystig 195: *Aa Gud*, at jeg saa lenge har været borte fra dette! | Ibsen, Frank 99: *Tænke sig til*, at jeg . . . . skal give mig i lag med den slags subjekter. | Kjær, Valg 57: *Aa Gud* hvor morsomt det var. | Undset, Vaaren 389: *Gud fader i himmelen*, hvor jeg elsker dig! | Zwilgm., Maren 54: *Du store Gud*, hvor deiligt livet var. | Ibsen, Frank 178: Nej, *pinedød*, om De får lov til at kalde mig ærværdig. | Ibsen V, 89: *Nej såmæn* om jeg tror de er kommet på benene endnu. | Krag, Knarren 108: *Neisaamænd* om hun havde Lyst til at traske over Heien til Paradis ikvæld. | Ibsen V, 89: *Nei så min sandten* om her er en skikkelig plads mere. | Garborg, Trætte M. 284: *Men min Sæl*, om man i Længden kommer ud med det. | Bojer, Troens 196: *Du gode Gud*, som du vist har vaaget!
2. Ibsen III, 267: *O*, at han måtte drage sit sidste suk i så fjerne egne. | B. B. V, 15: *Å*, at du er kommet hjæm igjen. | Ibid. 69: *Nej*, at jeg har latt mig således narre! | Egge, Gut 6: *Nei*, at du vækker ham. | B. B. V, 8: *Å*, hvor du er på villspor! | Kjær, Valg 77: *Aa* om Barkeland engang vilde aabne sin egentlige Natur. | Ibsen V, 260: *Å* om det bare var en drøm! | Singdahlsen, Nord 64: *Neimen* om de kunde ha større vet. | Ibsen, Frank 125: *Neigu* om de skal få kare til sig endda mer end de har. | Lie V, 83: *Nei*, om jeg synes, Du er rigtig voksen endda. | Aanrud, Fortæll. II, 217: *Uf*, som du snakker. | Elster, Mester 98: *Nei* — som han hadde talt fint i kveld. — Mrk. også *enn om* —. B. B. V, 381: Hør — *æn* om du nu var oplagt? —

Hertil kan også regnes uttrykket *bare at* —, eller i skriftsproget *blot at* —, med betydningen: *det er bare det å merke at* —, *undtagen at* —:

Ring, Kjærligh. 78: Kanske hadde han gjort det ofte, *bare at* ikke jeg hadde skjønt det før. | Scott, Spøker 115: Nu gik det just paa samme maaten, *bare at* manden tok smaa skridt. | Asbj. & Moe II, 46: Det gik like ens som forrige gangen, *bare at* gutten nu holdt sig fra at gaa der ind i otte dage. | Lie, Knut 236: «Det er jo saadan de er, Mændene,» hadde Lotte sagt. «Allesammen. *Bare at* de skjuler det.» Lie I, 9: «Du ser,» sagde han, «jeg har det akkurat som i gamle Dage, *blot at* der nu er to Kvistvinduer istedetfor et.»

3. Egge, Majnætter 147: At du kan føle dig saaret over dette spørsmaal! | Egge, Straf, 144: At han skulde være så afmægtig! | Egge, Trøndere 66: At vandet kunde være saa koldt paa denne aarsens tid! | Ibsen V, 241: Kæreste Asta! At du er herude! At jeg straks skulde få se dig! | Lie, Ulrichs 128: At endog en rose som De, Frøken, kan ha saa skarpe torner. | Christensen, Nye bygd 100: At De holder ud at bo her hele aaret! | Riverton, Morderen 91: At jeg ikke har set det før, mumlet han. | Thorstenson, Anstands. 3: At de orker! tænkte Ulf. | Krag, Ada 68: At dog Livet kunde være saa dejligt! | Krag, Bodil 171: Og som hendes Mor vilde græde! | Lie, Knut 135: Som hun havde tat feil altsaa! | Egge, Trøndere 107: Som hun havde glædet sig til lørdagskvældene!

Herav almindelige utrop som: *Hvor vakkert det er! Hvor koldt det er idag! Hvor du snakker!* o. lign.

Merk også følgende:

Ibsen, Frank 53: «Hvem har sagt Dem, at jeg har tilbedere?» «*Som om nogen behøvede at fortælle mig det*» (omtr. De taler som om —). | Ibid. 49: Om jeg kjendte dig? Det var også et spørsmaal. — Ja, *for vi mødtes jo bare ganske flygtig* (= Jeg spør om det, for —). | Ibsen V, 266: Å, sig da ikke det! Jo, *for det er sandt.* (= Jeg sier det for —). En indirekte spørresetning med *om* står undertiden ganske uten oversetning: Scott, Spøker 126: Han blev liggende og riste og le i halmen: *Om han fyldte posen med sauebønner isteden?* | Zvilgm., Maren 11: *Om hun skulde skrive* og fortælle søstrene det! —

48. Av en oversetning hvortil der slutter sig en relativsetning, står ofte bare det ord igjen som relativet viser tilbake på:

B. B. V, 71: *Å, jeg ulykkelige menneske,* som er kommet op at sejle i samme båt! | Ibsen, Frank 64: Og *jeg,* som troede De egentlig var socialist. | Aftp. 1915, nr. 203: Og *jeg* som trodde at han var død! | Zwilgm., Maren 54: Og *hun,* som havde syntes, at det var saa sørgeligt. | Bojer, Theodora 2; Ja, *den* som kunde saa meget som frøken Berle. | Kielland III, 379: Aa — *den* som havde Raad til sligt! | Garborg, Gaaden 71: Ak ja, *den* som kunde ta tingene slik som Gorm. : B. B. III, 356: Nej, *alt* som hun hadde oplevd!

49. Også en eftersetning kan være formelt ufullstendig | Krag, Offerlam 111: Dersom hun sad og sov paa en Bænk i «Lunden» eller paa en Gadetrappe, *saa væk med hende.* Om hun tiggede nogle øre sammen eller noget Mad, *saa i Hullet med hende.* | Krag, Ada 190: Men havde han Sagen paa det rene, *saa tilbage til Vennerne* i Taarnet og fortælle. | Zwilgm., Emerentze 52: Havde de sagt noget, givet en befaling, *saa ve den,* der ikke var hørig og lydig. | Ibsen, Frank 35: Vil De endelig støtte et ministerium, som allerede er dødsdømt — *så værsågod.* | Ibid. 203: Siden De spørger mig — *nei.* | Mork, Dyr J. 147: Og sprang rutene her, *saa skidt,* han skulde betale dem. | B. B. III, 351: Hvis han vågnet og var matt, *da nafta hvær annen time.*

Anm. I kapitel-overskrifter står ofte en leddsetning ganske alene: Aanrud, Sidsel 36: Naar bølingen løses.

Det underordnede ledd er formelt ufullstendig.

50. Den simpleste form for dette er det tilfelle at konjunksjonen og predikativet eller en nektelse beholdes, mens resten av leddsetningen mangler:

1) Lie I, 84: *Skjønt stadig dalende,* vedblev Stedet ogsaa at eie Betydning i den Periode som — | Ibid. 92: Det var vel en av Grundene til, at hun, *skjønt nu alt en Smule over de tredive,* endnu var ugift. | Lie, Ulrichs 7: *Om end saa at sige barnefødt paa Stedet,* var dog Per Ulrich som Doktor forholdsvis ny. | Lie V, 272: Hvad var den lille Lindelin, *om ikke støttet* til sin Majors brede Bryst.

Som det fremgår av disse eksempler, må man tenke sig det samme subjekt i den ufullstendige leddsetning som i oversetningen. Det må ansees for mindre godt når der må suppleres et annet subjekt i leddsetningen, således som i følgende:

Lie I, 122: Marina var nu en middelaldrende Kone og lidt graasprængt i Haaret. Men *skjønt brunet av Aarene* ude paa Skjæret *og ikke længer rank,* vilde en Fremmed dog være bleven slaat af de gode Ansigtstræk. —

2) Kjær, Epistler II, 105: En slig Aand trænger en uafbrudt Forrykkelse af sine Overbevisninger: *hvis ikke*, blev dens Verdensbillede træet og livløst. | Riverton, Morderen 5: Jeg maa vinde hende; *hvis ikke*, gaar det galt. —

Mrk. også:

B. B. III, 50: Hvem skulde være god mot ham, *når ikke hun?* Ibsen, Frank 148: Hvem skulde vel være det, *om ikke De?* | B. B. III, 351: Hvis han vågnet og var matt, da nafta hvær annen time, og *hvis store smærter*, morfinindsprøitning.

51. Det underordnede ledd forkortes ofte til et komplement eller et adverb *(uten det; ellers; da; saa, isaafall)*.

B. B. V, 373: *Uten det* hadde den andre ikke seiret. | Hegna, Sverres 37: Han var saa heldig at naa gjætergutten igjen — *ellers* vilde han ikke ha fundet veien. | Kielland III, 117: Han skulde vogte sig lidt for sin Omgang, *ellers* vilde han snart gaa i Hundene.

Som det vil sees, kan *ellers* her gjengis med en setning med *kvis ikke*. Inneholder derimot oversetningen en nektelse, får *ellers* bekreftende betydning, f. eks.

Grever, Sydhavet 21: Paa den anden side maatte vi ogsaa passe paa at vi *ikke* kom for nær land, ti *ellers* vilde vi neppe kunne undgaa brændingene (d. e. hvis vi gjorde det).

Men i dette tilfelle brukes heller *isåfall*, *så* eller *da* istfr. *ellers:*

Ibsen V, 244: Det tør de ikke. For *så* vilde jeg slå dem. | Lie, Sigøinere 19: Graat ikke, for *da* slaar hun dig igjen.

Da finnes også efter bekreftet oversetning:

Ibsen, Frank 71: Jeg tror nok, at produktionen kan gjøres mere frugtbringende end den er. Men *da* må man slå ind på en ganske anden vei (= men forat det kan skje, må —).

52. Istedenfor en fullstendig leddsetning finnes ofte — især i skriftsproget — en partisipialkonstruksjon. I talesproget forekommer som regel bare slike uttrykk som *som sagt*, *kort sagt*, *rent ut sagt*, *som nevnt:*

Ibsen, Frank 34: *Kort sagt*, tændstof er der paa alle kanter. | B. B. V, 21: *Rent ut sagt*, Frederik: ministerens gjorde regning paa dig. | Ibsen, Frank 131: *Som* *befalet,* tog jeg og min peloton opstilling i vestibulen. | Nansen, Tåkeh. 483: *Som av Storm fremholdt,* nævnes også Kareli sammen med Grønland.

Er partisippet *kommet* eller *gått,* bør der kunne tenkes samme subjekt for dette som i oversetningen:

Nansen, Tåkeh. 144: *Kommet tilbake til Bremen* skrev han sin kjendte historie (d. e. da han var kommet tilbake). | Nansen, Frilufts. 185: *Kommet et stykke frem* fikk vi høre knepp.

Følgende må derfor ansees for mindre heldige:

Elster, Mester 79: Han ga sig nok og gik med — og *engang gaat med* var der aldrig noget tilbaketog. | Kielland III, 375: *Kommen op* af den værste Uvidenheds Umulighed voxer Synet saa hurtigt —.

Undertiden føies subjektet for partisippet til; dette tilhører dog utelukkende skriftsproget:

Nansen, Frilufts. 65: Lengst ute i brynet ligger det blåtindrende fjell; Hallingskarve med glitrende snefonner, *toppen ennu dekket* av jagende skodde. | Elster, Mester 118: Alle de travle mennesker som skyndte sig frem og tilbake, *hver optat* av sin bedrift. | Christensen, Liv 251: Der laa gaardene i lysere og mørkere grønt, i enge og træklynger, *det hele indsamlet* i liernes sortgrønne furuskog. | Krag, Ada 136: Om en stund kom en gammel Mand og en gammel Kone forbi, *begge seende frem for sig.*

Er der samme subjekt i begge ledd, settes det sjelden til partisippet:

Anker, Kjøn 120: *Hensigten engang fastslaat og aapent vedstaat* viste sig jevngodt med et yrke.

Undertiden står der et adjektiv istfr. et partisipp.

Kielland II, 221: I flere Aar var deres egteskab gaaet stille og tørt; *hun snar* til Heftighed, *han altid rolig.* | Lie III, 215: *Vingen fri* for Hensynene, havde Henrik tat fat.

Hvis subjektet ikke føies til, bør det også her være det samme som i oversetningen. Følgende er derfor mindre godt:

Kielland II, 289: *Nitten Aar, vakker, sund og munter, velklædt og vel forsynet* med Penge — sprang Livet op for ham som døren til en balsal. —

Likeså følgende:

Ibid. 434: *Som søn af* en høitstaaende Embedsmand i Kirken, stod alle Kredse ham aabne. —

53. En tidsbestemmelse kan undertiden erstatte en fullstendig underledds-setning, f. eks.: Asbj. & Moe II, 208: *Om en stund* saa vilde de tre brødrene i veien og prøve sig ogsaa (d. e. da der var gått en stund):

> Elster, Mester 19: Idag blev stortinget aapnet. *Næste gang* — saa var han med (d. e. når det blev åpnet næste gang —). | Scott, Paaske 50: *Sent og tidlig*, saa lekte de med ham (d. e. enten det er sent eller tidlig).

Dette finnes også hvor det vilde være unaturlig å utfylle tidsbestemmelsen til en hel setning:

> Undset, Vaaren 110: Hun fortalte det, at *sankthansnatten saa kom der en* og brøt toppen av alle trærne. | Egge, Brist 64: Jeg grublet bare paa det, at *imorn saa reiser De.* | Hamsun, Victoria 89: *En morgen saa sa han.* | Egge, Hage 135: Ja, og saa *en Dag saa elsket hun mig.* | Ibsen II, 221: *Om lidt så er kørselen slut.*

På samme måte kan setningens subjekt representere en hel setning; det må da gjentas ved et pronomen:

> Nansen, Frilufts 144: *Like ned til Jakob,* så måtte *han* frem (d. e. om det så var Jakob, så —). | Scott, Jernbyrden 43: Ja, *selv den bleke piken ved masten*, saa snur *hun* paa hodet. | Aftp. 1917, nr. 153: *Hjul efter hjul* saa gaar *det* istaa . . . . ja *alle slags ulyd* saa stilner *de* af.

Dette er især hyppig når subjektet er *alle:*

> Lie III, 270: *Alle de andre Smaapiger*, hun traf, *saa havde de en Far.* | Hamsun, Victoria 6: *Allesammen saa gik de* i høje Støvler til at vade i. | Asbj. & Moe II, 198: *Alle* han møtte, *saa kopte og glante de* efter skriveren. | Ibid 73: *Alle saa undredes de* paa hvad hun var for en. | Christensen, Liv 74: *Alle saa kjender* de nordvesten. | Elster, Ilden 9: Hotellet brændte. *Alle saa slap de* det de holdt paa med.

Også efter *nogen* og *andre:*

> Scott, Paaske 59: For *nogen saa var de* kruset og pipet, og *andre saa kom de* i brudestasen fra tyve og tredive aar tilbake.

Sjeldnere efter et objekt eller adverb:

> Hamsun, IV, 77: *Like til Fingerringe og kostelige Pulsvanter* av Kanavagarn, *saa hadde han det.* | Koht, Grotid I, XIV: *Alt* som fanget Bjørnsons interesser, — *alt nyt* han lærte, *alt godt* han længtet mot, *alt stygt* han harmedes ved — *saa gav han det* uttryk i dikt-

ning og bladopsæt, i taler og samtaler. | Hamsun, Børn 119: Men *mest saa snakket Konsulen* med Fru Adelheid. | Raabye, Storbaaten 8: *Kanske saa finder vi* ut hvor de har skattene sine ogsaa. | Undset, Splinten 24: *Enten saa er ingenting* de gjør tilpas for dig . . . *Eller saa er det* som med Sanna og Ingrid nu.

Formell ombytning av overordnet og underordnet.

54. Istedenfor *Såsnart han hørte rygte om de nye båtene, sendte han folk ut,* kan det også hete *Aldrig såsnart hørte han rygte om de nye båtene, før han sendte folk ut.* Derved får den setning som uttrykker tidsbestemmelsen og altså er logisk underordnet, form av en oversetning, mens den virkelige oversetning *(han sendte folk ut)* får form av en underledds-setning:

Krag, Bodil 129: *Aldrig saasnart* havde han vist sig for Selskabet, *før* alle Damer var ganske væk. | Lie, IV, 349: *Ikke før* gik Søvnen ud af øinene paa ham, *før* han strøg nedover til Baaden sin. | Bojer, Historier 219: Men *ikke før* satte den sorte uveirshimmel indover heierne, *før* hun forlod ham.

55. Men da den første setning allikevel føles som den underordnede, fører dette til at den følgende setning hyppigst innledes med *så*, som om den var en almindelig eftersetning. Formelt blir der da ingen underordnet setning, men heller ikke sideordning: Sjelden utelates *så:*

B. B. III, 333: *Aldrig så snart* hadde hun åpnet en, *så var der en innenfor igjæn.* | Scott, Kari, 171: *Aldrig saa snart* satte hun sig til med noget, *saa rev Kari det ut av hænderne hendes.* | Krag, Villum 139: *Aldrig saasnart* hadde han faaet sine Officersepauletter, *begyndte han paa alle Maader at vise at* — | Bojer, Theodora 8: *Ikke før* kommer den rette mand, *saa* — bums! *Saa dufter videnskaben op i Kjøkken og pynt.* | Scott, Sølvfaks 72: *Ikke før* skjønte rotterne, hvem som var kommet, *saa stimet de frem mot loftstrappen.* | Scott, Spøker 123: *Ikke før* var de inde i hytten, *saa var en borte og flyttet paa stenen.* Aanrud, Sidsel 10: Men han vidste fra før, at *ikke før* var han gaaet ind, *saa lagde de sig straks ind i dørene.* | Asbj. & Moe II, 84: *Aldrig før* hadde de gaat en liten stund, *saa møttes de igjen.* | B. B. II, 264: Hun var *ikke før* kommet i sin morgenkjole, *så åpnet hun et vindu.* | Ibid. V, 260: Vi kom *ikke før ut, så var det forbi.* | Ibid. III, 330: *Knapt* hørte en op, *så kom en annen.* | Ibid. 329: Og *næppe* var han halvklædd, *så løp han ut på altanen.* | Ibid. 257: Gutten *hadde ikke gåt* ti minutter, *så var hans noget tynne støvler gjænnemtrukket av vand.* | Kinck, Emigranter 264; Det varte *ikke længe, saa hadde gamle Vigleik igjen tjærebredd baadnøstet.* | Normann, Riket 100: Det *varte ikke lenge, saa var solen helt vække.* | Hamsun, Børn 209: Det *varte ikke længe, saa maatte han faa* en Betjent til Hjælp.

56. En lignende formell forandring av underordnet til overordnet foreligger når en underledds-setning som skulde begynne med *hvis* eller *om*, får form av et direkte spørsmål, altså f. eks. *Blir det pent vær imorgen, skal jeg sikkert komme* istfr. *Hvis det blir pent vær* —. Men at også i dette tilfelle setningen føles som underordnet, fremgår av at den følgende setning altid har form av en eftersetning:

> Kielland III, 381: *Forstaar du ikke det*, saa er du en Tosk. | Bull, Gud 62: *Elsket han hende virkelig*, saa vilde han nok finde hende. | Hamsun, Glæde 139: *Hadde ikke Liket blit hentet med en Gang*, vilde de ogsaa ha skrevet om det. | Lie III, 155: Og, *kunde han være lidt slem og uvørn i Munden*, saa mente han ikke saa stort med det (= selv om han kunde være). | Nansen, Tåkeh. 486: *Var han kommet dit sovende*, kunde han ikke ha fåt en slik forestilling. | Bull, Fra Holberg 74: *Var end fogden av bondeæt*, saa hadde hans hustru . . . . tat i arv større krav til luksus.

Når her eftersetningen utelates, får den første setning ofte betydning av et uopfyllelig ønske:

> Garborg, Gaaden 85: *Havde jeg bare ikke havt* det mørke Punkt derinde i Hjernen. | Lie II, 376: Han nærede sine Tvil, og *hadde han fulgt dem!* | Lie, Ulrichs 91: Hm. *Var han bare sikker paa* at blive Medlem af Direktionen! | Singdahlsen, Rettens 17: *Var det saasandt hændt* utenfor fogderigrænsen!

Så også efter *som* istfr. *som om;* men med oversetningen først:

> B. B. II, 245: Her . . . hørtes havduren, *som kom den fra luften.* | Bojer, Historier 91; Nu laa bjørnen og slikkede hende, *som vilde han kjærtegne hende.* | Nansen, Frilufts. 65: Lammene springer rundt mødrene, *som var livet bare fryd.* | Samtiden 1917, 349: Det er *som hører en suset* av en mægtig aand. —

Efter *som* finnes dog også almindelig ordstilling, se ndf. § 340, 4.

57. Istedenfor å si: *Han sa at han var syk, han lovte at han skulde komme, han syntes at det var for dyrt* o. lign. sies ofte: *Han var syk, sa han; han skulde komme, lovte han; det var for dyrt, syntes han,* således at den logisk underordnede setning blir formelt likeså selvstendig som om det var direkte tale, f. eks. «Jeg er syk,» sa han; «det er for dyrt,» syntes han. Det eneste som viser at vi i virkeligheten har med en underordnet setning å gjøre, er verbets tempus (preteritum), mens ordstillingen er som i en selvstendig setning. Jfr. «Han *er ikke* hjemme,» sa hun — han *var ikke* hjemme, sa hun; men: hun sa at han *ikke var* hjemme:

> Hegna, Sverres 54: Bækkeflommen *hadde tat* maten deres mens de sov, *sa de.* | Lie, IV, 348: Det *var* ikke saa ulig Tale det, *syntes Høvedsmanden.* | Ibsen V, 271: Den kvælende virkelighed *var* altså bare en drøm, *tænkte jeg.* | Ibsen, Frank 15: Men derefter *blev* der vel opstyr, *kan jeg tænke mig.* | Ibsen V, 282: Du *vilde* jo helst være alene, *sa du.* | Hegna, Sverres 81: Arbeidet *tok* en evighet av tid, *syntes han.* | Bojer, Theodora 18: Hvorfor *skulde* verden blande sig i det, *maa jeg spørge?*

Det samme må antas å være tilfelle om verbet står i presens eller perf.:

> B. B. V, 372: De *aner* det, *ser jeg.* | Ibsen, Frank 11: De *er* nok meget optaget av hende, *lader det til.* | B. B. V, 21: De *averterer* idag, *ser jeg:* «Kampe & søn». | Ibid III, 373: Han *har hat* andre meninger om religiøse ting, *har jeg hørt,* æn de han levde blandt. | Kjær, Valg 58: Men hun *deler* hans Interesser, *mener jeg.* | Ibid. 109: Det *er* med Stemmer som med Penger, *skal jeg si Dem.*

Likeså når det logisk underordnede ledd enten foregripes eller hentydes til ved pronomenet *det:*

> Ibsen, Frank 17: Jeg ved *det* nok, det mythologiske billedsprog er blevet aflægs. | Ibid. 11: Hun er en henrivende guldfisk, *det* må man lade hende. | Ibid. 10: Ja, den perlehistorie var en lidt kjedelig affære, *det* nægter jeg ikke. Kjær, Valg 111: De er Redaktør, *det* er sandt.

Med det underordnede ledd forkortet:

Hammer, Wilhelm 23: *En feil formodning*, mente en minoritet. | Ibsen, Frank 42: *Et broget kompani*, ikke sandt?

Mrk. Lie IV, 402: *Mon han syntes*, denne Fremmedtrafik var en for løs og usikker Næring at bygge paa og lægge Kapital i, undredes de (= De undredes paa *om han syntes* —).

58. En befaling eller bønn har ofte samme verdi som en betingelse og blir derfor logisk underordnet. Den følges derfor hyppig av en formell eftersetning, især av *(så) er du snild*:

B. B. V, 365: *Spør mig ikke* mere, *så er du snil* (d. e. *hvis du vil holde op å spørre*, så er du snild).—Givle, Brand 151: *Skynd dig nu* og spis, *er du snil.* | Givle, Hveps 122: *Tal ikke mer* om Frøken Falk, *er du snil.* | Bojer, Theodora 30: *Hils hjem* da, *er du snil.* | Ibid.: *Vent lidt* med triumfen da, *er du snil.* | Aftp. 1914, nr. 515: *Vent bare*, din tyveknegt, *skal jeg lære dig* at stjæle epler, jeg. | B. B. V, 365: *Tal ikke* om det — *så er det borte.* | Hamsun, Glæde 90: *Kom hit saa skal jeg* kysse dig. | Kjær, Valg 61: *Gaa ud* i Kjøkkenet til Alette, *saa faar du se.* — | Lie, Sigøinere 15: *Læg det* ind til øret dit, *saa skal du høre*, at det synger inde i det. | Kielland I, 358: *Kom skal vi gaa* ind til Tobias Lods.

Således også efter *må* el. *kan* + *infinitiv*:

Dahl, Peder 32: *Du maa laane mig* ti Daler, *er du snil.* | Lie, Sigøinere 19: *Du maa ikke skrike, saa slaar hun dig* ikke mere. | Kjær, Valg 111: *De kan gaa* ind i Dagligstuen saa længe, *saa har De Fred*, til at tænke. —

Det samme er i virkeligheten tilfelle i følgende: Lie I, 8: *Et Par Timers Gang ude i Veiret, saa er den Brand i Blodet stillet* (= Gå dig en tur, så —).

Formell sideordning — logisk underordning.

59. Hyppig stilles to formelt selvstendige ledd ved siden av hverandre, undertiden forbundet ved *og*, *eller*, undertiden uten forbindende ord, mens logisk det ene står i underordnet forhold til det andre.

1) B. B. I, 275: Torbjørn glemte at svare, *så forundret var han* (= T. var *så* forundret *at han glemte å svare*). | Krag, Knarren 292: Der gik et stille Aah! henover Forsamlingen, *saa svimlende var Budet.* | Ibsen, Frank 120: Vi bygger ikke flere barrikader, *så naive er vi ikke.*

2) Ibsen, Frank 39: *Lad generalstreiken komme, og han vil* snart få bugt med den (= selv om generalstreiken kommer —). | Hegna, Sverres 63: *Gaa ned — eller jeg melder* det til far din (= hvis du ikke går ned —).

3) Ibsen, Frank 139: *Otte dage til på denne vis, og vi står* foran krachet (= hvis det går slik åtte dager til —). | Lie II, 359: *Nogle Uaar til paa denne Maade, og de samme Øer og Holmer . . . vilde ligge* ligesaa skaldede . . . som før. | Ibid. 420: *En Storm, og de vilde* været totalt hjælpeløse. (Se ndfr. § 729).

4) Bojer, Theodora 75: Og se det kan hun, vær vis paa det. | Ring, Kulden 64: Men nu krævet forretningen det, saa reiste vi (= men nu da forretningen krevde det —). | Elster, Mester 34: Du maa enten faa Ketil Kaass med dig, eller saa faar du gjøre ham til din værste fiende (= eller gjør du ikke det, får du —).

60. På grunn av det lydlige sammenfall av konjunksjonen *og* og infinitivs-merket *å (at)*, som begge uttales *å* (ɔ), inntrer meget hyppig sideordning med *og* istedenfor underordning med *å* + infinitiv. Dette fenomen, som er likeså hyppig i dansk som i norsk, og som i mindre utstrekning også finnes i tysk, hollandsk og engelsk, er behandlet utførlig av *O. Jespersen* i Dania III, 145 fgg., og de følgende bemerkninger er bygget helt på hans fremstilling.

Det må for det første bemerkes at der i germansk i det hele er en viss tilbøilighet til å sideordne istedenfor å underordne, når der hverken fra betydningens eller formens side er noget vesentlig å innvende mot det. Det finnes derfor på tysk i uttrykk som *Thûn Sie mir den Gefallen und sagen Sie mir; sei so gut und gieb mir das Buch;* på hollandsk: *Doe me 't pleizier en haal dat even*, og på engelsk regelmessig efter *try: Try and help me* foruten efter nogen andre verber. Men da der i disse sprog ikke er noget lydlig sammenfall av konjunksjonen (*und*, *en*, *and*) og infinitivs-merket (*zu*, *te*, *to*), har sideordning istfr. underordning et temmelig innskrenket område i disse sprog. I dansk og norsk derimot har dette lydlige sammenfall av *og* og *å* bevirket at dette fenomen har grepet så sterkt om sig at det har fremkalt hvad Jespersen kaller en «sproglig verdiforskytning», idet der av disse to ord i virkeligheten har utviklet sig et nyt ord *å*, som hverken er bare *og* eller bare *at*, men forener begge betydninger, og nye verbalformer, som formelt er presens, preteritum, partisipp og imperativ, men i betydning gjør tjeneste som infinitiv.

Foruten det nevnte lydlige sammenfall, er der to andre momenter som har været av betydning for utviklingen av dette fenomen, nemlig

1) det *første verbums betydning* er sådan at den ikke er vesentlig til hinder for å opfatte forbindelsen som sideordning.

2) det *annet verbums form* er sådan at heller ikke den hindrer en sådan opfatning.

Disse to momenter kan dels virke hver for sig, dels i forening.

A. Begge virker samtidig.

61. Dette er tilfelle

1) *når det første ledd inneholder et hjelpeverbum + infinitiv: Vil du være så snild å flytte dig? La oss gå hen å få litt å drikke.* Det kan nemlig opfattes så: *vil du være så snild* og *vil* du *flytte* dig; *la oss gå* og *la oss få —:*

> Elster, Ilden 3: Saa var han saa fuld av beundring over kameraten, at han gjerne *kunde staa* i lange stunder bare *og maape.* | Scott, Paaske 73: De vil vi *skal skynde os og ta* egget. | Undset, Splinten 96: De *maatte se og faa* sit eget hus. | Skredsvig, Evens 22: Da der bare var kommet fjorten Stykker, *fik de se og ta* det som han hadde det. | B. B. III, 261: De *skulde friste og få* apotekeren med også. | Hjermann, Kamerater 39: Han . . . *vilde* aldrig *være* med *og støie.*

2) når første ledd istfr. en infinitiv inneholder et stedsadverb som *hen, inn, op, ut,* som jo ofte har samme logiske verdi som en infinitv: *Han skulde ut å fiske; vil De ut å reise? jeg skal hen å spise.* Her finnes ofte skrevet *at*:

> Lie, Sigøinere 9: Jeg skulde *hit for at hente* hest. | Ibid. 89: Hver dag skulde nogen av ungerne *ut at tigge.*

men også hyppig *og:*

> B. B. I, 277: Han *måtte op* i vinduet *og se* på Solbakken. | Nansen, Frilufts 165: Vi *måtte* endelig *inn og hvile.* | Scott, Paaske 25: Marta *maatte* flere ganger *bort og se.* | Asbj. Folke-ev. 92: Da han havde faat den, *skulde han avsted og sælge den.*

Likeså med et komplement istfr. adverb:

> Hjermann, Kamerater 32: De *vilde til Danmark og hente* korn. | Bojer, Hunger 113: Og *saa ut i det grønblaa fjeldvand og svømme.* | Asbj. Folke-ev. 193: Om en Stund *vilde Paal i Veien til Kongsgaarden og gjæte* Harene til Kongen. | Ibid. 9: Da Manden *skulde i Veien og kjøbe.* Mrk. Ibid. 41: *Alle maatte i Kirken at høre* ham, og om Søndagen *maatte Skibsfolkene ogsaa did og lye* Præken. —

3) når det første verbum står i imperativ og det andre har samme form for imperativ og infinitiv: *Vær* så snild og *gå* din vei; *gå* inn og *klæ dig; skynd* dig og *slå* til; — men også: B. B. IV, 351: *Vær* så artig *at ta* plads.

4) når det første verbum står i preteritum og det andre har samme lydform for preteritum og infinitiv: Så *gav* de sig til og *vilde* (= å ville) være bønder. | Asbj. Folke-ev. 21: Han *holdt paa og skulde* (= å skulle) faa sig en Pibe Tobak.

Felles for alle de ovfr. nevnte tilfelle er at det er umulig, når de leses høit, å høre nogen forskjell på sideordning med *og* og underordning med *å (at).*

B. Bare det første moment er tilstede.

62. Her blir der forskjell i form eftersom der brukes sideordning eller underordning, men sideordning begunstiges ved at vi må tenke oss samme subjekt for begge ledds verber, og ved at meningen ikke forandres om vi gjør siste ledd om til en formell setning, f. eks *De var med og lekte = de var med og de lekte*; men egentlig er det: *de var med å leke.* Det siste verbum retter sig da i form efter det første, som kan stå i

1) *presens:*

> Aanrud, Sidsel 65: Derinde *holder* budeien paa *og melker.* | Ansteinson, Hedemarks. 115: Inde i Kjøkkenet *holder* en tretten—fjorten Aars Jente på *og steller,* etpar mindre Gutter *driver og klær* sig på. | Aftp. 1918, nr. 91: I disse landsdele *holder* bolsjevikernes horder *paa og myrder og brænder* af hjertens lyst. | Sevaldsen, Brødrene 30: Nu *tar* vi en kop chokolade *og styrker* os paa. | Undset, Vaaren 123: Tror du virkelig jeg finder mig i alt det der av mine andre venner kanske, som jeg *er* saa dum *og finder* mig i med dig? Mrk. Undset, Splinten 186: Tror du ikke det blir litt bedre for dig naar du *faar nogenting og kan* ta dig til igjen?

2) *preteritum:*

Ansteinson, Nikolai 6: Fra Veslekammerset hørte hun at Olaf *drev og klædde* på sig. | Asbj. Folke-ev. 6: Der gik en stor Buskap og *drev paa og aad.* | Normann, Riket 42: Han *drev og fisket* sammen med engelskmændene. | Klæboe, Fykpaa 65: Da det led utpaa formiddagen, *passet* hun paa *og fik* sig plads ved siden av Nordal. | Sevaldsen, Brødrene 21: De *var med og jaget* kuene paa beite. | Undset, Splinten 5: Han *var og besøkte* Roald.

3) *perfektum partisipp:*

B. B. IV, 326: Har du *været* ute *og sejlt?* | Ibsen V, 12: Har De *været* ude *og gåt* morgentur nu? | Falkb., Helleristninger 25: Ingebrigt Oppistugun hadde selv *været* med *og hugget* tømmer. | Konow, Ørken 147: De viser at ogsaa persiske mænd har *været med og grundlagt* den kultur vi finder i Østturkestan. | Asbj. Folke-ev. 201: Nogle af dem, som havde *hjulpet til og rustet* ham ud. | Nansen, Sibirien 18: Tenk om en hadde *hat en aeroplan her å sennt* østefter! | Hjermann, Kamerater 85: Byens gutter hadde *drevet paa og øvet* sig.

4) *imperativ;* for å prøve om den ovenfor nevnte betingelse er tilstede, kan imperativen gjøres om til en sætning med *du skal, du må* el. *du kan:*

Ibsen, Frank 60: *Vær* så snil *og smil* (du må være snil og du må smile). | Ibsen V, 13: *Værs' go' og hils* mor Jensen fra mig. | Elster, Ilden 10: *Se og hjælp* til, gut! | B. B. V, 8: Ja, *stå du og tramp* solo! | Givle, Brand 151: *Skynd dig* nu *og spis.*

Men vi finner også *at* + infinitiv:

B. B. I, 277: Han *tok på at leke* med Ingrid. | Normann, Riket 175: *Satte sig* ørkesløs med hænderne i fanget *at glane* paa hende. | Givle, Brand 82: Flere av de tilstedeværende . . . . *kom bort for at ønske* mig . . . velkommen. | Ibid. 151: *Skynd dig* nu *at spise.*

C. Det annet moment virker alene.

63. Her er enten det første verbums betydning sådan at meningen vilde bli forvansket hvis det siste ledd gjøres om til en formell setning, eller vi må tenke os forskjellige subjekter for de to verber. Forat allikevel sideordning skal kunne brukes, må i almindelighet enten det første verbum stå i infinitiv eller det andre ha samme form for imperativ og infinitiv, f. eks.

Han kan ikke undlate å gjøre det. Det er her umulig å si: *han kan ikke undlate det og han kan gjøre det*, endnu mindre: *han kan ikke undlate det og han kan ikke gjøre det.* — *La være å slå ham*, ikke: *du skal la være og du skal slå ham. Det er ubehagelig å høre slikt* (forskjellige subjekter). I dette tilfelle finnes i norsk skriftsprog sjelden *og* istfr. *at*, altså: han kan ikke undlate *at gjøre* det; la være *at slå* ham; men i talesproget kan det ikke avgjøres om det er *at* eller *og*, eftersom begge lyder ens. Men at uttrykket ofte opfattes som sideordning, fremgår av følgende eksempler, hvor det første verbum endog står i en finitt form: Bojer, Lea 196: Og saa *sender jeg* mine egne folk hit *og steller* med liget (d. e. *at stelle* eller *for at stelle* = *forat de kan stelle*, altså forskjellige subjekter i de to setninger). | Hamsun, Segelfoss 1, 192: Saa *skikket* de nok et Tyende ned *og kjøpte* Billetterne (d. e. for å kjøpe, forat hun kunde kjøpe).

64. At vi i alle de eksempler som er behandlet ovenfor, oprinnelig har underordning (å + infinitiv), fremgår også av følgende:

Når vi sammenligner de to uttrykk 1) *Han satt og drakk* og 2) *Han røkte og drakk*, synes de ved første øiekast å være ganske analoge. Men hvis vi benekter dem, får vi: 1) *Han satt ikke og drakk* med bare en nektelse, men 2) *Han røkte ikke og drakk ikke* med to nektelser, eller ialfall *Han røkte og drakk ikke* med nektelsen føiet til det siste verbum. Dette viser at vi i det siste eksempel har en virkelig sideordning av to selvstendige handlinger, som er uavhengige av hverandre, men i det første eksempel oprinnelig underordning: *Han satt å drikke*, d. e. *for å drikke*, og derfor behøves også bare én nektelse: *Han satt ikke (for) å drikke*, som derpå er blitt til *han satt ikke og drakk*. Således når det første verbum betegner en tilstand *(sitte, ligge, stå)* eller en biomstendighet *(gå, komme, være ute, være henne* o. lign.). — Dog finnes også men mindre godt: *Han røkte ikke og drakk* med nektelsen bare ved det første verbum; se ndfr. § 277.

Merk også forskjellen ved inversjon av subjekt og predikat:

Han stod og glante — *Der stod han og glante*,
Han lå og sov — *Da lå han og sov*,
Han satt og leste — *Her satt han og leste*,

med subjektet like efter det første verbum. Derimot:

Klokken ringte og klemtet — *Da ringte og klemtet klokken,*
De skrek og huiet — *Slik skrek og huiet de,*
De stekte og braste — *Der stekte og braste de,*
Det stormet og regnet — *Ute stormet og regnet det,*

med subjektet efter det siste verbum. — Eks.:

1) B. B. V, 64: Jeg *går ikke og proklamerer* forut hvad jeg gjør. | Vinsnes, Bror 155: Jeg *var ikke hjemme og hjalp* mine i nøden. | Ebbell, Sjøby 130: *Ingen kom og hjalp.* | Givle, Hveps 17: Imens *sitter vi* her *og drømmer.* —

2) B. B. V, 21: Hun er ganske som før — blek, *spiser ikke, sover ikke.* | Aftp. 1915, nr. 28: *Her lyver ingen, og her stjæler ingen.* | Lie, Sigøinere 35: *Ingen kjendte* hende og *ingen visste* noget. | Zwilgm., Emerentze 69: Jeg *hører og ser ikke* andet end jomfruens unge deilighed. | Falkberget, Sol 40: Han stanset op og saa paa to fossekaller som lekte sig . . . . *de saa ikke og hørte ikke.* | Lie, Sigøinere 2: Paa gaardstunet *skinnet og blinket det* himmelblaat.

Også i tilfelle 2 kan ved inversjon subjektet komme efter det første verbum, når enten det ene er benektet: Lie, Sigøinere 10: Nu *ligger han der og skjønner ikke*, hvorfor far og mor ikke kommer; eller de to handlinger ikke er samtidige: *Da stanset han og sa*, eller endelig når det ene har et objekt: Da *lo de og pekte fingre* ad dem. —

Særlig merkes tilfellet med to imperativer. Er der her oprinnelig sideordning, må begge få nektelsen tilføiet: *Skrik ikke og støi ikke så! Drikk ikke og bann ikke*, eller den kan settes bare ved den siste: *Skrik og støi ikke* så! *Drikk og bann ikke!* Er der derimot oprinnelig underordning, settes den bare ved den første:

> Ibsen V, 260: *Sid ikke og stir* ud på den fjorden! | B. B. I, 274: *Sit ikke der og gap!* | Ibid. V, 12: *Gå ikke der og vær tværdrivere.* | Ibid. 62: *Stå nu ikke der og gjør* gåseøjne. | Anker, Kjøn 138: *Vær ikke dum og snak* om det du ikke skjønner. | Ring, Seil 89: Skynd Dem da mand, *sit ikke og snu hodet og hold* aarerne oppe. | Lieblein, Plytt 101: *Kom saa ingen og si* at — | Krag, T. T. 1917, nr. 248: *Kom ikke her og sid og gjør nar* af en voksen mand, siger jeg.

65. Ennu tydeligere oprinnelig underordning har vi efter *bli* + presens partisipp: *Han blev stående og vente.* At dette står for *blev stående å (at) vente*, fremgår dels av at uttrykket lettest lar sig forklare på denne måte, dels av at vi ofte finner *at* istfr. *og*, f. eks.:

> Mork, Dyr J. 2: Han . . . blev staaende *at klø* ryggen. | B. B. I, 340: Hun blev sittende *at høre* på spillet. | Hamsun III, 108: Jeg blev staaende *at se* ud mod Skibet. | Hamsun, Victoria 78: Han blir stående *at stirre* ud. | Egge, Nelly 57: Men hun blev liggende *at lytte* til vægterverset. | Benneche, Støle 135: Peder i Grolia var indom en dag og blev sittende *at prate.* | Ibid. 166: Han blev sittende i baaten *at kose* sig i solskinnet. | B. B. I, 333: «Jeg blev tilbake med Ingrid,» sa Synnøve og blev stående *for at ta* et par tørklær av sig.

Hyppigst finnes dog sideordning:

> Bojer, Rige 102: Nede i haven blev han staaende *og se* paa den hvide stue. | Haukland, Havet 18: De blev begge staaende lidt . . . *og krybe* sammen inde i kuften. | Bojer, Historier 121: Jeg blev liggende vaagen *og høre* paa sjøernes frosne smeld. | Hamsun III, 55: Jeg blev siddende *og tænke* paa hvad jeg havde sagt. | Bojer, Historier 221: Og saa blev felen hængende *og støves.* | Bojer, Troens 205: De blev gaaende *og være* ræd hinanden. | Bojer, Rige 44: For hver dag blev hun gaaende *og vente* . . . paa den næste post.

Sjeldnere finnes det siste verbum sideordnet med *blir* el. *blev*:

> Kielland III, 416: Imidlertid *bliver* de praktiske politikere staaende *og kjævler.* | Krag, Ada 118: Alt nu *blev* han staaende *og stirred.*

Anm. Falk og Torp (§ 132, b, anm.) forklarer dette uttrykk anderledes; efter dem representerer her *og* ikke opr. *at* «eftersom her ingen hensigt betegnes». Et uttrykk som *jeg fant ham liggende og lese* forklarer de som opstått av *jeg fant ham ligge og lese*, og «samtidig med at «jeg fandt ham ligge» blev til «jeg fandt ham liggende», blev «jeg fandt ham ligge og læse» til «jeg fandt ham liggende og læse»». Og uttrykket «han blev stående og stirre» skal på samme måte være opstått av *stå og stirre.* — Men denne forklaring hjelper ikke, for selve uttrykkene *ligge og lese, stå og stirre* er jo opstått av *ligge at lese, stå at stirre,* så underordning får vi allikevel. Den dag idag heter det på hollandsk *ik zat te wachten* (jeg satt og ventet), *ik lag te lezen* (lå og leste), *ik stond te kijken* (stod og glodde), altså infinitiv med betydning av hensikt (Jespersen, Dania III, 171, note).

66. Undertiden er sideordningen bare tilsynelatende, idet der visstnok skrives *og*, men dette er bare en feil for *å* (at), idet der alltid følger en infinitiv efter:

Ibsen V, 41: Hun er vist ude *og gå* med far (istfr. enten *at gaa* eller *og gaar*). | Janson, Erindringer 169: Men snart kom vi op *og slaas*. | Scott, Aftp. 1918, nr. 74: Nu er her et gammelt ord som sier, at det er godt og vel med en støid, men om en tar saa meget som to, kommer de to op *og trætte*. | Ring, Kjærligh. 1: Ellers hadde ikke den ene no *og la* den andre høre. | Ibid. 2: Men vesten hadde Mikkel forstaat *og snike* til sig. | Elster, Harris 24: Jeg sat *sandt og si* og undte Harris det nederlaget. —

I følgende er der utentvil ment sideordning:

Nansen, Sibirien 133: Vi begynner nu å se litt kuer og hester *gå å beite* langs strannen. — Hvis ikke forf. hadde brukt å skrive infinitivsmerket *å*, hadde han neppe skrevet *at beite*, men *og beite*. — Her har vi da i virkeligheten det hybride ord *å*. —

V. Setningsledd.

67. Som før nevnt består en forestillingskjede, selv om den inneholder flere formelle setninger, logisk bare av to hovedledd, nemlig *grunnledd* og *omsagn*, f. eks. *Mannen sa at han var syk.* Her er *mannen* grunnledd og *sa at han var syk* omsagn. Men dette siste består igjen av to ledd, nemlig det finitte verbum, eller predikatet, *sa* og objektet *at han var syk.* Nu er der intet i veien for å betrakte den siste setning *han var syk* som en egen forestillingskjede med grunnleddet *han* og omsagnet *var syk*, som igjen består av predikatet *var* og predikativet *syk.* Som det sees herav, faller grunnleddet sammen med den enkelte setnings *subjekt*, mens omsagnet foruten det finitte verbum også kan inneholde flere andre ledd, som efter verbets art og betydning kan være *predikativ* (også kalt *predikatsord*), *hovedobjekt*, *biobjekt* (også kalt hensynsbetegnelse) og forskjellige *underledd.*

Vi skal nu betrakte disse forskjellige *setningsledd* nærmere.

Subjektet.

68. Subjektet defineres ofte som «den person eller ting man taler om» (således også Jespersen, Sprogets logik, s. 42), men denne definisjon er utilstrekkelig. I en setning som *Røveren drepte mannen* tales der i virkeligheten både om *mannen* og *røveren.* Omsettes nemlig denne setning til passiv: *Mannen blev drept av røveren*, blir jo setningens logiske innhold ganske det samme; der tales fremdeles om begge to. Å si at der i første tilfelle tales om *røveren* og i siste tilfelle om *mannen*, er jo ganske vilkaarlig, og man er kommet til denne definisjon fordi man på forhånd vet hvad som er subjekt i begge setninger. I den første «tales der om *røveren*», fordi *røveren* er subjekt; i den siste «tales der om *mannen*», fordi *mannen* er subjekt. Men på denne måte kommer vi i virkeligheten inn i en *circulus vitiosus*. Og i et uttrykk som: (idet treet falt) *drepte det en gammel mann*, kan man med likeså stor rett si at der tales om *en gammel mann* som om *det*. Ennu mindre passer definisjonen på setninger som *det ergrer mig* eller *hvis så er tilfelle* eller *her er kaldt*.

Andre definerer subjektet som «den person eller ting som predikatet utsies om», og denne definisjon kan være riktig, nemlig hvis man med *predikatet* mener det samme som jeg kaller *omsagnet*; men den er ikke tilstrekkelig hvis der med predikatet bare menes det finitte verbum. — For i setningen *Røveren drepte mannen* utsies der dog virkelig noget både om mannen og røveren.

Den eneste uangripelige logiske definisjon av subjektet er derfor at «subjektet er den person eller ting som *omsagnet* (d. e. den oplysning som gives eller søkes) gjelder», eller som Falk og Torp uttrykker det (Dansk-norskens syntaks § 1): «Subjektet angiver den person, ting eller det begrep hvorom sætningens indhold (prædikatet) udsiges.» Her betyr «sætningens indhold» d. s. s. hvad jeg kaller *omsagnet*, men da også subjektet må sies å høre til setningens innhold, foretrekker jeg mitt uttrykk. I setningen *Røveren drepte mannen* er omsagnet ikke bare *drepte*, men *drepte mannen*, og dette omsagn kan ikke gjelde noget annet ord i setningen enn *røveren*, eftersom der ikke finnes noget annet. Og i den ovenfor nevnte setning . . . *drepte det en gammel mann* er omsagnet *drepte en gammel mann*, som ikke kan gjelde noget annet ord enn *det*. — Rent mekanisk kan følgende regel opstilles for å finne subjektet: «Subjektet er det overledd som blir igjen når setningens omsagn fjernes.» Denne definisjon passer også på spørresetninger: *Hvem har skrevet dette brev?* Omsagnet er her *har skrevet dette brev*. Fjernes dette, står bare *hvem* igjen, som følgelig må være subjekt. — Men det går neppe an å si at der i en sådan setning «tales om hvem».

69. Særlig omtale krever setninger hvor omsagnet er en form av verbet *være* med et substantiv som predikativ. For slike setninger har Jespersen (Sprogets logik s. 56) opstillet følgende regel: «Subjektet er altid det mest specielle, det der kan udsiges om det færreste antal individer, medens prædikativet er det der i sammenligning med det andet er mere generelt og kan udsiges om flere individer.» Det kan uttrykkes kortere så: «I en setning hvis predikatsverbum er en form av *være*, er subjektet det overledd som har det minste betydningsområde.» Jfr. følgende eksempler:

1) *Hans er student. Peter er soldat.* Da *Hans* og *Peter* er egennavn, har de et mindre betydningsområde enn fellesnavnene *student* og *soldat*, og må følgelig være subjekt.

2) *Mannen er en tyv. Gutten er en slyngel.* Da *mannen* og *gutten* her står i bestemt form, og altså betegner en bestemt (før omtalt) mann og gutt, har de omtrent samme verdi som egennavn, og må følgelig være subjekt. Således alltid et substantiv i bestemt form når det andre substantiv er ubestemt.

3) *En bjørn er et rovdyr. En løitnant er officer.* Her er begge ubestemte, men det er allikevel klart at *bjørn* har mindre betydningsområde enn *rovdyr*, eftersom *rovdyr* omfatter mange andre dyr enn bjørner; likeså har *løitnant* mindre betydningsområde enn *officer*, da dette siste ord også innbefatter flere andre grader. Altså må *en bjørn* og *en løitnant* være subjekt.

70. Imidlertid er heller ikke denne regel uttømmende, idet der finnes setninger av denne art hvor subjekt og predikativ har samme betydningsområde, de såkalte *identitetssetninger*, f. eks. *Min bror er skibets kaptein. — Søndag er den første dag i uken. — London er den største by i verden. — Frk. A. er den vakreste dame i byen.* —

I disse setninger betegner subjektet og predikativet den samme person eller ting, og i hver setning sies de å være identiske. Den ovenfor givne regel kan da ikke hjelpe oss til å finne subjektet. Men det er også temmelig likegyldig hvilket av de to vi opfatter som subjekt. Det vilde ingen forskjell gjøre om vi sier: *Skibets kaptein er min bror. — Den første dag i uken er søndag. — Den største by i verden er London. — Den vakreste dame i byen er frk. A.* — Som regel vil man opfatte det først nevnte som subjekt, især når det er et egennavn. Da omsagnet skal gi en oplysning om subjektet, faller det naturligst å opfatte *søndag*, *London*, *frk. A.* som subjekt, da *den første dag i uken*, *den største by i verden* og *den vakreste dame i byen* snarere må sies å gi en oplysning om, eller karakterisere, disse enn omvendt. — Da nu videre predikativet står i samme forhold til subjektet som et adledd til et overledd, kan vi istedenfor det betydningsløse *er* innsette *har den egenskap at være*. Nu gir det god mening å si: *London har den egenskap å være den største by i verden*, men det gir ingen mening å si: *den største by i verden har den egenskap å være London*. Likeså med de to andre setninger med et egennavn. Anderledes med den første setning: *Min bror er skibets kaptein*. Her kan virkelig begge ledd sies å karakterisere hverandre: *Min bror har den egenskap å være skibets kaptein* og *Skibets kaptein har den egenskap å være min bror*. —

Den eneste regel som kan opstilles for subjektet i identitetssetninger, er derfor følgende:

«Subjektet i identitetssetninger er det ledd som karakteriseres av det andre.»

71. Også i spørrende identitetssetninger kan der opstå tvil om hvad som er subjekt, når setningen rykkes ut av sammenhengen. —

Eks. *Hvem er den høieste av de to?*

Her er nemlig to tilfelle mulige:

1) Det kan bety: *Hvem av de to nevnte er høiest, A. eller B?* Svaret må da lyde: *A. (eller B.) er den høieste.* I dette tilfelle er selvfølgelig *hvem* subjekt. Dette vil hyppigst være tilfelle i slike spørsmål som: *Hvem er den rikeste mann i byen? Hvem er den største skatteyder i byen? Hvem er den vakreste dame i byen?* o. s. v., idet alle disse er ensbetydende med: *Hvilken mann i byen er rikest? Hvilken skatteyder er størst? Hvilken dame er vakrest?* M. a. o. spørgeren ønsker å få vite hvilken person i byen *har den egenskap å være rikest*, *størst skatteyder* eller *vakrest*.

2) Men det kan også bety: *Hvem er* (d. e. *hvad heter*) *den høieste av de to* (*som står derhenne*)? I dette tilfelle ser spørgeren for sig to ukjente personer av ulike høide, og han ønsker å få vite navnet på den høieste av dem. Han kunde derfor også spørre: *Hvad heter den høieste av de to?* Svaret vil da

lyde: *Den høieste av dem er* (*el. heter*) *N. N.* I dette tilfelle er *den høieste* subjekt. Her er der nemlig ikke spørsmål om hvem av dem som *har den egenskap å være høiest*, for det kan han se uten å spørre; men hvad denne høieste av de to heter eller er for noget. — Her er det navnet og stillingen som karakteriserer den forøvrig ukjente mann.

Endnu tydeligere er dette i setninger som begynner med *hvad*. Jespersens eksempel er: *Hvad er petroleum?* Dette kan bety

1) enten: *Hvad forståes ved petroleum?* d. v. s. hvilken egenskap har petroleum? eller hvordan defineres begrepet petroleum? og da er naturligvis *petroleum* subjekt;

2) eller: *Hvad* (*av disse væsker*) *er petroleum?* d. e. hvilken av dem har den egenskap å være petroleum? Isåfall er *hvad* subjekt.

Man kan også prøve spørresetninger ved å gjøre dem om til indirekte spørsmål. Hvis *hvem* el. *hvad* er subjekt, må de da innledes med *hvem som*, *hvad som* (se foran § 30; ndfr. § 308): *Han spurte om hvem som var den høieste av de to; om hvad som var petroleum.* Ellers må det finitte verbum komme sist: *Han spurte hvem den høieste av de to var; hvad petroleum var.*

Anm. Der finnes også rent formelle midler til å finne subjektet i en setning. Herfor vil der bli gjort rede i den formelle del, §§ 256 fg.

72. Subjektet er alltid et *overledd* og kan derfor være:

1. et *substantiv: Solen skinner.*
2. et *pronomen: Han er syk.*
3. et *adjektiv: Den gamle var fæl, men de unge er verre.*
4. et *determinativ: Dette er ikke sant.*
5. et *tallord: Fire er det dobbelte av to.*
6. et *adverb: Frem og tilbake er like langt.*

   Bojer, Hunger 220: *Der* skulde altsaa bli deres nye hjem (forskjellig fra: *der* skulde altsaa deres nye hjem *bli*). | Kringsjaa XIII, 367: Dette spørsmaal er *her* ikke stedet til at diskutere.

7. en *infinitiv: Å feile er menneskelig.*
8. en *ordgruppe: Tre om en er for meget; vel begynt er halv fullendt;* se ndfr. § 73.
9. en *hel setning: At han er tyven er høist sannsynlig;* se foran §§ 28, 1; 30, 1; 32, 1.

Gruppe-subjekter.

73. Hvis vi prøver efter de almindelige regler å analysere følg. eks. Zwilgm., Anniken 46: Ut fra bedehuset strømmet *massevis av mennesker*, blir vi stedt i en vanskelighet med hensyn til hvad som er subjekt. Meningen er klar nok: *en masse mennesker* strømmet ut fra bedehuset; men *massevis* er et adverb, *av mennesker* er et komplement, og ingen av disse kan efter de vanlige regler være subjekt. Der er derfor ingen annen råd enn å ta *massevis av mennesker* som en uopløselig enhet med betydning av *en masse mennesker*, og konstatere at vi her har å gjøre med et *gruppe-subjekt.*

Slike gruppe-subjekter er overordentlig hyppige i norsk:

> Elster, Mester 29: I en krok hang der *fuldt af fiskeredskaper.* | Ibsen V, 11: *Fuldt op av sommergæster* er her ogsaa. | Lie II, 426: Paa Værftsvolden stod *fuldt af Mennesker.* | Ibid. II, 369: Nedenunder i Lasten var der *stuvende fuldt af Mennesker* (Jfr. — var *det* stuvende fuldt af M.). | Singdahlsen, Nord 125: Paa torvtaket grodde *tæt med bringebærbusk.* | Falkb., Jarleæt 198: I bergurer, bak sten og indunder vidjekjærr, stod *tæt av grønt græs.* | Aanrud, Sidsel 94: Bortover fjeldet var der *tæt av andre folk.* | Egge, Trøndere 129: Der stod *tæt af buske* straks indenfor. | Hamsun V, 259: Der sitter *tæt af Fluer* paa Karnejs Ryg. | Kielland I, 422: Langs opefter Nilen sad *tæt af Fugle.* | Ibid. IV, 425: Men ude paa Gaden stod *ligesaa tæt af Børn.* | Lie II, 339: Der trængte sig netop saa *tykt af Folk* sammen. | Ibid. II, 347: Oppe paa Holmerne stod der *sort af Folk.* | Kinck, Emigr. 175: I haven sad der *sort av gamle damer.* | Normann, Eiler 157: Øverst oppe paa fjeldets smale, nakne egg stod *hundrevis av sau* og glodde nedi dalen. | Krag, Knarren 143: For tyve Aar siden, da der var skrevet *bunkevis af Digte* til hendes Pris. | Lieblein, Plytt 121: Her findes *i tusenvis av Lapser.* | Singdahlsen, Rettens 123: Det er kanske ikke *større med fugl* derborte? | Lie II, 517: Der havde været Taler og *saa utallig med sorte Hatter og Blomster.* | Aftp. 1913, nr. 233: Der har været *rigelig med Eidsvoldsmonumentplaner.* | Hamsun V, 327: Her var *uforsvarligt med Væggelus.* | Singdahlsen, Rettens 122: Etsteds . . . . laa der *tæt med ur og vindfald.* | Kielland I, 196: *Over den halve By* havde været ude i Sandsgaard. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 99:

De smaa lavloftede stuer, der *indtil tolv mand* ligger fladseng paa gulvet. | Bojer, Folketog 18: *Mand og mand imellem* begyndte nu at kævle. | B. B. II, 278: *Over til den annen side* var ikke langt. | Undset, Vaaren 300: *Inat* hadde forandret alting. | Thorstensen, Anstands 56: Men naar *iovermorgen* kom . . . kom Gyda farende.

Skinnsubjekt.

74. Adverbet *der* brukes hyppig som *skinnsubjekt* (alm. kalt «subjektsantyder»), f. eks. *Der var engang en konge som —*. Oprinnelig er dette stedsadverbet *der: paa det sted*, og bruken må være utgått fra uttrykk med trykksterkt *der* (dæ:r) som: *der bor en gammel mann*, d. e. på det sted (i det huset) bor en g. m. For tydelighets skyld kunde der føies til et komplement: *der bor en gammel mann i det huset.* Men derved blev *der* overflødig som stedsbetegnelse og mistet sitt trykk, således at det i virkeligheten blev betydningsløst. Det kan derfor også hete: *I det huset bor der en gammel mann.* Her har *der* fullstendig mistet sin stedsbetydning og er ganske overflødig, idet vi likeså godt kan si: *I det huset bor en gammel mann.* Men at det henger sammen med stedsbetegnelsen, fremgår av at det overordentlig hyppig brukes i forbindelse med en sådan, især når predikatet utgjøres av et bevegelses- eller stillingsverbum. Men både i dette tilfelle og hvor der ikke kan være tale om nogen stedsbetegnelse, opfattes og behandles *der* som setningens grammattiske subjekt, mens det virkelige subjekt opfattes og behandles enten som predikativ eller objekt. Dette vil nærmere bli belyst i den formelle del i avsnittet om setningsformen (§ 256, anm. Jfr. K. Knudsen, Haandbog s. 411 flg.).

Som almindelig regel gjelder at skinnsubjektet *der* bare kan brukes når det virkelige subjekt er ubestemt: der var engang *en mann*; der var *mange mennesker* tilstede; der kom *nogen gutter* løpende. Derimot ikke når det virkelige subjekt enten har den bestemte artikkel eller er bestemt ved et determinativ som *min, denne.* I uttrykk som *der kommer mannen, der bor min onkel* har *der* fullt trykk og er virkelig stedsadverb. Dog kan skinnsubjektet *der* brukes i forbindelse med et sådant subjekt, når det efter meningen allikevel er ubestemt, f. eks. Kielland III, 139: Men yderst ude i Strandgaden . . . *begyndte der Lyden af en Kariol* (= en lyd av —). | Christensen, Tuntræet 4: I skrinet *var der det nødtørftige brændevin* (= saa meget brændevin som var nødvendig). | Caspari, Naturf. 177: Mellem disse to udprægede Individualister *findes der* vel neppe *det fjerneste Slegtskab* (= intet slektskap). | Bull, Gud 212: *Der findes den Smerte som* gir en større Lykke end al Verdens Lyst (= en smerte som). | Egge, Nelly 167: Men da *der* en dag ut paa nytaaret *gik den anelse* op i hende *at* — (= en anelse om at —). | Omvendt kan *der* ikke brukes sammen med et subjekt med ubestemt artikkel, hvis der menes en hel art, f. eks. *Om vinteren ligger en bjørn i hi*, d. e. bjørnen, alle bjørner. Jfr. hermed: *Midt i veien laa der en bjørn og solte sig.* —

75. Forøvrig gjelder følgende regler for bruken av skinnsubjektet *der:*

1) Det *må brukes* når setningens predikat er *være* eller *bli* med selvstendig betydning, altså uten noget predikativ, idet det virkelige subjekt da behandles som predikativ:

> Collin, Verdenskr. 69: *Der er*, baade i den engelske og den franske litteratur fra den tid, *ytringer*, som viser, at *der* allerede dengang *var dem*, som —. | Ibid. 25: *Der er en mulighet* for at — | Hammer, Wilhelm 7: Trods denne flængende kritik . . . *er der grund* til at tro. | Ring, Veien 44: *Der er* faa unge og ingen brudepiker. | Garborg, Gaaden 23: *Der var* jo saa *meget* at ordne nu efter Bryllupet. | Ring, Veien 182: *Der var* naturligvis *en vei* ut av vanskeligheten. | Ibid. 195: Begge hadde set *der var ingen bro* som bar. | Ibid. 254: *Var der et menneske* som trængte ham? | Christensen, Tuntræet 7: Fra Lyster, hvor *der var smukke og ret store haver.* | Ibid. 180: Idag *havde der* blandt ungdommen *været stor spending.* | Collin, Verdenskr. 18: Efter den vanvittige verdenskrigs usigelige lidelser *vil der* inden alle folkeklasser *bli en ny dragning* til Amerika. | Kielland III, 413: Men det *bliver der* sagtens ikke *noget* af.

Således også ved enkelte andre verber med samme betydning:

> Kjær, Epistler II, 111: *Der gives ingen Kvindehadere.* | Collin, Verdenskr. 55: *Der gives* i den store tyske literatur *et ganske litet skrift*, som —. | Bull, Gud 134: *Der finns dem*, som — | Aftp. 1917, nr. 657: *Fore-*

staar der rationering af flere livsfornødenheter? (= blir der).

Men hvis der til *være* og *bli* hører et predikativ, kan *der* ikke brukes undtagen når subjektet er eller indeholder et *tallord* eller et ubestemt tellende ord som *nogen*, *mange*, *flere*, *få*, *ingen*. Mens det således må hete *Gamle folk er ofte mistenksomme* uten noget *der*, er der intet i veien for å si: *der er mange folk meget mistenksomme.* Likeså: *Slike gutter er umulige*, men: *der er få gutter ganske umulige. Der er ingen for gammel til å lære. Der er intet så galt at det ikke er godt for noget.* Men *der* kan i disse tilfelle bare stå i spissen av setningen. Ved invertert ordstilling faller det bort: *mistenksomme er mange folk; ganske umulige er få gutter; til å lære er ingen for gammel; så galt er intet.*

2) Det *kan brukes* og *brukes hyppig* ved intransitivt predikat, især når der tilføies en stedsbestemmelse:

> Ring, Veien 43: *Der er* fint bryllup *i byens fineste kirke.* | Ibid. 101: Ikke en skygge *var der mellem dem.* | Caspari, Naturf. 155: *Foran Huset er der* en Have, *hvori der vokser* Tusenfryd og Pinseliljer, og paa hver Side af Gadedøren staar to Syrentræer. | Ring, Veien 205: *Der stod* smaa pytter *i fordypningerne.* | Christensen, Tuntræet 5: Forresten *laa der* en løsflaske *i kufferten* ogsaa. | Bull, Gud 15: *Der kom* en Mand kjørende *den ensomme Vei* over Fjeldene. | Ibid. 35: *Der gik* to unge Damer Arm i Arm *Promenaden frem langs Elven.* | Ibid. 51: *Der la* en Baat *fra Land.* | Ibid. 10: Da hun reiste sig . . . ., *var der falden* stor Ro *over det bleke Ansikt.* | Caspari, Naturf. 165: *Over Thomas Krags Naturensomhed ruger der* altid en trykkende høstgraa Himmel. | Ibid. 188: Noget mørkere og tristere . . . *gives der vel ikke i Verden.* | Hammer, Wilhelm 14: *Ved Kronprinsparrets hof blæste der* en friere vind. | Braaten, Kammerset 134: Da *stanset der nogen foran mit bord.*

Også uten stedsbetegnelse:

> Bull, Gud 8: *Der kom* intet Svar. | Ring, Veien, 182: *Der maatte da ske* noget som hindret at — | Ibid. 183: Saa *manglet der* altsaa penger. | Christensen, Tuntræet 180: Om formiddagen *drog der sammen* tunge og truende skyer. | Collin, Verdenskr. 29: Naar de faar se *hvad der virkelig er foregaat.*

3) Det brukes likeledes *hyppig ved passivisk predikat.* Det

virkelige subjekt står da for sprogfølelsen som objekt for verbalbegrepet:

> Braaten, Kammerset 61: *Der fødes ikke mer kjærkomne unger* i verden end deres. *Der bedes ikke varmere bønner* for slottenes prinser end for deres. | Aftp. 1917, nr. 662: Vi er dog enige i, at *der nedsættes en særlig kommission.* | Ibid. nr. 657: Det er vistnok saa at *der bliver taget lidet eller intet hensyn* til maksimalprisen. | Hammer, Wilhelm 14: *Der blev* paa flere hold *profeteret store ting* om ham. | Aftp. 1917, nr. 662: I overensstemmelse med den russiske regjerings grundsætninger . . . . *skal der gives* befolkningen . . . *leilighed* til frit at træffe en afgjørelse. | Ibid.: Om tropperne i de for tiden besatte distrikter *vil der blive truffet bestemmelse* i fredstraktaten. | Ibid.: Til den russiske regjerings forslag . . . *kan der først tages stilling,* saafremt —.

Men i de under 2 og 3 nevnte tilfelle kan setningen ogsa formes uten *der*, f. eks.

> Aftp. 1917, nr. 657: Dertil *er at merke*, at — | Ring, Veien 269: *Var noget* iveien med hans barn? | Christensen, Tuntræet 1: Paa toften foran manden *sat to gutter.* | Ibid. 30: Paa vestsiden *laa en større hvid bygning.* | Aftp. 1917, nr. 661: Overfor Tyskland *paagik* ved aarsskiftet *forhandlinger* om — | Ibid.: For trælasteksporten *har mange hindringer foreligget* . . . . Og hertil *har kommet* til sine tider uoverstigelige *tonnagevanskeligheder.* | Braaten, Kammerset 132: I min kakkelovn *brænder en god varme.* | Bull, Gud 20: Derutefra *hørtes Rop og Latter.* | Aftp. 1917, nr. 657: Paa listen . . . *er* yderligere *tegnet følgende bidrag.* | Ibid. nr. 661: Til delvis oprettelse af den derved forvoldte skade *er* lige før jul *fremsat proposition* om —. | Bull, Gud 23: En stor særskilt Kop, hvorpaa *var trykt i Guld: «Far i Huset».* | Christensen, Tuntræet 3: I forskotten *var stuvet længere og større kasser.*

4) Meget sjelden finnes *der* ved *handlingsverber*, enten de er transitive og står i aktiv med objekt, eller intransitive som *snakke, synge, gråte, le, banne, lyve* o. lign. Grunnen er uten tvil den at sprogfølelsen opfatter det virkelige subjekt som objekt, og derfor vilde ha følelsen av at der var to objekter i et uttrykk som **Der skjøt en jeger en rev*, eller at der var et uforklarlig objekt i en setning som **Der lo en liten gut.* — Undertiden velges da den utvei at verbet omskrives med *sitte,*

ligge, stå og gå, f. eks. *Der gikk en liten gutt og gråt; der lå en mann og sang.* Christensen, Tuntræet 43: *Der gik en gammel mand og hjalp Andrine.* | Ibid. 54: Lidt foran *sad der en ung kvinde og spandt.*

Undertiden finnes dog *der* ved transitivt predikat, når objektet er et trykkløst pronomen, som da settes foran det virkelige subjekt, og når uttrykket har så å si intransitiv betydning, f. eks. Bull, Gud 65: Saa *tok der ham* da medét en voldsom Følelse av — (= kom der over ham). | Ibid. 24: Saa *hændte der ham* da det underlige at — | Aftp. 1917, nr. 662: I de egne, hvor *der skal finde avstemning sted* (finde sted = avholdes). — Således regelmessig når objektet er et refleksivt pronomen: Ring, Veien 192: *Der snek sig* ind en tanke. | Bull, Gud 173: Men netop derfor *opkaster der sig* ganske naturlig det Spørgsmaal.

Endelig kan *der* brukes ved transitive verber med objekt, når subjektet er eller inneholder et av de ubestemt tellende ord *nogen*, *mange*, *flere*, *få*, *ingen*, og især når predikatet inneholder et hjelpeverbum. Men *der* må da alltid stå i spissen av setningen og faller bort ved inversjon: *Der forlanger ingen det av dig* (Det forlanger ingen av dig). *Der har mange ønsket det samme* (Det samme har mange ønsket). *Der vil neppe nogen by mere for huset* (Mere vil neppe nogen by). —

76. At skinnsubjektet *der* er opstått av stedsadverbet *der*, fremgår også av den tilsvarende utvikling av *her*, som også finnes brukt som skinnsubjekt, men på langt nær ikke så hyppig som *der*. Overgangen fra stedsadverb til skinnsubjekt sees av et eksempel som følgende: Christensen, Tuntræet 54: Under ljoren var gulvet stensat, stenen var mørk og brændt, *her havde vel engang været ildsted.* —

Likesom ved *der* føies der hyppig til en stedsbestemmelse, men i overensstemmelse med ordets oprinnelige betydning brukes det næsten utelukkende i setninger hvis innhold tilhører det i tid og sted nærværende:

> Garborg, Mot Solen 102: *Her* var jo ikke Veie *opover denne Del av Bygden.* | Scott, Aftp. 1917, nr. 153: Aviser og krigsnyt udeblir, saa bliver det at granske bibelen isteden, *her* staar meget godt *i den.* | Hansson, Opl. 91: Og opfordret politiet til at sørge for, at *her* ikke kommer cirkus *til byen.* | Ibsen V, 12: Det ser ut, som

om *her* var en højtidsdag *i huset.* | Bojer, Ansigt 105: *Her* var saa meget som huserte *i hans hode.* —

Undertiden med gjentatt *her:*

Ibsen III, 401: Vel vokser *her* ugræs mellem hveden *her* også. | Garborg, Mot Solen 104: *Her* var saa meget sentimentalt Sludder *her.* | Hilditch, Sjøfortæll. I, 106: *Her* gaar aldrig store skibe eller dampere *i farvandet her.*

Sjeldnere om noget fortidig:

Ibsen V, 15: Å ja, *her* er sagtens mangt og meget forandret *i den tid.* | Egge, Majnætter 3: *Her var* ikke videre rummeligt. | Scott, Jernbyrden 11: Men *her* blev sagtens sukket *der* og. | Scott, Aftp. 1918, nr. 61: *Her* var bare den forskjel paa det, at mens *her stod en engel for Adam* med et gloende sverd i haanden, saa stod Tomine for Peder Johan. (Således næsten stadig hos Gabriel Scott *her* istfr. *der.*)

Det finnes også ganske ensbetydende med *der:*

B. Lie, Racekamp 9: *Her* kommer ikke mange av det Slaget. — Nei, *her gjør ikke det.* —

Jfr. hermed:

Christensen, Tuntræet 270: «Ja, flere kommer nok til at gjøre herr Bernstorff følge,» mente lakeien. — *Der gjorde vel det.*

77. Istedenfor *der* brukes i daglig tale, likesom i dialektene, og nu mere og mere også i skriftsproget, *det* som skinnsubjekt: *Det var engang en konge som* —:

Braaten, Kammerset 91: *Det hadde ligget mange* i den vognen. | Ibid. 63: *Det gik en gammel kone forbi.* | Hansson, Opl. 167: *Det har blåst* den herligste vind hele dagen. | Scott, Kari 65: For en masse epler *det vil falde ned inat.* | Braaten, Kammerset 31: *Det var tændt lys* i kammerset mit da jeg kom hjem. *Det sat en og ventet* paa mig. | Ibid. 50: Da *ropte det nogen* inde fra stuen. | Ibid. 101: *Det hadde hændt ham no* der. | Asbj. & Moe II, 202: *Det skulde pokkeren gi* den tjuvereven nogen bukk. —

Denne bruk av *det* som skinnsubjekt må vel skilles fra bruken i uttrykk som: *Det var den gutten der som gjorde det.* Her er *det* virkelig subjekt, og relativsetningen bestemmer i virkeligheten ikke *gutten* men *det,* som da eg. betyr *det vesen, den person* (den person som gjorde det var den gutten der), og *den gutten der* står da i motsetning til alle andre gutter (som ikke gjorde det). Bruken av *det*, selv om det følgende substantiv står i flertal (*det var mine brødre* som hjalp ham), blir da å forklare på samme måte som i: Hvad er *dette* for *bøker? Det* er mine *bøker*; se ndfr. § 623. I *der var engang en gut som* — derimot er der ingen motsetning; der kan være mange gutter som det samme kan sies om. Derfor er det substantiv som følger efter *det er* el. *det var*, ofte bestemt: *det var mannen i huset som sa det* (sc. og ikke konen), men selv om det er ubestemt, vil der være en motsetning tilstede: *det var en mann som opfant kruttet* (sc. og ikke en kvinne). Undertiden kan det være likegyldig om en bruker *det* eller *der*; det kommer an på om man ønsker å fremheve motsetningen eller ikke. *Der var mange som gråt* forteller bare det nakne faktum at *mange gråt*; men i *det var mange som gråt* kan der ligge *og få som ikke gråt.* Mrk. således forskjellen på: *der var flere som mente at* — (= der var mange —) og *det var flere som mente at* — (sc. enn som mente det motsatte): Sars, Udsigt II, 79: *Mange* Lendermænd, heder det, fulgte Harald, men *det var* dog langt *flere* der fulgte Magnus. — Ved å bruke *det* bestandig istfr. *der* utviskes denne betydningsforskjell. Jfr. forskjellen på engelsk mellem *there was a man who* — og *it was a man who* —, som nøiagtig svarer til den her nevnte forskjell. Endnu viktigere er forskjellen på *det* og *der* når der følger et adjektiv eller partisipp efter. Jfr. Fra stortingsdebatten $^{17}/_{11}$ 17: *Det er* under disse omstendigheter *søkt* å foranledige en ministerkrise nu. Her betyr *det er søkt* d. s. s. *det er unaturlig*, mens *der er søkt* vilde bety: *der er forsøkt.* —

Anm. I litteraturen finnes ikke sjelden *der* istfr. *det*: Prydz, Torbjørn 119: *Der drysset* alle steder *med store, dunkelhvite blomster.* (Bør hete enten: *der drysset store blomster,* eller: *det drysset med store bl.*).

Formelt subjekt.

78. Mens *der*, *her* og *det* i de ovenfor nevnte tilfelle kunde kalles skinnsubjekter, fordi der finnes et virkelig subjekt i setningen, kommer vi nu til nogen tilfelle hvor de samme ord fullstendig har overtatt subjektets rolle, uaktet de mangler det innhold som fra et logisk synspunkt må fordres hos et subjekt. De settes nemlig bare fordi setningen nu krever et subjekt og derfor nøier sig med et formelt sådant, mens det eldre sprog ikke krevde noget subjekt i slike setninger, således som ennu i det foreldede juridiske uttrykk: *ti kjendes for ret* (Falk og Torp § 8):

1) *Der* brukes således almindelig som formelt subjekt for et predikat i passiv: *Der tales* om det i byen; *der blev drukket* tett; igår *taltes der* ikke om annet; fra alle husene *blev der flagget.*

> B. B. III, 241: Ett gode førte stormen med sig: *der blev ikke prylt* den nat.

Sjeldnere ellers, og bare hvor predikatsverbet er en form av *være* eller *bli* med et adjektiv som predikativ:

> B. B. II, 59: Inne mellem fjællene i Bergens stift, hvor *der er lunt og frugtbart.*

I dette tilfelle brukes dog heller *det.*

2) Hyppigere brukes på denne måte *her:*

> Ibsen III, 166: Jeg tror *her er usundt.* | Bojer, Historier 217: Naar *her er uveir* — | Ibsen V, 14: *Her er jo rigtig festligt.* | Bojer, Hunger 141: Synes du ikke *her er vakkert?* | Nansen, Frilufts. 154: *Her var som utdødd.* | Egge, Gut 138: *Her var saa stille.* | B. B. V, 418: Kjænner jeg ham ret, sejlte han like in til byen for at forvisse sig om at *her var assureret.* | B. Lie, Marja 151: *Her var frit* for Myg. | Hamsun, Glæde 112: Nei *her blir mere og mere kjedelig* blandt Menneskene. | Egge, Hage 266: Ellers *blir her stille* i Julen. | B. B. V, 425: Nu *skal her* igjæn *bli godt.* | Bojer, Hunger 193: *Her blæser* iskoldt. | Lie III, 498: *Her blaaser.* | Scott, Spøker 164: I den tiden *saa her* langtfra ut som nu. | Ibsen V, 57: Hvorledes *staar her til* idag? | Schenke, Da kristendommen blev skapt 139: *Her kommer* imidlertid ikke an paa hvad som er ubegripelig eller ei, *her kommer* an paa hvad som er faktisk.

Man kan naturligvis si at subjektet *det* er utelatt, men det er jo isåfall utelatt nettop fordi *her* har overtatt dets rolle, så sprogfølelsen kan undvære det. Derfor føler man også mere at likesom noget mangler i følgende: Elster, Mester 178: *Herute var pludselig saa stille,* fordi *herute,* som er et tydelig stedsadverb, ikke har samme evne som *her* til å overta subjektets rolle. Forøvrig er det neppe historisk riktig å si at subj. *det* her er utelatt. I det gamle sprog trengtes ikke alltid noget subjekt, idet verbets personsendelse var tilstrekkelig. Oldn. *skammt var þá til himins, det* var kort til himlen. Så også ofte hos eldre danske forf. I det nuværende sprog føies gjerne *det* til uten nettop hvor der finnes et ord som for den ubevisste sprogfølelse kan gjelde som en erstatning. Jfr. Falk og Torp § 4—5.

3) Adverbet *så* (sjelden *således*) kan også finnes som formelt subjekt, men bare foran predikatet (jfr. ndfr. § 289, anm.):

> Asbj. & Moe II, 44: Prinsen sa at naar *saa var*, saa fik hun vel sætte sig ind til bordet, hun ogsaa. | Ibid. I, 247: Ja, naar *saa var*, saa skulde han fortælle. | Scott, Hest 11: Naar *saa ikke var tilfældet.* | Nansen, Tåkeh. 409: At *så har været tilfælde.* | Konow, Ørken 53: Mange er de tegn som viser at *saa maa være tilfælde.* | Lie II, 467: Saa indsaa dog enhver, at *saa maatte være* i det Ægteskab. | Singdahlsen, Aftp. 1917, nr. 398: Før *saa bliver gjort*, bliver det aldrig til noget. | Hansson, Opl. 8: *Saaledes er* desværre ikke tilfældet.

79. Hyppigst brukes dog på denne måte *det*, nemlig i de såkalte «upersonlige uttrykk» som *det regner, det er koldt.* Å kalle disse uttrykk «upersonlige» kan til nød forsvares fra et logisk synspunkt, fordi man ikke kan tenke sig en *person*, d. v. s. et menneske, som subjekt i slike uttrykk, skjønt de samme grammatikker som kaller *det regner* for et upersonlig uttrykk, opfører *det* blandt de «personlige» pronomener. Men fra et formelt synspunkt er der ingen grunn til å kalle dem upersonlige, da ordenes innhold der ingen rolle spiller. Formelt er *det* 3dje person, men dette *det* er her fullstendig betydningsløst, og står der bare fordi sprogfølelsen krever et subjekt.

Vi har her først de vanlige uttrykk for været: *det regner, det sner, det tordner, det lyner, det blåser, det er kaldt* (*varmt*), og for tidens gang:

> Nansen, Frilufts. 66: *Det drypper* gjennem taket, ute *øser det* ned. | Ibid. 165: *Det silte* ned hele dagen. | Andersen, Bispesønnen 3: I nord . . . *klarnet det.* | Skredsvig, Evens 142: *Det trak* fra de utætte Vægger. | Nansen, Frilufts 171: *Det hadde snedd* i to netter. | Ibid. 164: *Det var så vitt begynt å lysne* av dagen. | Ibid. 163: *Det mørkner.* | Ibid. 20: *Det skumret* jo alt. | Aanrud, Sidsel 86: *Det lakker* mod aften. |

Skredsvig, Evens 132: *Det lakket* utover Høsten. | Moen, Uten Tro 21: *Det led* ut paa kvelden. | Hamsun, Sult, 29: Hvad mon *det led* Dagen? | Nansen, Frilufts 36: *Det dro* lenger og lenger ut.

Videre uttrykk for *følelser*, *lyd*, *lys* og *bevegelse:*

Elster, Mester 20: *Det grøsset* koldt nedover ryggen paa ham. | Lie IV, 391: *Det isede* i ham. | Ibsen, Frank 154: *Det kvækker* i mig ved den ringeste anledning. | Egge, Lænken 234: *Det kvak* i ham. | Lie III, 82: Han havde . . . . skudt over Hovedet paa den uden at *det* saameget som *vak* i den. | Wiberg, Magten 36: *Det skar* ham i hjertet. | Lie III, 44: Kapteinen var i et forfærdeligt Humør; *det drønede* i Dørene hele Formiddagen. | Christensen, Liv 118: *Det knitrer* under fødderne, hvor man gaar. *Det knaser* som sprød silke. *Det rasler* i nattens lette isdragt. | Scott, Hest 68: *Det knirked og skreg* under meierne. | Hjermann, Kamerater 2: Ding, dang! *synger det* utover byen. | Singdahlsen, Rettens 7: Inde i skodden *duret og laat det* som av foss. | Benneche, Støle 45: Skapklokken tikket og tikket, av og til *gav det* som et suk i den. | Aanrud, Sidsel 40: *Det sitred* i gult, *det glitred* i grønt, *det blinked* i bække som suste nedover. | Skredsvig, Evens 143: *Det lyste* fra store Fabrikker og *duret* i Fosser. | Singdahlsen, Rettens 5: *Det blinket* varmt i de brune øinene, *det gik* kast i kast. Men saa *stilnet det.* | Andersen, Bispesønnen 4: *Det trasket* subbende paa den bløte sti. | B. B. II, 152: *Det gik* over den gulgraa kampagne op mot fjællene. | Egge, Gut 62: *Det bar* over Gaardspladsen og ind i en Bygning og opover en Trap. | B. B. II, 121: *Det bar* hastig opover hejen. | Asbj. & Moe II, 70: Kongsdatteren visste slet ikke hvor *det bar* hen.

Forresten også i mange andre uttrykk:

Benneche, Støle 47: *Det gav* et litet stik i hjertet paa Kristen. | Garborg, Mot Solen 106: Men saa *sa det* pludselig Stop i hans Nervesystem. | Hilditch, RØml. 8: Det var især fliden som *det skortet paa.* | Singdahlsen, Rettens 5: *Det tok* vel dage før *det blev* sol og blaa himmel. | Bojer, Hunger 46: Javisst *gjorde det ondt* i ørene og hodet.

80. I flere tilfelle finnes der ved siden av slike upersonlige uttrykk også fullt personlig konstruksjon:

Elster, Mester 20: *Han grøsset* endnu mere, naar han tænkte paa Tørres. | Egge, Trøndere 76: *Ryggen og* *nakken gjorde ondt.* | B. B. III, 353: Han hadde det bra med undtagelse av at *skinnebenet gjorde ondt.* | Nansen, Frilufts 167: Jeg lå lenge . . . . mens *regnet* stadig *silte* ned derute.

Mrk. også at bønder og sjøfolk ofte bruker *han* som subjekt istfr. *det* i uttrykk om været:

Scott, Hest 11: «*Han brygger* sammen til uveir,» kom det fra Arnt. | Dahl, Peder 111: Det var Høstdags, og *han var løs* i Luften. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 86: Vindkantring! sa Torger. Montro, hvorfra *han* nu kommer —

81. I mange tilfelle hvor *det* brukes som subjekt, lar det sig allikevel gjøre å utdra et personlig subjekt av sammenhengen:

Moen, Uten Tro 21: I gatene *myldret det av folk.* (Jfr. Lie II, 536: *Gaderne myldret* af Mennesker). | Benneche, Sjørøver 122: *Det knydde ikke i Arnt.* | Skredsvig, Evens 138: *Da sang det av forte Skridt,* en høi rødskjægget Mand med Kjæp og Skræppe styrte nedover. | Nansen, Frilufts 202: *Det durte av fossen.* | Ibid. 156: *Det demret av dagen* i øst. | Ibid. 162: *Det summer av insekter.* | Ibid. 64: *Det ulmer i glørne* borte paa peisen. | Benneche, Støle 62: *Det lugtet* dødt og raat *av tang.* | Undset, Vaaren 93: Hele dagen *hadde det veltet ned med sne.* | Lie III, 482: *Det gjærer og yrer med Muligheder.* | Hamsun III, 11: *Det hælded med Dagen.* | Hamsun, Sværmere 79: Det begyndte at bli Høst . . . og *det vaagned med Stjærner* paa Himlen. | B. Lie, T. T. 1913, nr. 269: *Det er rigtig usselt med jagten.* | Asbj. & Moe II, 260: *Da krydde det* frem i tusenvis *av mus.* | Ibid. II, 261: Her *var det i tusental med store fæle rotter.* | Hamsun, Sult 14: Byen begyndte at komme paa Benene, *det nærmet sig Spasertiden.*

Undertiden kan subjektet visstnok ikke likefrem utdras av sammenhengen, men det er allikevel ikke vanskelig å tenke sig et personlig subjekt for predikatet, f. eks. Singdahlsen, Rettens 6: *Det gik i døren.* Det er da rimelig at det var et menneske som gikk i døren.

Skredsvig, Evens 80: Han lydde bakover, *det pustet og gik* med lette skridt derinde. | Scott, Spøker 216: *Det spilte* trækspil inde i ruffen. | Bojer, Hunger 244: *Det banket* dag efter dag borti smia. | Ibid. 242: *Det tok* urolige skridt ind i gangen. | Lie IV, 396: Idetsamme han vaagnede, syntes han *det kniste og lo.* |

Lie, Ulrichs 33: Folk kom og Folk gik og *det hviskede* rundt om i Luften. | Andersen, Gamle Folk 81: *Det brummed* grættent borte fra ovnskrogen. | Scott, Aftp. 1917, nr. 153: *Det snakkede og lo* og var i humør.

Mrk. følg. Falkb. Helleristninger 99: Nord i ulænnet . . . *hugg det* med øks hardt og kvasst. *Han som hugg* hette Jens.

Eller man må tenke sig en ting som subjekt, undertiden også noget overnaturlig:

Elster, Mester 207: En vaat, grønsvart fjeldvæg, — bestandig *randt og silret det* nedover den. | Ring, Kjærligh. 175: *Det silte* nedover hendes store gule kindben. | Dahl, Peder 162: *Det ulede og drønnede* nedigjennem Skorstenspiben. *Det ramlede* i Teglstenene, som dækkede Vasvæggen. | Lie, Ulrichs 33: Det var som om der var saa mangeslags Liv paa Gaardspladsen. *Det bevægede sig* i alle Kroge og *det tuslede* opover Trapper . . . . *Det raslede* i Høet og *humrede* inde i Stalden. | Scott, Spøker 216: Naar skipperen stod paa hyttetaket og kommanderte, saa *hermet det* efter ham oppe i riggen.

Undertiden finnes *der* istfr. *det*; men det må ansees for mindre godt:

Egge, Hage 77: *Der vrimled* af Folk. | Hamsun V, 333: Ved Solnedgangs Tide *vrimler der* af Kørende og Gaaende. | Lie, Overmagt 52: I Butik, Pakboder og Baadnøst *vrimlet der* av mennesker. | Egge, Majnætter 15: Hvorfor *skalv der* da i ham af bekymringer for hende? | Egge, Hage 114: Det var nu hele tre Maaneder siden *der kom* til et Brud mellem hende og denne forbandede Kemikeren. —

Eller *noget:*

Scott, Sølvfaks 17: Imellem *puslet det* borte i en busk, eller *noget hvisket* nede i lynget. —

Anm. Det heter alltid *det gleder mig*, *det gjør mig ondt*; likeså almindelig *det behager mig*, *det lykkes mig*. Dog finnes ofte *Hvis De behager* og undertiden *jeg lykkes*. Kinck, Macchiavelli, Fortale: Hvis *han ikke faar* riket da, *eller lykkes* at føre det store ord —. Alltid: *Jeg klør så i hodet (på kroppen)*.

Gjentagelse av subjektet.

82. Undertiden står der først et pronomen som subjekt, men til nærmere forklaring føies der efterpå til et substantiv, determinativ eller pronomen med sterkt trykk:

Lie, Selje 9: *Han* skjonte vel, *Skipperen*, at her var Ting, som Gabriel helst tidde med. | Prydz, Torbjørn 137: Merkelig saa vondt *han* havde for at faa sagt noget *den manden*. | Egge, Trøndere 75: Men *han* agted ikke paa hende, *Hansemand*. | Anst., Hedemarks. 47: *Hun* gik raskt på, *Jenten*, så hun blev både svett og andpusten. | B. B. III, 256: *Den* hørte likesom til hans skyllfolk, *den gamle strandvejen*. | Nansen, Frilufts. 94: Å, så vakker *den* er, *den sneen*. | Elster, Mester 205: Det var ikke ende paa, hvor *den* blev stor *verden* utenfor som han skulde erobre. | Kjær, Valg 143 *Det* røjner paa, *et Liv* som mit. | Liblein, Bedre 213: *Det* træder frem for mig nu *hans vakre Ansigt*. | Bojer, Pilegrims. 16: *Det* plagede hende *dette navn*. | Haukland, Gunnar 83: Du . . . føler . . . hvorledes *det* vokser i dig *det værk*, som din tanke aldrig slipper. | Kielland III, 358: Nu ved vi alle, hvor *de* blir gale, *Theologerne*, naar man vil røre ved deres Sager. | Egge, Lænken 19: Og for Frithjof Frenger stod *de* levende, *de sidste Dages Farter* i Jernbane og Kariol. | Kjær, Valg 25: *De* skal bli kjørt stramt, *Storfolkene* tilslut. | Egge, Lænken 20: Han saa hvor stængt *de* var, *Ansigterne* han hadde snakket til. | Elster, I Lære 54: Det var Søndag formiddag, *de* ringte *alle byens kirkeklokker*. | Konow, Ørken 183: Deroppe har vi først egentlig lært at forstaa hvilken stor rolle *de* har spillet, *de iranske folk*, i verdensutviklingen. | Nansen, Frilufts. 106: *Vi* var ikke god for at spise *noen av os*. | Egge, Komedier 62: Hvor *det* glæder mig, *det*, De der siger! —

Undertiden finnes også predikatet gjentatt:

Prydz, Torbjørn 133: Du maa vite, *jeg er* en forklædt prins *er jeg*.

Det hender også at substantivet settes først og et pronomen kommer bakefter:

Haukland, Gunnar 90: Og *gaslygterne* stod og røg, ogsaa *de*, røde i lystaagen. | Prydz, Torbjørn 130: Ja, han lo ogsaa. For *solen den* var saa uransagelig god. | Ibid. 131: Og *træerne de* var der rundt omkring. | Egge, September 22: *Veninderne fra barndommen*, *de* var ogsaa gift for mange aar siden og hadde lange unger.

Mrk. særlig følgende eksempler:

S. Ibsen, T. T. 1915, nr. 2: Ingen av stormagterne hadde nemlig planlagt det i den skikkelse det omsider fik, men *alle* medvirket *de* efterhaanden til dets fremvekst. | B. B. V, 371: Hun foretrak absolut ingen. Så *alle* hadde *de* håb. | Prydz, Torbjørn 134: Inez Haavard, ja *allesammen* saa skulde *de* engang endelig faa se hvem han var. | Asbj. & Moe II, 224: Det var engang to brødre, og *begge* hette *de* Per. | Lie IV, 354: Men *nogen og hver* maatte *de* vende sig oppe i Bakken. | Kielland II, 338: Snarere vil jeg dog haabe, at *den Opkomst*, hvori Byen fortiden befinder sig, *at den* vil føre til et lettere og lysere Liv baade for store og smaa. | Ibid. III, 272: Men at nogen kunde le av det! — og *Lulli*, som hadde prøvet det skrækkelige: at være gift med saadan en Mand, og *hun* som saa heltemodig havde hævdet Renheden, *at hun* . . . alligevel bestandig kredsede om disse Mænd. | Ibid. II, 421: Der sanser du ikke let, at *de friske guldkantede Bølger*, hvor Fisken leger, og Livet gror, *at dette* er det samme Vand —.

Grunnen til denne dobbelte betegnelse av subjektet ligger i ønsket om å fremheve det. Undertiden benyttes den også for å hindre at subjekt og predikat kommer for langt fra hverandre, eller i det hele for å gjøre uttrykket mere ledig. Det siste er især tilfelle når setningens subjekt er en infinitiv eller en at-setning. Da gjøres et trykksvakt *det* til formelt subjekt, og det virkelige føies til bakefter:

Aanrud, Sidsel 112: *Det* var ikke saa greit *at finde paa noget at sige.* | Vinsnes, Bror. 154: *Det* ækler mig *at se et mandfolk* med en saa feminin sjæl. | Nansen, Tåkeh. 486: Mig synes *det, at hans kart og tekst er avgjørende bevis.* | Scott, Lystig 54: *Det* var langt ut paa eftermiddagen, *at vi naadde en liten kystby.*

Sjelden utelades i dette tilfelle *det:*

Lie, Overmagt 6: *Men værst var*, at han saa daarlig havde faat sove underveis. | S. Ibsen, T. T. 1915, nr. 276: *Hermed skal ikke være sagt*, at det kapitalistiske regime er fuldkomment. —

Overført subjekt.

83. Istedenfor uttrykk som de ovenfor nevnte med innledende *det*, f. eks. *det er ikke vanskelig å skjønne dette*, er det meget almindelig å rykke objektet for infinitiven frem i spissen av setningen og gjøre det til subjekt: *dette er ikke vanskelig å skjønne*:

> Konow, Ørken 78: *Meget staar* naturligvis endnu *tilbake at gjøre.* | Lie, Knut 123: *Det piner mig* for dybt *at se.* | Kielland III, 171: *Det er* mig en stor Glæde *at høre.* | Ibid. 290: Det havde hændt en Gang eller to, at et *Par mindre Beløb ikke var mulige at faa igjen.* | Angell, Aftp. 1912, nr. 586: Han ved visselig at *Port Arthurs mangelfulde befæstninger ikke faldt saa let at tage.* | Lie II, 461: *Hvilken Fé, der stod* ved Barbro-Nikolais Vugge, *var ikke godt at sige.* | Nansen, Tåkeh. 566: *At Grønlands for nordlige bredde skulde stamme* fra Clavuskartet . . . er *ikke nødvendig at anta.*

Således også objektet for en preposisjon:

> Arvesen, Opl. 35: *Kronen* og alt det flitter og pynt, som hørte til, *var ikke letvindt at bli færdig med.* | Nansen, Tåkeh. 535: Denne uttalelse er klar nok, og da den kom fra . . . . , *er den vanskelig at komme forbi.* | Kielland III, 270: *Det kunde ikke vare længe til.* | Ibid. II, 338: *Det er jo længe til.* | Lie II, 436: *Hun var en Forfærdelse at se til.*

Disse uttrykk lar sig ikke analysere formelt. Logisk må *vanskelig å skjønne*, *mulige å få igjen*, *lett å ta*, *godt å si*, *nødvendig å anta* o. s. v. opfattes som gruppe-predikativer; men selv denne forklaring slår ikke til i alle tilfelle. Der finnes også tilfelle hvor det samme ord samtidig står som subjekt for ett verbum og som objekt for et annet:

> Scott, Paaske 37: «Saa vet jeg at den faar det stel den trænger.» Og *det skal være* visst, at den *fik.*

Denne overførelse av objektet til subjekt er også meget almindelig i relativsetninger:

> C. C. I, 42: Forbitret og foruroliget ved saa meget, *som er unødvendigt at paapege her.* | Scott, Paaske 111: Det er noksaa indviklede greier, *som ikke er saa let at bli klok paa.* | Garborg, Trætte M. 297: Det er Livet selv nemlig, *som* i sin . . . . solstærke Glands *er os for vanskeligt at faa Rede paa.* | Ibid. 3: En Ven, *som duer til at klage sin Kjærlighedsnød for.* | Krag, Fortæll. II, 170: I de Tider hænder meget, *som falder vanskeligt at begripe.* | Aftp. 1916, nr. 316: Der kom ikke andre varer ombord end dem *som er tilladt at utføre.*

I følg. eks. må der konstateres en virkelig sprogfeil, idet *som* først er objekt og derpå subjekt for et følgende verbum:

Lie V, 610: Det er ikke behageligt at komme til en Patient, *som man har tilsét, og saa*, under mange pene Udtalelser og alskens Fusk, *lar én forstaa,* at de har antat en anden Læge.

Mrk. også følgende:

Krag, Ildliljen 86: Noget, *som ikke var Raad for*, sved og værkede. | Lieblein: Bedre 60: *Slige Fester gives ikke flere af* for os.

Dette står for *som der ikke var råd for* og *gives der ikke flere av* og subjekt er følgelig *råd* og *flere.*

84. Også et objekt som de fleste vil regne for biobjekt, kan stilles først i setningen og derved gjøres til subjekt:

Verdens Gang 1896, nr. 53: Vi for vor Del er ikke i den ringeste Tvil om, at *Kongemagten* efter vor Forfatning *ikke tilkommer* nogetsomhelst Veto i Bevilgningssager. | Moen, Uten Tro 18: Tak ikke mig, men Gud, for *han tilkommer æren.* | Lie II, 139: Maatte *De times* mangen vakker Triumfdag paa Deres Kunstnerbane. | Kielland III, 50: Aa — dersom *han feilede* noget. —

Hyppigst skjer dette i passiv. Se herom ndfr. § 191.

Utelatt subjekt.

85. I endel uttrykk utelates subjektet, da det med letthet kan suppleres av sammenhengen:

1) *Gud* eller *Fanden*:

Hamsun, Sult 78: *Hjælpe os* for et Ansigt. | Asbj. & Moe II, 227: *Trøste og bære dig* som har hugget ihjel mor vor. | Hilditch, Røml. 56: *Trøste den,* som er svak og liten. | Lie, Sigøinere 7: *Trøste dig,* du faar straks si det til fruen. | Normann, Eiler 109: *Trøste og bere* hendes syndige sjæl. | Kjær, Valg 150: *Bevaremigvel.* | Hilditch, Sjøfortæll. I, 7: Nei, *saa fløite mig,* er ikke den Dævels gutten der igjen! | Ibid. 14: Jeg vil, *gale mig,* ha balance i mine affærer igjen.

Så også utropet *Bevares!* d. e. Gud bevare os.

2) *jeg*:

Lie, Ulrichs 128: «*Takker, takker!*» | Lie, Lykke 52: *Gad* vite, hvem vi skal ha tilbords. | Egge, Straf 15: *Gad* vite, om ikke —. | Ibsen III, 161: «Pst, gode ven, — naar kommer kejseren?» «*Véd ikke.*» | Lie, Ulrichs 75: *Har* Indtryk af det, ja. | Ibid. 42: Tak, nei Tak, Andresen. *Har* Hastverk idag. | Elster, Ilden 10: *Skal tro* om det ikke var likesaa godt det brændte ned altsammen.

Således hyppig i daglig tale: *Gratulerer!* — *Kondolerer!* — I brevstil utelates undertiden *jeg: Tillater mig herved å underrette om. Har herved den ære å* — o. lign. Denne manér, som stammer fra tysk, er ikke å anbefale. Fra samme kilde stammer formelen: *siger og skriver: 100 — siger og skriver et hundre —.* (Falk og Torp § 2).

3) *det:*

> Lie, Ulrichs 121: *Nytter* ikke . . . *Nytter* ikke, lader det til. | Ibid. 127: «De er dog hjemme, Frøken?» «*Lar* sig ikke benegte, Sagfører.» | Asbj. & Moe II, 51: Det var nu ingen som gjettet paa gutten, *forstaar* sig. | Lie, Ulrichs 25: *Nyttede* ikke at slaa op i Bøger, nei. | Lie III, 93: *Mangler* bare, du skulde vride op Nøglen ogsaa. | Aanrud, Høit tilhest 12: Naar rigtig *var*, saa burde han vel — | B. B. II, 231: I eftermiddag *er* godt vejr. | Ibid. II, 7: I en saadan liten by *er* stille. | Gran, Sydlyset 67: *Undre mig* hvordan de har det (d. e. *det skulde undre mig*). | Lie, Ulrichs 42: *Staar til* med Smaaen? (d. e. hvordan staar det til).

Merk de stående uttrykk: *kan være, kan hende, tør hende.* Herav adverbene *kanskje, måskje* og tildels *kanhende.* — Om uttrykk som: *om så var* se § 78, 3.

4) *der:*

> Løchen, Digtning og Videnskap 85: Naar saa igjen *spørges* om aarsaken til denne sjeldne klarhet. | Aars, Smaa Dyr 15: *Spændtes* derimot fore til en virkelig utrykning, hørtes hans gjøen langt skarpere. | B. B. V, 262: Bare at komme ud i Havluften, Elias! Der *tænkes og føles* anderledes æn dernede.

5) undertiden i relativsetninger som begynner med de relative adverber *som* og *enn:*

> Friis, Lajla 2: En enkelt ren var, *som sjelden træffer*, ganske kridhvid. | Nansen, Tåkeh. 360: Dette er det, *som senere skal vises*, ingen grund til at tro. | Aanrud. Sidsel 114: Saa sagde hun, *som hun havde hørt var brugeligt*, naar man havde fremmede. | Asbj. & Moe II, 43: Da hun vaaknet, laa bunken paa bordet, vævet saa net og saa tæt *som væves kunde.* | Hamsun, Børn 87: Trausernes skikke ligner forøvrig de andre Thraceres . . . undtaken *forsaavidt vedkommer* nyfødte Børn

og Døde. | Kringsjaa XIV, 683: Under sin dannelse må den have været ganske anderledes vel afgrænset mod disse naboer, *end nu er tilfældet.* | Sevaldsen, Brødr. 17: Av kniver var der flere *end brukelig er* saa langt mot nord. | Olsen, Jenisei 263: De var nu ialfald ofte stridere *end egentlig hyggelig var.*

Også ellers: Scott, Hest 10: Det kan være adskillige aartier tilbage, siden det tog sin begyndelse, *hvorom i denne bog skal berettes.* Mrk. også B. B. III, 380: Den næste dag *var tåke*, hvor rimeligvis *den næste dag* ubevisst er opfattet som subjekt.

Omsagnet.

86. Som før nevnt kan en forestillingskjedes omsagn, foruten et verbum, inneholde flere andre ledd. Det viktigste ledd i omsagnet er verbet, som aldri kan mangle, mens det kommer an på verbets natur om der kreves flere ledd. Omsagnets verbum kan utgjøres av et enkelt finitt verbum, som i *Solen skinner*, *det regner*, eller av et finitt verbum + et partisipp eller en infinitiv, f. eks. *Jeg har sovet, han skal reise.* I dette tilfelle er partisippet og infinitiven logisk det viktigste, mens *har*, *skal* bare er formord, som tjener til å formidle den grammattiske forbindelse mellem subjektet og dette verbum. Dette siste kan derfor kalles *omsagnsverbet* og det andre blir då *predikatsverbet.* De forskjellige andre ledd som kan finnes i en forestillingskjede, er alle tillegg til omsagnsverbet, ikke til predikatsverbet uten når dette faller sammen med omsagnsverbet. — Vi vil nu først betrakte dette siste.

Omsagnsverbet.

87. Vi får her først å omtale verbets forskjellige *aksjonsarter* og *funksjoner.*

Verbets aksjonsarter.

88. Efter de forskjellige måter en handling eller tilstand fremstilles på, adskilles *tre aksjonsarter*, nemlig

1. den *ufuldendte,* for sig gående, eller *durative* aksjonsart. Handlingen eller tilstanden fremstilles da som ennu gående for sig, ennu ikke avsluttet, f. eks. *Barometret stiger; han arbeider; jorden går rundt solen; hun gikk for presten. Barnet sover; kirken lå på en bakke; han stod ved vinduet:*

> Samtiden 1916, 435: Han *gik* ikke omkring og var lærd og *citerte.* | Vinsnes, Bror 36: Straks ovenfor den lille skolejorden *laa* utmarken med sine knauser. | Normann, Eiler 1: Gaarden *laa* som utdød. | Vinsnes, Bror 105: Hæggen *stod* fuld av hvite blomster.

Det durative uttrykkes ofte ved en omskrivning med *sitte, ligge, stå og gå:*

> Normann, Eiler 45: Fra kjøkkenet *lød* rokkedur, der *sat* budeien og kokkepiken og *spandt.* | Ibid. 23: Rundt ham *laa* mændene og *sov.* | Ibsen IV, 151: I skolen maa vi *stå og lyve* for børnene. | Ibid. 148: Og så alt det fordømte tynde tevand, som han *går og tyller* i sig.

Se flere eksempler ndfr. § 100.

2. den *fullendte,* avsluttede, eller *perfektive* aksjonsart. Handlingen eller tilstanden fremstilles da som fullendt eller avsluttet: *Han sover bare til kl. 7 om morgenen; jeg arbeider 12 timer hver dag; mannen steg av hesten; han gikk hjem; katten drepte musen.*

3. den *begynnende,* eller *inkoative* aksjonsart. Handlingen fremstilles da som begynt, men ennu ikke avsluttet: *Marken grønnes* (har begynt å bli grønn); *kornet modnes; isen løsner; barnet våkner.*

89. Som det sees av de ovenfor nevnte eksempler, kan det samme verbum brukes både med durativ og perfektiv betydning. Især finnes hyppig verber som alm. har perfektiv betydning, ofte brukt durativt, f. eks.:

> ***løpe***: Lie, Ulrichs 26: En svær sodet Bjælke *løb* hen under Taget. | Scott, Fønix 265: De gamle egeplanker, der *løb* snorret mellem ribshækkene. | ***skjære***: Vinsnes, Bror 36: Tilvenstre for skolegaardens bø *skar* plantefeltet til skogselskapet sig opover heien. | ***stikke***: Lie, Lykke 8: Ute i den gamle del . . . *stak* endnu tømmerbjelkerne frem, brune og slitte. | ***strække (reise) sig***: Scott, Fønix 248: I hvert hjørne av gravstedet *strakte* en høi poppel *sig.* | Krag, Stenansigtet 3: Midt paa Øen *reiste* der *sig* en vældig Sten. |

bøie: Scott, Fønix 247: Ud fra denne port førte en tæt allé af ældgamle rognetrær, der *bøied* sine løvede grene helt over i hinanden. **falde**: Anst., Svartskogen 93: Det store mørke Haaret *faldt* rikt og frit til begge Sider. | **bre sig**: Lie, Knut 56: Haven, der *bredte sig* stor og temmelig forfalden med Frugttrær og Bed nedefter Bakken. | **føre**: Normann, Eiler 26: To fjorder *førte* ind til Eidet. | **ta**: ibid. 27: Nogen øer laa tversover gapet og *tok* av for sjøbrott.

Omvendt finnes også durative verber undertiden med perfektiv betydning:

staa: Lie, Ulrichs 25: En sterk Stegeduft *stod ud* paa Gaardspladsen. | Garborg, Mot Solen 103: Han kom susende i sin svære Bil saa Sølesprøiten *stod* langt *opover* Husvæggene. | **være**: B. Lie, T. T. 1913, nr. 269: «Hvorledes jeg skrev min første bog!» For det *var* jo akkurat her. Det vil si det blev egentlig sletikke her (var = skjedde). | Naturen 1913, 247: En anden (hund) *var med* sin herre *ind* i et fremmed lokale (jfr. *vær med mig* = gaa med mig). | Lie, Knut 3: Havde vi bare *været avsted* vestover for etpar Uger siden! (= reist avsted). | Thorstensen, Anstands. 55: Neppe *var* Mister Harry *avsted*, før —.

Også inkoative verber finnes undertiden med perfektiv betydning, f. eks. *Isen løsnet plutselig; han våknet kl. 5.* —

Verbets funksjoner.

90. Efter funksjonene pleier man å inndele verbene i 1) *uselvstendige*, d. e. sådanne som krever et predikativ til å fullstendiggjøre omsagnet, f. eks. *Jeg er syk, han blev frisk, hun synes bedrøvet;* 2) *transitive*, eller sådanne som krever et objekt efter sig, f. eks. *Mannen slog hesten, jegeren skjøt bjørnen, han bygde et hus, læreren roste gutten;* 3) *intransitive*, eller slike som betegner en tilstand, en bevegelse eller en handling som er tilstrekkelig bestemt i sig selv og derfor ikke behøver nogen utfylling, f. eks. *sove, leve, sitte, ligge, gå, løpe, skinne, vokse, synke, stige.*

91. Imidlertid må man huske på at denne inndeling ikke betegner tre forskjellige klasser, men tre forskjellige *funksjoner* av verbene. Det samme verbum kan derfor godt ha forskjellige funksjoner, således verbet *være* både 1 og 3: Gran, Aandsliv II, 48: Alt det som lever og *er*, d. e. er til, eksisterer.

Verbet *bli* brukes ofte om å *bli på sjøen*, d. e. drukne. Men særlig er der mange som kan brukes både med intransitiv og transitiv funksjon, f. eks. *Han spiste lenge* og *han spiste all maten. Han skriver pent* og *han skrev et brev. Den som vaager, han vinner* og *han vant prisen.*

Følgende som i almindelighet er intransitive, finnes således også i transitiv funksjon:

suse: Elster, Landeveien 194: Derfor var det fjeldet og vidden hadde *suset sine melodier* for ham. | ***bruse***: Gløersen, Det suser 99: Men aarhanen *bruste de blanksvarte fjær.* | ***lyse***: Egge, Hage 18: Fjorden og Egebergaasen *lyste Guld.* | ***bølge***: Lie, Knut 319: Fjeldene *bølged sine Linjer* over i hinanden. | ***straale***: Christensen, Liv 140: Hun *straalede jo lykke* omkring sig. | ***leve***: Ibsen III, 191: Hvorfor saa ikke *leve en lys og solrig dag?* | ***le***: Hamsun, Børn 40: Fruen *ler en høi Latter.* | ***sove***: Bull, Lys Hævn 7: Ingeniør Eyvind Stolt *sov Middagssøvn.*

Også oprinnelig inkoative verber på *-ne*, som alm. er intransitive, har undertiden transitiv funksjon:

visne: Ibsen II, 72: En vinter til paa dette sted vil *visne bort hans spæde liv.* | ***løsne***: B. Lie, T. T. 1913, nr. 269: En ny skikkelse *løsner sig* ut av skyggerne. | ***sagtne***: Hamsun, Sult 102: Jeg finder dette saa besynderligt at jeg uvilkaarlig *sagtner mine Skridt.* | ***stivne***: Scott, Hest 111: Siden *stivned* kulden *vandet* mellem dem. | ***kvikne***: Hamsun V, 101: Sjøluften har *kviknet ham til.*

Omvendt finnes undertiden ellers transitive verber i intransitiv funksjon:

bære: Asbj. & Moe I, 43: Veien *bar* opover aasen. | Singdahlsen, Rettens 7: Veien *bar* utfor en brat sandmæle. | ***skimte***: Undset, Vaaren 85: Paa hans (hænder) *skimtet* aarerne blaa under huden. | Ibid. 108: Vier og bjerk langs vandkanten *skimtet* graalig mot skogens mørke mur. | ***flette***: B. B. II, 61: Istedenfor gardiner *flættet* vedbend nedover fra to smaa blomsterhækker højt oppi karmen. —

Enkelte verber kan ha alle tre funksjoner, f. eks. ***synes***: 1) Det *synes umulig* (= ser ut til å være); 2) *Synes du det?* (= mener eller tror du det), 3) Ring, Veien 3: *Der synes ikke andet* av ham end to mørke øine (= der sees el. viser sig). —

92. Et ennu viktigere forhold som må utredes, er forholdet mellem *tid* og *tempus*, d. v. s. forholdet mellem selve *tidsforestillingen* og de *verbalformer* som brukes til å uttrykke denne. Dette krever et kapitel for sig. Herunder må det erindres at jeg, likesom prof. Jespersen («Tid og tempus»), skjelner mellem *tid* (nutid, fortid, fremtid o. s. v.) og *tempus*, således at det første brukes om den virkelige tid, mens det siste betegner verbets former (presens, preteritum, futurum o. s. v.). — Det følgende hviler hovedsakelig på Jespersens nevnte avhandling og gir en fremstilling av hvorledes de forskjellige tider uttrykkes i norsk. Hermed blir da å sammenligne fremstillingen i den formelle del av hvad de forskjellige *tempora* brukes til å uttrykke (§§ 406 fgg.).

Endelig må der også gjøres rede for de forskjellige utsagnsmåter og hvorledes de uttrykkes. Hermed blir å sammenligne hvad som sies nedenfor (§§ 412—419) om bruken av de «modale» hjelpeverber.

Tidsforestillingen.

93. ***Nutiden.*** Den absolutte nutid er av en så kort utstrekning at der er forholdsvis få handlinger eller tilstander som kan sies å tilhøre den. Det er egentlig bare slike fenomener som kommer støtvis og praktisk talt er momentane. Under et tordenvær f. eks. kan hvert enkelt lyn sies å tilhøre den rene nutid, men i næste øieblik tilhører det allerede fortiden. Likeså momentane smertesfornemmelser. «*Nu stikker det igjen*» kan kalles ren nutid, idet stikkets varighet er så kort at det er vekk igjen i samme nu. Men i almindelighet innbefatter nutiden mere enn den rene nutid. Sier jeg: *her bor jeg*, så forteller dette vistnok at *jeg bor her nu*, men det er klart at jeg også *har bodd her* en viss tid før dette øieblikk, altså i fortiden, og at jeg fremdeles *kommer til å bo her* en viss tid, altså i fremtiden. Nutiden innbefatter i dette tilfelle fortid + nutid + fremtid. Dette er ennu tydeligere ved et uttrykk som *Jorden dreier sig om solen*, da det betyr: Jorden har i en lang rekke av år dreid sig om solen, den dreier sig om den nu, og vil ennu i en lang fremtid komme til å gjøre det. Allikevel er i dette tilfelle en grense tenkelig til begge sider. Men sier jeg: *to ganger to er fire*, så er ikke engang nogen sådan grense tenkelig, eftersom der aldri har været nogen tid, og aldri vil komme nogen tid da to ganger to er noget annet end fire, medmindre vi vil indskrenke *tiden* til bare å bety tenkende veseners tid. Men endog en sådan innskrenkning er umulig ved et uttrykk som *verdensrummet er uendelig*. Nutid vil altså her si *all tid*.

94. Men der finnes også et eiendommelig tilfelle da en handling eller tilstand henføres til nutiden, uaktet den aldeles ikke tilhører den rene nutid, men bare fortiden og fremtiden.

Hvis jeg en søndag vil løse billett til et bestemt tog, kan jeg muligens få til svar: *Nei, dette tog går bare om hverdagene.* Dette vil si at toget hittil har gått om hverdagene (fortid), og at det fremdeles vil gå om hverdagene (fremtid), men siden det er søndag, går det ikke idag. Nutid innbefatter altså i dette tilfelle fortid + fremtid, men ikke den mellemliggende nutid. Ganske det samme er tilfelle om jeg om dagen, altså i våken tilstand, sier: *Jeg sover godt om natten*, for i det øieblikk jeg sier dette, sover jeg selvfølgelig ikke.

95. Som det vil sees herav, er på en måte navnet *nutid* det minst betegnende av alle tidsnavn. Imidlertid volder, som den daglige erfaring lærer os, dette navnets store betydningsområde ingen praktiske vanskeligheter. Grunnen hertil er den at alle disse forskjellige betydninger — foreløbig bortsett fra det sistnevnte tilfelle — har det tilfelles at *de også innbefatter den absolutte nutid*, og det er nettop den vi i øieblikket interesserer oss for. At de samtidig forteller noget mere, kommer ikke saken ved. Og når der i uttrykk som *dette tog går bare om hverdagene*, *jeg sover godt om natten*, ikke sies noget om den absolutte nutid, så kommer det ganske simpelthen av at der i disse tilfelle ikke finnes nogen absolutt nutid, og den savnes derfor heller ikke. Nogen hverdag finnes ikke om søndagen, heller ikke nogen natt om dagen. Det er tilstrekkelig at hverdagene og nettene henger sammen så fullstendig som hverdager og netter overhodet kan henge sammen. I det praktiske liv opfattes derfor navnet nutid ikke bare som betegnelse for den absolutte nutid, men for et hvilketsomhelst kortere eller lengere tidsrum som henger umiddelbart sammen med denne, såsom *idag*, *denne uke*, *iår*, *dette århundre*, *den nyere tid*, *den kristne æra* o. s. v. Det er derfor også unødvendig å ha forskjellige navn på de forskjellige slags nutid.

96. Alt hvad som ligger forut for nutiden, er selvfølgelig *fortid*, og alt som kommer efter nutiden likeså selvfølgelig *fremtid*. Vi får således tre hovedtider:

***fortid* — *nutid* — *fremtid*.**

Denne inndeling vilde imidlertid bare strekke til, hvis enhver handlings eller tilstands tid kunde betraktes utelukkende i forhold til nutiden.

Hvor langt vi enn går tilbake i tiden, blir det bare *fortiden*, og hvor langt vi så går frem i tiden, kan det ikke bli annet enn *fremtiden*. Om vi nevner aldri så mange på hverandre følgende handlinger eller begivenheter, blir det, sålenge disse sees utlukkende fra et nutidsstandpunkt, enten fortid eller fremtid, jfr. følgende eks.:

> Benneche, Støle 19: Hun *saa* sig rundt med et litt sky øiekast, men saa *tok* hun nølende glasset og *svelget* drammen. | Hjermann, Kamerater 33: I agterenden laa en hel haug knastørre tyripinder; disse *bundtet* gutten sammen, *fordelte* dem hist og her paa de høieste punkter paa holmen, *rasket* sammen lyng og drivved rundt om og *satte* fyr paa. Likeså med fremtid. Aftp. 1915, nr. 194: Theatret *aabner* sæsonen i Kristiania 1ste september . . . og *spiller* 2 maaneder her i byen. Derefter *drager* skuespillerne ud paa en kortere turné og *kommer* tilbage hid i december. Den første forestilling efter denne turné *gives* 2den juledag og nu *fortsættes* i Kristiania til 10de februar, hvorefter theatret *tiltræder* en lang turné helt op til Kirkenes.

Men det er også ofte nødvendig å betrakte den visstnok fra nutiden, men allikevel i forhold til eller sammenlignet med et punkt i fortiden eller fremtiden, og dette krever nye betegnelser.

97. Først *i forhold til et punkt i fortiden*. Det som allerede på et nærmere bestemt punkt i fortiden var ferdig eller fullbragt, kan sies å være inntrådt *før fortiden*, idet fortiden så å si begrenses bakover ved dette punkt, og den naturlige betegnelse for denne tid blir da *førfortid*. Men en handling kan også tilhøre en tid som ligger mellem et punkt i fortiden og den rene nutid. Sett i forhold til nutiden blir dette fortid, men i forhold til fortiden blir det fremtid. Et fullt ut betegnende navn måtte da være sammensatt av to ord for å begrense denne tid til to sider. Den kunde f. eks kalles *dafremtid — førnutid*, hvilket vilde si at handlingen *da*, d. e. engang i fortiden, hørte fremtiden til, men allikevel bare en fremtid som ikke strakte sig så langt som til nutiden. Eller den kunde kalles *efterfortid — førnutid*, hvilket på lignende måte vilde antyde at handlingen tilhørte en tid som ligger efter det nevnte punkt i fortiden, men dog ikke når ned til nutiden. Da det imidlertid er selvinnlysende at denne tid ikke kan strekke sig inn i eller endog ut over nutiden, eftersom den da vilde falle sammen med almindelig fremtid sett fra fortidens standpunkt, kan det siste ledd av disse sammensatte navn falle bort, og spørsmålet blir da bare om denne tid skal kalles *dafremtid* eller *efterfortid*. I og for sig kunde det være likegyldig hvilket av disse to navn vi velger, men når vi kaller den tid som ligger forut for et punkt i fortiden for *førfortid*, synes det rimeligst for symmetriens skyld å kalle tiden efter et punkt i fortiden for *efterfortid*. Vi får da her en ny tredeling, nemlig:

***førfortid* — *fortid* — *efterfortid*.**

98. Dernæst *i forhold til et punkt i fremtiden*. Likesom en handling eller tilstand kan tilhøre en tid som ligger forut for et punkt i fortiden (førfortid), således kan den også tilhøre en tid som kommer efter et punkt i fremtiden, og denne tid kan da naturligst kalles *efterfremtid*. Og likesom der finnes en tid mellem et punkt i fortiden og nutiden (efterfortid), således finnes der også en tid som ligger mellem et punkt i fremtiden og nutiden. I forhold til nutiden blir den selvfølgelig fremtid, men i forhold til fremtiden blir den fortid. Den skulde derfor egentlig også betegnes ved et sammensatt navn, nemlig *efternutid* — *førfremtid*, men likesom vi før har sløifet det navn som begrenser efterfortid mot nutiden, således kan det samme gjøres her. og det er tilstrekkelig å kalle den *førfremtid*. Også på fremtids-siden får vi da en tredeling, nemlig:

***førfremtid* — *fremtid* — *efterfremtid*.**

99. Midt imellem disse og tildels, som vi har sett, dekkende dem alle, ligger da *nutiden*, og vi kan da opstille alle tenkelige tider efter hverandre paa én linje, idet vi må huske på at ingen av de tider som ligger på venstre side av nutiden, d. e. på fortids-siden, kan strekke sig ut over tilhøire inn i fremtiden, og at omvendt ingen av dem på høire side, eller fremtids-siden, kan strekke sig inn i fortiden. Nutiden danner så å si en uoverstigelig skranke mellem dem, idet nemlig enhver handling eller tilstand sees fra den talendes egen tid, d. e. fra nutiden. De forskjellige tider kan altså opstilles så:

←——→ ←——→ ←——→
Førfortid — fortid — efterfortid | Nutid | Førfremtid — fremtid — efterfremtid.

Vi skal nu se hvorledes disse forskjellige *tider* uttrykkes ved hjelp av verbets *tempora.*

Nutid.

100. Alle de forskjellige slags nutid som er omtalt foran (§§ 93—95) uttrykkes ved *presens: — Jorden er rund. — Månen beveger sig rundt jorden. — To ganger to er fire.*

> Hamsun, Glæde 7: Jeg *bor* Dag og Nat i en forlatt Torvgamme. | Om det sedvanlige: Ibid. 8: Du *ligger* i Sengen til Klokken ti eller elleve om Dagen . . . . Jeg *staar* op Klokken fem. | Christensen, Fædrelandet 77: Tyveri, bedrageri og ægteskabsbrud *forekommer* overordentlig sjelden i Montenegro. Eller om det som gjentar sig: Han *går* paa kontoret hver dag kl. 9 og *kommer* hjem kl. 5. | Benneche, Støle 1: *Kommer* en sørfra over Skagerak, *er* det første syn av kysten tiest bare som blaa skygger, som *stiger* op av sjøen. | Ibid. 2: Brun og borgerlig *er* kaapen vintertid, dypgrøn om sommeren, men i høstens første dager *blir* den til et kongeskrud. —

For særlig å fremheve at noget går for sig netop nu, brukes en omskrivning med *ligge, sitte, stå, gå* eller *holde på å:* Han *ligger og sover;* de *sitter og spiser;* jeg *står og venter;* hun *holder på å klæ sig.*

> Hamsun, Glæde 235: Jeg *sitter og tænker* paa at jeg ikke har Hest paa Gaarden min. | Ibsen, V, 148: Og så alt det fordømte tynde tevand, som han *går og tyller* i sig.

Men om en nutidig tilstand som uttrykkelig skal fremstilles som fortsatt fra fortiden, d. e. om det som har varet en viss tid og ennu varer, brukes *perfektum: Jeg har nu bodd her i ti år* (sc. og bor her fremdeles). Sjelden finnes i dette tilfelle presens, og bare når tidsbestemmelsen er uttrykt ved et ordenstall. Mens det således må hete: *Han har nu været syk i tre år,* heter det: *Han er nu syk på det fjerde året.* —

Mrk. følg. Egge, September 28: Linda Sander og han *kjender* hverandre temmelig godt *fra den tid han var gift* med en skolekamerat av hende. Her kunde også ha stått *har kjent.*

Om preteritum til å betegne nutid i indirekte tale og i hypotetiske uttrykk se §§ 122 fgg. Om nogen andre tilfelle av preteritum om nutiden se ndfr. § 407, 2.

Fortid.

101. Under navnet *fortid* forståes:

1) et kortere eller lengere *tidsrum* i fortiden, som når man beskriver fortidige tilstander, skikker, situasjoner o. lign. Til å uttrykke dette slags fortid brukes f. eks. i latin, likesom ennu i fransk, imperfektum (imparfait): *Illo tempore Athenae florebant; à ce temps-là Athènes florissait.*

2) et enkelt *tidspunkt* i fortiden, da noget fant sted, i latin uttrykt ved perfektum, i fransk ved passé défini eller nu almindeligere ved passé indéfini: *Illo anno duo res memorabiles acciderunt; hier mon frère arriva* (*est arrivé*).

3) en ganske ubestemt fortid, som kan ligge i forskjellig avstand fra nutiden, og i løpet av hvilken noget fant sted, uten at det sies nøiaktig når det skjedde. Hertil bruktes likeledes perfektum (passé indéfini): *Titus jam venit; il est déjà arrivé.*

Til å uttrykke disse forskjellige slags fortid har norsk to usammensatte tempora, nemlig *preteritum*, også kalt *imperfektum*, og *presens*, almindelig kalt *historisk presens*, samt en sammensatt, *perfektum*.

Preteritum.

102. Dette svarer for det første til det gamle imperfektum og betegner derfor den *durative* fortid:

> Normann, Eiler 1: Gaarden *laa* som utdød. | Vinsnes, Bror. 105: Hæggen *stod* fuld av hvite blomster. | Benneche, Støle 37: Roa *laa* i en krok ved Sandvandet . . . . Bakenfor *reiste sig* Vatneaasen.

Til å betegne det som gikk for sig i et nærmere bestemt øieblikk, brukes likesom ved nutid omskrivning med *sitte*, *ligge*, *stå*, *gå* og *holde på å*:

> Benneche; Støle 118: Han *sat og pratet* en stund med de gamle. | Ibid. 109: Om søndagseftermiddagene, naar faren *laa og sov.* | Lie IV, 396: De *stod og hang og glante* efter ham. | Benneche, Støle 195: Kirsten og Gunder og Rasmus *gik og drev* oppe i byen. | Ibid.

127: Even *holdt paa at høstpløie* en aaker, da Kristen kom. — Også med attraksjon: Vi *holdt paa og spiste,* se foran § 62, 2. Undertiden *være ved å*: Normann, Eiler 117: Solen, der *var ved at gaa* til hvile i havet.

103. Men særlig brukes preteritum for det gamle perfektum, både til å uttrykke en fortidig kjensgjerning, selv om den har strakt sig gjennem lengere tid, f. eks. *Dronning Victoria regjerte i over 60 år*; og en enkelt handling eller begivenhet som henføres til et bestemt tidspunkt, f. eks. *Hans far døde den 1. august.* Eksempler herpå kan finnes hvorsomhelst.

Historisk presens.

104. En fortidig handling eller begivenhet uttrykkes i livlig fortellende stil ofte ved *presens.* Dette kalles da *historisk presens,* et mindre heldig navn, da det, som Jespersen bemerker, jo egentlig er uhistorisk å fremstille som nutidig det som er fortidig. Brugmann har derfor også foreslått å kalle det «dramatisk» presens. Ved dette rykkes en fortidig handling eller begivenhet leseren nærmere, således at han likesom ser den for sig:

> Olsen, Jenisei 148: Som vi *gaar og kikker* utover styrtningen ned i dalen under os, *faar* jeg pludselig se ryggen paa en bjørn. | Hjermann, Kamerater 34: Som klokkeren *er* midt i bønnen, og menigheten *sitter* med andægtig bøiede hoder, *blir* kirkedøren pludselig revet op og en av guttene fra skansen *stikker* hodet ind og *skriker* at engelskmanden *kommer.* | Hamsun, Høststjernen 78: Nu *er* det at skønt det *er* mørkt, *tar* jeg Sækken av Ryggen. —

At vi logisk har med fortid å gjøre, fremgår av at en tidsleddsetning med historisk presens innledes med *da* istf. *når,* som brukes om det nutidige:

> Hamsun V, 208: *Da vi kommer* hjem, er vistnok Sengene opredte paa et Vis, men — | Høstsjernen 79: *Da jeg ser* Klynger af fin, retstammet Ener, skærer jeg mig en Stav. | Nansen, Tåkeh. 17: *Da vi* først *træffer* goterne i historien, er de bosat ved —.

I samme periode finnes ofte preteritum og presens brukt side om side:

> Grever, Sydhavet 23: Jeg *stod* alt paa spranget for at finde nogen vaaben, da vi *ser* det bakerste av de to forfølgende skibe pludselig svinge op i vinden. |

Egge, Nelly 147: Hun *sat* uvirksom ved vinduet. Hænderne *laa* i fanget. Saa *kommer* en eftermiddag Ingegerd op til hende.

105. Om noget som egentlig er fortidig, men som ennu kan sies å gjelde, brukes likeledes ofte presens, således ved omtalen av historiske personer og deres verker:

Gran, Aandsliv I, 15: Munchs hovedverk *er* Det norske folks historie. | men også ibid. 17: Det betydningsfuldeste av disse arbeider *var* evntyrsamlingen. | Ibid. 23: Schweigaard *er* vel den nobleste og pletfrieste personlighet i hele vor politiske historie; — men han *var* den ideale spidsborger. —

På samme måte om et brev: V. Krag, T. T. 1917, nr. 48: En gammel fisker, jeg kjender, *skriver* til mig at —. — Heri ligger at brevet ennu eksisterer, så det kan dokumenteres. Ellers måtte der stå preteritum.

Perfektum.

106. Mens preteritum og historisk presens brukes om en fortidig tilstand, handling eller begivenhet, som enten er tidfestet, eller hvis tid lett kan utdras av sammenhengen, nevner *perfektum* noget bare som fortidig uten å tidfeste det:

Gran, Aandsliv I, 15; Man *har kaldt* P. A. Munch Norges Jacob Grimm. | Vinsnes, Bror. 49: Jeg er gammel, jeg *har lært* at tie. | Ibid. 52: Det er ogsaa han, som *har kostet* paa mig min utdannelse. | Benneche, Støle 4: Under de nakne berg, utmot sjøen . . . . *har* menneskene *huset og ryddet* sig jord. | Hamsun, Glæde 39: Det er desuten som om der endnu ligger en lyd i mit øre, jeg *har kanske ropt eller sunget* i Søvne. —

Derfor kan perfektum aldri brukes når tidspunktet tilføies. Jfr.: *Har du skrevet dette brev? Ja, jeg har skrevet det.* — *Når skrev du det? Jeg skrev det igår.* — Derimot kan det brukes om det som har skjedd flere ganger, når bare de enkelte ganger ikke er tidfestet, f. eks. *Jeg har ofte talt med ham. Jeg har sett ham flere ganger. Jeg har bedt ham om det gang på gang.* Men: *Jeg talte med ham både igår og iforgårs.*

107. I bruken av perfektum stemmer norsk mere overens med engelsk enn med tysk og fransk, hvor denne tempus også brukes om en tidfestet fortid: *Ich habe ihn gestern gesehen;*

je l'ai vu hier: men *I saw him yesterday; jeg så ham igår.* Dog synes der å være tilløp i norsk til den tysk-franske bruk, men ennu bare når den nevnte fortid grenser like inn på nutiden. Mens det således ennu som regel er umulig å si: *Jeg har sett ham igår,* er der intet iveien for å si: *Jeg har sett ham for et øieblik siden.* Ibsen, Frank 93: Instruxerne har jeg besørget. De *er for en stund siden blevet tilstillet* de kommanderende generaler. — Likeledes kan det hete om formiddagen: *Jeg har talt med ham idag morges,* men om aftenen må det hete: *Jeg talte med ham idag morges.* Likeledes om morgenen: *Har du sovet godt inatt?* Derimot: *Hvorledes sov du igår natt? Igår natt sov jeg dårlig.*

Mrk. dog: Hamsun, Glæde 28: *Har her gaat* en Mand forbi *igaar?* De mener vel om jeg *har set* en Mand gaa forbi *igaar?* . . . . *Saa* De da en Mand gaa forbi her *igaar?* — I det første spørsmål kan perfektum forklares ved at spørgeren, idet han begynner, ennu ikke er sig bevisst at han vil tilføie *igår: Har her gått en mann forbi — jeg tror det var igår?* — I det siste derimot står preteritum, fordi tidsbestemmelsen da er fastslått.

Om en handling, hvis tid er ukjent, men hvis resultat er synlig, må derfor brukes perfektum: *Hvem har slått istykker den ruten?* Men hvis man hører at en rute blir slått istykker, og således kjenner tiden for handlingen, må det hete: *Hvem slog istykker den ruten?* Derfor alltid om det som nettop er hendt: Hamsun, Glæde 114: Hvad *gik* der av ham? sa Sakføreren. —

108. Derimot kan perfektum godt brukes i forbindelse med en bestemmelse av *tidslengde: Jeg har været syk en uke.* Dette kan dog ha to betydninger: 1) *jeg har været syk en uke og er fremdeles syk* (tysk: ich bin seit einer woche krank; fr. je suis malade depuis une semaine), 2) *jeg har været syk en uke, men er nu frisk igjen* (ich bin eine woche krank gewesen; j'ai été malade une semaine):

> Gran, Aandsliv I, 16: Frugtbare begyndelser som *har git og endnu gir* hans efterfølgere mere end nok at bestille. | Samtiden 1917, 76: Aldrig i vor historie *har* nogen normand *været møtt* med saa blind tillid . . . som Michelsen i vaardagene 1905. | Hamsun, Glæde 6: Jeg *har aldrig i mine luvslitte Dage set* paa Maken til

Hilsen. | Gran, Aandsliv I, 21: Paa disse to verker er det den senere landsmaalsbevægelse og dens literatur *har bygget indtil denne dag.* — Men hvis det nevnte tidsrum tidfestes, må der brukes preteritum: *Har du været syk? Ja, jeg var syk hele forrige uke.* | Hamsun, Glæde 46: Jeg *var* Linjeslusk *like til nu nylig.* —

109. En enkelt handling eller begivenhet som har funnet sted innenfor et begrenset tidsrum, uttrykkes ved *perfektum,* hvis tidsrummet strekker sig helt til nutiden: *Der er kommet et brev til Dem under Deres fravær. Jeg har skrevet brevet mens De har været borte.* Heri ligger at fraværet har varet helt til nutiden, d. e. den talendes tid. Derimot: *Der kom et telegram til mig mens jeg var på landet igår.* —

110. Endelig kan den samme ubestemte fortid som ellers uttrykkes ved perfektum, også uttrykkes ved et modalt hjelpeverbum eller *være* i presens i forbindelse med perfektum infinitiv:

Gran, Aandsliv I, 33: Hvad andre aandens mænd eller vore officielle utsendinger *kan ha utrettet,* er litet i sammenligning med det han *har gjort* (= muligens har utrettet). | Garborg, Trætte M. 235: Det *kan* jeg vist ikke *ha sagt* (= har jeg neppe sagt). | Ibid. 327: En Mand, hvis Navn De ikke husker, men som De synes, De *maa ha kjendt* (= som De sikkert har kjent). | Ibid. 291: Det er saa umuligt, at enhver ærlig Naturalist selv *maa ha sagt* sig det (= uten tvil har sagt det). | Bojer, Fane 25: Jeg *er saa heldig at ha faat* plass i et hotelvindu (= har heldigvis fått).

Anm. Som det fremgår av det foregående er perfektum egentlig en nutidsform. *Jeg har skrevet brevet* betyr eg. *Jeg har nu brevet ferdig.* Heri ligger intet om avfattelsestiden, men herav kan trekkes den slutning at selve handlingen å skrive nødvendigvis må tilhøre fortiden, og det er dette som gjør perfektum til en fortidsform.

Førfortid.

111. Det almindelige sproglige uttrykk for førfortid er *pluskvamperfektum.* Men forat denne tempus skal kunne brukes, er det som før nevnt nødvendig at fortiden begrenses bakover, således at pluskvamperfektum kommer til å betegne hvad som hadde funnet sted før den således begrensede fortid. Denne begrensning av fortiden kan skje på forskjellige måter:

1) ved en *leddsetning:*

Hamsun, Glæde 15: Han *hadde vel stjaalet* de Saker *som var* i Sækken. | Ibid. 13: Jeg *hadde* paa en eller anden maate *git* ham at forstaa *at jeg vidste* mere om ham end han om mig. | Ibid. 37: Ikke før *hadde hun spist, før hun skyver* Kopperne bortover Bordet. | Braaten, Hjulene 111: Han *hadde faat* i sig første brødbiten, *da han skvat* op fra krakken.

2) ved en oversetning, mens det førfortidige ligger i leddsetningen:

Hamsun, Glæde 147: Hun *var* uten Likevægt var hun, et stakkars Menneske, *som var ført* paa Avveie. | Ibid. 113: Han *talte* . . . om en viss Pigg paa Toretinderne *som* endnu ingen *hadde entret.* | Ibid. 15: Han *var* klok paa mange Smaating *som Livet hadde lært* ham. | Gran, Aandsliv I, 35: I vort forhold til de to andre nordiske folk *hadde* vi et maal at kjæmpe for, *som* baade danske og svenske for længe siden *hadde naadd.* | Ibid. I, 20: Den samme længsel efter en hjemligere uttryksform, *som hadde skapt* Asbjørnsen og Moes geniale fortælling i eventyrene, *gjorde* sig . . . med størst styrke gjældende hos bønderne. | Ibid. I, 4: Alle de historiske motsætninger *som hadde ophobet* sig i fortiden, og de nye *som var kommet* til, *begyndte* nu at brytes. | Hamsun, Glæde 147: Hun . . . . *kunde* endog late ham ta med sine breve til Posthuset, *hvad* hun ikke *hadde gjort* tidligere. | Ibid. 149: *Da han hadde reist* sig, *saa* vi paa hverandre. | Ibid. 121: Om Kvælden, *da* Smaapikerne *hadde lagt* sig, *kom* Grossereren og Fruen ind til os. | Braaten, Hjulene 6: En sommersøndag, straks *efter at verkseieren hadde faret* til en anden verden, *hændte* det noget. | Ibid. 111: Det var ogsaa sjelden det *hændte* noget indenfor disse murene, *efter at folkene var gaat* hjem om kvelden. | Samtiden 1917, 70: Georg Stang og Christian Michelsen *blev* ved aa være samtidens to lysende skikkelser aar *efter at den ene var vandret* bort, og den anden *hadde trukket* sig tilbake til Gamlehaugen. | Benneche, Støle, 124: Han *gav* sig ikke *før han hadde faat* fuld greie paa dem. | Hamsun, Glæde 144: Smaapikerne de *neiet* og *takket* mig *fordi jeg hadde gaat* med dem omkring i Bergene.

3) ved et *sideordnet predikat:*

Benneche, Støle 37: Nu *hadde* Govert og Nilsine likesom *lagt* alt ansvar over i Vorherres hænder *og levde* bare videre i ro og fred. | Ibid. 14: De fra øerne *hadde rodd* ind til Erviga *og kom* gaaende de par kilometer op til Grolia. | Braaten, Hjulene 111: Nils Natvakt *var netop kommen* ind i det vesle vaktrummet sit .... *Og han satte sig* og drog frem matpakken og kaffeflasken. | Hamsun, Glæde 120: Grossereren *hadde været* her før *og vidste* Veien til Fruens Hus. | Ibid. 151: Hun *hadde ikke graat* før, men nu *graat* hun.

Anm. Om en mindre riktig bruk av pluskvamperfektum og om tilfelle da det er likegyldig om der brukes pluskvamperfektum eller preteritum, se ndfr. § 409, 1.

112. Likesom presens finnes brukt istedenfor preteritum (se foran § 104), således finnes perfektum istfr. pluskvamperfektum:

Braaten, Hjulene 5: Saasnart den *har stanset*, gjør kusken nogen flotte sving med svepen. | Ibid. 53: Han Marius er ikke i godlag der han rusler hjemover i kveld. Han *har gravet* hændene dypt ned i stiklommen paa den hvite skindbuksen og hatten *har han drat* langt ned i panden.

113. Om det som på et punkt i fortiden allerede hadde varet en viss tid og ennu varte, brukes *pluskvamperfektum:*

Lie I, 246: Sjøofficeren *hadde den hele tid siden* udelukkende *optaget* hendes Tanker (sc. og optok dem fremdeles). | Normann, Eiler 194: *To døgn* og noget paa det tredje *hadde* Eiler Hundevart *ligget* i sotten. | Benneche, Støle 38: De *hadde holdt* sammen som et eksempel for sognet i gode og onde dager *i over firti aar.*

114. Det førfortidige kan endelig også uttrykkes ved preteritum av et modalt hjelpeverbum og perf. infin. (jfr. foran § 110):

Garborg, Trætte M. 186: Det gik op for mig, at han *maatte ha havt* en Scene idag igjen (= sandsynligvis hadde hat). | Ibid. 311: Det bedste og oprigtigste han *vilde ha sagt* (= hadde ønsket at si). —

Efterfortid.

115. Denne tid uttrykkes ved hjelpeverbet *skulde* + *infinitiv.* Men da der her er tale om en tid som ligger mellem et punkt i fortiden og nutiden, som altså betraktet fra et fortidsstandpunkt visstnok er fremtidig, men som betraktet fra et nutidsstandpunkt allerede er fortidig, må det samme også kunne uttrykkes ved preteritum:

Gran, Aandsliv II, 164: Men der *skulde ikke gaa* mange aar, før Bjørnson seilet forbi ham (= der *gik* ikke mange år). | Hammer, Wilhelm 51: Det *skulde ikke vare* særlig længe, før det viste sig at — (= det *varte* ikke). | Bugge, Fængselsliv 126: Det Ønske *skulde blive opfyldt,* men ikke under de Omstændigheder, som han dengang drømte om (= *blev* opfyldt). | Ibid. 152: Og saa *skulde* jo en vakker Vaardag den Time *komme,* da — (= *kom*). | Elvestad, Aftp. 1917, nr. 112: Han havde en opgave her, og denne opgave *skulde hurtig bringe* ham op i de frygteligste vanskeligheter (= *bragte*). | Gran, Aandsliv II, 22: Familien *skulde* imidlertid ikke *bli* længe boende i Kristiansand (= *blev*). | Hammer, Wilhelm 4: Inden nogle aar *skulde det vise sig* at denne opgave vilde komme til at byde paa adskillige vanskeligheder (= *viste* det sig). | Ibid. 12: Ved seig vilje og urokkelig gudsfrygt lykkedes det allikevel at . . . . skape den hær som *skulde bli* det ypperste vaaben i kampen for fædrelandets enhed (= *blev*). | Aars, Aftp. 1913, nr. 296: Var mine forventninger om laksefiske smaa, da jeg drog fra Sørkjos, *skulde de just ikke bli* større, eftersom jeg kom opover elven (= *blev*). | Hamsun, Høststjernen 81: Det *skulde ikke gaa* som jeg havde tænkt (= *gik* ikke). Jfr. med disse eks.: Gran, Aandsliv I, 19: I sin fremstilling skapte de noget fuldstændig nyt, som *blev* epokegjørende i den norske stilfølelses historie. — Her kunde også stått *skulde bli.*

Anm. Dette uttrykk må ikke forveksles med det såkalte fortidsfuturum eller konditionalis, som enten betegner almindelig fremtid indirekte, f. eks. *Han sa at han skulde komme såsnart han kunde* (direkte: Jeg *skal komme* såsnart jeg kan), eller det som vilde finne sted under en given betingelse, f. eks. *Jeg skulde hjelpe dig hvis jeg kunde.* Se herom ndfr. § 123.

Fremtid.

116. Den rene fremtid uten nogen bibetydning uttrykkes almindeligst ved *presens*; især i leddsetninger:

Krag, Offerlam 13: Gud Fader ved, hvordan Njæl skal faa det, naar vi *er* borte. | Vinsnes, Bror. 50: Da vil jeg vente til du *er* færdig. | B. B. III, 181: Jeg vet paa forhånd at dette ikke *blir* et ordentlig brev.

I særsetninger og oversetninger derimot som regel bare når der tilføies en fremtidsbestemmelse, som dog kan fremgå av sammenhengen:

Scott, Fønix 87: Kanske De *har* ham *imorgen* nede hos Dem. | Falkb. Helleristninger 66: Naa *er* det *snart* hundre aar siden. | Krag, Kakkelovnskr. 14: Jeg kommer like fra Lillehelvede, jeg *vender aldrig* tilbage. | Hjermann, Kamerater 38: Den dagen *glemmer* jeg ikke *saalænge jeg lever.* | Krag, Offerlam 14: Stakkars Njæl, han *faar* det værre (sc. når vi er borte).

Hyppig brukes omskrivning med *kommer til å.*

Ræstad, Problemer 86: Toldtarifferne *kommer* efter al sandsynlighet *til at bli* gjenstand for omkalfatringer. | Vinsnes, Bror. 126: Du vet at verdens barn *kommer til at le,* naar denne bedemanden . . . . avslører sig som en simpel synder. | Christensen, Fædrelandet 91: Og ingen av dem *kommer* efter krigen *til at avvæbne.* | Garborg, Trætte M. 29: I Kristiania *kommer* jeg ogsaa *til at kjede mig.*

117. Ved hjelpeverbet *vil* + *infinitiv* uttrykkes den rene fremtid når det ligger i sakens natur at subjektets vilje ikke kan gjøre sig gjeldende, altså først og fremst når subjektet ikke er en person:

Christensen, Fædrelandet 185: Det jordskjælv som nu ryster Europa, *vil* sikkert ogsaa *faa* alvorlige efterdønninger. | Ibid. 186: Hverken De forenede stater eller Japan er i tvil om, at det engang dem imellem *vil komme* til et stort opgjør.

Men også når subjektet er en person:

Olsen, Jenisei 180: Jeg *vil* længe *erindre* denne aften som en af de vakreste paa turen. | C. C. I, 175: Jeg vil vove at fortælle det, uagtet jeg ikke *vil formaa* at give det den Kolorit —. | Egge, Majnætter 19: Du vil da forstaa at vi som sidder her igjen, *vil bli* ensomme, naar du engang reiser bort med Laura. | B. B. III, 181: Jeg tror næsten du ikke bør vise det til andre; de *vil* neppe engang *fatte* mine følelser. | Egge, Nelly 46: Kom, min unge ven, og du *vil bli* forlibt. | Aftp. 1916, nr. 512: Ved opgjøret vil der nemlig paa en eller anden maade være etablert et nyt ligevegtsforhold. Og det *vil tage* tid, før dette igjen forrykkes. Saa meget længere, som de forskjellige deltagere *vil være* saa uttappet gjennem den lange krig, at ingen af dem *vil orke* i den første tid at gjøre noget forsøg paa at rokke ved den.

Men ofte er der naturligvis tilstede en bibetydning av vilje:

Christensen, Fædrelandet 88: Vender krigslykken sig, *vil* Serbien atter *reise sig.* —

Undertiden brukes *vil komme til å:*

> Ræstad, Problemer 85: Staterne *vil komme til at trænge* mange penger.

118. Hjelpeverbet *skal* + *infinitiv* brukes mest når subjektet er av 1ste person (jfr. på engelsk). Her er ofte en bibetydning av tvang eller nødvendighet tilstede:

> Christensen, Fædrelandet 12: Som vi senere *skal se.* | Egge, Nelly 46: Disse nye lærdomme *skal jeg ikke uttale mig* om med nogen sikkerhet. | Krag, Kakkelovnskr. 42: Den skrækkelige Spøgelseshistorie, jeg her *skal forsøge* at gjengive. | Hamsun, Høststjernen, 81: Mandag Morgen *skal jeg være* to Mil herfra. | Ibid.: Det er vel fordi *jeg skal reise.* | Ibid.: Saa *skal vi kanske ha* Afskedsskaalen ikvæld? | Olsen, Jenisei 58: En stamme, som vi senere *skal komme* tilbake til.

Sjeldnere finnes *skal* efter et subjekt av 3dje person:

> Christensen, Fædrelandet 186: De neutrale stater.... bør derfor neppe stole for trygt paa, at *krig* denne gang *skal avle* fred. | Ibid. 16: Montenegros stilling under den nuværende krig *skal senere bli belyst.* —

Således almindelig i infinitiv:

> Lie I, 286: Den tredie (Dag) lod det samme til at *skulle hænde.*

119. Med bibetydning av nødvendighet uttrykkes det fremtidige også ved *må:*

> Christensen, Fædrelandet 183: Engang *maa* vel udmattelsen *komme.* | Ibid. 187: Naar to legemer bevæger sig mod hverandre, *må* der engang *bli* kollisjon.

Førfremtid.

120. Denne tid, som ligger mellem nutiden og et punkt i fremtiden, således at handlingen fra et nutidsstandpunkt er fremtidig, men fra et fremtidsstandpunkt fortidig, uttrykkes:

1) ved *perfektum*; således alltid i leddsetninger: *Såsnart jeg har hørt fra ham, skal jeg sende bud. — Når du har lært dine lekser, kan du gå dig en tur.*

Men også i oversetninger, især når der tilføies en underleddsbestemmelse som *sannsynligvis*, *sikkert*, *uten tvil*: *Før du kommer, har jeg sikkert fått bud. — Innen klokken 10 er han sannsynligvis kommet tilbake. — Imorgen ved denne tid er hans skjebne uten tvil avgjort.* —

2) ved *får* + *perf. part.*, men bare i leddsetninger: *Når jeg får gjort fra mig, skal jeg komme.*

3) ved *skal* el. *vil* + *perf. infin.*, men som regel bare i særsetninger: *Imorgen tidlig skal jeg ha ordnet alt.* — *Om hundre år vil alt være glemt.* — Dog også Ibsen, Frank 47: Fordi vi alt da *vil have oplevet* det store kaos.

Efterfremtid.

121. Denne tid adskilles ikke sproglig fra fremtid, uten forsåvidt den alltid uttrykkes ved *skal* eller *vil* + *infin.*, ikke, eller ialfall meget sjelden, ved presens. Den forekommer i oversetninger til en leddsetning i fremtid, idet oversetningens handling da finner sted efter leddsetningens, f. eks. *Såsnart jeg får brevet, skal jeg straks underrette dig derom,* d. e. først må jeg få brevet, og derefter skal jeg underrette dig:

> Hamsun, Glæde 18: Er du ræd for at man *skal se* Fotefarene dine *imorgen*, hvis der *kommer* Nysne *inat?* | Ibid. 29: Min Torvgamme ligger allikevel for nær Menneskene og jeg *vil bygge* mig en anden, *naar Tælen gaar* av Jorden. | Ibid. 126: *Naar dere kommer* ned fra Fjældet saa *skal jeg ogsaa komme* hjem.

Forskyvning av tiden.

122. Når ens tale eller tanke senere gjengis indirekte, skjer der en forskyvning bakover i tid, således at det som i virkeligheten tilhører nutiden, fremstilles som om det tilhørte fortiden, og det som i virkeligheten tilhører fortiden, fremstilles som om det tilhørte førfortid. Derved blir alle presensformer (derunder også *har* i perfektum og *skal*, *vil* i det omskrevne futurum) forandret til preteritum, og preteritum til pluskvamperfektum. Av *skal*, *vil gjøre* fremkommer da en ny tempus *skulde*, *vilde gjøre*, som alm. kalles fortidsfuturum eller kondisjonalis.

Eks. *Jeg er syk: Han sa at han var syk.* — *Jeg kommer imorgen: Han sa at han kom imorgen.* — *Jeg har lært mine lekser: Han sa at han hadde lært sine lekser.* — *Jeg skal hjelpe dig: Han sa at han skulde hjelpe ham.* — Oversetningen *han sa* eller lign. tilføies ikke alltid, idet det ofte med tilstrekkelig tydelighet fremgår av sammenhengen, at utsagnet er indirekte.

I. *Presens > preteritum*

1) *om oprinnelig nutid:*

Hamsun, Glæde 272: Hun kom og fortalte mig at hun *var* forlovet. | Ibid. 228: Jeg trodde en Tiger *var* meget større. | Ibid. 96: Nu *vilde* Frøken Torsen . . . gjøre Alvor av at reise. Hun *var* frisk nok før, saa hun *behøvet* ikke Fjældophold av den Grund, og naar hun da kjedet sig her, hvorfor *skulde* hun saa ikke reise? | Gran, Aandsliv I, 19: Det *gjaldt* at finde en form som *kunde* finde veien frem til folket. —

Hvis leddsetningens innhold er noget almengjeldende, beholdes ofte presens: Garborg, Trætte M. 235: Du sa, at din Kone *er* en Xantippe.

2) *om oprinnelig fremtid:*

a) Hjermann, Kamerater 99: Nu begyndte vi næsten at tro at du ikke *kom* (dir. mon han ikke kommer?). | Ibid. 89: Opover langs gjærderne gik det fra mand til mand at dette *blev* nok førstepræmie-vinderen. | Benneche, Støle 60: Det randt gjennem ham som et blekt solblink at kanske *traf* han Ingeborg Veden (dir. kanske *træffer* jeg). | Egge, Nelly 37: Kanske bedst at han *gik*.

b) Braaten, Hjulene 18: Han *skulde komme* igjen ut paa vinteren, sa de. | Hamsun, Høststjernen 91: Forresten *skulde* han selv *anvise* os alt imorgen (dir. Jeg *skal anvise*). | Gran, Aandsliv I, 18: De *indsaa* den store betydning det *vilde ha* at gjøre nationen delagtig i disse gamle, nyopdagede rigdomme (dir. vi *indser* — — det *vil ha* —).

3) *om oprinnelig ubestemt fortid* (perfektum):

Hjermann, Kamerater 92: Det *hadde været* et vanskelig arbeide at dømme helt retfærdig, sa han. | Hamsun, Glæde 134: Jeg svarte at jeg *hadde tænkt* mig ned i Bygden imorgen.

4) *om oprinnelig førfremtid:*

Garborg, Trætte M. 281: Hvem ved, om ikke jeg ogsaa blev slig, naar jeg *havde gjort* et Par Bøger?

II. *Preteritum > pluskvamperfektum:*

Braaten, Hjulene 15: Og det var den store nyheten, at oppe i tykke skogen *hadde de raaket* paa hende Sofia (dir. oppe i skogen *raaket* vi paa). | Hamsun, Glæde 46: Da han skjønte at jeg ikke vilde ham tillivs, tilstod han at han hadde været indom Gammen og hvilet og der *hadde han fundet* mit Flatbrød (dir. og der *fandt* jeg —). | Ibid. 17: Jeg svarte at jeg *hadde ikke tænkt* noget ved det.

123. En lignende forskyvning i tid finnes i betinget tale for å betegne at betingelsen ikke finner sted eller er usannsynlig: *Hvis jeg kunde, skulde jeg gjøre* det (d. e. men jeg *kan* ikke). *Hvis jeg hadde kunnet, skulde jeg ha gjort det* (d. e. men jeg *kunde* ikke):

> Ibsen III, 223: *Havde* de *slaat* mig, *skulde* du ikke *set* mig levende igjen. | Braaten, Hjulene 89: Hun *hadde stupt*, dersom ikke han *hadde været* færdig til at gripe hende om livet. | Hamsun, Glæde 123: Den Piggen *skulde* jeg *ha entret* for længe siden, hvis ikke De *hadde forbydd* mig. | Grever, Sydhavet 29: Hvis jeg *skulde bli* i den stilling, jeg *var* nu længe, *vilde* jeg nok *bli* værre.

Betingelsen er ikke alltid uttrykt i en egen setning, men fremgår av et enkelt ord (som *ellers*) eller av sammenhengen:

> Hamsun, Høststjernen 81: Men jeg kendte ikke disse Piger . . . . ellers *vilde jeg ha været* anderledes. | Olsen, Jenisei 56: Paa den maade *vilde vi spilde* mindst tid. | Heiberg, Paradesengen 5: «Du kan jo la være at komme.» «Det skulde se net ut. Saa *vilde det gaa* byen rundt.» | Hamsun, Glæde 29: Det *vilde ogsaa være* en Ære at ha utført Bedriften.

124. Den samme forskyvning finner sted i de såkalte hypotetiske sammenligningssetninger:

> Hamsun, Glæde 226: Han klær sig som om han *hette* Platen. | Olsen, Jenisei 58: En stund saa det ud som om vi *skulde faa* regn. | Ibsen V, 240: Det stod for mig, som om jeg aldrig *vilde faa* ham igjen mere. —

Utsagnets forskjellige måter.

125. Det som utsies i en setning, fremstilles enten som *virkelig*, f. eks. *London er en stor by. Jeg har tre brødre. Han bor i Kristiania. Han døde igår. Jeg har kjøpt et hus*, o. s. v. eller som *uvirkelig*, f. eks. *Jeg skulde ønske det var sant. Gid han snart kom!* o. lign. Men det uvirkelige faller igjen i to arter. Det kan være uvirkelig for øieblikket, men kan derfor godt bli virkelig engang i fremtiden, eller det kan være absolutt uvirkelig, således at det heller ikke nogensinne i fremtiden vil bli virkelig; m. a. o. det kan være *opfyllelig* eller *uopfyllelig*.

126. Det *virkelige* er først og fremst enten *fortidig* eller *nutidig* og uttrykkes derfor regelmessig ved hjelp av de tempora som brukes om fortid og nutid, altså pluskvamperfektum, preteritum og presens, f. eks. *Han hadde allerede spist da jeg kom. Han reiste igår. Hun ligger og sover.* Dette trenger ikke nogen nærmere påvisning. Hertil regner man i almindelighet også *det fremtidige*, når det utsies uten nogensomhelst tvil eller forbehold, altså som noget der ganske sikkert vil finne sted, f. eks. *Han kommer imorgen. Jeg skal komme om et øieblikk. Saken vil bli avgjort i næste møte*, idet setningens innhold da opfattes som resultatet av en beslutning som allerede er fattet og derfor virkelig. — Dette viser sig også derav at det sikre fremtidige alltid uttrykkes ved presens enten av et selvstendig verbum (*han kommer imorgen*) eller av hjelpeverbene *skal* eller *vil*. — Det forandrer ikke det virkeliges natur om uttrykket benektes. *Han reiste ikke igår; han kommer ikke imorgen; saken vil ikke bli avgjort i første møte* uttrykker også noget virkelig. — Alle de verbalformer som således brukes til å uttrykke det virkelige — med eller uten nektelse —, sies å stå i *indikativ*.

127. Det *uvirkelige* derimot uttrykkes enten ved en særlig verbalform som kalles konjunktiv eller optativ, eller ved en indikativisk form for en forskjøvet tid eller endelig ved forskjellige hjelpeverber, alt eftersom det uvirkelige er opfyllelig eller uopfyllelig. Vi må derfor betrakte disse to arter av det uvirkelige hver for sig.

Det uvirkelige som er opfyllelig.

128. Hertil hører uttrykk for *mulighet*, *forventning*, *formodning*, *tvil; ønske*, *vilje*, *hensikt*, *løfte*, *nødvendighet*, *opfordring*, *befaling; forutsetning*, *innrømmelse*, *tillatelse* og *forbud*.

129. I. *Mulighet*, *forventning*, *formodning*, *tvil*.

Disse forhold kan for det første uttrykkes ved et almindelig verbum i indikativ i forbindelse med et adverb som viser at innholdet av det som sies ikke er å opfatte som virkelig, f. eks. *Han kommer kanskje imorgen*, eller ved at uttrykket får spørreform, f. eks.: *Mon han snart kommer?:*

> Hamsun, Grøde I, 5: Han *er kanske kommet* fra straf og vil skjule sig. | Ibid. 33: Ogsaa han *hadde vel* en Plan. | Ibsen IV, 27: Å, man *har dog vel altid* en liden smule indflydelse, skulde jeg tro. | Hamsun, Grøde I, 41: *Undres paa om det ikke blir* Regn nu allikevel. | Ibid. 106: *Skal tro om den blir* staaende, tænkte han.

Men almindeligst brukes et av de modale hjelpeverber:

a) *Mulighet*:

> Hamsun, Grøde I, 42: Jaja, du aper, men det *kunde nu komme* Regn. | Ibid. II, 9: Det *kan bli* meget bedre for dig herefter. | Ibsen IV, 11: Sig mig nu noget rimeligt, som du nu helst *kunde have* lyst til. | Ibid. 142: Han skriver for den læsekreds, hvor han *tør vente* at finde mest anklang. | Ibid. 238: Det *turde kanske hænde*, at vi slet ikke blir alene.

b) *Forventning:*

> Hamsun, Grøde I, 41: Det *maa nu vel* med Guds Hjælp *bli* Regn i Nat. | Ibsen IV, 319: Ja, gjør De det. Pastoren *maa vel snart komme*.

c) *Formodning:*

Hamsun, Grøde II, 9: Han *skal vel snike* sig til Godtkjøp paa et eller andet han ogsaa. | Ibsen IV, 22: Ja, det er jo en almindelig mening, at det *skal være* så nødvendigt. | Ibid. 12: Slikmunden *skulde vel aldrig have* grasseret i byen idag? | Ibid. 30: En håndskrift, som jeg synes jeg *skulde kjende.* | Ibid. 240: Ja, det *turde nok være* på tiden.

Særlig merkes bruken av *skal* for å angi et rykte, hvad man har hørt, hvad folk sier: *Han skal være død, hører jeg. — Han skal ha tjent svære penger under krigen. — Det skal nok ikke være sant allikevel.*

Ibsen IV, 142: Min bror *skal være* en særdeles frugtbar forfatter i «Folkebladet», hører jeg. | Vinsnes, Dans 35: Han *skal jo være* saa begavet. | Undset, Jomfruer 85: Hvor Burgs var blit av, hadde hun ikke greie paa; de *skulde bo* nogensteds ute i Asker.

d) *Tvil:*

Ibsen IV, 142: *Mon tro, det kan være* sundt? | Ibid. 29: Sig mig, fru Helmer, *skulde De tilfældigvis huske* Deres faders dødsdag? | Ibid. 30: Vil De bilde mig ind, at De *skulde have foretaget* Dem noget modigt for at redde Deres hustrus liv? | Ibid. 31: En datter *skulde ikke have* ret til at skåne sin gamle dødssyke fader for ængstelser og bekymringer? | Hamsun, Grøde I, 85: De *skulde ikke ha* et Par gamle Komager?

130. II. *Ønske, vilje, hensikt, logisk nødvendighet, opfordring, befaling.*

a) *Ønske og vilje:*

Et ønske uttrykkes hyppig ved konjunktiv av verbet: *Kongen leve!* Undertiden ved imperativ: *Lev vel!* Men også hyppig ved forskjellige hjelpeverber:

Hamsun, Grøde I, 93: Han *haabet at det blev* Inger en Lærepenge. | Ibid. 22: Ja, *om det kunde times* os! | Ibid. 16: Jeg *skulde ha snakket* med dem som snarest. | Ibid. II, 5: I den korte Tid Slaatten stod paa kom det ogsaa en og anden Fremmed, Folk som *skulde se* Slaamaskinen. | Ibsen IV, 23: Nu er der bare en eneste ting i verden, som jeg *skulde have* en sådan umådelig lyst til . . . Der er noget, som jeg *havde* en så umådelig lyst til at sige, så Torvald hørte på det . . . Jeg *har* sådan en umådelig lyst til at sige: død og pine. | Samtiden 1918, 149: Den saakaldte oplyste opinion billiget ikke engang at der *skulde opnævnes* forsvarere for spionerne i retten. | Ibsen IV, 234: Jeg *vilde jo gjerne komme* ivej og sætte bo jo før jo heller. | Hamsun, Grøde II, 8: Det *skulde jeg si* op i hans aapne Ansigt (= er jeg villig til å si). | Benneche, Støle 172: Fred være med dig, *maatte du aldrig komme* for dagen igjen. | B. B. I. 490: *Give* Gud, at barnet *må bli* dig til velsignelse. | Lie V, 287: *Maatte jeg kun ikke falde* i Hovmod over min Lykke!

b) *Hensikt:*

Samtiden 1918, 159: De implicerte bør jo holdes trygge i det længste, forat bevismaterialet *kan bli* samlet. | Ibid. 149: Store pengebelønninger blev utlovet til den som *kunde fange* en spion. | Hamsun, Grøde I, 40: De hadde endog iagttat at vies først, saa Barnet *kunde bli* ægte. | Ibid. 38: Isak . . . gjorde en lang Bund til Kjærren saa han *kunde kjøre* Høi paa den. | Ibsen IV, 29: Jeg overgav Dem derpå gjældsbrevet, for at De *skulde sende* det i posten til Deres far.

c) *logisk nødvendighet:*

Hamsun, Grøde I, 13: Det var ingenlunde en ringe Elv og den *maatte komme* fra et stort Vand. | Ibsen IV, 242: Synes du ikke det *måtte kunne* la sig gjøre?

d) *Opfordring, befaling, forbud, plikt:*

En opfordring uttrykkes, foruten ved hjelpeverbet *la* (*la oss gå!*), også hyppig ved et spørsmål: *Skal vi gå en tur?* d. e. la oss gå en tur. Lie, Ulrichs 131: «*Skal vi gaa hen og se* paa den nye Havnemolo?» foreslog Meissingset. Ofte med tilføiet nektelse: *Skal vi ikke sette oss?* d. e. jeg foreslår at vi setter oss. — *Vil De ikke ha en kopp til?* omtr. d. s. s. værs'go, en kopp til. — En sterkere opfordring uttrykkes ved *må:* Hamsun, Grøde I, 19: Du *maa komme* ind og faa dig Mat. —

En virkelig befaling uttrykkes hyppigst ved *imperativ: Kom! Gå! Ti stille!* Når den som befalingen gjelder ikke er tilstede, ved hjelpeverbet *la:* Ibsen IV, 13: Frue, her er en fremmed dame —. Ja, *lad hende komme ind.* — Ellers også ved *skal* og *må*, det siste især ved forbud: *Du skal gjøre som jeg sier! Du må ikke snakke slik!* Undertiden brukes *vil* i spørreform: *Vil du tie!* d. e. ti stille. Ibsen IV, 230: Pettersen, *vil De la kaffeen servere* inde i musiksalen. — Eller ved uttrykket: *Du er så god å —*: *Du er så god å gjøre som* *jeg sier.* Scott, Aftp. 1918, nr. 61: Ikke paa nogen maate, sa hun. Søvrin *var saa god at bli her.* (Indirekte for: du er så god å bli her). — *Plikt* uttrykkes alm. ved *bør*, *burde*: *Barn bør adlyde sine foreldre. Du burde ikke gjøre det.* Men også ved *kunne* og *skulle*:

> Ibsen IV, 241: Jeg synes sandelig, du i din alder *kunde ta* dig noget nyttigere til. | Ibid. 17: Du overser mig så ganske, Kristine, men det *skulde du ikke gjøre.* | Hamsun, Grøde II, 200: Slik *skulde det være*, Børn *skulde ha* Hjærte for Forældrene og hjælpe dem.

131. III. *Innrømmelse, tillatelse*:

> Hamsun, Grøde II, 12: Aksel . . . syntes naget av noget, hvad det nu *kunde være.* | Ibid. I, 216: Hvad det *monne komme* av. | Ibid. 112: Den Tanke opstod i ham at han kanske *kunde beholde* Blyanten (= at det kanske var tillatt —). | Ibid. 42: Saa *kunde* Lauvet *staa* der det stod, værsaagod. | Ibid. 272: Eleseus *kunde bare prøve* at kny. | Ibsen IV, 26: *Må* jeg så *spørge* Dem kort og godt. | Ibid.: *Måtte jeg være* så fri at spørge —. | Hamsun, Grøde I, 86: Det som komme skulde, *fik komme.*

Det absolutt uvirkelige (uopfyllelige).

132. Vi har her først det tilfelle at muligheten av noget er avhengig av en betingelse som ikke finner sted (hypotetisk uttrykk): *Jeg skulde gjøre det, hvis jeg kunde*, d. e. men jeg *kan* ikke, og følgelig gjør jeg det ikke. Egge, Majnætter 27: Jeg *skulde gærne ha paaløjet mig*, hvad det skulde være, bare jeg havde kunnet redde dig fra at — | Kjær, Valg 72: Det *vilde unægtelig tat* sig godt ud. — Likeledes en sammenligning med noget uvirkelig (hypotetisk sammenligning): Ibsen IV, 20: Det var næsten *som om jeg var* en mand. Eller en forutsetning som det ialfall antas ikke vil inntreffe: Ibid. 10: Sæt nu jeg *lånte* tusend kroner idag og du *satte* dem overstyr i juleugen og jeg så nytårsaften *fik* en tagsten i hodet og *lå* der —. —

Som det sees, uttrykkes her det uvirkelige i almindelighet bare ved preteritum av verbet.

133. *Uopfyllelig ønske:*

> Hamsun, Grøde I, 229: *Hadde jeg bare* Pengene som har ligget i Skrinet hans Sivert. | Ibsen IV, 12: Ak,

jeg vilde ønske, jeg *havde arvet* mange av pappas egenskaper. | Hamsun, Grøde I, 113: Gid de aldrig *hadde set* den for sine Øine. | Ibid. 167: Han *hadde helst set* at hun hadde været forunderlig sørgmodig. | Ibid. 202: Han ønsket ofte at han *kunde bli* kvit denne Mand. | Ibid. 124: Jeg var tilfreds vi *kunde ha* hende i tyve Aar til, sa han. | Ibsen, Frank 212: Jeg *vilde helst sunket* i jorden, så skamfuld var jeg.

134. *Forsømt plikt eller tilbørlighet:*

Hamsun, Grøde I, 101: Du *kunde ha latt* det være. | Ibid. II, 6: Stakkars Oline, hun *kunde gjærne ha arvet* litt. | Ibid. 29: Jeg *kunde ha faat* Taus da jeg trængte hende. | Ibsen IV, 238: De *kunde da ha fundet* på noget bedre. | Hamsun, Grøde I, 10: Manden *skulde hat* Hjælp, men hadde ingen. | Ibid. 42: Du *skulde ha berget* Lauvet dit, sa Inger. | Ibid. 54: Du *skulde ha kommet* til mig og kjøpt Marken, sa Lensmanden. | Ibid. 183: Det var Utearbeidet hun egentlig *skulde hat* en Taus til. —

Predikativet.

135. Et *predikativ* (predikatsord) føies til de «uselvstendige» verber av typen *være, bli, synes* (§ 90, 1). Et sådant predikativ inneholder en nærmere bestemmelse til subjektet og står følgelig i adleddsforhold til dette («fjernere adledd»). Det er i virkeligheten den viktigste del av omsagnet, mens selve verbet bare har den funksjon å forbinde predikativet med subjektet. Undertiden kan et verbum som *være* + *predikativ* erstattes med et enkelt verbum, f. eks. *han sørger* istfr. *han er sorgfull*; *det mørkner* istfr. *det blir mørkt*; *det lysner* istfr. *det blir lyst*. Men i de allerfleste tilfelle er det nødvendig å bruke et predikativ. — Predikativet er hyppigst et *adjektiv* (partisipp) eller et *substantiv*, men kan også være et *adverb*, *et komplement* eller en *infinitiv*.

136. Et predikativ står for det første ved verber av typen *være*:

1) ***være:***

> Bojer, Rige 76: Alle *var glad* i denne krabat. | Egge, Nelly 125: Frugt *er god* mot daarlig fordøielse. | Bojer, Rige 152: De høie vinduer *var* . . . . *næsten skjult* af potteplanter. | Aanrud, Sidsel 81: Sommeren *er* alligevel *slut*. | Friis, Lajla 14: For mange aar siden *var* Aslak Laagje Finmarkens *rigeste fjeldfin*. | Lie II, 285: Grethe *var* Madam Nilsens *sekstenaarige Datter*. | Ibid. 401: Fruentimmer *er* nu engang *anderledes*. | Bolander, St. Peters 46: Han kjendte at han *var anderledes* end før. | Christensen, Liv 128: Oftest hadde han vel ikke raad til at *være anderledes*. | G. Gran i Hansson, Opl. Forord: Han *var død og forbi*. | Lie III, 80: Nu ved du jo nok, at Stiftamtmandinden ikke *er af mine*

Folk. | Ibid. 82: Baade Korpslægen og Premierløitnant Dunsack *havde været* aldeles enstemmig *af samme Mening* som han. | Hamsun, Børn 86: Derved indbilder han sig kanske at han *er svært til Pascha.* | Lie II, 392: Spansk var hun, det *var ikke til at tage feil af.* | Scott, Hest 87: Ikke en lyd *var at høre* (= var hørlig). | Lie II, 492: Han *var ikke at se* (= synlig).

2) ***ligge, stå, henge, sitte,*** når det nemlig ikke er den nevnte stilling som skal fremheves, men predikativet. Når det saaledes heter Lie, Ulrichs 77: Byen *laa atter nedsunket* i Hverdagens Slæb og Slid, så er det klart at det ikke er meningen å fortelle at byen *lå*, for en by inntar alltid samme stilling, men at den *var nedsunket.* Flere eks.:

Bojer, Folketog 4: Søndagsfreden *ligger tung* opover Dalen. | Ibsen II, 171: Eng og aker *ligger brak.* | Krag, Knarren 297: *Mørkt og stængt laa* Huset med alle sine slukte Vinduer. | Lie, Ulrichs 1: Oppe paa det firkantede Torv . . . *laa* det gamle Bredesenske Kjøbmandshus *halvt skjult* bag endel mægtige Lindetræer. | Lie, Lykke 132: Taaken *laa tæt og tyk* over byen. | Lie I, 211: Han *laa sterkt uklar* med Lodsoldermand Beck. | Lie, Ulrichs 39: Men enkelte Steder var Isen smeltet, saa Jorden *laa bar.* | Lie, Lykke 6: Sneen *laa høi* i den smale opkjørsel. | Ring, Kjærligh. 175: Græsset *laa fugtig* av duggen og duftet sterkt. | Elvestad, T. T. 1913, nr. 266: Sjøen dernede, som *laa likhvit og kold og stille.* | Ring, Kjærligh. 114: Da kunde havet *ligge blankt* som polert kobber. | Olsen, Jenisei 195: Et høit skiferberg som . . . . saa ud til at *ligge ganske nært.* | Egge, Majnætter 3: Her *laa* bordet *fuldt* af nødvendige bøger og papirer. | Ibsen I, 197: Det er altid noget uhyggeligt, så længe en *ligger lig* i et hus. | Ibid. II, 171: Å, Gud give jeg *laa lig.*

Bojer, Rige 120: Akrene *staar høie og gule.* | Lie, Knut, 90: Døren *stod aaben.* | Lie, Ulrichs 127: Vinduerne *stod aabne.* | Egge, September 31: Fiolinkassen *stod aapen.* | Lie, Lykke 8: Han *stod ikke uforstaaende* overfor utviklingen. | Frich, Polarnatten 3: *Lænet* op til nathuset *stod* den norske islods. | Lie II, 261: Da Nils Kobbervig var gaat, *stod* Madam Kristensen *eftertænksom igjen.* | Aftp. 1913, nr. 196: *Ubevægelige stod* hellebardisterne der. | Ring, Kjærligh. 113: Skogen *stod vakt* mot byen. | Wergeland VI, 303: Jeg forlangte intet mindre end at han . . . skulde *staa Buk* for mig (jfr. *staa brud*). | Egge, September 68: Han hadde mistet sin stilling og *stod* nu *uten arbeide.* | Krag, Knarren 212: Aspen *stod rød* og Birken *stod gul,* og Vandet *var blikkende stille.* | Anst., Svartskogen 92: Skogen *stod vasket og våt* efter to Dagers Regn, og Skogbunden *var så rå og klisset* at Græs og Lyng næsten *lå klappet* til Tuverne.

Janson, Livserindringer 20: Væggene *hang fulde* av gamle katolske malerier. | Lieblein, Plytt 122: Frøken Seladonia *sat rød* som en Pæon. | Hamsun, Børn 27: Præsten vet meget vel at han *sitter tryg* i sit kald. | Egge, September 174: Naar hun ikke mere tør komme her, vil hun *sitte fattigere* end den fattigste enke. | Lie V, 310: Min Mors, som *sad der Enke.* | Hamsun V, 289: Henrik Ibsen drev det til i aarevis og paa et bestemt Klokkeslæt at *sidde Sfinx* paa en bestemt Stol.

Noget usedvanlig i følgende:

C. C. I, 129: I min Sjæl *staar du den samme* som i hine Dage. | Ibid. 171: Naar man ser en Kolos falde, der syntes bestemt til at *staa den sidste* paa Grunden. | Hamsun, Mysterier 261: Jeg vil *staa eneste alene Menneske* foran Alverden og ikke give efter. —

Her vilde man nu tilføie *som.* —

Også efter flere andre verber finnes et predikativ:

Bojer, Rige 35: Sønnen maa nemlig ha nye bøker, og anstændig *klædt* skal han vel ogsaa *gaa.* | Singdahlsen, Rettens 7: Den (bækken) *gik stor og bred* nu. | Grever, Sydhavet 20: Sjøen *gik* allerede temmelig *høi.* | Egge, Hals 6: Han *hadde gaat vakt* her hele natten. | Singdahlsen, Nord 8: Ingebjørg Livgarden *gik jente* den dag idag. | Lieblein, Bedre 38: Solen *skinnede saa varm.* | Krag, Knarren 236: Der stod et blomsterstrød Æbletræ; det *skinnede snehvidt.* | Lie III, 509: Stemmerne *lød* undertiden *saa fjerne.* | Hamsun III, 103: *Dumpe, dumpe lød* Aareslagene fra en ensom Baad. | Lie V, 522: Stemmen *lød lidt stærk* af Naturen. | Hamsun, Sult 45: Jeg blev rørt over mine egne Ord, de *lød saa trøstesløse* i den tusmørke Aften. | Givle, Brand 59: Hovedstadens travle larm . . . *lød fjern.* | Lie, Vildfugl 115: Jeg . . . er ikke vant til at *leve Eremit* (alm. som E.).

137. Dernæst ved verber av typen *bli:*

1) ***bli:***

Bojer, Historier 135: Vi sank ned i myr og *blev gjennemvaad* af kratt. | Lie, II, 259: Det var spaaet at

Fartøiet skulde *blive hundrede Aar.* | Egge, Majnætter 13: Hun *blev lidt anderledes* fra den dag. | Frich, Polarnatten 58: Hun *blev i godt humør* med én gang. | Asbj. & Moe II, 21: Datter hans, som *var blit borte.*

2) ***andre verber:***

Prydz, Torbjørn 64: Ingen av dem *gik træt* av at sige det. | Hamsun, Børn 58: Lars syntes at *gaa træt.* | Egge, Graa Haar 68: Hvergang Madam Vaage var ude og spadserte med ham, mærked hun, hvor fort han *gik træt.* | B. B. III, 261: En svær kulgrube i England som *hadde gåt full* av vand. | Lie, Ulrichs 89: Kastene *kom tyngre og tyngre, sortere og sortere.* | Olsen, Jenisei 35: Vore lange russiske støvler, som var garanteret vandtætte, stod her sin første prøve, og de *randt fulde* med engang. | Scott, Fønix 169: Helt *fri slipper* vistnok de færreste.

Hertil må også regnes uttrykket *springe lekk*: Lie I, 85: Fartøiet *var . . . sprunget Læk* paa flere Steder. Det er visstnok en oversettelse av det engelske *to spring a leak*, men *lekk* finnes ellers som adjektiv (en *lekk* båt, båten er *lekk*), så det får samme betydning som *bli lekk.*

138. Ved verber av typen *synes:*

1) ***synes:***

Gran, Aandsliv I, 146: Dette *synes* ogsaa *overensstemmende* med hele Bjørnsons art.

2) ***andre verber:***

Nansen, Frilufts. 175: Så *stor den ruver.* | Anst., Svartskogen 1: De to Bygningerne *ruvde* kanske endda mer *gråsvarte* end ellers. | Anker, Kjøn 121: Selv kvindeføttene *ruvet store og uformelige* i de sølete kalosjene. | Ring, Seil 55: De *ser lei sig ut.* | Egge, Trøndere 51: *Træt og forvaaget saa han ut.* | Egge, September 134: De *saa helt bleke ut.* | Kielland I, 123: Han vil *tage sig* ganske *pragtfuld ud.* | Heiberg, Set 1: Selve samfundslivet *arter sig ogsaa fredelig og idyllisk.* | Givle, Hveps 37: Den uhyggelige Mordsak *forekommer mig nu mere mystisk* end nogensinde før. | Christensen, Liv 129: Det norsk nationale *virkede fremmed.* | Egge, September 58: Hun er dulgt og *virker fin og varm.* | Ibsen III, 324: Hvor vilde ikke visdommens regler *falde flade og usmagelige*, naar —. | Egge, September 67: Ina . . . var otte og firti, men kunde endnu . . . *gaa for adskillige aar yngre.*

Således også *føles* og *kjennes:*

Bojer, Rige 195: Hendes kys *føltes endnu varme og levende* paa hans mund. | Egge, Hage 174: Regnbygerne og Snéilingerne *føltes ligesaa ublide* som Nedbøren midtvinters. | Egge, Majnætter 118: Endda *føltes* ikke pladsen *liden.* | Lie, Lykke 132: Alt tøi *kjendtes fugtig og klamt.*

139. Ved verber av typen ***kalles*** el. ***bli kalt:***

Ibsen III, 65: *Gjæslingen kaldes* de blinde skjær lidt østenfor Homborg-sund. | Frich, Kondoren 30: Buenos Ayres kjæmpet længe før den var værd at *nævnes by.* | B. B. I, 273: Hun *blev døpt Synnøve.*

Likeså ved en del andre verber i passiv:

Scott, Fønix 36: De *fødes pygmæer* og dør pygmæer. | Raabye, Storbaaten 6: Han *var født* mestertyv. | Egge, Unge dage 8: Han *var født blyg.* | Nansen, Tåkeh. 205: Efter nye kamper og drap *blev* han og hans mænd *dømt fredløse.* | Scott, Hest 130: En storm . . . der lod flagerne slaa mod hinanden og *knuses mindre og mindre.* | Lie II, 287: Det *var* ogsaa *bleven holdt hemmelig* for Madam Nilsen. | Boyer, Rige 179: Det er som om du selv *klædes nøken* ude i sneen. | Undset, Vaaren 116: Roses hals *var brændt skarlagensrød.* | Scott, Spøker 3: Bergknauserne omkring *var slikket glatte og runde* av strøm og bølgeslag.

Anm. Undertiden brukes predikativ, hvor adjektivet likeså godt kunde stå som direkte adledd til subjektet: B. B. II, 200: Gjærdestaurene *stak skarpe frem* (= de *skarpe gjærdestaurer* stakk frem). | Konow, Ørken 54: Tamariskerne *gror friske og kraftige* (= der gror *friske og kraftige tamarisker*). | Elster, I Lære 199: Kirsebærtrærne *drysset hvite* (= *de hvite kirsebærtrær* drysset). —

Fjernere predikativ.

140. Flere av de i §§ 136—138 nevnte eksempler grenser inn på hvad enkelte grammattikere kaller «adverbial apposisjon», som forklares ved at predikativet sies å være en «forkortet adverbial bisetning», f. eks. Egge, Unge dage 7: John *stod* der, *lam* av sorg og forundring. Dette skal da stå for: *idet han var lam.* — Men selv om det utfylles på den måten, er det klart at *lam* allikevel blir predikativ til *John*, således at navnet «adverbial apposisjon» blir unødvendig. Vil man ha et eget navn på det, kunde det passende kalles *fjernere predikativ.*

Det som avgjør om et predikativ skal opfattes som nærmere eller fjernere, er den betydning som legges i verbet.

Hvis dette betegner en bevægelse, stilling eller tilstand som ikke kan ansees for subjektets naturlige og selvfølgelige, og som der derfor ligger en viss vekt på, får vi et fjernere predikativ, ellers blir det alm. predikativ som i de ovfr. nevnte eksempler. Forskjellen fremgår av følgende: *Han gik trett* = *han blev trett*, altså er *trett* alm. predikativ; men *Han gik trett hjem* = *han gik hjem og da var han trett*, altså er *trett* fjernere predikativ.

141. Et fjernere predikativ settes for det første efter *bevegelsesverber*, når noget eiendommelig ved selve bevegelsen skal fremheves. Der føies da gjerne til verbet et underledd som enten karakteriserer bevegelsen nærmere eller angir dens retning:

> Lie, Lykke 67: Fru Ernestine *gik rastløs frem og tilbage.* | Olsen, Jenisei, 274: De yngste *løb* gjerne *splitternøgne og kobberbrune omkring.* | Andersen, Bispesønnen 5: *Mager og blekvoren og rødskjægget ruslet* manden *forbi* med bjeldkoen; *høi og grovlemmet og svarthaaret skridtet* kjærringen *efter.* | Lie, Lykke 29: Det var barna, som *stormet ind, friske og røde.* | Elster, Mester 8: Det krænget tungt over paa den ene side, laa dernede et øieblik og *hævet sig pustende og dirrende op* —. | Lie, Ulrichs 110: Dagslyset *skar skarpt og blændende hvidt ind.* | Lie, Lykke 38: Han *rettet sig oprørt.* | Krag, Bodil 3: Nogle smaa raggede Bondegamper, der til Hverdags gik *adstadige foran Ploug og Kjærre.* | Lie, Ulrichs 50: Marianne *gik* med lynende Øine, *rank og selvbevidst, ind i Sideværelset.* | Krag, Bodil 168: Saa sjæleangst som hun nu var, kunde hun *have gaaet nøgen gjennem Byen* uden at mærke Folks frække Blikke. | Ibid. 67: Moritz og Bodil *vandrede tause nedover Haven.* | Prydz, Torbjørn 3: *Taus og blek vandret hun om i det store hus.* | Andersen, Gamle Folk 140: Søvnig og halvt paaklædt *rultet madamen fra kjøkkenet ind i kammerset.* | Lie, Ulrichs 81: Marianne . . . *styrtede glædestraalende ud af Døren.* | Hilditch, Sjøfortæll. II, 107: *Blid* som en solstraale *glir* hun *ud i kjøkkenet.* | Elster, Mester 87: Og *let og snar* som en røskat *smat han mellem bordene og ut døren.* | Hilditch, Sjøfortæll. II, 209: Røgen *stiger stille og blaa tilveirs.* | Ibid. 91: Elven *gled grønlig mørk frem under broen.* | Ibid. 4: Klokker Klev *krøp bekymret* endnu længer *ind i kroken.* | Boyer, Fangen 139: Tidlig i graalysningen *stod* vor gode Lofotbaat *fra land, tung av lever og fisk.* | Krag, Bodil 4:

Tusen iskolde Dugdraaber, der *dryssede blinkende fra Birk og Rogn.* | Frich, Næver 82: De (snefnugene) *myldret lydløse* i utallige skarer *ut av æterens forgaarde.*

142. For det annet efter *stillingsverber*, også hyppig med en tilføiet stedsbetegnelse:

Frich, Polarnatten 3: *Trætte og bleke sat* de alle og stirret paa det vældige himmellegeme. | Lie, Knut 159: Langberg *sad mørk alvorlig* og hørte paa ham. | Ring, Kjærligh. 209: Opover fjeldet . . . . blev bjerken mindre og mindre, tilsidst *laa den ganske flat* og krabbet sig frem. | Elster, Mester 144: Der var saa lavt under taket at Ketil maatte *staa bøiet.* | Lie, Knut 321: Og *bleg stod hun der* med sit Smil. | Lie, Lykke 40: Flagget oppe paa stortingstaket *hang slapt ned.* | Hilditch, Sjøfortæll. II, 207: Presenninger og seil *hænger vaade og slappe over vareballerne.* | Ring, Kjærligh. 219: Luften *hang alt fugtig og hvit langt nedpaa.* | Krag, Bodil 62: Fru Rønnow, som *sad hjælpeløs paa sin halte Stol.* | Lieblein, Plytt 5: Hun *laa lys levende i sin gode Seng.* | Lie, Knut 42: Landeveisstøvet som allerede *laa hvidt over hans lakerede Sko.* | Ring, Kjærligh. 208: *Halvt oppe i fjeldet laa* Skjetnegaardene *smaa og graa.* | Anst., Svartskogen 105: Dernede *lå* de store Bygningerne paa Brandrud, *grå og tunge på det brede Tunet.* | Lie I, 271: De kjæmpemæssige Granitbjerge, hvorav det ene *laa luerødt i Solen*, medens det andet *stak violet op af Skyggen.* | Christensen, Liv 240: Hver for sig, *stive og umeddelsomme, staar* mørke skikkelser *bortover den hvide mark.* | Hamsun V, 251: *Udenfor vort Vindu staar* Rognetræer *rige* med Bær. | Lie, Knut 128: Nils Bjørge *stod sint og hed foran Bergljot.* | Janson, Livserindringer 164: Han hev ham fra den ene foten til den andre, mens moren *hjerteræd stod foran paa gulvet* for at fange gutten, om han skulde falde. | Anst., Nikolai 135: Bygningerne *stod ældgamle, ærværdige* som svarte Skygger *rundt den brede Gårdsplass.* | Id., Svartskogen 102: Barkvisterne *hang tunge og lubne næsten helt ned til Skogbunden.* | Ibid. 104: Himlen *hang tykk og blyblå helt ned over Grantopperne.* | Ring, Kjærligh. 160: Vinden strøk lavt ind fra havet, som *strakte sig blaat og kruset bak strandens runde sten.* | Lie, Sigøinere 126: De *strakte sig dovne og mætte i græsset.*

143. Men også efter andre verber:

Kinck, Kærlighed 138: Men Helene's øine *lyste store og mørke.* | Elster, Mester 3: Indover land laa sneen, den *lyste blaalig over den graa strandlinje.* | Ibid. 83: Basarene paa den anden side *lyste røde og varme i kveldsolen.* | Andersen, Bispesønnen 47: Panden *glinset vaat av svedte.* | Elster, Mester 81: Lavt over en svart ø stod en stjerne og *blinket grønlig.* | O. Duus, T. T. 1914, nr. 45: Farven *stak* saa underlig *graagul av mot nysneen.* | Andersen, Gamle Folk 113: Kranerne *sprikte ørkesløse* mod himlene, der *hvælved sig skytom og uendelig gjennemsigtig.* | Krag, Bodil 27: *Skjælvende lagde* de sine Hænder i den Haand, Guden længselsfuldt strakte dem imøde. | Lie, Knut 61: Karen Ragnhild, som var kommet efter ham opover med Blomsterne i Haanden, *rakte dem usikker og blussende rød* til Fru Falck. | Ibid. 8: Karen Ragnhild *saa mørk* frem for sig. | Bojer, Rige 4: Hele tiden *stirret* han, *hensunken* i tanker, paa den skumle fængselsbygning. | Andersen, Bispesønnen 53: Saa *ømme og lemstre værket* knær og lægger. | Ibid. 48: Han *ventet grætten.* | Id., Gamle Folk 127: En gade som *begyndte trang og mørk* nede ved kaien. | Singdahlsen, Rettens 14: Han *nikket tilfreds.* | Elster, Mester 43: Den skrøpelige ovn *skjalv rødglødende.* | Egge, September 20: Hun . . . *gav* allikevel *efter* stykke for stykke, *trykket* av elever . . . *sløvet* av slitet og mismodet og *lokket* av indtægterne. | Frich, Kondoren 83: Han tilhørte den berømte og berygtede stamme som endnu *lever frie, frygtede og uavhængige.* | Lie I, 83: *Fritagne* for Militærudskrivningen *har* disse Egne ogsaa indtil denne Dag *været et Fristed.* | Hilditch, Sjøfortæll. II, 97: Garnene *trækkes* kanske ligesaa *sorte og tomme* som de sattes. —

144. Sjeldnere finnes substantiver brukt som fjernere predikativ:

Benneche, Fleming 7: Han *døde*, endnu *en ung mand.* | Anst., Svartskogen 6: Og nu fik de se på at hun *blev gående der gammel Jente.*

Almindelig tilføies da *som:*

Lie, Overmagt 133: Hun . . . *sat* selv *som Høvedsmand* paa sin Otring. | T. T. 1913, nr. 107: Jeg skulde like at *dø som en civiliseret mand.* | Lie, Overmagt 83: De *skiltes* . . . *som de bedste Venner.* Mrk. Lie, Knut 257: En utro Hustru. Det var *hvad hun sad her som.*

Følgende tilhører bare det litterære sprog og kan ikke anerkjennes som gode uttrykk:

Zwilgm. Maren 12: *Søn* fra et fattigt embedsmandshjem havde han arbeidet sig frem. | Lie III, 126:

Datter av en Ungdomsven af Mads Foss . . . . blev hun seksten, sytten Aar gammel taget did op for at lære Husholdning. | Ibid. 184: *Faderens Yndling*, hang han af alle Børnene mest ved ham.

Det tilhører heller ikke talesproget å stille et perfektum partisipp i spissen av setningen således som i følgende eksempler:

B. B. I, 300: *Kommen* op til vejen, *skvatt* hæsten én gang til. | Mork, Dyr J. 6: *Kommet frem* til Saltbuodden *tok* han av fra veien. | Ibid. 161: Men *naadd* nederste trinnet *stanset* de begge.

Allerminst som i følgende, hvor der ikke finnes noget ord å henføre partisippet til:

Mork, Dyr J. 202: *Kommet* op var der intet at se. | Ibid. 205: Men *naadd* frem blev det ingen kamp av.

Endelig må et uttrykk som følgende ansees som logisk urigtig: Naturen 1897, 321: A. H. fødtes i 1841 *som den 8de af 14 søskende.* Man fødes nemlig alltid som den siste.

145. Ofte er det likegyldig om man bruker et adjektiv som fjernere predikativ eller et adverb som underledd, f. eks. Hamsun IV, 16: Hun iagttar mig *opmerksom*, hvor der likeså godt kunde stå *opmerksomt*. Således også i følgende:

Anst., Svartskogen 110: Søsteren stod og betragtet hende *opmerksom*. | Hamsun, Høststjærnen 92: Jeg vender og drejer det *ubeslutsom*. | Løchen, Digtn. og Vid. 50: Solen skinte *klar og varm*. | Aftp. 1913, nr. 196: Traditionens magt hviler *tung* over Vatikanet. | Jfr. Hamsun V, 10: En Damper som stod *tungt og sort* afsted østover.

Undertiden er det umulig å avgjøre om vi har med et adjektiv eller adverb å gjøre, når der nemlig ingen formforskjell er på dem:

Scott, Jernbyrden 6: Han rev sig bare *sagtmodig* bak øret. | Benneche, Fleming 27: Forresten hadde Paul en liden hemmelighed for Diderik, den han vogtet *gjerrig* over. | Ring, Kjærligh. 57: Græsset grodde *frodig* mellem dem. | Ibid. 116: *Sirlig* gaar hun paa taa, at ikke silkeskoen skal smudses. | Lie V, 71: Postmesteren ærgrede ham ved at sidde og spille saa næringsbekymret *ængstelig*. | Lie, Ulrichs 91: Han reiste sig *betænkt* og stoppede Snadden. —

Undertiden finnes i samme periode adjektiv og adverb side om side:

> Ibsen I, 29: Der vælter bølgen *blytungt* imod bredden; der sysler Charon *lydløs* i sin båd. | Uppdal, Byen 104: Hun sa det *vart og sky.*

Det siste forklares derved at der ikke finnes nogen adverbialform til adjektiver paa *-y.* Derfor også: Andersen, Gamle Folk 129: Han . . . svor *kry* at nu skulde Albert Johansen feire selskab.

I følgende synes adverb å passe bedre:

> Lie V, 212: Hvor Timerne dog sneg sig *langsomme.* | Haukland, Nybygger. 42: Bladene falder og falder *lydløse* fra grenene.

Jfr. hermed ibid. 21: En bue, der stryges *haardt og klangløst* mod strengene.

Objektet.

146. Å gi en uttømmende og helt ut tilfredsstillende logisk definisjon av *objektet* er vanskelig for ikke å si umulig, fordi grammattikerne ikke er enige om hvad som skal erkjennes som objekt. Én definisjon forklarer objektet som den person eller ting som verbets handling går ut over. Denne definisjon er tydeligvis for snever, da efter den et objekt bare kan finnes efter handlingsverber. Den passer bra nok på slike grammatikk-eksempler som: *Mannen slo hesten*, *jegeren skjøt reven,* og kan også la sig høre ved eksempler som *faren elsker sitt barn* og *foreldrene beundret sin sønn*, skjønt *elske* og *beundre* neppe kan kalles handlingsverber. Men den kan umulig passe på setninger som: *Gutten fikk pryl; han led store smerter*, da der for det første her ikke er tale om nogen handling, og for det annet fordi det som verbet betyr i ethvert fall hverken går ut over prylene eller smertene, men tvertimot over subjektet. — Heller ikke efter sansningsverber som *se* og *høre* tilsteder denne definisjon noget objekt, og dog er vel alle enige om å erkjenne et objekt i slike uttrykk som: *Jeg så mannen, jeg hørte skuddet.* — Verre er det imidlertid at grammattikerne ikke er enige om hvad som skal ansees som objekt. Alle erkjenner vel et objekt i setninger som: *Moren kysset barnet*, *piken matet grisen*, *læreren roste gutten*, *gartneren vannet blomstene*, skjønt ialfall barn vil ha vanskelig for å begripe at de her nevnte handlinger *går ut over* barnet, grisen, gutten og blomstene. Men de samme grammattikere vil muligens ikke erkjenne noget objekt i setninger som: *Tobakk skader organismen, brennevin gavner ikke barn, hatten klær dig*, *maten sma-*

ker mig ikke, *hans forslag behaget mig ikke*, o. fl., fordi de nevnte verber i andre sprog som tysk forbindes med dativ, uagtet verber med nogenlunde samme betydning som *ødelegge*, *styrke*, *flattere*, *tiltale* vel i almindelighet sies å ta et objekt. Nogen søker å finne grensen for hvad som skal kalles objekt, ved å opstille den regel at bare det er objekt som kan gjøres til subjekt i passiv. De vil derfor ikke erkjenne noget objekt i *Gutten ligner sin far*, fordi det ikke går an å si **faren lignes av gutten*. Men hvorledes kan der da være noget objekt i *Han fikk en krone?* For det går jo heller ikke an å si **en krone blev fått av ham*. Eller i *Jeg mangler penger?* For det er likeså umulig å si: **penger mangles av mig*. —

K. Knudsen søker å løse vanskeligheten ved å hugge knuten over, og regner derfor ethvert overledd som føies direkte til verbet (altså uten preposisjon) for objekt. «Man faar saaledes *Tingens* eller *Gjenstandens*, *Personens*, *Tidens*, *Stedets*, *Maalets* og *Vægtens*, hvilket sidste ofte grændser til, hvad man kunde kalde *Gradens* Objekt.» (Haandbog § 44). Det er en lettvint, men neppe helt tilfredsstillende utvei.

147. For å komme ut av denne vanskelighet og nå til et antagelig resultat, er det for det første nødvendig å holde sig utelukkende til det sprog som behandles, in casu altså norsk riksmål, og se helt bort fra opfatningen i andre sprog. Det beror jo dessuten ofte på en tilfeldighet om et verbum i et sprog som adskiller kasus, forbindes med dativ eller akkusativ. Som Knudsen riktig bemerker er gresk *hépomai* og lat. *sequor* etymologisk vesentlig samme ord og har samme betydning, men allikevel forbindes det første med dativ og det siste med akkusativ. Da nu norsk riksmål har opgitt enhver forskjell på dativ og akkusativ, kan forholdet i latin, gresk eller tysk ingensomhelst rolle spille ved avgjørelsen av hvad som skal kalles objekt på norsk. Ikke engang oldnorsk kan her komme i betraktning. Vi sier nu f. eks. *kaste en sten* og regner med rette *sten* for objekt, men våre forfedre sa *kasta steini*, eg. kaste med en sten.

For det annet — og det er det viktigste — må vi holde os til ordenes funksjon i setningen uten å bry oss om deres leksikalske betydning. Visstnok har verbet *klæ* forskjellig betydning i *hatten klær dig* og *faren klær sine barn*, men det kommer ikke saken mere ved enn at f. eks. *god* har forskjellig betydning i *en god konge* og *en god slurk.*

Hvilken funksjon har nu f. eks. *hesten* i *Mannen slo hesten?* For å komme på det rene med det må vi betrakte setningen uten dette tillegg, altså *mannen slo.* Som det står, betyr det i virkeligheten ingen ting nettop fordi det betyr for meget. Man kan slå mangt og meget: en mann, en kone, en gutt, en pike, en hund, en katt, en hest, en ko o. s. v.; d. v. s. verbet *slå* har et stort betydningsområde. Ved nu å tilføie *hesten* innskrenkes dette betydningsområde således at alle de andre muligheter utelukkes. Men ganske den samme funksjon har *pryl* i *gutten fikk pryl*, *organismen* i *tobakk skader organismen*, *far* i *gutten ligner sin far*, *penger* i *jeg mangler penger* o. s. v. og endog *dig* i *hatten klær dig* og *mig* i *maten smaker mig ikke, hans forslag behaget mig ikke.* — I norsk riksmål kan derfor objektet defineres som *det overledd som føies direkte til verbet for å innskrenke dettes betydningsområde.* Nogen av disse objekter settes på tysk i akkusativ, andre i dativ, atter andre i genitiv, men da de alle på norsk har samme funksjon, fortjener de alle samme navn.

148. Men der finnes også objekter som ikke svarer til denne definisjon. Der kan være to objekter i en setning, f. eks. *Han sendte mannen et brev.* — Hvilken funksjon har nu disse to objekter i denne setning? Subjektet og predikatet alene: *han sendte* sier oss ikke meget. Det er visstnok en formell setning, men danner ingen fullstendig forestilling. Forat det skal bli uttrykk for en forestilling, kan det tenkes utfylt på forskjellige måter. Det går an å sende *et brev*, *en bok*, *en gave, en pengesum*, *et bud*, *en tjener*, *hjelp* o. s. v. Ved nu å tilføie *et brev* utelukker vi alle de andre muligheter, og tillegget *et brev innskrenker derfor verbets betydningsområde* og er derfor hvad vi ovfr. kalte *objekt. Han sendte et brev* er tilstrekkelig til å uttrykke en forestilling, men dette omsagn *sendte et brev* kan igjen innskrenkes. Det gaar nemlig an å sende et brev til forskjellige personer eller steder, og ved tilføielsen av *mannen* utelukkes da også her alle andre muligheter, og dette nye tillegg kan derfor sies *å innskrenke omsagnets betydningsområde.* Begge objekter har altså innskrenkende funksjon, idet det ene innskrenker selve *verbets*, det andre *hele omsagnets* betydningsområde.

Spørsmålet blir dernæst: hvilket er det viktigste av disse to objekter? Vi har set at allerede setningen *han sendte et brev* er tilstrekkelig til å uttrykke en forestilling. Denne forestilling er visstnok mottagelig for en utvidelse, men utelatelsen av tillegget *mannen* forandrer ialfall ikke meningen. Forsøker vi derimot å utelate *et brev* og beholde *mannen*, og altså si: *han sendte mannen*, så ser vi at dette ikke lar sig gjøre uten at meningen helt forandres, idet *mannen* da vilde innskrenke predikatet *sendte* på samme måte som *et brev.* I et sprog som adskiller dativ og akkusativ, f. eks. latin eller tysk, vilde det derimot gå an. Det fullstendige uttrykk vilde der lyde: *Epistolam viro misit, er schickte dem manne einen brief*, og om man her utelater akkusativ-objektet og sier *viro misit*, *er schickte dem manne*, så blir uttrykket visstnok høist mangelfullt, men det kan dog ikke misforståes således som det norske *han sendte mannen.* I det norske eksempel må derfor *et brev* sies å være viktigere enn *mannen*, og det kan derfor passende kalles *hovedobjekt*, og *mannen* blir da *biobjekt.* Andre kaller de to slags objekter henholdsvis *direkte* og *indirekte objekt*, atter andre bruker navnet *objekt* bare om det første og kaller det andre *hensynsbetegnelse* eller ialfall *hensynsobjekt.* Som det vil fremgå av det følgende, faller mine navn *hovedobjekt* og *biobjekt* ikke nøiaktig sammen med de gamle navn direkte og indirekte objekt, resp. objekt og hensynsbetegnelse, idet de som bruker de sistnevnte enten identifiserer *direkte objekt* med latinens og tyskens *akkusativ-objekt* og *indirekte objekt* eller hensynsbetegnelse med disse sprogs *dativ-objekt*, eller innskrenker navnet objekt til å brukes bare om det ledd som kan gjøres til subjekt i passiv.

149. Der finnes dog også biobjekter i setninger hvor der ikke er noget hovedobjekt. Av definisjonen av hovedobjektet som det overledd som føies umiddelbart til verbet for å innskrenke dets betydningsområde, fremgår at hvis der finnes et annet ledd i setningen med samme virkning som et hovedobjekt, og der så føies et overledd til med videre innskrenkende virkning, så kan dette ikke bli hovedobjekt, men biobjekt. Slike innskrenkende ledd er:

1) *et predikativ*, f. eks, *han er mig kjær.* Det vilde være ganske meningsløst å si: *han er mig; mig* er selvfølgelig ikke føiet direkte til verbet, men til hele omsagnet *er kjær*, og blir derfor biobjekt; se ndfr. § 177.

2) *et komplement*, f. eks. *det ligger ham i blodet.* Det går heller ikke her an å si *det ligger ham; ham* innskrenker altså ikke *ligger.* Derimot kan vi godt si: *det ligger i blodet*, og dette uttrykk innskrenkes igjen ved tilføielsen *ham*, som derfor blir biobjekt; se ndfr. § 178.

3) undertiden *et adverb*, nemlig når dette er aldeles nødvendig for at verbet overhodet skal gi nogen mening, f. eks. *det gikk ham godt.* Det er ganske meningsløst å si: *det gikk ham*; derimot gir det god mening å si: *det gikk godt.* Ved tilføielsen av *ham* innskrenkes dette uttrykk, og *ham* er følgelig biobjekt; se ndfr. § 179.

Anm. Der finnes også endel verber som er tilstrekkelige i sig selv til å utgjøre omsagnet, f. eks. *hende: der hendte ham en stor ulykke.* Da det gir god mening å si: *der hendte en ulykke*, kan *ham* sies å innskrenke både verbet alene og omsagnet. Det blir følgelig likegyldig om *ham* kalles hoved- eller biobjekt. — I oldn. blev *henda* forbundet med akkusativ. —

Hovedobjekt.

150. *Hovedobjektet er et overledd som føies umiddelbart til verbet for å innskrenke dettes betydningsområde.* —

Av denne definisjon følger at det som jeg kaller *hovedobjekt* omfatter langt mere enn efter den gamle definisjon, idet jeg erkjenner et hovedobjekt ikke bare efter verber som uttrykker en *handling*, men efter ethvert *selvstendig verbum* hvis betydningsområde er av den art at det kan innskrenkes ved den umiddelbare tilføielse av et overledd. Altså ikke bare efter verber som *slå*, *skyte*, *drepe*, *redde*, *finne*, *rose*, *dadle*, *elske*, *hate*, eller slike tvilsomme handlingsverber som *miste*, *tape*, *skjønne*, *forstå*, *huske*, *glemme*, *savne*, *se*, *høre*, *føle lide*, *kjenne*, *tro*, men også efter verber som *svigte*, *feile*, *ligne*, *passe*, *klæ*- *behage*, *mishage*, *hue*, *smake*, *vedkomme*, *vedrøre*, *tjene*, *adlyde*, *tilhøre*, *tilfalle*, *tilstøte*, *tilkomme*, *vederfares*, *påkomme*, *fore*‘ *stå*, o. fl.

Enkelte av disse er «transitive» i enkelte betydninger også efter den gamle definisjon. Således *passe* i bet. *holde øie* *med: passe en maskin, passe barna,* mens det i *klærne passer mig* alm. regnes som «intransitivt». *Klæ* sies å ta objekt i betydningen *forsyne med klær* eller *klæ på: å klæ de fattige; piken klædde barna,* men ikke i et uttrykk som *hatten klær dig godt; smake* i bet. *spise* el. *drikke: jeg smaker aldri noget sterkt,* men ikke i: *maten smaker mig ikke; tjene* i bet. *tjene penger,* men ikke i: *han tjente sin herre tro.* Nogen sådan forskjell innser jeg dog ikke der kan gjøres i norsk. At et verbum har forskjellige betydninger er ikke noget ukjent fenomen, og at det i visse betydninger forbindes med dativ på tysk, kommer ikke norsken ved. Hovedsaken for oss er at det tilføiede overledd innskrenker verbets betydningsområde. Ved undervisningen i tysk eller latin får det overlates til disse sprogs grammatikker å oplyse om hvilke verber styrer dativ og hvilke akkusativ. Det er likeså urimelig å gjøre en sådan adskillelse ved de norske verber som ved preposisjonene. Vi sier jo ikke at f. eks. prep. *med* styrer dativ og *gjennem* akkusativ, fordi dette er tillfellet med de tyske preposisjoner *mit* og *durch,* og der synes da heller ikke å være nogen grunn til å gjøre det for verbenes vedkommende.

Allikevel kan vi på norsk adskille forskjellige slags hovedobjekter.

151. I. Vi har da først slike objekter som svarer til tyskens akkusativ-objekt, og som virkelig kan sies å være gjenstand for den handling som verbet uttrykker. Her behøves ikke mange eksempler, da slike kan finnes på hver side i en hvilkensomhelst bok:

> Normann, Riket 39: Hun *krøkte føtterne.* | Ibid. 61: — — forsikret Eveline troværdig og *veiet brevet* i haanden. | Ibid. 4: Klokken halv tre var hun oppe igjen og *vækked manden.* | Ibid. 10: I sin forfærdelse *fyldte de kammerset* med salmesang og lange bønner. | Ibid. 44: Arken var pyntet og rede til at *huse gjesten.* | Ibid. 7: Lorentine maatte *opta kampen.* | Ibid. 38: Da det var undagjort, *tørret hun støv.* | Ibid. 13: Saadan *forlot* al byrde og kval Lorentines *hjerte og sind.* | Gran, Aandsliv II, 9: Staten maatte snart *drive handel* som en privatmand, snart *gjøre laan.* | Ibid. 5: Et enkelt dramatisk arbeide, hvis scenelykke *har holdt stand.* | Ibid. 26: I disse aar *spillet* studenterne *en stor rolle* i vort land.

Noget usedvanlige er følgende:

B. B. I, 276: Han var saa klam i hænderne, at han *svedte boken*, naar han tok i den. | Undset, Vaaren 20: Skjæret av baalet vilde han huske, naar det hadde *rødmet hendes blanke haar.* | Ring, Jomfruen 4: Hun løser sølvknappen i serken og *løper den ene haand* om halsen. | Andersen, Hjemfærd 107: Det heldigste blev at *handle gaard.*

I følgende kan der bare høist uegentlig sies å være tale om en handling:

Normann, Riket 5: Vreden mot manden *fik overtaket* i hendes hjerte. | Ibid. 6: Straks Lorentine *merket sin egen avmagt.* | Ibid. 98: Sebulon *glemte ærgrelser* og al anden motgang. | Ibid. 12: Jeg har kastet dine synder bak min ryg og vil aldrig *ihukomme dem mere.* | Ibid. 200: Brynhilda *mindtes salmen* fra kvelden i byen. | Gran, Aandsliv II, 1: Den stadig vedvarende økonomiske elendighet, som *truet den private* med nød. | Ibid. 2: Det nye universitet . . . . *manglet de simpleste hjælpemidler.* | Normann, Riket 8: Hun hadde *saknet mod* til at være ved hun ikke var omvendt. | Gran, Aandsliv II, 2: Selskapslivet . . . . *savner enhver samlende evne.* | Normann, Riket 13: *Ord aatte* hun ikke. | Gran, Aandsliv II, 53: Han . . . . slog ned for fote, hvor modstand *møtte ham.* | Normann, Riket 122: Hun *naadde en liten aapen plass.* | Ibid. 45: Om kræfterne skulde *svigte hende.* | Gran, Aandsliv II, 272: Paa den anden side har jo forfatteren heller ikke *sparet ungdommen* (jfr. spare penger). | Ibid. 265: Den *uret hun hadde lidt.* | Bull, Gud 61: Hun, som *hadde lidt sin Kval.* | Normann, Riket 12: Med hele sit væsen *fornam hun hans nærhet.* | H. Jæger, cit. Gran, Aandsliv II, 43: Alt, som hadde spireevne, *skjød vekst.* | Aall, Samtiden 1915, 211: *Denne prøve staar* den ikke. | Ibsen II, 9: Jeg *gaar en stormands bud.* | Anker. Kjøn 129: En dag hun var ute og *gik erend.*

I følgende brukes vel så hyppig et komplement:

Normann, Eiler 56: Spændt *bidde han svar* (bie på). | B. B. II, 51: Snart aapnet sig *utsigter hun aldrig hadde drømt.* | Normann, Riket 45: Med hænderne i siden . . . . stod hun og *drømte* omigjen *minderne* fra førre aaret (drømme om).[1] | Ring, Kulden 86: Vi *snakket minder* hjemmenfra. | Undset, Splinten 273: Han *snakket*

---

[1] Derimot: Bull, Hævn 15: Det var som om han like til idag bare hadde *drømt Livet* (motsatt: levet livet).

vist aktier hele kvelden. | Andersen, Bispesønnen 90: Han *fantaserte ord og kunst* som gnieren *fantaserer mynter og guld* (fantasere om). | B. B. II, 128: Han hadde ikke kunnet *hjælpe det* (hjælpe for). | Scott, Spøker 181: De sat i kjøkkenet og *spiste aften* (alm. spise til aften(s); dannet i analogi med *spise frokost, spise middag*). | Ring, Seil 38: Det var haarde, svarte hænder som *lugtet hest* (lukte av). | Anker, Kjøn 178: Ingen av de unge pikene han danset og *drev Karl Johan* med (drive paa).

Mrk. også: Ibsen, Frank 161: De *skar tænder* af raseri.

152. En hel del verber hvis betydning i almindelighet ikke trenger nogen nærmere innskrenkning, krever et objekt når der tilføies et adverb eller komplement:

Sevaldsen, Brødr. 18: De *stirret* næsten *øinene ut av hodet* sit. | Frich, Polarnatten 98: Den (lysstripen) *gnistret sin rene hvithet ind i maanelyset.* | Egge, Straf 136: Han maatte huske disse ord nu, hvorledes hun hadde *smilet dem frem* engang. | Egge, September 117: Frøken Bies ansigt *straalte fryd og glæde utover hende.* | Ring, Kulden 24: Hun *graat varme draaper ned i mit haar.* | Lie II, 461: Madmor havde andet Brug for sin Tjenestepige end at lade hende *snakke Formiddagen bort.* | Ibid.: Og saa havde hun det med at *staa Tiden væk* paa Torvet. | Ibid. 539: Paukerne paa Forlystelsesstedet *dundrede Glæden ud i Luften.* | Singdahlsen, Nord 47: De *glodde øinene ut av hausen sin.* | Wiers, Krøniker 73: (Han) *bukkede hende ned* ad Trapperne. | Egge, Almue 42: Hans kone *talte ham* snart *fra dette.* Singdahlsen, Nord 113: Hanen *gol Halvor* baade *op av sengen* og *i den igjen.* | Egge, Almue 33: Hans far *drak sig fra gaarden.* | Gran, Aandsliv II, 3: Nu da normændene hadde *seilet sine danske brødre saa langt agterut* i politisk utvikling. Jfr. at *seile sin skute paa grunn.*

153. I følgende tilfelle vil de fleste sannsynligvis ikke anerkjenne noget hovedobjekt, fordi de tilsvarende verber på tysk forbindes med dativ:

Gran, Aandsliv II, 46: Der er ingen motsætning mellem liv og tilintetgjørelse, de *tjener begge utviklingen.* | Ibid. 15: Hvad der *manglet ham*, var takt. | Ibid. 14: I det ydre skal Henrik Wergeland ha *lignet sin mor.* | Ibid. 276: Det *gjælder jo livet.* | Egge, September 46: Det *hænder* jo baade *de praktiske og de videnskapelige jurister* (jfr. det *træffer* el. *rammer en*). | Normann,

> Riket 144: Paa dommens store dag *ventet der ham* krone og krans. | Ibid. 132: Om hun skulde være nødt til at si det selv — saa *klædde det hende* at be. | Ibid. 179: Den (sportsdressen) hadde bysnit og *klædde ham* aldeles utmerket. | Gran, Aandsliv II, 263: Gunnar Heiberg *tilhører ingen menighet* og har ingen menighet. | Ibid. 10: Fortjenesten av at ha ledet og baaret tyngden av arbeidet . . . *tilfalder* utelukkende *embedsstanden.* | Normann, Riket 3: Det *tilkom* ikke *hende* at bringe ham i vanrygte.

Her er selvfølgelig ikke tale om nogen handling eller virksomhet fra subjektets side, men det er heller ikke det som det for mig kommer an på. Hovedsaken er at det tilføiede overledd innskrenker verbets betydningsområde. Efter *koste* og *veie* opfattes det tilføiede overledd alm. som målsbestemmelse: *Boken koster en krone. Laksen veier 5 kilo.* Ibsen V, 250: Dette her *har kostet dig en forfærdelig hård kamp*, Alfred. | Egge, Majnætter 94: Tausheden *kostet* ham *overvindelse.* | Hilditch, Sjøfortæll. I, 48: Det var et rent *minimum av merker* hun ved fødselen *hadde veiet.* — Men det kan likeså godt opfattes som hovedobjekt, især efter *veie,* som jo eg. bet. *opveie.*

154. Forøvrig finnes et hovedobjekt i mange talemåter, f. eks.:

> Garborg, Trætte M. 71: Det maa jo *faa en Ende* engang. | Aanrud, Sidsel 42: Et mangestemt, forventningsfuldt jubelraab, der aldrig *tog ende.* | Garborg, Trætte M. 71: Maaske *tar jeg Feil* af hende. | Scott, Spøker 31: Han kokte kaffe og mat og *hvilte middag.* Likeså: å *sove middag,* å *hakke tenner* o. fl.

155. II. **Produktsobjekt.** Hovedobjektet betegner ofte resultatet eller produktet av en handling, og kalles da almindelig *produktsobjekt.* Forskjellen på dette og et almindelig objekt sees i følgende eksempel: Normann, Riket 73: De hadde *kokt potet og fetsild og havregrynsmelkevelling* til middag. *Potet* og *fetsild* eksisterte før kokingen, men *vellingen* blev frembragt ved den. — Flere eks.:

> Scott, Kari 91: De skulde *koke velling.* | Scott, Fønix 14: Ved skruskjærebænken stod en ung læregut og *skar skruer.* | Falkb., Helleristninger 43: Han *skjærer* baade *fugl og dyr og menneskebilleder* i koppene. | Egge, September 6: I den høire mundviken har tiden *boret en liten grube.* | Normann, Riket 114: Kraftig under-

> skog der *brøt sig vei* op mot lyset. | Gran, Aandsliv II, 90: Wergeland *puffet sig vei.* | Singdahlsen, Nord 34: Hun maatte likesom *slaa kors* for sig. | Bull, Gud 15: Han sat og *slog smaa Striper* med Svepen i den varme Sand. | Normann, Riket 190: Lorentine . . . . *stiftet ikke samfund.*

Litt anderledes er forholdet ved følgende eksempler. Objektet er her strengt tatt ikke produktet av handlingen, men kan sies at bringes for dagen eller å komme tilsyne ved handlingen. Det kan derfor allikevel sies å være resultatet av den:

> Lie II, 199: Den *græd Tjære* nedover sine vastrukne sider. | Egge, Wilhelmines 99: Mor har *graat sine salte taarer.* | Egge, Almue 218: Hun *græd* sorgens og raseriets *taarer.* | Lie V, 135: Furu og Gran lumrede og *svedte Kvae* i Heden. | Scott, Paaske 3: Husene laa og *svedte Kvae* i solen. | Frich, Kondoren 16: Solen laa som et gulrødt øie i den æterblaa luft og *stirret varme* fra sig. —

Således også *å blø neseblod.* Mrk. Benneche, Villenskov 173: *Snakke skudepassiar* (jfr. snakke gammelt snak). Her er *skudepassiar* visstnok produktet av snakken, men dette produkt eksisterer bare sålenge snakken varer. Det samme er tilfelle med

> Anker, Kjøn 7: Klokkene som *kimet dype toner* ut av gluggene. | Aanrud, Sidsel 10: Han satte i at *gjø nogle dype bjæf.* | Benneche, Støle 3: Den . . . *suser* mot kveld *skogens urgamle enstonige sang.*

Forskjellig herfra er Lie, Særsyn 6: Ved Melinis røde Vernalese *talte* Giert Friis gjerne *Shakespeare.* Meningen er *talte om Sh.*, og uttrykket minner om eng. *to talk shop*, snakke om forretninger.

156. III. **Naturlig objekt.** I uttrykk som *leve et lykkelig liv, kjempe en hård kamp* o. s. v. kan selve objektet (*liv, kamp*) visstnok ikke sies å innskrenke verbets betydningsområde, eftersom man ikke kan leve annet enn livet eller kjempe annet enn en kamp. Men det innskrenkende ligger i det tilføiede adledd; det går nemlig også an å leve et *ulykkelig liv, et langt liv* eller *et kort liv.* Adleddet er ofte et determinativ som *leve sitt liv.* Undertiden ligger det innskrenkende også i et tilføiet adverb eller komplement, og objektet er da nærmest overflødig. — Dette slags objekt kalles almindelig *indre objekt,* et navn som dog ikke sier stort. Jeg foretrekker *naturlig objekt*:

a) Nansen, Frilufts. 179: De *lever jagtens liv.* | B. B. I, 324: Granlifossen *gik en tyngre og støere gang.* | Hilditch, Sjøfortæll. I, 144: Den *gang* hun *gaar* som tiest, pleier at række fra huset og ned til bryggen. | Ring, Kjærligh. 49: *Sin første seilas seilet* hun St. Hans. | Krag, Bodil 141: Hun *tænkte mange urolige tanker.* | Heiberg, Set 9: Jeg sitter og ser paa alle disse blomster og *tænker de gangbareste tanker* om skjønhetens forgjængelighet. | Gran, Aandsliv II, 271: *Den smule tanker man kunde ha tænkt* (= de faa tanker). | Ibid. 273: Den unge prægtige pike som *kjæmper sin stolte kamp* for sit liv. | Normann, Riket 1: I *den bitre kamp hun hadde at stride*, maatte hun staa alene. | Ibid. 83: Petronelle *lo en saar liten latter.* | Ibid. 73: Slike reisende gudsmænd hadde for vane at *be lang bordbøn.* | Bull, Gud 67: Saa stod han da der og *smitte sit tryggeste Smil.* | Caspari, Naturf. 123: Ørneunger og nyklækket Hubro *skriker sterke Skrig* mod de gamle Fugler. | Bull, Gud 19: Karl Schultz . . . . *led* i det hele tat *hele Pensionattilværelsens Lidelser.* | Ring: Kulden 167: For Clara *løi jeg store blanke løgne.* | Bull, Hævn 20: Gaardsbestyreren *kræmtet sit ru Kræmt.* | Hjermann, Kamerater 10: Om natten blev de grepet av hedningene, som . . . . dømte dem til at *dø en forsmædelig død.* | Hilditch, Sjøfortæll. II, 150: Barn, som aldrig jubler, men *leger sin stille fattige leg.* | Ibid. I, 150: De to smaagutter . . . . *sover snart sin rolige guttesøvn.*

b) Prydz, Torbjørn 98: Han sat der med et henrevet smil og *drømte sine drømme.* | Lie II, 346: Derfor kan man nok lide og *stride sin strid.* | Kielland III, 131: Livet *gik sin Gang.* | Lange, Borgerkrig 60: De forskjellige nationaliteter som hver *har vokset sin vekst.* | Aall, Samtiden 1915, 208: Her hadde han *lekt sin lek* . . . *graatt sine taarer*, *sunget sin unge sang*, *drømt sine drømmer.* | Ibsen IV, 201: Så tør han ikke *mene sine egne meninger*, ikke *tænke sine egne tanker* til ende. | Ring, Kulden 264: Nu kan jeg vist *be den bøn.* | Egge, September 23: Hundrede ganger hadde hun *tænkt disse tankerne.*

c) Ibsen V, 42: Vi faar nok pent *leve livet her.* | Normann, Riket 72: Sangen *levde sit liv paa kvinde- og barnemund.* | Ibid. 6: Du har *bedt bønner paa lissom* (d. e. uopriktige, hykkelske bønner).

Hertil må også regnes:

> Egge, Almue 60: Man *leged pantelege.* | Scott, Kari 6: Saa faar vi *leke gyngehest da.* | Lie II, 365: Nede i Kanalen havde de *aget* lystig *Kjælkebakke.* —

Gruppe-objekter.

157. I de ovenfor nevnte eksempler utgjøres objektet av et enkelt overledd med eller uten tilføiet adledd. Der forekommer dog hyppig også hele grupper som objekt. Disse er av forskjellig art.

158. I. Gruppen utgjøres av en *overledds-setning*: *Han sa at han var syk. Jeg vet ikke hvad han heter.* Se herom foran §§ 28, 3; 30, 2; 32, 2.

159. II. Gruppen består av et *overledd + en infinitiv.* En hel del av disse tilhører bare det litterære sprog:

1) I talesproget forekommer sådanne grupper især efter verbene *ha*, *la* og *be*, samt tildels efter *se* og *høre*:

> Lie I, 359: Han havde *meget at si hende.* | Aanrud, Sidsel 86: Hun havde ikke *andet at bestille.* | Elster, Ilden 143: Det var her han hadde *noget at gjøre* i verden. | Garborg. Mot Solen 30: Hun hadde *saa lang en Vei at gaa.* | Kjær, Epistler I, 45: Lad *det være sagt* med éngang. | Hilditch, Sjøfortæll. I, 86: Kapteinen *lod sig sætte iland.* | Ibid. 79: Hun *havde bedt Paal læse* op af salmebogen for hende. | Hilditch, Sjøfortæll. I, 87: De havde *set ham faa* taarer i øinene. | Ibid. 124: Inde paa land *ser du det ryge* af piberne; du *hører hanen gale* paa en gaard. —

Anm. I uttrykk som *jeg har hørt ham omtale, jeg har hørt det nevne* opfattes nu *omtale, nevne = omtales, nevnes,* men opr. er muligens *ham* og *det* objekt for infinitiven *(jeg har hørt (nogen) omtale ham, nevne det),* se Falk og Torp, Syntaks, § 127, sl.

Sjeldnere efter andre verber:

> Scott, Fønix 106: En fremmed, om hvem ingen vidste *noget at berette.* | Lieblein, Morgenbl. 1900, nr. 31: Et helt Museum af ægyptiske Oldsager, som giver os *meget at tænke paa* og *meget at lære af.*

2) Følgende er bare litterære:

> Bojer, Troens 201: *Tænker* man sig en *kvinde faa* det barn igjen, som røverne har tat. | Nansen, Tåkeh. 75: Hekataios fra Abdera har *tænkt* sig *den utspringe* fra

fjeldene. | Bojer, Pilegrims. 40: Idet hun støttedes ud af døren . . . . *følte* hun *deres øine lyse* baade af nysgjerrighet og misundelse. | Hamsun, Glæde 26: Jeg *føler min fortrolighet til den vokse.* | Hilditch, Sjøfortæll. I, 122: Du *kjender hjemveen komme.* | B. B. II, 124: Hun *kjænte ham stryke* hendes haar. | Elster, Ilden 142: Han *kjendte det svi* i hjertet. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 248: Hvor godt jeg *husker dig fortælle det.* | Kielland I, 129: Jeg har ofte lagt Mærke til, at *De* finder *det at være* en Mands Pligt at træde frem. | Hamsun, Glæde 80: Der er Smitte i slikt at en Dame *finder en Mand at være* av rette Slaget. | Janson, Livserindringer 162: Trods disse bitre Ord *finder* vi i 1871 *Krohn holde* Festtalen for Bjørnson. | B. B. II, 107: Den begynnelse hvor man *vænter noget dyrebart* av sit eget *at komme* til aabenbaring. | Ibid. III, 381: Hun kunde *vænte henne* hvær morgen *komme* igjen. | Ibid. 387: Hun hadde *drømt Kristen Larssen sitte* i en lang stue.

Overleddet er ofte det refleksive pronomen *sig:*

Ibsen III, 170: Han siger *sig at have sovet* i tre år i en hule. | Scott, Hest 1: Enkelte gamle folk . . . . paastaar *sig* paa fædrene side *at nedstamme* fra danske. | Benneche, Villenskov 144: Han tror *sig* kanske *at have* grund til det. | Bojer, Lea 269: Efter hvert som hun følte *sig drive* imod det uundgaaelige. | Ibid. 441: Han følte *sig staa* paa en sælsom rand. | Egge, Almue 155: Dette varme, aabne smil fra de mørke, lysende øine, hvori han kunde føle *sig synke* som ned i et dyb.

Også efter *se* og *høre* er uttrykket ofte å betrakte som litterært:

Collin, Samtiden 1913, 220: Den samme skjæbne, *som* de begge hadde *set overgaa* to stormagter. | Bojer, Troens 193: En dag *hørte* han ogsaa *sauerne bli sluppet ut.*

Istedenfor infinitiv finnes undertiden presens partisipp:

Lie, Overmagt 12: Omsider kjendte han Trætheden ta Overhaand og *Søvnen snikende* ind over Bevidstheden.

I talesproget finnes dette bare efter verbet *ha: at ha noget liggende foran sig:* Gran, Aandsliv II, 12: Det var ikke nok at *ha grundloven hængende* paa sin væg.

160. III. Gruppen består av et *overledd + et adjektiv eller perf. partisipp.* I dette tilfelle står adjektivet (partisippet) i predikativt forhold til overleddet. Det kalles derfor alm.

predikativ (predikatsord) til objektet, eller objektspredikat, men da ikke bare overleddet, men hele gruppen er objekt, burde det heller, som Jespersen bemerker (Sprogets Logik, s. 88) kalles *predikativ i objektet.* — Der er flere tilfelle å adskille:

1) Gruppen står som objekt for verber som betyr *si*, *tro*, *mene.* Uttrykket er vesentlig litterært, idet talesproget foretrekker en at-setning: *Han trodde det mulig* = *han trodde det var mulig:*

> B. B. V, 238: Tør I *sige jer aldeles uskyldige?* | Kinck, Macchiavelli 187: Og tyskeren *sa sig tilfreds* med den forklaring. | Garborg, Mot Solen 262: Eli og Præsten Holdt havde jo *sagt sig villige* til at støtte. | B. B. III, 246: Edvard begyndte at *tro alting muligt.* | Aars, Smaa Dyr 45: Ligger saa fuldstændig urørlig at man kunde *tro den livløs.* | Lie II, 524: Altid *trodde han dem glemte.* | Egge, Lænken 16: Han . . . . som hadde *trodd sig stærk nok* til at —. | Gran, Aandsliv II, 8: Man *fandt det klokest* . . . . at bringe under tak, hvad bjerges kunde. | Gran, Rousseau II, 85: Saa vaakner han en morgen og *finder sig berømt.* | Lie III, 48: Tante *finder ham pikant.* | Asbj. & Moe II, 15: Denne Rike-Per hadde en datter, og *denne holdt han saa gjæv* at —. | Normann, Riket 197: Sebulon . . . hadde . . . utmerket hende paa alle vis og ikke *holdt sig for stor* til at ta hende med paa raad.

2) efter andre verber, især efter *ha*, *se*, *føle* o. lign.:

> Ibsen I, 384: Jeg *har formeget ugjort.* | Hammer, Wilhelm 32: Han *hadde en række visitter ugjort.* | Egge, Nelly 59: Og saa *har jeg en høne uplukket* med vor ven. | Lie II, 384: Kanoneren skulde *have Frokosten baaret* hen til sig paa Værftet. | Normann, Eiler 2: De vilde *ha værste maset undagjort* før høionnen. | Lie, I, 262: Hans Kone og Børn, af hvilke han *havde Reden fuld.* | Lie I, 313: Hvor *ussel og elendig saa han ikke sig selv.* | Elster, Mester 171: Han *saa de raa og grove ansigter snudd* mot sig. | Heiberg, Set 93: Jeg vil før *se mig forraadt*, *revet istykker*, *jaget av vilde fugler*, end jeg vil gaa ind paa en saadan opfatning. | Egge, Hage 159: Da *følte han Kroppen saa tung.* | Lie, Ulrichs 120: Jeg *føler mig træt og udaset.* | Ibsen III, 357: Her *fornemmer jeg mit legeme ophøiet* i bønnen. | Skredsvig, Evens 8: Inden han hadde sat sig tilrette i Slæden . . . *kjendte han Brystet fuldt* av harsk Røkluft. | Andersen, Gamle Folk, 102: Han *skjønte sig*

selv for svag til at —. | Garborg, Mot Solen 56: Hun vilde heller *vidst ham død.*—B. B. III, 338: Josefine . . . tok farvel og *bad broren hilset.* | Lie, V, 53: Han havde *bedt Kaffen bragt* op til sig. | Samtiden 1917, 552: Han *ønsker intet uskedd.*

Predikativet kan også være et substantiv:

Kinck, Macchiavelli 18: Som prior for San Marcoklosteret *trodde han sig guds udvalgte redskab.* | Benneche, Villenskov 79: Han . . . *trodde det et sværmeri,* som vilde gaa over. | Bojer, Rige 97: Han *følte sig mand* for at bli baade den muntreste og dygtigste af alle.

Ellers finnes her gjerne tilføiet *som, for* eller *til:*

Lie I, 301: Vi *træffer Salve* igjen *som Skipper* paa Briggen «Appollo». | Normann, Riket 8: Gud, der selv hadde forlenet hende med krop og sjæl og i daaben *antat hende som sit eget barn.* | Undset, Splinten 5: *Alle romantiske lystslotte tænkte han sig som Oscarshall* og *alle herregaarde som Kongsgaarden.* | Egge, September 149: De vil *regne det for fattigdomstegn. Jeg anser det for en gevinst.* | Ibid. 6: Endnu kan folk *ta hende for bare otte og tyve aar.* | Lie, I, 300: Becks vilde ikke *have hende til Svigerdatter.* —

Efter *kalle* utelates gjerne *for:* Gran, Aandsliv I, 152: Ibsen *kaldte ham* endog engang *en veirhane* (eller *for en v.*). — Undertiden finnes et komplement som predikativt ledd: Normann, Riket 5: Ikke *ønsket han vorherre i huset* i sit sted. —

161. IV. Gruppen staar som *produktsobjekt:*

Lie I, 255: Disse Ord . . . *gjorde Elisabeth rent forvirret.* | Gran, Aandsliv II, 8: Grundlovsforandringer som kunde *gjøre kongemagten sterkere.* | Normann, Riket 180: Eveline *laget middagsmaten færdig.* | Løchen, Digtning 62: Denne livsanskuelse vil *late den anden kold.* | Lie III, 383: Han *besørget dem og andre vækkede* om Morgenen. | Ibsen III, 318: Den lykkelige, hvem det blev forundt at *bevare sine øine og øren ubesmittede.* | Egge, September 134: Den hadde *smilt hele himmelhvælvet rent og blankt.* | Ibsen II, 171: Hvis en anden snakked slig, *skulde helseløs jeg slaa ham.* | Andersen, Bispesønnen 77: Den *pinte ham gal.* | Egge, Straf 79: Han stod inde hele ugen og *aad sig fed.* | Kielland II, 421: Oppe i Fjeldene, hvor Stormen havde *blæst Flækker bare.* | Elster, Landeveien 115: Et vindkast fra fjeldet bragte susende regn, et nyt *feiet himlen blaa.* | Kjær, Epistler II, 83: En frisk Søndenvind *sopte Himmelen* *ren.* | Nansen, Tåkeh. 24: (Faëton) . . . *svidde negrene svarte.* | Asbj. & Moe II, 213: Det varte ikke længe før kvernen hadde *malet fuld stuen ogsaa.* | Ibid. 54: Hun hadde aldrig set at nogen hadde kunnet *vaske svart uld hvit.* | Braaten, Kammerset 111: Hun som *gjorde rent loftet* for Dere. | Ebbell, Fra sjøby 102: Skotøi og klær hadde . . . . dampet og *stekt sig saa temmelig tørre* igjen. | Hamsun, Segelfoss I, 30: Han vil *kjøpe Fabrikken tom.* | Egge, Hage 11: *Ingen* av sine Forsøg *skrev han helt færdig.* | Scott, Jernbyrden 26: Folk *spurte ham* mest *ihjel.* | Andersen, Bispesønnen 125: De slet skosaalerne sine med at rende op og ned til fruen og sladre og *slarve hende hatefuld.* | Nansen, Frilufts. 195: En *ser sig sterk og sunn igjen* på disse fjell. | Singdahlsen, Rettens 6: Hun *tænkte sig saa arg* paa Kranslin at hun mest dirret. | Lie II, 276: Vær oprigtig og *lyv mig ikke fuld.* | Ibid. 523: Hvergang nogen kom og *bad hende fri.* | Andersen, Bispesønnen 115: Nei—nei!» *tagg han sig fri.* | Scott, Lystig 81: Jeg . . . holder aanden og *lytter mig syk.* | Falkb., Helleristninger 40: Far til Litj-Tore sat i stuen hjemme og *hostet sig blaa* i synet. | Garborg, Gaaden 156: Bolly *graat sig rød og hoven* i Ansigtet. | B. B. V, 63: Vi skal *klæ os nakne.* | Asbj. & Moe II, 203: Da Utro hørte det, *slog han sig sint.* | Kielland I, 116: Vi *slider os helseløse* for disse Mennesker. | Garborg, Trætte M. 289: Man vilde *kjede sig død,* hvis —.

Mrk. særlig efter *få, ha* og *ta:*

Krag, Kakkelovnskr. 9: I den Tid han boed der, *fik* han *flere gode Billeder færdige.* | Hegna, Sverres 62: Da skedde noget som *fik dem vaakne.* | Bojer, Rige 14: Han som tog arbeiderne fra mig og *fik mig sparket ut.* | Normann, Riket 28: Midlerne til at *faa kirken løst* fra dens trældom under staten. | Lie, I, 304: Hun havde *faat disse Mennesker kjær.* | B. B. I, 276: Der *fik hun ham fat.* | Zwilgm., Anniken 56: Og moren hadde *tat fornuften fangen.* | Givle, Brand 123: Det var denne mystiske sak, som nu helt hadde *tat hans interesse fangen.* Likeså Christensen, Liv 2: Han *havde fjeldet kjær.*

162. Også i disse gruppe-objekter kan der være et fjernere predikativ (se foran § 140 fg.):

Lie II, 260: Hiver Madamen Spillet paa den Maade, saa tror jeg ogsaa, at hun *faar Trossen hel ind* (= at hun får trossen inn og at det da vil vise sig at den er hel). | Anst., Svartskogen 11: Det litt gråsprængte *Håret hadde hun strøket glatt og vandkjæmmet til Siderne.* | Benneche, Villenskov 69: En skyhed for det perverse, som *bar ham frelst* gjennem glædernes mængde. | Undset, Alder 125: Det store mørkegule haar *bar hun skilt paa siden og flettet i en knute* lavt over nakken.

163. Der gives også tilfelle hvor der likeså godt kunde stå et adverb som et predikativt adjektiv:

Lie, Sigøinere 26: Hun la sig pludselig *flat* ned mot jorden (eller: *flatt*). | Christensen, Liv 240: Saa *sorte og skarpe* tegner de sig (eller: *sort og skarpt*). | Jfr. Kjær, Epistler I, 91: Dantestatuen *tegner sig hvidt* mod de dunkle Huse (hvor predikativ *hvid* synes å være bedre).

164. Endelig forekommer som gruppe-objekt endel mengdesuttrykk:

Kielland III, 166: Blandt andet lod han sine Folk arbeide *massevis af smaa Kræmmerhuse.* | Singdahlsen, Rettens 111: Som han gik forbi hotelgaarden, saa han *fuldt av fuglehunder* derinde. | Bojer, Hunger, 64: Han hadde *tæt med bylder* rundt hele kroppen. | Hamsun, Glæde 55: Han hadde liggende *dygtig med Tømmer* ved Laavevæggen. | Lie III, 136: Den som havde *lidt flot med Kontanter* at sætte ind i det. | Gran, Aandsliv II, 109: *Penger* hadde han jo aldrig *synderlig av.*

Objekt efter verbalgrupper.

165. Vi har hittil betraktet objekter som innskrenker et enkelt verbums betydningsområde. Et objekt kan imidlertid også innskrenke en hel verbalgruppe. Slike grupper er dels uopløselige forbindelser som *være* el. *bli* (sig noget) *bevisst*, *bli var noget*, dels grupper som inneholder en preposisjon (*synes om*, *være glad i*, *dra kjensel på*).

166. Grupper av førstnevnte sort er: *være* (sig noget) *bekjent* eller *bevisst*, *bli var*, *bli kvitt*, *bli lei* el. *kjed*, *bli fri*, samt *komme ihu*. Som regel står objektet efter hele gruppen, men et trykkløst pronomen kan også komme mellem gruppens to ledd. Efter *lei* og *kjed* kan også tilføies *av*, efter *fri* tilføies hyppig *for*: Slgn. forøvrig nedenfor § 174. Eks.:

Egge, September 145: Saa bør vi kunne *være* hverandre *bekjendt aarsaken* til at det hændte. | Lie, Lykke 30: Hun . . . . *var* sig *sin verden og sine omgivelser* helt *bevisst.* | Egge, September 65: De *blev var uhret og tiden.* | Ansteinsson, Svartskogen 47: Og hun lot som om hun ikke *blev var ham* med det samme. | Normann, Riket 194: Hun *var kjed det sorte* hun gik med støtt. | Ibid. 185: Lars og Joakim *blev lei hele fisket.* | Ring, Kjærligh. 177: Kari *blev lei sig.* | Hilditch, Sjøfortæll. I, 86: Det er jamen godt, at jeg *er blit kvit skrabet*, sa han. | Ring, Veien 247: Nu først *blev* han aldrig *fri skylden* mot den lille piken. | Benneche, Sjørøver 32: Like ofte som han tænkte paa faren, *kom* han *den unge jenten i hug.*

Sjelden: *være sky*: Elster, Harris 14: Han *var sky mennesker.*

Hertil kan også regnes *lære å kjenne*: Egge, September 12: De tre sidste maaneder hun bodde dernede, *lærte* hun *at kjende en ung mand.*

167. Men de viktigste av disse grupper er de som inneholder en preposisjon, som formelt styrer det avhengige overledd. I et uttrykk som *Han lengtet efter sommeren* er *sommeren* visstnok formelt styret av *efter*, men hvis vi sammenligner dette uttrykk med *Han døde efter operasjonen*, vil vi finne en viktig logisk forskjell. I det siste eksempel har predikatet *døde* fullstendig betydning, og *efter operasjonen* tilføier en tidsbestemmelse. Setningen svarer nemlig på spørsmålet: *Når døde han?* I det første eksempel derimot kan *lengtet* ikke sies å ha fullstendig betydning, og *efter sommeren* inneholder hverken nogen steds- eller tidsbestemmelse. Logisk utgjør tvertimot *lengtet efter* ett begrep med omtrent samme betydning som *ønsket*, og *sommeren* innskrenker dette begreps betydningsområde likesom et objekt for et enkelt verbum. *Sommeren* kan derfor sies å være objekt for gruppen *lengtet-efter*. Ennu tydeligere sees dette, når vi istedenfor et enkelt overledd innsetter en hel setning: *Han døde efter at operasjonen var over* og *Han lengtet efter at sommeren skulde komme.* I første tilfelle er der logisk en pause efter *døde*: *Han døde — efter at operasjonen var over.* Den siste setning blir da en underledd -setning, og *efter at* skrives alm. i ett ord, *efterat*, og kalles konjunksjon. I det siste tilfelle derimot faller pausen efter preposisjonen: *Han lengtet efter — at sommeren skulde komme*, og den siste setning blir en overledds-setning. (Jfr. foran § 26.) Her kan derfor *efter at* ikke skrives i ett ord. Undertiden kan preposisjonen også inngå sammensetning med verbet, f. eks. *trakte efter noget* eller *eftertrakte noget; tenke over noget = overtenke noget.*

Flere eksempler er: *Han kom — efter broren*, d. e. efterat broren var kommet, altså komplement som tidsbestemmelse; men: *Han kom efter — broren*, d. e. for å hente broren, altså objekt. — *Han løp — efter vognen*, d. e. bakefter, altså en stedsbestemmelse, men *Han løp efter — doktoren*, d. e. for å hente doktoren, objekt. — *Han var sykelig — fra barn av; han løp — fra Kristiania til Drammen*, tids- og stedsbestemmelse; men *Han løp fra — barnet*, d. e. forlot barnet, objekt. — *Han gik med — for å vise ham veien*, d. e. i den hensigt å vise; men *Han vegret sig for — å vise ham veien*, d. e. avslog, nektet. (Jfr. på tysk: Er ging mit *um* den weg zu zeigen; er weigerte sich den weg zu zeigen.) — *Jeg satt — på gulvet*; men: *Jeg tviler på — at det er sant.* Jfr. Falkb., Helleristninger 10: Det blev næsten kjedt at *sitte paa skigarden* og *vente bare paa* en fyr som for efter veien. — *Jeg skal vente — til du kommer*; men: *Jeg gleder mig til — at du skal komme.*

Som det sees, har preposisjonen i almindelighet steds- eller tidsbetydning når den alene styrer det følgende overledd, men hyppigst figurlig betydning når den danner en gruppe sammen med verbet.

Der finnes også preposisjonsgrupper som allerede inneholder et objekt, f. eks. *sette pris på, legge merke til, dra omsorg for*, eller et predikativ: *være sikker på, være fritt for, være kjed over, redd for, glad i*, eller endelig et komplement: *være på jagt efter.*

168. I. Gruppen består av et *verbum + preposisjon:*

Normann, Riket 8: Hun hadde saknet mod til at *være ved* hun ikke var omvendt. | Egge, September 115: At en ærbar kvinde skulde ville *bli ved barn* paa en slik maate. | Bojer, Rige 50: De vil nok ikke *kjendes ved Deres sambygdinger.* | Egge, September 125: Hun *holdt av frøken Bie.* | Ibid. 24: Hun *længtet efter barnet.* | Normann, Riket 97: Han . . . . stanset og *lydde efter aareslag.* | Singdahlsen, Nord 50: Hun hadde bent, frem *negtet for*, *at* moren kjendte det mindste til noget. | Egge, September 32: Linda *syntes om det strenge* i hans væsen. | Ibid. 66: Venindene skulde bare *vite om begivenheten*, før de saa den i avisen. | Normann, Riket 94: *Kom* han *over boken* . . . ., vilde han kjøpe den. | Egge, September 69: Linda *undret sig over* her hun sat, *at* Josse kunde sitte og snakke som hun gjorde. | Ibid. 47: Det gav hende bare anledning til at *arbeide paa hans forbedring.* | Ibid. 16: Den *tydet paa finhet* og uskyld. | Ibid. 63: Naar jeg *tænker paa hende* . . . . Jeg *tror ikke paa hende.* | Ibid. 77: Hun laa i sengen og *ventet paa søvnen.* | Normann, Riket 178: De to tre veninderne som *kjendte til hemmeligheten.*

Sjeldnere finnes et gruppe-objekt som består av overledd + infinitiv, efter en preposisjon: Heiberg, Set 192: Han *saa paa skyerne jage* forbi solen og maanen. Se § 174, sl.

169. II. Gruppen inneholder allerede et objekt:

Normann, Riket 20: Saa langsynt hun var, der kunde *dra kjendsel paa ham* i den avstand. | Egge, September 11: *Det lattermilde og livlige* i Lindas natur *fik* livet aldrig helt *bugt med.* | Scott, Sølvfaks 12: Han *fik øie paa støvlen.* | Ibid. 14: Jo mere *lyst fik* Mikkel *paa musen.* | Egge, September 98: Du ser, jeg *gjør ære paa den udmerkede vinen din.* | Normann, Riket 6: Det var avgrundens fyrste som stod derinde i mørket og *gjorde krav paa hende.* | Normann, Riket 2: Djævelen kom og *gjorde fordring paa hendes syndige sjæl og legeme.* | Egge, September 106: *Ham* bør vi *ha ondt av.* | Ibid. 33: Hun *kjendte* saare *litet til hans egteskap.* | Hamsun, Børn 85: Piken Marcilie *hadde ingen Doktor behov.* | Normann, Riket 47: Han *har ikke bruk for mig* oppe i himmelen endda. | Egge, September 22: Hun kunde knapt nok *holde greie paa hvad* for et aar hun levet i. | Id., Hage 189: Han kunde *la sig ta Maal af.* | Id., September 97: Linda *la merke til hvor* godt frøken Bie spiste. | Gran, Aandsliv II, 3: Ytringer som ikke *lægger skjul paa at* man endnu venter forgjæves paa literaturens blomstring. | Egge, September 27: (Han) *sætter pris paa hende.* | Falkb., Helleristninger 41: Han *syntes synd paa stakkaren.* | Ibsen II, 347: Naar en mand *står fare for at fortrænges*, så bør han vige frivilligt. — Hertil kan også regnes *få fat på* = *få tak i*: Ibsen, Frank 7: *Den fik* jeg ikke *fat på.*

170. III. Gruppen inneholder et predikativ eller et komplement:

Egge, September 88: I grunden *er hun litt kjed over, at* hun har ydet saa litet til stuen. | Scott, Sølvfaks 11: Mikkel *er glad i kattestek.* | Falkb., Helleristninger 41: Tore *var hidsig paa den slags* arbeide. | Scott, Sølvfaks 5: Mons som *var saa ræd for bikjer.* | Egge, September 10: Hun *blev ræd for at ta imot.* | Ibid. 18: Efterhvert som hun *blev vis paa at* hun ikke orket at gjenoprette det. | Ibid. 16: Hun *følte sig sikker paa at* han var ømfindtlig overfor ære og skam. | Hilditch., Sjøfortæll. II, 190: Og saa *var det ikke frit for, at* han ofte var temmelig fuld af spilopper. | Egge, September 48: Imidlertid *var* han daglig *paa jagt efter svakhet* hos sig selv. —

Skinnobjekt og formelt objekt.

171. Likesom *der* og *det* kan stå som skinnsubjekt og formelt subjekt (se foran §§ 74—79), således finnes de også, men riktignok langt sjeldnere, som skinnobjekt og formelt objekt:

1) *der*, især efter verbet *la:*

Ring, Kulden 6: Han vil *la der* gaa passe lang tid. | Gran, Aandsliv II, 276: Hun kan . . . . la ham gaa, kan *la der* ingen ting bli av. | Hammer, Wilhelm 160: I blod har de svømmet og *ladt der* bli igjen underkuede folkeslag. | Morgenbladet 1903, nr. 27: Naar G. har lagt ud Penge for Folk og saaledes *ladet der* komme Restancer i Bankens Kasse, saa —. —

2) *det* efter andre verber:

Schøyen, Barnet 14: Han var godmodig og mente *det* igrunden godt med alle. | Bojer, Theodora 13: Jeg . . . . *hadde det* som en prinsesse. | Zwilgm., Anniken 28: Saan hadde hun aldrig *hat det* før. | Egge, September 6: . . . . at hun stadig *har det* travelt. | Hammer, Wilhelm II, 75: Nu *fik* den tyske regjering *det* travelt. | Egge, September 53: Jeg *tar det* med ro. | Skredsvig, Evens 22: Men da der bare var kommet fjorten Stykker, fik de se og *ta det* som han *hadde det.* | Grever, Sydhavet 24: Nu har vi intet andet at gjøre end at *la det* staa til. | Bojer, Rige 254: Han *hørte det skure* i gulvet. | Bojer, Ansigt 106: Folk som gik forbi hans lille hus hørte *det ofte skjænde* derinde.

Gjentagelse av objektet.

172. Objektet finnes gjentatt på samme måte som subjektet, men ikke så hyppig:

Ibsen, Frank 15: Det morer mig, at han sætter *dem* ud af spillet, *disse storsnudede parlamentarikere.* | Ibid. 139: Tror du ikke, jeg kjender *dem*, *disse forsagte og forløiede sjæle?* | Ibid. 155: *De tre døgn*, det stod på, *dem* glemmer jeg aldrig. | B. B. V, 89: *Fornemme unge piker* som tok sig noget nyttigt til, *det* har jeg aldrig set før. | Caspari, Naturfølelse 99: Men *Øinene*, *dem* maa han ha med sig.

Utelatt objekt.

173. Mange verber som i almindelighet krever et objekt efter sig til å innskrenke deres betydning, kan også brukes med fullstendig betydning, f. eks. *Han skriver pent*, jfr. *han skriver et brev; han leser tydelig*, jfr. *han leser avisen; han skyter sikkert*, jfr. *han skjøt en hare.* Her kan der ikke sies å være utelatt noget objekt. Men det hender også at objektet virkelig utelates, fordi det med letthet kan suppleres av sammenhengen, f. eks. Egge, September 55: Jeg maatte *gi av min overflod* til papiret foran mig. Her kan suppleres *noget* eller *en del.* Uttrykket minner om den franske delingsartikkel. — Ring, Seil 38: Da Søren kusk skulde *gi hestene*, fandt han mig (sc. mat, fôr). Således også: *Han gik ut for å skyte* (sc. vilt); *han er ute og fisker* (sc. fisk). *Skal du snart begynne å slå?* (sc. høi). — Så hyppig *treske*, *høvle*, *sylte*, *koke*, *steke.*

Det kan hete: *Han svarte mig ikke et ord*, hvor *et ord* er hovedobjekt og *mig* biobjekt. Men det kan også hete bare: *Han svarte mig ikke*, og det er da neppe riktig å si at hovedobjektet er utelatt. Det er snarere å forklare så at *mig* her er hovedobjekt. Normann, Riket 72: Da der ingen var til *at svare ham*, kom han sættende ut paa kjøkkenet.

Således også: *Han betalte arbeiderne 5 kroner.* Her er *arbeiderne* biobjekt; men i *Han betalte arbeiderne og lot dem gå* blir det hovedobjekt. Likeså: *å misunne en noget* (*en* = biobjekt) og *misunne en* (*en* = hovedobjekt); *tilgi en hans feil* og *tilgi en:* Garborg. Trætte M. 254: Jeg kan *misunde Georg Jonathan.* | Ibid. 273: Det er eders Skyld, men jeg *tilgiver jer.* | Caspari, Naturf. 27: Trylleordene, som *forlener ham den Magt og Myndighed* over Naturen, som —. | Ibid. 30: Det Universale ved Wergelands Naturfølelse *forlener da hans Naturlyrik med* en uudtømmelig Rigdom paa Stemninger.

Om uttrykk som *Han tok en sten og kastet* se ndfr. § 248.

Objekt efter andre ord enn verber og verbale grupper.

174. Også enkelte adjektiver kan sies å ta et objekt efter sig. Således:

> **redd** i forb. *være* eller *bli redd*: Scott, Spøker 176: En kunde bli ganske *ræd ham.* | Gran, Aandsliv II, 41: Han er ikke ræd prøven;
>
> **kjed**: Undset, Splinten 30: Frossen og *kjed sig* fulgte hun ved siden av veninden.
>
> **verd**: Normann, Riket 215: Men hun var ikke *tilliden værd.* | Ibsen, Frank 118: Det er visselig *al ære værd.* | Ibid. 100: De er ialfald ikke *værd den ublu pris* han forlanger;
>
> **skyldig**: Haukland, Vildmarkens 91: Han staar jo som om han var *skyldig* dem noget;
>
> **lik**: Hilditch, Sjøfortæll. I, 161: Han kjendte noget næsten *ligt graad* komme op i halsen. | Normann: Riket 73: Men *ulikt alt* de var vant til.

Således også **mektig**: *Han er ikke sproget mektig*; — **fri**: *være fri militærtjenesten.*

Forskjellen på disse uttrykk og dem som er omtalt i § 166, er at de der omtalte danner uopløselige forbindelser og derfor må regnes for verbalgrupper. Forøvrig kan grensen mellem de to slags uttrykk være noget svevende, og det gjør heller ikke stort til saken om et sådant uttrykk opfattes som en verbalgruppe eller som et transitivt adjektiv efter *være* el. *bli*.

Også preposisjonene kan sies å ta et objekt efter sig. De blir da å betrakte som «transitive adverber», se ndfr. § 698, 2. —

Også efter preposisjoner finnes gruppe-objekter, især efter *med*:

> Ring, Kulden 14: At jeg kunde gaa bort *med min forstand hel* den kvelden —. | B. B. I, 389: Faren var da oppe sin sædvanlige tur på hosesokkerne og *med huen lagt efter sig utenfor døren.* | Normann, Eiler 104: Kima laa . . . og stridgraat *med ansigtet gjemt i hænderne.* | Ring, Kulden 31: Het og svedt *med blodet dunkende tungt gjennem min krop* naadde jeg op. —

Mrk. også Ring, Seil 49: Mange lyse sommernætter har jeg reist mig overende for at *se paa Cille sove.* | Falkb., Lisbet 12: Han sat og hørte *paa Lisbet klæ av sig.* —

Anm. Å forbinde verbalsubstantiver på *-en* med objekt, f. eks. *Hans iherdige skrapen penger sammen* er ikke norsk.

2. Biobjekt.

175. Som ovenfor nevnt kan biobjektet defineres som *et overledd der innskrenker omsagnets betydningsområde,* idet vi ved *omsagn* da også forstår det logiske omsagn i form av infinitiv med tillegg. Den innskrenkning som biobjektet inneholder, gjelder i almindelighet handlingens retning, hvorfor det også næsten alltid, d. e. uten i rent figurlig betydning, kan erstattes ved et komplement med *til* eller *for.* Istedenfor *Jeg gav gutten en bok* kan vi derfor si: *Jeg gav en bok til gutten.* Normann, Riket 94: Kom han over boken . . . , vilde han kjøpe den og i al stilhet forære den *til Brynhilda.* | Ibid. 179: Turen i den friske luft hadde git farve *til kinderne hans.*

176. Et biobjekt hører først og fremst hjemme i setninger som allerede har et hovedobjekt, og hvis verbum betegner en handling som kan virke i forskjellige retninger, altså slike som *gi, bringe, berøve, by, tilgi, sende, skjenke, ville, skylde, lære, gjøre, volde, unne, forunne, misunne, formene* (= nekte) o. fl.:

> Collin, Verdenskr. 10: Han gav *menneskene* det blinde haab. | Normann, Riket 3: Den underklang av følelse der maatte til for at gi *ordene* liv. | B. B. V, 27: Man skal ingen *mistanke* gi rum. | Garborg, Trætte M. 326: Postbudet bragte *mig* et Brev. | Christensen, Fædrelandet 33: Foreløbig er maalet fremfor alt at berøve *fienden* dens vigtigste forsvarsmiddel. | Garborg, Trætte M. 276: Aa, disse «store Idéer», som man byder *os.* | Normann, Riket 38: Han har tilgit *mig* min store synd. | Benneche, Fleming 254: *Sligt* skjænked ikke Lille-Cecilie en tanke. | Christensen, Fædrelandet 22: Alligevel er der mange, som ikke skjænker *det spørsmaal* en tanke. | Gran, Aandsliv II, 267: Begge satte de *hende* et mindesmerke. | Garborg, Trætte M. 130: Hvad Fanden vil han *mig?* | Hjermann, Kamerater 31: Fra nu av skyldte han *gutten* livet sit. | Falkb., Helleristninger 143: Gjør *hver mand* ret og skjel. | Garborg, Trætte M. 256: Vidste Menneskene, hvilken Tjeneste de gjør *hinanden* ved at dø! | Falkb., Helleristninger 56: Det vonde, Trond i sin tid hadde voldt *ham.* | Dahl, Peder 80: Erfuglen laa udenfor og lærte *Ungerne* at dukke og fange Kryb. | Lie, Overmagt 137: Han befalte *Gud* sin Sjæl. | Christensen,

> Liv 118: Den brune jord gir sig *solen* i vold. | Bojer, Fangen 96: Det hele er et eventyr, og han gir sig *det* i vold. | Normann, Riket 4: Klokken nærmet sig *tolv* før Lorentine kom i seng. | B. B. V, 121: Ja, jeg *bebrejder dig* ikke noget, mor! | Garborg, Trætte M. 332: Vi vil haabe, at Gud . . . . har forundt *ham* den Naade at komme ind. | Wiers, Krøniker 24: Den Hæder kunde en jo altid unde *salig Svigerfaren.* | Garborg, Gaaden 102: Jeg misunder *hver fattig Mor* hendes Pligter. | Ibid. 123: Det faldt hende saavist ikke ind at formene *andre disse* Glæder.

Således og også ved *koste:* B. B. V, 11: Det såkallte «nye system» koster *landet* millioner.

Hyppig settes et refleksivt pronomen overflødig som biobjekt, f. eks.: *Jeg har kjøpt mig en ny hatt. Har du nu kjøpt dig nye klær igjen?*

> Garborg, Mot Solen 129: I det store Præstegaardskjøkkenet sat Folkene omkring Langbordet og *fik sig.* Mat. | B. B. III, 253: De *hadde sig* en stor svir ovenpå bibellæsningen. | Dahl, Peder 1: Af og til fandt den *sig* en død Sild. | Andersen, Hjemfærd 37: Han visste *sig* ikke raad til at gi avkald paa det ringeste. | Ibid. 20: Ifald de saa *sig* vilkaar til at undgaa det.

Et biobjekt finnes ofte i det litterære sprog hvor talesproget foretrekker et komplement:

> Krag, Kakkelovnskr. 115: Jeg har dog lettet *mangen døende* den sidste besværlige Stund (for mangen døende). | Konow, Ørken 130: Det var da ikke særlig vanskelig at faa gjort *den overtroiske og uvidende prest* det indlysende, at — (for den o. og u. pr.). | Lie I, 48: Paa sin korte Manér holdt min Far *mig* forud en liden Privattale (for el. til mig.) | Ibid. 32: Da Klokkeren havde udvirket *mig* Tilladelse (for mig). | Hamsun III, 11: Disse smaa Melodier langt inde i Fjældene korted *mig* mangen Stund (for mig).

177. Et biobjekt føies til et omsagn som består av et uselvstendig verbum av typen *være, bli el. synes* med et predikativ. For en stor del tilhører dette bare det litterære sprog. Talesproget foretrekker et komplement med *for.*

1) Følgende kan sies å tilhøre talesproget:

> Caspari, Naturf. 30: Den digteriske Skaberevne, som *er ham egen.* | Ibsen, Frank 28: *Ham er* det jo lige *fedt.* | Bull, Gud 23: Naa det kunde forresten *være*

ham likegyldigt. | Kjær, Valg 51: Ja, *mig* kan det *være det samme.* | Krag, Bodil 104: Det *var ham* ligefrem *magtpaaliggende* at faa Moritz bort. | Ibid. 6: Hvor *naturlig det faldt ham* at tale Guders Tungemaal. | Garborg, Trætte M. 124: Jeg vidste ikke at hun *var bleven mig saa kjær.*

2) Følgende er vesentlig litterære uttrykk, især de hvor predikativet er et substantiv:

Ibsen, Frank 143: Kvindesjælen *er Dem vist aldeles fremmed.* | Caspari, Naturf. 55: En Tilværelse, som i Længden vilde *blit ham utaalelig.* | Ibid. 115: Den høirøstede Problemdiskussion *var dem ligesaa usmagelig* som anstrengende Fjeldvandringer. | Bull, Gud 8: Her var det, jeg . . . satte min Tro paa Gud ind — for at *være hende værdig.* | Ibid. 9: Min Hustru reiste til sin Fars Dødsleie for at *være ham en trofast Datter* i Dødens Nød. | Ibid. 41: Den forsagende Maate, som er *dype, heftige Naturer egen.* | Gran, Aandsliv II, 22: Mjøsen *var ham fædrelandets hjerte.* | Kjær, Valg 83: Han *er mig et usympatisk Menneske.* | Krag, Bodil 53: Det *var hende ganske utænkeligt.* | Gran, Aandsliv II, 10: Dens bokstav *var dem likesaa hellig* som dens aand. | Normann, Riket 7: I evigheters evighet *er du hjemfalden pinselen.* | Lie, Raklev 124: Folk . . . hvis Familieforhold *var ham fortrolige* som hans eget var dem. | Gran, Aandsliv II, 28: Kameraternes politiske frihetsbegeistring *tyktes dem hule fraser.*

Men også i skriftsproget finnes komplement med *for* istfr. biobjekt.

Kjær, Valg 82: Jeg indbyder ikke en Mand, *for hvem intet er hellig.* | Elster, Harris 11: Jeg var voksen da far døde, og allikevel *staar han uklar for mig.* | Normann, Riket 180: Albin . . . klaget over det blev *for varmt for ham.* | Kjær, Valg 24: Han er *en Pryd for Stedet.*

178. Et biobjekt kan videre — især i det litterære sprog — føies til et omsagn som består av et intransitivt verbum med et komplement.

1) Endel slike forekommer også i talesproget:

Krag, Knarren 21: Rædselen fra 1801 *sad* endnu *Hvermand i Blodet.* | Garborg, Mot Solen 262: Far og Heimegarden *laa hende* altid *paa Hjerte.* | Normann, Riket 193: Et par strofer av en aandelig vise *laa hende* stedse *paa tungen.* | Ibid. 96: Han gadd ikke

> *staa nogen til regnskap.* | B. B. V, 71: Å. *bli mig nu fra livet* med dit kjærlighetsvrøvl. | Zwilgm., Emerentze 4: Kariolens ryg . . . . *rak den gamle herre helt op til nakken.* | Kjær, Valg, 80: Den opstemmende Appel i en umiddelbar Hyldning vilde ikke *komme Valget tilgode.* | Normann, Riket 27: Kvinderne der trækkes mot byerne . . . . og *gaar sin undergang imøte.* | Ibid. 188: Ordene *faldt ham* uforvarende *av munden.* | Bojer, Ansigt 225: Søster Alma hadde lyst til at *falde den anden om halsen.* | Ibid. 178: *Se rakket i ansigtet.* | Samtiden 1913, 259: Ikke alt som *løp ham av pennen.* | Aftp. 1913, nr. 196: Et stykke middelalder . . . *traadte os* levende *imøte.* | Kielland I, 236: En liden svingende Jubel, der *gik hende lige til Hjertet.* | Nansen, Sibirien 191: En følte å *være mektige krefter i voll.*

2) Men de fleste slike uttrykk er litterære; i talesproget brukes heller et komplement: Egge, Lænken 51: Alt det små og lumpne som *ligger os iveien* (i talesproget: *ligger iveien for os*). Særlig er å merke det tilfelle da omsagnets komplement inneholder navnet på en legemsdel; da bruker talesproget istedenfor biobjekt heller et nyt komplement med *paa*: Hjermann, Kamerater 74: Det *summet en om ørene* med mandalsk, stavangersk, bergensk o. s. v. (i talespr.: det *summet om ørene paa en*). Således i følg.:

> Hjermann, Kamerater 71: Et øieblik *stirret han bedstefar provst ind i fjæset.* | Normann, Riket 10: En gnislende flir *kvén hende i øret.* | Garborg, Mot Solen 5: Den gamle vidbremmede «Feriehatten» *sad ham langt bak i Nakken.* | Lie V, 523: Der *sad ham* som noget fedt *for Brystet.* | Ibid. I, 34: En uredig gul Lug, der *laa ham ned i Panden.* | Hamsun, Ny Jord 156: Jeg kan heller ikke længer forsvare at *hænge dig* som en Klods *om Foden.* | Bojer, Lea 89: Forventning og tilfredshet *lyste dem ud av ansigtet.* | B. B. II, 186: Der *fløi ham gjennem hans hode* en tanke. | Elster, I Lære 3: Regnet *silte den nedover manen og luggen.* | Hamsun, Ny Jord 180: Hatten *var blæst hende af Hodet.* | Bull, Gud 10: Karl Schultz kjendte Blodet *fare sig til Hjertet.*

Så også:

> Lie I, 58: Medens Rædselen endnu *sydede mig i Blodet.* | Nansen, Frilufts. 226: Og la solen *skinne en like in i sjælen.* | Hamsun, Ny Jord 255: Du har nu forresten ikke *været mig ude af Tankerne* en Time du heller.

Også hvor der finnes et hovedobjekt foretrekker talesproget komplement med *på*:

Krag, Bodil 20: Tilsidst *jog man ham en Kugle gjennem Armen.* | Garborg, Trætte M. 253: Han *lagde mig i Blodet de og de Drifter.* | Kjær, Epistler I, 76: De *stjæler os Brødet ud af Munden.*

Men også i skriftsproget finnes komplement med på:

Nansen, Frilufts. 228: Og la de kjølige bølger skvalpe op *om brystet paa en.* | Normann, Riket 196: Det rislet varmt *gjennem bringen paa Brynhilda.* | Garborg, Mot Solen 261: Kaare gik *i Hælene paa hende,* mens hun stelte. | Bojer, Hunger 186: Al fast grund var rykket bort *under føtterne paa ham.* | Garborg, Trætte M. 330: Et Par Øine, der stirrer ufravendt *i Nakken paa en.* | T. T. 1917, nr. 46: Henry maa faa si litt han ogsaa, for ellers springer øinene *ut av hausen paa ham.* | Benneche, Støle 146: Som en kniv stak det pludselig *gjennem hjertet paa Kristen.*

179. Endelig finnes et biobjekt føiet til et omsagn som består av et intransitivt verbum og et adverb, som er nødvendig for verbets betydning:

Garborg, Mot Solen 175: Han *var hende saa nær.* | Bojer, Ansigt 126: Allikevel hadde de *staat hinanden nærmere dengang.* | Benneche, Støle 123: Næsten alle kom de til at *staa ham fjernt.* | Caspari, Naturf. 30: Intet *ligger hans Naturbetragtning fjernere.* | Hilditch, Sjøfortæll. II, 173: Der gik frygtelige rygter om, *hvor ilde det havde gaat en irlænder.* | Gran, Aandsliv II, 54: Denne sidste egenskap kom *ham iøvrig dyrt at staa.* | Caspari, Naturf. 176: Jeg ved ikke, om det *er gaaet andre* som mig (d. e. *saaledes* som mig). | Bojer, Ansigt 106: Det *gik andre galt.*

Hertil bør vel også helst regnes uttrykk som *gå en forbi, gå en imot*, da det ikke betyr ganske d. s. s. *gå forbi en, gå mot en*: Bojer, Ansigt 106: Han gned sig i de visne hænder, naar verden også kunde *gaa andre imot.*

Ekskurs.

Om refleksivt objekt.

180. Når et pronomen i objektsform (*mig*, *dig*, *oss*, *eder*, *dere*, *sig*) eller et determinativ (*min*, *din*, *vår*, *eders*, *deres*, *sin*) viser tilbake på et subjekt av samme person, sies de å stå refleksivt. Altså i den simpleste form:

Jeg vasker mig.	Jeg elsker mit barn.
Du vasker dig.	Du elsker dit barn.
Han (hun) vasker sig.	Han (hun) elsker sit barn.
Vi vasker oss.	Vi elsker vårt barn.
I vasker eder.	I elsker eders barn.
Dere vasker dere.	Dere elsker deres barn.
De vasker Dem.	De elsker Deres barn.
De vasker sig.	De elsker sit barn.

Likeså alltid *sig* og *sin* når verbet står i infinitiv: *å vaske sig*, *å elske sin næste.*

181. For 1. og 2. persons vedkommende kan der naturligvis aldri opstå nogen vanskelighet. Heller ikke for 3. person i så enkle setninger som de ovfr. nevnte. Det er da bare å merke at *sig* og *sin* viser tilbake på et subjekt av 3. person både i entall og flertall. Det heter ikke bare: *han (hun) elsker sit barn*, men også *de elsker sit barn*, mens dansk her har: *de elsker deres barn*, undertiden også *de slog dem* istfr. *de slo sig.*

Undertiden finnes dog, endog hos de beste norske forfattere, vel ved en inkurie, *deres* istfr. *sin* efter et subjekt av flertall, f. eks.:

> B. B. II, 489: Imens fik de besøk av *deres* slægtninger. | Garborg, Trætte M. 243: Disse . . . udlevede, elendige Fyrer, som tyller i os al *deres* modbydelige Hypokondri. | B. B. V, 453: Min far og hans brødre var, som du vet, i stærk opposition mot *deres* far. | Lie, Ulrichs 82: Alle Byens Indvaanere var lige interesseret i dette *deres* fælles Eie. | Hamsun, Victoria 86: Saa gik de to Unge alene og lykkelige *deres* Vej. | Hamsun III, 13: Fiskerne kom hjem fra *deres* Rorvær.

Således ikke så sjelden hos Hamsun, især i hans eldre bøker.

I følgende eks· er det vel stillingen i begynnelsen av setningen som har bevirket *deres*, men uttrykket er like fullt refleksivt: Nansen, Tåkeh. 339: Ved *deres* ansigtstræk og utseende *adskilles de* straks med lethet fra andre folkeslag. Jfr. Krogvig, Det nationale gjennembruds mænd 70: *Sin* individualitet hverken kunde eller vilde *han* opgi det mindste av. Gran, Aandsliv I, 27: Det var ikke med *sin* gode vilje at han blev sittende saa længe i fortiden. — Mrk. også: Nansen, Sibirien 228: Vi fikk en varm mottagelse på idretsplassen av Krasnojarsks kraftige ungdom i *deres* vakre lyse drakter. Her burde også stått *sine*. Derimot vilde *deres* ha været på sin plass hvis der hadde stått: Vi fik en varm mottagelse av dem i *deres* vakre bolig.

182. Virkelig vanskelighet opstår imidlertid når setningen også inneholder et logisk subjekt og predikat («akkusativ med infinitiv»). Spørsmålet blir nemlig om *sig* og *sin* da skal vise tilbake på det formelle eller det logiske subjekt, f. eks. Knudsen, Haandbog, s. 233: *Hagbart lot bøddelen hænge sin kappe i galgen.* Sådan som sprogbruken er nu, er det umulig å avgjøre om det var *Hagbarts* eller *bøddelens* kappe som blev hengt i galgen, selv om sammenhengen sier os at det var Hagbarts. Er det en nordenfjelsk forfatter som skriver dette, er det rimeligst å anta at *sin* skal vise tilbake på *Hagbart;* er det derimot en sønnenfjelsk, særlig østlandsk, forfatter, kan det også gå tilbake på *bøddelen.* Jfr. følgende eks.:

> Hamsun, Mysterier 100: Hvorfor mon det var *ham* saa meget om at gjøre at faa *hende* til at tro det sletteste om *sig.* | Ibid. 243: Ja trodde hun saa ikke at *han* skulde faa *hende* til at holde af *sig* senerehen? | Elster, Ilden 64: *Han* hørte *hende* rope efter *sig.* | Egge,

> Lænken 12: *Han* sat paa Stabburstenen og lot *Augustsolen* brænde *sig.* | Hamsun, Sult 42: Her skal være en syg Herre *som* har avertert efter en *Mand* til at trille *sig* i en Vogn. | Frich, Kondoren 110: *Hun* bad mig be *Dem* se op til *sig.* | Aftp. 1916, nr. 151: *Kronprinsen* har anmodet den store tyske *generalstab* om at sende *sig* nye reserver til *sit* foretagende. —

I alle disse eksempler viser *sig (sin)*, som det fremgår av sammenhengen, tilbake på det formelle subjekt (i det første eks. paa *ham*); allikevel vilde der i dem alle likeså godt kunnet stå *ham (hende)*, og dette er ofte nødvendig hvis man vil undgå enhver tvetydighet. Særlig uheldig er *sig* i følgende eksempel: Elster, Landeveien 70: Det blev bekjendt at Goro Pedersdatter hadde tvunget den eneste sønnen paa Garsvold til at gifte *sig med sig.* — I følgende er *sit* også tvetydig, hvis man ikke vet hvem av de to søstre som heter Hermanna: Scott, Fønix 338: En gang hørte *søsteren hende* tydelig nævne *sit* navn Hermanna. Og selv om *sine* ikke godt kan misforståes i følgende, vilde *hans* dog være bedre: Lie I, 59: *Han* ansaa mig sandsynligvis heller ikke skikket til at tage Del i *sine* Bekymringer.

Enkelte forfattere lar *sig* og *sin* endog gå tilbake på subjektet i en foregående eller innskutt setning:

> Lie I, 253: *Hun* følte at Ytringen vedkom *sig.* | Egge, Hals 115: *De* visste ikke engang hvad som feilte *sig.* | Lie I, 21: Den stakkels . . . Fremsynte, *som de* mener hører *sig* til. | Ibid. 27: Til det yderste paastaaelig paa, *hvad han* troede var *sin* Ret.

Undertiden endog på objektet uten at dette samtidig er logisk subjekt: Christensen, Liv 263: Han fandt *hende* i *sin* seng. Jfr. ibid. 265: Han bar hende ind i *hendes* seng.

Absolutt galt er *sit*, *sine* i følgende eksempler:

> Sparre, Alabama 20: Det skal være visst, at saa stor og egennyttig slyngel han end var, saa spillet dog kjærlighet til *sit* land og folk ogsaa hos ham en rolle. | Lie, Sigøinere 22: Længselen efter *sit* eget folk og det frie liv blev for sterk for hende. | Keilhau, Samtiden 1913, 145: Men hvor det gjælder *sine* egne økonomiske interesser, viser det sig, at det bare er mellem partifællerne de vil ha brorskap og solidaritet.

Omvendt burde der stå *sin* og *sig* i følgende istfr. *hans* og *dem*:

Scott, Fønix 345: Wenche slog sine øine op . . . og saa ham sidde ved hendes side med en af hendes hænder i *hans.* | Elster, Landeveien 44: De streifet omkring i skogen og ned stupet til elven, og de glemte al verden omkring *dem.*

183. For å undgå enhver tvetydighet vilde det være heldigst å slå fast den regel som K. Knudsen opstiller i sin Haandbog § 391: «Refleksivet gaar tilbake paa det nærmeste Subjekt», når man nemlig med *subjekt* forstår ikke bare det formelle, men også det logiske subjekt, som almindelig er formelt objekt, d. v. s. det nærmeste ord som for tanken er subjekt for et verbalbegrep som er uttrykt ved en infinitiv eller ligger skjult i et annet ord, f. eks. Krag, Ildliljen 300: Selve Aanden i dette en *Mors ord til sit* Barn, d. e. hvad en *mor sier til sit* barn. Ellers bør det ikke-refleksive pronomen brukes: Egge, Graa Haar 11: Hun lod Barnaalene stikke *hende* paa Haanden. | B. B. III, 294: Han . . . forsømte ikke . . . at be begge komme og besøke *ham* næste formiddag.

Der er to måter til å finne ut hvilket pronomen som bør brukes efter denne regel. Enten kan man gjøre uttrykket om til to formelle setninger, og bruke det pronomen som passer i den annen av dem. Altså: *Hun tillot at barnålene stak hende. Han bad begge at de måtte besøke ham.* Eller man kan omsette setningen til 1. eller 2. person. Hvis også da *sig*, *sin* passer, må de naturligvis også brukes i den oprindelige setning; men hvis *mig*, *min*, *dig*, *din* passer, må det ikke-refleksive pronomen brukes. Derfor: *hun lot barnålene stikke hende*, fordi det må hete: *jeg lot barnålene stikke mig.* — Således i følgende eksempel: *Mannen bad gutten gjemme sig el. ham:* 1) *Jeg bad gutten gjemme sig*, altså: *Mannen bad gutten gjemme sig;* 2) *Jeg bad gutten gjemme mig*, altså: *Mannen bad gutten gjemme ham.*

På denne måte kan der aldri opstå nogen tvetydighet. I følgende eksempel burde der derfor stå *sine*: Gran, Rousseau II, 33: Alle disse usle prydelser som hindrer *ham i bruken av hans* kræfter, fordi meningen er: som hindrer *at han får bruke sine krefter*, og fordi det måtte hete: *jeg hindrer ham i bruken av sine krefter.*

184. Der kan ikke være nogen tvil om at *sine* er det riktige i følg.: Nansen, Sibirien 288: De lå der *med sine* lange trebåter. | Ibid. 301: Gule arbeidere, som kom om våren og reiste tilbake til Korea om høsten *med sine* opsparte penger. Meningen er nemlig: *de hadde sine lange trebåter* (*sine opsparte penger*) *med sig*. — Men *med* kan undertiden opfattes i betydningen *tillikemed*, *foruten* eller simpelthen *og*, således at det tilknyttede ord blir ganske uavhengig av det foregående substantiv, og da bør det ikke-refleksive pronomen brukes, f. eks.

> Lie, Ulrichs 83: Chausséen snoede sig saa fornemt langs Fjorden — forbi *smukke Villaer med deres* Haver og Brygger (= og deres Haver). | Krag, Ildliljen 33: *Byen med dens Gader og Huse* berused hende idag (= og dens gater). | Nansen, Sibirien 285: Der sat mest *officerer og ingeniører med deres damer* (= og deres d.).

Derimot burde der stå *sine* i følgende:

> Nansen, Sibirien 291: Da vil det Himmelske Rike, *med dets* hundreder av millioner av inbyggere, ikke bli lett å stå imot (for det himmelske rike utgjøres netop av disse hundreder). | Lexow, Stilfølelse 48: Forholdsvis enkel er den «første stil» *med dens* malte efterligninger av broget marmor (for denne stil består nettop i malte efterligninger).

Undertiden gjør det ikke stort til saken hvordan uttrykket opfattes, f. eks. Kielland II, 185: Det var Adjunkt Borring *med hans Fjærpenne.* Dette kan både bety: *adjunkt B. og hans f.* og *adjunkt B., som hadde med sig sine f.* Det siste er det rimeligste, da fjærpennene naturligvis ikke kunde komme alene. Likeså: Nansen, Sibirien 196: De omflakkende jegere *med deres* telter og *deres* pelsjakt er ikke mere. Her kan man nok si *jegere og deres telter*, da det kunde tenkes at jegerne forsvant, mens teltene stod igjen; men *pelsjakten* kan ialfall ikke bli igjen når jegerne forsvinner, således at der også her helst burde stå *sine* og *sin.*

185. Da en apposisjon kan betraktes som en forkortet relativsetning, hvori apposisjonen er predikativ, er det mindre riktig å bruke *sin* foran denne. Det bør altså hete Kielland I, 7: Brødrene, der vare i Feriebesøg hos Præsten, *deres* Onkel, d. e. *som var deres onkel.* | Kjølstad, Gutter 34: Det gjorde han engang med Anders bror *hans*, d. e. *som var bror hans.* Jeg anser derfor *sin* for mindre riktig i Asbj. & Moe II, 206: Tro kjendte ham igjen med en gang og saa at det var Utro, *bror sin.* — I følgende eks. kan *sig* godt forsvares: Krogvig, Samtiden 1917, 547: Et spørsmål han ikke har følt som stillet til *sig* personlig; da *han* virkelig er det nærmeste subjekt; men der kunde også stå *ham*, når man nemlig opfatter *som stillet* som forkortet for: *som om det var stillet.*

186. Rimeligvis ved innflytelse fra uttrykk som: *Vi betalte for oss; vi gik vår vei; dere kan ta bøkene deres og gå,* heter det alm. i talesproget: *Vi betaler hver for oss; vi gik hver vår vei; dere kan ta hver deres eple,* og disse uttrykk er også almindelige i literaturen:

> Hamsun, Høststjernen 11: Saa er det Nat og vi gaar *hver til vort.* | Ibid. 53: *Hver havde vi vort* at stræve med. | Ring, Seil. 21: Cille og jeg laa vaakne og lyttet ved *hver vor væg.* | Elster, Harris 150: Vi to søvnløse paa *hvert vort* værelse.

Efter en streng analyse skulde her stå *sig*, *sin* og *sitt,* da de i virkeligheten viser tilbake på *hver*, ikke på *vi*, og dette finnes også:

> B. B. IV, 223: Vi hadde *hver for sig* læst en fortælling der — | Scott, Paaske 156: Henrik, som dere hadde været saa snilde mot og git *hver sit* paaskeegg.

Imidlertid går det ikke an absolutt å fordømme det andre uttrykket, da det trods grammatikken må sies å være det almindeligste i talesproget. En fast sprogbruk står nemlig over grammatikkens regler, således som også i følgende tilfelle, hvor bruken av *sin* også er ugrammattisk, men allikevel riktig, fordi det er almindelig sprogbruk:

1) efter *enn* og *som*: *Han er eldre enn sin bror; han er likeså høi som sin far.* Strengt grammattisk kan de uthevede ord sies å være forkortede relativsetninger med utelatt *er*, og det skulde da hete: *enn hans bror er, som hans far er.* K. Knudsen (§ 393, anm. 3) fordrer da også i slike eksempler *hans* o. s. v. og erklærer Wergelands «*Blaa som sine egne fjorde sidde de der vesterfra*» for uriktig. Dette er dog å ride det grammattiske prinsipp til uplikt, for over grammatikken står, som Horats sier, sprogbruken,

usus,
quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi.

Det er derfor tross grammatikken riktig å si: *Enhver stør-*

relse er så stor som sig selv, og Hammer, Wilhelm 22: Han er bedre *end sit rygte.*

2) *Han gav enhver sitt; han la boken på sin plass:*

> Lie V, 522: Fra sin Plads blev hun altid Centret, der vidste at *gi enhver Ting sin* rette Bedømmelse og *sætte den i sin* rette Sammenhæng. | Olsen, Jenisei 244: Atter andre steder er jordbunden saltholdig, hvilket *gir naturen sit* specielle præg. | Lie II, 154: Det er en noget let Maade at vinde Ære paa — og at *berøve andre sin.* | Lie, Lykke 31: Med et nik *hang hun portrættet bort paa sin plads.* | Kielland I, 387: Statsraad Bennechens Ankomst *gav Festen sit Præg.* | Lexow, Stilfølelse 44: Det er ialfald romernes verdensrike, som har *git denne stil sin utbredelse.*

Her kan nemlig ingen misforståelse opstå. Heller ikke i følgende: Egge, Graa Haar 12: Broder Claus, som *hadde hendes Arv staaende i sin Forretning*, hvor det verbalbegrep som ligger i *stående* er ganske uvesentlig og derfor kan utelates: *som hadde hendes arv i sin forretning.* Ja, undertiden kan nettop det grammattisk korrekte uttrykk bli misvisende, mens det «ugrammattiske» er ganske tydelig, f. eks. Bojer, Rige 27: At . . . ta de hundreder i besiddelse og gjøre dem til ett med *en selv.* Her vilde *sig selv* kunne opfattes som om det henviste til *dem.* Derimot har samme forf. Troens 39: Og det var formelig en lettelse at kunne vende harmen mod nogen anden end *sig selv*, fordi der her ingen misforståelse kan opstå. — I følgende eksempel er *sin* grammattisk korrekt: Kinck, Kærlighed 12: Men i sin sjæl bar han paa en uudryddelig følelse av det urkomiske ved *sin* stilling saadan foran den allerhelligstes aasyn. Meningen er nemlig at *han følte det urkomiske ved sin stilling.* Men *hans* kunde også forsvares, nemlig hvis det opfattes som *følelse av det som var urkomisk ved hans stilling.* — Interessant er følgende eksempel: Y. Nielsen, Christian Frederik 1813—1814, 46: Af en særegen Interesse er det her at følge mere bekjendte Mænds Stemmegivning og Motiveringen af *deres* Holdning. Som det står, er *deres* ganske korrekt, idet *Motiveringen* med bestemt artikkel er sideordnet med hele gruppen *mere bekjendte Mænds Stemmegivning*, således at *følge* kunde gjentas foran det: *og følge motiveringen av deres stemmegivning.* Utelates derimot den bestemte artikkel, blir *motivering* sideordnet bare med *stemmegivning*, og *bekjendte Mænds* blir da logisk subjekt for det verbalbegrep som ligger i *motivering*, og der måtte da stå *sin*. —

Anm. Da imperativ inneholder en tiltale, og derfor kan sies å stå i 2. person, kan som regel bare *dig*, *Dem*, *dere* føies til som refleksiv: *sett dig! gener Dem ikke! legg dere nu til å sove*: Til hunder sies dog ofte: *legg sig!* Således også med komisk virkning, Ibsen II, 402: Gudbevares, højstærede; *gør sig* endelig ikke så gemen. —

Passiv.

187. Ethvert predikat som betegner en handling, forutsetter en *handlende person*, idet «person» da må tas i sin grammattiske, ikke i sin leksikalske betydning, f. eks. *Mannen leser boken; skredet drepte ham.* Den som utfører handlingen *å lese*, er *mannen;* den som utfører handlingen *å drepe*, er *skredet.* I disse to setninger er derfor henholdsvis *mannen* og *skredet* de handlende personer.

Når, således som i disse setninger, den handlende person tillike er setningens grammattiske subjekt, sies uttrykket å være *aktivt.* Verbet står da alltid i den *vokaliske hovedform* (se ndfr. § 354). Omsagnet fortæller hvad den handlende person gjør med nogen eller noget. Men uttrykket kan også, uten at innholdet forandres, formes således at omsagnet forteller hvad som gjøres av den handlende person med nogen eller noget. Verbet står da i *s*-formen eller omskrives med hjelpeverbet *bli*, og uttrykket sies da å være *passivt*, f. eks. *Boken leses av mannen; han blev drept av skredet.* Setningen får derved et annet grammattisk subjekt, fordi omsagnet forandres og derfor ikke kan gjelde den samme som i det aktive uttrykk. I dette siste er omsagnene 1) *leser boken* og 2) *drepte ham* og disse omsagn gjelder 1) *mannen* og 2) *skredet.* I de passive uttrykk derimot er omsagnene 1) *leses av mannen* og 2) *blev drept av skredet*, og disse omsagn gjelder 1) *boken* og 2) *han.* Men skjønt subjektet blir et annet, forblir den handlende person den samme, nemlig *mannen* og *skredet.*

Forskjellen på aktivt og passivt uttrykk kan derfor defineres så:

En setning i hvilken den handlende person også er grammattisk subjekt, sies å stå i aktiv; en setning i hvilken den handlende person er uttrykt, eller kan uttrykkes, ved et komplement med preposisjonen a v, sies å stå i passiv.

188. Alle setninger hvori der finnes, eller kan tenkes, en handlende person, kan uttrykkes både i aktiv og passiv; men herved er følgende å merke:

Mens en aktiv setning er utenkelig uten at den handlende person nevnes, eller efterlyses ved hjelp av et spørrende pronomen, f. eks. *Hvem (hvad) drepte ham?*, er det i den passive form ikke alltid tilfellet at den handlende person nevnes, enten fordi oplysningen herom ansees for unødvendig, eller fordi den handlende person ikke kjennes. Eks. *Sir Edward Grey er blit ophøiet i adelsstanden.* Tilføielsen av den handlende person er her ganske unødvendig, da man allikevel vet hvem han er (*av kongen*). — *Han blev drept i krigen.* Her kjennes som regel ikke den handlende person. Det eneste som kunde tilføies, vilde være *av en fiendtlig soldat*, men da det ansees for selvinnlysende, er det unødvendig å tilføie det. Undertiden kan ikke engang så meget sies. Om en mann som er blit funnet død med et skuddsår i hodet, kan det bare hete: *Han er blit skutt;* men det er foreløbig umulig å si av hvem. Det eneste som kunde tilføies vilde være: *av en eller annen*, og det vet man før.

Slike passive setninger som ikke meddeler nogen oplysning om den handlende person, kan derfor ikke omsettes til aktiv form, medmindre man vil nøie sig med et så ubestemt subjekt som *nogen; en, man, noget: En har skutt ham.*

189. Den oprinnelige regel ved omsetning fra aktiv til passiv er at den aktive setnings objekt blir subjekt i passiv, mens den aktive setnings subjekt, d. e. den handlende person, blir uttrykt ved et komplement med prep. *av: Jegeren skjøt reven: Reven blev skutt av jegeren.* — Følgende setninger kan derfor sies å være typiske eksempler på passive setninger, fordi den handlende person er tilføiet, således at det er mulig å forandre dem til aktiv:

Olsen, Jenisei 245: Mod syd begrænses Sojot-steppen af Tannu-Ola-fjeldene. | Frich, Kondoren 82: Han fulgtes av en høi indianer. | Ibid. 31: Den (byen) tøiledes av en storartet organisation. | Ibid. 81: Det let bølgende græsteppe . . . . overskyggedes av nogen grågrønne planter. | Frich, Næver 27: Det blonde haar og de mørkeblaa øine, som sløredes av lange øienvipper. | Egge, Lænken 231: Halve Rummet og mere end det fyldtes av Jorden. | Id., Majnætter 44: Det var lige under en lav bakke, som dækkedes av løvskog. | Sparre, Alabama 202: Den hele ø kransedes mot øst og nord av et belte av hvitt skum om revene.

190. Passiv er meget almindelig av slike transitive grupper som er omtalt i §§ 168, 169, og det er nettop den omstendighet at det ord som formelt styres av preposisjonen blir subjekt i passiv, som viser at dette ord for sprogfølelsen står som objekt for hele gruppen:

1) Gruppen består bare av et verbum og en preposisjon:

Aars, Smaa dyr 133: Dette at pindsvinene *blir kjælet for*, det syn kan Kam ikke utstaa. | Krag, Ada 33: De rigeste Eventyr om levende Væsner i Naturen . . . opfattes og *troes paa* af Børn. | B. B. III, 359: Kallem . . . *hilstes ikke paa* av en sten ved vejen. | Krag, Fortæll. II, 67: Skogen som skulde *laanes paa*. | Hammer, Wilhelm 8: Flere av de discipliner, vi her har nævnt, *blev gaat særdeles let over*. | Ibid. 42: Et element av sund sans som der maa *fares varsomt med*. | Undset, Splinten 75: Det . . . var blit dyvaatt, saa traaden kunde ikke *arbeides med*. | Bojer, Ansigt 37: Det var alt det, som trængte at utryddes eller at *bli rettet paa*. | Garborg, Gaaden 30: Mennesker af min Art skulde det kanske allikevel helst *ties om*. | Stortingets justitskomité nr. 1, Indstilling: Den ytringsfrihet som hører til et frit folks vigtigste goder . . . vilde efter komitéens mening *gaaes for nær* ved en straffebestemmelse som den av regjeringen foreslaaede.

2) Gruppen består av et transitivt verbum + et objekt + en preposisjon:

Nansen, Sibirien 330: Den som det gjør vil temmelig sikkert *bli gjort enne på*. | Nansen, Tåkeh. 468: Når det *tas hensyn til* at —. | Verdens Gang 1899, nr. 233: Selve Kvælningen gaar ligesaa brat for sig, som naar Kaninen ved sedvanlig Slagtemetode *knækkes Nakken paa*. | Nansen, Tåkeh. 328: Islændingene *blev sendt bud efter* av den høie høvding. | Krag, Ildliljen 43: Fru Oberstinde Høg med Datter *blev altid lagt Merke til*. | Fredriksstad Tilskuer 1899, nr. 132: Grev Christiani *blev* gjennempryglet af Publikum og næsten *revet*

Klæderne af. | Krag, Fortæll. II, 68: Han kan bedre *holdes Øje med da.* | Ibsen V, 106: Å, sligt noget kan jo ikke *lægges dølgsmål på* alligevel. | Ros. Johnsen, T. T. 1913, nr. 105: Alt alvorlig maatte *gjøres gjøn av.* | Garborg, Trætte M. 24: Det er bare vi Pebermøer, som *blir gjort Nar af.* | Ebbell, Fra sjøby 7: Nogen nye bøker som skulde *bli* anskaffet og *sat bind paa* og *skrevet navn i.* | Dahl, Peder 104: Broder Svend var uskikkelig nok til at lægge Mærke til sligt, som ikke skulde *lægges Mærke til.* | Morgenbl. 1898, nr. 593: Første Gang en Monark taler om Afvæbning, fortjener Tanken . . . at *blive* optaget gunstigt eller *draget Nytte af* og realiseret. | Bojer, Folketog 189: Folk, som føler kald til at få tolv kroner om dag og *bli ropt hurra for.* | Morgenbl. 1903, nr. 295 (citat fra Stortinget): Der var ogsaa endel andre Embedsudnævnelser, som kunde fortjene *at gjøres Bemærkninger ved.* | Egge, Unge dage 134: At bli slukt . . . . *at bli tat magten fra,* det er da det største. | Ring, Veien 54: Puddingen *er* jo ikke *tat hul paa.* | Olsen, Jenisei 45: De maa i disse tilfælde *være stukket ild paa.* | Herm. Lunde, Aftp. 1907, nr. 6: Et Udslag af et gammelt Ræsonnement, der *er* uddiskuteret og *taget Standpunkt til.* | Nansen, Tåkeh. 565: Paa grund av at misvisningen ikke *er tat hensyn til.* | Heiberg, Set 192: Et krigersk anfald . . . . *som aldrig før var set maken til.* | Elster, Harris 22: Han *blev* dægget for, beundret, *gjort kur til.*

3) Gruppen består av et transitivt verbum + objekt + adverbium + preposisjon:

G. Heiberg, Aftp. 1914, nr. 162: Imorgen skal hendes kjære unge gut bøde med livet, *hugges halsen over paa.* | Nansen, Sibirien 272: Hvis det ikke betales, *blir* deres tilsynsmenn *skåret strupen over på.*

Anm. Mange anser det for sprogstridig at danne passiv av de to sistnevnte grupper, og det kan ikke nektes at enkelte av de ovenfor anførte uttrykk faller noget tunge. I og for sig er der dog ikke noget å innvende mot disse passive setninger, saledes at alene hensynet til vellyd bør være det avgjørende for bruken eller ikke-bruken av dem. Følgende, forekommer det mig, kan tjene som advarende eksempel: Fr.stad Tilskuer 1897, nr. 48: Ordføreren . . . , der netop kom hjem, *blev med en Sten kastet Hatten af.* —

191. Inneholder den aktive setning både hoved- og biobjekt, skulde strengt tatt det første bli subjekt i passiv og det siste bli stående som biobjekt: *Jeg gav ham en bok* > ***En bok*** *blev git ham av mig.* Imidlertid finnes ikke sjelden biobjektet gjort til subjekt, mens hovedobjektet blir stående som sådant: *Han bød mig 100 daler for hesten* > *Jeg blev budt 100 daler*. Denne «sprogfeil» er opstått på den måte at biobjektet først er satt i spissen av setningen for å fremheves, altså: *mig blev budt 100 daler*, hvor *100 daler* ennu er subjekt. Når da biobjektet var et substantiv, var det umulig å se av formen at det var biobjekt: *Jeg bød mannen 100 daler* > *mannen blev budt 100 daler*, og det blev derfor opfattet som subjekt. Et uttrykk som *mig blev budt 100 daler* blev derfor også til *jeg blev budt 100 daler*, så meget lettere som forbindelsen *mig blev budt* føltes støtende.

Nogen bestemt regel for når biobjektet kan gjøres til subjekt i passiv, er det umulig å gi. For en stor del blir hensynet til vellyd og klarhet det avgjørende. Eks.:

> B. B. V, 284: Kan *menneskene gis* dypere sår? | Morgenbladet 1901, nr. 3: Hvad der senere foranledigede, at *Serafimerordenen* i Norges Statskalender *blev givet* Plads foran Landets Orden, er os ikke bekjendt. | Bjerke, Lotus 133: Min fremtid kjærer jeg mig ikke mere om, efterat *jeg* netop *er skjænket* de uomstøteligste beviser paa min fortids uforgjængelige værd. | Christensen, Liv 199: *Hans . . . . blev bragt* sin morgenkaffe. | Skredsvig, Evens 13: *Even blev skaffet* Plads med stormende Venlighet. | Bugge, Fængselstid 88: *En Fange var skaffet* Post og tillige venlig Deltagelse og Støtte fra en formaaende Mand. | Singdahlsen, Nord 141: Og skjænk *blev han nok budt* noget hvert sted. | Aftp. 1917, nr. 524: Om *nogen var blit vist* ovenstaaende billede og skulde gjette hvor det kunde være, vilde — | Garborg, Gaaden 63: Nu *blev jeg vist* Tillid af voksne Mænd. | (Jfr. Hilditch, Sjøfortæll. I, 95: Naar *slig tillid var vist ham,* var han stolt). | B. B. V, 353: *De betroes* initiativerne, de som har dem. | Nansen, Tåkeh. 562: Men da . . . . . *kan hans meddelelser ikke tillægges* megen vegt. | Gran, Aandsliv II, 52: Hans bitre fiende, hvis *mening . . . . kun kunde tillegges* liten vegt. | Christensen, Fædrelandet 57: At hindre, at socialdemokratiets *politik* under krigen *tillægges* en betydning, som — | Gran, Aandsliv II, 3: *Enhver student* som kan skrive maatelige vers, *tildeles* rundhaandet digternavnet. | Falkb., Helleristninger 38: *Den blir tildelt* den nødvendige tugt og refselse. | Nansen, Tåkeh. 443: Men når Qwazwînî har så overdrevne forestillinger om kulden i Rûm . . . . ., så *kunde han også tiltænkes* en slik skildring av strø-

kene ved Østersjøen. | Olsen, Jenisei 263: Oppe ved Tapsa *blev vi forevist* en plante. | Lie, Knut 192: Kun pinte det hende at *hun var paalagt* den ubrødeligste Taushed. | B. B. V, 474: *Du var forbudt* at gjøre slikt. | Aftp. 1917, nr. 398: *Den tyske presse tillades* ikke at offentliggjøre noget om mr. Gerards afsløringer. | Lie III, 254: *Jeg blev derhos betydet,* at Skikken bød at lægge en halv Scudo i den Fyrs Bøsse, som — | Viller, Monk 13: Selvfølgelig *skal De senere blive meddelt,* hvad alt dette skal betyde. | Aftp. 1912, nr. 207: Mandag *blev han meddelt* at hans første hustru var avgaat ved døden. | Nansen, Tåkeh., 467: Megen vegt . . . *må det tillægges* at —.

Mindre heldige er uttrykk som følgende: Verdens Gang 1899, nr. 252: Kommer der ikke Regn, *vil Driften af Fabrikerne blive lagt store Vanskeligheder i Veien.* | Hamsun, Ny Jord 142: *Han var* som sædvanlig *stærkt rendt paa Dørene* af Skippere, Skibsredere og Agenter af alle Slags.

192. Likesom ellers intransitive verber kan få et objekt når der tilføies et adverb (se foran § 152), således kan der av disse også dannes passiv:

Elster, Ilden 96: Hele den gamle barnehistorie skulde *lees bort.* | Olsen, Jenisei 196: Hestene maatte *svømmes over.* | Egge, September 23: Alt hendes blev saa litet, saa det kunde *smiles væk.* | Ibid. 177: Her i huset var et eller andet, som skulde *snakkes og smiles væk.*

Likeså av verber med naturlig objekt:

Frich, Kondoren 141: Aa, for et lumpent og usselt *liv der leves* bak samfundets sprinkelverk. | Prydz, Torbjørn 22: I hans sind fødtes en angst for den fremtid *som skulde leves.* | Kielland II, 11: Ude paa Sandsgaard derimod *levedes der endnu Paryktid.*

Har verbet et gruppe-objekt, som består av et overledd og et predikativ til dette (se foran § 160), blir overleddet subjekt i passiv, og predikativet beholdes som sådant: Haukland, Havet 13: Fra tørfisk- og klipfisklagrene *støvedes luften fuld* av en underlig tør lugt. —

Endog helt intransitive verber kan brukes i passiv, men bare med skinnsubjektet *der* el. *det.*

Krag, Ildliljen 52: Der *danses,* der *danses.* | Christensen, Fædrelandet 18: Og saaledes *ræsonneres* der fremdeles. | Ibid. 10: Mens jeg skriver dette, *blir der kjæmpet* i øst og vest. | Heiberg, Set 88: Det lille filleteater, . . . hvor *der dræpes og døes* og spilles ridikyl komedie. | Hjermann, Kamerater 92: Der *blev fniset og ledd.* | Lie, Sigøinere 80: Hver gang det *blev gaat* i døren.

Det samme er tilfelle med transitive verber, når bare handlingen i sin almindelighet skal betegnes:

Frich, Næver 48: Der *blev spist*, der *blev drukket* og kurtisert. — Mrk. Hugo Ribe, Aftp. 1917, nr. 199: Der *blev maset* om plads, der *blev raabt* paa kelnere, der *blev flyttet* paa stole og borde. —

Uriktig passivform foreligger i følgende:

Nielsen, Oscar II, 136: Dagene *mørknes*; Tiden *mørknes.* | Gran, Sydlyset 174: Greide han den, *lysnedes* hans tilværelse for hver dag. — (*Mørkne* og *lysne* betyr nemlig å *bli mørk, bli lys*).

Anm. Om aktiv infinitiv med passiv betydning se nedfr. § 438.

Om forskjellen på s-formen og omskrivningen med bli.

193. I de foregående paragrafer er der ikke tatt noget hensyn til hvorledes passiv er uttrykt, om med *s*-formen eller med hjelpeverbet *bli.* — Disse to måter følger dog i talesproget bestemte regler, selv om de i skriftsproget synes å brukes om hverandre. — *S*-formen er langt mere utbredt i skriftsproget enn i talesproget, ja enkelte forfattere synes å ha en særlig forkjærlighet for denne form, så man endog kan finne slike uhyrligheter som følgende: Naturen 1913, s. 241: Derpaa *bandtes* hunden i en 1.5 meter lang snor. — I det følgende vil der bli gjort forsøk på å trekke op grensene for de to uttryksmåter i det levende talesprog.

194. Som almindelig praktisk regel gjelder at den omskrevne form er uttrykk for den *avsluttede handling*, f. eks. *Bjørnen blev drept av jegeren*, mens *s*-formen betegner *det uavsluttede*, f. eks. *Den høie snedekte topp sees langt tilhavs.* Vi skal nu se hvorledes denne hovedregel stemmer med sprogbruken i talesproget og det derpå byggede naturlige skriftsprog.

Den omskrevne passivform.

195. *I. Presens.*

Det omskrevne presens brukes sjelden, eller aldri, om den rene nutid, fordi en avsluttet handling ikke kan henlegges til denne tid, undtagen tilsynelatende når noget fortidig uttrykkes ved det såkalte historiske presens, f. eks. I dette øieblikk *blir* et vindu *åpnet* og en kvinne kommer tilsyne. — I det samme teppet går op, *blir der ropt* brand. — Ellers bare om det som gjentar sig, altså om en rekke enkelthandlinger av samme slag: Der hersker fullstendig anarki: fredelige borgere *blir*, rett som det er, *skutt* ned på gaten. Rolfsen, Læsebok II, 78: Det er stilt ombord i en slik stund. Ikke et unødig ord *blir sagt.* | Ibid. IV, 18: Isfjeld i Atlanterhavet, som knuser skibet, saa bare en eller to *blir frelst.*

Derimot hyppig når presens betegner fremtid: Viser du dig på gaten i den drakten, *blir* du sannsynligvis *arrestert.* | Jeg tenker han *blir* godt *mottatt*, når han kommer hjem i den tilstand. | Pass dig, så du ikke *blir sett.* | Tror du han *blir frikjent?*

Rolfsen, Læsebok II, 14: Nedover mot elven *blir* de ikke *kjørt* før vinteren kommer. | Ansteinsson, T. T. 1914, nr. 107: Er det til Neapel De er kommet, *blir* De simpelthen *overfaldt*, hvis De ikke tar en drosche. | Frich, Næver 9: Paa en eller anden maate, som vel aldrig *blir glemt.* | B. B.: Ogsaa vi, naar det *blir krævet*, for dets fred slaar leir. —

166. *II. Preteritum.*

Her er omvendt omskrivning det almindelige: Han *blev bundet* på hender og føtter. | Der *blev* ikke *sagt* et ord. | Forslaget *blev* enstemmig *vedtatt.*

Frich, Næver 48: Der *blev sunget* en mangfoldighet av velklingende, slette vers. | Nansen, Tåkeh. 446: Vi vet ikke hvor tidlig magnetnålens egenskap at peke mot nord *blev kjendt* i Europa. | Christensen, Fædrelandet 42: Der *blev foreslaaet og vedtaget* sindrige forholdsregler.

I mange tilfelle forbyr *s*-formen sig av sig selv, især av sterke verber. Enhver føler umuligheten av slike former som *brakkes*, *drakkes*, *traffes*, *hjalpes* o. fl. Det må hete *blev brukket, drukket*, *truffet*, *hjulpet.* Derimot finner vi i litteraturen ikke så sjelden slike uttrykk som: Pengene *gaves* til de fattige. — Han *bares* på gullstol. — De *grepes* av skrekk. — Der *tilstodes* ham permisjon. —

Kielland I, 133: Hvad var det for nogle forkvaklede Grundsætninger, hvori Kvinden herhjemme *opdroges?*

Ibid. II, 380: Han fortalte og skammede sig og fortalte igjen, indtil Skammen *sledes* bort. | Lie, Judith 131: Han *betos* pludselig af en dyb Angst.

Den siste form *betos* er eiendommelig; i aktiv heter det jo *betok*, og man finner derfor ofte: Det *vedtokes* at. —

Især finnes *s*-formen ofte av svake verber: Han *valgtes* til ordfører. — Lampen *sattes* på bordet. — Huset *solgtes* ved auksjon. — Det *besluttedes* at —. — Igår *holdtes* generalforsamling. — Trontalen *oplestes*.

Hamsun III, 11: Alting *forandredes* lidt for hver Dag. Kielland I, 133: Evner *spildtes* og Kraft *sløsedes* bort til ingenting. | Elster, Mester 15: I vest *tændtes* og *sluktes* uavladelig lyset fra et litet fyr. | Frich, Næver 29: Utenfor paa gaten *hørtes* høie skrik.

Men alle disse passivformer er i virkeligheten ikke annet enn papirmål. I talesproget brukes i de her nevnte tilfelle alltid omskrivning, og der er ingen grunn til å uttrykke sig anderledes når en skriver. En form som *hørtes* kan ganske visst forsvares hvis det er det vedvarende, altså uavsluttede, som skal fremheves, f. eks. *Fosseduren hørtes ennu en times tid;* ellers bør det hete *blev hørt*, f. eks. Asbj. & Moe II, 240: Nu blev det rette bryllupet gjort, og det saa det *blev hørt* og spurt over syv kongeriker. —

Som andre foreldede former kan disse *s*-former naturligvis forsvares i poesi. Her kan de undertiden endog være virkningsfullere enn de omskrevne, fordi de er kortere og derfor faller lettere i verset, f. eks. Der *holdtes* et bryllup på Øvre Flage. | Ennu går sagn om de trengselskår, som folket da *stedtes* i. — Men i almindelig prosa hører slike former ikke hjemme.

Anm. En almindelig feil både i tale og skrift er *behøves å gjøres* istfr. *behøver å gjøres*: Bojer, Pilegrims 92: Det var rødder, som ikke længer *behøvedes* at bli rykket op. —

S-formen.

197. Da *s*-formen er uttrykk for det uavsluttede, d. v. s. det som ikke er innskrenket til en bestemt tid, men gjelder *all tid*, blir det vesentlig *presens* (og *infinitiv*) som det her kan være tale om. Der er dog også endel tilfelle hvor *preteritum* kommer til anvendelse.

198. I. *Presens.*

Vi har her først endel tilfelle hvor uttrykket strengt tatt ikke er passivisk, idet der egentlig ikke er tale om en handling som utføres av nogen, men snarere om en egenskap ved subjektet, som eksisterer uten hensyn til om der er nogen handlende person eller ikke. Sier vi f. eks. *Fra denne utsikt sees flere snefjell*, så er det visstnok så at en ting bare kan sees av et levende vesen; men hvad vi vil uttrykke i dette tilfelle, er allikevel ikke dette, men at *flere snefjell er synlige*, d. e. at der ikke er noget som stenger for utsikten til dem, og dette gjelder naturligvis enten der er nogen som kan se dem eller ikke. På samme måte: *I stille netter høres fosseduren flere mil vekk* (*er hørlig*). — *Denne blomst kjennes lett på lukten* (*er kjennelig*). — *Det merkes lett når fisken biter* (*er merkbart*). — *Der spores ingen anger hos ham* (*er å spore*). — *Der føles såvidt en svak vibrasjon* (*er følelig*). — *Mere behøves ikke* (*er nødvendig*). — *Noget sådant ord finnes ikke* (*er ikke til, eksisterer ikke*). — *Herpå haves mange eksempler* (*er der*):

> Rolfsen, Læsebok IV, 15: Blandt den mængde fartøier som stævner til Englands kyster, er det norske flag det som næst det britiske *sees* tiest. | Benneche, Villenskov 3: Façaden . . . *skimtes* saavidt mellem parkens trær. | Egge, Komedier 56: Hovedbygningen, som *skimtes* mellem det unge Løv. | Bojer, Ansigt 193: Nogen tjern *øines* rundt paa myrerne. | Bojer, Pilegrims. 117: Der *gives* saa mange maader at gaa frem paa. | Benneche, Støle 3: Kysten *flikes* op av sjøen i bugter og viker og kiler. | Nansen, Sibirien 311: Amúr-provinsen er et inlann, som *stenges* ute fra havet i vest. | Garborg, Trætte M. 265: Det er et Slags Nerverus, som foreløbig *føles* ganske behagelig. | Aanrud, Fortæll. II, 105: Der *findes* stokker endnu i Solbergets skog. | Gran, Rousseau II, 44: *Trængs* der da saa megen møie? | Ibsen I, 266: Man paastaar vel at vi poeter *fødes*. | Ibid. II, 220: Jo-jo, det *kjendes* på farten, når Grane lægger ivej! | Lie I, 37: En rigtig udmærket Baad *spørges* der nord i ligesaa mange Bygder som sydpaa en rigtig «glup» Traver.

Følgende eksempler viser tydelig forskjellen paa *s*-formen og den omskrevne form: *Bensin antendes lett* (*er lett antendelig*; men ikke all bensin *blir antendt*). — *Fluesoppen spises ikke* (*er ikke spiselig;* men allikevel *blir* den kanske undertiden *spist*). — *Boken selges til inntekt for feriekolonien* (*er tilsalgs;* men derfor er det ikke sikkert at den *blir solgt*). — *Dette ord* *brukes ikke i flertall* (*er ubrukelig;* men kanhende det allikevel *blir brukt* av uvidenhet). — Mrk. også *kalles* = heter: *Ulven kalles på norsk også Gråbein.*

Således også om det som *lar sig gjøre*, uten hensyn til om det nogensinne blir gjort: *Sår renses ved hjelp av borvann* (*lar sig rense*). — *Neseblødning stanses på følgende måte.* — *Denne sykdom helbredes ikke ved bønn.* — *Sukker løses op i vann.* — *Zebraen temmes vanskelig.*

199. Videre brukes *s*-formen i *anvisninger*, *regler* og *bestemmelser* om hvordan noget *skal gjøres*, fremdeles uten hensyn til om det blir gjort eller ei: *Egg kokes i tre minutter.* — *Melet røres i mens vannet koker.* — *Frossen fisk legges først i kaldt vann.* — *Komma settes foran men.* — *Egennavn skrives med stor forbokstav* (jfr. næste §). — *Billetter løses ved inngangen.* — *Forfall meldes snarest mulig til formannen.* — *Ansøkninger stiles til Kongen og sendes Kirkedepartementet.* — *Skjøter skrives på stemplet papir.* — *Flagg strykes ved solnedgang.* — *Trykte saker forsegles ikke.* — *Her henlegges fyll.* — *Berusede personer befordres ikke med jernbanen* (allikevel hender det ofte at de *blir befordret*). —

Likeledes ofte i *avertissementer* for å lokke kunder eller for å vekke opmerksomhet: *Gammelt jern kjøpes og selges.* — *Fjær og dun renses.* — *Tøi hentes og bringes. Her mottas linsøm. Varer sendes mot efterkrav. Reparasjoner utføres godt og billig.* — *Tilkjøps ønskes.* — *Vikar søkes.* — *Billetter fåes ved inngangen.*

200. Denne hyppige bruk av presens på *-s* gjør at der er en viss tilbøilighet til å bruke denne form også der hvor omskrivning kunde synes å være mere på sin plass, nemlig om virkelige handlinger som er almindelige (pleier å skje, eller skjer regelmessig), idet man ikke gjør sig rede for forskjellen mellem det som reglementsmessig *skal gjøres* og det som faktisk ofte *blir gjort.* Den handlende person vil dog alltid være ganske ubestemt (*en, man, folk, alle*): *Der bygges ofte dårlige hus.* — *Dette blad leses av høie og lave.* — *Såsnart kornet er tørt, kjøres det inn; derefter treskes det, kjøres til møllen og males.* — *Porten stenges kl. 10 aften.* — *Egennavn skrives med stor forbokstav* (jfr. foregående §). Rolfsen, Læsebok 16: Vi har nu ogsaa her i Norge flere verksteder hvor der *bygges* baade jernskibe og staalskibe. | Ibid. 34: Poteterne *dyrkes* overalt; de *spises* baade av mennesker og kreaturer; men en stor mengde *drikkes* ogsaa op, *bruges* til brændevinsbrænding.

Også om en enkelt handling som ennu ikke er avsluttet: *Boken trykkes i Centraltrykkeriet* (er under trykning). — *Dette brev skrives under tårer.* — *Toget ventes hvert øieblikk.* — *Han ansees for en autoritet.* — *Han elskes av alle.* — *De anmodes om å innfinne Dem.* —

Endog om det fremtidige kan *s*-formen finnes, nemlig når den har samme betydning som et intransitivt verbum: *Utstillingen åpnes om en uke,* d. e. *begynner.* — *Utstillingen lukkes imorgen,* d. e. *slutter.* Derimot går det ikke an å si: **Spionen skytes imorgen.* Det må hete: *blir skutt* el. *vil bli skutt.*

Anm. Ved endel verber har s-formen festet sig således at omskrivning med *bli* overhodet ikke brukes. Det er især slike som stadig har durativ betydning: *Dette hus eies av N. N.* | *Denne bok haves ikke på lager.* | *Såvidt vites.* Men også nogen andre som *få, erholde, miste skylde*: *det skyldtes ham at* —.

201. Merk forskjellen pa bruken av *s*-formen om det som skjer regelmessig (foregående §, 1ste ledd) og det tilfelle som er nevnt i § 195, beg. Der er tale om enkelte, mere eller mindre tilfeldige, men avsluttede handlinger som ofte finner sted, mens her hovedvekten ligger på det uavbrutte, det gjengse, skikk og bruk. De to tilfelle kan naturligvis berøre hverandre. Sier vi *Porten stenges kl. 10,* tenker vi utelukkende på det regelmessige og resultatet. Det er omtr. d. s. s. *Efter kl. 10 er porten alltid stengt.* — Tenker vi derimot paa den handling som blir utført hver aften kl. 10, må vi si: *Hver aften kl. 10 blir porten stengt.* Derfor bør omskrivning helst brukes når der tilføies en underleddsbestemmelse som så å si tidfester eller stedfester hver enkelt handling, f. eks. *Der plantes stadig ny skog,* men: *Hvergang et tre blir hugget, blir et nyt plantet.* — *Korn treskes nu almindelig på maskin,* men: *På de større gårder blir kornet tresket på maskin.* — *Der drikkes meget her i landet,* men: *Ved slike leiligheter blir der ikke stort drukket.*

202. *II. Preteritum.*

Denne tempus brukes ikke meget. Det er vesentlig slike tilfelle som svarer til den bruk av presens på *-s* som er omtalt i § 198. Der er da selvfølgelig ikke tale om nogen fortidig handling, men om en tilstand eller egenskap, som følgende eksempler vil vise:

> Bojer, Pilegrims. 29: Mod øst *saas* fastlandet som en sort streg. | Frich, Kondoren 151: Saalangt øiet rak, *saaes* en vældig bølgende slette. | Benneche, Støle 135: De fremmede tungemaal, som ingen kunde skjønne og som efter deres mening helst *hørtes* ut som labelensisk. | Aanrud, Fortæll. I, 208: Der *fandtes* ikke skygge, saa lang pladsen var. | Hamsun, Mysterier 73: Der var jo Mødestedet for alt hvad der *fandtes* i Landet av Storheder. | Lie IV, 493: En slig Skog *gaves* der ikke i Verden. | B. B. II, 50: Undertiden igjen var det som ingen utgang mere *gaves*. | Riverton, Morderen 160: Fjernt borte fra *bares* mot ham lyden av vognrammel. | Benneche, Villenskov 113: Fjern fossedur *bares* til ham paa underlige . . . rytmer. | Kinck, Emigranter 170: Kredsmødet var over; det endte saa faatalligt, at ikke den store ekstra-damper *trængtes*. | Lie I, 9: Der tog han mig i haanden for at lede mig, noget som vel *tiltrængtes*. | Christensen, Liv 55: Rødkammeret *kaldtes* det efter væggenes farve. | Benneche, Støle 134: Han førte med sig noget som *kaldtes* pinsebevægelsen. | Bojer, Folketog 37: Det *kendtes*, som om — | Kielland I, 171: Det *kjendtes* somom hun havde mistet Fodfæste for bestandigt. | Bojer, Pilegrims. 18: Mens den store sal ellers sank hen i skygge, og skikkelserne i sengene saavidt *antes* i mørket.

Likeså: *Huset skjultes av havens trær. — Han pintes ved tanken på at* — (men: *blev pint ihjel*). Flere av disse uttrykk er dog vesentlig literære. Dette er ennu mere tilfelle med preterita paa -edes, f. eks.:

> Frich, Næver 94: Helt ute tilhavs *skimtedes* som et sløret fata morgana-syn Torbjørnskjærs fyr. | Benneche, Villenskov 7: Den strime sjø, som *skimtedes* mellem løvhanget. | Bojer, Troens 3: Herude paa den øde flade *øinedes* neppe et liv. | Prydz, Torbjørn 18: Ut paa høsten *merkedes* det. | Kielland I, 134: Først nu *mærkedes* det at man havde snakket, til det var blevet ganske mørkt. | Aanrud, Fortæll. II, 195: Det var ligesom ikke længere den skog, som . . . . *gjennemkrydsedes* af veie og stier i hver en krog. | Lie I, 10: Hertil *udfordredes* al min behændighed. | Kielland I, 136: Torpander *fortæredes* af sin stille Elskov. | Frich,

> Kondoren 152: Venezuelas forfærdelige sumper, hvis ytterste linjer *favnedes* av selve det store hav. | Hamsun III, 9: Jorden og Himlen *blandedes* sammen. | Arvesen, Opl. 112: Av 50- og 60-aarenes pietistiske størrelser og anerkjendte førere i de dage *regnedes* mænd som . . . . til de største.

Undertiden finnes dog omskrivning: Braaten, Hjulene 3: Det var ikke saa rent bort i natten naar han *blev kaldt* Majestæten av alle mennesker. —

203. *Infinitiv.*

I infinitiv er *s*-formen meget almindelig efter de modale hjelpeverber:

> Frich, Kondoren 72: Der findes saar som ikke *kan læges.* | Christensen, Fædrelandet 13: Af undertrykte folk *kan nævnes* irerne og serberne. | Ibid. 88: Østerrige fandt, at det avgjørende slag nu *maatte slaaes.*

Efter *skal* og *vil* brukes *s*-formen når de har sin oprinnelige betydning av bestemmelse og vilje:

> Christensen, Fædrelandet 34: Alle de værdier, som *skal erobres*, og alle de hindringer, som skal *slaaes ned.* | Kielland III, 356: Alt det, som *skal kunnes* for Livet. | Lie, Sigøinere 132: Hvorfor *skulde* der nu altid *stanses* saa længe paa alle disse smaastationerne? | Lie, Vildfugl 34: *Skulde der skibes* mer, *maatte der fiskes* mer. | Egge, Unge dage 244: Men John *vilde ikke opfordres* paa den maaten.

Men omskrivning brukes når de uttrykker fremtid: *Han var redd han skulde bli smittet.* — Frich, Næver 8: Hvis han er den mand som professoren mener, *vil* han aldrig *bli grepet.* — Derimot også i dette tilfelle *s*-form i uttrykk som: Christensen, Fædrelandet 23: Men bortset fra de politiske gloser og agitationsmidler *vil* der i næsten alle samfund *findes* endel mennesker —. — I følgende er omskrivningen noget usedvanlig: B. B. I, 339: Det var tydeligt nok: fjællet *vilde ikke bli klædd.* | Kjær, Valg 110: Sig mig ikke imod. Jeg *vil bli valgt.* | Frich, Polarnatten 125: Denslags ansvarsløse og haardhjertede mennesker *burde bli straffet* efter loven.

Anm. 1. Undertiden finnes passiv omskrevet med *være* istfr. *bli*, men bare i perfektum og pluskvamperfektum: Dahl, Peder 24: Peder, som aldrig i sit Liv *har været lagt* Haand paa. —

Anm. 2. Om *s*-formen med refleksiv og resiprok betydning henvises til § 424.

Underledd.

204. Da ethvert adverb og ethvert komplement som inneholder en nærmere bestemmelse til et verbum, et adledd eller et annet underledd, optrer som underledd, kan der ikke være tale om å gjennemgå alle disse her. Vi innskrenker oss derfor til å omtale de underledd som inneholder en *steds-*, *tids-*, *måls-* og *måtesbestemmelse.*

Stedsbestemmelser.

205. Disse kan inndeles i *påsteds-*, *tilsteds-* og *frastedsbestemmelser.*

206. En ***påstedsbestemmelse*** uttrykkes:

1) ved et *adverb: her, der, hvor inne, ute, oppe, nede, hjemme, borte, oventil, ovenpå, nedentil, nedenunder, innenfor, utenfor; ensteds, nogensteds, ingensteds:* foreldet: *hisset;* finnes ennu i uttrykket *både her og hisset.* Den sammentrukne form *hist* er hyppig i forbindelsen *hist og her* = *her og der.* — Preposisjoner, som kan betraktes som transitive adverber, finnes ofte brukt uten objekt og fungerer da som (intransitive) adverber, f. eks.

> Scott, Sølvfaks 11: Naar han saa en sten eller en busk, gik han i en stor bue *utenom.* Det var jo ikke godt at vite, om Mikkel kanske kunde sitte *bak.* | Ibid. 20: Om litt lysnet det langsomt *omkring.*

Undertiden finnes tilstedsadverbet *hit* og *dit* istfr. *her* og *der*: Normann, Riket 216: Der naadde han land. Kom langsomt lien fremefter *til hit hun var.* | Bojer, Folketog 234: For *did*, de kastet sig paa, gjorde de udfaldet. — Det er her feilagtig henført til *kasted sig* istfr. til *gjorde de.*

2) *ved et substantiv i nevneformen.* Den rene påstedsbetegnelse kan bare uttrykkes ved subst. *sted, steder* med et adledd foran:

> Scott, Hest 44: En del furutrær voxed *enkelte steder.* | Kielland III, 119: Her er ikke værre end *andre steder.* | Scott, Jernbyrden 149: *Andre steder* styrte de efter lyset fra vindøiet. | Aanrud, Sidsel 128: *Alle steder* havde de saa meget at mindes fra den tid.

Desuten ved henvisninger: *Denne oplysning findes side 8, fjerde linje. Mere herom kapittel 4;* samt ved adresser: *Han bor Storgaten nr. 10. Min forretning Torvet nr. 4. Henvendelse St. Olavs plass nr. 1.* Mrk. Elster, Harris 30: Vi var *en fottur* alle tre (= på en fottur). Jfr. *Vi var en tur i byen.* | Kjær, Valg 59: *Gaa ikke de dumme Spaserturene* med Doktor Hegre. —

Derimot brukes hyppig et substantiv med eller uten adledd foran til å betegne *veien* eller *retningen:*

> Nansen, Tåkeh. 395: De kan være kommet *landeveien*-men stundom ogsaa *sjøveien.* | Ibid. 396: Uten at det oplyses om enten anfaldet skedde *land-* eller *sjøveien.* | Vinsnes, Bror 77: Vi gaar *de gamle optraakkede veiene.* | Lie, Overmagt 82: De gik da *sine vanlige Veie.* | Scott, Sølvfaks 19: Hvorfor flyr du ikke *din vei?* | Riverton, Morderen 30: Obersten . . . . lot folk seile *sin egen sjø.* | Ring, Billet 19: Folk smøg helst *bakgater* for at stjæle sig til det gran skygge som fandtes. | Zwilgm., Anniken 50: De kjørte *chausséen* langsmed fjorden. | Falkb., Helleristninger 77: Ingebrigt stampet med sin tunge rygbør *stien* opover ulændet. | Normann, Riket 105: Andægtig vandret de *stien.* | Skredsvig, Evens 187: Torgun som gik *Kloppen*, sprang til. | Nansen, Frilufts. 25: Lange stykker kunde vi kjøre *elven.* | Benneche, Villenskov 2: Den, som seiler *fjorden* ind. | Nansen, Tåkeh. 517: Under de hyppige motvinder i mai og juni har han maattet ligge *mange kurser.* | Asbj. & Moe II, 84: Et skib som kan gaa *ferskt vand og salt vand, berg og dype daler.*

Mrk. den gamle genitiv *vegne:* Hamsun V, 40: Men der kom han *ingen Vegne* (= ingen vei). Herav det sammensatte adverb *allevegne.*

Undertiden opfattes nu en sådan stedsbetegnelse som hovedobjekt og kan da gjøres til subjekt i passiv, f. eks. *De vadet elven: elven blev vadet. Kjøre isen: isen kan kjøres.* Bull, Gud 91: *Veien* fra Gaten og ind *var litet gaat.*

I følgende uttrykk regner enkelte *inn, ut* o. s. v. for preposisjon, så vi får et komplement:

> Elster, Mester 82: Han skar tvers over gaten og *ind et av smugene.* | Christensen, Liv 281: Naar solen kom *ind vinduet* om morgenen. | Elster, Mester 87: . . . . smat han mellem bordene og *ut døren.* | Ibid. 81: En flok fabrikjenter presset sig i huj og hast *op gaten.* Ibid. 178: Han ramlet *ned en liten trappe.* | B. Lie, T. T. 1913, nr. 269: Seiler man dernede, *ind fjorden, ut sundene,* . . . .

Men hvorledes vi enn opfatter disse uttrykk nu, kan det neppe være tvilsomt at vi her oprinnelig har adverber. Det heter nemlig også: *inn ad vinduet, ut ad døren, op ad gaten, ned ad trappen,* ofte feilagtig skrevet *ind av, ut av* på grunn av lydlikheten (begge uttalt *a*).

Anm. Levning av en genitiv som stedsbetegnelse finnes i de før nevnte adverber på *-steds, ensteds, nogensteds,* o. s. v. Undertiden finnes disse skrevet i to ord, hvad som må ansees for mindre riktig: Nansen, Frilufts. 154: Revelort fant vi *flere steds.* | Elster, I lære 6: . . . . saa finder jeg altid paa noget *et andet steds.* — Det bør enten hete *flere steder* eller *fleresteds; et annet sted* eller *annensteds.* —

3) *hyppigst ved et komplement: Han bor i byen.* Det er her unødvendig å anføre eksempler.

207. ***En tilstedsbestemmelse*** uttrykkes:

1) *ved et tilstedsadverb: hit, dit, herhen, derhen, hvorhen; inn, ut, op, ned, bort, hjem.*

Anm. Om den lydlige forskjell paa *inne* og *inn, ute* og *ut,* særlig i forb. med en prep. *inne i* og *inn i, ute i* og *ut i,* og den forveksling som er opstått derav, se ndfr. §§ 704, 705.

2) *ved et komplement: Han gikk til byen.* —

208. ***En frastedsbestemmelse*** uttrykkes:

1) ved et *adverb sammensatt med fra: herfra, derfra, innenfra, utenfra, ovenfra, nedenfra, hjemmefra:* foreldet: *heden* i uttrykket *å vandre heden* = dø; desuten *unda,* oldn. *undan.*

2) *ved et komplement med av el. fra: Han falt av hesten; han gikk fra skolen.* Mrk. Egge, Unge dage 204: Lyset kom *ingen steder fra.* | Hamsun, Glæde 130: Nu hadde hun faat Saft *andre Steder fra.* | Ring, Kjærligh. 209: De gik *fra der* hvor bjerken blev igjen. —

Tidsbestemmelser.

209. Vi har her å adskille *tidspunktet* og *tidens varighet.*

Tidspunktet.

210. Tidspunktet da noget skjer, skjedde eller vil skje, uttrykkes:

1) ved et *tidsadverb: da, dengang, igår, ifjor: nu, øieblikkelig, idag; straks, imorgen, snart.*

2) ved et *substantiv* som betegner en tid, og som er bestemt ved et adledd:

> Falkb., Helleristninger 9: Han kom *en lørdagskveld.* | Ibid. 32: Per Jonsa fik ikke sove *den Natten.* | Scott, Jernbyrden 78: Det er saa *den dag idag,* folk vil gjerne spørre nyt, og *den søndagen* vilde de det særdeles. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 236: *Forleden dag* havde en sjø slaat bort det agterste af ruffen. | Scott, Hest 74: Han havde selv drømt om forlis og lig *den nat.* | Scott, Jernbyrden 117: Vinteren var ellers sur *det aaret.* | Kinck, Emigranter 270: Der laa *denne brisling-tid* fremmede seilskuter paa vaagen. | Scott, Sølvfaks 103: De slos forfærdelig *hver eneste nat.* | Falkb., Helleristninger 131: *Hver sommer* . . . faar jeg et langt og utførlig brev fra Nils. | Haukland, Havet 30: Men *næste øieblik* gjenlød vaagen av aareslag og raab. | Id., Nybygger. 37: Og *næste nu* kasted det sig med en vild knurren over hvalpen. | Normann, Riket 71: Det blev rikt sildefiske *den høsten.* | Friis, Lajla 41: Der havde været misvekst i Nordfinland *forrige høst.* | Falkb., Helleristninger 132: Vi har med aars mellemrum truffet hverandre *flere ganger.* | Janson, Opl. 65: *Samme tur* passerte vi Børtevandet. | Haukland, Havet 82: *Den høihellige juledags morgen* samledes de alle i kirken. | Undset, Vaaren 63: Paa høifjeldet *høstens tider.* | Singdahlsen, Nord 89: *Somren som kom* var det stilt nede i bygden.

Så også klokkeslett: Scott, Fønix 13: *Klokken sex* ringed værkstedet dagen ind. —

3) ved et *sammensatt substantiv,* hvis første ledd gjør tjeneste som et adledd:

> Ring, Kulden 153: *Begravelsesdagen* stod der to deilige roser paa toiletbordet mit. | Singdahlsen, Nord 45:

Sommertiden gik stølsveien ikke langt fra Livgarden, og *vintertiden* gik tømmerkjøringen . . . mest samme leien. | Haukland, Nybygger. 10: *Høstkvælder* kunde de høre binnen prygle sine unger. | Anker, Kjøn 269: Men prestegaarden like ved var *sommerdag* gjemt i en sky av løv. | Scott, Hest 81: *Lillejulaften* laa gamle Klas en fjerdingvei udenfor Hjeilen og fisked. | B. B. III, 243: Den kammerat som opdaget hvor Ole Tuft holdt til *eftermiddagen* og kvællene.

Et sådant sammensatt substantiv står undertiden i genitiv og må da sies å være blitt til et adverb:

Haukland, Nybygger. 8: *Sommerdags* laa uren graa og lydløs. | Benneche, Sjørøver 103: Wolf Widding var tat ut til sit skib *tidligdags*. | Andersen, Gamle Folk 74: Han var en vims, som maste med alting *samstundes*. | Benneche, Sjørøver 78: Det blev *senkvelds* før de naadde frem. | Lie II, 424: *Sénnattes* som det var. | Aanrud, Fortæll. I, 227: Nu *høistsommers*.

4) ved et *komplement: i grålysningen*, *i kveldingen*, *ved middagstid*, *under marsjen*, *under arbeidet*. Ibsen II, 176: Løft mig ned *på timen*, Peer! Mrk. bruken av to substantiver forbundet med *på* eller *efter*: *gang på gang*, *dag efter dag*: Singdahlsen, Nord 48: For skriveren hadde Ingebjørg nægtet *forhør efter forhør*. *På* brukes undertiden foran et ordenstall: *På den første dag i uken*. — Særlig merkes komplement med prep. *om* for å betegne det sedvanlige, det som gjentar sig eller pleier å skje: *om morgenen*, *om aftenen*, *om dagen*, *om natten*. Undset, Vaaren 375: Du vet man bruker det *nu om dagen*. Også om et fremtidig tidspunkt: *jeg kommer tilbake om en time*. Mrk. Egge, Komedier 94: Der var en Fyr *her om Dagen*, som — (= forleden dag).

5) endelig ved *en setning:* Egge, Straf 5: Hans mor døde *da han var tre aar*. Se foran § 42, 2.

Tidens varighet.

211. Tidens varighet, på spørsmålet hvor lenge, uttrykkes:

1) ved et *adverb*: *lenge*, *timevis*, *dagevis*, o. s. v.

2) ved et *substantiv* som er bestemt ved et adledd: *mange dager*, *flere år*, *hele dagen*, *halve natten*, o. s. v.:

Scott, Hest 89: Den gamle mand blev siddende i baaden *lang tid*. | Egge, Almue 32: Hans fædre havde været drikfældige og begavede *flere slegtled tilbage.* | Christensen, Nye bygd 138: Finnsetstuen var omtrent som den hadde været *den sidste menneskealder.* | Normann, Riket 55: Saa var ungerne braaflittige *en times tid* eller to. | Ibid. 42: *Resten av døgnet* var han sammen med de hine. | Falkb., Helleristninger 40: En slik jagt kunde staa paa *et døgn itræk.* | Kielland I, 32: Det varede *en hel Polka* inden han gjenvandt sin Stemning. | Mrk. særlig: *dagen lang:* Normann, Riket 114: Hammer og meisel sang fra verkstederne *dagen lang.*

Også ved to ubestemte substantiver som er forbundet ved *og* eller en preposisjon:

Scott, Hest 71: Vinterstormene for som usynlige jættefugle med susende vingeslag *dag og nat* over øen. | Falkb., Helleristninger 80: *Nat og dag* sat Ingebrigt med skriften opslaat over knærne. | Scott, Hest 35: Der prædiked han nu *aar ud og aar ind.* | Lie II, 543: Hun gik *Time efter Time* udenfor.

3) ved et *komplement:*

Ibsen II, 24: Alting kan *fra barn* jeg huske. | Kielland II, 47: Thomas Randulf og Jacob Worse var kjendt *fra Gutter af* som de modigste i Ildebrand. | Aanrud, Sidsel 123: Han har hun ikke set *siden ifjor høst.* | Lie II, 287: Det var et langt Regnskab at aflægge, helt *siden fra tidlig ivaar.* | Undset, Vaaren 335: Han hadde ikke været ordentlig ute i skogen *paa aldrig den tid.* | Lie I, 254: Endel Reparationer ved Huset i Byen vilde denne Gang tvinge Familien til at opholde sig paa Landstedet *til temmelig senhøstes.*

Hvis substantivet har et adledd foran sig, kan prep. *i* settes, men bare hvis substantivet er ubestemt: Falkb., Helleristninger 133: Solen har skinnet saa blankt i fjeldet *i hele sommer* (men: *hele sommeren*). Ofte er det likegyldig om *i* settes eller ei: (*i*) *mange år*, (*i*) *to timer.* Scott, Jernbyrden 77: Han hadde været som saa oprømt *det sidste* (her almindeligere: *i det sidste*). Mrk. *i timevis*: Undset, Vaaren 106: *I timevis* hadde han sittet og tidd stille. Men også uten *i*: Ibsen II, 167: Først så render du tilfjelds *månedsvis* i travle onnen.

4) ved *en setning: Han holdt sig rolig sålenge jeg var inne.* Se foran § 42, 2.

Målsbestemmelser.

212. Hertil hører uttrykk for *mål, alder, avstand* (både i tid og sted). De føies dels til verber, dels til adjektiver, dels til et annet underledd:

1) til *verber*:

Scott, Lystig 201: Jeg fik sitte paa *en mils vei* med to kjørende bønder. | Falkb., Helleristninger 42: Han har gaat baade *to og tre mil* til dans mangen søndagskveld. | Normann, Riket 43: Jenten traakket *et par skridt* fra vinduet. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 237: *Etpar mil* udenfor den engelske kyst. | Olsen, Jenisei 35: Blomster som duftede *lang vei.* | Scott, Spøker 121: Han studset naturlig *en smule.* | Scott, Lystig 194: Jeg frøs *litet grand.* | Undset, Vaaren 106: *Bittelitetgrand* tinte det ogsaa. | Lie II, 260: Hun gik *en Sving* henad Gulvet. | Singdahlsen, Nord 72: Han vøret det ikke *det mindste.* | Gran, Aandsliv II, 10: De vek ikke *en tomme.* —

Anm. Derimot er i uttrykk som *Fisken veier 2 kilo*; *boken koster en krone, 2 kilo* og *en krone* snarere å opfatte som hovedobjekt. Se foran § 153, slutn.

2) til *adjektiver:*

Lie II, 344: *20 mand* høi. | Krag, Ildliljen 17: Ikke *Spor* træt. | Riverton, Morderen 12: Vennen var blit mindst *ti aar* ældre. | Krogvig, Samtiden 1917, 549: Gunnar Heiberg og den *nogen aar* yngre Collett Vogt. | Kielland III, 272: Hendes far var ikke *et haar* bedre end de andre. | Aftp. 1915, nr. 422: Om nogle dage er Kristiania *denne cirkusbygning* fattigere. | Kjær, Epistler I, 40: Denne Hummer hadde i Fangenskabet mistet en Klo; paa fri Fod i Eksistenskampen paa Dybet vilde den være *en Klo* ringere.

Anm. I uttrykk som: *Huset er verd 20 000 kroner,* er *20 000 kroner* snarere å opfatte som objekt for adjektivet *verd.* Se foran § 174.

3) til et annet *underledd*:

Nansen, Tåkeh. 524: Tilslut er Cabot, omtrent *300 kvartmil* frem, kommet til Nova Scotias sydvestlige pynt. | Falkb., Helleristninger 42: I den gamle fiskerbuen *en halv mil* op for gaarden. | Scott, Hest 1: *En mil* ude i havet ligger Hjeiløen. | Riverton, Morderen 18: *En time* efter var Asbjørn Krag underveis. | Lie I, 263: Det var *nogle Maaneder* efter. | Anst., Svartskogen 1: Bare *nogen faa Alner* fra hverandre. | Scott, Hest 70: *Nogle dage* efter at handelen med assurancen var afsluttet.

Måtesbestemmelser.

213. Måtesbestemmelser uttrykkes:

1) ved et *adverb: Han skriver pent.*

2) ved *to substantiver forbundne ved en preposisjon:*

Scott, Hest 36: Følende at han snart skulde staa *ansigt til ansigt* med den Gud, han tjente. | Lie II, 546: Nede i Voldgraven skjød man tilmaals *blaf i blaf.* | Haukland, Nybygger. 7: *Bæk ved bæk* styrted vandet ned fra fjeldet. | Lie III, 59: En god flad Halvmil . . . gik det nu *Dilt i Dilt.* | Lie II, 427: Han plukkede dem ud *Hode for Hode.* | Undset, Alder 221: Alt det, der laa brændt haardt *lag paa lag* over hans væsen. | Lie II, 229: Naar skibene ligger *Lys i Lys* og venter paa Vind. | Ibid. 540: Her kunde han kun gaa *Skridt for Skridt.* | Ibid. 350: Langt ude gik Hvalgaarden *Sprøit i Sprøit.* | Christensen, Nye bygd 91: Længer oppe gik den (elven) *stryg i stryg.* | Merk: B. B. V, 364: Jeg vil oplade mig for dig, *sjæl og legeme.*

Sjelden ellers: Nansen, Frilufts. 140: Vi damper *full fart* østover. Alm. *med full fart.* — Mrk. Zwilgm., Anniken 45: Mændene sat . . . . og røkte *snadde.* Følgende er også et slags måtesbestemmelse: Bojer, Folketog 44: (Han) spurgte indsmigrende, om han ikke kunde få gå og lægge sig *middagshvil* ude i nykammeret. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 99: De smaa lavloftede stuer, der indtil tolv mand *ligger fladseng* paa gulvet. | Ibid. 239: Før det begynder at lysne af dag, *ligger den gamle brig kurs* hjemover igjen. | Lie, Vildfugl 30: Saa ud igjen med ny Udrustning for at *ro Finmarksfiske.*

3) ved et komplement: *Han talte med høi røst.*

VI. Mere om adledd.

214. De adledd som brukes hyppigst næst efter adjektiver er *genitiv* og *komplement.* Det siste fortrenger i talesproget mere og mere genitiv, men utviklingen er dog ennu ikke kommet så langt som i engelsk, enn si i de romanske sprog. I skriftsproget har genitiv ennu en vid anvendelse og finnes der brukt i en mengde tilfelle hvor det naturlige talesprog foretrekker komplement. For så vidt er der for det literære sprogs vedkommende ingen vanskelighet. Den skilnad som gjøres nedenfor mellem genitiv og komplement gjelder derfor først og fremst talesproget og dernæst skriftsproget for så vidt dette bygger på talesproget. Som det derfor vil sees av de givne eksempler, hører komplement mest hjemme i det dagligdagse uttrykk. Jo mere litterær stilen blir, dess større blir tilbøiligheten til å bruke genitiv. Undertiden har der herav utviklet sig betydningsforskjell.

215. Tvil om man skal bruke genitiv eller komplement, kan bare opstå når det substantiv som skal bestemmes enten har den bestemte artikkel eller betegner begrepet i sin almindelighet eller i hele dets omfang. Hvis det enten har den ubestemte artikkel eller står i flertall uten artikkel, og der bare menes en del av begrepets omfang, må der alltid brukes komplement. Uttrykk som de tyske *ein schüler Raphaels*, *ein teil seines vermögens*, *einer seiner freunde* o. lign. må på norsk alltid gjengis med komplement: *en elev av Rafael*, *en del av hans formue*, *en av hans venner.* Derimot heter det: *en av Rafaels elever*, d. e. en av *alle* Rafaels elever. Paa samme måte betyr *Ibsens dramaer alle* Ibsens dramaer, mens *dramaer av Ibsen* bare betyr *nogen* av hans dramaer. Hvis derfor et komplement skal kunne sies å være jevngodt med en genitiv, må det substantiv som komplementet er adledd til, ha den bestemte artikkel: *huset til mannen* = *mannens hus.*

216. Men dette er heller ikke nok. Forat et komplement skal kunne sies å ha samme betydning som en genitiv, må den oprinnelige stedsbetydning som ligger i komplementet, være satt ut av betraktning. Dette gjelder især komplementer med preposisjonen *i* eller *på*. *Herren i huset* er omskrivning for *husets herre*, fordi han vedblir å være det selv om han ikke er i huset. Derimot kan i *de fremmede folk i huset* ikke *i huset* sies å være omskrivning for *husets*, fordi disse fremmede folk ophører å være fremmede folk i huset såsnart de har forlatt det, og fordi de bare utgjør en del av alle dem som kunde kalles fremmede i forhold til det. Paa samme måte er *taket på huset* omskrivning for *husets tak*, fordi det vedblir å være det, selv om det f. eks. blåser av og blir liggende på marken. Derimot ikke *sneen på taket*, fordi dette forhold ophører når den skuffes av. Derfor er også *blomstene på marken* omskrivning for *markens blomster*, fordi de hører sammen med marken, er vokset op av den, og vedblir å være *markens blomster* også efterat de er plukket (jfr. *markblomster*), men *sneen på marken* uttrykker bare et stedsforhold. Man sier derfor heller ikke **markens sne.*

217. Men selv om stedsbetydningen er satt ut av betraktning, er det allikevel den som ligger til grunn for omskrivningen, noget som også viser sig derav at vi ikke som fransk og engelsk har en konstant måte å omskrive genitiv på (fransk *de*, engelsk *of*), men bruker forskjellige preposisjoner med oprinnelig stedsbetydning (*av*, *i*, *på*, *til*). *Taket på huset* heter så fordi det er lagt *på* huset. Likeså er *herren i huset* egentlig bare herre *i huset*, d. e. i sit eget hus, ikke utenfor eller i andre hus. Derfor kan omskrivning bare brukes når de to begreper som stilles sammen enten har været eller igjen kan bli skilt, likesom ved et almindelig stedsforhold. Av *blomstene på marken* eksisterte jo *marken* før blomstene, og vil fremdeles eksistere efterat disse er visnet eller plukket. *Huset* og *mannen* behøver ikke alltid å ha hørt sammen, og i ethvert fall kan forholdet ophøre ved salg eller død. Dette gjelder endog ved abstrakte forhold. Det kan hete *følgen av handlingen* istedenfor *handlingens følge*, fordi handlingen fant sted før følgen, som nødvendigvis kommer bakefter, og *nødvendigheten av handlingen*, fordi nødvendigheten var tilstede før handlingen kom til utførelse. Men et uttrykk som *sangens gave* eller *musikkens kunst* kan ikke omskrives, fordi de to begreper er uopløselig forbundne og bare eksisterer i og med hverandre. — Imidlertid kan det ofte være vanskelig å avgjøre om der er et sådant løsere forhold tilstede eller ei, og da den skrivende eller talende som regel ikke gir sig tid til å undersøke dette nøiere, kan der ofte opstå vakling, og enkelte genitiver som strengt tatt burde kunne omskrives, har derfor festet sig også i talen. Herom mere nedenfor. —

Vi skal nu nærmere betrakte bruken av de to adledd: komplement og genitiv.

Komplement med av, i, på, til.

218. Dette brukes i talesproget i følgende tilfelle:

1) føiet til et *konkret* substantiv for å betegne *eiermannen*: *Huset til mannen; skiene til gutten; stokken til far; brillene til mor.*

> Undset, Splinten 18: *Silkekaapen til den gamle dame* ved siden av. | Id., Alder 30: Kan du huske *den kurven til mor?* Også i mere overført betydning: Asbj. Folkeev. 118: Han var *Bror til Prindsessen.* | Ibid. 126: Der mødte de *Smeden til Kongen.* | Ibid. 119: En Slaatt saa deilig at hun aldrig havde hørt *Magen til den.* | Bojer, Ansigt 10: I *omegnen av byen.* Likeså: *i nærheten av byen.*

2) om *det hele hvorav en del nevnes*:

Hodet på hesten; taket på huset; toppen av fjellet; kanten av veien; roten av treet; gulvet i værelset; lommen i kjolen; fjæren i låsen.

> Asbj. Folkeev. 63: Saa skal du . . . . hugge Tænderne i *Laaret paa Hesten.* | Ibid 126: Saa tog han Tag med Smidietangen bag i *Enden paa den gamle Mand.* | Ibid. 138: Saa kastede han det tilbage lige paa *Benet til Manden.* | Ibid. 62: Bjørnen fik fat i *Svandsen paa ham* | Ibid. 120: Saa fik Stedmoderen

seet en *Snært af ham.* | Undset, Splinten 13: De store fyldinger i *bunden av Frognerkilen.* —

3) om *hjemsted og virkekreds*:

Mannen på gården; herren i huset; den rikeste mann i bygden; kapteinen på skibet; kommandanten på festningen; presten i sognet; blomstene på marken; trærne i haven; nøklen til låsen;

4) i flere forbindelser hvor det oprinnelige stedsforhold er mere utvisket, men dog ennu kan spores, idet forholdet ikke er uforanderlig: *Navnet på byen*, eg. det navn som engang blev *satt på* byen, men der er ikke noget i veien for at det kan forandres. *Prisen på tøiet*, opr. den prislapp som er satt på det, men den kan byttes med en annen. *Værdien av grunnen; innholdet av brevet* (*brevet* eg. bare brevarket, som har fått sitt innhold av brevskriveren); *følgen av handlingen; betydningen av ordet.*

Derimot heter det vel helst *tøiets styrke* (*godhet, varighet*). Dette er nemlig noget vesentlig ved tøiet, som skapes i og med vevningen og ikke vilkårlig kan forandres. Anderledes med *styrken av et argument*, for den kan svekkes ved motargumenter; *varigheten av et venskap*, for den kan ophøre o. s. v.

5) hvor overleddet inneholder et transitivt verbalbegrep som komplementet står i objektivt forhold til, altså svarende til latinens *objektive genitiv.* Dette er især tilfelle efter verbalsubstantiver på *-else* og *-ing*, og efter nomina agentis på *-er*:

Utførelsen av arbeidet; opdagelsen av Amerika; opførelsen av kirken; *opfinnelsen av kruttet; ødeleggelsen av byen. Erobringen av Troja; beleiringen av Paris*; *utdelingen av premiene*; *avslutningen av forhandlingene*; *motiveringen av forslaget. Opfinneren av den trådløse*; *opdageren av Nordvestpassagen: forfatteren av Kongespeilet*; *føreren av skibet: bestyreren av skolen; eieren av huset.*

T. T. 1917, nr. 96: *Beslagleggelsen av de tyske handelsskibe* i amerikanske havner er begyndt. | Gran, Rousseau II, 156: *Besiddelsen av alle disse ting.* | Bjerke, Lotus 57: Den hele *gjennemskjæring av Suez-ejdet.* | Lie, Sigøinere 126: *Eieren av en gaard* som laa i nærheten. | Kjær, Epistler II, 82: Vi *Beboere av* et forurettet Solstrøg. | Bjerke, Lotus 12: De . . . . er *opfindere av selveste kruttet.* | Ibid. 10: De er de første *opdagere* savel *av dampkraften* som *av alkoholen* og sjelens udødelighet. —

Men også efter andre substantiver:

Motivet til forbrytelsen; grunnen til avslaget; kjærligheten til fedrelandet; hans lyst til eventyr; tapet av hans formue.

Anm. Hvis der istedenfor et nomen agentis på *-er* settes et annet ord med samme betydning, brukes almindelig genitiv: *Skolens rektor*; *fabrikkens direktor; forrétningens chef; husets eiermann; kirkens arkitekt* el. *bygmester.* Dog kan det hete: *rektoren ved skolen; direktøren for fabrikken; chefen for forretningen.* Slike uttrykk går da nærmest inn under 3 ovenfor. —

Forøvrig er der her ikke liten vakling også i talesproget, idet nogen gamle (tyske) uttrykk med genitiv er blitt stående også i dagligtalen. Således høres ikke sjelden: *Amerikas opdagelse; kruttets opfinnelse*; *Jerusalems ødeleggelse; Paris's beleiring; Trojas erobring*; *Kongespeilets forfatter; skolens bestyrer* o. fl. I skriftsproget er objektiv genitiv meget hyppig.

Det heter alltid *arbeidets deling* som uttrykk for en social ordning, men *delingen av arbeidet* om et enkelt tilfelle. Der gjøres tildels forskjell på *barnets far* i alm. betydning og *far til barnet* om et uekte barn. Undertiden finnes også genitiv brukt av stilistiske grunner, for å undgå to komplementer med samme preposisjon efter hverandre, f. eks. *Eierne av Morgenbladet,* men: Friele stod under trykk *av Morgenbladets eiere.*

Genitiv.

219. Om *personlig eiendom* (possessiv genitiv) brukes genitiv praktisk talt ikke i talesproget, selv om den er hyppig i skriftsproget og det høiere foredrag. Dog brukes en sådan genitiv av egennavn, f. eks. *Har du set Johans lue?* Likeså av navn på byer og land: *Trondhjems domkirke, Bergens museum, Norges handelsflåte.* Ender bynavnet på vokal, utelates alm. *-s: Kristiania universitet*, undertiden også ellers: *Fredrikstad bystyre.*

Også av fellesnavn når adjektivet *egen* føies til: Asbj. Folke-ev. 208: Buden til Middag ved *Kongens eget Bord.* Således alltid når det styrende overledd er underforstått: Hegna, Sverres 54: Da de kom frem, spurte de om hesten var *Auguns.* | Ring, Veien 255: Alt hvad *jordens* var.

220. Forøvrig brukes genitiv i talesproget i følgende tilfelle:

1) om et mere eller mindre *figurlig eiendomsforhold:*

Bjerke, Lotus 85: Det er juveleren *Hasans søn* Ali. | Wiers, Krøniker 43: Huu var jo Raadmand *Kønigs eneste Barn.* | Hegna, Sverres 11: Haavard blev spurt for sidste gang om han vilde bli kong *Sverres mand.* | Lie III, 52: Det var *Kapteinens Datter* paa Gilje.

Når som i sidste tilfelle genitiven har et tillegg (*på Gilje*), sies dog heller *datter til kapteinen på G.* — Følgende uttrykk er derfor usedvanlig også i skriftsproget: Kinck, Kærlighed 294: *Professorens bror i de klassiske sprog* (istfr. *bror av professoren i de kl. spr.*).

Gran, Rousseau II, 153: Sang og dans, *kjærlighetens og lediggangens egtefødte barn.* | Wiers, Krøniker 41: I *Herrens Navn.* | Asbj. Folke-ev. 65: Hun bad om en Skilling i *Guds Navn.* | Bojer, Ansigt 226: I mange *herrens aar.* | Gran, Samtiden 1917, 140: I Landsloven er næsten al offentlig myndighet gaat over i *kongens hænder.* | Lie, Vildfugl 38: Hans *Mors Øine* hadde lukket sig. | Gran, Samtiden 1917, 142: Landet var næsten bokstavelig blit *kongens eiendom.* | Asbj. Folke-ev. 172: Han havde reddet *Dragens Liv.* | Wiers, Krøniker 3: I *Folkets Aarer* rullede Blod fra mange Nationer. | Gran, Samtiden 1917, 136: *Nationens kræfter.* | Wiers, Krøniker 37: Hverken *Mandens Ære* eller Embede. | *Ibid.* 38: Alt . . . sigtede alene til *Stadens Tarv.* | Ibid. 39: Omsorg for *Byens Vel.* | Undset, Splinten 13: Nu lugtet her av *byens søppel.* | Asbj. Folke-ev. 196: De foer til alle *Verdsens kanter.* | Wiers, Krøniker 8: Tjenestepiger, som . . . . stod paa *Husets Bedste.* | Ibsen III, 223: De kjender kun den gyldne yderside af al en *Cæsars elendighed.* | Lie, Vildfugl 36: Eventyrlandet var blevet et *Virkelighedens og et Fremtidens Land.* | Lie, Kasper 32: De gamle *Byens Herrer.* | Wiers, Krøniker 71: Den Maade hvorpaa De fører Deres *Søns Sag.* | Gran, Samtiden 1917, 133: Hans *aands lys* sluknet ikke før i døden. | Lie, Vildfugl 35: Og dermed var Landet flyttet ind i *Verdens og Livets fulde, klare Lys.* | Gran, Samtiden 1917, 140: *Kongedømmets eneherredømme.* | Bjerke, Lotus 11: *Historiens sol.* | Ibsen III, 174: Han har lært at bruge de *sprogets vaaben*, som — | Ibid. 176: Læresalen er en *tankernes og evnernes fægtesal.* | Lie, Vildfugl 22: Som en *Landsens Fader* sad han i sit store Hus. | Wiers, Krøniker 51: *Fiskens Vei* i Havet og *Fuglenes Vei* under Himmelen, — og en *Mands Vei* til en Jomfru.

Hertil kan også regnes:

Wiers, Krøniker 64: *Miraklernes Tid* var forbi. | Gran, Samtiden 1917, 134: *Ibsens, Bjørnsons, Sophus Bugges slegtled.* | Lie IV, 541: I *Undfangelsens Øieblik.* | Christensen, Fædrelandet 3: I *farens stund.* | Ibid. 9: *Træghedens lov.* | Samtiden 1917, 298: *Personlighetens værd.*

Likeså for å betegne hvad en har krav på eller hvad som tilkommer en: *Kvinnens rettigheter*; *den svakes ret*; *foreldrenes myndighet*; *folkets makt*; *arbeidets løn*; *syndens sold*, o. fl.

Mrk. Raabye, Storbaaten 11: Ikke en *mors sjæl* visste hvor de holdt til. | Falkb., Helleristninger 159: Henning Enarsa hadde staat brudgom i *kongens klær* (d. e. i soldateruniform). —

Mrk. også genitiv ved *(for)—skyld:*

> Asbj. Folke-ev. 128: For din *Hovmods* Skyld. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 95: For *løiers* skyld. | Hegna, Sverres 133: For *klerkens eller lagmandens skyld.* | Garborg, Gaaden 61: Men det var *Erik Bergs Skyld*, vor Lærer i Naturfag paa Skolen. —

221. 2) for å betegne *ophavsmannen* til noget eller *den handlende person* (subjektiv genitiv):

Ibsens dramaer; *Edisons opfinnelser*; *kongeparrets inntog*; *guttens påfund*; *folkets kjærlighet*; *fedrenes synder*; *fuglenes flukt*; *ulvens hyl*; *stormens ødeleggelse*; *blomstens duft*; *markens grøde*; *tingenes vesen* (d. e. hvordan tingene er); *sakens sammenheng* o. s. v.:

> Wiers, Krøniker 33: Ugræs var der en *Guds Velsignelse* af. | Ibid. 81: Det kunde da ikke være *Vorherres Mening.* | Lie, Vildfugl 37: Han saa sit og sine *Fædres Værk og Gjerning* ringeagtet og miskjendt. | Ibsen III, 177: Dette var et *fristelsens værk.* | Kjær, Epistler II, 7: Den var en *Solens Gave.* | Bjerke, Lotus 18: *Hedenskapets længsel* efter Kristus. | Wiers, Krøniker 2: *Hjerternes Slag* og *Livets Gang* i de gode gamle Dage. | Hegna, Sverres 64: Lagmanden hadde fulgt *Auguns færd.* | Lie, Vildfugl 34: Nye *Tiders Komme.* | Wiers, Krøniker 37: Et selvraadigt *Borgerskabs Opposition.* | Ibid. 3: *Opkomlingens* buldrende *Latter.* | Bjerke, Lotus 13: I *tidens gry.* | Asbj. Folke-ev. 112: Forstand paa *Verdens Løb.* | Wiers, Krøniker 24: *Guttens Fødsel.* | Ibid. 7: I de Dage vandrede endnu *Holbergs Figurer* levende omkring (d. e. de figurer som H. har skapt eller fremstillet). | Gran, Samtiden 1917, 136: Hans *livs* store *bedrift.* | Lie, Vildfugl 165: Hvor *Hjælpens Evne* og *Hjælpens Vilje* var at finde (d. e. hvad hjelpen kunde og vilde). —

222. 3) når det styrende overledd uttrykker en *karakteristisk egenskap* ved eller et *almindelig tilbehør* til det ord som står i genitiv:

Rikdommens farer: arbeidets velsignelse; arbeidets glede; livets sorg og møie; dødens ro; aftenens stilhet; nattens mørke; kampens tummel; manndommens kraft; ødeleggelsens vederstyggelighet; guldets glans; solens skinn:

Gran, Rousseau II, 150: *Slaveriets lænker* smedes kun i menneskenes gjensidige avhængighet. | Benneche, Villenskov 118: For at vugges av det *festens* stolte *brus.* | Christensen, Fædrelandet 9: Et folk maa vækkes av denne *dagligstrævets døs.* | Wiers, Krøniker 3: *Smaabyens Idyl.* | Ibid.: En Storby med alle *Smaabyens Eiendommeligheder.* | Ibid. 2: *Tidens* energiske *Tempo.* | Ibid. 58: Den kjæphøie *Fyrens* infame *Væsen.* | Ibid. 195: Hendes Gangart havde intet af *Alderdommens Trippen.* | Lie, Ulrichs 28: *Vintereftermiddagens skumring.* | Benneche, Villenskov 22: I de *mørke høstens nætter.* | Lie, Vildfugl 32: *Vinterens Mørke* kunde ingen trodse. | Gran, Rousseau II, 149: *Kjærlighetsdriftens styrke.* | Egge, Hage 264: Hendes Legeme, som havde en *ung Mors Fylde.* —

223. 4) som *beskrivende (definitiv) genitiv:*

Sangens gave, d. e. den gave (evne) som består i a kunne synge; *musikkens kunst*; *akkordens ånd*; *gjentagelsens hemmelighet:*

Lie IV, 500: Han ofrer sig . . . . for Kunsten, — *Sangens Kunst.* | Gran, Samtiden 1917, 133: Den vanskelige *livets kunst* «at ældes med ynde». | Scott, Hest 133: *Kjærlighedens blomst* er den sælsomste af alle. | Kielland III, 16: *Frækhedens Naadegave.* | Egge, September 47: Han indsaa, at det bare var *dumhetens svakhet* at svare sin kone. | Krag, Villum 144: Og var det ikke netop hende, som eiede den *Ømhedens Rigdom* — | Hilditch, Sjøfortæll. II, 247: Slid, slid, æd *nøisomheds brød.* | Bull, Gud 36: De . . . . kjendte begge *Uvisshetens Pine* dobbelt tung. | Ibid. 102: Hvorfor hadde ikke den store, fornuftige Natur git os den fuldkomne *Glemsels Gave?* | Gran, Samtiden 1917, 133: *Fortolkningens proces* er ubønhørlig. | Wiers, Krøniker 8: *Familjelivets Maskineri.* | Kjær, Epistler II, 7: Uden en *Misundelsens Sky.* | Garborg, Gaaden 1: Dine gode Ord smeltet *Taushetens Is* i mit Hjerte. | Wiers, Krøniker 25: En elskelig *Ærgjærrighedens Dæmon.* | Hilditch, Sjøfortæll. I, 244: *Hovmodets djævel* havde faret i ham. Hertil kan også regnes uttrykk som *Bergens by, Norges rike.* —

Ofte kan genitiven erstattes av et adjektiv av samme stamme:

Hammer, Wilhelm 8: Goethe, som han forøvrig anerkjender som en *aandens stormand* (åndelig). | Hilditch, Sjøfortæll. II, 98: Dette liv, der pulserer med *feberens hast* (feberaktig). | Kielland III, 131: Livet gik sin Gang med *hverdags Fart* (hverdagslig; jfr. dagligdags). | Asbj. & Moe II, 260: Slik en *himmels storm* (himmelsk). | Benneche, Villenskov 5: Ingen løste den *sorgens gaade* (sørgelige). | Kielland II, 435: I den første *Lykkens Tid* (lykkelige). | Wiers, Krøniker 23: Det var ikke *Muligheds Raad* (mulig).

Undertiden står genitiven bare forsterkende (rosende eller nedsettende):

Hilditch, Sjøfortæll. II, 27: *Gudsens sandhet.* | Bull, Gud 22: Det hele . . . var *Dødsens Virkelighet.* | Egge, Almue 188: Han . . . fortalte hende, hvilket *skarns kvindfolk* hun var. | Ibsen II, 170: O, din *fandens ræglesmed.* | B. B. V, 63: Det er en *fandens historie.* | Ibsen V, 75: Ikke nogen *verdens ting* kan jeg ta imot af Dem.

Genitiven kan også betegne *stoffet:*

Ibsen, Frank 153: Et vældigt *egetræs skrivebord.* | Hilditch, Sjøfortæll. II, 99: Den blankpolerede *nøddetræs sekretær.* | Krag, Ada 310: Det lille sorte *Ibenholdts Skrivebord.* | Lie I, 116: Det smukke *Silkes Brystklæde.* | Lie II, 394: De *Vekslæders Støvler,* han havde kjøbt i Malaga. | Gran, Sydlyset 62: Saa blødt var det paa de *springfjærs madrasser.*

Hertil kan også regnes:

Kinck, Machiavelli, Fortale: To *fuldblods typer.* | Hammer, Samtiden 1915, 146: En *førsterangs tennis-spiller.*

224. 5) endelig av ord som betegner *tid* og *mål*:

Prydz, Torbjørn 52: Der kom et *øjebliks angst* over ham. | Egge, Lænken 13: En *Ukes Ferie.* | Wiers, Krøniker 44: Efter tre *Aars Vandretid.* | Benneche, Villenskov 7: Hver *vaarens* første *dag.* | Singdahlsen, Nord 87: Brunsvidde av mange *somres sol.* | Lie II, 442: Et tre *Alens Mandfolk.* | Egge, Hage 264: I solvæggen var der et Par *Graders Frost.*

Herunder også uttrykk som: *årets begivenheter*; *dagens* brennende *spørsmål*; *dagens helt*; *nattens dronning*; *ukens nytt.*

Merk særlig uttrykk for alder: Christensen, Liv 119: En *atten-nittenaars gut.* | Scott, Spøker 129: I *atten-nitten aars alderen.* — Ved sammenblanding av to uttrykk: Hamsun, Ny Jord 76: En *otti Aars gammel Mand.* | Krag, Fortæll. II, 130:

En *ti Aars gammel Gut.* — Det bør hete enten: *en ti års gut* eller *en gut på ti år* eller *en gut som er ti år gammel.* Dermot heter det et *årsgammelt barn.*

225. I skriftsproget finnes ikke sjelden *objektiv genitiv* som *morderens henrettelse*; *guttens avstraffelse*; *utstillingens åpning; husets nedrivning* o. lign. istfr. komplement med *av.* Enkelte slike kan som nevnt ovenfor også finnes i talesproget. Mrk. følgende som er rent litterære uttrykk og derfor ikke har noget tilsvarende i talesproget:

> Egge, Wilhelmines 113: Det blir ingen *sjælenes skilsmisse.* | Ibsen III, 174: En lære . . . som han dog forkyndte med en saadan *aandens henrevethed.* | Ibid. 189: Syng sange til vor *Gregors pris* (jfr. til *Guds pris*). | Falkb., Lisbet 39: Klokkene i Siverts kirke sang til *Herrens ære.* | Hammer, Wilhelm 56: En hymne til *enevældets pris.* | Ibsen III, 206: Jeg gik og gik i *dødens rædsel.* | Ibid. 257: Alle dem, som er under den *aabenbaredes rædsel.* | Hilditch, Sjøfortæll. I, 244: Han havde til *livsens ophold* drevet teine- og rusefiske (d. e. til livsophold eller for å opholde livet). | Edda X, 226: Forholdene førte ham like ind i *kirkens tjeneste.*

Andre litterære uttrykk er:

> Heiberg, Set 103: Mere veltalende *livsens svar* blev aldrig git. | Hilditch, Sjøfortæll. I, 105: Der naar ikke *livsens lyd* fra det ene til det andet. | Heiberg, Set 106: Billedhuggerkunsten var blit de døde *værkers kunst.* | Gran, Aandsliv II, 277: Kjærligheten er hende alt, og den er hendes *alts kilde.* | Heiberg, Set 110: Alt som der er *hengivelsens lidenskap* i. | Benneche, Fleming 234: Et *længselens suk* efter de glade sladderstunder. | Frich, Polarnatten 96: *Livets strøm* fløt ut av det store legeme. | Undset, Splinten 7: I sin *barndoms vaar.* | Bull, Gud 27: Smilet er jo *Sorgens Festdragt.* | Lie II, 461: Umulig til al tænkelig *Byens tjeneste.*

VII. Logisk konstruksjon.

226. Den grammattiske regel at et bøielig adledd eller pronomen skal rette sig i kjønn og tall efter det overledd som det bestemmer eller erstatter, overholdes ikke alltid, idet den talende undertiden lar adleddet rette sig efter et overledd som foresvever ham istfr. det som han virkelig bruker. Således fremkommer forbindelser som fra et formelt-grammattisk synspunkt må kalles uriktige, men som allikevel kan forsvares fra et logisk synspunkt. Ofte er det naturligvis umulig å avgjøre om der foreligger en virkelig logisk konstruksjon eller bare en forsnakkelse resp. skrivfeil. Jeg skal anføre en del eksempler som jeg har notert.

Galt kjønn.

227. Det er meget almindelig at et adledd eller pronomen som hører til et intetkjønnsord, settes i felleskjønn, idet et synonymt felleskjønnsord står for tanken:

> Lie V, 511: Du er *den* dummeste af alle *Mandfolk* (d. e. menn). | Hamsun, Ny Jord 258: Var *Fruentimmeret gal?* (d. e. kvinnen). | Ring, Kjærligh. 124: *Mennesket* som gir os mat er blit *gal.* Mennesket i det blaa forklæ. *Hun* har jaget mig (d. e. piken) | Hamsun, Grøde I, 211: *Mennesket* blir ikke *tom* og *hvit* i Øinene av at se paa dem. | Lie, Lykke 21: Naar ens *tyende* pludselig slaar sig *vrang* (d. e. pike). | Lie III, 629: *Hver* av *Børnene* (d. e. guttene eller pikene). | Hilditch, Rønl. 56: Helga, som var *den* ældste av *barnene* (d. e. pikene). | Zwilgm., Maren 4: *En* af disse

> *pigebarn.* | Lie II, 130: Lade sit eneste *Barn* — ikke femten Aar *gammel*, bli igjen i fremmed Land (d. e. datter). | Lie III, 115: Kanske *Svinet* er *fuld* (d. e. mannen). | B. B I, 304: «Nu er *svinet full,*» sa han i sengen. | Grever, Sydhavet 10: Sendt ned til Amsterdam med *en* av fars *skibe* (d. e. skuter). | Flood, Under Kaperflag 53: Disse flydende Fængsler, der gik under Navn af *Prisonskibe*, og af hvilke «Albion» ikke var *en* af de bedste. | T. T. 1915, nr. 323: *En* av Europas kraftigste *vandfald* (d. e. fosser). | Frich, Polarnatten 108: Og det brave *dyr* logret saa godt *den* kunde (d. e. hund). | Riksmaalsbladet 1915, nr. 28: Av de store *hovedstadsblade* valgte jeg «Tidens Tegn», da *den* har den største utbredelse utenfor Kristiania (d. e. aviser). | Asbj. & Moe I, 1: Halvt *tankeløs* fulgte *mit øie* fluene jeg hadde kastet ut (mit øie = jeg).

Følgende er rimeligvis bare skrivfeil:

> Vibe, Om tusen år 37: *En* af de *sprog*, som tales i Lilleasien (dialekter?). | Aars, Smaa Dyr, 14: *En* af de *brandsignalapparater* som findes — (-telegrafer?). | Gran, Aandsliv II, 270: Nationalkaféen, *en* av dens *samlingssteder.* | Morgenbl. 17. jan. 1895: Lægeposten ved *en* af Byens rigtignok mindre *Sygehuse.*

Sjelden står adleddet til et felleskjønnsord i intetkjønn:

> Garborg, Trætte M. 161: Bare *en Ting* i Verden er *morsomt* (en Ting = ett).

Derimot er det almindelig at et adjektiv som står som predikativ til et navn på *mat*, settes i intetkjønn f. eks. *Søtsuppe er godt. Lutefisk er vondt.* Hamsun V, 272: *Kylling* er *godt.* | Aanrud, Storken 93: Jeg synes *mad* er *godt*, jeg. Her foreligger ikke samme slags logisk konstruksjon som ovenfor, da der ikke er noget annet ord som står for tanken. Meningen er visstnok: *Søtsuppe er noget som er godt.* Derfor også om subjektet er flertal, og ikke bare om mat: Elster, Mester 77: Saa fik vi tæften av at det var brukt for mange sviller — og *sviller er dyrt det.* | Kielland III, 289: *Indskud* paa Sparebankvilkaar kunde være *godt* nok for gamle Jomfruer. Derimot *Suppen er god*; *fisken er vond: maten er god.*

Om *menneske* brukes hyppig *han* istfr. *det*: Ring, Kulden 1: Kan noget *menneske,* selv om *han* har mod . . . . se sig selv helt ærlig?

Fast regel er uttrykk som: Zwilgm., Anniken, 56: *Rød næse* har han, men det er mange som har *det.* | B. B. V, 425:

Virkeligheden, det er noget kommanderende *det.* — Også om et ord av flertall: Riverton, Morderen 28: *Det* er visselig meget *bra mennesker* allesammen. | Mork, Dyr J. 17: *Smidige legger det* eide han under knæbuksen. | Sevaldsen, Brødr. 28: *Skiløpere — det* kunde alle bli.

Merk følgende eks. hvor der foreligger attraksjon:

> Scott, Lystig 207: Da maatte man være tre eller fire i følge med *hvert sit instrument.* | Scott, Fønix 247: Og til begge sider for denne i *hvert sit hjørne* af plateauet var en hvid flagstang reist (istfr. *hver* sit).

Kvinnens nye politiske rettigheter har medført at *mann* ofte brukes om kvinner: *formann, varamann.* Så også Kielland III, 21: Jeg har først idag opdaget hvad *Frøkenen* er som *Forretningsmand.* | Ibid. 52: De er en *Dame,* som nok er *Mand* for at hjælpe Dem selv. —

Galt tall.

228. Hertil hører først det tilfelle at et adjektiv som predikativ ofte settes i entall, likesom på tysk, selv om subjektet er flertall, f. eks. Nansen, Tåkeh. 386: Hvilket *de historikere* som har skrevet om ham ikke har været *opmerksom* paa. — Her foreligger i almindelighet dialektforskjell. På Østlandet pleier der her å være overensstemmelse i tall mellem subjektet og predikativet: *mannen er stor, mennene er store.* I det nordenfjelske og tildels det vestenfjelske derimot er predikativet alm. ubøiet også efter et subjekt av flertall, og dette finnes ikke så sjelden i litteraturen:

> Egge, Unge dage 24: Den eftermiddagen stod *vinduerne aapen* mot gaardspladsen. | Bojer, Lea 349: *Alle de mørke soverum* var *svanger* af det som skulde ske. | Bojer, Rige 12: Den anfalder os kun, naar den ser *vi er vaabenløs.* | Normann, Riket 93: Ikke blev *de træt* av at fortælle. | Ibid. 55: Kvindfolk var noget herk at drages med, enten *de* var *ung* eller *gammel.* | Ibid. 6: *Lepperne* blev *tør* som skrumpet lær. | Egge, Wilhelmines 127: Vil *herrerne* være saa *venlig* at binde mig rigtig godt. | Gran, Rousseau II, 22: *Forholdene* i Mad. de Warens' hus var blit *slik* at — | Egge, Unge dage 32: *Somme* smilte med halvaapen mund og saa *dum* ut. | Mork, Dyr J. 19: Selv *maakene* . . . . sat

overmæt og dormet paa stenene. | Bojer, Lea 235: *De* havde ikke tid til at føle sig *træt.* | Kjær, Valg 30: Det er ikke alle *Gjester,* som er os lige *velkommen.* | Lie, Lykke 67: Selve *værelset og møblerne* var blit hende *fremmed.*

Så også predikativet i et gruppe-objekt:

Normann, Riket 94: Angsten . . . gjorde *dagene utrygg.* | Andersen, Hjemfærd 112: *De* kranglet *sig rød* i toppen. | Bojer, Troens 201: Trangen til at gjøre *dem uskadelig.* | Scott, Lystig 128: Jeg kunde ikke holde mine *hænder rolig.* | Nansen, Tåkeh. 338: I langsom seig kamp . . . har han lært at gjøre sig *dem nyttig.*

Er der to subjekter av entall, står predikativet også alm. entall:

Givle, Hveps 37: Baade *De* og Deres *ven* er saare *velkommen* til Bergen.

Sjeldnere efter et subjekt av intetkjønn:

Egge, Hals 7: Intet *hjem* var *sikker* for ham.

Også i østlandsk er predikativet ubøiet når det i forbindelse med verbet danner ett begrep, som almindelig kan erstattes av et enkelt verbum, som *være lik* = ligne; *være redd* = frykte; *være lei, kjed* = mislike, *være vant til* = pleie; *være nødt til* = måtte, f. eks.:

Nansen, Sibirien 160: *De* er alle sammen saa temmelig *lik* hverandre. | Kielland II, 9: Smaa Rækker af *Bølger lig de,* den fine Flyvesand danner efter en Storm. | Nansen, Tåkeh. 9: Det uhyggelige svælg som selv *guderne* var *ræd* for at styrte ned i. | Falkb., Lisbet 11: *Vi* har støtt været *ræd* utbyrdes folk heroppe paa vidden. | Dahl, Peder 18: *De* var *vant* til det.

Også andre stående uttrykk:

Scott, Jernbyrden 231: *Vi* er ikke *god* om at skjønne meningen (= istand til). | Scott, Paaske 74: Om kvelden, naar *alle* var *færdig* med maten. | Konow, Ørken 64: *De* var *glad* nok ved at søke støtte. | Ibid. 84: *Vi* kan være *sikker* nok paa at — | Andersen, Hjemfærd 104: *De* kunde være *trygg* paa, humøret hans lysnet. | T. T. 1913, nr. 107: Og dog var *vi* lykkelige og *let* tilsinds. | Egge, Wilhelmines 5: Om to dage har *vi* været *gift* en hel uke. —

Det heter alltid *slippe løs, slå sig løs* (vel av tysk *los*): Ibsen IV, 10: Iår må vi dog virkelig *slå os lidt løs.* Se flere eks. Falk og Torp, Syntaks § 69.

Svake partisipper er alltid ubøiet som predikativ: *vi var spent på*; *de så forstyrret ut*: *de satt der knuget under vekten av sin sorg*.

Sterke partisipper derimot forekommer både bøiet og ubøiet: *Disse bøkene ser ut som de var trykt, men de er håndskrevne*. Samtiden 1915, 159: Deres *bevægelser* var meningsløse og *løsrevne*.

229. Omvendt finnes predikativet undertiden satt i flertall efter et subjekt av entall, når dette innbefatter flere (samlingsnavn eller kollektiver):

> Thorstensen, Anstands. 59: Hele *doktorfamilien* var *budne*. | Garborg, Mot Solen 117: *Folket* her er meget *aristokratiske*. | Ibid. 44: *Folket* her var saa *gode* mot *hverandre*. | Frich, Kondoren 83: Den berømte og berygtede *stamme* som endnu lever *frie*, *frygtede og uavhængige*. | Sparre, Alabama 30: *En trediedel* av mandskapet var *døde*. | Asbj. & Moe I, 246: Vilde jeg fortælle det jeg endnu mindes, kom alt dette *smaatteriet* her til at bli saa *rædde* at — (smaatteriet = smaabarna). | Haukland, Havet 26: Luften braged af fugleskrig. Et vældigt *kor* skreg *nyvaagne* og *glubske* ud mod den gryende dag. | Ring, Kjærligh. 58: *Alt* som kunde krype og gaa, drev *feststemte* og *lysklædde* omkring paa bryggen. | Verdens Gang 1897, nr. 145: Under Arbeidet i en brat Li løsner en vældig Sten, ruller over Tjenestegutten . . . og knuser ham fuldstændig; kun *lidt av benene* var *hele*.

Det samme er undertiden tilfelle efter *man*:

> Givle, Brand 23: Længere borte fra brandstedet, hvor *man* følte sig *trygge*. | Kinck, Kjærlighed 32: *Man* sad længe *tause* og spiste. | Frich, Kondoren 142: *Mænd* blir *man* først i verdens store vilde ensomhet. | Scott, Fønix 306: *Man* blev *dødelige uvenner* med hinanden.

Mrk. også følgende uttrykk:

> B. B. II, 386: Naar *han* var *uvenner* med henne. | Scott, Sølvfaks 30: Slik gik *han* og . . . gjorde sig *godvenner* med dem alle sammen.

Dette er visstnok å forklare som: *han og hun var uvenner*; *han gjorde sig og dem til godvenner*. — Fremdeles: Krag, Ildliljen 10: «*Hvormange* er *Klokken*, Randi?» — «Snart ni.» — «Er *den* saa *mange?*»

Det omvendte har vi i:

> Vinsnes, Bror 34: Forresten vet du jo, at for Gud, da er *alle og enhver* ens *ven*, fordi *alle og enhver* er ens *næste*. | B. B. I, 308: *De* vil *begge* være *den beste* her i bygden (d. e. hver enkelt av dem vil være den bedste).

230. Et pronomen som viser hen på et samlingsnavn, settes hyppig i flertall:

> Sandberg, Charles Dickens 149: Pointet for *folket* er ikke om kunsten er god eller daarlig, men om den er forstaaelig eller uforstaaelig for *dem*. | Bolander, St. Peters 100: Hvad *gamlefolket* tænkte om saken, vet ikke jeg, men aldrig nævnte *de* det til noget menneske. | B. B. III, 396: Han . . . . vilde søke op *al værden* og fortælle at *de* løj. | Scott, Spøker 127: Litt efter myldret *de* op *hele sværmen*. | Ibsen, Frank 157: *Pakket* var forsynet med håndgranater, og dem kastede *de* på tropperne. | Ibid. 67: *Eliten* selv, det er *de*, som viser os —. | Schnitler, Slegten fra 1814, 35: *Alverden* mistænker *hverandre* gjensidig. | Scott, Jernbyrden 20: Her blir som smaa bygder i bygden; *sognet* falder ifra *hverandre*. | Lie I, 266: *Mandskabet* har lært *hinanden* for godt at kjende. | Morgenbladet 1900, nr. 49: Det er kjedeligt at *alt hvidt Tøi* ligner *hinanden*.

Likeså efter *enhver*, *en og annen*, *man*:

> Lie, Sigøinere 85: *Enhver* indrettet sig saa godt, som *de* bare kunde. | Aars, Smaa Dyr 8: Efter gamle Jack's død kom der nok vimsende indom brandvagtens hovedstation *en og anden hund*, som gav tilkjende, at *de* ikke helt savnet interesse for brandvæsenet. | Kielland III, 21: *Man* kjender *hinanden*. | Undset, Vaaren 228: Selv om *man* begynder med en aldrig saa ubegrænset tillid til *hinanden*. | Ibid. 229: Det er slet ikke sikkert *man* altid har lyst til at gaa fra *hinanden*. | Lie I, 266: *Man* kan *hvarandres* Væsen og Egenskaber ud og ind. | B. B. I, 325: Tilsist saa *man* næppe *hværandre*.

Mrk. også Lie V, 460: De forsvandt skyndsomt *hver* hen til *sine Pladse*. | Schjøtt og Lange, Verdenshistorie II, 5: For *hver tre kroner* som folket betalte i skat. | Elster, Harris 4: Der ligger *det* og skvulpes mot *hverandre*. | Omvendt: Asbj. Folke-ev. 35: (Sagde han) at han ikke eiede andet end *et Sværd, et Strieplag og nogle Brødsmuler*, og *det* skulde han faa til arv.

231. Et fjernere predikativ henføres undertiden til et annet ord end subjektet:

Krag, Ildliljen 9: Endnu næsten *sanseløs* bares det *hende* for, at noget glædeligt vented hende. | Naturen 1917, 97: Allerede *som skolegut* var botanik *hans* hovedinteresse. | Aars, Smaa Dyr 8: *Sort* av farve, med hvite forlabber og et hvit felt i brystet, var der intet særlig merkelig ved *dens* ydre. —

Dette er dog ikke å anbefale.

232. Følgende uttrykk er naturligvis grammattisk riktige: Scott, Kari 148: *De* hadde smaa og store kurver i *hænderne.* | Givle, Hveps 78: . . . stiller han sig foran mig med *Hænderne i Bukselommerne.* — Men almindelig nøier man sig med å sette bare det ene ledd i flertall:

Elster, Mester 19: Han puttet *hænderne i lommen.* | Givle, Brand 10: Ved siden av og bakefter musikken svaiet en del unge, hjulbente sjøgutter avsted med *hænderne i lommen* og *huen* paa snei. | Hilditch, Røml. 21: Med *huerne* langt ned i *ansigtet.* | Scott, Hest 149: Begge i oljeklæder med gule *sydvester* paa *hodet.* | Bojer, Troens 223: Og dog havde han i kirken i tidens løb lagt sin haand paa *tuseners hode.* | Scott, Paaske 103: *De* rystet paa *hodet* alle sammen. | Ebbell, Sjøby 57: *De unge damene* kysset paa *fingeren* op til dem. | Normann, Riket 122: Straalende unge *piker* paa *ski og kjælke.* | Scott, Kari 148: *De* rullet karslig med *overkroppen* og hadde *anker* paa *næven* allesammen. | Egge, Lænken 89: Om *de to Søstre* hadde løftet *Hodet* fra *Puten* og vendt *Ansigtet* ut mod Lyset, vilde de set —. | Klæboe, Fykpaa 40: Paa alle *de graa rorbodene* . . . . var *døren* lukket.

Blandet uttrykk:

Kielland I, 349: Med opslaaede *Paraplyer*, *Hatten* i *Haanden* og *Lommetørklædet* hængende som en vaad Klud kavede nogle ulykkelige *Herrer* sig opover Slotsbakken. | Ibid. I, 355: Alle med *Hænderne i Lommen* . . . . . men alle havde *Hænderne* dypt nede i *Lommerne.* —

233. Endelig kan merkes følgende isolerte uttrykk:

Vinsnes, Bror 151: Dine *frøken døtres* kjærlighetshistorier. | Scott, Fønix 81: Naar nu *konerne*, *stakkar*, kommer for at trække paa hyren.

DEN FORMELLE DEL

DE FORMELLE KATEGORIER OG DERES BRUK

VIII. De formelle kategorier.

234. Til de formelle kategorier hører først og fremst den *formelle setning*, d. v. s. setningen som sådan uten hensyn til dens betydning eller funksjon. Vi får da her å behandle først den enkelte setning og dens form, d. e. de enkelte ledds innbyrdes plass, altså ordstillingen innenfor den enkelte setning, og setningsaksenten forsåvidt den spiller nogen rolle for ordstillingen, dernæst leddsetningenes formelle eiendommeligheter uten hensyn til deres logiske forhold. Videre de enkelte ordklasser, deres former og bruk.

Denne del faller derfor i følgende avdelinger:

1. ***Setningen og setningsformen.***
2. ***Leddsetningene.***
3. ***Verbet.***
4. ***Substantivet.***
5. ***Pronomenene.***
6. ***Adjektivet.***
7. ***Determinativene*** (se følg. §).
8. ***Artiklene.***
9. ***Tallordene.***
10. ***De ubøielige ord,*** herunder
    a. de *egentlige* (intransitive) *adverber*
    b. *preposisjonene* (transitive adverber)
    c. de *sideordnende konjunksjoner.*

Før vi går inn på behandlingen av disse forskjellige kategorier, er det imidlertid nødvendig å klargjøre forholdet mellem de to ordklasser som jeg kaller *pronomener* og *determinativer.*

235. De fleste grammatikker slår disse to kategorier sammen til én ordklasse, som de kaller pronomener, men de undlater å oplyse om hvad det er som gjør dem til en egen ordklasse. De grammatikker som prøver på å definere dette begrep, gir en logisk definisjon derav og forklarer det gjerne som «et ord som står istedenfor, eller henviser til, et substantiv eller adjektiv». Nogen har derfor også funnet på å oversette «pronomen» med «stedord», en høist uheldig oversettelse, for hvis dette ord overhodet betyr noget, så må det jo være et ord som betegner et sted (jfr. stedsadverb), mens meningen naturligvis er at det skal bety et «istedenfor-ord».

K. Knudsen sier (Haandbog § 367) at «Navnet betegner et Ord, der bruges istedenfor (*pro*) et Nomen ɔ: for et Subst. eller Adjekt.», men hans følgende utvikling viser at han selv ikke godkjenner, eller ialfall ikke liker, denne definisjon, uten at han dog opstiller nogen som er bedre. *Hofgaard* definerer egentlig ikke begrepet, men sier (§ 19) at «naar det gaar an at uttrykke hvad der menes bare ved en henvisning, brukes istedenfor substantiver og adjektiver en egen slags ord som kalles pronomener eller henvisningsord», men heri ligger riktignok som en skjult definisjon at et pronomen er «et ord som står istedenfor, eller henviser til, et substantiv eller adjektiv».

Men efter denne definisjon kan for det første *jeg* og *du* ikke være pronomener, for de kan ikke sies å stå istedenfor eller henvise til noget substantiv eller adjektiv. Dette er på det mest slående påvist av lektor *Thaasen* i hans lille artikkel «Hvad er et Pronomen?» (optrykt i Maal og Minne 1913, s. 117 fgg.). Men en definisjon som utelukker kanskje de to viktigste av de ord som talen er om, kan umulig være riktig. — For det annet vilde efter denne definisjon også et annet substantiv eller adjektiv kunne gjøre tjeneste som pronomen, for også de kan stå istedenfor eller henvise til et substantiv: Istedenfor å si: «*Faren bad sønnen sin å lukke døren, men han rørte sig ikke*», kan vi likeså godt si: «*Faren bad sønnen sin å lukke døren, men gutten rørte sig ikke*», eller — «*men den ulydige rørte sig ikke*». Det kan ikke nektes at her *gutten* eller *den ulydige* står istedenfor, eller henviser til, *sønnen sin*. Slgn. B. B. IV, 272: Jeg hører *John* atter har været på spill? *Slyngelen* ligger. —

Denne definisjon sier altså både for lite og for meget, og vi må derfor se oss om efter en annen forklaring.

236. La oss først se om der i formell henseende er noget som er felles for alle de ord som almindelig kalles pronomener.

Nogen av dem bøies i *tall* og *kasus*, men på en egen måte, f. eks. *jeg — mig — vi — oss: du — dig — I — eder; han — ham — hun — henne — de — dem*, men de allerfleste adskiller ikke subjektsform og objektsform.

Andre bøies i *kjønn* og *tall*, f. eks. *min — mitt — mine, denne — dette — disse;* men denne bøining er ikke ensartet hos alle de ord hvor den finnes.

Endelig er der nogen som er ganske ubøielige, f. eks. *som, der, man.*

Altså finnes der intet *felles* formelt kjennemerke. Det eneste som vi kan si i formell henseende, er hvad disse ord *ikke* er:

De er ikke substantiver, da de mangler disses formelle kjennemerker.

De er heller ikke adjektiver, av samme grunn.

Det er unødvendig å påvise at de heller ikke tilhører nogen av de øvrige ordklasser.

Herav følger nu visstnok at disse ord er noget for sig selv, men det følger ikke med nødvendighet at de tilsammen utgjør bare én ordklasse. For å avgjøre dette, må vi — som ved andre formelle kategorier — undersøke dem formelt, og se om vi ikke kan finne noget som i denne henseende er felles for enkelte grupper av dem.

237. Vi finner da at vi i formell henseende kan dele dem — foreløbig — i tre grupper, nemlig

1) de som adskiller subjektsform og objektsform: *jeg — mig, vi — oss, du — dig, I — eder, han — ham, hun — henne, de — dem;*

2) de som har kjønnsbøining, men ikke adskiller subjekts- og objektsform: *min — mitt, den — det, denne — dette, hvilken — hvilket, hver — hvert, all — alt* o. fl.;

3) de som er ubøielige: *som, der, man.*

Ved denne inndeling er der, som det vil sees, ikke tatt noget hensyn til at enkelte av alle tre grupper har en egen genitivform, fordi genitiv ikke har den samme avgjørende betydning i formell henseende som de andre bøiningseiendommeligheter.

238. Undersøker vi nu videre bruken av disse tre grupper, så finner vi at gruppe 1 og 3 tross forskjellen i formell henseende dog brukes på ganske den samme måte, nemlig hyppigst som subjekt og objekt, d. v. s. som *overledd*. Tilstedeværelsen av en egen objektsform er i norsk ikke av så vesentlig betydning at det av den grunn er nødvendig å opretholde delingen i to hovedklasser. Bruken blir her det vesentlige, og de kan derfor slåes sammen til én hovedklasse, som dog faller i to underavdelinger eftersom de har kasusbøining eller ikke.

For denne hovedklasse anser jeg det for mest praktisk å beholde det gamle navn *pronomener*, men jeg definerer begrepet da ikke som ord som står istedenfor et substantiv, men som ord *som* uten å være substantiver dog *brukes* på samme måte som et substantiv hyppigst brukes, nemlig *som overledd*.

239. Gruppe 2 har visstnok meget tilfelles med adjektivene både formelt (kjønns- og tallbøining) og med hensyn til sin bruk, idet de hyppigst står som *adledd* til et *overledd*; men når jeg allikevel ikke vil kalle dem enten pronominale adjektiver eller adjektiviske pronomener, så er det dels fordi de i bøining ikke faller helt sammen med adjektivene, dels fordi de har en videre bruk end disse.

De kan nemlig ikke alene stå som adledd til et overledd, f. eks. *min far*, *denne mann*, *hvilket hus*, *noget menneske* o. s. v., men også som bestemmelse til forbindelsen *adledd* + *overledd* (adjektiv + substantiv), f. eks. *min gode far*, *denne store mann*, *hvilket stort hus*, *noget levende menneske*, og det kan et adjektiv ikke.

De er allikevel ikke av adverbiel natur. Et adverb som bestemmer et adledd, f. eks. *en meget stor mann*, *en lite tiltalende person*, forteller oss i hvilken grad adleddets betydning gjelder. Det så å si forhøier eller forminsker adleddets verdi. Men sier jeg *denne store mann*, *min gode venn*, så rører *denne* og *min* ikke i minste måte ved adjektivets verdi. Og dog hører det til adjektivet likeså vel som til substantivet, idet det bestemmer begge samtidig, nemlig begrepene *stor mann* og *god venn*. Dette er ganske forskjellig fra det tilfelle da der foran samme substantiv settes to adjektiver. To slike kan alltid forbindes med *og*. *En stor sterk mann* vil si *en stor og sterk mann*, d. e. en mann som er både stor og sterk. Men *denne store mann* kan ikke gjengis på den måten. I de tilfelle da der står *og* mellem f. eks. *denne* og et følgende adjektiv, menes alltid to av den sort som substantivet betegner, f. eks. *disse og lignende spørsmål*, d. v. s. *disse spørsmål og lignende spørsmål*. Et uttrykk som *disse og andre saker* er derfor ganske forskjellig fra *disse andre saker*. —

240. Nogen av disse ord kan endog settes foran en sådan forbindelse av adjektiv + substantiv, som allerede har et lignende bestemmelsesord foran sig, f. eks. *sådan en gammel narr, slikt et underlig dyr, all den gode maten*[1], *alle disse gode menn, selve den anførte kjendsgjerning*. —

Et uttrykk som *denne krig* bet. omtr. det samme som *den nuværende krig*, eller *den krig som vi taler om*. *Denne* har altså samme betydning som den bestemte artikkel + et adledd. Men det vil igjen si at *denne* så å si inneslutter i sig den bestemte artikkel, eller at *denne* betyr d. s. s. den bestemte artikkel + noget mere. Likeså betyr *begge damer* ikke bare *to damer*, men *de to damer* (som er omtalt). Og *min bok* betyr jo *den boken som tilhører mig*, altså den bestemte artikkel + noget ennu mere enn *denne* og *begge*, nemlig også angivelse av den grammattiske person. Hvis vi derfor skulde si at disse ord står istedenfor noget, måtte det være istedenfor den bestemte artikkel, men da de også inneholder noget mere enn denne, blir de et slags hyper-artikler.

De har også samme virkning på et følgende adjektiv som den bestemte artikkel: *min gamle far*, *denne gamle mann* likesom *den gamle mann*. Den bestemte artikkel *den* er da heller ikke annet enn et trykkløst «pronomen» *den*. — Derimot kan ingen av disse ord få den bestemte artikkel foran sig: det kan ikke hete **den min far*, **den slike mann*, **den alle mat* el. lign., hvad som er tilstrekkelig til å vise at de ikke er adjektiver.

---

[1] Denne bruk av *all* synes å ha innvirket på bruken av adjektivet *hel*, så vi også sier *hele den lange dag*. Jfr. at man i tysk og engelsk ikke kan bruke *ganz* og *whole* på samme måte som *all*. Mens det heter *alle diese menschen*, *all these men*, må det hete *den ganzen tag*, *the whole day*. Omvendt skyldes den norske ordstilling i *en sådan mann*, *et slikt ord* muligens innflytelse fra adjektivene; på engelsk kan det ikke hete *a such man*, men bare *such a man*.

241. Det vil derfor, tror jeg, være heldigst slet ikke å kalle de her omhandlede ord for pronomener el. pronominale adjektiver, men finne et nytt navn for dem. Jeg foreslår derfor å kalle dem *Determinativer* og dele dem i to grupper efter den virkning de har på et følgende adjektiv. Dem som har samme virkning som den bestemte artikkel, kaller jeg da *bestemte determinativer,* dem som har samme virkning som den ubestemte artikkel (d. v. s. ingen virkning), kaller jeg *ubestemte determinativer.*

242. Istedenfor den ene ordklasse *Pronomener* opstiller jeg derfor to, som hver deles i to underavdelinger, nemlig

I. Pronomener:
  1) *bøiede pronomener,*
  2) *ubøiede pronomener.*
II. Determinativer:
  1) *bestemte determinativer,*
  2) *ubestemte determinativer.*

Da videre pronomenene har substantivisk natur, d. v. s. brukes som overledd, vil de få sin plass efter substantivene, mens determinativene, som har adjektivisk natur, d. v. s. brukes vesentlig som adledd, får sin plass efter adjektivene. Artiklene, som ikke er annet enn svekkede determinativer, får da sin plass efter disse. Forøvrig henvises til detaljbehandlingen nedenfor. —

IX. Den formelle setning.

243. Formelt kan en setning defineres som *en forbindelse av et overledd og et finitt verbum*, f. eks. *Solen skinner*. Overleddet, *solen*, kalles da *subjekt*, og det finitte verbum *predikat*. Forbindelsens innhold eller betydning spiller her ingensomhelst rolle; det er det formelle det kommer an på, og hertil hører også leddenes rekkefølge. De to ledd kan nemlig ikke uten videre bytte plass uten at meningen forandres (jfr. dog nedenfor § 288). Således betyr *solen skinner* noget annet enn *skinner solen*. Den første form uttrykker et utsagn eller en påstand, den andre et spørsmål.

244. En formell setning må derfor på norsk bestå av minst to ledd: subjekt og predikat. Men der er intet iveien for at den kan inneholde mere. Det er overhodet sjelden at en setning bare består av disse to ledd. Men de øvrige er — hvor viktige de enn kan være for setningens betydningsinnhold — uvesentlige for selve setningens eksistens som sådan. Derfor er i en setning som *Mannen er en tyv* de to første ord *mannen er* tilstrekkelige til å gjøre dette til en formell setning. At disse to ledd alene ikke gir den fulle oplysning om mannen, eller rettere sagt ingen oplysning gir, er fra et formelt synspunkt uvesentlig. Det finitte verbum *er* spiller her i virkeligheten samme rolle som endelsen *-er* i *skinner*, for det er denne som gjør forbindelsen *solen skinner* til en setning. Forholdet mellem *mannen* og *en tyv* er et logisk forhold (jfr. *han kalte mannen en tyv*), og *er* tjener til å gjøre dette logiske forhold til et formelt-grammattisk, d. e. gjøre forbindelsen til en setning, likesom endelsen *-er* tjener til å gjøre det logiske forhold mellem *solen* og *skinne* (jfr *jeg så solen skinne*) til et formelt-grammattisk forhold, eller en setning. På samme måte er det i de sammensatte tempora, f. eks. *Gutten har løiet*, hjelpeverbet *har* som alene gjør denne forbindelse til en formel setning, noget som også fremgår av ordstillingen (se ndfr. § 258, anm. 2). Anderledes fra et logisk synspunkt.

Anm. Det hender ofte at en setning forkortes derved at enten et ledd underforståes fra det foregående eller et hjelpeverbum må tenkes til, undertiden endog både subjekt og hjelpeverbum, f. eks.

> Asbj. & Moe II, 211: Alle djævlene, baade store og smaa, kringsatte ham *som maur en makk* (sc. kringsetter). | Zwilgm., Emerentze 6: Fremdeles *ikke en lyd at høre* ude i sommerdagen (sc. var). | Lie I, 262: Der gik — *som ofte Tilfældet* i dette Farvand — en overordentlig svær, krap Sjø (sc. var). | Ibsen V, 260: Tænk, *hvor dejligt*, hvis jeg nu vaagned (sc. det vilde være). | Undset, Splinten 19: *Ikke for det*, tid havde hun jo aldrig (sc. det var). | Ibid. 23: *Hat det hyggelig*, smaapiker? (sc. har dere). | Ring, Veien 141: *Svært* saa ivrig du blev (sc. det er).

245. Til samme subjekt kan der høre to eller flere predikater, f. eks. Garborg, Mot Solen 261: Liv *saa og hørte* ikke andre end Kaare. | Ibid. 116: Ingen *sulter og fryser* — | Harbitz, Alexandra 9: *Naadde* de ikke snart frem til Skilpaddeøerne *og fik* vand der, saa var det ute med dem. — I mange tilfelle beror dog dette på attraksjon av en oprinnelig infinitiv, idet infinitivsmerket *å* er blit opfattet som *og*, og den følgende infinitiv er derved gjort om til et sideordnet predikat, f. eks. Aanrud, Storkarer 60: Mens budeien *holdt paa og løste* bølingen (eg. *holdt på å løse*). | Asbj. & Moe I, 99: Det *kom* ingen *og lukket* op (eg. *å lukke op*). Se herom ovenfor §§ 60—66.

246. Istedenfor å gjenta et predikat fra den foregående setning, kan man erstatte det med den tilsvarende tempus av verbet *gjøre*. Således almindelig i svar: «*Sover du?*» «*Nei, jeg gjør ikke.*» — «*Sa han det?*» «*Ja, han gjorde.*» — Men også ellers: Falkb., Lisbet 33: Men omslaget i veiret . . . *glædet* ikke Bjørn Halvarsa, som det vilde *ha gjort* en fjeldmand. Således undertiden endog istedenfor et predikat i passiv: Y. Nielsen, Aftp. 1899, nr. 570: I ethvert Fald lader det til at Sagen i Nordland *tages* med større Ro, end den *gjør* i Sverige.

Dette har ført til en omskrivning av selve predikatet for sterkere å fremheve det, f. eks. *drikke gjør han som en svamp*, og ved attraksjon av infinitiven: *drak gjorde han* —. Wiberg, Magten 36: *Danset* hadde han ogsaa *gjort*. Herom mere ndfr. § 429.

247. Fra en foregående setning kan det samme predikat underforståes i en følgende, og det endog i en ny form:

> B. B. III, 254: Hun *levde* av minner, *han av alt* hans fantasi kunde kravse sammen. | Ibid.: Her *fortalte* hun ham om Spanien, og *han henne* om missjonærernes eventyr; *hun ham* om tyrefægtninger, *han henne* om kampe med tigrer, løver, slanger. | Egge, Lænken 101: «Tror du han *elsker* hende?» «Hm. Ikke som Romeo sin Julie» (elsket). | Scott, Hest 80: Den angstfulde lammelse, der hidtil *havde bundet* dem, som slangens *blik fuglen* (binder).

248. De øvrige setningsledd er *predikativ*, *hoved- og biobjekt*, samt forskjellige *underledd*. Om disses logiske forhold henvises til den logiske del. For deres plass i setningen vil der bli gjort rede nedenfor. — Her merkes følgende om objektet:

Istedenfor: Han tok en *sten* og kastet *den* paa hesten, f. eks.: Falkb., Helleristninger 76: Av gammel vane *slog han op sin bibel* om kveldene og *la den* over knærne. | Bojer, Hunger 48: Per *tok fotografiet og kastet det* under sengen, — kan det også hete: 1) Han *tok og kastet en sten* på hesten: B. B. III, 299: Han *tok og la henne* over sit knæ, eller 2) Han *tok en sten og kastet* på hesten. Denne siste uttrykksmåte er meget almindelig:

> Hamsun, Børn 263: Om Vinteren *hugger* Løitnanten ikke alene *Byggetømmer og sælger* til Holmengraa —. | Bojer, Lea 161: Hvergang hun *la ind en ny strækning udmark og dyrkede*. | Hamsun III, 11: Naar jeg gik hjem igjen, *skød jeg altid en eller anden Fugl og stak* i Væsken. | Givle, Brand 73: Der anbragte jeg min lommelerke og et reiseplaid, *tok to kurvstole og væltet* mot bordkanten. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 179: Sommetider *tog han frem en liden kikkert og satte* for øinene. | Bojer, Historier 79: Om vinteren *kjørte manden sin kipved ned og solgte* til storkaren. | Nansen, Tåkeh. 308: Han *fandt forskjellige slags trær . . . og bragte* hjem med sig. | Asbj. & Moe II, 210: Da han hadde hugget

> en to-tre hugg . . . , *tok kongens folk ham ogsaa og satte* ut paa øen. | Falkb., Lisbet 236: Han . . . *vridde ytterdørsnøkkelen rundt i laasen og stak* i trøielommen. | Kielland II, 14: Ganske nye Folk . . . *kjøbte Sild og saltede* for egen Regning. | Falkb., Helleristninger 105: Jens *hugg ved og stablet op* — | Kielland III, 240: Anders . . . *pakkede Levninger og Slumper ind og bar* i Baaden. | Undset, Alder 51: Nogen arbeidere . . . som *kjørte sne fra gaterne og hvælvet i sjøen.* | Garborg, Gaaden 16: Da vi var færdige med Kaffeen, *tok han min tomme Kop og vilde sætte bort.*

Også efter en infinitiv:

> Bojer, Theodora 23: Er det fremdeles din mening at du vil *ta til dig et barn og adoptere?* | Nansen, Frilufts. 67: Så til å *varme stener, og bære bort* i sengen. | Asbj. & Moe II, 54: Nu kan du *ta denne svarte ulden og vaske hvit.* | Bojer, Rige 81: En efter en af kvinderne . . . gik fra bordet for at *finde sit tørklæde og knytte* paa hodet.

Sjeldnere når objektet er et pronomen: Undset, Vaaren 282: Hun *subbet dem til sig og puttet* i ovnen.

Derimot hyppig efter en preposisjon:

> Ibsen IV, 107: Bare jeg *tar en avis og læser i.* | Hamsun, Glæde 155: Jeg *bryter en Bit av den og tygger paa.* | Hamsun III, 21: Stundom *tog jeg op to Ortestykker* af Lommen *og klirred med.* | Asbj. & Moe II, 43: Hun *tok bunken og gik ned til dronningen med.* | Ibid. I, 61: Tilsidst blev hun kjed av dette, *tok en brand og løp med* baade høit og lavt. | Bojer, Folketog 127: Unger *har samlet tørtang* i saater *og sat ild paa.* | Bojer, Lea 351: Hun *famlede efter bordet for at støtte sig paa* —. —

Undertiden er objektet underforstått også på det første sted: Bojer, Hunger 239: Der var en tid da Merle og han *læsset paa en slæde fra stabburet* paa Loreng og *kjørte rundt til smaafolk med* til jul. — Men også her finnes objektet satt tilslutt: Ibsen IV, 69: Jeg syntes det var fornøieligt naar du *tog og lekte med mig.*

Også et biobjekt kan på denne måte utdras av et foregående hovedobjekt: Bojer, Hunger 151: Nu *tar jeg to mand og gir* frie hænder. —

Tilsynelatende er objektet utelatt i setninger som begynner med *enn*: B. B. III, 296: Det overansigt som nu lynte over noteblad og tangenter, var et annet *æn han kjænte.* Men objektet ligger i virkeligheten i *enn,* som opr. er et relativt ord (se ndfr. § 330).

249. Av den ovenfor (§ 243) givne definisjon av begrepet formell setning fremgår det at jeg ikke kan anerkjenne en imperativ som *kom! se! stans!* o. s. v. som en sådan, da der bare er ett ledd. Man måtte da ialfall anta at subjektet var underforstått, og de fleste grammatikker fremstiller også saken således, idet det heter at subjektet her kan utelates, fordi det alltid er et pronomen av 2. person (*du* eller *I*). Men det er ikke alltid 2. person, som befalingen rettes til. Det kan f. eks. hete: *Kom så nogen å si at* —; Lie III, 479: *Tro* dem *den, som lyster.* Hvis her *nogen* og *den* er subjekt, så må det innrømmes at subjektet for imperativ også kan være av 3. person. Men isåfall kan det naturligvis ikke utelates. Det synes da bedre at betrakte *du, I, nogen* o. s. v. som tiltaleord og imperativen selv som et *forestillings-ord* (se foran § 18, 3) med betydningen *du (I, nogen) skal komme.* Den står jo fullstendig i klasse med slike utrop som *Vekk! Tilbake! Ut med dig (ham)!* o. lign. og disse regnes jo ikke som formelle setninger. Mrk. også Undset, Splinten 174: Læg *sig,* bisken min.

Derimot er det klart at de som ikke gjør nogen forskjell på *setning* (d. e. formell setning) og *forestilling* (d. e. logisk setning), kan kalle både imperativ og de nevnte utrop for setninger. Men jeg finner det mere praktisk å ha forskjellige navn på de to uttrykk, da der ellers lett vil kunne opstå misforståelser. Et uttrykk som *Jeg tror han er syk* blir jo bare én logisk setning, men to formelle setninger. Det er da tydeligere å si at det er én forestilling, men to setninger. Mere om imperativ ndfr. § 423.

Setningsformen.

250. Den norske setningsform er ikke så rytme-bundet som f. eks. den engelske. Den siste kan sies å være bygget på to rytmetyper, nemlig 1) ××–́, f. eks. *I am ill, he is here, it is dark*, med trykk bare på siste ledd (endetrykk), og 2) –́×–́, f. eks. *Here is the book*, *yesterday was Sunday* med to trykk og et mellemliggende trykkløst ledd (spisstrykk og endetrykk), mens den praktisk talt ikke kjenner midttryk (×–́×).[1] I norsk derimot finnes alle tre typer 1) ××–́: *jeg er syk*; 2) –́×–́: *her er boken*, 3) ×–́×: *jeg gav gutten den* (på engelsk: *I gave it to the boy*, altså –́×–́). Hertil kommer som en fjerde type –́–́×: *der kommer han.*

I norsk har derfor setningsformen festet sig efter grammattiske regler, som rytmen må underordne sig, mens det i engelsk er omvendt. En sådan veksling i form som i engelsk mellem *Then he came* og *then came the man*, begge med rytmen –́×–́, er derfor ukjent i norsk, som i begge tilfelle har samme form: *da kom han*, *da kom manden*, men forskjellig rytme: ×–́× og –́×–́.

251. Derfor hender det ofte i norsk at den samme setningsform har forskjellige betydninger med forskjellig rytme, f. eks. en så simpel setning som *det er jeg.* Det kan enten være ××–́ *dĕ ær 'jæi* (i talesproget alm. *det er mig)*, eng. *it is I* (*it is me*), eller ×–́× *dĕ 'æːr jə*, eng. *so I am* el. bare *I am*, nemlig som svar på et spørsmål som *er du syk?* B. B. V, 330: «Musikken vilde stemme dig saa mild.» — «Takk, det behøver jeg ikke at bli. *Det er jeg.*» I følgende eks.

---

[1] Se min Ny engelsk grammmatik §§ 102—104.

forekommer begge former: Aftp. 1915, nr. 243: Som ydre apparat alene vilde det ikke givet bogen en virkelig romantisk karakter, hvis ikke stoffet havde været romantisk behandlet. Men *det er det* (*de 'æ:r də*) og *det er det* (*de ær 'de.*), som gjør bogen ny og interessant. — Således også setningen *Nu er vi her.* Som svar på et utålmodig «*Hvor sent dere kommer!*», vil det lyde, *Ja nu er vi her* (*nu 'æ:r vi hær*) ×–́××; men det kan også lyde (*'nu: ær vi 'hæ:r*) –́××–́, f. eks. Nansen, Frilufts. 111: *Nu er vi her.* Igår var vi halvveis ut til Storeggen. —

Et trykksterkt *så* viser tilbake på noget før nevnt, f. eks. «*Jeg er 20 år.*» «*Jaså, er du så gammel?*» (*'sɔ: gaməl*); men et trykksvakt *så* viser enten fremad, f. eks. *Han var så full* (*sɔ 'ful:*) *at han ikke kunde stå,* eller betyr omtr. d. s. s. *meget* eller *synderlig*, f. eks. Kielland II, 347: «Jeg er saamænd 45,» svarede Kruse. «Det havde jeg aldrig troet; din mor er da ikke *saa gammel*» (*sɔ ˋgam:əl*). (Et trykksterkt *så* vilde gjøre dette meningsløst, da det måtte bety: så gammel som 45). Scott, Paaske 7: De syntes hun så *så snild* (*sɔ 'snil:*) ut, d. e. svært snild. Visstnok finnes også i denne betydning et trykksterkt *så,* f. eks. *Han er så søt* (*'sɔ: sø:t*), men bare i damejargon, likesom i engelsk He is *so* nice.

På lignende måte *nok.* Med sterkt trykk betyr det *enda,* f. eks. Lie III, 527: Der gik *nok* et kjedt og slidsomt Aar, d. e. *enda* et år, *et år til.* Uten trykk betegner det en formodning: *Der gik nok et år (dær 'jik: nok ət 'ɔ:r).* Ibsen III, 62: Et år derefter var Terje gift, — *det kom nok på i en hast.* — Så også *bare,* f. eks. Egge, Almue 135: Reidar havde ikke *bare* glæde af sin ferie. Som dette står, kan det bety to ting: (*ikə ˋba:rə gle:də*) med trykksterkt *bare,* vil antyde: *men også ubehageligheter;* derimot (*ˋik:ə barə ˋgle.də*) med trykksvakt *bare* vilde bety: *men også nytte.* —

I en setning som *den drepte mannen* kan *den* enten være trykksvakt, og vil da være subjekt, eller trykksterkt og da være objekt, jfr. Harbitz, Alexandra 82: Det kostet kapteinen hans eneste skjorte, for *den flænget haien i filler.*

Undertiden frembringer forskjellig trykk to ganske forskjellige ord, f. eks. *Hun hadde visst det:* 1) (*hun hadə 'vis:t də*), av *å vite,* 2) (*hun ˋhad:ə vist de:*) adv., omtr. = hun hadde nok (el. formodentlig) det. —

Setningen *Han beklaget ikke å ha gjort det* er, slik som den står, tvetydig, eftersom *ikke* får trykk eller ei og leses sammen med det foregående eller følgende: 1) med trykk: *han beklaget — ikke å ha gjort det*, d. e. han beklaget at han ikke hadde gjort det: Dal, To mennesker 50: Han beklaget *ikke at kunne gjøre noget* i anledning dette embede. | Ring, Kulden 81: Jeg forsøkte *ikke at la ham merke det*; 2) uten trykk: *han beklaget ikke — å ha gjort det*, d. e. han beklaget ikke, var ikke bedrøvet over, at han hadde gjort det. Se også ndfr. § 275.

I forbindelsen *se efter* kan *efter* enten være trykksvakt, og er da preposisjon = *lete efter: hvad ser du efter? jeg ser efter en bok;* eller det kan være trykksterkt, og er da adverb: *jeg skal se efter i ordboken.* —

Merk også forskjellen på *'gå igjen*, f. eks. Han var her netop nu, men *'gikk igjen*, og *gå i'gjen* (= være gjenganger): *De sa at han gikk i'gjen.* Likeså: *Du får 'ha det så 'godt da!*, omtr. = *lev vel!* men: *Nu kan du 'ha det så godt,* = det har du godt av (du har dig selv å takke for det). — Han *'holdt på* å skrive = var iferd med; men: han *'holdt på* å — = holdt fast ved, uttalte som sin bestemte mening.

252. Der finnes dog endel tilfelle hvor formen retter sig efter rytmen, idet pronomener ofte skifter plass eftersom de har trykk eller ikke. Ved invertert ordstilling er regelen den at subjektet visstnok kommer efter predikatet, men dog foran objektet (se ndfr. § 256): *Mannen slog ham igår* > *igår slog mannen ham.* Men her kan objektet, når det er et trykksvakt pronomen, som har en egen objektsform, komme foran subjektet, naar dette har sterkt trykk, og især når det har et forklarende adledd enten i form av et foranstillet adjektiv eller en følgende leddsetning, f. eks.:

> Elster, I Lære 9: Gjennem togets støt *naadde dem en ny larm.* | Aanrud, Fortæll. II, 179: Da greb *ham* med en gang *en intens angst.* | Egge, Lænken 11: Senere naadde *dem det Rygte*, at han var forsvundet for Gatens Mennesker.

Endog om subjektet ikke har noget adledd:

> Egge, September 150: Hverken inde fra huset eller ute fra gaten naadde *dem en lyd*; d. e. en eneste lyd.

Således også et pronomens og et adverbs innbyrdes stilling. Adv. *ikke*, f. eks. står i en leddsetning regelmessig mellem subjekt og predikat: *Når jeg ikke beklager mig, så er grunnen den at* —, og i en invertert særsetning efter subjektet: *Idag blir jeg ikke ferdig før kl. 5.* Men hvis her pronomenet får sterkt trykk, bytter det plass med adverbet:

> Ring, Seil 212: Naar *ikke jeg* beklager mig, Ketil, har *ikke du* ret til at gjøre det. | Ibid. 224: Noget andet *blir ikke jeg* efter denne dag.

Det samme er tilfellet med *jo:*

> Ibid. 17: Fra jeg kan huske *har jo jeg* været større og sterkere. —

I følgende eks. er også ordstillingen bestemt av rytmen:

> B. B. III, 252: Så bøjde Anders sit hode ned mot den som *stod ham nærmest.*

Der finnes endog et kuriøst eksempel på at rytmen i den grad har overtaket at resultatet blir, om ikke meningsløst, så dog uriktig. Ved sammenstilling især av to sideordnede ord foretrekkes i almindelighet rytmen –́×–́× for –́××–́. Derfor heter det *mann og kone, far og datter, gutt og pike, prest og klokker; melk og fløte, salt og pepper, mat og drikke, sild og velling, lys og brenne, hus og hytte, pot og panne, glass og flaske, kniv og slire, glass og ramme, skjørt og trøie; hest og slede, sol og måne, krutt og kuler, (med) stokk og briller, høk og due, spott og skade; (i) flokk og følge, mål og mæle; takk og ære; (fra) loft til kjeller, (til) punkt og prikke; død og pine; rød og vakker, rask og rørig, støtt og stadig, sent og tidlig, høit og hellig, tyst og stille, o. s. v.* Undtak finnes naturligvis som: *skinke med egg; hammer og tang, atter og fram; aker og eng.* I Wessels dikt *Smeden og bakeren* er der som bekjent tale om å rette den ene av byens to bakere istedenfor smeden, som de ikke kunde undvære. Det heter derfor rettelig: *å rette baker for smed,* men den som ikke kjenner diktet, eller ikke tenker over hvad som fortelles i det, lar sig hyppig narre av rytmen til å si og skrive: å rette *smed for baker.* T. T. 1918, nr. 26: Ved det ulykkelige tilfælde med «Elsa»'s torpedering . . . vil vi ikke negte at man til en viss grad har rettet *smed for baker.*

253. Men uaktet ordstillingen i norsk ikke nu lenger kan forklares ut fra setningstrykket, kan der vel neppe være nogen tvil om at det er dette som oprinnelig har bestemt den. Særlig må det antas at den hyppige invertering av subjekt og predikat i særsetninger og eftersetninger hviler på et rytmisk prinsipp. Idet nemlig et annet ledd enn subjektet blev satt først for å fremheves og derfor fikk sterkt trykk, måtte subjekt og predikat bytte plass forat den nødvendige balanse i rytmen kunde oprettholdes. Dette skulde imidlertid bare skje når subjektet hadde sterkere trykk enn predikatet, altså når det var et substantiv eller trykksterkt pronomen; men i norsk har også trykksvake pronomener fulgt samme regel, som derved fra en rytmisk er blitt til en ren grammattisk regel. Mere herom ndfr. § 258.

Men følgen herav er igjen blitt at stillingen i spissen av setningen ikke nødvendigvis medfører sterkere trykk, selv om dette naturligvis ofte er tilfelle, f. eks. Nansen, Frilufts. 98: *Slik* bor vi, *slik* kler vi os, *slik* spiser vi, *slik* sover vi, *slik* arbeider vi, *slik* mener vi, ja . . . *slik* elsker vi. | Collin, Vintersolhv. 23: *Allerede nu* maa det være mulig at opspore enkelte grundtræk. Der er intet iveien for å la det sterkeste trykk falle på et ord inne i setningen, f. eks. Nansen, Frilufts. 60: Vi tok *først* toget til Krøderen . . | Bojer, Hunger 248: Det hadde nok været ondt og trist at bo her, men nu haabet de *allikevel*, at de maatte faa fortsætte. | Collin, Vintersolhv. 12: Videnskaben er *først i vore dage* ifærd med at naa frem til at underlægge sig dette omraade. — Og likeså naturligvis i slutten av setningen. Ja, det kan endog sies at endetrykk i norsk som regel er hyppigere enn spisstrykk. Nar en utsagnssetning kan opfattes som svar på et spørsmål, settes nemlig som regel det ledd sist som der er spurt efter. Således kan *mannen døde igår* opfattes som svar på spørsmålet *Nar døde mannen?*, mens *Igår døde mannen* blir å opfatte som svar på *Hvem døde igår?* Jfr. følgende eks.:

> Bojer, Hunger 49: Huset laa *bak svære trækroner i Elvegaten*. (Sp. hvor la huset?). | Ibid. 125: Ringeby laa *ved en stor indsjø*. (Sp. hvor lå R.?) | Nansen, Frilufts. 18: Ved middags-tider nådde jeg *Bjøberg*. (Sp. hvor langt nådde du ved middagstider?). | Ibid. 11: Her og der lå *svære sneskred*. (Sp. hvad lå her og der?).

Men der ligger ikke noget ekstra trykk på noget av disse ledd. Derimot har et predikativ alltid sterkt trykk i spissen av setningen, f. eks.:

Ytter, Sjørøveren 72: Ryggesløse som de var, *tapre* var de dog. | Singdahlsen, Rettens 38: Hvad man end kunde si paa lensmanden, *lat* var han ikke. | Nansen, Frilufts. 15: *Vakker* er den om sommeren, men *enda vakrere* syntes den i denne hvite vinteren. | Ibid. 11: *Utrolige* er de historier en får høre om dem. | Ibid. 20: Ja, *en hyggelig middag* var det. —

Likeså almindelig et substantiv el. pronomen i avhengig forhold:

B. B. III, 355: *Præsten* søkte han ikke. | Egge, Majnætter 177: Hvem og hvad han tilhørte, *hende* var det ikke. | Kjær, Valg 51: Ja, *mig* kan det være det samme. | Nansen, Frilufts. 179: Tankene drar på langreis — *dem* stanser ikke avstann eller tid. | Hamsun III, 113: Nu, *det* vidste jeg ikke om Høvdingen hadde mange Koner. —

Derfor ligger der sterkere trykk på overleddet i et delt komplement (Nansen, Sibirien 62: *Blårev* er det lite *av* på denne kanten) enn om der stod: *Av blårev er det lite*, jfr. Ibid. 92: *Av vildt* er det heller ikke stort å se. | Nansen, Frilufts. 64: *Av ryper* fant jeg ikke stort.

Et adverb kan ofte fremheves ved å settes sist, f. eks.

Nansen, Frilufts. 86: Kuene er ikke kommet hjem *ennu*. | B. B. III, 282: Og for at gjøre det godt igjen *straks*, fik han —. | Ibid. 269: De skulde bo gård i gård og være sammen *støtt*. | Ring, Seil 5: Han tænker ikke på vonde ting *nu*. | Ibid 30: Det har jeg graatt for *ofte*. | Ibid. 165: Nei gudskelov, styg er Martina *ikke*. | Ibid. 1: Han er over og under og rundt omkring mig *bestandig*. | Ibid. 161: Det kan være det samme *ogsaa*. | Ibid. 121: Han føler jeg vil skjønne hans stolthet *bedst*.

Men at denne stilling ikke nødvendigvis er nogen særlig trykksterk stilling, fremgår dels av at der ikke vilde være noget iveien for å sette disse adverber inne i setningen og allikevel la dem beholde sit trykk, dels av at endog et trykksvakt adverb ofte kommer sist, f. eks.:

Ring, Seil 16: De var det ogsaa, de *er* det *jo*. | Ibid. 73: Hun blir træt i ansigtet, det visner *likesom*. | Ibid. 178: Der er maanen fremme og blank *alt*. | Ibid. 176: Det maatte vist være lettere at miste om en visste en hadde været rik *engang*. | Ibid. 163: Har jeg staat lenge her *kanske*?

Jfr. følgende, hvor begge *da* har trykk, men forskjellig plass: Ibid. 162: Ingen ting er for simpelt for mig *da*, og *da* er det du som har skylden for det.

254. Da nu et ords eller ledds stilling ikke i og for sig er avgjørende for trykket, har sproget måttet finne et annet middel til å fremheve det som skal fremheves, og dette skjer ved å utpeke et ord eller ledd ved et *det er*, *det var* o. s. v., f. eks. *det var ham som gjorde det*, *det er der han bor*, *det er ikke ofte vi ser ham*, f. eks.:

> Bojer, Hunger 139: *Det var Per* som gik omkring i den store forfaldne haven. | Ibid. 8: *Det var naturligvis Per Trøen*, som var hovedmanden. | Ibid. 57: Du kan da begripe at *det er Lovise* som skal ligge i sengen. | Ibid. 24: Naa saa, *det er slik* folk ser paa de ting her. | Ibid. 57: Her i byen *er det bestandig kvindfolkene*, som faar det bedste. | Ibid. 264: *Det var nu* det gik op for mig at — | Nansen, Frilufts. 67: *Det er svært* så lite ryper det er. | Ring, Seil 199: *Det blir dig* som faar alle menneskers sympati. | Ibid. 207: *Det er mig* du skal elske. | Collin, Vintersolhv. 22: Netop *bykulturen er det*, som synes at være sterkest angrepet av kultursygdom.

255. Efter disse innledende bemerkninger går vi nu over til å betrakte setningsformen, d. e. ordstillingen i sin helhet, idet vi behandler de forskjellige setningsledd i følgende orden: 1. Subjektet, 2. Inversjon av subjekt og predikat, 3. Predikativet, 4. Hovedobjektet, 5. Biobjektet, 6. Underledd, a. Adverbet, b. Komplementet.

Subjektet.

256. For subjektet gjelder følgende regel: *I utsagnssetninger må subjektet ikke skilles fra predikatet (det finitte verbum) av noget annet overledd.* Ved likefrem ordstilling står det foran, ved invertert ordstilling like efter det finitte verbum, som følgende eksempler vil vise:

I. *Setningen inneholder bare to overledd.*

1) *Røveren drepte ikke mannen* > *Igår drepte ikke røveren mannen*, eller: *Igår drepte røveren ikke mannen.*

2) *Mannen blev drept av røveren* > *Igår blev mannen drept av røveren.*

3) *Treet falt, og det drepte et barn* > *Idet treet falt, drepte det et barn.*

4) *Det ergret mannen* > *Uten tvil ergret det mannen.*

5) *Peter er soldat* > *Nu er Peter soldat.*

6) *En bjørn er et rovdyr* > *Naturligvis er en bjørn et rovdyr.*

7) *Min bror er skibets kaptein* > *Nu er min bror skibets kaptein.*

8) *Skibets kaptein er min bror* > *Javisst er skibets kaptein min bror.* (Merk at *skibets* ikke er overledd, men adledd).

9) *Frk. A. er den vakreste dame i byen* > *Efter min mening er frk. A. den vakreste dame i byen.* —

II. *Setningen inneholder tre overledd.*

1) *Mannen gav gutten en bok* > *Igår gav mannen gutten en bok.*

2) *Hans kalte Peter en narr* > *Igår kalte Hans Peter en narr.*

Anm. Tilsynelatende brytes denne regel når setningen inneholder skinnsubjektet *der*, som da inntar subjektets plass, mens det virkelige subjekt kommer efter det hele predikat istfr. efter den finitte del av det: *Der har engang bodd en gammel mann i dette huset* > *i dette huset har der engang bodd en gammel mann.* Lie I, 221: Man kunde . . . forstaa at *der* engang *hadde været en Kone* i Huset (> *engang hadde der været en kone i huset*). Men dette viser bare at den ubevisste sprogfølelse opfatter *der* som subjekt, mens det virkelige subjekt behandles som objekt. Dette fremgår også av følgende eksempel: Amundsen, Nordvestpassagen 1: Over sagaen om den forskning, som har lagt sin vei mot den evige is under polerne, *hviler der* imidlertid fra alle aar *saa sin egen høie og rene glans.* — Hvis *glans* her føltes som subjekt, kunde det jo ikke få *sin* foran sig. —

Den i § 256 opstillede regel for subjektets plass gjelder derfor i slike setninger skinnsubjektet *der*, ikke det virkelige subjekt. — Likeledes beholdes *der* efter predikatet om det virkelige subjekt settes først: *Der vokser lyng på enkelte steder* > *Lyng vokser der på enkelte steder.* Det virkelige subjekt har altså samme virkning som et foranstillet objekt. Likeså i spørresetninger: *Hvad er der hendt? Hvor mange ansøkere har der meldt sig?* — Bare i setninger som: *der har ingen sagt det* faller *der* bort ved inversjon: *det har ingen sagt.* — Jfr. foran §§ 75 sl.

Derimot finnes der en virkelig undtagelse fra regelen fremkalt av rytmen, nemlig når objektet er et trykkløst pronomen og subjektet et substantiv: *Gjennem togets støt nådde dem en ny larm* (se foran § 252). Men for det første har objektet da en egen objektsform, så det ikke kan forveksles med subjektet, og for det annet kan også i dette tilfelle den regelmessige ordstilling brukes: *Gjennem togets støt nådde en ny larm dem.* —

257. For *spørresetninger* gjelder følgende regel: I spørresetninger som ikke begynner med et spørrende pronomen står subjektet like efter predikatet: *Kommer mannen? Hvor bor mannen?* Ved indirekte anførsel settes det foran: *Han spurte om mannen kom; han spurte hvor mannen bodde.*

I spørresetninger som begynner med et spørrende pronomen, kan subjektet stå både foran og efter predikatet; men i indirekte form må også i dette tilfelle subjektet komme foran:

1) *Hvem er konge i England? Han spurte hvem som var konge i England.* — *Hvem* er altså subjekt.

2) *Hvem var Napoleon? Han spurte hvem Napoleon var. Napoleon* er altså subjekt.

3) *Hvad er setningens subjekt? Han spurte om hvad som var setningens subjekt. Hvad* er altså subjekt.

4) *Hvad er et subjekt? Han spurte hvad et subjekt er. Et subjekt* er altså subjekt.

Inversjon av subjekt og predikat.

258. Ved *inversjon* forståes at subjektet i en utsagnssetning settes efter predikatet. Dette finner sted når et annet ledd enn subjektet settes i spissen av setningen. Dette ledd kan være

1) et ord som nærmere forklarer subjektet:

> B. B. III, 254: *Selv hadde han* læst om missjonærkoner som — | Nansen, Frilufts. 191: *Alle kjemper de* for de høie idealer. | B. B. III, 346: *Som læge hadde han* brutt sig in i hans fortrolighet. | Gran, Aandsliv II, 228: *Begge var de* like uundværlige. —

2) et *predikativ: Lat var han ikke;* se foran § 253. Hamsun, Børn 92: *Tung og rolig saa skinner Fjorden.*

3) et *hovedobjekt*, men som regel bare når enten dette eller subjektet eller begge er pronomener:

> Bojer, Hunger 67: Men *sin søster behandlet han* varsommere end før. — Ellers kan der opstå misforståelse, f. eks. Ræder, Fra Keisertidens Rom 6: Ogsaa *Verginius omfattet Plinius* med den største pietet. —

Her kan bare sammenhengen vise at Verginius er objekt og Plinius subjekt.

Dette objekt er ofte avhengig av et senere verbum i setningen:

Asbj. & Moe II, 67: *Det gik jenten* hjem og *sa* til dronningen. | Ibid. 204: *Det kom en stor padde og slukte.* | Gran, Aandsliv II, 6: *Denne stemning visste fyrsterne* og ministrene *at benytte.*

Endog av et verbum i en følgende setning:

Ring, Seil 91: *Cille ser han* ut som han vil *spise.* | Nansen, Tåkeh. 447: *Sjøkarter vet vi* ikke at de *har hat.* | Scott, Kari 31: *Den er det bedst* at vi *brænder.* | Andersen, Bispesønnen 121: Men *rikdommen* paa Dæglum *var det* ham som *samlet.* | Egge, Graa Haar 68: Men *det lod hun* naturligvis, som hun ikke *forstod.* | Nansen, Sibirien 56: *Lannet* på vestsiden av elven *var det* bare såvitt vi kunne *se.* | Prydz, Torbjørn 186: De store sakerne som angik land og rike, *dem* var der jo andre dernede *som grejed bedre.* | Hamsun, Børn 305: Kammen staar ret tilveirs paa den, og *det* er det ikke alle Kammer *som gjør.*

Også objektet for en preposisjon:

B. B. II, 121: *Nogen* av Tingvold-folket *hadde han* med sin gode vilje næppe hilst *paa.* | Bojer, Hunger 76: *Ham er der* ingen, som tar sig *av.* | Asbj. & Moe II, 225: *Den begyndte de* at godgjøre sig *med.* | Ibid.: *Alt dette stod Vesle-Per* og saa *paa.* | Egge, Majnætter 145: *Livet* udenfor vinduet *stod han* halve timer af gangen og glode *paa.* | Nansen, Sibirien 56: *Revefeller så vi* også mange *av.*

4) *et biobjekt* (sjelden):

Christensen, Fædrelandet 25: *Familier*, som er saaledes stillet, *maa samfundet* yde tilbørlig bistand. —

5) et *underledd:*

Bojer, Hunger 268: *Atter var det* evighetsgnisten i mig som glødet op. | Kielland II, 98: *Imidlertid fik Randulf* ham tøet op. | B. B. III 260: *Allerede kom tunge regndråper* drivende. | Ibid. 262: *Tilsist visste han* ikke av sig. | Ibid.: *Uopholdelig steg faren* ned. | Wiberg, Magten 35: *Haardt faldt* ogsaa *hans ord.* | Givle, Hveps 63: *Muligens vilde han* forinden avlægge nogen Timers Besøk i «Hvepseredet». | B. B. III, 415: Gardinerne var ænnu for, *derfor så hun* ikke godt. | Ibid. 247: *Paa det var det* imidlertid at gutterne væntet. |

> Ibid. 408: *Den gang mærket han* intet, *nu følte han* det straks. | Lie, Ulrichs 59: Og *faa Øieblikke efter sad Makkerne* overfor hinanden og *var Kortene* fordelt. | Bojer, Hunger, 253: *Et stykke op fra almanveien ligger et lite enetages hus.* | Bojer, Theodora 90: Ja, *saa min salighed tror jeg* ikke, hun —. | Kjær, Valg 11: *Jagu er De* opfindsom.

Denne ordstilling er så almindelig at vi endog ofte finner et komplement i spissen av setningen som rettelig burde stå i slutten:

> Konow, Ørken 53: *Omkring Lop Nor* har vi alt hørt hvordan man kan paavise gamle strandlinjer. | Olden, Elektriciteten 18: *I hver* cm^3 *av alle gasarter* antar man at der er like mange molekyler.

Undertiden også i eftersetninger:

> Ansteinsson, T. T. 1913, nr. 107: Staar De paa en kafé eller en kneipe og ser Dem raadvild om efter en stol, *straks er der* ti stoler i veiret. | Aftp. 1913, nr. 196: Men naar nogen audienssøgende med en orden paa brystet passerede forbi, *strax hævede officeren* kaarden til stor salut.

6) Særlig er å merke det tilfelle da det foranstillede objekt eller underledd utgjøres av en leddsetning: *At han er millionær tror jeg ikke; da han var kommet, gikk jeg.* Den efterstillede oversetning kalles da eftersetning. Eksempler herpå kan med letthet finnes paa hver side i en hvilkensomhelst bok. Det er dog å merke at av to sideordnede eftersetninger får den siste almindelig ordstilling: *Såsnart jeg får tid, kommer jeg og du skal da få alt å vite.* Av samme grunn inntrer inversjon i slike setninger som *sa han, spurte mannen* o. lign. efter direkte eller indirekte tale, f. eks. B. B. III, 347: «Vi skal ta lette stykker», *la hun* til. | Ibid. 251: Aldrig hadde der været så stort skib på havnen før, *sa folk.* — Noget anderledes forholder det sig med tilfelle som: B. B. III, 246: Mot slikt må en øve sig op, *ser du.* | Ibid. 245: De ligger på halm, da; og i den ligger de, til den lugter, *skjønner du.* Her er den første setning logisk underordnet den siste: *Du ser (forstår) at en må øve sig op mot slikt.* — *Du skjønner at de ligger på halm* o. s. v. Nansen, Frilufts. 198: Det er så slitsomt der hjemme, *synes de.* —

Også i en *at*-setning kan der inntre inversjon, idet et av de ledd som fremkaller denne settes like efter *at*, således at leddsetningen formelt forandres til en særsetning:

> B. B. II, 148: Så stort, så almindeligt hadde letsinnet været, *at så stærk, så mørk måtte gjænrejsningens vilje bli.* | Ibid. 299: Med et sætt var vi atter i den forfærdelige virkelighed, *at gutterne hadde vi* ænnu ikke funnet. | Ibid. III, 388: Ved middagsbordet fortalte lille Edvard, *at nu hadde Kristen Larssen* også synet sig for to gutter. | Ibid. 243: Josefine . . . forsikkret på ære og samvittighed *at der var han* ikke. | Ibid. II, 118: Der kan kunsten aldrig utdø annerledes æn *at i et annet bygdelag må den* leve ænnu. | Nansen, Frilufts. 90: Det var slik snefóike *at*, *selv om vi hadde vært kjent*, *vilde det* vært uråd å finne Åkeliskaret.

Det samme finner undertiden sted også i setninger som begynner med *fordi*, *mens*, *så (at)* og *skjønt:*

> Aftp. 1915, nr. 278: Det tyske artilleri stod paa høiderne og feiede hele landskabet, medens franskmændene stormede paa uden beskyttelse, *fordi stormes maatte der.* | Heiberg, Set 197: Betyr det, at de klerikale er de eneste som virkelig kan danne parti, *fordi blandt dem er ledelsen mere anonym og at i Rom sitter paven.* | Nansen, Frilufts. 18: Bare her og der . . . svevet mørke sky-dotter, *mens ovenover hvelvet himlen* sig lyse-blå. | Ibid. 93: Så mange dumme livsfornødenheter vi kulturmennesker har laget os, *mens de virkelig nyttige ting bruker vi* som selvfølgeligheter. | Kjær, Valg 10: Bevægelsen, ser De, er baade religiøs og politisk, *saa nu spøger det for Celius.* | Bojer, Theodora 32: Nei, det er sandt. *Skjønt i det sidste har jeg ikke vidst* rigtig, hvad jeg skulde tro.

Mrk. Gran, Aandsliv II, 5: *Naar undtages et par fædrelandssange*, som har holdt sig gjennem melodierne. — Her er eg. skinnsubjektet *der* utelatt: *når der undtages et par fædrelandssanger.*

7) Det foranstillede ledd kan være en *infinitiv* eller et *partisipp*, ofte med tilføiet objekt:

> B. B. III, 380: *Fortælle det mundtlig kunde hun* ikke. | Løchen, Digtning 2: *Utvikles gjør kun det* der er kjød av vort eget kjød og blod av vort eget blod. | Elster, I Lære 6: Jo, *hørt hans navn hadde Ketil.* | Bojer, Historier 182: *Tat hende havde han* kanske, hvis — | Andersen, Bispesønnen 74: *Ønsket sig det hadde hun*

jo længe. | Kielland III, 363: *Saa rent omkalfatret Skriften har Præsterne.*

8) Endelig inntrer inversjon når subjekt og predikat gjentas:

Andersen, Cancelliraadens 238: Og han har lagt kabal i så mange år, *har kammerråd Bühring.* | Krag, Villum 13: Det havde været en vældig Eiendom, *havde Vesterhus* engang. | B. B. V, 96: Du er en strid en, *er du.* | Krag, Knarren 109: Der havde hun sovet mangen god Nat før i sit Liv, *havde hun.* | Prydz, Torbjørn 205: Han kunde knase sine tænder istykker av raseri *kunde han.* | Krag, Bodil 79: Nei, der skulde ryddes op i Skufferne, *skulde der.*

Anm. 1. Ved efterligning av sagastilen finnes undertiden inversjon uten at nogen av de ovenfor nevnte betingelser er tilstede, f. eks. Hilditch, Aftp., 1916, nr. 234: *Møter jeg saa* senere engang ved eftermiddagstid vesle Guro i den smale skogveien. | Mork, Dyr J. 8: *Klemte hun saa* videre paa med kveldbønnen. — Men dette er ukjent i talesproget.

Anm. 2. Naar predikatet utgjøres av en sammensatt tempus eller av et modalt hjelpeverbum med infinitiv, står ved inversjon subjektet like efter den finitte del: *I tre uker hadde han ligget syk.* Avvikelser herfra finnes meget sjelden, og bare når subjektet er meget langt eller har et lengere tillegg, så avstanden mellem predikatets to deler vilde bli for stor: Lie II, 199: I dens Kahytskab *havde ligget sammenrullet alle vore Flag* fra gamle Dannebroge . . . . til . . . . | Hertil *maa læqges de ikke ubetydelige driftsomkostninger* (Falk & Torp § 174).

259. Ordene *kanskje*, *kan hende*, *måskje*, *gudskjelov* kan dels opfattes som adverber og frembringe inversjon, dels som forkortede oversetninger; i siste tilfelle blir det følgende en at-setning, hvor ingen inversjon finner sted:

Egge, Graa Haar 12: Eller *kanske vilde Cecilie* ikke gjort det ligevel. | Ring, Seil 6: *Kanske du drømmer.* | Ring, Kulden 264: *Kanhænde er der* ogsaa nogen som kan høre den. | Ring, Seil 23: *Kanhænde hun kunde* ha hjulpet mig. | Ring, Veien 190: *Kanhænde gjemte hun sig* for ham som han for hende. *Kanske hun hadde* det vondt. | B. B. V, 59: *Måske er det* min far som hr. bureauchefen ønsker at tale med? | Singdahlsen, Rettens 21: *Gudskelov stod der* endda respekt av at skulle vidne for retten.

Det samme kan finnes efter *dessverre*, *minsæl*, *ved Gud*, *altså*:

Gran, Aandsliv II, 75: *Desværre er virkningen* delvis forspildt ved de altfor lange replikker. | B. B. V, 312: «De har sendt mig et frierbrev!» «*Desværre jeg har det.*» | Ibsen II, 309: Ja *minsæl blir han* aflægs nu. |

Bojer, Theodora 65: Ja, *ved Gud er det* ham! | Egge, September 47: *Altsaa han lukket* sig.

260. I poesi undlates ofte inversjon når subjektet er et trykkløst pronomen og det vilde stride mot rytmen å invertere:

Ibsen II, 127: *To herrers tarv De nemt kan ramme.* | Ibid. 134: Og *det du kalder* Herrens gjerninger? | Ibid. 127: *I denne ånd jeg ser* den fest, som feires skal i næste time.

I skriftsproget finnes ofte almindelig ordstilling i eftersetninger for å fremheve en kjendsgjerning eller fremstille en følge som aldeles sikker:

Normann, Eiler 167: Men var dagene vonde, *nætterne blev* hundrede ganger værre. | B. B. III, 246: Om jeg hadde ti liv, *jeg gav* dem alle ti til missjonen. | Ibid. V, 373: Så sant der er en Gud til, *jeg forstod* det ikke den gang. | Ibid. 339: Om nogen hadde sagt mig det igår . . ., *jeg hadde* sat mit liv in på at det var umuligt. | Ibid. III, 285: Så inderlig Rendalen gav sig hen i det enkelte og til den enkelte, *han holdt* samtidig en avstand som — | Christensen, Liv 3: Saa magert det gjennem slegtled havde været paa Øvre Heigaarden, *Bruse Markvarsen var* en holden mand. | Egge, Majnætter 136: Enten han sat paa et omnibustag eller paa en kafé, *han så* ikke menneskene da — | Normann, Eiler 105: Og hadde hun valget mellem himmeriket uten Eiler og helvede sammen med ham, *hun valgte* det siste. | Egge, Majnætter 44: Og hvad hun gjorde, *hun gjorde* det frygtløst. | B. B. II, 420: Hadde mor overvunnet sig til at gjøre forsøket, *det hadde* kanske gåt. | Egge, Lænken 15: Om han imorgen skulde begynde forfra paa Foretagendet, — *det*, som var hændt, *kunde* gjenta sig. | B. B. V, 91: Og blev dette kjænt i form av opslag, ... *de vilde* holde det for den største skandale.

Som det vil sees av eksemplene finner dette sted, når leddsetningen inneholder en betingelse eller innrømmelse. —

261. De sideordnende konjunksjoner *og*, *eller*, *for* og *ti* i spissen av en setning bevirker ikke inversjon. Derimot *både*, *enten*, *hverken*, *ei heller (heller ikke)*.

B. B. III, 254: *Både var de* stærkere, *og de hadde* et bestemt mål. | Ibid. 360: *Enten var han* kommet for sent hjem, *eller han hadde* læst for længe. | Collin, Vintersolhv. 164: *Enten er arterne* skapte engang for alle . . . ., *eller de er* blit til gjennem uhyre lange tider. | B. B. III, 345: *Ej heller kunde hun* tale til ham efter det. | Ibid. 346: *Heller ikke blev der* gjort selskap i præstens hus for dem.

Ved *hverken—eller* inntrer dog inversjon også i det siste ledd:

Lie IV, 417: *Hverken hev han* Maden væk . . . *eller aad han* op det lækreste.

Det samme er undertiden også tilfelle ved *enten—eller:*

Hammer, Wilhelm 77: *Enten var keiseren* selv i besøk *eller mottok han* besøk. —

Predikativet.

262. Predikativet står regelmessig ikke bare efter det finitte verbum, men også efter et partisipp eller en infinitiv som hører til dette: *Han er soldat, har været soldat, skal bli soldat; mannen var syk, var blit syk, kan bli frisk.* Men det kan også fremheves ved å settes dels foran det finitte verbum, dels foran partisippet i de sammensatte tempora. Dette er især tilfelle i relativsetninger, f. eks.:

Ansteinsson, T. T. 1913, nr. 161: Her maa den *som husbond er*, gaa aannen mere trutt end nogen dagarbeider. | Bojer, Lea 175: Han, *som far var*, blev slet ikke rystet over, at sønnen havde stjaalet. | Kinck, Emigranter 209: Vind! Værre og værre for den *som landmand var.* | Bojer, Tro 105: Gjør det, *som ret er.* | Gran, Aandsliv II, 5: Alt det *som hjemlig var.* | Aanrud, Fortæll. II, 225: Siden hadde Kari trukket sig tilbage med et uslukkeligt had til alt *som doktor hed.* Gløersen, Det suser 98: Og alt *hvad skapt var,* løftet det bøiede hode. | Nansen, Tåkeh. 357: Den hele argumentation fører os således fra den ene usandsynlighet til den anden, *som ventelig er* når den bygges op på så løst grundlag. | Ansteinsson, Svartsk. 7: Hun måtte se å komme bort i Svingen *så fort råd var.* | Gløersen, Det suser 93: Han var bra nok Fuggel-Ole, *saalænge det vinter var.* | Andersen, Gamle Folk 193: Et graat skrømt *som glodde og borte blev.* | Asbj. & Moe II, 224: Han levde paa livøret hendes, til han blev myndig. *Da han det var*, fik han arven sin

Men også i andre slags leddsetninger:

Lie, Selje 20: Den kaldtes endnu Fogedgaarden, men det var længe *siden den det havde været.* | Bojer, Tro 105: Engang sa du, *at det intet forsvar var,* om de mente det vel.

Endog i særsetninger:

Nansen, Sibirien 198: *Det er fuldstendig høst blit* med ett. | Lie, Knut 190: Der *blev ikke mere sagt.* | Egge, Gut 70: Aanei, der *blev nok ikke stort gjort.* | Gløersen, Det suser 93: Det *kunde nu saa sin sak være.*

Hovedobjekt.

263. For hovedobjektet gjelder samme regel som for predikativet: *jeg ser mannen, jeg har set mannen, jeg skal få se mannen.* Ved invertert ordstilling står det efter subjektet: *Igår så jeg mannen,* undtagen når det settes i spissen av setningen, men da må enten dette eller subjektet, eller begge, være et pronomen:

B. B. III, 247: *Henne* kjænte hele byen. | Ibsen II, 132: *Alt* har jeg ofret for mit kald. | Ibid. 129: Den Gud vil slå i livets strid, *ham* gjør han først til individ.

Eller det kan kjennetegnes ved *sin: Sin plikt må mannen ikke svikte,* hvor *sin* tydelig nok viser at *plikt* ikke kan være subjekt. Men i setninger hvor intet av disse midler står til rådighet, står objektet regelmessig efter predikatet og ved invertert ordstilling efter subjektet: *Mannen slo gutten > igår slo mannen gutten.*

I leddsetninger, særlig relative, kan det likesom predikativet komme foran predikatet resp. en infinitiv eller et partisipp:

Ansteinsson, T. T. 1913, nr. 161: Med en viss krypende ærbødighet for ham som *pengene hadde.* | Bojer, Folketog 81: De, som endnu havde lidt skog igjen, de sukked og tænkte paa den; men de, som heller ikke *det havde,* de vidste ikke sin arme raad. | Ros. Johnsen, T. T. 1913, nr. 105: Aa, bræen vilde mig ikke noget vondt; det er bare menneskene som *det vil.* | Nansen, Tåkeh. 168: Det tyder på at disse Finner overhovedet ikke har drevet hvalrossfangst; for hvis de *det hadde* måtte vi vente. | Ibsen V, 106: Ja, hvad i alverden skulde jeg vel *andet gjøre.* | B. B. II, 125: Hun satte frem noget middagsmat, men kunde selv saa *lite spise.* | Gløersen, Det suser 49: Men ellers var hun jo snild — ingen kunde *andet si.* | Andersen, Bispesønnen 118: Der var nemlig ikke faste tjenere i huset; han vilde ikke *det ha.* | Lie II, 257: Hun maatte *noget foretage* sig. | Hamsun V, 260: Da fik Gæteren være paa Benene næsten hele Dagen, og liden *Hvile faa.* | Hamsun, Lynge 134: En Mand med Rigets spidseste Pen lod sig ikke *alting byde.* | R. Johnsen, T. T. 1913, nr. 105: Hadde han *det gjort*, hadde Norge været en provins rikere. | Prydz, Torbjørn 220: Det eneste som var kjedeligt var, at han aldrig syntes han kunde faa *nok gjort.*

Mrk. også Kielland III, 352: Jo mere man lærer *de frie Dyrs Liv at kjende.*

Biobjekt.

264. I setninger hvor der også er et hovedobjekt, står biobjektet altid foran dette både ved likefrem og invertert ordstilling: *Mannen gav gutten en bok* > *igår gav mannen gutten en bok.* — Et foranstillet biobjekt finnes bare, når enten dette eller subjektet, eller begge, er pronomener: *Gutten gav jeg en bok*; *ham gav mannen (jeg) en bok.* Asbj., Folke-ev. 36: *Løven gav han* Skroget og største Parten. Men disse former har liten praktisk betydning.

Hvor der ikke er noget hovedobjekt, og predikatet består av *være* el. lign. med et predikativ, står biobjektet foran dette siste: *Han er mig kjær.* Se foran § 177.

Underledd.

265. Sådanne underledd som bare består av et substantiv med eller uten tilføiet adledd, følger samme regel for ordstillingen som hovedobjektet, og kan derfor bare av sammenhengen skjelnes fra dette. Således kan *Han kjørte isen* både bety: *han kjørte et eller flere stykker is* (*isen* altså objekt) og *han kjørte over isen.* — Se flere eksempler foran § 206, 2. Vi får derfor her bare å behandle *adverbets* og *komplementets* plass.

Adverbet.

266. ***Steds- og målesadverber*** står regelmessig efter ikke alene *et finitt verbum*, men også efter *partisipp* og *infinitiv*, og endog efter *et hovedobjekt*, medmindre dette har et lengere tillegg, samt efter *tidsadverber*, men foran andre underledd: *Jeg bor her: han skrek høit: du skriver pent: jeg har bodd her; jeg skal flytte hit: du må snakke tydelig. Han fulgte gutten hjem: du har skrevet brevet pent: han talte alltid tydelig.* Men: *Jeg har bodd her i fjorten dager*; *han ropte høit om hjelp.* Eks.:

> Nansen, Frilufts. 34: Fjell-vidden lå hvit og lokkende *inefter.* | Ring, Seil 2: Gjennem skylightet . . . ser jeg et lysende maaneskal *høit oppe.* | Lie, Ulrichs 68: Det smaldt af og til *dovent* i seilene. | Lie IV, 421: Eilert hørte *hjemme* adskilligt ondt om Folket nede hos Finnens. | Nansen, Frilufts. 34: De siste setervoller lå snart *bak.* | Christensen, Liv 241: Røgen fra din snadde stiger *let og fint* i høiden. | Nansen, Frilufts 24: Dombjellene klang *muntert* ut i natten. | Ibid. 20: Jeg hadde nok hat det for *hyggelig* der på Bjøberg.

Dog finnes et måtesadv. ofte foran perf. part. i den omskrevne passivform: Nansen, Frilufts. 165: Vi ble *vel mottat* av Tor.

Det heter: *Han spiller godt piano*, B. B. III, 359: Kallem hadde spilt *daarlig piano* for dem, hvis *piano* opfattes som underledd (= på piano); men det kan også hete: *han spiller piano nydelig*, hvis *piano* opfattes som objekt. Mrk. Gran, Aandsliv II, 17: Bokens tendens og tone er *tydelig nok* angit i dens titel. Her burde *tydelig nok* stå efter *angitt*, hvis meningen, som rimelig er, skal være *på en tydelig måte.* Som det står, blir det setningsadverb = *tydeligvis.*

267. Disse adverber beholder samme plass også i leddsetninger: *Jeg tror han bor her: jeg synes du skriver pent: han sa han vilde følge gutten hjem; han sa han skulde bli boende her i fjorten dager; vi hørte han ropte høit om hjelp:*

> Frich, Næver 94: Den store varde som stirret *mørkt* utover mot de svenske grænselinjer. | Nansen, Frilufts. 63: Vor hotelvert var en beleven mann, som uttrykte sig *sirlig.*

Avvikelser finnes dog; således ofte *her:* Gran, Aandsliv II, 95: De er alle besjælet av den religion han *her* hadde forkyndt. | Ibid. 169: Han var den første som *her hjemme* gjorde rede for Darwin og utviklingslæren. Sjeldnere måtesadverber: Lie, Lykke 31: Det var de gode, ærlige træk, som hun *saa vel kjendte* (bedre: kjente så vel). | Nansen, Frilufts.

124: Inover disse hvite is-flatene, som en *kjente saa vel.* — I følgende er *åpent* nærmest å betrakte som gradsadverb = fullstendig: *Uttalelser, som åpent erkjenner den hjemlige fattigdom.* — Mrk. det stående uttrykk *som best en kunde:*

> Nansen, Frilufts. 166: Vi fordrev tiden *som best vi kunde.* | Prydz, Torbjørn 211: Nu fik han indrette sig *som best han kunde.* | Sevaldsen, Brødr. 23: Naar de radbrækket ordene og stillet dem sammen *som bedst de kunde.*

268. **Gradsadverber** som *meget, sterkt, voldsomt, forferdelig* o. lign. har som regel samme plass som steds- og måtesadverber: *Han skjente meget på henne; han har drukket sterkt i det siste; jeg hørte at han skrek forferdelig:*

> Gran, Aandsliv II, 99: Fenri, som i mellemtiden hadde bitt *ganske voldsomt* fra sig. | Ring, Seil 20: Pikerne sa de skrek *værre* den kvelden. | Gran, Aandsliv II, 234: Jeg husker ham *levende* fra et møte. | Ibid. 233: En slik mand egner sig *neppe* for praktisk politik. | Ibid. 217: Asbjørnsen, som hadde fulgt ham fra han var liten av, og kjendte *godt* til ham.

I den omskrevne passivform kan de likesom måtesadverber settes foran partisippet: *Han er blitt meget elsket* likesom *Han var meget elsket.* — Det spørrende gradsadverb *hvor* står naturligvis i spissen av setningen, men det heter uten forskjell: *hvor stor han er* og *hvor han er stor.* Scott, Kari 173: Se, *hvor vi er blanke,* sa dørvriderne. | Bojer, Rige 100: Snart begyndte Erik at tale om, *hvor synd det var* i en jente som Petra.

269. Der finnes en hel del adverber som også nærmest må regnes til gradsadverbene, men som nærmere presiserer (innskrenker eller forsterker) verbets betydning. Disse står regelmessig foran predikatet. Det er slike som *halvt, næsten, såvidt, neppe, snøtt, bare, likesom, likefrem, ordentlig, nettop, ganske, simpelthen, formelig, rent, riktig, endog, mere,* f. eks.:

> Grever, Sydhavet 7: Der *halvt laa* vi, *halvt sat* vi i belgmørke. | Egge, Hals 123: Verten *halvt laa* bakover i en bred stol. | Lie, Ulrichs 34: «Du sidder og tænker paa Huset,» *halvt lo* hun. | Ibid. «Huf ja, Marianne,» *halvt sukkede* hun. | Lie, Lykke 70: «Aa Gud, aa Gud,» *næsten jamret han.* | Bull, Gud 65: Han *næsten skvatt.* | Scott, Sølvfaks 80: Mjau, sa han og *ganske skalv* i stemmen. | Lie, Lykke 69: Han *bare saa* paa hende. | Bojer, Troens 95: Han *bare saa* sig om

efter midler til at ramme. | Ring, Seil 48: Iblandt var jeg med dem, men da *bare stirret* jeg paa Ketil. | Bojer, Lea 146: Hun *ligesom borede* sig ind i Hans. | Lie, Ulrichs 40: Allerede paa lang Afstand *ligesom beredte* Fyren sig til at gaa tilside. | Lie, Racekamp 50: Han *likefrem forfølger* mig. | Krag, Knarren 146: Slig *ligefrem hadede* hun ham iaften. | Lie, Ulrichs 129: Han saa saa træt ud; han *ligefrem klagede* — *næsten jamrede*, kan jeg sige. | Ibid. 73: Den *ordentlig varmer.* | Ibid. 156: Det *ordentlig svalede* efter al Maden og Vinen. | Krag, Knarren 131: Ja, han *netop vimsede.* | Givle, Hveps 32: Han *simpelthen rømte* jo fra Toget. | Lie, Lykke 64: Hun *formelig anstrengte* sig for at svelge navnet. | Gran, Aandsliv II, 34: Han *formelig forfulgte* hende. | Hilditch, Røml. 93: Barnene *rent mistet* pusten. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 238: Det *rent ryker* af sjøen. | B. B. III, 278: Han paa sin side bare oversaa henne, eller *ændog ærtet* henne. | Lie II, 267: Han *mere aad* end tyggede Tobak. | Lieblein, Plytt 137: Hverken Hjulene eller Hestehovene *saameget som rørte* hende. | Lie II, 267: Dersom nogen bare *saameget som rører* ved Bernt, skal jeg —.

Med tiltrukket nektelse:

B. B. III, 268: Han var fåmælt, og han *næsten ikke smilte.* | Lie III, 267: Han *ikke saa meget som nævnte* hele Dyrskuet. | Lie IV, 430: De andre Søstrene stod hvide og høibaarne og *ikke saameget som ænsede* ham. | Gran, Aandsliv II, 244: Han *ikke blot skrev* meget og godt selv, men —.

Men da det er selve verbets betydning som presiseres på denne måten, er det klart at disse adverber må komme mellem hjelpeverbet og partisippet i de sammensatte tempora: *Han hadde halvt lovt det.* B. B. III, 260: Han hadde nok *rigtig været* med.

270. Flere av disse adverber kan også brukes i andre betydninger, f. eks. som almindelige gradsadverber: B. B. III, 261: Nu regnet det *ordentlig*, omtr. = meget; forskjellig fra: *det ordentlig regnet.* Lie, Ulrichs 37: Jeg ventede det *saa halvt.* | Nansen, Frilufts. 47: Jeg tror *snøtt* Sverres menn kunde vært tørstere. Eller som måtesadverber: *Han talte likefrem*, d. e. på en likefrem måte; *han har regnet riktig*, mots. *galt;* eller endelig som setningsadverber: Nielsen, Oscar II, 114:

Det har man da ogsaa *ganske rigtig* gjort (forskjellig fra: *gjort ganske riktig*).

Undertiden er der dog ingen større forskjell enten adverbet settes foran eller efter predikatet: *Han såvidt hilste på mig*: *han hilste såvidt på mig*. Gran, Aandsliv II, 34: Wergeland anfører . . . . de urimeligste paaskud for at få den hentet og *tvinger* tilslut *formelig* presten til at sende bud til stationen. — Men i følgende eks. står adverbet på gal plass: Garborg, Mot Solen 160: Saa begyndte de store Slagterier at sælge skoldede Labber, og da blev det bedre. For saa *kokte bare* Mor dem. Bør hete enten: *så bare kokte Mor dem*, eller *så kokte Mor dem bare*. Der er endog en tilbøielighet til å sette *bare* foran predikatet, selv om det hører til et følgende ledd. B. B. III, 389: Så sig dem det *bare er* eventyr da (bedre: *er bare eventyr*). | Lie IV, 347: I Forfædrenes Dage, da der *bare var* daarlige Baade i Nordland. | Nansen, Frilufts. 153: Jeg *bare ønsket* jeg hadde hat harehunden. | Heiberg, Paradesengen 4: . . . . forat han *ikke bare* skulde faa sine nyheter fra onkel Ludvig (d. e. *bare fra onkel L.*). | Aanrud, Sidsel 36: Det var ganske lyst i det lille kammers, hvor der *bare stod* en seng og en stol. — Således også B. B. III, 331: De *ikke alene sluttet* med at drikke, men —.

Adv. *nok* settes efter det ord det bestemmer:

> Hilditch, Røml. 8: De hadde *god nok* forstand. | Egge, Straf 197: Han . . . vendte hodepuden for at hvile *kjølig nok*. | Vinsnes, Bror 149: Den meget omtalte havsnød . . . var et *kraftig nok* middel til at —.

Naar *kun*, som forøvrig bare tilhører det literære sprog, innskrenker et foregående utsagn, settes det i spissen av setningen, som da selvfølgelig får invertert ordstilling: Lange, Borgerkrig 36: Man kan utrette hvadsomhelst med bajonetter, *kun kan man ikke sitte paa dem*. Med samme betydning brukes i talesproget *bare* efter predikatet: Gran, Aandsliv II, 6: Tidens tyngdepunkt *ligger bare* ikke i det literære eller videnskabelige liv. | Scott, Kari 16: Det var en ulv her også, Kari *hadde bare* ikke set den. | Ibsen, Frank 69: Men tingen lader sig *bare* ikke gjennemføre. — Eller foran en *at*-setning: B. B. III, 275: Han hadde fra liten været en ærgjærrig drømmer, *bare at drømmen nu gik* i en annen retning. Sjelden har *bare* samme plass som *kun*: Bjerke, Lotus 68: Et fjernt minde om Israels trællekaar synes endnu at hænge over denne jordbund. *Bare er det* ikke en hatefuld faraos sveper, men —. — Ved imperativ kan *bare* stå både efter og foran; i siste tilfelle med noget sterkere trykk. — Garborg, Mot Solen 127: *Sov bare* videre du. Jfr. *Bare sov videre du.*

271. De øvrige adverber står i *særsetninger* efter det finitte verbum, men foran partisipp og infinitiv. Ved en usammensatt tempus settes dog et trykksvakt objekt foran adverbet: *Jeg besøker ofte teatret; jeg besøker ham ofte*; *jeg har ofte besøkt ham; jeg skal aldri gjøre det:*

> B. B. III, 286: Han *ønsket åbenbart ikke* at Kallem skulde følge med. | Ibid. 260: Den lange fyren . . . *kjænte ham straks.* | Ibid. 392: Kallem *så ham gjerne komme.* | Ibid. 250: Folk *sendte henne ubegripeligvis* alt hun behøvde. | Gran, Aandsliv II, 235: Jeg *har meget sjelden set ham* i et saa straalende humør. | Givle, Hveps 46: Det lille natlige Intermezzo *er øiensynlig gaat* ubemerket hen. | Ebbell, Sjøby 5: Der *kunde fornuftigvis ikke være* tvil om det. | B. B. III, 262: Edvard *kunde umulig motstå* det overlag muntre i denne kostelige avløsning.

Ved invertert ordstilling står de alltid efter et trykksvakt subjekt, men foran et relativt trykksterkere:

> Nansen, Frilufts. 60: Da *må jeg sandelig* være kommet fullkommenheten nær. | B. B. III, 284: Det *må vi nu* fortælle. | Nansen, Frilufts. 179: Så *luer snart et stort bål.* | Ibid. 15: For den *er aldrig livet* for surt.

I det siste eksempel kunde vi også ha: *er livet aldri for surt*, hvis nemlig *aldri* får sterkere trykk end *livet.* I det hele kan disse adverber komme tilslutt når de har sterkt trykk:

> Nansen, Frilufts. 194: Verden *har set før*, at — | Garborg, Gaaden 9: Jeg var jo ellers saa rolig og likedan *altid*, mens Bolly havde Hodepine og Tandpine og Humører *ustanselig.*

Snart — snart settes foran de ord de bestemmer:

> Lie III, 591: Han *snart stod* og *snart flyttede* sig. | Egge, Unge Dage 29: John *snart stod, snart sat* foran notebladet. | Gran, Aandsliv II, 9: Staten maatte *snart drive* handel som en privatmand, *snart gjore* laan.

272. Men i *leddsetninger* settes disse adverber regelmessig foran predikatet:

Bojer, Hunger 16: Han syntes han *aldrig hadde set* noget saa vakkert før. | Ibid. 19: Var det saa underlig at han *nu begyndte* at gaa paa veien og sætte næsen tilveirs? | B. B. III, 269: Ole syntes at Josefine *bestandig var* med. | Gran, Aandsliv II, 2: Tomme gater, hvor man i timevis *neppe ser* et menneske. | B. B. III, 346: Den hygge og skjønhet som hun *umulig kunde* undvære. | Bojer, Hunger 191: Hvem kan regne ut, at en ædruelig ingeniør *allikevel drikker* sig fuld en dag? | Nansen, Frilufts. 63: I Rukkedalen var jeg indom Ola Haraldset'n, som jeg *gjerne vilde* ha med på jagten. | Hansson, Oplevelser 37: Alle som *personlig kom* ham nær.

Undertiden endog foran subjektet: Gran, Aandsliv II, 6: *Da endelig Napoleonskrigenes oprivende uro hadde lagt sig* —. I *at*-setninger beholdes dog undertiden særsetnings ordstilling likesom ved nektelsesadverber (se ndfr. § 274): Lie IV, 344: Og siger nogen af dem . . . at han ser Draugen, saa véd de andre, det *er snart* forbi med ham.

273. De sammensatte tidsadverber *idag*, *iaften*, *igår* o. s. v. beholder dog sin plass efter predikatet (også efter partisipp og infinitiv) i leddsetninger: Nansen, Frilufts. 18: Så frisk at du vilde tro den *var skutt igår*. Dette viser at de ikke føles som adverber, men som komplementer: *i dag*, *i aften*, *i går*.

Omvendt finnes undertiden stedsadverber foran predikatet i relativsetninger når de særlig skal fremheves (jfr. ovfr. § 262):

Lie I, 21: Ikke blot for deres eget Liv, men . . . ogsaa for deres som *hjemme sidder*. | Ibsen V, 90: Jeg tænker så svært på hende som *hjemme ligger*. | Ibid. 241: Tænkte lidt paa dem ogsaa, som *hjemme sad*. | Gløersen, Det suser 53: Ikke kjender du navnet paa den som *der bor*.

Eller foran et partisipp eller en infinitiv:

B. B. II, 143: Nei, at hun ikke var *videre kommet*. | Ring, Billet 19: Folk som hadde noget *ute at gjøre*.

Undertiden også adv. *så*, endog i særsetninger:

Krag, Bodil 82: Saa fik hun heller fare vild da, — det var ialfald ikke hendes Skyld, om hun *saa gjorde*. | B. B. I, 276: «Kast bedre!» Han *så gjorde* . . . . «Kast, kast!» hvisket Aslak. Torbjørn var het og ophisset; *han gjorde så*.

Der er i skriftsproget en tilbøilighet til å sette et adverb foran en infinitiv med *å* istfr. efter: Garborg, Mot Solen 103: Af forskjellige Grunde havde han bestemt sig til *personlig at hilse på Fruen* i Sørlibakken (bedre: *å hilse personlig*). | Lie, Mot Overmagt 104: De har bragt mig til *dypere at overveie* disse Spørsmaal end jeg tidligere har gjort (bedre: *overveie disse sp. dypere*). Undertiden finnes naturligvis også et adverb på likefrem gal plass: Heiberg, Paradesengen 19: I merkantile kredse — tror du *der* det er nogen fordel at bære en berømt digters navn (bedre: *tror du det der er* —). | Gran, Sydlyset 24: Det var det mest storslagne jeg *næsten har set* (bedre: *det var næsten det mest storslagne*). Mrk. Kielland II, 437: Men der kom ogsaa Stunder, hvor han tvivlede om at det var Ret *saaledes* at sidde og tie stille. — Her hører *således* til *det var rett*, og er derfor forskjellig fra: *å sitte således.* —

274. Særlig merkes ***nektelsesadverbene,*** som i det hele følger samme regel som er opstillet i § 271: *Han bor ikke her; han har aldri bodd her; jeg skal aldri gjøre det mere. Han sa at han ikke visste det; han lovte at han aldri skulde gjøre det mere:*

> B. B. III, 246: Så *kunde Edvard ikke længer* dy sig. | Gran, Aandsliv II, 154: Og hvad nordiskheten angaar, saa er *ikke den* uttømt med navnet Grundtvig. | B. B. III, 268: Det var rømmegrøt; den *hadde Edvard aldrig* før smakt. | Nansen, Frilufts. 62: Ladyen beklaget sig meget over at hun *ikke kunde* va og fiske. | Gran, Aandsliv II, 232: Denne bevægelse, som *endnu ikke paa langt nær har* fuldendt sit løp. | Ring, Seil 165: Armen din er vel bra nu, naar *ikke Ketil ser dig.* | Singdahlsen, Nord 73: Jamen var det underlig, tænkte hun, at *ikke Ola var kommet* op med hest og folk.

Dog finnes hyppig *ikke* efter predikatet i at-setninger.

> B. B. I, 407: Der var så mange bøker at hun *trodde ikke* præsten hadde flere. | B. B. II, 309: Jeg fik så ondt av ham at jeg *kan ikke* sige det. | B. B. III, 200: Selv ildtilbedere måtte inrømme at han *var ikke* fullkommen. | Nansen, Frilufts. 208: Skredderen mente det *var ikke* å undres på. | Ibid. 221: Jaha, han mente at det *så ikke* så ulikt ut. | Ibid. 185: Det var så pass lyst nu at en *kunde ikke* vente mer spill. | B. B. III, 282: Så ivrige var de begge blet at de *ænste ikke* om de muligens møtte nogen.

Undertiden også i andre slags leddsetninger:

> B. B. III, 359: Barnene hadde været her til middag, skjønt jænten *likte det ikke.* | Nansen, Frilufts. 38: Nu begynte jeg å ane uråd for alvor; skjønt jeg *kunde heller ikke* få i hodet at jeg hadde gåt galt.

Dette er i talesproget især hyppig når *at* er utelatt, idet leddsetningen da føles som en særsetning: *Han sa han vilde ikke gjøre det; han påstod det var ikke sandt.* Mindre godt er følgende: Lie, Lykke 44: La du merke til hendes dragt, — du kan tro, den *ikke er* sydd herhjemme. Omvendt i Hamsun, Ny Jord 188: Hun gik nu vel ikke der og mangled Penge og *ikke vilde* sige det? Her føles *og ikke vilde si det* som noget underordnet (= uten at hun vilde si det) og får derfor leddsetnings ordstilling. Jfr. Kinck, Kærlighed 126: De gik ved siden av hverandre *og ingenting sa* (se ndfr. § 278).

I underledds-setninger står i talesproget nektelsen almindelig foran et trykksterkt subjekt: *Hvad skal konen gjøre, hvis ikke mannen vil forsørge henne?* men: *Jeg vet ikke hvad jeg skal gjøre, hvis han ikke snart kommer.* Elster, Harris 2: Han gaar gangstien *før at ikke konstabel Solaas* skal se ham. | Kjær, Valg 45: Gaa lidt i Forvejen . . . *saa ikke de andre* blir utaalmodige. —

Nektelsen står regelmessig efter en imperativ: *Tal ikke så høit. Tro aldri det.* Men forbudet kan forsterkes ved at nektelsen settes foran: *Ikke gjør det. Bare aldri bry dig.* Dette er i talesproget især hyppig når et forbud må gjentas: *Snakk ikke så høit . . . . Ikke snakk så høit, sier jeg.* —

> Dahl, Peder 22: Ja, men *ikke spis* imens. | Ring, Seil 213: *Ikke haan*, Ketil. | Ibid. 227: Aanei, Petter. *Ikke skjend.* | Bojer, Ansigt 43: Du, Harald, *ikke gaa* fra mig da du. —

275. Nektelsen står regelmessig foran en infinitiv med *å*:

> B. B. I, 394: Og gutten lovte *aldrig at forlate* mig. | Ring, Seil 217: Hun skal love *aldrig at komme* hit igjen. | Ibid. 94: Det er vist galt *ikke at røre* foten. | B. B. III, 280: Han sakket av for *ikke at nå* denne ene igjen.

I talesproget finnes *ikke* dog hyppig mellem *å* og infinitiven:

> Kjær, Valg 111: Skal vi være enige om begge to *at ikke sætte* noget paa Spidsen. | Ibid. 149: De faar

være saa venlig *at ikke skjære* alle over én Kam. | Ibid. 173: Jeg faar prøve *at ikke skuffe* Deres Tillid.

Grunnen er uten tvil at *å* ubevisst opfattes som *og*.

Mrk. Frich, Polarnatten 133: Aa — man lærer *at ikke forhaste* sig saa langt mot nord. — Her er det gjort fordi *ikke* ellers kunde henføres til *lærer*. — Således Ring, Veien 207: Ensomhet *var ikke at være* alene. Det *var at ikke ha* nogen at længte til. — I den første setning hører *ikke* til *var*; i den andre til *ha*. — På samme måte kan der i talen skjelnes mellem: Jeg *beklager ikke — å ha gjort det*, og *Jeg beklager — å ikke ha gjort det* (jfr. foran § 251, sl.). Når i en setning som *det er ikke behagelig* predikativet settes først, kommer nektelsen sist: *behagelig er det ikke*. Garborg, Trætte M. 284: *Nei, behagelig er min Praxis ikke*. — Likeså når en infinitiv eller et partisipp settes først: Undset, Splinten 16: *Forsørge* konen kunde eller vilde Gerhardsen *ikke*. | Ibsen, Frank 154: *Set* stort af det har jeg egentlig *ikke*.

276. Er der to predikater og nektelsen gjelder begge, skulde den egentlig settes efter begge: *Han røker ikke og drikker ikke*. Men man nøier sig ofte med å sette den bare ved det ene, alm. det siste: *Han røker og drikker ikke*. Settes den bare ved det første, skulde det andre riktigst tilføies med *eller*, Lie V, 49: Men han *nævnte hende aldrig eller snakkede* om hende. Men der står allikevel ofte *og*:

> Zwilgm., Anniken 70: Han *talte ikke og spøkte* med hende som før. | Asbj. & Moe II, 223: Denne gangen *reiste hun ikke bort for sig selv og la sig* til at sove. | Aanrud, Sidsel 68: Og da snakked de ogsaa mer med hende, og *skrød ikke og huserte*, som naar de var begge sammen. | Falkb., Helleristninger 79: Han *kastet sig ikke paa knæ og bad* om henstand. | Garborg, Gaaden 33: Jevnaldrende Mænd som behandlet os som sine Like og *ikke gjorde Kur og sa* dumme Ting til os. —

De to predikater utgjør da på en måte en gruppe, som kan nøie sig med én nektelse sammen, likesom vi i matematikken istedenfor $\div a \div b$ også kan skrive $\div (a + b)$. Anderledes er å forklare uttrykk som *Han satt ikke og drak*, *han lå ikke og sov*, se foran § 64.

Er der to imperativer må nektelsen dog settes ved begge, hvis den virkelig hører til begge: Nansen, Frilufts. 21: *Drik* *ikke sterkt* og *røk ikke*, når du har langt å gå. — Anderledes ved uttrykk som: *Kom ikke og fortell mig at* —. Nansen, Frilufts. 97: *Kom ikke å invenn* at det bare er kvinner. Se § 64, sl.

277. Verbene *tro*, *håpe*, *synes* og *late som (til)* trekker undertiden nektelsen til sig uaktet den i virkeligheten hører til et følgende ord. Således sies og skrives ofte: *Jeg håper ikke der er hendt ham noget* istfr. *Jeg håper der ikke er hendt ham noget*:

> Scott, Sølvfaks 92: *Jeg trodde aldrig* du var kommet. | Kjær, Valg 65: *Jeg trodde egentlig aldrig* dere ledende Mænd havde været Gutter. | Undset, Splinten 30: Uni *syntes aldrig* de rykket nærmere. | Elster, Harris 131: Jeg *synes aldrig* jeg nogensinde før har merket høsten saa sterkt. | B. B. II, 300: Han som bar, skyndte sig, og *lot ikke* som han hørte henne. | Bojer, Lea 54: Han *lod imidlertid ikke* som han saa hendes fremrakte haand. | Lie I, 8: En Portnøgel, der *ikke lod* til at passe.

Derimot: B. B. III, 259: Det *lot* han som han *ikke ænste*. | Egge, September 13: Det *lot til*, at det *ikke var* let for ham heller. — | Elster, Harris 2: Jeg *later altid* som *jeg ikke ser* det lille knikset. —

278. I likhet med *ikke* står også *ingen*, *ingenting*, *intet* foran predikatet i leddsetninger, men brukes bare i det literære sprog. Talesproget har her alltid *ikke — nogen (noget)*: *Han sa at han intet hadde hørt (— at han ikke hadde hørt noget)*. Står *ingen*, *intet* som adledd til et substantiv, trekkes også dette foran predikatet, resp. en infinitiv:

> B. B. III, 349: Han gav landskap og intryk hun *ingen anelse hadde* om. | Bojer, Folketog 7: Oprindelig en husmandsgut, der *intet havde* lært og *ingen folkeskik havde* set. | Garborg, Mot Solen 111: Hele hans Ydre var af den Art, som *ingen bestemt Race angir*. | B. B. III, 386: Hun bad Sigrid *ingenting sige*.

279. Adv. *jo* følger i det store og hele samme regler som *ikke*: *Han er jo voksen; voksen er han jo*: Nansen, Frilufts. 21: Litt sure ansikter *ble det jo*. — I en almindelig invertert setning står både *jo* og *ikke* foran det trykksterkeste ledd: Bojer, Hunger 71: Nu reiste *jo han* hjem (forskjellig fra *Nu reiste han jo hjem*). Jfr. *Det gjør ikke han ofte*, og og *Det gjør han ikke ofte*. — I leddsetninger kan det likesom *ikke* komme dels foran, dels efter predikatet: *Han sa at det* *jo var tvilsomt.* Nansen, Frilufts. 140: Med en gang husker jeg at det *er jo* sommer. — | Bull, Gud 67: Han sa sig selv at *dette var jo* naraktigt. | I uttrykk som: *Intet er til hinder for at du jo kan komme*; *jeg nekter ikke at jeg jo blev redd*, må *jo* nu sies at være foreldet. Ialfall tilhører det bare det litterære sprog. (Slgn. ndfr. § 346).

280. Når flere adverber støter sammen, står gjerne det sist som har det sterkeste trykk; men det blir ofte en smakssak å avgjøre hvilket dette er:

> Gran, Aandsliv II, 47: Utviklingen ophører *derfor aldrig.* | Ibid. 15: Han har *derfor kanske neppe* følt sig ganske vel blandt sine bureaukratiske omgivelser. | Ibid. 1: Forholdene vedblev *dog endnu længe* at være i høieste grad tarvelige. | Ibid. 231: Den historiske sans indeholder *igrunden allerede helt ut* den humanistiske evolutionisme. | Ring, Seil 188: Om det gjaldt livet, kunde jeg ikke ha været slik nu. *Ikke ellers heller forresten.*

Undertiden settes det ene foran og det andre efter predikatet, resp. en infinitiv:

> Gran, Aandsliv II, 3: Ytringer som ikke lægger skjul paa at man *endnu venter forgjæves* paa literaturens blomstring. | Ibid. 117: Naar han *allikevel søkte forgjæves*, saa kom det av andre grunde. | Ibid. 3: Nu maatte man *længe vente forgjæves* paa en forfatter av. —

Komplementet.

281. I særsetninger står komplementet, som en fjernere bestemmelse til predikatet, ikke alene efter dette, men også efter mulige andre tillegg:

> Hamsun III, 23: Hun *bandt paa en strømpe.* | Asbj. & Moe II, 203: Det er sandt, som *de sier for et gammelt ord*, at — | Andersen, Bispesønnen 3: Det hadde *regnet jevnt fra morgenen av.* | Egge, Trøndere 99: Som smaa sorte, runde nøster saa hun, de *trilled nedover fra øverst oppe.* | Bojer, Historier 14: Gjæld *stod han i til opover ørene.* | Nielsen, Oscar II, 43: Jeg . . . . har en enkelt Gang *hørt hans Taler fra Storthingets Galeri.*

Av to komplementer står det først som slutter sig nærmest til verbet:

> Wiberg, Magten 5: Det ildrøde haar *hang i tjavser ned over panden* (= hang tjavset). | Nansen, Tåkeh. 343: Det har av flere forskere været antat at Eskimoene skulde ha *indvandret til Grønland ad to veier.*

Men hyppig velges da den utvei å sette det siste komplement i spissen av setningen: *Han hadde slitt sig frem til velstand ved iherdig arbeide,* eller: *Ved iherdig arbeide hadde han slitt sig frem til velstand.* Står predikatet i en sammensatt tempus, kan det også settes like efter hjelpeverbet, idet det da nærmest opfattes som en parentes: *Han hadde, ved iherdig arbeide, slitt sig frem til velstand.* Således også om der er bare ett komplement: Egge, Almue 36: Han havde aldrig, *trods sin orden og paapasselighed,* været nogen solid kropsarbeider. I følg. eks. er det tvilsomt hvad komplementet hører til: Samtiden 1913, 69: Den har forstaat *paa en merkelig maate* at paatrykke den franske arbeiderbevægelse sit stempel.

282. I leddsetninger findes dog komplementet hyppig satt foran predikatet, især når det inneholder en tidsbestemmelse, men også ellers:

> Bojer, Hunger 46: Og naar han *over midnat krøp* i seng, saa var det — | Ibid. 90: Da de *i den lyse vaarkveld gik hjemover,* tok Ferdinand ham under armen. | Nansen, Frilufts. 16: Dagen var alt for lenge siden forbi, da jeg *omkring kl. 7 var* ved Burlo. | Collin, Vintersolhv. 96: De to store europæiske kulturblomstringer, hvis historie vi *til en viss grad kjender.* | B. B. III, 262: Det runde hode . . . . kom længre og længre frem over hæstehalsen, til han *med begge hænder måtte* stø sig på sadelknappen. | Frich, Kondoren 40: Den værdige kreol, som *ved ihærdig arbeide hadde* slitt sig op fra fattigdom til —

Merk Egge, Unge dage 275: Han *på en måte efterlignet hende,* hvor *på en måte* har samme betydning som *formelig* (§ 269).

Mrk. også Bojer, Historier 223: Atter følte han det spille i sig med alle de magter *som i vinden laater.* | Ibid. 20: Men han, *som under bordet laa,* han bare flirte. | Janson, Erindringer 65: Men da vi var dragne og var *langt paa veien kommet.* Jfr. § 273.

283. I det litterære sprog finnes komplementet ofte på en mindre heldig, eller likefrem gal, plass, idet enkelte forfattere viser en sterk tilbøilighet til å sette det foran verbet, hvorved undertiden meningen likefrem forvanskes, f. eks.:

> Anker, Kjøn 3: Saa kom den store gamle embedsgaarden — skilt fra gaten ved haven, men ikke mere gjemt end at folk *bak frugttrærne kunde skimte* den lange vindusraden (d. e. kunde skimte den lange vindusraden bak frukttrærne). | Chr.sands Tidende, cit. Aftp. 1913, nr. 634: Det vil med andre ord sige, at ingen reisende *til sin mad kan faa serveret* et glas øl eller et glas vin (d. e. et glass øl eller et glass vin til sin mat). | Aftp. 1912, nr. 187: Det var fire av os som *i paasken hadde besluttet* at traversere Hardangervidden (d. e. at tr. H. i påsken). | Lie I, 18: Han vilde, sagde han, *af hendes Venskab udbede* sig en Tjeneste. | Gran, Aandsliv II, 85: En mindre gruppe der var sig fuldt bevisst *paa alle punkter at staa* i den skarpeste opposition mot patrioternes kompakte masse (d. e. opposisjon på alle punkter). | Ibid. 118: Allerede næste aar træffer vi ham *for en ubetydelig løn beskjæftiget* som amanuensis ved universitetsbiblioteket (d. e. beskjeftiget for en ubetydelig lønn). | Ibid. 19: Derfor var ogsaa skolen og opdragelsen emner, som *paa det dypeste* interesserte Wergeland *til enhver tid* (de to komplementer bør bytte plass). | Kinck, Machiavelli 208: Jeg nævner denne sendelse specielt . . . . fordi den efter min mening *til kjendskab av Machiavelli's psyke* kanske er den vigtigste av dem alle. | Lie, Mot Overmagt 9: Moren døde efter *trods sine knappe Kaar at ha* holdt ham frem til Universitetet. | Egge, Almue 9: (De) satte stor pris paa en og anden gang at kunne komme med paa deres spadserture eller *paa anden maade* at blive udmerkede af dem (d. e. utm. av den på annen måte). | Lie I, 7: Istedetfor efter Dagens Slid paa Kontoret *om Eftermiddagen* som vanligt at sidde hjemme i sin koselige Stue (d. e. å sitte hjemme om eftermiddagen). | Egge, Almue 34: Hun havde en halvt bevidst følelse af at der *ved kjærligheden, naar den ytrede sig i lidenskabelige kjærtegn,* var noget af det, som ikke burde være (bør settes sist).

Men det kan også være galt å sette komplementet til slutt:

> Scott, Hest 112: Klas saa ham komme *fra vinduet* (d. e. enten: Fra vinduet så K. ham komme, eller: Kl. så fra v. at han kom). | Olsen, Jenisei 40: Den ø vi havde udseet os som opholdssted *fra fjeldet* den foregaaende dag (d. e. vi fra fjeldet den foreg. dag).

Der må også bestemt advares mot å sette et komplement mellem artiklen og et adjektiv eller partisipp, f. eks.:

Elvestad, Aftp. 1916, nr. 9: Nogen apparater, som han fik hentet ved *den da ved Kristiania politistation for et aar siden oprettede* avdeling for fingeravtryk (istfr. ved Kr.a politistations avdeling for fingeravtrykk, som var oprettet for et år siden). | Aftp. 1913, nr. 63: I *en ved Senjen sorenskriveris meddomsret av sogneprest T. mot en handelsbestyrer anlagt* injuriesak (istfr. en injuriesak som var anlagt av sogneprest T. ved Senjen sorenskriveris meddomsret mot en handelsbestyrer). | Aftp. 1913, nr. 66: Det er saaledes en yderst pinlig og beklagelig kjendsgjerning at *den under udøvelsen af sin pligt som en helt døde, i Polarhavet nedsænkede fører* af Deutschland til dato er uten et eneste tegn paa sorg — (istfr. at føreren av D., som døde som en helt under utøvelsen av sin plikt og blev senket i Polarhavet). | Collin, Vintersolhverv 102: Inden *et av hav, fjeld og ørken eller av fiendtlige stammer begrænset* jagtomraade (istfr. et jaktomraade som er begrenset av —). | Christensen, Fædrelandet 210: *De i sammenligning med Danmark fattige* bygder (istfr. de bygder som er fattige i sammenligning med D.). —

Særsetninger.

284. Særsetninger er tre slag: *utsagnssetninger*, *spørresetninger* og *ønskesetninger*.

Utsagnssetninger.

285. Det formelle kjennemerke paa utsagnssetninger er ordstillingen. Hvis subjektet betegnes som 1, predikatet (det finitte verbum) som 2, og alle andre ledd som 3, må ordstillingen være enten 1—2—3 eller 3—2—1: *Mannen kom igår: Igår kom mannen.* Dette er særlig viktig når setningen begynner med et av de adverber som også kan innlede leddsetninger, f. eks. *da: Da sa mannen*, 3—2—1, altså en særsetning; men *Da mannen sa*, 3—1—2, altså en leddsetning. I første tilfelle har *da* trykk; i siste tilfelle er det trykkløst og kalles alm. tidskonjunksjon. —

Om ordstillingen forøvrig henvises til de foregående paragrafer.

Spørresetninger.

285. Disse begynner enten med det finitte verbum eller med et spørrende ord: *Kommer han? Har du lest avisen?* Det spørrende ord kan være:

1) det spørrende pronomen *hvem* eller *hvad.* Hvis det er subjekt, får vi samme ordstilling som i en utsagnssetning (1—2—3), ellers 3—2—1: *Hvem bor der? Hvad skjedde igår? Hvem er han? Hvad heter du? Hvem mener du? Hvad sa han? Hvem taler du om? Hvad ser du på?*

2) det spørrende determinativ *hvilken*. Ordstillingen er da den samme som efter *hvem* og *hvad*: *Hvilket hus er brent? Hvilket hus har du kjøpt?*

3) et spørrende *adverb*. Ordstillingen er da alltid invertert: *Hvor bor du? Hvorfor sa du det? Hvorledes lever han?*

287. Spørrepartiklen *mon* er egentlig presens av det foreldede hjelpeverbum *monne*. En setning som *mon han kommer?* skulde derfor egentlig lyde: *mon han komme*, hvor altså *mon* er hjelpeverbum og *komme* infinitiv likesom i *vil han komme*. Det oprindelige forhold er endnu bevart i uttrykket *mon tro*, hvor dog subjektet er utelatt: Ibsen V, 42: *Mon tro* De ikke gjør Dem selv uret der? Dette er senere blit til *monstro*. Undertiden bare *tro*: Aanrud, Sidsel 118: *Hvem tro* de har til hjemmeko paa Svehaugen iaar da? | Scott, Kari 13: *Tro* han ikke het Erik, tænkte hun. | Med *tro* sist: Undset, Splinten 14: Vil ikke Lasse ha melk *tro?*

Efterat dette forhold er blitt glemt, er *mon* blitt opfattet som et slags spørrende adverb, og hovedverbet settes i den finitte tempus; men det oprinnelige forhold viser sig ennu i ordstillingen med subjektet foran predikatet (som altså oprinnelig var infinitiv). Efterat på denne måte *mon* har mistet sin oprinnelige betydning, kan det settes omtrent hvorsomhelst i en spørresetning, enten denne begynner med et spørrende ord eller ikke, f. eks.:

> Lie, Lykke 37: *Mon* hvad de vilde svare? | Scott, Kari 12: *Mon* hvem som hadde mistet den? | Ibid. 49: *Mon* hvem som hjalp ham med det? | B. B. V, 366: Hvad *mon* hun sa ham? | Ibid. 362: Hvor *mon* hun kommer fra? | Ring, Kjærligh. 199: *Mon* om det var galt at hun ikke hadde nævnt den? | Lie, Ulrichs 101: Vidste han *mon* noget om deres Forlovelse? | Garborg, Mot Solen 114: Hvilke Omveie vilde han nu *mon* gaa? | Krag, Ildliljen 313: Var der *mon* hos Magda noget af den Dragen mod det ukjendte? | Riverton, Skjulte spor 5: Skulde han *mon* være lidt beruset? | Garborg, Trætte M. 18: Er det ikke det største paa Jorden *mon* —: at være Digter?

Ønskesetninger.

288. Kjennemerket på disse er predikatets form, som er konjunktiv; men der er ingen fast regel for subjektets og predikatets plass: *Kongen leve! Leve kongen! Gud give at* —. *Give Gud at* —: *Gud være lovet! Lovet være Gud!* Garborg, Gaaden 34: *Takket være* Gunnars hemmelige Sendinger —. — Slike setninger har også innrømmende betydning: *Hermed være det som det vil.* Samtiden 1917, 206: Ethvert selvstændig folk, *det være* litet eller stort.

Ønskepartiklen *gid* er egentlig en sammendragning av *(Gud) give det*, og representerer derfor den oprinnelige ønskesetning, som derpå en *at*-setning er føiet til: *Gid han vilde komme*, opr. *Gud give det at han vilde komme.* —

Leddsetninger.

289. Om leddsetningenes logiske forhold henvises til §§ 23—42. Formelt adskiller de sig fra særsetninger ved at de ikke tilsteder inversjon av subjekt og predikat om de begynner med et annet ledd enn subjektet. Jfr. følgende eks.:

Særsetning:	Leddsetning:
Da kom han.	Da han kom —
Når kommer du?	Når du kommer —
Så falt han.	Så han falt —
Hvad sa han?	Hvad han sa —
Hvor bor hun?	Hvor hun bor —
Hvorledes lever de?	Hvorledes de lever —

Å merke er også at det innledende ord er trykksterkt i en særsetning, men trykksvakt i en leddsetning.

Anm. Tilsynelatende finnes dog inversjon i leddsetninger i uttrykk som: *om så var, når så er, om galt skulde hende, som sant var* o. lign., når disse nemlig opfattes som setninger med utelatt subjekt *det,* altså istfr. *om det var så* o. s. v. Men vi har her en levning av en foreldet ordstilling med predikatet sist, altså istfr.: *om (det) så var* o. s. v. og der blir således ingen inversjon, fordi om *det* utelates. Dessuten står nu for den ubevisste sprogfølelse *så, galt, som* ofte som subjekt. Jfr. foran §§ 78 og 85. — Derimot er der virkelig inversjon i følg.: Gran, Aandsliv II, 5: *Naar undtages et par fædrelandssange,* som har holdt sig gjennem melodierne. Men her sies også: *naar der undtages et par fædrelandssanger*, hvor *der* inntar subjektets plass. —

290. Formelt kan leddsetningene inndeles i følgende fire hovedklasser:

I. Oprinnelige *at*-setninger.

II. Setninger som innledes med spørrende ord.

III. Relative setninger.
IV. Forskjellige konjunksjonssetninger.

Oprinnelige *at*-setninger.

291. Det innledende ord *at* er opstått av pronomenet *þat* (jfr. tysk *dass*, eng. *that*), som oprinnelig var objekt for oversetningens verbum. Et uttrykk som *Jeg vet at han er død* er derfor opstått av *Jeg vet det: han er død.* (Ek veit þat: hann er dauðr; I know that: he is dead). Det er derpå overført til den følgende setning og er blitt trykksvakt. Sannsynligvis er da et nytt *þat* føiet til det første verbum som objekt, f. eks. *ek veit þat þat hann er dauðr.* Dette *þat þat* må da først være blitt til *þattat*, derpå til *þatat,* som da igjen er opfattet som *þat-at* (se Western, De engelske bisætninger, s. 11, note 1). Dette må være foregått i førhistorisk tid, for så langt tilbake som vi kan gå, finner vi disse setninger som leddsetninger innledet med *at.* Dette *at* kom da snart til å bli betraktet som et alm. setnings-innledende ord og blev derfor også brukt i tilfelle hvor det oprinnelig ikke hørte hjemme. I mange tilfelle blir det også utelatt.

292. *At*-setningene kan stå

1) som ***subjekt i helsetningen.*** I dette tilfelle utelates aldri *at:*

> Bojer, Theodora 9: Nei, *at det tar tid*, har nok en anden grund. | Lie II, 408: *At Styrmand Lind av og til kom der*, havde ikke undgaaet ham. | Lie, III 52: *At det var Kapteinens Datter paa Gilje* som kom hjem, løftede Sagen op i det opsigtsvækkende. | Kjær, Epistler II, 128: *At Alkibiades behandles en canaille* faar saa være. | Garborg, Gaaden 83: *At du har mistet Gorm* er værre. | Samtiden 1917, 228: *At Tyskland gik mot Belgien . . . .* har utvilsomt bidraget sterkt til at — | Collin, Verdenskr. 19: Dertil kommer, *at Amerika . . . . vil kunne trække til sig* — | B. B. III, 239: Almindelig blev sagt *at alene det værste vestenvejr kunde kaste havsprøjten saa højt.* | Gran, Aandsliv II, 245: Om alle disse forsøk gjælder, *at de er væsentlig blottet for skapende fantasi.* | Løchen, Digtning 43: Betegnende for denne store utvikling er, *at det ikke falder nogen av de græske tænkere ind at tvile* —.

Ofte innledes eller fremheves en sådan setning med skinnsubjektet *det*:

> Garborg, Gaaden 27: *Det* kunde sandelig godt hænde, *at han ikke vidste* hvad Forelskelse var. | Hammer, Wilhelm 14: *Det* er en bekjendt sak, *at han gjennem hele sit lange liv næret en yderst begrænset interesse* for kunstnere og lærde. | Caspari, Naturf. 141: *At Skaldene ogsaa har havt et skarpt Øie for Havets forskjellige Farvebelysninger, det* fremgaar af Udtryk som —.

Det settes alm. ikke ved invertert ordstilling: *Det er herved å merke at* —, men: *herved er å merke at* —.

Utelatelsen av *at* i dette tilfelle må betraktes som dialektisk, f. eks. Falkberget, Lisbet 195: *Det* var ikke morsomt *kjærringen laa og hadde raptus*, naar det kom fremmede tilgaards. Anderledes er å opfatte et uttrykk som Aanrud, Fortæll. I, 1: Aa ja, *det var nu det trængtes.* Dette er en utvidelse av *Nu trengtes det*, med fremhevet *nu*, se foran § 254. Således også i følgende:

> Grever, Sydhavet 26: *Det var henimot kveld at* vi hadde faat skibet løs. | Christensen, Liv 118: Men endnu *er det kun om middagen*, at der straaler varme fra himmelen. | Lie, Lykke 95: *Det var engang . . . at* jeg trodde. | Frich, Donna Franceska 4de kap.: *Det er jo akkurat af den slags ingredienser, at* man kan brygge de de største begivenheter. | Garborg, Gaaden 16: *Det var første gang han* nævnte mit navn. | Kjær, Epistler II, 58: *Nu var det første Gang, jeg* skulde sætte mig i Forbindelse med Skabninger som — | Garborg, Gaaden 107: *Det var en blank herlig Høstdag jeg* steg iland paa den gamle Præstegaardsbryggen. | Ibid. 50: *Det var egentlig først den Nat jeg* følte mig helt voksen.

Undertiden kan slike uttrykk bli tvetydige, f. eks. Raabye, Storbaaten 78: *Det var den vinteren storfloen kom.* Dette kan enten bety: *Den vinteren kom storfloen* eller *Det hendte den vinteren (da) storfloen kom.* Så også:

> Scott, Spøker 191: *Det var den tiden, at skomakerne gik gaardimellem.* | Hamsun, IV, 166: *Det var en Dag at* jeg fik det mer end almindelig travelt. | Krag, Offerlam 61: *Det var en fin Høstdag, at* «Garcia» atter laa hjemme. | Lie, Lykke 139: *Det var en tid i begyndelsen av deres egteskap, at* han hadde længtet efter at faa være i fred. —

I følgende kan der neppe være tvil om at meningen er *da* eller *som*:

Bojer, Rige 165: *Fra første dag, at* amtsingeniøren havde nævnt dette. | Samtiden 1917, 230: Meget snart burde *det øieblik* være inde, *at* Frankrike sa det forløsende ord. | B. B. I, 351: Da nu *den tid* var kommet, *at* kreaturerne skulde gjætes i skogen. | Asbj. & Moe II, 87: *Da tiden kom at* de kunde vente trollet. | Ring. Kjærligh. 174: *Tiden kom at* Kari en kveld klædte sig i den svarte kjolen. | Krag, Ada 10: Naar det led mod *Tiden, at* han og Kaptein Kruse skulde tage afsted. | B. B. III, 297: *Den tid var inne at* sneen gik. | Ring, Kjærligh. 182: *Da timen slog, at* bestyrelsen skulde møte hos den allerhøieste dame. | Kielland III, 429: Fra *det Øieblik, at* Lodsen er kvitteret, er Skibet en Klode, hvor —. | Konow, Ørken 61: *Stort var det vel ikke heller at* kineserne visste om de egne. —

I identitetsuttrykk er det likegyldig om *at*-setningen opfattes som subjekt eller predikativ:

Garborg, Gaaden 28: *Hovedsaken er jo, at* Margit og jeg faar sagt vore Medmennesker her, at vi vil være sammen. | Hammer, Wilhelm 14: *Følgen var, at* man mere og mere begyndte at beskjæftige sig med ham inden almenheden. | Garborg, Gaaden 49: *Enden blev at* Ella maatte med. | Ibid. 91: *Summen af det hele blev, at* der jo ogsaa var formildende Omstændigheter.

Men i slike uttrykk foregripes ofte *at*-setningen ved et *den* eller *det*:

Rolfsen, Læsebok IV, 13: Grunden skal være *den* at de norske sjøfolk er omhyggeligere med ladningen. — | Hammer, Wilhelm 38: Hans væsentligste adkomst til udødelighet . . . er . . *den*, at han . . . utbragte det første officielle hurra for den første tyske keiser. | Ibid. 14: Feilen i keiserhuset var *den*, at der manglet et fortrolig forhold mellem hoffet og —.

Å utelate *at* må også her betraktes som dialektisk: Ansteinsson, Svartskogen 58: Men det var vel *det* han ikke var lik andre.

293. 2) som ***objekt***. Her utelates, især i talesproget, meget ofte *at*:

Garborg, Gaaden 14: Mor sa *han saa engelsk ut.* | Ibid. 84: Ja, du forstaar *jeg liker mig.* | Ibid. 16: Jeg syntes *hvert Ord var til mig.* | Ibid. 22: Jeg ønsket *jeg kunde*

> *git hende fri.* | Ibid. 24: Han vilde tro *jeg var blit gal.* | Lie, Lykke 44: La du merke til hendes dragt, — du kan tro, *den ikke er sydd herhjemme.*

Men *at* finnes også ofte:

> Garborg, Gaaden 24: Aldrig i Livet turde jeg si, *at jeg vilde lære at tegne.* | Ibid. 17: Han hvisket mit Navn og sa, *at jeg var saa forfærdelig søt.* | Ibid. 18: En Stund efter hørte jeg *at Gjæsterne brøt op.* | Ibid.: Det var sikkert ingen som mærket, *at jeg blev borte.* | Ibid. 61: En behagelig dæmpet Stemme, som gjorde *at man følte sig tryg og vel* i hans Selskap.

At utelates aldri når *at*-setningen står først:

> Lie IV, 343: *At der er Trold i Mennesker,* véd enhver.

Heller ikke når et adverb kommer like efter *at*, hvad enten dette forårsaker inversjon eller ikke:

> Garborg, Gaaden 27: Havde de anet, *at ogsaa jeg var begyndt* at «tænke frit og selvstændigt». | Lie IV, 352: Da forstod Jo, *at nu vilde hun ta Raad hos Ganfinnen, og at han fik se til at berge sig ud i Baaden.*

Også et adverb eller komplement like foran *at* synes å hindre utelatelse:

> Garborg, Gaaden 26: Far glemmer *ganske at jeg er forelsket,* du skal gjerne se *han ikke vet* hvad det er. | Ibid. 96: Men efterhvert opdaget jeg *til min Forfærdelse, at den Frihet* jeg havde faat ved Mors Død *var mig til Gavn.*

Dog har nektelsen *ikke* ingen sådan innflytelse: *Jeg skrev ikke at du skulde komme* likesom: *jeg skrev at du skulde komme;* men: *jeg tror ikke han kommer,* likesom: *jeg tror han kommer.* Utelatelsen i følgende eks. er usedvanlig: Falkberget, Lisbet 314: Hun likte *ikke den gamle læste gudsord.*

Av to sideordnede *at*-setninger må i ethvert fall den siste beholde *at*: Normann, Riket 1: Hun sanset saavidt *det var manden* som var kommet tilbake fra kredsmøtet, *og at nogen av søstrene var hos ham.* | Ring, Veien 46: Kanske *hun sat* opved alteret, *at hun var kommet* sammen med brudgommen. Også om at-setningen er sideordnet et substantiv som objekt: Hamsun, Glæde 150: Jeg hører *deres Skridt* og *at de taler.* Likeså når den siste *at*-setning er underordnet den første: Kjær, Epistler II, 141: Det er med uendelig Vemod, *vi erindrer, at Gustav Frøding idag fylder* halvhundrede Aar. | Ibid. 31:

Jeg husker *Drachmann engang sagde, at det* som mest forstemte ham i Norge *var den historieløse Melankoli.* | Derimot: Kjær, Valg 29: Du maa ikke indbilde dig, *det er for din Skyld jeg blir* (= at jeg blir for din skyld). | Ibid. 30: Tror De ikke, *det er derfor det er* saa udspekulert hyggelig her? (= det derfor er så hyggelig her).

Når *at*-setningen foregripes ved *det,* pleier likeledes *at* å beholdes: *Han mente nu det at han ikke burde gjøre det.* Utelatelsen her maa betraktes som dialektisk: Ansteinsson, Svartskogen 22: Hun visste nok *det han ikke tålte store Sindsbevægelser.* Egentlig er der her ikke tale om utelatelse av *at,* men *det* gjør tjeneste som konjunksjon likesom oldn. *þat.*

Også når at-setningen står som biobjekt, må *at* beholdes:

Garborg, Gaaden 83: Det er den første Kjøkkenhave heroppe i Lia, og den *skyldes at jeg lumskelig har ledet en Kilde* ind i en totoms Slange. | Nansen, Tåkeh. 450: Men om ikke dette *skyldes at begge har hentet* fra samme kilder er usikkert. | Ibid. 443: *At bugten sies at gå fra det nordlige ocean* i sydlig retning kan ingen betydning *tillægges.* —

294. 3) som ***apposisjon*** til et overledd i oversetningen: Ibsen III, 169: Er *det rygte* sandt, *at du engang skal være kejserens efterfølger?* | B. B. I, 274: *Det ord* gik, *at i Granlien hadde blot annen hvær mann lykken med sig.* | Garborg, Gaaden 50: *Den synd, at jeg vilde noget andet* end at læse til Guvernanteeksamen. | Hammer, Wilhelm 23: Et brud paa *den tradition, at en ny monark altid først henvendte sig til sit folk.* | Samtiden 1917, 204: Der er sandhet i *det ord, at hykleriet er lastens tribut* til dyden. | Hammer, Wilhelm 32: Keiseren gik ind i det nye aar med *den faste overbevisning, at han havde sikret den europæiske fred* for en lang fremtid. | Ibid. 47: Samtalen . . . . er historisk nærmest av *den grund, at den øiblikkelig blev rapporteret til keiseren.* | Ibid. 25: I en dagbok meddeles under 14. juli *den historiske oplysning, at det er første gang* en tysk keiser og konge optræder i admiralsuniform ved et flaatebesøk. | Kjær, Epistler II, 111: Euripides . . . blev kaldt Kvindehader af ingen anden Grund end *den, at han i sin Digtning beskjæftigede sig med Kvinderne.* | Scott, Paaske 73: Og saa var det *det, at hønerne kaklet* hvergang de hadde værpet. | Nansen, Tåkeh. 469: Grønland, hvorfra det staar stor kulde med *det at det framom alle land er dækt med is.* | Lie II, 523: Men med alt *det, at han ikke fik se mere end snygge Glimt* af hende engang imellem, var der dog — | Garborg, Gaaden 96: For det var jo *det* med Sorg, *at den utdypet Karakteren.*

Mrk. det foreldede *på det at* med betydn. av hensikt: Kjær; Epistler II, 82: Siden har det ogsaa regnet hver evige dag, *paa det at de gamles Veirvisdom ikke skulde staa tilskamme.*

Også her finnes *at* hvor der likeså godt kunde stå *da*: Benneche, Støle 41: Desuten var han i *den alder, at han ikke rigtig kunde slaa sig sammen med gutungen.* Grunnen er at *den alder* her har samme betydning som *en sådan alder.* —

Når *at*-setningen står som apposisjon, utelates aldri *at* uten tilsynelatende efter det dialektiske *det*: Ansteinsson, Svartskogen 156: Det var da besynderlig rart *det han Far ikke kom*; samt når *det* er styret av en preposisjon:

Asbj. & Moe II, 15: Det var engang en mand som de kaldte Rike Per Kræmmer, *av det han hadde faret om med kram.* | Anker, Kjøn 268: Lunnene var som smurt med saape langt opover *av det vandet stod over dem* naar det var flo sjø. | Ansteinsson, Svartskogen 11: Kindbenene stakk noksaa meget frem ved Øinene, litt blanke *efter det hun netop hadde vasket sig.* | B. B. I, 273: Et sted, som solen bærer straaler paa, *fra det den gaar op* til den faller. | Scott, Jernbyrden 26: Jacob Andreas angret sig stygt *for det han hadde slaat saa fort til.* | Normann, Riket 44: Bare det nu blev *til det han kom.* | Asbj. & Moe II, 36: Han var blit saa mager og blek, *ved det han hadde vandret saa længe.* —

Særlig merkes *idet*, som nu alltid skrives i ett ord og kalles tidskonjunksjon: Garborg, Gaaden 112: Saa gik han, *idet han atter løftet paa Lueskyggen.* — En setning med *idet* meddeler ofte en kjensgjerning som begrunner det som oversetningen utsier, f. eks *Jeg kan ikke hjelpe dig, idet jeg har nok med å hjelpe mig selv*, og *idet* får da omtr. samme betydning som *fordi.* — Om utelatelsen av *det*, så setningen blir direkte styret av preposisjonen, se ndfr. § 296.

295. 4) Istedenfor *på den måte at* —, *i den grad at* —, *med den følge at* — sies almindelig bare *så (således, sådan, slik) at* —. I de almindelige grammatikker kalles disse setninger med et felles navn: (adverbiale) *følgesetninger*; men som det vil sees, uttrykker de ikke bare en følge, men også *måte* og *grad.* Formelt er de imidlertid alle *at*-setninger som nærmere utfyller oversetningens *så* o. s. v.:

> Hegna, Sverres 68: Det faldt sig engang *saa, at han paa hjemveien kom til at ride* sammen med lagmanden og datter hans. | Hammer, Wilhelm 45: Paa det sociale område hadde Bismarck strukket sig *saa* langt . . . . *at han havde fratraadt* ledelsen av handelsdepartementet. | Garborg, Gaaden 9: Jeg blev *saa* nervøs og fuld af Uro, *at Mor spurgte* om jeg var syk. | Hammer, Wilhelm 45: Han havde syslet *saa* længe med de sociale spørsmaal . . . høstet *saa* bitre erfaringer . . . . *at han ikke følte sig ubetinget beroliget* ved keiserens bemerkning. | Nansen, Tåkeh. 562: . . . uten for *saa* vidt *at de gjengir* en portugisisk tradition. | Garborg, Gaaden 51: Jeg var jo desværre *slik, at jeg husket* saa længe. | Ibid. 83: Javist burde jeg rødme, men *slik* en forbandet Skabningens Herre er jeg, *at jeg ikke gjør det.*

I dette tilfelle utelates hyppig *at*:

> Benneche, Sjørøver 147: Straks det var *saa* lyst *de kunde se* noget. | Falkb., Lisbet 31: Om *saa* galt skulde ske, *han brøt sig* gjennem døren. | Ansteinsson, Nikolai 20: Berte var *såpas, hun var oppe idag.* | Benneche, Sjørøver 50: Der var *saa* litet igjen, *han blev snaut halvmæt.* | Scott, Jernbyrden 241: Og dertil en haandfuld muggent mel, som skulde binde det hele isammen, *saa* meget *det holdt* under stekingen. | Scott, Spøker 120: Det var da *saa* meget *han hadde tak* over hodet. | Ring. Veien 287: Det var nu *saa* mørkt *de saa ikke* hverandres ansigter. —

Ofte opfattes da *så meget* og *såvidt,* som gjerne skrives i ett ord, som konjunksjoner:

> Scott, Sølvfaks 7: Det er mit hus . . . *saa meget du vet det.* | Haukl., Havet 31: Vinden var svag . . . bare *saavidt de gled ud.* | Garborg, Mot Solen 7: Det var bare *saavidt den ikke snakket.* | Krag, Bodil 10: Det var *saavidt han havde Stemme igjen.* | Grever, Sydhavet 24: Det var *saavidt jeg kunde holde øinene oppe.* | Lie IV, 348: De drog bare, *saavidt de havde til Livs Næring* for Dagen.

Hyppig overføres *så* til leddsetningen, endog om der står et *så* også i oversetningen:

> Mork, Dyr J. 14: Det blev *saa ungdommen rodde* til

presten uten voksenkar i laget den sommeren. | Givle, Brand 151: Skynd dig nu at spise, *saa vi kan komme avsted.* | Garborg, Gaaden 137: Jeg længtes *saa det kjendtes* som Sult og Smerte. | Kielland III, 424: Dermed faldt hele onkel Ivar . . . og klaskede Skallen i Gulvet, *saa det drønede* i alt Huset. | Garborg, Gaaden 89: Og saa blev der vel en Post at faa, *saa de kunde gifte sig.* | Kjær, Epistler II, 20: Og Pan skjærer en Grimace, *saa den ensomme farer op* i sanseløs Skræk. | Garborg, Gaaden 17: Jeg begyndte at skjælve *saa jeg hakket tænder.* | Nansen, Frilufts 188: En føler sig *så* lett *så en mest kunde fly.* | Asbj. Folke-ev. 77: Han trak frem de nye Skoene sine og pudsede dem *saa* blanke, *saa han kunde speile sig i dem.* | Elster, Harris 6: Jeg har levet her *saa* længe *saa jeg kjender alle skjæbner.* —

Sjelden utelates *at* efter *slik*:

Elster, Ilden 56: Ikke ta det for tungt — *slik det blir for svært* at bære baade for dig og mig. —

Endnu sjeldnere utelates *så*, medens *at* beholdes:

Lie I, 211: Hvad der gik af ham, *at han fandt sig saa vel* i Mor Andersens Sjømandsstue, var ikke saa let at sige.

Efter *så lenge* innledes leddsetningen undertiden med *til* istfr. *at*:

Bojer, Rige 201: Og *saa længe* sad han her og saa derover, *til han glemte sig rent hen.*

296. 5) ***som objekt for en preposisjon:***

I daglig tale, sjeldnere i skriftsproget, utelåtes her hyppig *at* efter enkelte preposisjoner. Flere tilfelle av utelatelse må ennu betegnes som dialektiske:

a) ***av***: Hammer, Wilhelm 14: Det kommer *av, at De ikke har set den.* | Garborg, Gaaden 42: Jeg havde faat en Følelse *af at Theologi og Kristendom kunde være to Ting.* | Hammer, Wilhelm 38: Under en konflikt med Schweiz i anledning *av, at den keiserlige regjering har fundet grund* til at utvise en schweizisk politikommissær. | Falkb. Lisbet 156: Han skrøt *av, han var mand* i sit eget hus.

b) ***i***: Kjær, Epistler II, 80: En tilfældig og overflødig Bacille i vor Tyktarm er Skyld *i, at vi blir gamle.* | Falkb., Lisbet 248: Lisbet grep sig *i hun graat.* | Ibid. 195: Bjørn vilde ikke skyldfolket hans skulde faa nys *i, det var litt skralt* med egteskapet hans. |

Mork, Dyr J. 3: Det var denne historien . . . som var skyld *i han maatte graate.* —

c) ***med***: Bojer, Theodora 22: Det ender *med, at vi maa klare os* uden dem. | Garborg, Gaaden 25: Det endte *med at Gunnar gik* hjemmefra. | Ibid. 7: Vi Barn var tidlig paa det rene *med at man maatte lure sig* til Livets smaa Glæder. | Hammer, Wilhelm 14: Det var disse motsætninger . . . som . . . gav stof til samtale, samtidig *med at det blev aabenbart* for enhver, at — |

d) ***mellem***: Nansen, Tåkeh. 447: Det ser altså ut til at det ikke er gåt lang tid *mellem at dette instrument blev kjendt* i Middelhavet, *og at det nådde* Nordboene. | Undset, Vaaren 218: Han kysset hendes nakke og skuldre *indimellem at han forsøkte* at finde greie paa hvad — | Bojer, Folketog 221: Var der en tid *imellem de sås*, så gik der breve imellem. —

e) ***om***: Collin, Vintersolhv. 154: Der kan derfor neppe være nogen tvil *om, at Malthus saa* altfor pessimistisk paa den menneskelige frugtbarhet. | Egge, September 17: Der var ikke mere end én mening *om, at hun hadde skuffet dypt.* | Hammer Wilhelm 43: Hermed falder ogsaa paastanden *om, at han nogensinde havde tænkt* at «grundlægge et dynasti». | Nansen, Frilufts. 200: Trots mannens elskverdige forsikring *om, at han nok skulde skaffe plass.* | Garborg, Gaaden 7: *At Gunnar skulde bli Præst* var mærkelig nok Far og Mor enige *om.* | Falkb., Lisbet 140: Han hadde som en aning *om, det var bare en drøm.*

f) ***opimot***: Lie V, 217: Saa har du tænkt mange Ting vel, — saadan *opimot Du blev voksen.*

g) ***over***: Garborg, Gaaden 21: Men den Nat blev jeg klar *over, at noget maatte ske* med mig. | Hammer, Wilhelm 1: Med en beklagelse *over, at der ikke længer hersket* et venskabelig forhold mellem —. | B. B. II, 326: En gammel kone, som klaget *over hun kunde ikke komme i kirken.* | Falkb., Lisbet 122: Bersvend var glad *over, det stundet* til vaaren igjen. —

Også med utelatt preposisjon:

Kielland III, 412: Hele den fine Forsamling kunde være *glad, at den vilde Helt laa* vel fortøiet i Kisten.

h) ***på***: Bojer, Theodora 11: Jeg har set uhyggelige eksempler *paa, at slige skillingsmagter kan fordunkle* en klar fornuft. | Garborg, Gaaden 28: Tanken *paa at han skulde nævne det* for Far gjorde mig ganske syk. | Hammer, Wilhelm 9: Etpar manende ord, som gik ut *paa, at det engang . . . maatte bli* ham forundt. |

Normann, Riket 43: Og Vally var det som fandt *paa de skulde ta* nogen av de gamle møblerne. | B. B. I, 279: Men jeg tviler *paa den gjør* hæsten din god igjen. | Falkb., Lisbet 192: Han sat og ventet *paa Lisbet skulde staa op.* | Moen, Uten Tro 35: Hun sitter ved vinduet og ser *paa sommeren kommer.* | Falkb., Lisbet 55: Hun blev staaende . . . og saa *paa han ordnet* med sakramentet.

i) ***tross***, alm. uten *at*: Kinck, Kærlighed 138: Helene's øine lyste store og mørke, *trods de var lyseblaa.* | B. B. II, 346: Mere yndig kunde det ikke siges hende *tross alle hørte.* | Benneche, Villenskov 68: Der var noget ved ham som han likte, *trods de i ett og alt var* hinandens modsætninger. | Benneche, Fleming 27: *Trods de ikke hadde samme principal,* forstod han —.

Da *tross* har samme betydning som *skjønt*, regnes disse setninger almindelig til de «adverbiale» og kalles *innrømmende.* Det samme er tilfellet med setninger som styres av *uaktet*, som sjelden har *at*: Christensen, Liv 79: Og det *uagtet at han var* ganske irreligiøs. Her kan også merkes setninger som styres av *forutsatt* med betydning av betingelse: Heiberg, Set 49: Hele jødefolkets historie likefra Adams tid, *forutsat at Adam var jøde.*

j) ***ved:*** Hammer, Wilhelm 30: Disse uttalelser . . . blev yderligere understreket *ved, at keiseren umiddelbart efter forlot salen.* | Nansen, Frilufts. 187: Nu er den tørret ut *ved at elven har skåret* sig frit løp. | Scott, Hest 78: Med hver dag, som gik, steg derfor disse menneskers pine *ved, at de ikke kunde faa* den døde jordfæstet.

Istedenfor preposisjon settes ofte det tilsvarende adverb, *derav, deri, derom, derpå* etc.:

Christensen, Samtiden 1917, 242: De armeniske myrderier faar imidlertid sin særegne karakter *derav, at de var iscenesatte* fra oven. | Kjær, Epistler II, 49: De havde Ret, Jean Jacques, ogsaa *deri, at De var det bedste* af alle mennesker. | Ibid. 59: Mit Øie er sundt enig med Bondens *derom, at den er styg.* | Ibid. 143: Hans Suverænitet som Digter beror ogsaa *derpaa, at ingen poetisk Udtryksform er ham fremmed.*

På lignende måte foregripes undertiden en objektiv *at*-setning ved adverbet *derhen:*

Krag, Ada 13: Ofte virked hendes sorgløse hvide Barneansigt *derhen, at han selv kendte sig sorgløs.*

297. Særlig merkes setninger som styres av preposisjonene *efter*, *fra*, *før*, *innen*, *siden* og *til*. Når disse preposisjoner nemlig har beholdt sin egentlige betydning av *tid*, regnes de i almindelighet for konjunksjoner og setningene for «adverbiale» (underledds-setninger). Hvis derimot preposisjonen står i nøie logisk forbindelse med det foregående verbum, således at *at*-setningen kan sies logisk å stå som objekt for verbalgruppen (se foran § 167), regnes setningene for «substantiviske» (overledds-setninger), se foran § 26. Denne deling er riktig fra et logisk synspunkt, men formelt er de alle *at*-setninger som styres av en preposisjon eller preposisjonal verbalgruppe.

1) ***efter***, a) Ytter, Sjøroveren 36: Har du sittet *forventningsfuld efter, at en uteblit kamerat skulde vende tilbake til dig?* | Ring, Seil 137: Han er *utaalmodig efter at jeg skal gaa igjen.* | Undset, Jomfruer 172: Hun længtet saa saart *efter at nogen skulde bry sig* litt for hendes skyld. —

Sjelden utelates her *at*:

Ibid. 166: Hun hadde bare længtet *efter han skulde snakke* litt med hende. —

b) Friis, Lajla 134: 8 dage *efter at der laa sne* paa alle marker, kan der staa frodig græs og blomster. | Riverton, Morderen 7: Jeg traf hende . . . nogen dage *efter at jeg hadde overtat gaarden* efter min far. | Hamsun, Wilhelm 46: Tre dage *efter at keiseren havde havt den samtale* med Caprivi, som —

Almindelig skrives da *efterat* i ett ord:

Garborg, Gaaden 9: En Dag *efterat Gunnar var reist.* | Ibid. 22: Morgenen *efterat Føllet var født.* | Hammer, Wilhelm 64: I løbet av de nærmeste tre maaneder *efterat han selv har tat roret.* —

Bare i denne betydning kan setningen stilles foran oversetningen:

Garborg, Gaaden 25: *Efterat Gunnar var reist*, blev det saa trist hjemme.

2) ***fra***, a) Lie V, 457: Dagen kom frisk og nytoet . . . *fra at Solguden havde badet sig.* | Kjær, Epistler II, 115: Men gaar Teatret ud *fra, at Allah er Allah* . . ., saa —.

b) Hammer, Wilhelm 43: Bismarck, som havde kjendt keiseren *fra han var gut.* | Bojer, Rige 120: *Fra han var tolv aar* . . . har han arbeidet for andre. | Prydz, Torbjørn 16: Hun havde kanske lært det derinde i dalen *fra hun var liten.* —

I denne sidste betydning, som er den hyppigste, står *fra* alltid uten *at.*

3) ***før***, alltid med tidsbetydning og uten *at*:

> Garborg, Gaaden 10: Men det varte længe *før jeg turde prøve det.* | Egge, September 133: Hverken Linda eller Harriet sa noget, *før de bød hverandre godnat.* | Hammer, Wilhelm 71: Det varte derfor heller ikke længe, *før nationens sunde sans fandt sit naturlige uttryk.* | Garborg, Gaaden 11: Kort *før Gjæsterne kom* sprang jeg op paa mit Værelse. | Castberg, Samtiden 1917, 204: Dagen *før de tyske tropper overskred* den belgiske grænse. | Garborg, Gaaden 27: *Før jeg reiste,* blev Margit og Gunnar gifte paa Mo.

4) ***innen***, eller (litterært) *forinnen*, har likeledes alltid tidsbetydning og aldri *at*; betyr det samme som *før:*

> Bojer, Theodora 40: *Inden jeg gaar*, maa du svare mig paa et spørsmaal. | Samtiden 1917, 299: Det varte ikke længe *inden man blev vidne* til dannelsen av det første lærde selskap. | Kjær, Valg 50: Jeg skal bli Politiker *inden Sol gaar ned.* | Ibsen IV, 30: Så har en eller anden gjort det på måfå her, *forinden man endnu vidste om dødsfaldet.* | Riverton, Morderen 9: Si fra mig at jeg ikke forlater gaarden her, *forinden jeg har faat talt med ham.*

5) ***siden*** har samme betydning som *efterat*; men medens predikatet efter dette siste ord alm. står i pluskvamperfektum, står det efter *siden* i preteritum:

> Hammer, Wilhelm 41: De tyve maaneder, som var gaat *siden han overtok regjeringen* (= efterat han *hadde overtatt* —).

Undertiden finnes tilsynelatende *siden at,* f. eks. Lie, Ulrichs 123: Det er ikke mere end en halv Time *siden, at han kom ned til mig* her i Haven. Men her er *at*-setningen ikke styret av *siden.* Det er et eksempel på den foran (§ 254) omtalte fremhevelse av et ledd ved *det er* el. *det var.* Meningen her er simpelthen: *For ikke mere enn en halv time siden kom han* ned til mig i haven. Så også i følgende:

> Aars, Smaa Dyr 116: *Det er nu mange aar siden, at* et litet jagtselskap tilbragte nogen glade dage paa Bolkesjø. | Ibsen III, 272: *Hvor længe er det ikke siden, at* dette var os forundt. —

I det siste eksempel kunde også *at* utelates og leddsetningen styres av *siden.* — *Siden* kan også betegne subjektiv årsak (se foran § 42, 3):

Kjær, Valg 63: *Siden du tiet,* gaar jeg ut fra, at du ikke samtykker. | Undset, Splinten 6: De hørte vel det offentlige til, *siden der ikke var bygget villaer her.*

6) ***til,*** a) Bojer, Theodora 13: Det hele indskrænker sig *til, at frøken Berle er min kusine.* | Hammer, Wilhelm 42: Men det ser allikevel ut *til, at han . . . . har været urokkelig overbevist* om at han . . . øvet en fredsmission. | Ibid. 23: En vakker dag vil hans majestæts «heftige temperament og militære iver» føre *til, at han sætter Bismarck utenfor.* | Garborg, Gaaden 35: Jeg la i det hele Mærke *til at de alle talte dæmpet.* | Lie IV, 438: Det var altfor urimelig vakkert *til, at det kunde være Løgn* alt sammen, mente han. | Falkb., Lisbet 69: Han var ellers vant *til hun svor,* naar hun blev sint. | Undset, Vaaren 150: Da de endelig fandt en plads, hvor der var tørt nok *til de kunde lægge sig ned* paa plæddet.

b) Garborg, Gaaden 23: Nu stod jeg og saa efter dem, *til de var helt nede* af Bakken igjen. | Ibid. 10: Med et gammelt Blaaforklæde gned og arbeidet jeg *til hvert Spor var borte.*

I denne betydning også *inntil*:

Garborg, Gaaden 52: Vi blev sittende andægtige og tause *indtil hele den vakre Bygd laa badet* i gylden Glans.

Undertiden finnes *til, inntil* efter et *så* i oversetningen, sjeldnere istfr. *før* efter en nektelse:

Kringsjaa XIV, 254: Trykket øges *så lenge, indtil det er steget* til 1000 pund pr. □ tomme. | Lie IV, 360: *Saalænge* hadde de snakket om Jenterne og Stasen nede i Dalen, *til Gygras Datter blev kjed.* | Andersen, Gamle Folk 114: Kom han først did . . . vilde det *ikke* vare længe *til han gjorde sig ærend hjem.*

Anm. Om forskjellen på *før* (*innen*) og *til* (*inntil*) når leddsetningen inneholder en tidsbestemmelse, merkes: *Før* eller *innen* brukes når oversetningens verbum har perfektiv eller inkoativ betydning, f. eks. Jeg tror *det vil regne* (d. e. vil begynne å regne) *før* solen går ned. — Han *spiste* (d. e. inntok et måltid) *før* han reiste. *Til* eller *inntil* derimot brukes når oversetningens verbum har durativ betydning, f. eks. Det *regnet* (d. e. holdt på å regne) *til* solen gikk ned. — Han *spiste* (d. e. holdt på å spise) *til* han blev mett. Efter *vare lenge* brukes *før* fordi det er d. s. s. der vil gå, eller gikk lang tid. Det *varte lenge* (gikk lang tid) *før* han kom. Efter *bli lenge* derimot almindelig *til: det blir lenge til* han kommer. Men: det *blev sent før* vi kom hjem. Se de anførte eksempler og slgn. Falk og Torp, Syntaks § 156, sl.

298. Noget lignende er tilfelle med preposisjonene *for* og *uten*.

1) ***for*** i forskjellige betydninger:

Hammer, Wilhelm 22: Der var sandsynlighed *for, at han vilde tilføre* den internationale politik et element av uro. | Collin, Vintersolhv. 56: Sandsynligheden taler altsaa *for, at en gradvis forbedring . . . vil medføre* . . . | Nansen, Frilufts. 90: Det var vel ikke fritt *for at karene dro på smilen.* | Egge, September 129: Jeg sørget *for, at han ikke kom til at fri.* | Moen, Uten Tro 6: De tok til at bli ræd *for, det var no galt fat med ham.* | Normann, Riket 57: Av bare skræk *for de usynlige skulde syne sig.* | Undset, Vaaren 149: Tiltrods *for jeg har jagtkort herute.* | Bojer Lea 316: Angsten *for at man skulde overmande hende.* | Lie IV, 363: Han var ræd *for, at han en Dag fandt hende ihjelsveltet.* | Egge, Lænken 18: Om han maatte opgi Striden *for, at denne Drøm kunde bli Virkelighet.*

Især hyppig i samme betydning som *fordi*: alm. uten *at*:

Moen, Uten Tro 18: Tak, snille Gud, *for du hjalp mig.* | Falkb., Lisbet 58: Hun stod og tænkte paa at hun endda ikke hadde takket Sivert *for han berget Bjørns liv.* | Andersen, Bispesønnen 82: Det skulde være hendes løn, *for hun hadde skaffet dem* aarets sukces i hænde. | Ibid. 99: Takk skal du ha, *for du naadigst gav mig lov at* — | Falkb., Lisbet 105: Han straffet hende ikke, *for hun svek Sivert,* men *for hun svek sig selv.* | Moen, Uten Tro 15: Jeg tænkte du var glad, *for du kunde faa holde paa,* jeg. | Ring, Seil 177: Det er vel *for det er saa sent* og folk iland sover, de ikke støier. | Ibid. 180: Saa hader han mig *for jeg klemte Cilles arm.* | Anker, Kjøn 46: Far blev prest *for han ikke fik bli skuespiller.* | Normann, Riket 1: Men ikke var Lorentine fortrøtten *for Sebulon undlot at hilse paa hende.* | Undset, Vaaren 130: Det var nok ikke *for du var no glad i mig* at du rev av mig klærne. | Ring, Seil 14: Dengang blev jeg gla *for at det slog.*

Preposisjonen *for* betegner imidlertid også en *hensikt*; da kan *at* aldri utelates, der skrives alm. *forat* i ett ord, og setningen kalles i almindelighet «hensikts-setning». Overgangen til hensikt sees i følgende eksempel: Garborg, Gaaden 84: Men de er vel nødvendige *for at jeg ikke skal bli «fet paa Sjæla».*

Undset, Splinten 14: Jeg er saa nøie paa hvor jeg kjøper *forat ikke Tulla skal faa no,* hun kan ha vondt av.

Jfr. hermed Ring, Seil 214: Eller er det ikke for mig du graater, er det *for at Cille skal bli ulykkelig*, hvor *for* betyr d. s. s. *av frykt for*, altså noget nær det motsatte av *forat* om en hensikt.

I høitidelig, især religiøs, stil finnes en hensikt uttrykt bare ved *at*: *Hedre din far og din mor, at det må gå dig vel.* Kielland III, 361: Lad dem holde Fingrene af Fadet, *at ikke den Krig*, som Mammons Afgudsdyrkelse har avlet, *begynder med at blæse* selve Præsteskabet overende. | Ring, Kjærligh. 116: Sirlig gaar hun paa taa, *at ikke silkeskoen skal smudses.*

2) ***uten.*** Når oversetningen betegner noget faktisk, har *uten* sin almindelige betydning (ty. *ohne*, eng. *without*); sjelden *uten at*:

> Egge, September 27: Men det overhører han og følger hende, *uten at det uleiliger ham* | Ibid. 124: Om eftermiddagen reiste hun, *uten at hun og Linda var kommet hverandre nærmere.* | Kielland II, 103: Alligevel gjorde den stille, lune Sommeraften sin Virkning paa dem, *uden at de mærkede det.* | Undset, Vaaren 162: Og *uten hun visste* hvorfra tanken kom, grep det hende.

Disse setninger kalles i de almindelige grammatikker merkelig nok «følgesetninger».

Men hvis oversetningen er benektet, får *uten* betydningen *undtagen* (eng. *but*), og kan da i almindelighet avløses av *hvis ikke* eller *medmindre*; *at* kan utelates:

> Egge, September 133: Det tør En jo *ikke, uten at En er gift* eller skal gifte sig. | Castberg, Samtiden 1917, 206: «*Intet* skal herefter bestemmes i verden, *uten at Tyskland og den tyske keiser er hørt.*» | Raabye, Storbaaten 13: De skulde *ikke* dræpe nogen, *uten at det var nødvendig.* | Hegna, Sverres 15: Han kunde *intet* se *uten han vendte øinene ende op.*

Forskjellig fra *uten* i begge betydninger er *foruten*, som betyr *ved siden av* (eng. *besides*): Garborg, Gaaden 156: Stuerten . . . vartet op ved Bordet, redet Senger, vasket Gulv og fyldte Olje paa Lamperne, *foruten at han svarte paa alle Spørsmaalene.*

299. Undertiden savner man en preposisjon, eller endog et helt uttrykk, foran en at-setning:

> B. B. II, 110: Men det var ikke *frit at der laa* drikkelag og slagsmaal efter ham (fritt for at). | Kjær, Valg 59: Vær glad, *at han er* som han er. | Hilditch, Røml.

17: Far og mor vilde bare takke Gud, *at de var blit frelste* (for at). | Lie, Ulrichs 114: Som en General holdt han Øie med sine Folk, *at de utførte hans Ordrer* (og med at). | Christensen, Gamle bygd 109: Han hadde staat paa vagt, *at hverken kvinder eller vin skulde befale* over ham (for å passe på at). —

300. En *at*-setning knyttes ofte til oversetningen ved hjelp av de relative adverber *som* (*likesom*) og *enn*; *at* utelates ofte:

a) Nansen, Tåkeh. 20: Det ser ut *som at våbnene var gjort av kobber.* | Ibid. 491: Det kunde se ut *som at dette stod i forbindelse* med et virkelig stedkjendskap. | Hammer, Wilhelm 44: Dette er aldeles ikke det samme *som, at han ønsker et brud* med sin mægtige nabo. | Christensen, Fogedgaarden 80: Det var *ligesom, at sommeren stundede mod sin slutning.* | Garborg, Gaaden 9: Det var *likesom en stor Glæde var tat fra mig.* —

Men ved siden av *som at* finnes også *som om* (se ndfr. § 340, 4). Står der bare *som*, er det ofte likegyldig hvordan det utfylles: Kjær, Valg, 47: Det er *som Dagene gik* mellem vore travle Fingre.

b) Garborg, Gaaden 127: Jeg har igrunden aldrig vært mere syk, *end at jeg er blit bra*, naar jeg moret mig. | Garborg, Mot Solen 66: Det var ingenting hun var ængsteligere for, *end at han skulde miste den Evne.* | Normann, Eiler 93: Kima var ikke kleinere *end hun magtet gjøre* jomfruen det efter. | Krag, Fortæll. II 173: De to unge var ikke ældre, *end de skulde vente med* Bryllupet et Aar eller halvandet. | Ansteinsson, Svartskogen 11: Men de var ikke værre *end de klarte sig.* | Kinck, Emigranter 89: Det var ikke mer *end smaadynningen fra nattens storm kunde bugte sig frem.* | Aanrud, Fortællinger II, 262: Det var ikke længer over bækkedalen *end en godt kunde høres over.* | Moen, Uten Tro 136: Han gik ikke længer op i skogen *end han kunde se ned til prestegaarden.* | Asbj. & Moe II, 77: Galere kan du nu ikke faa gjort det, *end jeg kan faa det rigtig igjen.* | Ibsen II, 109: Ej du aned, ej du vidste andet *end jeg gav det sidste.*

301. Endelig finnes ofte *at* føiet til hvor det strengt tatt ikke hører hjemme:

Nansen, Tåkeh. 491: Det kunde se ut som at dette stod i forbindelse med et virkelig stedkjendskap, *idet at bredden . . . på en merkelig måte stemmer.* | Ibid. 20: Det ser ut som at våbnene var gjort av kobber, *mens at bronsen endnu ikke var almindelig brukt.* | Dahl, Peder 18: Baade Mor og begge Gutterne stod i Tralen, *endda at Nordenvind og Slud gufsed indover dem.* | B. B. III, 48: Først efterhånden samlet hun hvad her var foregåt; — *hvorfor at det suttret* ensteds, *hvorfor at hun hadde* noget sårt over sit minne.

Andre eiendommeligheter ved *at*-setninger.

302. Et objekt eller adverb som i virkeligheten hører til *at*-setningens predikat, settes ofte i spissen av oversetningen, således at det tilsynelatende blir henført til dennes predikat:

Garborg, Gaaden 106: *Selv Ella* var det likesom jeg maatte *miste.* | Bojer, Theodora 63: *Det* tviler ingen paa du *gjør.* | Givle, Brand 151: Glemt den? Nei, *det* skal guderne vite, jeg ikke *har.* | Garborg, Gaaden 5: *Slik* trodde jeg længe det *var* overalt i Verden. | Ibid. 34: En hel Del Blade og Bøker, *som* jeg forstod at man burde *kjende.* | Hammer, Wilhelm 32: En værdighet . . . *som* vi har hans egne ord for, at han altid satte stor pris *paa.* | Lie, Knut 245: De Sider . . . *som* de smaa Piger bare kan være glade til, *at de slipper at tænke paa.* | Egge, Trøndere 58: Slængord, *som* de trode, *at bare han forstod.*

Således også Krag, T. T. 1917, nr. 41: Nu er der en ting til, *som* det kunde være bra *om en bymand sagde* til andre byfolk (her er *om* omtr. = *at*).

303. En *at*-setning får ofte samme ordstilling som en særsetning,

a) ved inversjon av subjekt og predikat, idet et annet ledd enn subjektet settes like efter *at*, som da aldri kan utelates:

Garborg, Gaaden 28: For Mor, som straks sa *at naturligvis var det det samme* som fri Kjærlighet. | Ibid. 19: Mor mente *at for mig var en mørk Kjole* mere praktisk. | Christensen, Samtiden 1917, 215: Man maa heller ikke glemme, *at vistnok er krigen*, ialfald formelt *aapnet av Tyskland*, men —. | Ring, Kjærligh. 139: Saa sa Blakken fra, *at nu fik de ivei igjen.* | Bojer, Fangen 156: Jens i Raulia syntes, *at ingen steder var det saa gildt* som heime. | Ring, Kjærligh. 213: Og det sandet presten, *at aldrig hadde hestene været stelt som nu.* | Bojer, Historier 44: Men de . . . svor og bandte paa, *at ferskt kjød vilde de ha.* | Bojer, Pilegrims. 4: Denne tungsindige lugt af hospital, der . . . ligesom fortæller, *at indenfor de mørke vinduer er der* noget uhyggeligt, som sker.

Det innskutte ledd kan være en annen leddsetning:

B. B. III, 245: Edvard visste, *at selv om det var Josefine,* som bad faren om penger, *gav han dem ikke ut til unytte.* | Ibid. 428: (Han) beviste det tydelig, *at blev hun nu forstøtt* av sin bror, *kunde hun ikke leve.* |

Eller både et adverb og en leddsetning:

B. B. III, 245: (Han) forklarte at *ofte, naar han kom, hadde han slikt stræv.* | Aanrud, Storkarer 47: Men endda værre var det, *at igaar, da det var tordenveir, saa var der kommet lynild i den.*

b) men også ellers:

Garborg, Gaaden 73: Den gamle blide Kone som lukket op for mig sa *at Frøkenen kom strax.* | Thorstensen, Anstands. 2: Da tænkte hans far og mor *at dette gik aldrig godt.* | Heiberg, Paradesengen 47: Jeg har jo sagt dig *at du maa ikke hengi dig saa meget til din sorg.*

Dette fører til at leddsetningen går fullstendig over til en særsetning, så *at* blir ganske betydningsløst og kunde avløses av kolon:

Ring, Kjærligh. 57: Og korsene stod . . . og meldte med sort og tydelig indskrift *at herunder hviler o. s. v.* | Garborg, Gaaden 169: Jeg tænkte ofte, naar jeg saa Professor Levy mellem sine Døtre, *at en Race med saa stærk Slægtsfølelse kan ikke dø.* | Gran, Aandsliv II, 101: Den gamle maksime *at i krig er alle vaaben tillatt.*

Dette antydes endog undertiden ved anførselstegn:

Egge, September 89: Senere har hun sagt, at «vi er mere end kamerater, vi er veninder».

Når da *at* sløifes blir der intet som viser at den følgende setning er en leddsetning:

Hamsun III, 76: Jeg forsikrer Dem for, *i disse Dage gaar han og funderer paa, om* — | Kjær, Valg 66: Ja, vil du tro, *han spytted ud en Mundfuld Kaviar* i sit Lommetørklæ. | Ibid. 52: Jeg skal si dig, *han kan ikke fordra mig heller.*

Den kan derfor også settes først:

Kjær, Valg 76: *Barkeland er ikke anderledes,* forsikrer jeg Dem. | Hegna, Sverres 105: *Baglerne vilde ikke* *vike mere end de hadde gjort,* saa det ut til. | Lie III, 254: *Familien levede,* forekom det mig, *til sine Tider temmelig daarligt.*

Eller de to setninger slynges fullstendig i hverandre:

Collin, Verdenskr. 19: *Dette mener jeg alene kan ske* derved, at —

304. Undertiden forekommer der en sammenblanding av særsetning og leddsetning (direkte og indirekte tale), idet predikatets tempus viser samme tidsforskyvning som i den indirekte tale, mens der samtidig tilføies et tiltaleord eller en interjeksjon som bare hører hjemme i den direkte tale:

Garborg, Gaaden 158: Jeg svarte *at Tak jeg levet saavidt.* | Ibid. 202: Hun smilte og sa rolig, *at kjære det kunde jeg sagtens,* hvis jeg gad. | Lie, Raklev 32: Og han svarte, *at jo, det havde han gjort bestandig.* | Hamsun, Sværmere 8: Og Præsten og Fruen nikker til alle *at Goddag, Goddag, de lærte nok snart hverandre at kjende.* | Hamsun, Høststjernen 17: Præsten svarte for mig *at Ja der var Manden.*

Dette drives meget vidt av Knut Hamsun, som kan la snart sagt en hvilkensomhelst setning, endog spørsmål, innledes med *at*:

Sværmere, 32: De svarer ikke mig paa samme Maade *at ja nu kommer De.* | Høststjernen 102: Frøken Elisabeth synes *at Ja tænk det er saa morsomt at gaa paa Kafé.* | Ibid. 14: Jeg maatte slaa det hen og si *at haahaa, der narred jeg dig godt.* | Sværmere 39: Naar den ene sa *at kom bare an, jeg skal olivenolje dig slig at,* saa svarte den anden *at godt, du skal komme just i rette tid.* | Høststjernen 14: Den unge Frøken kom til . . . og sa *at hvad var det for en rød Kardinal* han satte op her. | Segelfoss I, 106: Derfor svarer Lars Manuelsen med Vægt *at hvor er Brillerne mine?* | Høststjernen 13: Den gamle Præst kom ud til os igjen og sa *at om vi ikke kunde mure op en Stolpe.* | Segelfoss I, 7: (Han) tar sig Tid og svarer *at skylder jeg dig noget?* sier han. —

305. I dagligtalen forkortes en *at*-setning undertiden til bare *at,* idet det overlates til tilhørerne å utfylle den:

Skredsvig, Evens 110: Jeg blev saa sint at jeg lovet mig selv . . . . at hvis jeg kom fra det med Livet skulde du faa saa syndig Juling *at!* | Braaten, Hjulene 25: Hun var saa ræd og angst for ham, *at!* | Raabye,

> Storbaaten 33: Fy, det var saa stygt *at!* | Klæboe, Fykpaa 13: En ropte at han var saa sulten *at!* | Ibid. 14: Det var saa morsomt *at!* —

Også *så* istfr. *at:*

> Undset, Splinten 95: Han er saa ekkel *saa* . . . . Han er saa sippet *saa.* | Zwilgm., Maren 8: Det er saa stygt *saa.* —

Setninger som innledes med spørrende ord.

306. Disse er to slags, nemlig *avhengige spørresetninger* og *ubundne relativsetninger.* Om forskjellen på disse se den logiske del § 29.

Avhengige spørresetninger.

307. Disse innledes med spørrende *pronomener*, *determinativer* eller *adverb* (*hvem, hvad; hvilken*; *hvor*, *hvorfor*, *hvordan*, *hvorledes*, *hvorvidt*, *om*, *enten*, *når*), og kan stå:

1) som **subjekt** i helsetningen:

> Gran, Samtiden 1917, 257: *Hvad det gjaldt for os*, var ikke at smelte ind i en større enhet, men —. | Nansen, Tåkeh. 466: *Hvad Ginungagap egentlig var*, synes aldrig at ha ståt helt klart. | Christensen, Samtiden 1917, 251: *Hvem der i 1914 vilde krigen, hvem der da vilde krig til det tidspunkt eller senere, hvem der hadde formel eller reel uret dengang, hvem der har den oprindelige skyld . . . . alt dette* er nu i realiteten traadt tilbake. | Bull, Fra Holberg 112: *Om han har kjendt noget til deres skrifter*, er ikke godt at si.

Dette er forøvrig forholdsvis sjelden tilfelle, da slike setninger som oftest må opfattes som ubundne relativsetninger. Således kan også den første av de ovenfor nevnte opfattes. Merk også at setninger som begynner med *hvem der* eller *hvem som* i ethvert fall har form av relativsetninger. En avhengig spørresetning kan likesom *at*-setninger foregripes ved skinsubjektet *det*:

> Castberg, Samtiden 1917, 207: Selv midt under krigen har det bekræftet sig, at *det* bare er et tidsspørsmaal, *naar ogsaa Irland faar selvstyre.*

2) som ***objekt*** for et ytrings- eller sansningsverbum som *spørre, si, forstå, vite, se, høre:*

Benneche, Sjørøver 122: Han lot sig paa ingen maate merke med at han nu visste *hvem spøkelset var.* | Lie III, 321: Men han hørte alle Aandedragene, kjendte, *hvis det var.* | Christensen, Samtiden 237: *Hvad der senere foregik,* vet vi. | Hamsun, Børn 85: Marcilie vet selv *hvad gjøres skal her.* | Krag, Ada 51: Gud ved, *hvad for Sorg tynger hende.* | Ibid. 168: Før havde hun ikke vidst, *hvad Vaneliv var.* | Singdahlsen, Rettens 35: Jeg vil ogsaa gjerne vise fogden *hvad han ikke duger til.* | Garborg, Gaaden 8: Han saa jo heldigvis heller ikke *hvad vi hadde paa os.* | B. B. I, 422: Han husket deres barneaar, og *hvilken god gut han var.* | Hammer, Wilhelm 74: Vi har nævnt *hvilket indtryk Hohenlohe havde* av stemningen i ledende kredse. | Castberg, Samtiden 1917, 211: Dette kan ikke for nogen av dem overdække, *hvilke almene værdier kampen nu gjælder.* | Singdahlsen, Rettens 38: Mor hans spurte ikke *hvor han skulde hen.* | Christensen, Samtiden 1917, 242: *Hvor de skal flyttes hen,* vet de ikke. | Prydz, Torbjørn 18: Nu saa hun først ogsaa *hvor de øjnene var isblaa og kolde.* | Lie IV, 349: Hun Seimke vidste ikke, *hvor godt hun skulde stelle for ham.* | Garborg, Gaaden 1: Du spør, *hvordan jeg har havt det* i alle disse Aar. | Christensen, Samtiden 1917, 228: At ikke tyskerne ogsaa skulde ha lært, *hvorfor vi efter evne bør undgaa krig.* | Ibid. 252: De overveier . . . *hvorledes konkurransen vil utvikle sig* efter krigen. | Hamsun, Ny jord 154: Hans Kone ropte engang til ham *om han frøs.* | Givle, Hveps 37: Og da . . . . tør de ikke med Bestemthet si, *enten hun gik ut paa Gaten eller* blev staaende i Vestibulen. | Haukland, Gunnar 37: Det forekommer ham stundom, at de endog ser, *naar han sover.* | Kinck, Kærlighed 13: Man forstod ikke *naar han ironiserte* og *naar han talte alvorlig.*

3) ***styret av en preposisjon:***

Samtiden 1917, 285: Her kom det ikke bare an paa os . . ., men *paa hvad England trodde og frygtet.* | Castberg, Samtiden 1917, 201: Deres tryghet efter krigen vil bero *paa, hvilke idealer og principper seirer i denne krig.* | Samtiden 1917, 277: Bautepolitikken bestemmes dog *av, hvor vi styrer hen.* | Nansen, Tåkeh. 555: *Hvor han ellers kan ha været* på denne reise, savner vi enhver meddelelse *om.* | Prydz, Torbjørn 17: De havde lagt merke *til hvor Cornelia Hammer vandret ut og ind* i handelsboden dette sidste halvaar. | Lie IV, 542: Om hun var fornøiet *med, hvordan man placerede hende.* | Hammer, Wilhelm 20: Det er unyttig at spekulere over, *hvorledes utviklingen vilde ha artet sig,* hvis —. | Kielland III, 358: Jeg vil ingen Kiv yppe *om, hvorvidt det gamle Testamentes Skabelseshistorie er at opfatte* bogstaveligt eller billedligt. | Scott, Sølvfaks 41: Ret som det var, kom han til at undres *paa, om det kanske var egg eller unger i redet.* | Lieblein, Plytt 64: Igrunden er det ikke noget rart *i om hun gjerne vil skynde paa litt.* | Nansen, Tåkeh. 396: Uten at det oplyses *om enten anfaldet skedde land- eller sjøveien.* | Singdahlsen, Rettens 41: Der var ikke blit avtalt noget *om naar de skulde gifte sig.*

Undertiden innskytes spørrepartiklen *mon:*

Givle, Brand 7: Jeg har ofte siden tænkt *over hvad det mon kunde være* for en sær stemning. | Hilditch, Røml. 55: Han spiste saa litet, at man rent kunde undres *paa, hvad mon han levde av.*

308. Hvis *hvem, hvad, hvilken* er subjekt eller bestemmer subjektet i leddsetningen, tilføies almindelig *som:*

Scott, Aftp. 1916, nr. 573: *Hvem som* var reder og *hvem som* var skipper, se det er nok gaat i glemmeboken. | Bull, Fra Holberg 128: *Hvem som* ellers hørte til kredsen, er ukjendt. | Scott, Lystig 42: Jeg vet aldrig, *hvem som* vinder. | Givle, Hveps 37: Vi aner endnu ikke, *hvem som* er morderen. | Aars, Filosoferne 62: Jeg tænker herrerne tydelig nok har merket, *hvem* av os to *som* er staest. | Bojer, Hunger 172: Viljen til det uendelige spør hvem den kan bruke og *hvem som* er unyttig. | Haukland, Vildmarkens 134: De... væddet om *hvem som* havde den vældigste traver. | Singdahlsen, Rettens 35: Du faar aldrig rede paa *hvem som* har gjort det. | Bojer, Historier 151: Ikke kunde hun vel tvile paa, *hvem som* havde gjort det. | Ibsen II, 114: Han ved nok *hvad som* binder bundten. | B. B. IV, 325: Hvad forstår du? *Hvilke* hænder *som* har farvet altaret. | Haukland, Havet 15: Han gav hende en oversigt over . . . . *hvilke* fiskere *som* havde bragt sine smaa ladninger ind fra bankerne.

Dette *hvem som* o. s. v. er sannsynligvis et sammendrag av *hvem det er (var) som,* således at disse setninger allikevel rettelig blir å opføre som spørrende; jfr.:

Christensen, Tuntræet 13: Derimod vilde han gjerne vide *hvem det var som* havde stukket. | Hegna, Sverres

> 36: Guttene kunde ikke si *hvem det var* av de to *som* kom først til maalet. | Braaten, Kammerset 28: Skal jeg si dig *hvad det er som* gjør at elva tørker ind slik? | Edda X, 226: Ofte er det vanskelig at avgjøre *hvilke bestræbelser det er som* bunder dypest i hans natur.

Istedenfor *som* finnes i skriftsproget hyppig *der*, som dog nærmest må ansees for dansk. Dog kan *der* forsvares når det ikke behøver å opfattes som relativ, men svarer til skinnsubjektet *der* el. *det* i direkte tale, f. eks Ansteinsson, Hedemarks. 49: Hun visste så omtrent, *hvad der stod i dem* (direkte: *hvad stod der* i dem?). | Ibsen II, 114: *Hvad der blir gjort*, det rager ingen (dir.: *hvad blir der* gjort?). | Christensen, Samtiden 1917, 217: De maler stillingen gunstigere end den er . . . ved at fortie, *hvad der er skedd* (dir.: *hvad er der* skedd?). | Kielland III, 381: At bestemme, *hvilke Malerier der samles hos ham* (dir.: *hvilke malerier samles der* hos ham?). — Jfr. den tilsvarende bruk av *her*, som jo ikke kan være relativ: Scott, Jernbyrden 39: Dertil var han godt inde i bygdens anliggender, men visste ogsaa besked om verden ellers, særlig om *hvad her* skedde i Danmark. — Derimot ikke i Kielland III, 373: Fordi de ikke ved Besked om, *hvad der egentlig er Kunst* (dir.: *hvad er kunst* egentlig?). | Både *som* og *der* utelates når predikatet kommer sist: Collin, Verdenskr, 51: Der blev gjort *hvad gjøres kunde* (= *hvad som (der) kunde* gjøres; dir.: *hvad kunde der* gjøres?)

309. *Hvilken* tilhører vesentlig det litterære sprog. I talen og i naturlig skrift brukes i stedet *hvad for en*:

> B. B. IV, 366: De skal nok snart faa høre *hvad for en far de har.* | Egge, Lænken 28: Uthuset visste ikke *hvad for en* Kant det skulde falde til. | Garborg, Gaaden 63: Gud vet, *hvad* jeg var blit *for en* overmodig Dame, dersom jeg havde været vakker som Bolly. | Ring, Kulden 80: Det er vist ganske uforstaaelig for et voksent, fornuftig barnløst menneske, *hvad for* meningsløs glæde som kan være i det nonsens pjat en mor snakker om og til og med en unge.

Ofte utelates dog *hvad*, så disse setninger kommer til å begynne med *for*:

> Prydz, Torbjørn 151: Det blev ham pludselig . . . klart *for en daarlig figur han gjorde.* | B. B. V, 518: Læserne kan ikke let tænke sig *for en pine det var*

mig at måtte offre den. | Egge, Hals 166: Pastoren . . . . forstod ikke, *for en dyp natur Jens var.* | Nansen, Sibirien 56: Underlig å tenke på *for en lang reise meget av det vannet . . . . har gjort.* | Ring, Kjærligh. 88: Dere maa ikke bare evig og altid fortælle dem *for nogen elendige syndefulde skapninger de er.*

310. Subjektet i leddsetningen settes undertiden emfatisk foran oversetningen og fremkaller derved inversjon i denne:

Asbj. & Moe II, 261: *Det* visste de ikke *hvad var* (= de visste ikke *hvad det var*). | C. C. I, 14: *Tandpine*, se *det* ved enhver, *hvad er* (= enhver vet *hvad tandpine er*).

Undertiden, men mindre godt, henvises til dette subjekt ved et *det* i leddsetningen: Bojer, Folketog 27: Og *at spare* vidste han, hvad *det* var (= han visste hvad å spare var, eller: hvad det var å spare). —

311. Adverbet *hvordan, hvorledes* står undertiden med betydning av *hvor meget, hvor sterkt*, altså som gradsadverb:

Lie III, 309: Gud havde skabt hende slig, at jeg aldrig kunde glemme hende, og jeg saa, *hvordan hun hang ved mig* (d. e. hvor sterkt hun hang). | Bull, Fra Holberg 152: Et litet ytre træk viser *hvordan han helt er vendt hjem* fra den klassiske filologi til den nordiske historie (d. e. hvor fullstendig —).

Således også med et adjektiv som *stor:*

Kielland III, 377: Malerne kunde da fortælle og forklare, *hvorledes Naturopfatningen* og hele det maleriske Syn i hin Tid *var et stort Fremskridt* (d. e. hvilket stort fremskritt).

Dette fører til en mindre heldig bruk av disse adverber, hvor der likeså godt, eller bedre, kunde stå *at*:

Konow, Ørken 118: Vi har alt før *hørt hvordan soldaterne fik sig jord tildelt* . . . Vi har ogsaa *hørt at* en kinesisk garnison maa ha holdt sig her. | Ibid. 105: Vi han se *hvordan det var rigtig*, naar de fortalte at — | Ibid. 157: Vi har hørt om *hvordan disse billedhuggerarbeider ikke blev hugget i sten*, men fremstillet i stukko. | Ibid. 51: Huntington paapeker *hvordan det ikke er ganske rigtig* naar man — | Ibid. 53: Omkring Lop Nor har vi alt hørt *hvordan man kan paavise gamle strandlinjer.* | Krag, Ada 91: De holdt af . . . . at tale om Tiden, som vilde adskille dem: hvad de da vilde gjøre og lade, og *hvorledes de vilde mindes den dejlige Maaned*, de nu havde tilbragt, og *hvorledes de vilde søge at lade Tiden gaa* saa hurtigt som muligt.

Ubundne relativsetninger.

312. De ubundne relativsetninger forholder sig ganske på samme måte som de avhengige spørresetninger og kan formelt ikke skjelnes fra disse. Forskjellen er en logisk og er derfor omtalt foran (§ 29). Ofte kan det være vanskelig å skjelne mellem de to slags, og det gjør ofte ikke noget til saken hvorledes en sådan setning opfattes. — Forskjellen sees tydelig i følgende: *Ella realiserte hvad hun eide*, d. e. *solgte det som hun eide*, relativsetning; men: *hun fortalte hvad hun eide*, d. e. *hvor meget hun eide*, gav oplysning *om sin eiendom*, avhengig spørresetning. —

313. Likesom de avhengige spørresetninger kan de ubundne relativsetninger stå:

1) som ***subjekt:*** Christensen, Samtiden 1917, 223: *Hvad han faar bevist*, er at — | Collin, Verdenskr. 118: *Hvad jeg mener kan bevises*, er at —. | Sjelden, og bare litterært, brukes på denne måte *hvem*: Christensen, Tuntræet 66: *Hvem de anbefalede*, var godt faren. —

2) som ***predikativ:*** Garborg, Gaaden 7: Ingen av dem var *hvad man egentlig kalder religiøse Naturer.* | Janson, Erindringer 22: Søndagens feststund var dog, *naar det imponerende syltetøisbret skulde for en dag.*

3) som ***objekt*** for et verbum: Garborg, Gaaden 106: Ella realiserte *hvad hun eiet* og reiste til Zürich. | Christensen, Samtiden 1917, 227: Det gjælder at redde, *hvad reddes kan.* | Castberg, Samtiden 1917, 211: Vil de vove sit liv for at skaffe sit eget land, *hvad det trænger*, maa dette respekteres. | Garborg, Gaaden 39: Skulde vi nu faa være med at høste *hvad andre havde saadd i Blod!* | Samtiden 1917, 276: *Hvad det ene land har maattet finde sig i*, har ikke det andet land villet gjøre. | Christensen, Samtiden 1917, 252: Først krigen har for alle aabenbaret, *hvilke uhyre kræfter der bor i Tyskland.*

4) ***styret av en preposisjon:*** Gran, Samtiden 1917, 255: Det var, *efter hvad han selv ofte har fortalt*, med de største forventninger at han drog til Danmarks hovedstad. | Christensen, Samtiden 1917, 225: Dets materielt endog sterkere konkurrenter maa nøie sig *med hvad England behager at levne.* | Singdahlsen, Rettens 34: Tilsidst naadde han til *hvad Rønnaug Dølepladsen hadde forklart.* | Janson, Erindringer 243:

Der var en farmer, som bodde i nærheten *av, hvor vi hadde bygget kirke.* | Krag, Ildliljen 73: Vejen som skraadde op *til, hvor Wanda boede.* | Lie III, 572: Helt hen *til, hvor skogaasene løftede sig.* | Lie, IV, 346: Noget som mindede *om, naar en sten sveder.*

5) som **underledd:** Ibsen V, 283: Jeg kunde faa se ham, *hvad tid jeg bare vilde* (= saa ofte jeg vilde). | Hammer, Wilhelm 20: *Hvad Bismarck angik,* var han nu som altid paa det rene med at —. | Hamsun, Grøde I, 44: Kreaturerne gik nu og beitet paa Jordet og *hvorhelst de vilde.*

314. Er det spørrende ord subjekt i leddsetningen, tilføies også her almindelig *som* eller *der.* Men i dette tilfelle kan *hvem som* (der) og *hvad som (der)* ikke utvides til *hvem (hvad) det er som.* Heller ikke kan *der* beholdes som skinnsubjekt i den direkte form, og blir derfor alltid å opfatte som relativ:

Nansen, Tåkeh. 434: Skind, som de sælger til *hvem som vil kjøpe dem.* | Ring, Kulden 220: Alle staar de aapne for naturens liv og for *hvem som vil gaa til dem.* | Nansen, Tåkeh. 11: Om *hvad som lå længere borte* hadde grækerne meget dunkle forestillinger. | Bojer, Folketog 33: Den, som kunde greie ud, *hvad som kom fra bunden,* fra samvittigheden, og *det, som bare var regnestykke* af ærgjerrigheden. | Kjær, Epistler II, 51: *Hvad der dengang rørte mig dypt* . . . var Hallingdølernes Gjæstfrihed. | Christensen, Samtiden 1917, 236: Ansvaret for, *hvad der er skedd.* | Ibid. 229: Da tyskerne valgte at gaa gjennem Belgien, har de — efter *hvad der er fremkommet* — sandsynligvis været i den tro at —

Derimot uten *som (der)* når predikatet settes sist i setningen:

Nansen, Tåkeh. 415: Utkommet av *hvad ovenfor er fremholdt* (= hvad som er fremholdt ovenfor). | Gran, Aandsliv II, 8: At bringe under tak, *hvad bjerges kunde.* (= hvad som kunde bjerges). | Ring, Veien 235: Nu var han eiermand og vilde snarest mulig ha *hvad ham tilkom* (= hvad som tilkom ham).

315. Ved tilføielsen av *enn* eller *så,* undertiden *nu,* til det spørrende ord får disse setninger ubestemt (innrømmende) betydning, uten at det er mulig å avgjøre om de skal regnes til de ubundne relativsetninger eller til de avhengige spørresetninger:

Kielland III, 149: Hvad der hændte ham, *hvad der saa truede* — altid følte han sig saa tryg. | Castberg, Samtiden 1917, 211: Dette samkvem vil vaagne op paany efter krigen, *hvilket utfald denne end faar.* | Kielland III, 423: *Hvor meget hun end spurgte* . . ., saa fik hun ikke anden Besked. | Hilditch, Røml. 66: Hun hoppet muntert ved siden, *hvor saa de end gik.* | Bojer, Historier 44: Skaffe det skulde hun, *hvor hun saa tok det fra.* | Lie I, 245: Det var en interessant Historie, *hvordan den nu kunde ende.* | Lie V, 503: Paa Toften . . . sad Wangensten, *hvorledes han nu var kommen der.*

Enn og *så* kan utelates, men da får det spørrende ord sterkt trykk:

Kjær, Valg 109: Jeg er da vel endelig den samme Mand, *hvem der stemmer paa mig eller ikke stemmer paa mig.* | Kielland III, 149: *Hvad der hændte ham* . . . ., altid følte han sig saa tryg. | Hegna, Sverres 82: *Hvad dere gjør*, saa venter jeg at han aldrig kommer tilbake til hjembygden. | Garborg, Gaaden 108: *Hvor jeg traadte* rev jeg Spindelvæv over. | Haukland, Havet 31: Der gik hval *hvor de saa.* | Garborg, Gaaden 77: Det var aldrig anderledes *hvor gammel man blev.* | Castberg, Samtiden 1917, 211: Intet land, *hvor mægtig det er*, kan i længden . . . undvære de andres sympati. | Caspari, Naturf. 183: Hun er og blir dog, *hvor vakkert Hamsun har draperet hende*, et sensualistisk æggende Kulturvæsen. | Lexow, Stilfølelse 12: *Hvorom alting er:* den geometriske stil er den første virkelige stil. | Lie, Ulrichs 109: Det nyttede ikke, *hvordan han vred sig.*

Mrk. Lie, Vildfugl 196: *Hvor i Verden han kom, hvad i Verden han var beskjæftiget med* . . . . han var med sit inderste en fremmed deri. — Her ligger eftertrykket på *i verden.*

Så også *hvadenten — eller*: Hilditch, Sjøfortæll. I, 107: Han sidder paa sin stol ved ovnen, *hvadenten det er vinter eller sommer.* | Collin, Verdenskr. 47: Den lære, at magten er ret — *hvad enten den forkyndes av en stormagt, eller den forkyndes av klassekampens anarkister.* — Også med utelatt *hvad*: Garborg, Gaaden 82: Fanatikerne er Verdens Salt, *enten de drikker eller ikke drikker.* | Hegna, Sverres 35: *Enten solen sken, eller tordenveir skræmte, enten det var raat, tørt eller surt* oppe i fjeldet, saa maatte vesle Augun følge gjeita (§ 342, 6).

Bundne relativsetninger.

316. De bundne relativsetninger står som en nærmere bestemmelse (adledd eller underledd) til et ord i oversetningen eller til hele dennes innhold, og innledes med relative pronomener eller adverber, som dog ofte utelates. Om denne utelatelse og berettigelsen til å si at relativet er utelatt, henvises til § 35. Relativet kan nu alltid tilføies der hvor det mangler, men kan ikke alltid utelates der hvor det står.

Relativsetningene falder i to hovedarter, nemlig *nødvendige* og *unødvendige* (se foran § 34).

Nødvendige relativsetninger.

317. Disse innledes med:

1) ***som:***

> Castberg, Samtiden 1917, 201: Ved den sidste store nationale korsvei i Norges historie blev der . . . gjort et tilbaketog, *som har sat varige merker.* | Kielland III, 119: Der var kun en Tid, *som var værd at tale om.* | Castberg, Samtiden 1917, 202: Det blev herjet med ild og sverd paa en maate *som er uten sidestykke* i den nyere tids historie. | Ibid.: Den skjæbne, *som har rammet Belgien.* | Ibid. 204: Ingen, *som har det ringeste kjendskap* til det engelske folk og dets historie, vil negte at —. | Ibid. 208: Det er den eneste stormagt, *som har opretholdt frihandelen.* | Lieblein, Plytt 22: Allesammen hadde de Lokker, *som var lette at krølle.* | Garborg, Gaaden 154: Jeg fik god Tid til at tænke paa alt *som var hændt siden* —. | Lie, Ulrichs 129: Han er ikke av dem, *som det nytter at give Raad.* | Castberg, Samtiden 1917, 210: De maa taale krænkelser, *som ikke en stormagt finder sig i.* | Hilditch, Sjøfortæll. II, 178: Det hus, *som jeg paa den tid bodde i.*

Det kan også vise tilbake på en genitiv:

> Garborg, Gaaden 2: For de faa *Menneskers* Skyld, *som stod mig nær.* | B. B. III, 248: I de højere skoler kan der undertiden herske en ånd stik motsat *byens som skolen ligger i.*

Mrk. også Garborg, Gaaden 1: *Tak som spør*, hvor relativet viser tilbake på det underforståede tiltaleord.

Likeså et ord (substantiv eller adverb) som betegner *sted* eller *tid*:

> Scott, Jernbyrden 1: Det var endda *det aaret som kirken blev paabygget.* | C. C. I, 25: Jeg fandt Traaden, jeg fandt den pludselig, *engang som jeg mindst drømte derom.* | Prydz, Torbjørn 12: Derfor forstod han aldrig hvorfor hun ikke nogengang vilde komme og være hos dem før *nu som hun maatte ta sig av gutten.*

I skriftsproget finnes her meget almindelig *hvor* og *da* istfr. *som.*

2) ***der.*** Dette tilhører omtrent utelukkende det litterære sprog og kan bare stå som subjekt. — Lieblein, Plytt 6: Hun pratet adskillig, *der kunde ha været værd at nedtegne.* Hvis her det formelle subjekt *det* settes inn foran *kunde*, må *der* byttes om med *som*, fordi relativet da blir objekt for *nedtegne*: — *som det kunde være verd å nedtegne.* Se forøvrig om *der* og de tilfelle da bruken av det kan forsvares ndfr. § 548, 1.

3) ***hvem,*** som også bare er litterært:

> Samtiden 1917, 268: Det var vistnok flere ansete og sindige mænd, *om hvem man . . . kunde si at* — | Krag, Ada 256: Ada saa, at hans Ansigt var forandret som dens, *hvem Døden nærmer sig.* | Ibid. 59: Unge Kvinder, *hvem Livet har været haardt imod.*

I talesproget brukes i stedet alltid *som*, resp. intet relativ se ndfr.); men da *som* ikke tåler en preposisjon foran sig, må en sådan komme sist i setningen: *den mann om hvem jeg talte* = *den mann (som) jeg talte om.* Genitiven *hvis* brukes dog mere enn *hvem*, idet denne form også fungerer som genitiv av *som*: Krag, Ada 93: Ada ligned en av de Blomster, *hvis Farve er dæmpet, hvis Duft er en noget fjern Solduft.* Se ndfr. § 549.

4) ***hvad,*** nemlig efter *alt*:

> Garborg, Gaaden 32: Han . . . . gav hende ikke alene Lov til at læse og lære *alt hvad hun havde Lyst til.*

Er relativet subjekt, tilføies *som* eller *der*:

> Caspari, Naturf. 26: I det inderligste Samfund med *alt hvad som lever.* | Kjær, Epistler II, 118: Det gir sit taalmodige Besyv med i *alt, hvad der sker, og alt hvad der lides.*

5) ***hvilken,*** som bare brukes i skriftsproget:

> Krag, Ada 47: Egnen, *gjennem hvilken de kjørte,* var vakker. Lyse Lunde og grønne Sletter, *bag hvilke Solen sank* i lyserød Taake. —

I talesproget altid *som:* Egnen, *som de kjørte gjennem.* — 6) de relative adverber ***hvor*** og ***da,*** nemlig efter ord som betegner *sted* og *tid*:

> Castberg, Samtiden 1917, 201: Der findes neppe det nøitrale land, *hvor tausheten har ruget* saa tungt som her. | Garborg, Gaaden 5: Allerdeiligst er det *der, hvor Elven blir til Sjø* med svømmende Øer. | Hegna, Sverres 14: Folk vendte sig og saa *dit hvor hun gik.* | Kjær, Epistler II, 42: Den Tid er inde, *da det slet ingen Kunst er at leve.* | Hammer, Wilhelm 22: Paa en tid, *da han endnu bare var prins Wilhelm.* | Garborg, Gaaden 1: Vi mødtes *engang da vore Sjæle var som Voks.* | Hammer, Wilhelm 2: Men *nu, da det var bekjendt,* at prinsessen ventet sin nedkomst.

Undertiden finnes *hvor* også efter ord som betegner tid. Dette må dog sies å være dansk (tysk) og tilhører i ethvert fall bare det litterære sprog:

> Christensen, Fædrelandet 210: Paa *en tid, hvor* den danske bonde laa under for et tysk-holsteinskfarvet aristokrati. | Bull, Fra Holberg 223: Efter Holberg kommer en *tid hvor* paavirkningen fra de fremmede kulturer blandes. | Garborg, Trætte M. 168: Da kommer der tilsidst *et Øieblik, hvor* Valget staar mellem Vanvidet og Kristus. | Hamsun, Mysterier 42: Andre Narre har *Øjeblikke hvor de* skamrødmer for sig selv.

Vesentlig litterær er også bruken av de sammensatte adverber *hvorav, hvori* o. s. v. I talesproget brukes heller *som . . . av, i* o. s. v.:

> B. B. I, 489: Den mann, *hvorom her skal fortælles* — | B. B. V, 8: Du mener slike små sandheter *hvorav der går tyve på en tomme.* | Lie I, 221: Før den Tid, *hvori vi ovenfor har hensat Læseren.* | Ibid. 255: Den Haand *hvormed du arbeider.* | Elster, Harris 3: Saa ser jeg . . . bryggen, *hvorover det gamle svære piletræ luter.* | Ibsen, Frank 61: Den elskværdige måde, *hvorpå De forklarer* min ufuldkommenhed som danser. | Castberg, Samtiden 1917, 204: England svigter ikke de principper, *hvorpaa det har bygget sine institutioner.* | B. B. I, 281: Den er det eneste hus i dalen *hvorpaa han har anvændt pragt.*

Særlig merkes *grunnen hvorfor*, som i talesproget alltid heter *grunnen til at*:

> Kielland II, 270: Dette var ogsaa en af *Grundene, hvorfor* han havde forladt Hovedstaden. | Lie III, 270:

Der var *en Grund, hvorfor* hun maatte bo saa langt ude ved Strandkanten. —

Utelatelsen av det relative ord.

318. Det relative pronomen kan utelates i nødvendige relativsetninger *når det ikke er subjekt.* Dette finner meget hyppig sted i talesproget:

> Anker, Kjøn 72: Maatte han ikke likevel dø det minuttet *gud hadde forutbestemt?* | Christensen, Samtiden 1917, 216: Er det, *vi har opnaadd*, værd det, *vi har mistet?* | B. B. V, 270: Den fiende, *de begge vil tillivs.* | Christensen, Samtiden 1917, 217: De maal, *der kjæmpes for.* | Hammer, Wilhelm 16: Den maate *prinsen optraadte paa.* | Normann, Riket 176: En drukken der under rusens paavirkning tvinges til at snakke om *det, én i ædru tilstand heller vilde bitt tungen blodig end laant ord til.*

Mrk. *Han er en mann du kan stole på*; men: *Han er en bra ung mann, som du trygt kan stole på.* I siste tilfelle kan relativet ikke utelates fordi relativsetningen er unødvendig; se ndfr. § 331, sl.

Utelatelsen av det relative pronomen *som subjekt* tilhører ikke talesproget, men finnes ikke så sjelden i det litterære sprog, især når adverbene *der* eller *her* tilføies; predikatet kommer da sist:

> Benneche, Villenskov 120: Gik saa hen til et skab, *der stod* (= som stod der). | Normann, Eiler 23: Ingen av dem *her laa* (= som laa her). | Lie V, 164: Han fattede straks det myndige Tiltag, *her var gjort.* | Krag, Knarren 107: Bevares for Uveir *her kommer til Natten.* | Andersen, Samtiden 1914, 195: Et skrækkens bud til dem *her bodde.* | Lie IV, 403: Han følte sig usigelig ilde ved det Misgreb, *her var begaat.* | Hamsun, Sværmere 18: Nu var det tværtimod han *vilde betale hende* (d. e. han som vilde betale hende). | Scott, Hest 4: At ingen formaster sig at begjære nogen anden kvinde end den, *ham tilkommer* efter overleveringen. | Andersen, Hjemfærd 37: Det ringeste av det *hans var.* | Ibsen II, 276: Udover ringen av dem, *ham nærmest stod*, han intet så. | Gløersen, Det suser 95: Hver eneste kubbe *i skaalen var*, blev nøie set over. | Aanrud, Fortæll. II, 86: Da gjaldt det om at samle saa mange *paa sæteren var.*

Også i talesproget finnes uttrykk som følgende:

Mork, Dyr J. 37: Hele bygdens ungdom tok storvask til *denne festen skulde bli.* | Ibid. 137: Til denne *syttendemaifesten skulde bli.* —

Likeledes finnes relativet som subjekt utelatt når oversetningen er trukket inn i relativsetningen:

B. B. V, 24: Så mælder sig *alt du tror burde gjøres.* | Scott, Fønix 156: Jeg tænker paa den følelse, *jeg tror er nedlagt* i hvert menneskes bryst. | Hansson, Oplevelser 118: Der er kun én klasse skabninger, *jeg fra de dage kan erindre undertiden opførte sig* lidt ubehagelig.

Grunnen er øiensynlig at relativet ubevisst opfattes som objekt for oversetningens predikat.

319. Likeledes utelates meget ofte *hvor*, *da (når)* og *som* efter ord som betegner *sted* og *tid*:

a) ***hvor:*** Aanrud, Sidsel 116: Alle de steder, *de havde holdt til.* | Asbj. & Moe I, 259: Paa de steder *de søkte tilflugt og hjælp.* | Olsen, Jenisei 134: Det var ofte kun faa hundrede meter mellem hvert sted, *vi maatte over elven.* | Kjær, Epistler II, 51: Paa den første Gaard *jeg overnatted i Flaa.* | Asbj. & Moe I, 240: I den gaten *jeg tumlet mig som barn.* | Elster, I Lære 130: Han vækkes . . . næste dag i den avkrok, *de har slængt ham hen.* | Egge, Hals 125: Jeg blir et bedre menneske *her jeg sitter.* | Singdahlsen, Rettens 13: *Her han nu sat*, kunde han høre passiaren gaa. | Aanrud, Storkarer 2: Den lyse lange luggen kom godt til syne, *der den hang.* | Ansteinsson, T. T. 1913, nr. 107: Hvor det er smaat, smaat *der vi kommer fra.* | Elster, Landeveien 39: Hun saa saa overmodig ut *der hun stod.*

Slike setninger med *der* får undertiden tidsbetydning: Bull, Hævn 25: De dypblaa Øine hadde sin gamle Glans, *der hun laa og saa frem for sig* (= som hun lå der, mens hun lå der). Jfr. det foreldede bibelske: *Der han det sagde* —.

Grever, Sydhavet 69: Veien til hulen var langt kortere end fra findestedet og *dit jeg nu var.* | Asbj. & Moe I, 255: Jeg visste at jeg først paa morgensiden kunde naa frem *dit jeg skulde.* | Egge, Lænken 147: Jag dem *dit de hører hjemme.* | Egge, Trøndere 62: Han . . . . saa *did, spektaklet kom fra.* | B. B. II, 421: Det som det faldt hende ind at sige *i den stemning hun var.*

b) ***da*, *når*** eller ***som*:** Gløersen, Det suser 98: En dag *himlen mørknet til.* | Hammer, Wilhelm 54: I de *tre dage jeg har været her i Berlin.* | Bojer, Historier 216: *En kvæld, han sad her.* | B. B. I, 389: Han hadde ikke set Eli siden *den dag han hjalp til at bære hende op.* | Bojer, Fane 10: Det kan være litt sent at omvende sig . . . i *det øieblik huset staar i brand.* | Braaten, Kammerset 81: Slik var haanden hendes Alvilde den gangen *hun takket mig.* | Scott, Spøker 38: Ommund hadde heller ikke merket noget *de gangene han hadde gaat forbi.* | Aanrud, Sidsel 121: Meget er blit anderledes, siden *den første gang hun sad der.* | Lie II, 258: (Han) fandt færre og færre Tilhørere for sine Bedrifter fra *dengang han var Maanedsløitnant.* | Gierløff, Tryggen 5: Naar mor deroppe fortalte om *dengang hun var en liten pike.* | M. Lampe, Aftp. 1913, nr. 662: *Engang han kom hjem* fra annexet, hørte han — | Garborg, Gaaden 36: *Hvergang jeg blev forlegen* . . ., saa jeg ut —. | Anker, Kjøn, 332: Naar døren stod aapen til stuen, kunde hun høre *hvergang Augustin skubbet stolen væk* fra skrivebordet. | Kielland, II, 166: Men denne Stilhed mellem *hver Gang Adjunkten sagde*: «flere Byer.» —

Istedenfor *første (siste) gang* også bare *først*, *det første*, *sist*: Lie, Knut 143: Hun ligner sig selv mere i den senere Tid, end *først jeg traf hende herhjemme.* | Raabye, Storbaaten 15: Han sank nedgjennem jorden bedst det var, *først han veiret folk i nærheten.* | Benneche, Fleming 34: Wamberg var en af dem, som havde rendt dørene ned hos kjøbmand Echner, *det første Diderik kom til byen.* | Garborg, Mot Solen 6: Alt er uforandret fra *sidst jeg var hjemme.* | Gran, Sydlyset 183: *Sidst jeg var her*, var temperaturen i sekstigraderne. | Normann, Riket 97: Det var kommet et kjølig drag i luften siden *sidst han var paa dæk.* —

Likeledes hyppig efter tidsadverber som *nu*, *straks*, *øieblikkelig*:

Lie, Lykke, 62: Vi faar da sees litt oftere, *nu De er kommet til byen igjen.* | Scott, Hest 170: Men *nu stormen havde raset ud*, sænked sig atter stilhed og ro over øen. | Scott, Kari 18: *Straks hun blev alene med Kari*, klemte hun paa. | Scott, Lystig 52: Vi kjørte *strax vi blev færdig med frokosten.* | Hammer, Wilhelm 2: Klar til at salutere *øieblikkelig der kom melding.* | Normann, Riket 39: Han hadde selv foræret hende nattrøitøiet, *ifjor han kom fra Finmarken.*

Anm. Logisk blir disse setninger at opfatte på forskjellig måte. *Engang, dengang, hvergang* kan ikke skilles fra leddsetningen. *Dengang han kom* blir da en underledds-setning, men i *den gangen han kom* blir *han kom* en adleddssetning til *den gangen.* Men formelt er de alle relativsetninger. Jfr. også: Aall, Samtiden 1915, 211: Den gjælder *hver stund den sættes paa prøve*; her har vi en adleddssetning til *hver stund;* men formelt kan uttrykket ikke skilles fra *hvergang den settes på prøve,* som logisk er en underledds-setning. Således også efter *nu, øieblikkelig straks.* Men at disse adverber ennu ikke kan regnes som konjunksjoner, fremgår av at de er trykksterke, mens konjunksjoner, d. e. adverber som også formelt innleder leddsetninger, som *da* og *når*, er trykksvake. Jfr. også ndfr. *såsnart* o. fl.

320. Særlig merkes det tilfelle da relativsetningen slutter sig til et *så* (likeså), *således, slik* eller *samme* i oversetningen:

Lie IV, 356: Nu skulde han bøde *saa* mange halve Mærker Sølv, *som han havde gjort Baader.* | Elster, Mester 32: Det er utrolig *saa* mange *som kommer til mig.* | Nansen, Sibirien 267: Det er virkelig *så* lite fast fjell, *som stikker frem i dagen.* | Grever, Sydhavet 10: Dette var det værste øieblik paa hele dagen, *saa* sultne og tørste *som vi var.* | Scott, Kari 150: Kurven blev noksaa tung i længden, *saa* meget godt *som det var i den.* | Egge, Trøndere 83: Hun trodde nu ligevel ikke paa, at noget ondt kunde komme . . . *saa* flink en sjømand *som far var.* | Lie, Selje 7: Han skulde vel merke det, naar han nu kom iland og spurte sig for, *saa* aldeles uten Bud og Efterretning *som han i al denne Tid havde været.* | Lie, Ulrichs 30: Men vil du ikke ha dig et Glas Portvin — *saa lige ud fra Kulden som du kommer?* | Zwilgm., Emerentze 6: *Ligesaa* pludselig *som hesten var stanset*, ligesaa pludselig begyndte den at løbe igjen. | Prydz, Torbjørn 259: Hun sagde du . . . var lykkelig med *saadan som du havde det.* | Gran, Samtiden 1917, 255: Winther og Welhaven, *saaledes som de stod* for den unge Sars under hans Kjøbenhavnerophold. | Lie I, 296: Han skammede sig ved at gaa med gjemt Kniv, *saaledes som hidtil havde været hans Vane.* | Harbitz, Alexandra 48: *Saa snar som han var*, saa var dog fuglene fremme før han. | Lie, Ulrichs 34: Det gamle Handelshus var endnu, *saa sent som det var*, i travel Virksomhed. | Andersen, Bispesønnen 75: Smilet var *like* levende og bløtt, *som han nogensinde kunde mindes det.* | Elster, Mester 16: Der knyttet sig mange haap til ham — *slikt* et glimrende hode *som han er.* | Lie III, 627: Det kunde ikke falde ham ind at fare ud fra Kontoret og Forretningerne midt om Dagen, *slig som han nu sad i* *det.* | Hilditch, Røml. 104: Nils som rent hadde glemt, *slik som onkel Jens hadde tat paa vei.* | Bojer, Historier 46: Og *slig som hun fik luren til at laate* . . . . ja det har nok ikke hændt hverken før eller siden. | Hammer, Wilhelm 54: Samme dag *som det historiske opgjør finder sted.*

Meget hyppig utelates *som*:

Singdahlsen, Rettens 37: Det var skrækkelig *saa tørst jorden var.* | Egge, Wilhelmines 84: Det er da svært også, *saa uheldig De har været.* | Ring, Kjærligh. 212: Hun blev nok baade ferm og medgjørlig kjærring lell Modli endda *saa kaut hun kunde være til sine stunder.* | Ring, Bill. 28: Bare fordi man ikke kan passe snøvelen, *saa gammel og skral man er.* | Prydz, Torbjørn 12: For nogen andens skyld var hun vel heller aldrig kommet, *saa gjævt hun holdt det vesle hjemmet sit derinde.* | Singdahlsen, Rettens 38: De strøk sin vei *saa fort en bare kunde ønske sig.* | Egge, Hage 1: Porten . . . lukkedes ikke *saa langt Aaret var.* | Ross, Nordli 3: Det var ikke mere end han kunde bare sig for at graate, *saa stor han var.* | Aars, Smaa Dyr 21: *Saa nødig han vilde,* slippe maatte han. | B. B. V, 459: Storfjorden i solskin. Jeg husket ikke *så bred den var.* | Normann, Eiler 28: Men *saa mange de var*, sat ikke en eneste av dem tomhændt. | Garborg, Gaaden 136: Jeg spekulerer ogsaa litt av og til, ser du, *saa utrolig det høres.* | Lie, Selje 8: *Paa saa god en Fot han siden kom til at staa* med Skipper Rinnan . . . . der blev aldrig nævnt et Ord mere. | Singdahlsen, Rettens 26: *Saa gammel ungkar han var*, fandtes der allikevel ikke noget saa forbistret som kvindfolkgraat. | Hilditch, Røml. 39: Det er snart julekvæld, ja *saa nær indpaa det kan faa blit.* | Krag, Bodil 11: *Ligesaa karrig hun var mod sig selv,* ligesaa opulent vidste hun at udstyre sine unge Slegtninge. | Garborg, Gaaden 28: Man fik jevne paa Tingene *saa godt man kunde.* | Egge, Hage 264: Han maatte stanse og snakke med dem — *saa nødig han end vilde.* | Hjermann, Kamerater 42: Jeg glemmer aldrig *slik han saa ut.* | Sevaldsen, Prippe 25: De kunde ha godt av at se, *slik han stræver paa gaarden.* | Ring, Veien 61: Kanske far ikke var saa misnøid likevel med *slik det var gaat.* | Prydz, Torbjørn 65: De skulde komme til at blyges *slik de havde været mot ham.* | Normann, Riket 91: Første gang Sebulon Asterset merket det spøkte ombord i «Laila», var en bekmørk søndagskveld . . . . *samme aaret han kjøpte den.* —

321. Som det vil sees av eksemplene i foregående §, uttrykker disse setninger høist forskjellige logiske forhold, idet de både står som *overledds-setninger* (*Jeg husket ikke så bred den var* = hvor bred den var), *adledds-setninger* (*Samme dag som det historiske opgjør finner sted*) og *underledds-setninger* (*Porten lukkedes ikke så langt året var* = hele året; *Jeg spekulerer også litt av og til, så utrolig det høres* = skjønt det høres utrolig). — Særlig merkes setninger av denne art som uttrykker en ***tidsbestemmelse:***

> Kielland III, 358: *Saasnart en Gut er saapas Kar*, at han kan ta en Sten op af Jorden, kaster han den efter Katten. | Singdahlsen, Nord 23: Den tanke fristet hun at roe sig med, *saatidt selvbebreidelsene kom.* | Lie IV, 361: *Saa fort Grødgryden var hængt paa Skjerringen*, var det bare at ta den store Spilkummen og hente Sirup nede i Kjelderen. | Ring, Kulden 231: Svar paa det *saa straks du har tænkt det ut.* | Lie IV, 479: *Saa saare Doktoren vilde gi den syge det ind* i Medicinen, snudde og dreiede de Øinene op mod Loftet. | Castberg, Samtiden 1917, 207: Selve folket i Rusland . . . avskyr enhver krig, *saalænge ikke de slaviske smaa broderfolk er i nød* og kalder paa hjælp. | B. B. V, 116: *Saalænge kvinnen ikke kan stanse denne forfærdelige forret* . . . . sålænge vil den ene halvdel av menneskeheden være et offer for den andre. | Egge, Almue 187: Hans sprog . . . . befriedes mere for gadejargonen, *efterhvert som han gled ind i opbygelsestonen.* | Egge, Trøndere 62: Solen og himlen og sjøen og luften fik anden farve, *efterhvert som dagen skred væk.* | Egge, Hage 267: *Efterhvert som Dagen gik*, forekom det ham at han havde været her før. | Lie IV, 396: *Idetsamme han vaagnede*, syntes han —

Likeså setninger som begynner med *så sant* og har ***betingende*** betydning:

> Scott, Lystig 63: *Saasandt livet er arbeide*, saasandt begyndte det nu. | Garborg, Gaaden 106: Gjør det aldrig, *saasandt det ikke gjælder Livet.* | Scott, Paaske 24: Hun gik der hver eneste dag, *saa sandt det bare var pent veir.* —

Sjelden finnes *så* føiet til et substantiv:

> Dietrichson, Morgenbl. 1898, nr. 56: En Tidsel derude fra Odense Mark var og blev han dog altid — *saa Konferentsraad han var.* | Nordahl, Framgutterne 168: Saa beundringsværdig, som dr. Nansens viden-

skabelige theorier forøvrigt ved denne færd har vist sig at holde stik, vover jeg derfor med hensyn til polarstrømmen, *saa lægmand jeg er*, at være av en anden mening. —

Anm. Det må ansees som dialektisk å utelate både *så* og *som*: Falkb., Lisbet 3: *Snart det blev litt bar jord*, vilde de rive ned stugun. —

322. Av eiendommelige uttrykk merkes fremdeles følgende:

1) ***al den stund*** *(som)*, eg. *sålenge:*

Gran, Rousseau II, 155: Heller ikke er det let at begripe, hvorledes de kunde finde paa at dyrke jorden, *al den stund trærne gav dem sine frugter* uten noget arbeide fra deres side.

Men det brukes særlig til å nevne en kjensgjerning der anføres som en hindring for eller et bevis mot oversetningens innhold:

Bojer, Fangen 42: At begynde en landhandel oppe paa vilde skogen, *al den stund der var saa fuldt av dem nede i bygda*, det var noget andet. | Givle, Brand 196: Der var heller ingen grund til at anta at konsulen vilde ha tat en anden mands baat, *al den stund hans egen skjegte var like ved haanden.* | Aars, Smaa Dyr 75: Jeg skulde dog tro, at en slik omhu ikke her var paa sin plads, *al den stund folen allerede var saa vigtig*, som det vel er mulig at bli.

2) ***alt det*** med innrømmende betydning; eg. *tross alt det*, dernæst *hvor meget enn*:

Bojer, Historier 14: *Alt det han end spør og leder*, saa har ingen set noget til han Jo. | Lie II, 533: Men ubønhørlig lakkede det udover med Tiden; — *alt det Ovnen durede hyggeligt* i Stuen og lod, som intet var. | Ibid. IV, 348: *Alt det de søgte Berging* under Næssene, maatte de tilslut sætte ud tilhavs. | Nansen, Frilufts. 183: *Alt det jeg glante op*, så jeg ingen fugl.

Ofte utelates *det:*

Asbj. & Moe II, 107: Men *alt du ser hos kongen*, skal du si, du har det meget gildere og finere hjemme. | Aanrud, Sidsel 30: *Alt hun løb*, vandt hun ikke ind paa den. | Asbj. & Moe II, 50: *Alt hun graat og bad for sig og gutten*, saa hjalp det ikke.

3) ***det,*** eg. *efter* eller *ifølge det som*, alm. med betydningen *så vidt:*

Aanrud, Fortæll. I, 270: Kartlagt havde gaarden aldrig været, *det nogen vidste.* | Scott, Spøker 145: Der hadde ikke været penger før, *det nogen visste av.* | Normann, Riket 42: Men tjenerne de hadde fuldt op med mat og drikke, *det Eveline kunde skjønne.* | Krag, Knarren 127: Jomfru Døble havde aldrig smilet før, *det nogen kunde huske.*

Relativsetninger uten tilknytning til noget ord i oversetningen.

323. Setninger som innledes med relative adverber (*hvor, da, når, som*) slutter sig ofte ikke til noget enkelt ord i oversetningen, og har forsaavidt selvstendig betydning. De blir da egentlig ubundne relativsetninger, men adskiller sig fra disse derved at der ikke er nogen formell overensstemmelse mellem dem og de avhengige spørresetninger. — De står undertiden som overledd, men hyppigst som underledd med forskjellige adverbiale betydninger, og regnes derfor i almindelighet til de «adverbiale bisetninger».

324. Setninger som betegner ***sted:***

Castberg, Samtiden 1917, 204: Alene, *hvor der ingen offentlig sterk moral* er, er der heller intet hykleri. | Ring, Kjærligh. 208: Mindre grønne flekker . . . laa kastet ut mellem lyng og sten, *hvorhelst jord hadde kunnet fæstne* og mandsfot hadde naadd til. —

325. Setninger som betegner ***tid.*** De innledes med

a) ***når*** om det som gjentar sig, enten i *nutid* el. *fortid:*

Garborg, Gaaden 21: *Naar det regner paa Præsten,* saa drypper det jo som bekjendt paa Klokkeren (d. e. hver gang naar —). | Ibid. 8: Han hjalp mig med Arbeidet, *naar jeg var træt.* | Undset, Alder 132: Det snilleste av alt var, *naar De snakket med mig om Deres arbeide.* | Krag, Villum 166: Obersten ligte altid *naar han fik Ret* (eg. hver gang naar —). | Lie III, 546: Laura nød ordentlig, *naar hun kunde fortælle en Skandalhistorie.* | Ibid. IV, 7: Hun fordrog slet ikke, *naar de vilde sætte hende* med Sømmen ud i Pigekammerset.

Også om det *fremtidige:*

Garborg, Gaaden 2: Bind Baandet fast om Bladene igjen, *naar du har læst dem.*

Også *nårsomhelst:*

Prydz, Torbjørn 281: *Naarsomhelst hun vaagned* kunde hun høre ham ligge og puste.

b) **da** om en *fortidig* handling eller begivenhet:

Garborg, Gaaden 29: Det var nok en Lettelse for Gunnar, *da han reiste fra Gaarden.* | Lie III, 518: Det værste hun havde oplevet var, *da hun saa Mama kysse Fru Wanckel.* | Garborg, Gaaden 4: *Da Far havde staat paa Prækestolen* og snakket en Stund, begyndte Mor at graate. | Janson, Erindringer 24: Det sidste minde jeg har fra ham, er, *da jeg skulde reise til Kristiania.* | Krag, Ada 95: Hun mærked, *da de kjørte til kirken.* | Lie III, 137: Kan du huske, Marianne, *da de malte Laaven.* | Bojer, Theodora 33: Jeg maa tænke paa, *da vi som barn løb paa skøiter sammen.* | Nansen, Sibirien 55: Forhollene var helt endret fra *da vi gik in til Dickson-havnen.* | Nansen, Frilufts. 16: Så forskjellig fra *da jeg dro over her sist vinter.* | Lie, Knut 103: Hvorledes hun engang som Barn havde læst i Fars store græske Mythologi om *da Hades steg op av Jorden* paa sin Vogn og røved den skjønne Persefone. | Bojer, Rige 204: Det var minder om, *da han gik paa heierne og gjætet.*

Da brukes også i forbindelse med historisk presens:

Riverton, Morderen 109: *Da De uset av andre kommer frem til huset*, træffer De —.

Er der to sideordnede setninger som skulde begynne med *da*, kan *da* utelates ved den siste:

Ibsen, Frank 59: *Da De skulde til at læse op* det papir, De havde med, *og alverden var så spændt på det,* da stod De der og smilte.

c) **som**, omtr. med samme betydning som *medens* eller *idet:*

Elvestad, T. T. 1913, 266: *Som han sitter der*, har han litt av fjeldets og den graa jords ælde. | Egge, Majnætter 11: Men *som dagene gik*, blev flokken af grønne straa større og større. | Haukland Gunnar 20: Og varmen blev mere kvælende *som dagen led.* | Lie, Ulrichs 12: Et dæmpet Natlampeskin slog dem imøde, *som Døren gik op.* | Lie IV, 396: *Som han tog efter Trøien*, saa han en Orm. | Lie, Ulrichs 26: *Som den sidste Slæde forsvandt* i Veisvingen, vendte han sig og gik ind.

Også *altsom*, *eftersom*, *efterhånden som*, *best som*, el. bare *best*, *aller best*, *rett som:*

Kielland I, 424: Lærkeflokken minkede, *altsom den fløi.* | Garborg, Gaaden 30: *Eftersom de vekslende Billeder glider forbi*, ser jeg at — | Hammer, Wilhelm 4: *Efter-*

> *som aarene gik*, blev denne karakteregenskab mere og mere utpræget. | Ibsen, Frank 212: Og *efterhånden som du talte med mig*, blev jeg ligesom mere og mere dit bytte. | Kielland II, 65: *Bedst som han var i det ivrigste Kav* med Silden, kunde der komme et lunt Smil. | Bojer, Historier 216: Men *bedst som det var*, kom hun bort midt for øinene paa ham. | Singdahlsen, Rettens 7: *Bedst det var*, mørknet det til. | Mørk, Dyr J. 8: Men *bedst en skulde spørre*, var han væk. | Asbj. & Moe II, 225: *Allerbedst de sat*, saa traakket Per paa kalveskindet. | Ibid. 44: *Aller bedst prinsen vel hadde sat sig til brudebordet* med hende, kom der ind en gammel styg kjærring. | Elster, I Lære 5: *Ret som det var*, smilte han. | Bojer, Historier 226: *Ret som det var*, kravled han paa de gamle ben op paa en sten. —

Mrk. Ansteinsson, Svartskogen 67: Men (hun) trakk Årerne indpa og la sig stille, *vel hun var utkring Holmen.* Alm. heter dèt: *da hun vel var* —. —

326. Setninger som betegner ***årsak:***

Disse innledes alm. med de relative adverber *da*, *eftersom* og *såsom*, som derfor almindelig kalles «årsakskonjunksjoner». De betegner i almindelighet den *subjektive* årsak (se foran § 42, 3), men finnes også brukt om objektiv årsak. Disse setninger står gjerne foran oversetningen, men kan også finnes efter:

> Garborg, Gaaden 24: Tilsidst havde jeg en hel Plan. Men *da jeg forutsaa alle Vanskeligheterne ved at gjennemføre den*, surret den bare rundt i mit Hoved. | Ibid. 142: Det var jeg meget taknemmelig for, *da jeg ikke havde spist noget videre de sidste Dage.*

Undertiden kan også en setning som begynner med *når*, inneholde en årsaksbestemmelse. Dette må være utgått fra setninger som meddeler en fortidig kjensgjerning, f. eks. Hammer, Wilhelm 43: Det er rigtig, *naar en av hans tyske biografer siger* —. | Christensen, Samtiden 1917, 216: Det er dygtig gjort, *naar de krigførende magter har kunnet holde seiersillusjonen oppe.* | Scott, Lystig 71: *Naar Ebba allikevel holdt av mig*, har det vel skyldtes en viss ømhet. | Castberg, Samtiden 1917, 205: *Naar Tyskland ikke vilde nøies hermed, ligger* det spørsmaal nær. — En sådan kjensgjerning kan lett komme til å opfattes som årsaken til det som meddeles i oversetningen, således som i det siste eksempel, hvor der likeså godt kunde stå *da* som *når*. Herfra er skrittet til virkelig årsak ikke langt, således som i følgende:

> Garborg, Gaaden 17: Han skulde saavist aldrig gjøre det mere, *naar jeg blev saa bedrøvet* (= siden jeg blev så bedrøvet). | Lie, Knut 1: Ja, *naar du selv saa energisk forsikrer mig om det*, faar jeg vel tro dig (= *siden* eller eftersom du forsikrer mig —). | Krag, Ada 268: Alle de smaa bløde, velvillige Ord, der havde virket saa indtagende, *naar de kom fra den unge Kvinde* (= fordi de kom —).

327. Også setninger som begynner med *som* og viser tilbake på et foregående adjektiv (eller et substantiv som er bestemt ved et adjektiv), kan inneholde en årsaksbestemmelse. Disse setninger hører strengt tatt ikke hjemme her, fordi *som* virkelig viser tilbake på et enkelt ord, men av praktiske grunner tar jeg dem allikevel med her. Andersen, Gamle Folk 3: Han . . . . dugde til ingen ting, *krogrygget og dimøiet som han var*, d. e. fordi han var krokrygget og dimøiet. Således også i følgende:

> Bojer, Historier 44: Ja, saa kan en vel tænke sig, at jenten blev ræd, *alene som hun var* paa den enslige sæteren (d. e. fordi hun var alene). | Kielland III, 397: *Forfulgte som de var,* brændte den indbyrdes Kjærlighed blandt dem. | Lie, Lykke 72: *Alvorlige og streng treligiøse, som de var*, vilde de sikkert ogsaa bebreide hende. | Egge, Lænken 25: Det var let for ham at tro det, — *varm og ædel som hun var.* | Konow, Ørken 63: *Vilde barbariske krigere som de var*, er deres navn nedigjennem tiderne vedblit at være en skræk. —

Undertiden har slike setninger innrømmende betydning:

> Aftp. 1918, nr. 61: *Overmaade dygtig og populær som han er*, hører hans navn ikke til dem som nævnes i vort centrum (d. e. skjønt han er —).

328. Setninger som uttrykker en ***betingelse***.

Også disse innledes med *når* og utgår fra setninger med tidsbetydning: Kjær, Epistler II, 47: Stengadernes Mennesker svæver i en Vildfarelse, *naar de tror* det er et fattig Liv som —; eg. *i det øieblik de tror*, dernæst *for det tilfelle de tror*, men dette blir igjen det samme som *hvis de tror*. På samme måte:

> Bojer, Fane 45: *Naar han sover*, er det paa toget mellem de to byer. *Naar han spiser*, er det staaende. |

Gran, Samtiden 1917, 254: *Naar Welhaven interesserte sig for den*, var det fordi han ogsaa var skandinav.

329. Adverbet *som* står ofte med betydningen *således som* eller *på den måte som*. Disse setninger kalles almindelig «sammenligningssetninger», men burde heller kalles ***måtes-setninger:***

Garborg, Gaaden 83: Du spør *som du har Forstand til.* | Ibid. 2: Jeg vil svare dig, *som Ven skal svare Ven.* | Hammer, Wilhelm 14: Keiser Wilhelm den første var og blev soldaterkeiser, *som han tidligere havde været soldaterkonge.* | T. T. 1913, nr. 107: Vor hjerne var, *som jeg før har sagt*, usedvanlig klar. | Garborg, Gaaden 71: Livet var ganske bra *som det var.* | Nansen, Sibirien 147: Det er ellers underlig *som det går.* | Egge, Graa Haar 62: Det var snurrigt, *som en Mand kunde forandre sig* ned gjennem Tiderne. | Aars, Smaa dyr 70: *Som de bar sig ad*, kunde en næsten tro at — | Bojer, Rige 70: Dem kan du nu slaa ihjæl, eller sælge, eller mishandle, eller bruke, *alt efter som du er i humør til.*

Disse setninger med *som* står ofte som overledd, og *som* har da samme betydning som måtesadverbet *hvorledes:*

B. B. V, 363: Kan nogen av os huske *som vi var* for to år siden? Ibid. II, 336: Jeg har ænnu til gode at høre *som I levde sammen.* | B. B., Aulestad-brev 126: Jeg får ikke tak i *som du har det med folk.* | B. B. II, 433: Han gik bort i spejlet, men glemte det graa hår over *som han så ut.*

Eller *som* har samme betydning som gradsadverbet *hvor.* Det blir da nærmest *grads-setninger*:

B. B. II, 333: Han visste ikke selv *som disse øjne nu strålte av lykke.* | Ibid. V, 252: De kan ikke forestille Dem *som alle mine syke er blit glad.* | Ibid. 260: Kan du huske *som det grænseløse straks var over os!* | Ibid. 261: Dersom du selv hadde anelse om, *som du taler sant!*

Som det sees av eksemplene, er det især Bjørnson som ynder denne bruk av *som.*

330. Til de relative ord er også å henføre *enn*, som brukes efter *komparativ* og *annen.* Disse er nemlig ganske analoge med setninger som innledes med *som* og bestemmer gradsadverbet *så: Han er ikke så rik som jeg trodde: Han er rikere enn jeg trodde.* Jfr. også Rolfsen, Læsebok IV, 31:

Fjeldbygderne . . . holdt langt større buskap om vinteren *end de havde for til* (: så stor buskap *som de hadde for til*). I almindelighet kalles disse setninger for «sammenlignings-setninger»:

> Andersen, Gamle Folk 8: Han hadde vist skutt flere *end strengt nødig var.* | B. B. I 276: En har aldrig set vakrere barn, *æn hun er.* | Garborg, Gaaden 151: Paa den Maate blev Julen bedre *end jeg havde vovet at vente.* | Ibid. 96: Min Samvittighet var saarere *end jeg kan si.*

Enn står undertiden likefrem som *objekt:*

> B. B. III, 428: I større angst *æn han hadde villet syne sin svoger.* | Krag, Bodil 142: Det var noget skjønnere, noget ædlere og mere ophøiet, *end de to Hverdagsmennesker kunde naa* med sine Tanker. | Ibsen V, 106: For jeg har ikke gjort andet *end jeg maatte gjøre.* | Christensen, Fædrelandet 212: Norge viser sig at være et rigere land, *end det selv drømte om.* | B. B. III, 355: Josefine måtte ut med penger til en bokhandel — og det langt flere *æn hun hadde lyst til.* | Asbj. & Moe II, 202: Reven har vist stjaalet flere gjæs fra os *end bukken er værdt.*

Undertiden tilføies *hvad* eller *som*:

> Krag, Knarren 292: Det var nøiagtig tre hundrede Daler mere *end hvad Lieutenanten skyldte Prokuratoren.* | Bojer, Rige 59: At komme hjem blev isandhed ganske anderledes for Erik *end som han havde frygtet.* | Krag, Knarren 291: Det var noget andet, *end som Folk var vant til.*

Med innrømmende betydning: B. B. I, 338: *Ikke flere æn disse tre var*, saa tok de paa sig at klæ fjællet; d. e. skjønt de ikke var flere enn tre. Med årsaksbetydning: Lie III, 228: Folk sa, at, *ikke rigere end han var*, burde han sælge Hesten; d. e. da han ikke var rikere enn som saa. —

Enn utelates sjelden: Elster, Harris 15: Han saa farlig klokt paa sine forældre, *ikke større gutten han var.* —

Anm. Til disse setninger hører egentlig også de som innledes med *førenn*, opr. *før — enn*, idet *enn* da går tilbake på det komparativiske adverb *før*: *Han døde førenn jeg kom*, d. e. han døde før (= tidligere) *enn jeg kom.* Men *førenn*, som nu alltid skrives i ett ord, regnes som en konjunksjon, og disse setninger kalles derfor tidssetninger. Istedenfor *førenn* finnes hyppig bare *før*, og setningene hører da hjemme under setninger som styres av en preposisjon, se foran § 297, 3.

Unødvendige relativsetninger.

331. I de unødvendige relativsetninger kan det relative ord aldri utelates. Forøvrig kan i dem, likesom i de nødvendige, relativet være

1) ***subjekt:***

Bojer, Rige 3: Tiltrods for vinden og haglbygerne, *som nu og da slog sine hvirvler henover hustagene,* var gaderne dog fulde af lystige mennesker. | Garborg, Gaaden 3: Vi kommer gjennem den smale Grind bak Kirken fra Præstegaarden, *som ligger lav og lang under svære Kastanjer.* | Hegna, Sverres 3: Gutten, *som vel kunde være 3 aar paalag,* slap faren og tok til at leke med en bue. | Scott, Hest 67: Solen stod op og bragte det hvide slør til at løfte sig som en fin taage, *der lidt efter lidt forsvandt.* | Kjær, Epistler II, 130: Det lykkes ingenlunde Forfatteren at paavise nogen fornuftig Plan for Arbeidet. *Hvilket ogsaa vilde være formeget at vente.* | Nansen, Tåkeh. 483: Dertil kom, *hvad som for ham kanske veide tungest,* at en slik opfatning ikke — | Hammer, Wilhelm 73: Men fremfor alt saa nationen — *hvad der mere end noget andet bidrog til at vække misnøie* — at Bismarck —

2) ***predikativ:***

Castberg, Samtiden 1917, 203: Overfaldet paa Belgien var ikke alene . . . . en uret, men ogsaa en feil — *hvad uretten altid er.*

3) ***objekt:***

Castberg, Samtiden 1917, 204: Det var denne grundfølelse, *som traktatbruddet mot Belgien krænket* . . ., som ikke kunde motstaaes. | Ibid. 202: Da Tyskland med sine hære brøt ind i Belgien, *som det hadde traktatmæssig pligt til at forsvare,* . . . blev —. | Nansen, Tåkeh. 39: Vistnok er den ham tillagte værdsættelse av øens omkreds henved dobbelt for stor, *hvilket da også Strabo anfører* som bevis for at Pythias var en løgner. | Nansen, Frilufts. 19: Han tok mig for en fant, *som de jo har betaling av staten for å gi mat* på disse fjellstuene.

4) ***styret av en preposisjon:***

Lie II, 235: Flere Skipperfamilier . . . ., *som Madamen havde været i Land og drukket Kaffe hos.* | Garborg, Gaaden 121: Selv naar hun tumlet sig i de vildeste Paradokser, *hvad hun ofte moret sig selv og* *andre med.* | Hammer, Wilhelm 40: Keiseren mistænker ham for at føre en fordægtig utenrikspolitik, som gaar i retning av et brud med trippelalliancen og en nærmere forstaaelse med Rusland — *hvad keiseren ikke vil være med paa.*

Å utelate relativet i slike setninger må ansees for mindre godt, da meningen derved let kan forvanskes. Bojer, Troens 132: Han var den hjemkomne søn, *alle viste sit venligste ansigt.* Dette gir inntrykk av at der også var en annen hjemkommen søn.

332. *Hvem* og *hvilken* er vesentlig litterære:

Krag, Ada 259: Som Ætling av en gammel Jorddrotfamilie havde hun i Grunden ikke meget tilovers for Embedsmændene, *hvem hun betragtet som Statens Kontorfolk.* | Ibsen, Frank 27: Jeg er en menig folkerepræsentant, *hvem ingen har tænkt på at betro regjeringens byrde.* | Lie III, 223: Det er disse Heste, der har givet Engelskmændene Smagen for deres Karjolsport i Norge, *hvilken de nu prøver at føre over til sit eget Land.* | Krag, Ada 46: Det var Zigøjnere, *om hvilke Ada havde hørt saa meget tale.* —

Noget mere brukelig i naturlig sprog er genitiven *hvis*, som dog også i de fleste tilfelle må kalles et litterært ord:

Lie I, 9: Paa et langagtigt Bord stod en Lampe, *hvis Skjærm samlede dens Lysning stærkt.* | Castberg, Samtiden 1917, 206: Et Stor-Tyskland . . . med avgjørende indflydelse over . . . alle de smaa nabolande, *hvis rolle skulde være at tjene som drabanter* om den altyske sol. | Ibid. 212: De store demokratiske statssamfund i Europa, *i hvis rækker ogsaa Rusland nu synes at skulle indskrives.*

333. Innledet med ***relative adverber:***

Castberg, Samtiden 1917, 208: At en vældig krig som denne, *hvor verdens største magter kjæmper paa liv og død*, nødvendigvis maatte føre til saadanne vanskeligheter, . . . er — | Christensen, Samtiden 1917, 236: I begyndelsen av krigen synes tyske soldater . . . at ha frygtet bakhold overalt, *hvorfor de undertiden uten virkelig aarsak er gaat til offensiven* mot den civile befolkning. | Lie III, 303: Den lidt sammenknebne Mund, *hvorom der laa et eget selvkjærligt, ikke let udgrundeligt Smil.* | Castberg, Samtiden 1917, 206: Saavel før krigen som i dens første tid, *da seiren syntes dem viss*, har fremragende tyske mænd med tilstrækkelig

> tydelighet aabenbaret planerne. | Kjær, Epistler II, 51: Den næste Morgen, *da jeg stod op*, var Gaarden som uddød.

De sammensatte adverber *hvorav*, *hvorom* etc. er vesentlig litterære.

I forbindelse *så(ledes)* — *som* utelates i disse setninger aldri *som*, men alm. *så:*

> Hammer, Wilhelm 2: Med undtagelse av i Wien gjorde den, *som rimelig var*, neppe nogensteds sterkere indtryk end i Berlin. | Scott, Sølvfaks 3: Men *som rimelig var,* vilde Sølvfaks ha sine rotter for sig selv. | Wiers, Krøniker 1: Et nyt Bergen har reist sig paa det svundnes Tomter, — *som ret og rigtig er.* | Bojer, Historier 44: Sauerne gik borte i fjeldet, sa hun, *som sandt var.* | Scott, Hest 111: Trak havet sig, *som ofte hænder*, langt tilbake, kom grunderne og de blinde skjær op. | Garborg, Gaaden 13: Det var ham, *som han sa*, en behagelig Overraskelse. | Egge, Graa Haar 9: De bor tre eller fire sammen — *som rummet er stort til.* —

334. Unødvendige relativsetninger innledes ofte med *påpekende* istedenfor relative ord, idet enkelte forfattere synes å tro at dette er mere norsk (se Falk og Torp, Syntaks, side 145 nederst):

> Krag, Ildliljen 73: Det var Dagen efter Pers Examen, *den han havde bestaaet flinkt.* | Frich, Polarnatten 104: Langt deroppe laa det forjættede land og ruget over sin tusenaarige visdom, *den menneskene endnu ikke kjendte.* | Konow, Ørken 71: Asokas ældste søn residerte i den gamle by Takschasila, *den grækerne kaldte Taxila.* | Kielland III, 383: Berømt for sine Fuglehunde, *dem han selv opdrættede.* | Krag, Ada 174: Handelshusene med de halvt udviskede Navne, *dem Byen kunde udenad.* | Garborg, Trætte M. 48: Disse Talemaader, *dem Gud forbande*, blander sig uvilkaarlig ind. | Andersen, Gamle Folk 6: Det værked i benene, *dem han havde frosset fordærvet* dengang han var med i krigen. | Ibid. 100: Indhegnet av en tæt, graa skigard, *bag den en forvokset syrinhæks kvister stritted.* | Ibid. 125: Det dybe portrums ly, *udenfor det gadens menneskemylder strømmed.* | Konow, Ørken 21: Alt vand kommer ned fra de høie fjeld rundt om, *der regn og sne falder i mængde.* | Ibid. 51: Og saa søkte de over mot Europa, *der nedbøren var større.* | Andersen, Gamle Folk 42: En gemytlig kneipe i St. Pauli, *der øllet var kvægende* og jomfruen kippen og net.

Å bruke de sammensatte adverber *derav*, *deri* o. s. v. på denne måte er i ethvert fall ikke norsk, selv om det er hyppig i svensk:

> Aall, Samtiden 1915, 218: Den utgir et tidsskrift . . ., *deri en principiel kamp føres mot nationalistisk rethaveri.* —

Heller ikke *dit* kan anbefales brukt på denne måte:

> Anker, Kjøn 6: Hun stirret ind over gjærderne, *dit byens rikfolk bodde.* —

Sjelden finnes det påpekende *der* i nødvendige relativsetninger: Ansteinsson, T. T. 1913, nr. 107: Jeg tilhører et land *der alt er smaat.* —

Relativ tilknytning istedenfor sideordning.

335. Istedenfor: «*To av herrerne; jeg husker ikke nu hvem de var*», er det meget almindelig å skrive: Hamsun, Mysterier 132: To af Herrerne *som* jeg nu ikke husker *hvem var.* Flere eks.

a) *Relativet er subjekt*:

> Riverton, Morderen 119: Et mystisk væsen, *som* jeg ikke aner *hvem er.* | Aanrud, Fortæll. I, 258: Der var altid en eller anden aparte sving paa det, *som* de ikke skjønte *hvad skulde være til.* | Lieblein, Bedre 213: Denne deilige, inderlige Skøieragtighed i Øienkrogene, *som* ingen kunde blive klog paa, og ingen vidste, *hvad gik ud paa* [her er *som* først objekt for *bli klok paa*, og underforstaaes derefter som subjekt for *gik.*] | Konow, Ørken 35: Deres sprog er fuldt av persiske ord, men indeholder ogsaa meget underlig, *som* vi ikke vet *hvor kommer fra.* | Benneche, Fleming 148: Gavtyve, som ingen rigtig vidste *hvor kom fra.* | Riverton, Aftp. 1915, nr. 447: Det var likesom han lette efter nogen, *som* han ikke visste, *naar eller hvor vilde dukke op.* | Folkebladet 1899, 91 b: Smaa Butikker, *som* en knapt forstaar, *hvordan kan existere.*

b) *Relativet er objekt:*

> Aanrud, Fortæll. II, 79: Og her er en sølvring, *som* hun aldrig har villet sige, *hvor hun har faaet.* | Aanrud, Fortæll. I, 237: Noget avgjørende vigtigt, *som* hun ikke kunde faa fred, *før hun fandt.* | Ibid. 276: Og altid havde han . . . spikket og arbeidet paa rare ting, *som* ingen begreb, *hvad han mente med.*

Det må ansees for mindre godt å erstatte relativet med et annet pronomen i den avhengige spørresetning: C. C. I, 133: En av disse . . . Kvindeskikkelser, som Heine besynger i sine Lieder, og *som* man ikke ved, om *de* tilhører Luften eller Jorden. —

Konjunksjons-setninger.

336. En hel del ledd-setninger, som opr. tilhører en av de foran nevnte klasser, kan nu ikke lenger erkjennes hverken som oprinnelige *at*-setninger, spørresetninger eller relativsetninger. Visstnok kan de ad sproghistorisk vei påvises å høre til den ene eller andre av de nevnte klasser, men hertil kan en grammatikk som utelukkende behandler nutidssproget, ikke ta noget hensyn. De blir derfor her å opføre for sig efter sit eneste formelle kjennetegn, nemlig de innledende ord eller konjunksjonene. Hvad deres logiske forhold angår, henvises til behandlingen foran (§ 41). Så vidt mulig stilles dog også her de setninger sammen som uttrykker det samme logiske forhold.

337. Setninger som innledes med ***medens*** el. ***mens*.**

Denne konjunksjon (oldn. *meðan*, got. *miþþanei*) betyr opr. «med, d. e. samtidig med det at», og disse setninger betegner derfor hyppigst et tidsforhold (*samtidig med at* eller *så lenge som*):

> Garborg, Gaaden 4: *Mens den gamle Klokkeren sang*, sat jeg og smaalo. | Ibid. 2: *Mens jeg lever*, skal ikke andre end du læse hvad jeg her har nedskrevet.

Sjeldnere finnes *imens:*

> B. B. II, 142: Men *imens gutten fortalte om Mildrid*, fortalte han jo, uten at vite det, om sig selv.

Derimot hyppig *alt imens*, eller *altimens:*

> Lie, Kasper 108: Fru Bugge holdt et litet alment Foredrag om Blomstergift og Barnemaver, *alt imens den Lille henrykt sad* og plukked sine Asters istykker. | Kielland II, 468: Præsten udfoldede, *altimens han holdt Samtalen igang*, den ankomne Post. | Krag, Bodil 76: Han plukkede Blomster til hende, *altimens Birkeløvet skalv i Solskinnet.*

Men igjen sjeldnere *alt mens:*

> Scott, Fønix, 349: Det var som hun . . . . tomme for tomme beseired den snigende sygdom, *alt mens hun selv voxed* i styrke og viljekraft. —

Mrk. Elster, I Lære 22: Et stykke brød, som han dyppet i fettet *samtidig mens han røkte en cigar*; en kontaminasjon av: *samtidig som* og *mens han samtidig.* —

Men disse setninger har ikke alltid tidsbetydning. De brukes ofte for å fremheve en motsetning, hvor der ikke kan være tale om samtidighet:

> Bull, Fra Holberg 227: *Mens nordmændene i det 16de aarhundrede ofte hadde søkt til tyske universiteter,* var de henimot midten av det 17de aarhundrede mere og mere begyndt at nøie sig med at studere i Danmark. | Elster, Harris 68: Men *mens tap og gevinst før hadde fordelt sig saa nogenlunde jevnt* . . . , flyttet *nu* al gevinst sig over til Salomon. | Ibsen, Frank 114: *Før* var det repræsentanter for overklassen, de lystrede, *mens de nu lader sig kommandere af en syndikalistisk komité.* —

Som før nevnt finnes i setninger med *mens* ofte invertert ordstilling:

> Nansen Sibirien 317: De tålte fuktigheten langt bedre enn Russerne, som nødig vil arbeide i myrene, *mens det har Koreanerne ingenting imot.* | Ibid. 374: Men dengang hadde de jo bare seil, *mens nu har vi damp.*

338. Setninger som innledes med ***fordi.***

Da *fordi* opr. er *for det at* (oldn. *fyrir því at*), hører disse setninger egentlig til *at*-setningene, men dette forhold er nu fordunklet. De betegner i de fleste tilfelle den *objektive årsak* (§ 42, 3) og står hyppigst efter oversetningen:

> Garborg, Gaaden 1: Du spurte *fordi du holdt av mig.* | Ring, Kulden 15: Det er vel *fordi jeg egentlig er død,* at jeg kan sitte her ganske rolig og skrive min bok. | Ibid. 21: Ikke *fordi jeg var til sorg* for far og mor, men *fordi deres ansigter . . . plaget mig.*

I dagligtalen tilføies undertiden *at,* men det ansees for vulgært:

> Garborg, Gaaden 80: Var det Fordom, eller var det *fordi at heller ikke jeg elsket?*

Sjelden, og mindre godt, betegner disse setninger en *hensikt:*

> Elster, Ilden 86: Og saa hadde sorenskriveren sendt ham til Bergen i stedet. *Fordi han ikke skulde være sammen med hende.* | Vinsnes, Skala 5: Hun sa det kanske, *fordi jeg skulde la dig faa vite det.*

Samme betydning som *fordi* har det foreldede *efterdi*, som bare forekommer i eldre, især religiøs, stil. Av og til brukes det ennu spøkende: Haakon Lie, T. T. 1917, nr. 143: Egentlig burde dyret ikke kaldes en gris, *efterdi det er en vanskabning.* —

339. Setninger som innledes med ***hvis, dersom, medmindre.***

Disse setninger uttrykker betingelse. De to første konjunksjoner er omtrent like almindelige både i tale og skrift, og da de har nøiaktig samme betydning og bruk, er egentlig en av dem overflødig. Da nu *hvis* er av tysk oprinnelse, er der forfattere som søker å undgå det og bruker *dersom* eller *om* (se ndfr.) i stedet. Imidlertid har *hvis* fått så fast fot også i det talte riksmål at det må sies å være fullt naturalisert, og der synes derfor ikke å være nogen grunn til å føre nogen utryddelseskrig mot det. — *Dersom* er egentlig *der som,* d. e. *der hvor;* herav er utgått betydningen *i det tilfelle at,* jfr. *ifall:*

> Collin, Verdenskr. 126: *Hvis denne fortsættelse . . . nu tilslut fører til et tysk nederlag,* da —. | Hammer, Wilhelm 51: Menneskene maatte være mindre lette at imponere end de er, *hvis ikke Wilhelm den anden havde overvældet dem* ved at bryte med Bismarck. | Garborg, Gaaden 63: Gud vet, hvad jeg var blit for en overmodig Dame, *dersom jeg havde vært vakker som Bolly.* —

Medmindre hører vesentlig skriftsproget til og brukes istfr. *hvis ikke* efter en nektende oversetning:

> Collin, Verdenskr. 70: Man forstaar efter mit skjøn *ikke* det ovennævnte træk i Europas historie . . ., *medmindre man gaar ut fra det naturlige* —. | Kjær, Epistler I 153: Det eiendommelige ved ham som Hotelvært var, at han *aldrig* modtog mindre velklædte Gjæster, *medmindre de erlagde Betalingen paa Forskud.* | Undset, Splinten 287: Folk av vor generation . . . . er vel *aldrig* rigtig lykkelige. *Medmindre man kan nøie sig med rent materielle ting.*

340. Setninger som innledes med ***om.***

Denne konjunksjon er samme ord som det spørrende adverb *om,* men brukes også til å innlede forskjellige underleddssetninger.

1) med samme betydning som *hvis* eller *dersom.* Den synes især å foretrekkes når leddsetningen står efter oversetningen: *Du kan gjøre det, om du vil*; men: *Hvis du vil, kan du gjøre det.* Denne adskillelse er dog ikke nødvendig:

Garborg, Gaaden 31: Mange Gange tænkte jeg, at det var bedre *om jeg straks sluttet og reiste hjem igjen.* | Ibid. 40: Hvad vilde Far og Mor si, *om de nu kunde se mig sitte* mellem Fritænkere og drikke Toddy. | Collin, Verdenskr. 126: Det vilde være en ulykke for verden og for det tyske folk, *om det fik seier i denne krig.* (Men ibid.: *Hvis denne fortsættelse . . . nu tilslut fører til et tysk nederlag,* da —).

Ofte kan *om* gjengis med *for det tilfelle at:*

Elster, Ilden 15: Der gik bare nogen mænd og holdt vakt nede paa bryggen, *om ilden skulde blusse op igjen.* | Scott, Jernbyrden 1: Det var endda det aaret som kirken blev paabygget av mester Lars Albrektsen fra Holt, *om nogen skulde erindre navnet.*

2) Ofte står *om* brukt på en sådan måte at setningen likeså godt kan opfattes som en overledds-setning, nemlig hvis man underforstår «*for å se*» foran den. Disse setninger skulde da egentlig opføres under de avhengige spørresetninger:

Andersen, Gamle Folk 3: Lars, veslegutten, fløi ud for at møde ham, *om han havde fanget nogen ulv.* | Scott, Lystig 54: Jeg tittet paa Ebba, *om hun visste det.* | Nansen, Frilufts. 208: Vi fikk gi tål til tordenværet var forbi, *om det ikke da skulde bli bedre med fisken.* | Andersen, Bispesønnen 84: Hun . . . sat og ventet en stund, *om han ikke skulde besinde sig.*

Undertiden *for om:*

Anker, Kjøn 246: Hun . . . holdt sig ved indgangen til platformen *for om han skulde være i følge med fremmede.*

3) *Om* har ofte innrømmende betydning (= *selv om*):

Lie, Lykke 90: *Om fru Ernestine var flyttet op paa høifjeldet,* vilde hun ikke været mere ene. | Scott, Paaske 35: En trillet til hver sin kant, *om en holdt sig aldrig saa fast.* | Krag, Ada 35: Det (barnet) frygter ikke, *om man viser det en blanksleben Kniv.* | Scott, Jernbyrden 25: Han er sagtens troende nok, *om han ikke er nogen læser.*

Almindelig heter det da *om enn* eller *selv om:*

Bull, Fra Holberg 2: *Om end P. A. Munch selv og de fleste av hans omgivelser hadde staat Wergeland fjernt,* saa hadde dog W. i mange av sine skrifter forutanet og forberedt det nationale gjennembrud som fulgte. | Ibid. 29: Denne bok bevarte sin popularitet i Norge i over 100 aar, *om den end efterhaanden forsvandt fra aka-*

demikernes boksamlinger. | Ibid. 8: *Omend en slik ulykke kunde efterlate en nagende tvil og uro i mange sind,* saa var den dog kun en enkelt begivenhet. | Hegna, Sverres 80: Han var saa fortumlet . . . at han ikke kunde tale, *selv om han hadde villet.*

Meget almindelig er også forbindelsen *fordi om* med bet. *selv om* eller (om en kjensgjerning) *tross det at:*

Lie, Ulrichs 151: *Fordi om du tilfældigvis ikke akkurat synes,* at han er saa svært morsom, saa er det jo ingen Grund til at vise sig glubsk. | Ring, Kulden 11: Det behøver da ikke at være Karens eget liv, *fordi om noget passer.* | Ring, Seil 68: Den kan vel være pen *fordi om den er kraftig.* | Garborg, Gaaden 98: Man var da ikke af Sten, *fordi om man var en Kvinde.*

Sjeldnere *for om:*

Anker, Kjøn 47: Far sier han ikke kjender nogen som mener vi skal forsage verden *for om vi lover det.* | Heiberg, Parades. 11: Man tar ikke parti *for om man er enig med sin kone.*

4) En såkalt *hypotetisk sammenligning* uttrykkes ved *som om:*

Garborg, Gaaden 12: Det saa ut *som om de ikke kunde slippe hverandres hænder.* | Kielland III, 17: Det forekommer mig, *som om der kunde være noget fordummende i at leve* —.

Men her finnes ofte bare *som* el. *likesom:*

Hegna, Sverres 3: Klerken lot *som han ikke hørte* hvad smeden sa. | Aanrud, Storkarer 87: Baade folk og fæ føler sig saa lette, *som de kan flyve.* | Hegna, Sverres 6: Han rettet sig op — *likesom han vilde gjøre sig færdig.*

341. Istfr. *hvis bare, om bare* eller *når bare* sies hyppig *bare* alene:

Elster, Harris 78: *Bare jeg kunde faa et eller andet at gjøre* som bandt mig fast. | Bojer, Rige 97: Han følte sig mand for at bli baade den muntreste og dygtigste af alle, *bare han kunde faa helbredet disse hemmelige saar.* | Egge, Majnætter 27: Jeg skulde gærne ha paaløjet mig, hvad det skulde være, *bare jeg havde kunnet redde dig.* | Egge, Unge dage 242: Du føler dig vist smigret, *bare en hvemsomhelst ber dig om at spille.* | Scott, Spøker 14: Pikerne grøsset og korset sig og sa hys, *bare en kremtet litet grand.* | Garborg, Gaaden 24: Hvadsomhelst fik det bli, *bare jeg kunde komme ut.*

Slike setninger med *bare* står ofte alene for å uttrykke et ønske:

B. B. V, 17: Å, hvilken drøm! *Bare det kunde gå, Hans — å!* | Ibsen, Frank 79: *Bare der ikke sker en ulykke!*

Undertiden har *bare* tidsbetydning:

Asbj. & Moe II, 20: *Bare du kommer op bakken*, ser du slottet hans (= såsnart). | Egge, Graa Haar 25: Sønnen som hun altid snakket med Folk om, *bare hun kunde komme til* (= hvergang). | B. B. I, 391: Han hørte, *bare hun vændte sig, bare hun drog hånden over åklæet, bare hun engang pustet litt stærkere* æn ellers.

Mrk. også: Scott, Fønix 131: *Bare vi er damer*, saa skal vi naturligvis ind under den samme kategori allesammen (omtr. = såsnart det gjelder oss damer —).

I skriftsproget finnes med samme betydning også *blott*:

Lie III, 176: Han gik der taus og indesluttet med et vredt Udbrud, *blot man vovede at tale til ham.* | Ibid. II, 211: *Blot hun stak Hovedet ud af Ruffet*, var vinden, saa hun maatte snappe efter pusten. —

Med omtr. samme betydning som *hvis* finnes i litterær bruk også *såfremt* og *ifall:*

Kjær, Valg 108: Jeg skal glemme det, *saafremt De nu hjælper mig* at reparere Skaden. | Ibsen V, 250: Eyolf skal ta mit livsværk op. *Ifald han saa vil.* —

342. Setninger med *innrømmende* betydning innledes med 1) ***skjønt, ennskjønt;*** sjeldnere ***omennskjønt:***

B. B. II, 103: Men Petra, *skjønt hun længtes*, hadde aldrig ælsket stedet og tingene som nu. | Garborg, Gaaden 31: Det Logi jeg havde faat gjorde mig ogsaa fortvilet, *skjønt Konen* jeg bodde hos, *var snil og hjælpsom.* | Collin, Verdenskr. 24: Østerrike sætter betingelser, som . . . . vilde utslette Serbien av de selvstændige staters tal; og det *endskjønt det vilde være let* at bygge en forstaaelsens bro. | Hilditch, Sjøfortæll. I, 105: Saa er det ligesom hendes skridt ikke har lyd, *endskjønt der jo ligger baade grus og solblegede blaaskjælskal* hele veien nedover. | Lie, Ulrichs 3: *Omendskjønt Forretningen Aar for Aar stadig gik frem* —. —

I slike setninger inntrer ofte inversjon:

Ring, Seil 171: Og jeg maa samle mig og ligge og tænke paa alt jeg vil si til Ketil imorgen, *skjønt da husker jeg vel kanske ikke* hvad det er jeg vil si. | Bojer, Theodora 32: Nei, det er sandt. *Skjønt i det sidste har jeg ikke vidst rigtig*, hvad jeg skulde tro. —

Undertiden står da *skjønt* rent adverbialt uten å innlede nogen setning:

> Zwilgm., Maren 11: Om hun skulde skrive og fortælle søstrene det! *Skjønt,* nei, det vilde hun ikke. Ibid. 13: Haabet om at bli frue i huset havde frøken Broman maaske opgivet, *skjønt* hvem gransker de lønlige stier. | Undset, Splinten 92: *Skjønt,* var hun selv egentlig bedre —.

2) *enda,* som er almindeligere i talesproget enn *skjønt:*

> Bojer, Historier 216: «Er du det?» sa gutten, *endda han ikke skjønte det rigtig.* | Andersen, Bispesønnen 47: Han var forsigtig i fotlaget som en gammel mand, *endda han ikke hadde fyldt tredve aar.* | Hegna, Sverres 39: *Endda det var en let og kringlet vei* . . . . gik de ofte til den nye kirke.

Mrk. ordstillingen i:

> Ring, Kulden 75: En humle deiset omkring i haven, *endda saa tidlig det var paa dag.* (Egentlig en kontaminasjon av *enda det var så tidlig* og *så tidlig (som) det var.*) | Zwilgm., Emerentze 5: Han har da taalmod ogsaa, *endda saa hastig han er til sine tider.*

3) ***allikevel;*** bruken av dette adverb er ikke almindelig hverken i skrift eller tale, men synes å stå i kurs hos enkelte forfattere:

> Benneche, Sjørøver 49: Han var glad, *allikevel den fremmede maatte være han* som holdt til ved Dautjern. | Benneche, Villenskov 23: Skogen . . . kan . . . se rigtig forsoren ud . . . som en farende svend, *allikevel den staar med sine troværdige rødder saa fast og sikker i den fede muld.* | Scott, Paaske 1: Men *allikevel de var saa fattige* og eiet saa litet — allikevel var de saa glade og lykkelige. | Ibid. 13: Men *allikevel de var saa tidlig ute,* saa var den vesle kulbrænderpiken basen. | Scott, Sølvfaks 4: Men *allikevel menneskene gik og bukket sig for ham* . . ., allikevel var han herren i huset. | Scott, Jernbyrden 8: Han fik et ganske muntert uttryk, *allikevel han var søkkende vaat.* | Scott, Kari 69: Men *allikevel han brukte krykke,* saa vilde han altid springe omkap med hende.

Undertiden *likevel:*

> Scott, Jernbyrden 7: *Likevel det kokte i ham,* saa gjorde han sig ydmyg engang til.

4) ***fast*** er heller ikke videre brukt, og har en halvulgær klang:

Lie II, 306: Aftenen blev virkelig høitidelig for dem, *fast Madam Kristensen intet turde sige.* | Ibid. III, 146: Andreasen havde en fin Næse, *fast den var noget skjæv i Tippen.* | Normann, Riket 154: Han var hendes herre og husbond og vilde hende vel, *fast det ikke altid var like let at forstaa.*

5) ***uaktet*** finnes av og til, især i skrift, med samme betydning som *skjønt:*

Bull, Fra Holberg 148: Han har hat planer om at la sit arbeide trykke, *uagtet han erkjender* at det er letsindig at ville berike litteraturen paa dansk sprog med en ny roman. | Kielland III, 411: *Uagtet det jo ikke vedkom hende*, vilde hun dog se, hvad han løb for. —

Meget sjelden brukes nu *ihvorvel.*

6) ***enten — eller:***

Kielland III, 360: *Enten vi er Christne af Gavn eller bare af Navn*, saa ved vi dog alle — | Normann, Riket 189: Aldrig i verden orket faren dy sig for at bli sint *enten han nu var nyomvendt eller ikke.* —

Også *hvad enten*, se foran § 315, sl.

343. Endelig uttrykkes en *sammenligning* ved *jo* eller *dess (desto)* i forbindelse med komparativ. Står oversetningen efter leddsetningen, står et tilsvarende *jo* eller *dess* i den.

1) *jo — jo:*

Bojer, Troens 55: *Jo mere han opsatte, jo* mer vokste det.

2) *jo — dess (desto):*

Kjær, Epistler II, 108: *Jo mere udpræget Personligheden er, des* større Splint i Øiet. | Kjær, Valg 35: *Jo mere Kundskaben øger, desto* usikrere blir Anskuelsen. —

3) *dess — dess:*

Anker, Kjøn 174: *Des mer han blev snørt ind i arbeide, des regelfastere hans egen tilværelse blev, des* nærmere sluttet han sig til Kalganof. | Normann, Eiler 52: *Des ældre hun blev, des* hyppigere vendte tanken sig mot — | Dahl, Peder 3: *Desmer Medhjælperne fortalte, desmer* stak Præstens Overlæbe en liden myndig og fast Spids ned.

Står derimot oversetningen først, utelates *jo* og *dess* i denne:

Garborg, Gaaden 45: Han blir større, *jo længer man kommer bort fra ham.* | Mork, Dyr J. 116: Dette blev alvorligere, *des mere han fik tænkt.*

Det må ansees for dialektisk å utelate *jo* eller *des* ogsaa i leddsetningen: Falkb., Lisbet 28: Det blev større og venere, *mer en tænkte paa det.*

X. Kontaminasjon og anakoluti.

344. Ved *kontaminasjon* forståes sammenblanding av to forskjellige uttrykk eller konstruksjoner, ved *anakoluti* et brudd i sammenhengen, således at en periode avsluttes på en måte som ikke svarer til begynnelsen. De to fenomener er beslektet, idet de begge beror på at den talende ikke er opmerksom på hvorledes han har begynt. Man pleier allikevel å skjelne mellem dem således at en sammenblanding av to uttrykk innenfor samme setning kalles kontaminasjon, mens det regnes for anakoluti når sammenblandingen så å si er fordelt på to setninger.

Kontaminasjon.

345. En kontaminasjon kan være rent lydlig som i verbet *skli,* som rimeligvis er opstått av *skri* + *gli*, eller rent formell som i det vulgære *fortig* av *fort* + *hurtig*, eller endelig — og det er det hyppigste tilfelle — syntaktisk, idet et ord som hører hjemme i en forbindelse, overføres til en annen, hvor det opr. ikke hører hjemme. Det er bare det siste slags kontaminasjon som vedkommer oss her.

346. *Annen*, *annet* er blit overført til uttrykk, hvor det efter en streng grammattisk analyse sier det motsatte av hvad man mener. Det hører bare hjemme i setninger som følgende:

> Zwilgm., Emerentze 24: Pen var han da. *Det var ikke tale om andet.* | Undset. Splinten 22: Uni var sig ikke bevisst at *hun hadde gjort nogetsomhelst* for frøken Bomann — *andet end høre* taalmodig paa hendes

passiar. | B. B. V, 70: Der kan *ikke være tale om annet . . . . æn at* nu må Fredrik rejse efter hende straks. | Undset, Splinten 60: Og jeg kan *ikke si andet end jeg glæder mig* til at komme hjem til dem igjen. | Ibsen, Frank 45: Jeg kan *ikke tænke mig andet, end at forslaget bare blev kastet ind* af taktiske grunde. | Ibid. 154: Det er jo *ikke ventelig andet end at De er nervøs.* | Asbj. Folke-ev. 20: Jeg kan *ikke tro andet end at Kjærringen er galen.* | Ibsen, Frank 87: Det er dog *umulig andet end at fanatismen får overhånd.*

Men da *annet enn at* her har samme betydning som *at ikke* eller *at jo*, lat. *quin*, er det blitt overført til å brukes likesom dette efter et benektet tvils- eller nektelsesverb (lat. *non dubito quin* —; *non nego quin* —), således at vi får: *der er ikke tvil om annet enn at han har gjort det* = *der er ikke tvil om at han jo har gjort det*, f. eks. Naturen 1918, 8: Før i tiden var man *ikke i tvil om, at jo* veiret utøvet en meget stor indflydelse. | og derav også simpelthen: *der er ikke tvil om annet*, hvilket strengt tatt betyr ganske det motsatte av hvad der menes, nemlig: *der er ikke tvil om det*: Pettersen, Persroas 1: «*Der kan ikke være Tvivl om andet,*» sa Pettersen. Skjønt Udtrykkets Form er tvetydig, er Indholdet utvivlsomt. På samme måte:

Falkb., Helleristninger 16: Det var *ikke frit for andet end at Ingebrigt tok paa* at tvile paa om —. | Andersen, Bispesønnen 125: Paa latinskolen skulde han, *det var ikke bøn for andet.*

På lignende måte finner vi: *Det er en annen forskjell*, hvor *annen* må være overført fra: *det er en annen sak:* Hamsun, Grøde I, 180: Det var *en anden Forskjel* paa dig.

I følgende eksempel kan *annet* forsvares uten at det er nødvendig å anta kontaminasjon:

Aftp. 1918, nr. 49: Vore smukke øine spiller ingen rolle for de krigførende. Det er kun taabelighed at *indbilde sig noget andet* (sc. enn at de ingen rolle spiller). Men der kunde også ha stått: *å innbille sig det* (sc. at de spiller nogen rolle). —

Mrk. Aanrud, Fortæll. I, 278: Det var nu bare skrapjord, *ikke andet end de vidste.* Her har *ikke annet enn* samme betydning som *ikke rettere enn* = *saavidt*: ikke rettere enn de visste, såvidt de visste. —

347. Det heter enten *et annet sted* eller som adverb *annensteds*. Herav ved sammenblanding *et annetsteds:*

> Ibsen V, 154: Nå, så *et andetsteds* da. | Krag, Bodil 10: Jeg synes, vi skulde gaa *et andet steds hen.*

Således også Lie, Ulrichs 31: Har du tænkt dig *nogetsteds* i Byen, *hvor du vilde leie dig ind;* istfr. *noget sted*, da det er objekt. Derimot vilde det hete riktig: *har du tenkt dig nogetsteds hen?*

348. Et adverb eller en preposisjon trenger sig undertiden inn fra et annet uttrykk, f. eks.

> Riverton, Skjulte spor 16: Min Ven . . . . hadde allerede paa Hotellet gjort Indtryk paa mig, *saaledes som jeg har fortalt om* (av: således som jeg har fortalt, og: hvad jeg har fortalt om). | Aftp. 1915, nr. 194: Frø, *som man har liggende i overflod af* (som man har liggende i overflod: som man har overflod av). | Konow, Ørken 20: *Frem til dit* hvor Tarimfloden nu løper ut i Lop Nor (frem dit: frem til det sted). | Bojer, Theodora 64: Hvis du nu skulde vælge *mellem et af de to* (velge mellem de to: velge et av de to). | Lie II, 261: Byfogden . . . . havde *forbigaaet ham til Medlem* i Skjønsretten (forbigaatt ham som medlem: valgt ham til medlem). | Lie IV, 504: *Som doktor, der* er du nok Pokker til intelligent Mand (som doktor er du —: i dit arbeide, der er du —).

Hertil er også å regne det nu hyppige uttrykk *høres ut*, som må være dannet efter *se ut:*

> Hamsun, Mysterier 78: Det *høres saa ud* (jfr. det ser så ut). | Hamsun, Høststjernen 30: Det *hørtes ud* som hun havde hærmet efter mig. | Nansen, Sibirien 6: Det *hørtes* ikke opmuntrende *ut.* —

Uttrykket har nu så fast rot i talesproget at det må sies ha fått borgerrett.

349. Spredte tilfelle:

> T. T. 1917. nr. 13: De gjengav detaljer fra hans død og hans liv, *som man ikke skulde tænkt sig muligheten av kunde siges offentlig* (som man ikke skulde tenkt sig muligheten av: som man ikke skulde tenkt sig kunde sies offentlig). | B. B. I, 275: Trollet, som danset *så længe* med jænten, *til solen randt* (så lenge — at: danset med jenten til solen rant). | Scott, Fønix 39: Den høie saa *gjentagende gange* paa uret (så gjentagende på uret: så gjentagne ganger på uret). |

> Olsen, Jenisei 251: De mongolske vogterhuse . . . . har siden den tid haft til opgave at *forhindre, at ingen* sojoter slap over grænsen (forhindre at nogen: passe på at ingen). | Ansteinsson: Hedemarks. 61: Deres Kavalerer hadde *skiltes med* dem utenfor Døren (skilles fra: samles med). —

I barnesproget:

> Undset, Alder 4: Kan jeg *værsaasnil og faa* litt mellemmat, Hedda? (Kan jeg få litt m.: vær så snild å gi mig litt m.). *Værsaasnil* er her gått over til et høflighetsuttrykk likesom det engelske *please.*

Anakoluti.

350. Det hyppigste tilfelle av anakoluti er i virkeligheten den ovenfor (§ 258, 6) omtalte inversjon i *at*-setninger og setninger som innledes med *mens*, *fordi*, *så (at)* og *skjønt*, idet disse begynner som leddsetninger og fortsettes som særsetninger eller oversetninger. Da imidlertid denne anakoluti følger en fast regel, pleier man ikke å opfatte dem som anakolutiske.

351. Et annet tilfelle, som heller ikke pleier å regnes hit, er følgende: Istedenfor en underledds-setning med *hvis* eller *dersom* brukes hyppig en formell spørresetning: *Vil du, så kom*, d. e. hvis du vil. — Når der nu til en sådan betingende spørresetning føies en ny, sideordnet betingende setning, skulde den selvsagt også ha spørreform: *Blir det pent vær imorgen, og får jeg gjort mig ferdig i tide, reiser jeg med dig.* — Men i dette tilfelle får den andre setningen ofte leddsetnings form, som om der gikk en leddsetning med *hvis* foran, f. eks.:

> Elster, Harris 3: *Faar jeg* saa et og andet at grunde over, eller *noget* jeg læser *uroer* mig, kan jeg reise mig og —. | Ibid. 175: *Stod Dahll fast*, eller *han sa* altfor aabenbart dumme ting, saa lempet Harris paa det. | Asbj. & Moe II, 94: Men *vil du* gjøre det, og *du vil* bli konen min, saa vil jeg ikke reise længer. | Friis, Klosteret i Petschenga 3: *Har vi* god bør og *ikke vil* opholde os med fiskeri . . ., kan vi være fremme paa en dags tid. | Nansen, Frilufts. 155: *Skulde det være* for tørt for rypene i fjellet, og *de er dradd* ned i liene?

352. Derimot regnes det alltid for anakoluti når den talende plutselig bryter av og fortsetter på en måte som ikke svarer til begynnelsen:

> Lie, Lykke 53: Jeg tror at *vi* som ikke har nogen barn, *vore hjerter visner.* | Bojer, Folketog 7: *Som lofotkar, parthaver i sildenot, noteier, skipper, sildehandler* — hadde *lykken* stadig øget pengedyngen. | Hammer, Wilhelm 34: *Efter at ha set* tsaren vel avsted, *gaar turen* til Grækenland. | Aanrud, Sidsel 38: Siden maatte budeien selv gjøre det, men *det maatte støt gaa* med magt *og en til at holde* i hornene. | Egge, Hage 268: *Det nye*, han havde baaret paa i denne Tid, *nu steg det* frem, saa han skimted det. | Kielland II, 437: Det gik ikke an, *at han,* hvis Navn — omend ikke nævnt blandt de første — dog havde en god Klang der, hvor den formskjønne og rene poesi skattedes, — *dersom han* nu ikke vilde sige et Ord. | Ibid. 7: *Der kunde muligens findes* — skjønt det havde da Jacob Worse aldrig seet — *men umuligt var det ikke, at der* blandt de nymodens Engelskmænd *kunde træffes* et eller to, der seilede en Smule bedre. | Aftp. 1915, nr. 68: Jeg nævnte, at vi muligens har lov til at tro, at *de samme hvælv,* som idag dækker ladegaardskjelderen, *under dem har selve bisp Nikolas engang gaaet.* | Undset, Vaaren 286: Aa *hun* som han hadde kjendt, han vilde vaaget sit liv og sin sjæl paa *at hun var ren* og god som morgenstunden. *Hun* derinde, hans hustru — aa jo visst trodde han *paa hende.*

XI. Verbet.

353. Verbet betegner en handling, virksomhet eller tilstand, og adskiller sig fra andre ordklasser derved at det ved hjælp av sin form kan henføre denne handling o. s. v. til forskjellige tider. Således betegner *skrive* en handling som består i å feste hvad man har å si på papiret (eller et annet skrivemateriale) ved hjelp av en penn, blyant el. lignende skriveredskap. Forsåvidt betyr det det samme som substantivet *skrivning*. Men mens dette siste bare betegner handlingen i og for sig, ganske abstrakt, kan verbet *skrive* ved sin form samtidig angi om denne handling tilhører nutiden *(skriver)* eller fortiden *(skrev)*. Nogen særskilt form som angir fremtiden, har de norske verber ikke, men formår allikevel å uttrykke denne tid på forskjellige måter, se foran §§ 116—121.

Verbets former.

354. De norske verber har i almindelighet to *hovedformer*, som efter utlyden i verbets grunnform eller nevneform kan kalles:

1. den ***vokaliske hovedform,*** som i grunnformen alltid ender på en vokal: *elske*, *ta*, *se*, *si*, *tro*, *snu*, *sy*, *strø*. — Denne hovedform kalles i almindelighet *aktiv* eller *handleformen*, det siste et mindre heldig navn, da ikke alle vokaliske hovedformer betegner nogen handling.

2. ***s-formen,*** som i grunnformen ender på *s* el. *-es*: *elskes*, *tas*, *sees*, *sies*, *troes*, *snues*, *syes*, *strøes*. Denne hoved-

form kalles i almindelighet *passiv* eller *lideformen*, det siste et høist uheldig navn, da derved ikke alltid betegnes nogen lidelse. Heller ikke har alle verber denne form.

355. Den vokaliske hovedform har foruten grunnformen igjen følgende former:

A. tre ***utsagnsformer***, eller ***modi***, nemlig:

1. den almindelige, fremsettende eller fortellende utsagnsform, som kalles *indikativ: jeg lever.*

2. den ønskende eller innrømmende utsagnsform, som kalles *konjunktiv: kongen leve; dette være som det vil.*

3. den *befalende* utsagnsform, som kalles *imperativ: gå! kom!*

B. i indikativ to tidsformer, eller ***tempora***, nemlig

1. *presens*, som i almindelighet henfører handlingen, virksomheten eller tilstanden til *nutiden: jeg elsker*, *jeg skriver.*

2. *preteritum*, også kalt *imperfektum*, som i almindelighet henfører handlingen o. s. v. til *fortiden: jeg elsket*, *jeg skrev.*

C. to tilleggsformer, eller *partisipper*, nemlig:

1. *presens partisipp: elskende*, *skrivende.*

2. *perfektum partisipp: elsket*, *skrevet.*

356. *S*-formen har foruten grunnformen:

A. *to tempora*, nemlig:

1. *presens indikativ: jeg sees*;

2. *preteritum indikativ: jeg såes.*

B. *to partisipper*, nemlig:

1. *presens partisipp* (sjelden): *isen er kjørendes*,

2. *perfektum partisipp*: *vi har aldrig møttes.*

Anm. Flere forhold som andre, formrikere sprog, uttrykker ved særskilte former, må i norsk uttrykkes ved forskjellige hjelpeverber som *ha*, *være*, *skulle*, *bli*, *kunne.*

Forskjellige verbalklasser.

357. Efter den måte som de norske verber danner preteritum på, inndeles de i to hovedklasser, nemlig:

1. de ***svake*** verber, som danner preteritum ved hjelp av en endelse: *elske — elsket; søke — søkte; leve — levde.*

2. de ***sterke*** verber, som danner preteritum uten endelse, men i almindelighet ved vokalforandring, den såkalte *avlyd: binde — bandt; se — så; skrive — skrev; sove — sov.*

Hver av disse hovedklasser har igjen flere underklasser.

I de følgende fortegnelser opføres, foruten grunnformen og preteritum, også perfektum partisipp, som tildels er forskjellig i svake og sterke verber. Når de tre former: grunnform, preteritum og perfektum partisipp nevnes, sies verbet å nevnes *a verbo*.

De svake verber.

358. Efter den måte de svake verber danner preteritum og perfektum partisipp på, kan de inndeles i *tre hovedklasser*.

Første hovedklasse.

elske — elsket — elsket.

359. Således bøies de fleste svake verber, nemlig:

1) de hvis stamme ender på *to eller flere forskjellige konsonanter*, herunder ikke regnet *ld*, *nd*, *ng*, f. eks. *boble*, *fable*, *rable; bedre, gnidre; formidle; rødme; vidne, modne; dufte, lufte; gagne, mugne; lagre, logre; dikte, vokte; fikle, kakle; mykne, rakne, våkne; dolke, befolke, kalke, pilke; dulme; gulne; dilte, dulte, sulte, sylte; forsølve, hvelve; famle, ramle; dampe, kjempe; anke, banke, blinke, blunke, rynke, sanke, sinke, senke, vanke; lense, danse sanse, stanse; pynte, vente; kapre; dyrke, merke; nærme, varme; tårne; farte, korte; baske, fiske, fuske, piske, overraske, vaske; esle, pusle; lysne; raspe, rispe, gjespe; kaste, koste, nøste, puste; forbitre, forkjetre; råtne; favne, gavne; evne, hevne, levne; bygsle; gneldre, forfalske, boltre, klimpre, tordne, forske, børste, tystne, blomstre.*

> *Undtak*: *frelse — frelste — frelst; hilse — hilste — hilst; tenke — tenkte — tenkt; nevne — nevnte — nevnt.* Nogen har i pret. *-te*, men i part. *-et*: *vokse — vokste — vokset; skjenke — skjenkte — skjenket* i fig. bet. (han har *skjenket* sin formue til de fattige), men *skjenkt* i eg. bet. (hun har *skjenkt* kaffe). *Regne* (ty. *regnen*) kan i pret. ha *regnte* ved siden av *regnet*: Singdahlsen, Rettens 5: Det *regnte* tæt; men i bet. ty. *rechnen* altid *regnet*. *Sanse* og *stanse* har i pret. ved siden av *sanset* og *stanset* også *sanste* og *stanste*: B. B. III, 57: Nu . . . . *sanste* hun det kom fra højre. | Ibid. II, 50: De *stanste* foran et smukt lite hus. | Dahl, Peder 21: Peder *stanste* og saa paa ham. Så også *ense*: B. B. II, 114:

Bønderne, som ellers lite *ænste* hvad de kallte for ugræss. —

2) de hvis stamme ender paa (ortografisk) *dobbeltkonsonant*, nemlig alle på *bb*, *pp*, *dd* og *ff;* de fleste på *gg*, *rr*, *ss og tt*, *samt mange på kk*, *ll*, *mm* og *nn*, f. eks. *krabbe*, *ribbe*, *skubbe; kappe*, *nappe*, *kreppe*, *klippe*, *trippe*, *proppe*, *stoppe*, *yppe*, *dryppe; vedde*, *spidde*, *rydde; skaffe*, *straffe*, *bjeffe*, *fiffe*, *luffe*, *skuffe; stagge*, *vagge*, *egge*, *knegge*, *pigge*, *lugge*, *vugge*, *brygge*, *hygge*, *degge; karre*, *narre*, *sperre*, *dirre*, *klirre*, *knurre*, *snurre; passe*, *vasse*, *messe*, *presse*, *gnisse*, *disse*, *fosse*, *blusse*, *klusse*, *hysse*, *kysse*, *skysse*, *grøsse*; *fatte*, *glatte*, *brette*, *flette*, *gjette*, *hitte*, *fritte*, *gotte sig*, *rotte sig*, *blotte*, *kutte*, *putte*, *bytte*, *flytte*, *knytte*, *lytte*, *mette*, *gløtte; hakke*, *pakke*, *snakke*, *blokke*, *rokke*, *plukke*, *sukke*, *dukke*, *rykke*, *smykke*, *trykke (= presse)*, *lekke*, *svekke*, *tråkke; knalle*, *ralle*, *tralle*, *prelle*, *sprelle*, *trolle*, *kulle*, *rulle*, *stulle*, *skylle*, *tylle*, *trelle*, *krølle; amme*, *bramme*, *flamme*, *kramme*, *lamme*, *innramme*, *skamme*, *stamme*, *fremme*, *hemme*, *bomme*, *tromme*, *brumme*, *krumme*, *rumme*, *summe*, *skumme*, *demme*, *gremme*, *rømme sig*, *sømme; danne*, *nenne*, *minne*, *monne*, *grunne*, *dønne*, *drønne*.

Undtak: a) følgende har pret. *-te*, part. *-t*: *trykke* (bøker) — *trykte* — *trykt; stelle* — *stelte* — *stelt; skille* — *skilte* — *skilt; gjemme* — *gjemte* — *gjemt*; *glemme* — *glemte* — *glemt; klemme* — *klemte* — *klemt; stemme* — *stemte* — *stemt; dømme* — *dømte* — *dømt; drømme* — *drømte* — *drømt; rømme* (= flykte) — *rømte* — *rømt; skjemme* — *skjemte* — *skjemt; svømme* — *svømte* — *svømt; tømme* — *tømte* — *tømt; skjønne* — *skjønte* — *skjønt*; med vokalforandring: *sette* — *satte* — *sat; spørre* — *spurte* — *spurt.*

b) følgende har i pret. både *-et* og *te*, men i part. *-et*: *passe* — *passet*, *passte:* B. B. III, 84: Kvinnen hadde den spore, at *passte* hun sig, så kom hun højere op. | *kysse* — *kysset*, *kysste:* B. B. III, 135: Hun *kysste* dem, og bad dem komme snart igjæn. | Bojer Historier 219: Saa *kyste* hun ham. | trykke (= presse) alm. *trykket*, sjeld. *trykte*: B. B. III, 190: Inne i fru Rendalens soverum stod Nora og *trykte* sig op til Tinka. | *spille* — *spillet*, *spilte:* B. B. III, 117: Disse (øinene) *spilte* uavladelig i blågrå brytninger. | *strømme* — *strømmet*, *strømte*: B. B. III, 108: Denne *strømte* bestandig med. | Nansen, Tåkeh. 573: Nordboene, som . . . . *strømte* ut over vest- og syd-Europa. | *minne* — *minnet*, *minte*: B. B. III, 163: En alvorlig pike *minte* om at alt det dejlige . . . hadde begynt. | Således også *pille, skrelle, skylle, sprelle, stille; flømme, ramme* (= treffe), *stramme, temme*; *telle* har både *tellet* — *tellet* og *talte* — *talt.* Om *knytte* se §§ 362, 384, 8.

c) *legge* — *la* (foreldet: *lagde*) — *lagt; bygge, hugge* og *tigge* har både *bygget, hugget, tigget* og (bedre) *bygde, hugde, tigde.* B. B. II, 116: Mens han en kvæll *hugde* ved. Så også tildels *skygge* og *tygge*: Falkb., Jarleæt 157: Saa kom mørke skyer og *skygde* for solen. | B. B. III, 32: Som sat slægten ænnu i Rendalen og *tygde* hårdt brød. — *Hugge* kan også ha sterkt pret. *hugg,* likeså *tigge* — *tagg.* Ring, Seil 173: Aagud, om det var mig Ketil *tagg.* — Av *svømme* forekommer også pret. *svam.*

Om *skulle, ville, kunne* se nedfr. § 392.

3) følgende hvis stamme ender på *ld* og *nd*: *falde* (tøi), *folde, hilde, hylde, velde, formilde; blande, blende, blinde, blunde, lande, synde, stunde, strande, ånde.* Fremdeles følgende, hvis stamme ender på *-ng: dynge, fange, flenge, gynge, klynge, krenge, lange, menge, punge, prange, runge, stange, tinge, tynge, forlenge.* Jfr. ndfr. § 363, 2.

4) de fleste verber hvis stamme ender på enkelt *b, d, g,* særlig alle på *-ige: skibe, klebe røbe; bade, sprade, brede sig* (= være viktig), *kjede, lede, utrede, formode, pryde, syde, tyde, antyde, benåde; behage, nage, plage, rage frem, hige, forevige, uleilige* o. s. v., *krige, toge, knuge, ruge, suge, våge.* Mrk. *betyde* (= gi et vink) har *betydet: han betydet mig at —;* men *bety* efter § 370, 1; likeså *råde* (= gi råd): *han rådet mig til det*; men *rå* efter § 370, 1; *svede — svedet,* men også *svedte.* B. B. III, 50: Så medtat var Tomasine . . . at hun skalv og *svedte.* Ved siden herav brukes formen *svette — svettet.*

Enkelte har i skrift alm. *-et, -et,* men i talesproget ofte *-de, -d,* f. eks. *klage, lage; jage* har *jaget — jaget* i egentlig betydning (om virkelig jakt): *han jaget storvilt:* men *jagde — jagd* i bet. skremme vekk: *han jagde guttene vekk.* —

Undtak danner *strebe, bestrebe,* som altid har *strebte — strebt* (jfr. *streve* § 396, 2); *duge — dugde — dugd,* men også *due — dudde — dudd* (§ 370, 2). Om *blade, knade, spade, vade, skade, lade* (et skib, gevær), *stede, bløde, gjøde, gløde,* som også har de kortere former *bla, kna* o. s. v., se nedfr. § 370, 1; om nogen andre av samme slag som *brede, føde, nøde,* se §§ 362; 370 1.

5) følgende hvis stamme ender på *v*: *kave, krave sig, rave, stave, trave, stive, vove* (= våge), *leve, heve, sveve, døve, røve, sløve, støve, tøve*; likeså *lave* både i bet. *lage* (lave mat) og i uttrykk som: *hun var så fin at det lavet av hende.* Enkelte av disse kan i talesproget høres med *-de, -d.* Mrk. *love* har i skriftsproget alm. *lovet — lovet,* men i talesproget *lovte — lovt* (d. e. *lofte — loft*); derimot har *forlove* og *trolove* alltid *-et, -et.*

6) de hvis stamme ender på *ai* og *au: maie* (sig ut), *svaie, vaie; kaue, naue, sjaue, snaue.* — *Praie* har i pret. både *praiet* og *praide*, i part. *praiet* og *praid.*

7) følgende hvis stamme ender på enkel vokal: *lee sig* (= røre sig), *die, vie, roe sig, kue, rue* (= ruve), *skue, stue* (= stuve), *true, skye op.* — Nogen vakler mellem *-et, -et* og *-de, -dd: bie — biet, bidde — biet, bidd: grue — gruet, grudde — gruet, grudd.* Om *due* se ovfr. 4. Mrk. endelig *huie — huiet — huiet.*

Anm. 1. En hel del av de i denne § nevnte verber, især av dem som er regnet op i 1—3, ender i de fleste dialekter i pret. og part. på *-a: kaste — kasta — kasta; elske — elska — elska.* Disse former er anerkjendt også i riksmålet som tillatte former, men har dog ennu ingen utbredelse i skrift, og føles også i talesproget som vulgære.

Anm. 2. Hos eldre forfattere har de ovenfor nevnte verber i pret. *ede: elske — elskede; vandre — vandrede.* Denne form finnes ennu bevaret i passiv: *elskedes, kastedes,* forsåvidt det brukes. Det er dog utelukkende en skriftform.

Anden hovedklasse.

360. Særkjenne for denne klasse er preteritum på *-te: spise — spiste.* Perf. partisipp ender alm. på t: *spist,* men i endel verber også, især i skrift, på *-et: han har beruset sig i nafta.* Forøvrig faller denne klasse i to hovedavdelinger, eftersom grunnformens rotvokal har omlyd eller ikke.

Første hovedavdeling: uten omlyd.

A. *Med lang vokal i alle former:*

spise — spiste — spist.

361. Således bøies

1) de fleste verber hvis stamme ender på enkel *l, n, r, s.* Av disse har følgende alltid *-t* i perf. part.: *tale, dele, føle,*

måle; glane, mene, tjene, pine, låne; føre, høre, kjøre, røre; reise, spise, vise, rose, knuse, lyse, blåse, lese, løse, øse.

Følgende har alltid *-t* i talesproget, hyppig også i skriftsproget, hvor dog også *-et* finnes: *dale, befale, male, prale, skjele, file, hvile, sile, smile, tvile, stole, surmule, ule, hyle, kyle, pryle, spyle, dvele, knele, kjæle, mæle, brøle, søle, skåle, skråle; grine, kline, tine, bryne, syne, gjøne, skrøne, dåne; snøre, vøre; brase, rase, heise, kneise, peise, fnise, knise, prise, ose, snuse, suse, fnyse, gyse, myse, hvæse, æse.*

Følgende har likeledes alm. *-t* i talesproget, men mest *-et* i skriftsproget: *gale, ile, nøle, pile, skule, spile, stråle, svale, sele; bane, ane, mane, rane, forene, forlene, skjene, håne, krone, lyne, skåne; bevare, erfare, klare, spare, svare, vare (advare), flire, fire, plire, klore, dure, lure, mure, skure, fyre, hyre, styre, begjære, erklære, fortære, forære, undvære, sløre, yre,* og alle på *-ere: abonnere, eksersere, formere, plasere, realisere, studere; fjase, knase, mase, spase, beruse, buse, fræse, pæse, døse, pøse, sløse, våse.*

Særlig har disse siste *-et* i partisipp, også i talesproget, når partisippet står som adledd: *en banet vei; forlenet gods; en kronet konge; et bevaret brev; et forklaret ansikt; et opkloret ansikt; en muret vegg; et hyret mannskap; en erklæret fritenker; en beruset mann; våset snakk.*

Endel vakler også i pret. mellem *-te* og *-et.* Den siste form tilhører skriftsproget, hvor de altså går efter 1ste hovedklasse. De viktigste er: *hale, feile, seile, speile, uthule, nøle, sole sig, såle; bone, sone tone, trone, brune; ture, nære, besnære, tære, nøre; stase, kose, huse.*

Følgende har både i talesproget og i skriftsproget *-et, -et* og går således fullstendig efter 1ste hovedklasse: *sale* (sadle), *hele, mele, stile; stene, trine, lene, trene, blåne, gråne; bore, fore* (fodre), *more, spore, blære, gjære, ære, dåre, låre* (en båt), *såre; ise.*

2) følgende verber: *lime, besvime; peke, fike, sprike, luke, sluke, preke, bøke, røke, spøke; skrape, gjepe (geipe), strupe, strype, slepe.* — Nogen vakler, idet de, især i skriftsproget, får *-et, -et* især i part.: *kime, rime, lime, stime, luke, skrape; øke* og *forøke* alm. også i talesproget. Dog finnes *økte:* B. B. III, 108: Det gik over igjen — kun at spænningen *øktes; ape* — *apte* og

apet, især i smst. *efterape; bræke — brækte* og *bræket; huke — hukte* (han *hukte sig ned*), og *huket* (han *huket på* kroken), *våke — våkte* og *våket*, det siste især i figurlig betydn. (han *våket over* sine barns lesning).

Der er en viss tilbøielighet til å forkorte vokalen i pret. og part. foran *p* og k.

B. ***Med lang vokal i grunnformen, kort vokal i pret. og part:***

tape — tapte — tapt
møte — møtte — møtt

362. Således bøies de fleste verber, hvis stamme ender på *p, t, k: gape, skape, tape, drepe, slipe, kope, rope, sope, kjøpe; lete, kyte, syte, væte, bøte, bløte, møte, skjøte, støte; ake, bake, leke, steke, like, koke, bruke.* — Likeså: *føde* (ty. gebären) — *fødte — født; nøde* (= tvinge) — *nødte — nødt;* jfr. ndfr. § 370, 1.

Følgende vakler: *gjæte — gjætte, gjætet — gjætt, gjætet; hete* (= kalles) — *hette — hett*, men også sterkt pret. *het* (§ 385). Ved siden av *knytte — knyttet — knyttet* finnes også i talesproget *knyte —knytte — knytt.*

Undtak: følgende får alltid *-et, -et* og går således efter 1ste hovedklasse: *hope, håpe; hate, mate, prate, fete, knote, rote, lute, sprute, tute, fløte, såte; brake, knake, make, stake, streke, kroke, duke, bråke, måke, råke, ståke.*

C. ***Med kort vokal i alle former:***

glemme — glemte — glemt.

363. Således bøies:

1) følgende verber hvis stamme ender på *ll, mm, nn: kalle, felle, helle, skjelle, stelle, innbille, skille, spille* (= ødelegge), *fylle, forgylle, gjemme, glemme, klemme, stemme, skjemme, dømme, drømme, rømme* (= fly), *tømme; banne, kjenne, renne, skjenne, spenne, skjønne.*

Nogen vakler mellem denne og første hovedklasse: *ramme* (= treffe) — *ramte* og *rammet*, i part. hyppig *rammet; kjemme — kjemte* og *kjemmet*. Andre har ialfall i talesproget *-te* i pret., men allikevel ofte *-et* i partisipp: *spille* (kort) — *spilte — spillet, spilt; svømme — svømte — svømmet, svømt; skinne skinte — skinnet, skint.* Av de to siste forekommer også sterkt pret.: *svam* (især poetisk) og *skjen;* se ndfr. §§ 374, 379.

Banne har i part. *bannet*; *forbanne* også i pret. *forbannet*: *han forbannet den dag han var født;* derimot: *han forbante sig på at det var sant. Brenne* har foruten *brente* også et sterkt pret. *brant,* især i intransitiv betydning.

2) følgende hvis stamme ender på *ld, nd, ng*: *melde, gjengjelde, volde, skylde*; *ende, sende, vende, bende, hende, tende, skynde, anstrenge, denge, klenge, sprenge, stenge, strenge, vrenge, ringe.*

Nogen vakler: *slenge — slengte* er alm. transitivt: *han slengte boken på bordet;* intrans. alm. sterkt: *slang*: *han gik og slang.* Mrk. dog Hamsun, Mysterier 269: Endel Bøger laa og *slængte* paa hans Bord. — Ved siden av *skynde — skyndte* forekommer en halvvulgær form *skynte — skyntet*: Krag, Ildliljen 97: Saa *skynted* hun sig i Land. *Henge — hengte* er mest trans., i intrans. bet. alm. sterkt *hang;* dog Hamsun, Ny Jord 128: Det ene *hængte* sammen med det andet. *Ringe* i part. også *ringet.* — Mrk. *bringe — bragte — bragt.*

Anden hovedavdeling: med omlyd i grunnformen.

364. A. *Med lang vokal i alle former*:

Hertil hører bare to verber:

kvele — kvalte — kvalt
smøre — smurte — smurt.

365. B. *Med lang vokal bare i infinitiv*:

Her er det bare ett verbum, nemlig

tre(de) — trådte — trådt,

men ved siden av *tre(de)* finnes også formen *trå,* pres. *trår*: Nansen, Frilufts. 214: Han hadde bare ett ben å *trå* med. | Garborg, Gaaden 48: Der hvor Græsset havde staat, blev Jorden god at *traa* paa. | Ring, Jomfruen 1: Hans hest *traar* tungt. | Ring, Seil 170: Det er som jeg *traar* i luften. — Der forekommer også et sterkt pret. *tro*: Nansen, Frilufts. 183: Vi måtte . . . se os vel for, så vi ikke *tro* feil. Men denne form føles ennu som halvt vulgær. — Også *traadde — traadd,* se ndfr. § 370, 1.

366. C. *Med kort vokal i alle former:*

rekke — rakte — rakt, d. e. gi, overrekke
strekke — strakte — strakt

sette — *satte* — *satt*
velge — *valgte* — *valgt*
selge — *solgte* — *solgt*
dølge — *dulgte* — *dulgt*
følge — *fulgte* — *fulgt.*

Rekke op (f. eks. en strømpe) heter alm. *rekket* — *rekket.* Dog finnes *rakte* også i denne betydning: Hamsun, Lynge 66: Kanske havde hun syet aldeles rigtig hele tiden, og alligevel *rakte* hun *op.* — *Rekke* i bet. *nå* er sterkt: *rekke* — *rakk* *rukket* (§ 373, 8). Feilagtig hos Lie IV, 425: De tykke grå Uldstrømper *rakte* langt op paa Laaret. — *Strekke* i pret. undertiden *strekket:* Ibsen V, 197: Å, ligget og *strækket* mig — som en prinsesse. — *Vekke* har *vakte* — *vakt* i figurlig betydning: *boken vakte stor opsikt; han blev tidlig vakt;* ellers *vekket: han vekket mig kl. 7; hvorfor har du ikke vekket mig før?* I bet. *skvette*, fare sammen, heter det i pret. *vakk:* Hilditch, Sjøfort. II, 163: Vældige kraftuttryk, saa stærke, saa uhøviske at han sommetider *vak* i. —

Vaklende er: *flekke* — *flakte, flekket* — *flakt, flekket; telle* — *talte, tellet* — *talt, tellet;* men *fortelle* — *fortalte* — *fortalt; venne* (ty: gewöhnen) har alm. *vennet* — *vennet* eller *vent:* B. B. V, 557: Vi har *vænt* os så til det; men også *vant:* Ibid. 533: Jeg har... *vant* mig til at analysere mine følelser. | Ibsen II, 318: Han som vi i en lang årrække har *vant* os til at se op til; som adjektiv alltid *vant: jeg er vant til å* —.

367. D. ***Med kort vokal bare i infinitiv:***

spørre — *spurte* — *spurt.*

Særskilt merkes: *gjøre* — *gjorde* — *gjort*, og den foreldede skriftsprogform i pret. av *legge* — *lagde* — *lagt* og *si(ge)* — *sagde* — *sagt;* alm. *la* og *sa*, se ndfr. § 377, sl.

Tredje hovedklasse.

368. Verbene efter denne hovedklasse har i pret. *-de*, i part. *-d.* De faller i to avdelinger.

Første avdeling.

leve — levde — levd.

369. Således bøies følgende verber:

1) de hvis stamme ender på *ei* eller *øi: dreie, eie, feie, greie, leie, meie, neie, pleie* (= være vant til), *sneie, veie; bøie, døie, føie, løie, nøie, forhøie, fornøie, pløie, tøie, fortøie.*

I skriftsproget finnes dog disse verber hyppig bøiet som *elske*, tildels også i talesproget. Likeledes ender part. alltid på *-et*, når det står attributivt: *en dreiet kule, et feiet gulv, en leiet hest, en veiet pakke, en bøiet stang, et fornøiet ansikt, forhøiet løn, en pløiet mark, et fortøiet skib. Bøie* har også alm. *bøiet* i grammattisk betydning: et ord som er *bøiet* i kjønn; å stå *ubøiet.* —

2) følgende hvis stamme ender på *v*: *gnave, lave* (= lage), *skave, kreve, leve, streve, sveve, veve, hive, trives, ruve, høve, behøve, kløve, prøve, øve.*

Også disse finnes hyppig i skriftsproget bøiet som *elske*, især i part.: *maten er vel tillavet; jeg har oplevet meget; han er hårdt prøvet;* alltid som attributt: *et krevet beløp, et vevet teppe; en kløvet panne; et innøvet stykke; med øvet hånd.* — *Streve* har også pret. *strevte:* Lie IV, 363: Imod jul . . . *strævte* og stelte Madamen som vanlig. — *Grave,* som også hører hit, har en sterk biform i pret. *grov.* — Istfr. *gnave* og *lave* sies bedre *gnage* og *lage;* det første har en sterk biform i pret. *gnog.* — *Love* heter enten *lovet* — *lovet* eller *lovte* — *lovt,* sjelden *lovde:* Bojer, Historier 217: De *lovde* hinanden troskab og giftermaal.

Anden avdeling.

nå — nådde — nådd.

370. Således bøies:

1) alle verber som i grunnformen ender på en trykksterk vokal: *skje, sne, te, spe, fri, fli, kri, smi, skli (skri), stri, svi, bo, glo, gro, kro sig, ro, bero, sko, sno, to, tro, snu, fly, gry, kny, kry, sy, sky, spy, ty, træ* (i en nål), *gjø* (= bjeffe), *klø, strø, stø, tø, flå, formå, forsmå, nå, så, skrå, spå, attrå,* f. eks. Gierløff, Tryggen 26: Folk *tedde* sig som om —. | Kjølstad, Gutter 12: Bak sig i lyngen hadde han en lang aure liggende, *trædd* på en bjerke-

kvist. | Elster, Landeveien 242: Han gik .... og *stødde* sig til en stok.—

Således også endel som ender på trykksterk vokal i talesproget, men som i skrift ennu ofte har en lengere form på *-de* og da bøies som *elske: bla — bladde — bladd (blade — bladet — bladet); kna(de), la(de)* d. e. *la* et gevær, et skib; *spa(de), ska(de), va(de), blø(de), gjø(de), glø(de),* f. eks. Lie, Lykke 151: Gartneren, som stod borte i et bed og *spadde.* — Andre av samme slag får i skriftsproget ofte *-te, -t: bre — bredde — bredd* og *brede — bredte — bredt; re(de), spre(de), ste(de), klæ(de):* f. eks. Egge, Nelly 9: Rognekronen *bredde* sig over halve pladsen. Derimot *brede sig* = bryste sig, som *elske:* han går og *breder* sig; han gik og *bredet* sig. — *Re* (op en seng): Undset, Jomfruer 114: Et litet rum .... akkurat saa stort at Gunvald kunde *re op* en flatseng til sig selv der. | Ibid. 104: Gulvet hadde nok været uvasket og sengen *uredd.* | Egge, Nelly 3: Foran natbordspeilet ... stod jomfru Nelly Maartens og *klædde* sig paa.

Særlig merkes: *rå — rådde — rådd* i bet. være den rådende: Lie, Særsyn 46: Om de trodde det var dem som *raadde,* saa tog de feil. | B. B. III, 68: Hun lot andre *rå* i det længste: henne gjorde det akkurat det samme hvem som *rådde.* Derimot i bet. *gi råd* heter det *rå(de) — rådet — rådet:* Lie, Særsyn 47: Den, der nu *raaded* ham til at slutte sig til «Banden». — *Bety* (ha en viss betydning) — *betydde — betydd:* Hamsun III, 92: Disse femtakkede Kroner som altsaa *betydde* Baron. I litteraturen, især avislitteraturen, finnes ofte den meningsløse form *betød,* som der bestemt må advares mot. — Likeså *bry — brydde — brydd: jeg bryr mig ikke om det; han brydde sig ikke med det.* — Formen *brød,* enn si *brøt,* som hyppig finnes i skrift, er aldeles falsk. — *Sky* = undgå: Kjær, For Træet 13: Den kranke Fugl blir *skydd* av de sunde. Også av *skye over:* Ibid. 143: Det er *skydd* over. Der kommer vist Regn til Natten. — *Dø* heter i alm. *døde: han døde igår; han er nettop død:* men rent forretningsmessig: *dødde — dødd: folk dødde som fluer; bevegelsen er rent dødd bort.* — *Fø* i bet. underholde, gi mat: *fødde — fødd: gården fødde 10 kjør; kongen har fødd oss vel; han har mange å fø på;* men i bet. bringe til verden: *fø(de) — fødte — født. Gjø — gjødde* *gjødd* i bet. fete: *han gjødde grisen; en velgjødd kalv;* men *gjøde* akeren — *gjødet. Nø* — *nødde* — *nødd* = å opfordre en gjest til å forsyne sig: *å la sig nø; jeg nødde dem alt det jeg kunde;* med i bet. tvinge: *nøde* — *nødte* — *nødt: han nødte mig til å gjøre det; jeg blev nødt til å gå.* Mrk. dog Hamsun, Grøde I, 247: Nu *nødde* han Eleseus til aa motta Arven. — *Vri(de)* — *vridde* — *vridd*, men også med sterkt pret. *vred.* Hamsun bruker også *gli* — *glidde:* Glæde 33: Jeg kjendte bedst som jeg sat, at mine Øine *glidde* mot Døren. Ellers almindelig sterkt *gled: jeg gled på isen;* part. alltid *glidd.* — Så også *li* om tiden; pret. alm. *led: tiden led;* men Hamsun, Glæde 174: Tiden er *lidd.* Hamsun skriver også *traa* — *traadde* — *traadd* (se foran § 365). Glæde 36: Før *traadde* jeg Jorden saa ødselt og ungt. | Ibid. 76: At nogen nys har været her og bare er *traadd* tilside.

2) følgende verber som ender på trykksvak *-e* med vokal foran: *bie* — *bidde* — *bidd; kvie sig, tie, uroe, due* (jfr. *duge* § 359, 4), *grue, skrue, lye* (= lytte), *varskue,* f. eks. Lie, Lykke 124: Han *grudde* sig til høitider som jul og paaske. | Hamsun, Glæde 139: En vigtig Personlighet som Fremmede *lydde* til og utspurte. | Bojer, Ansigt 150: Nu har jeg *varskudd* Dem. — *Lyde* (ty: lauten) er alm. sterkt, pret. *lød;* men Hamsun har også i denne betydn. *lydde:* Glæde 238: Der *lydde* Skrik og Eder. — Av *tie* forekommer også dativformen *tagde:* Andersen, Hjemfærd 98: Broren *tagde* om pengene og kvitteringen.

Forøvrig finnes i skriftsproget ofte pret. og part. på *-et: gruet, skruet, uroet* o. fl. — Mrk. endelig det særnorske *leie* (dansk *lede*) — *leidde* — *leidd.* Normann, Eiler 3: En smaagut . . . *leidde* hun ved haanden.

Anm. Også verbene av 3dje hovedklasse finnes hos eldre forfattere bøiet som *elske: leve — levede — levet; nå — nåede — nået; bo — boede — boet.*

De sterke verber.

371. De sterke verber særmerkes ved at preteritum er enstavelses og i de allerfleste tilfelle har en annen rotvokal enn grunnformen. Også perf. partisipp har i mange tilfelle en forandret rotvokal, men her er i tidens løp inntrådt mange utjevninger og analogidannelser, således at denne form ikke lenger egner sig som inndelingsgrunn. De gamle avlydsrekker har i det hele forandret sig så meget at det er upraktisk å legge dem til grunn for inndelingen i en nutidsgrammatikk, som ikke tar hensyn til den historiske utvikling. Her vil derfor de sterke verber bli inndelt i 7 klasser eftersom preteritum opviser vokalene *ă*, *ā*, *å*, *e*, *o*, *ø* eller har samme vokal som grunnformen. Perf. partisipp, som oprinnelig blev bøiet i kjønn og tall, ender nu som verbalform alltid på *-t*. Når det brukes attributivt ender det ennu ofte i fælleskjønn på *-n* og får flertal på *-ne*.

Første klasse: pret. ă.

372. Efter denne klasse går følgende verber:

A. *med vokalen **u** i perf. part.:*

fornemme — *fornam* — *fornummet*1)
briste — *brast* — *brustet*2)
drikke — *drakk* — *drukket*
slippe — *slapp* — *sluppet, sloppet*
stikke — *stakk* — *stukket*
springe — *sprang* — *sprunget*
svinge — *svang*3) — *svunget*

tvinge	— *tvang*	— *tvunget*
binde	— *bandt*	— *bundet*
finne	— *fant*	— *funnet*
rinne	— *rant*	— *runnet*4)
spinne	— *spant*	— *spunnet*
svinne	— *svant*	— *svunnet*
tvinne	— *tvant*5)	— *tvunnet*
vinne (eng. *to win*)	— *vant*	— *vunnet*
vinde (eng. *to wind*)	— *vandt*6)	— *vundet*
synge	— *sang*	— *sunget*
synke	— *sank*	— *sunket*
brekke	— *brakk*7)	— *brukket*7)
rekke	— *rakk*8)	— *rukket*
sprekke	— *sprakk*	— *sprukket*
strekke	— *strakk*8)	— *strukket*
trekke	— *trakk*	— *trukket*
treffe	— *traff*	— *truffet*
smette	— *smatt*	— *smuttet*
hjelpe	— *hjalp*	— *hjulpet*

373. Herved er å merke:

1) Også svakt; *fornemmet* — *fornemmet:* T. T. 1913, nr. 105: I det Sars'ske hjem *fornemmet* man suset av den store bardes vingeslag. | Kinck, Machiavelli 134: Et . . . instinkt som Machiavelli nok ogsaa har *fornemmet.* | Lie, Knut 258: Kanske havde hans instinkt *fornemmet det.* Men også: B. B. III, 169: Den duft hun atter støtvis *fornam* her. | Ibsen II, 259: En mand som har Sfinksens mening *fornummet.*

2) Også *bristet:* Benneche, Villenskov 181: Alt var *bristet* mellem hende og Claes. | Krag, Fortæll. II. 103: Første Gang noget er *bristet* for en. — Som adledd derimot alltid *brusten:* Collin, Verdenskr. 18: En *brusten lyre.* — *Et brustent håp* (jfr. ndfr. § 564).

3) Således transitivt og refleksivt: *Han svang hatten til avsked.* Riverton, Morderen 8: Netop idet jeg *svang* mig av sadlen. Intransitivt derimot svakt: *svingte* — *svingt.* Egge, Nelly 117: Indgangen *svingte* raskt til siden.

4) Især om solen: Lie, Knut 234: Solen var netop *rundet,* blank og kjølig. — Sjeldnere om vann: Bojer, Fangen 162: Utenfor dørsteinen hadde der i aar og dag *rundet* en liten bæk.

— I siste tilfelle brukes i talesproget *rent*: *der hadde rent vann gjennem taket.*

5) Sjelden *tvinnet:* B. B. III, 116: Da *tvinnet* den lille Anna inne i sin sjæl et forbund sammen med henne.

6) Også svakt: B. B. II, 415: Hun *vinnet* sig om ham.

7) Også svakt: *brekket* el. *brekte* — *brekket* el. *brekt:* Lie I, 85: Skanseklædningen var *brækket* ind. Således alltid *brekke sig* (kaste op): Kielland I, 8: Fætter Ole kunde ha *brækket* sig.

8) Således i betydningen *nå: Pengene rakk ikke langt; jeg rakk ham bare til skulderen; han rakk ikke mere; tiden strakk ikke til.* Mrk. *Det rakk og det varte.* Derimot heter det: *han rakte mig boken, han rakte hånden frem; han strakte sig ut av vinduet* (jfr. foran § 366). I litteraturen finnes disse verber ofte forvekslet: Ibsen II, 101: Han *strak* sig fra sin lille stol.

374. B. *Med samme vokal i grunnformen og partisip:*

smelle — *smalt* 1) — *smelt*
skrelle — *skrall* 1) — *skrelt*
gnelle — *gnall* 1) — *gnelt*
gjelde — *gjaldt* 2) — *gjeldt*
skjelve — *skalv* 3) — *skjelvet*
knekke — *knakk* 4) — *knekket*
kvekke — *kvakk* — *kvekket*
kveppe — *kvapp* — *kveppet*
skvette — *skvatt* 5) — *skvettet*
sprette — *spratt* 6) — *sprettet*
brenne — *brant* 7) — *brent*
henge — *hang* 8) — *hengt*
slenge — *slang* 9) — *slengt*
trenge — *trang* 10) — *trengt*
vekke 11) — *vakk* — mgl.
svelte — *svalt* 12) — *sveltet*
velte — *valt* 12) — *veltet*
svømme — *svam* 12) — *svømt*
tigge — *tagg* 13) — *tigget*
klinge — *klang* — *klinget*
stinke — *stank* 14) — *stinket*
gidde 15) — *gadd* — *giddet*
sitte — *satt* — *sittet*
glippe — *glapp* 16) — *glippet*

375. Herom er å merke:

1) Også *small:* Lie III, 184: Det *smald* i hænderne. | Egge, Trøndere 57: Ikke et ord *smald* der i ham. | Ibid., Gut 18: Pludselig fik han en dyvaad Klat i Hodet, saa det *smald.* | Haukland, Nybygger 17: Frosten *smald* som skud i stuens vægge. | B. B. III, 286: Var han i det meddelsomme hjørne og rigtig oppe, *small* luften omkring ham av elektricitet. — I betydn. *frembringe et smell* er det svakt: *han smelte med svepen; hun skjellte og smellte;* likeså trans.: *han smelte døren igjen.* Dog finnes også her *smalt:* Krag, Kakkelovnskr. 74: Kommandøren strammed Tømmen og *smaldt* med Svøben. —

Nansen, Frilufts. 208: Med ett braket det løs med torden, så det *skrall.* | Scott, Sølvfaks 21: Tuk-tuk-tuk, sa han, så det ordentlig *gnald* i skogen.

2) Historisk riktigere er *galdt,* som også finnes: Bojer, Folketog 6: Peter havde ogsaa tidt tæft af hvad det *galdt.* | Hamsun, Sværmere 8: Ingen havde set ham fejle, naar det *galdt* at optræde blandt de Store. — Så stadig hos Bjørnson.

3) Der høres ofte *skjalv,* som dog er mindre godt (jfr. *skjære — skar*); det bøies dog også svakt: Prydz, Torbjørn 302: Vingerne *skjælved* sagte. | Haukland, Vildmarkens 70: Og hele hendes legem *skjælvet.*

4) Intrans. = gikk itu: Hamsun III, 10: Raadne Grene *knak.* Ellers *knekket, knekte*: *De satt og knekket nøtter.*

5) Intrans. = blev redd: Lie IV, 343: Engang, jeg kjørte i Slæde gjennem en Skog, *skvat* Hesten. Også: *Vannet skvatt til alle kanter.* Ellers svakt: *de skvettet vann på hverandre.*

6) Intrans. = for op: *han spratt op; det var så kaldt at flisa spratt.* Derimot svakt i bet. *sprette op en søm.*

7) Også *brente,* både trans. og intrans. *Huset brente ned til grunnen. Han brente op alle brevene.* —

8) Mest intrans.: *Hatten hang på veggen,* men: *han hengte hatten på veggen.* Dog finnes også *hang* i trans. bet.: Lie, Ulrichs 128: Han *hang* Hatten paa Stokken. | Lie, Lykke 31: Med et nik *hang* hun portrættet bort paa sin plads. | Ibsen V, 230: Da jeg stod helt der øverst oppe og *hang* kransen over tårnfløjen.

9) Intrans.: *Han gikk og slang. Han slang gårdimellem,* Ellers *slengte*: *Han slengte pengene på bordet.*

10) Sjelden og bare i bet. *behøvde*: *Jeg trang ikke hjelp*. Men alm. *trengte;* alltid: *Han trengte sig frem.*

11) d. e. *skvette, bli bange:* Singdahlsen, Nord 40: Hun *vakk* til. | Lie IV, 353: Med ét *vak* han op. — Men *vekke*, ty. wecken, er svakt, se foran § 366.

12) *svelte, velte* og *svømme* har alm. svakt pret.: *sveltet veltet, svømte* (§ 363). De sterke former er dialektiske eller poetiske: Andersen, Samtiden 1914, 197: Enda var det fart i skyerne, nordfra *valt* de i vild glød. | Ibsen II, 169: Brune ørnerygge *svam* i det vide svimle slug. | Ibid. 170: Bukken *svam* og jeg hang bag ham.

13) Vel så almindelig *tigget* eller *tigde*. *Tagg* har en noget vulgær klang: B. B. III. 220: Barnene *tagg* om at være med. | Kinck, Kærlighed 156: En udholdende fattigmand som *tagg*.

14) Lie, Selje 29: Blikkopper, der *stank* av vondt. | Singdahlsen, Rettens 111: Det *stank* deilig mot godveir. — Men også svakt: *stinket.*

15) Også med lang vokal: *gide* — *gad* — *gidet.*

16) Ibsen II, 288: Du var nu ætlet til en blinkende knap paa verdensvesten; men hæmpen *glap*. — Men også *glippet;* således alltid i betydn. *glippe med øinene.*

Anden klasse: pret. ā.

376. Til denne klasse hører følgende verber:

be(de) — *bad* — *bedt*
kvede — *kvad* — *kvedet*
*reke*1) — *rak* — *reket*
gi(ve) — *gav* — *givet, gitt*
*være*2) — *var* — *været, vært*
bære — *bar* — *båret*
skjære — *skar* — *skåret*3)
stjele — *stjal* — *stjålet*
drepe — *drap*4) — *drept*

377. Herom er å merke:

1) d. e. *drive*. Nansen, Tåkeh. 201: På reise til Island . . . *rāk* han vest i havet.

2) Om dette verbum mere ndfr. § 393, 4. Av sammensett merkes *overvære*, pret. *overvar* (dansk: *overværede*), og *undvære*, pret. *undværte;* sjelden *undvar:* Scott, Jernbyrden 213: Det var godt at se at de . . . . nødig *undvar* hverandres selskap. —

3) *Beskjære* er ikke dannet av det norske *skjære*, men er lånt fra middelnedertysk *bescheren.* I bet. *tildele* har det foreldet part. *beskjæret:* C. C. I, 178: De Par Aar, der var hende *beskjæret* at leve. I bet. *beskjære trær* følger det *skjære.*

4) Bare poetisk: B. B. I, 200: Han *drap* far, og jeg så derpå. Ellers alltid svakt: *drepte.*

To oprinnelig svake verber er ved lydlig utvikling i talesproget kommet inn i denne klasse, nemlig:

legge — *la* — *lagt*
si(ge) — *sa* — *sagt*

Den oprinnelige form for disse verbers pret.: *lagde*, *sagde*, kan ennu finnes i litteraturen. Et minne om disse tostavelsesformer er det at de nye former *la* og *sa* ennu uttales med sammensatt tonelag i trykksterk stilling.

Tredje klasse: pret. å.

378. Til denne klasse hører bare tre verber:

ete — *åt* — *ett*
ligge — *lå* — *ligget*
se — *så* — *sett.*

Istedenfor *ligget* høres ofte *lagt*, som er part. av *legge.* Eiendommelig nok finnes denne forveksling ofte hos Bjørnson: V, 422: Ilden har naturligvis *lagt* længe og ulmet. — Også hos andre forfattere finnes det samme.

Fjerde klasse: pret. ē.

379. Til denne klasse hører følgende verber:

drive — *drev* — *drevet*
*hive*1) — *hev* — *hevet*

rive — *rev* — *revet*
skrive — *skrev* — *skrevet*
*svive*2) — *svev* — *svevet*
gripe — *grep* — *grepet*
knipe — *knep* — *knepet*
pipe — *pep* — *pepet*
bite — *bet* — *bitt*
slite — *slet* — *slitt*
*lide*3) — *led* — *lidt*
*stride*4) — *stred* — *stridt*
*ride*5) — *red* — *ridd*
*skride*6) — *skred* — *skridd*
*gli(de)*5) — *gled* — *glidd*
*gni(de)*5) — *gned* — *gnidd*
*li(de)*7) — *led* — *lidd*
*svi(de)*5) — *sved* — *svidd*
vri(de) 5) — *vred* — *vridd*
*kike*8) — *kjek* — *kjeket*
skrike — *skrek* — *skreket*
snike — *snek* — *sneket*
svike — *svek* — *sveket*
*vike*9) — *vek* — *veket*
*sige*10) — *seg* — *seget*
stige — *steg* — *steget*
*grine*11) — *gren* — *grint*
*hvine*12) — *hven* — *hvint*
*(kvine*12) — *kven* — *kvint)*
*trine*13) — *tren* — *trinet*
*skinne*14) — *skjen* — *skinnet*
bli(ve) — *blev* — *blitt*15).

380. Herom er å merke:

1) d. e. *kaste:* Krag. fortæll II, 180: Han *hev* sine Garn altid der, hvor Fisken stimede. | Lie IV, 369: Det var dog likere.... end om han havde *hevet* Støvlen i svarte Havet igjen. — Men det bøies også svakt: *hivde* — *hivd;* se foran § 369,2.

2) Singdahlsen, Nord 61: Tobaksrøken *svev* blå og tung omkring ham. —

3) d. e. *tåle: lide smerte;* han har *lidt* meget; i talesproget også *lidd.*

4) d. e. *kjempe.* En foreldet litterær form i part. er *stredet.* I betydn. *mase, arbeide hårdt,* hẹter det alm, *stri — stridde — stridd*; se foran § 270, 1.

5) Verbene *ride, gli, gni, svi, vri* finnes også med svakt pret.: *ridde, glidde, gnidde, svidde, vridde.* Dog er *ridde* sjeldent og har en vulgær klang, skjønt Hamsun bruker det: Børn 12: Hun *ridde* gjerne. | Segelfoss I, 167: Hun *ridde* pragtfuldt. Foreldet i part. *redet.* — Heller ikke *glidde* er så alm. som *gled.* Hamsun, Børn 257: Fruen sluttet et Stykke og *glidde* uten Betænkning over i et nyt. | Glæde 33: Mine Øine *glidde* mot Døren. — Det samme er tilfelle med *gnidde:* Gierløff, Tryggen 22: (Han) *gnidde* ham med sne over brystet. | Hamsun, Glæde 288: *Gnidde* jeg mig indpaa Manden? *Svidde* brukes alm. i trans. bet. = *brenne: Piken svidde grøten;* men det finnes også intrans. om å føle en sviende smerte, eller halvt trans. om å frembringe en sviende smerte: Lie, Lykke 91: Det var så det *svidde.* | Hamsun, Mysterier 102: Mit Ansigt *svidde* af de vaade Grene som streifed mig. | B. B. III, 95: Sveden, som silte og *svidde* i øjnene. | Skredsvig, Evens 8: Kulden *svidde* gjennem hans tynde Parisersko. — Her er *sved* almindeligere. Sjelden brukes *sved* trans. om å brenne: Lie, Særsyn 59: Annunziata *sved* Maden i mange Dage. — *Vridde* er almindeligere enn *vred: Hun vridde tøi; han vridde nøklen om i låsen:* Aanrud, Fortæll. I, 114: Gamlen holdt paa oppe paa staburstrappen og *vridde* vidjer i en kløvmeis. Men: *han vred sig som en orm* (av smerte); *han vred sig av latter.* — I part. brukes den foreldede form *vreden* nu bare som adledd: Kinck, Kærlighed 11: Noget næsten vildt *forvredent.* | Hamsun, Mysterier 67: Underlig *forvredne* Orme. Mrk. *en vrien fyr; et vrient svar.* —

6) Brukes bare litterært. I bet. *skli* heter det *skri — skridde.* Foreldet part. *skreden,* ennu som adledd i *fremskreden.*

7) d. e. *gå* (om tiden): *Hvor langt lier det på dagen? Det led ut på natten.* Hamsun, Glæde 174: Tiden er *lidd.* Sjelden pret. *lidde:* Hamsun, Segelfoss I, 45: Da det *lidde* på Kvælden.

8) Lie IV, 343: En stor . . . Stenblok, der laa og *keg* frem i Maaneskinnet. I talesproget brukes mest formen *kikke — kikket.*

9) Intrans. *gå tilbake.* Sjelden med trans. bet.: Olsen, Jenisei 52: Da vi vilde gaa dem nærmere, *veg* de hestene undaf. — I denne bet. brukes helst svak form: *vikte* el. *viket,* som igjen sjelden har intrans. bet.: Hamsun, Segelfoss I, 126: En paagaaende Krop, som aldeles ikke *vikte* tilbake for at —.

10) B. B. III. 62: Her *seg* hun ned og brast straks i gråt.

11) Pret. *gren* sjeldent og bare om å sette op en misfornøiet mine: *Da han hørte det, gren han stygt.* I bet. ytre sin misfornøielse alm. *grinte: Han grinte hele dagen.*

12) Egge, Trøndere 169: Under hver liden kælke med læs paa *kven* og skreg der. Alm. dog svakt pret.: *hvinte, kvinte* (Egge, Folkelivs. 34).

13) Lite brukt. Pret også *trinte.*

14) Nu mest svakt: *skinte* (§ 363). Ansteinsson, Nikolai 3: Der *skén* et underlig blyagtig Lys. —

15) I skriftsproget finnes ennu den gamle form *blevet,* som enkelte, f. eks. Bjørnson, forkorter til *blet* istfr. *blitt.* Som adj. *de tiloversblevne.*

Femte klasse: pret. ō.

381. Til denne klasse hører følgende verber:

dra(ge)	— *drog*	— *dratt* 1), *draget*
fare	— *for* 2)	— *faret*
gale	— *gol* 3)	— *galet, galt*
gnage	— *gnog* 4)	— *gnaget*
grave	— *grov* 5)	— *gravet*
jage	— *jog* 6)	— *jaget*
la(te) 7)	— *lot*	— *latt*
male	— *mol* 8)	— *malet, malt*
ta(ge)	— *tok*	— *tatt, taget*
slå	— *slo*	— *slått* 9)
stå	— *stod*	— *stått* 10)
trå 11)	— *tro*	— *trått*
sverge	— *svor*	— *svoret* 12)
le	— *lo*	— *ledd*
veve	— *vov* 13)	— *vevet.*

382. Herom er å merke:

1) Finnes også skrevet *dradd* i likhet med svake verber som *ska* — *skadde* — *skadd*; men det er ikke å anbefale.

2) I sjømannssproget alm. svakt: *farte* — *fart*. Således alltid *erfare* — *erfarte*, idet *erfor* nu er ganske foreldet.

3) B. B. III, 56: En hane *gol*. — Ellers er *gale* nu alm. svakt: *galte*.

4) Raabye, Storbaaten 1: Sigurd stod utenfor Woldnaustet og *gnog* paa et eller andet. | Undset, Alder 3: Torleif og Helge sat paa kjøkkentrappen og *gnog* paa hver sin skalk. — Men ved siden av *gnage* finnes også den danske form *gnave*, som er svak: *gnavde* — *gnavd (gnavet* — *gnavet)*.

5) Også svakt: *gravde* — *gravd (gravet* — *gravet)*: Haukland, Nybygger 62: De stansed og *graved* op sneen. Således næsten alltid *begrave;* sjelden *begrov:* B. B. III, 109: Den stakkars, stakkars Emilie var det som *begroves*. — Hyppigere er *undergrov*.

6) Også *jagde* — *jagd*, se foran § 359, 4. I intransitiv betydning alltid *jog*. Moen, Uten Tro 2: I det samme *jog* et skarpt lyn gjennem luften.

7) Formen *late* brukes med selvstendig betydning: *late som om —; late en i stikken; gjøre og late.* Likeså i sammensett: *avlate, forlate, oplate, tillate. La* derimot brukes i forb. med en infinitiv: *la være; la gå.* [Ty. *laden* heter *la* — *ladde* — *ladd: la et gevær, et skib;* § 370, 1.]

8) Bare i bet. *male på en kvern* og i fig. betydning: Hamsun, Børn 215: Møllen som *mol* Dag og Nat. | Aanrud, Fortæll. I, 237: (Hun) . . . begyndte at male kaffe. Men alt som hun *mol*, kom angsten igjen. | Scott, Spøker 3: Jettegryterne, hvor vandet engang kvernet og *mol*. | Bull, Hævn 16: Denne forfærdelige Tanke som gnog og *mol* dypt inde. — Også om katten: Hilditch, Røml. 56: Naar han fik en skaal melk, saa *mol* han av glæde. — Men i talesproget er det alm. svakt: *malte* — *malt*. — I bet. *male med farve* er det alltid svakt.

9) Således alltid i egentlig betydning. I fig. bet. finnes ennu den gamle form *slagen*: *Han blev slagen med blindhet:* Hamsun, Mysterier 148: Kommer der en Mand imod Dem, som De paa en eller anden Maade blir *slagen* af. | Kielland III,

137: Dermed var Fru Ellingsen atter *slagen.* | Riverton, Morderen 114: Fuldkommen *slagen* med forfærdelse. Især som adledd: en *slagen* mann. Likeså: Kielland I, 172: Den hele *udslagne* Nat.

10) Merk i religiøs betydning: *opstanden: Kristus er opstanden;* forskjellig fra *stått op.*

11) Om dette verbum se foran § 365.

12) Sjelden *sverget:* Elster, Ilden 47: Hun hadde *sverget* ved mor. | Ibid. 161: Claus kunde ha *sverget* paa det.

13) Prydz, Torbjørn 97: Gruen, som *vov* sig om ham. | Normann, Eiler 45: Mellempiken *vov* i indre spiskammeret paa en lerretsvæv. — Men det er hyppigst svakt: *vevde* — *vevd.*

Sjette klasse: pret. ø.

383. Til denne klasse hører følgende verber.

gyve — *gjøv*1) — *gjøvet*
klyve — *kløv*2) — *kløvet*
skyve — *skjøv* — *skjøvet*3)
krype — *krøp* — *krøpet*
nype — *nøp*4) — *[nypt]*
fyke — *føk* — *føket*
*ryke*5) — *røk* — *røket*
stryke — *strøk* — *strøket*
*smyge*6) — *smøg* — *smøget*
bryte — *brøt* — *brutt*
flyte — *fløt* — *flytt*
gyte — *gjøt* — *gytt*
kyte — *kjøt*7) — *kytt*
knyte — *knøt*8) — *knytt*
nyte — *nøt* — *nytt*
snyte — *snøt* — *snytt*
skryte — *skrøt*9) — *skrytt*
skyte — *skjøt* — *skutt*
fortryte — *fortrøt* — *fortrutt*
tyte — *tøt*10) — *tytt*
by(de) — *bød*11) — *budt, buden*

lyde — *lød*12) — *lydt*
fryse — *frøs* — *frosset*
gyse — *gjøs*13) — *gyst*
nyse — *nøs* — *nyst.*

384. Herom er å merke:

1) Falkb., Helleristninger 10: Han gik saa støvet *gøv* om benene paa ham. — I talesproget kan også høres formen *gøive — gøivde,* især om å røke sterkt så rummet fylles med tobakksrøk. *Han var svær til å gøive.*

2) Falkb., Helleristninger 13: Ingebrigt . . . *kløv* gigtstøl ned av skigarden.

3) Bjørnson bruker formen *skyvd* i part.: II, 128: Hun hadde *skyvd* alt annet til side. | III, 268: Der var likesom *skyvd* skodder for. | V, 77: Han har en straahat paa hodet: den er *skyvd* helt bak i nakken.

4) Ring, Kulden 20: Hun gik og *nøp* mark og vissent løv av sine enstammede roser. Brukes neppe i part.

5) Intrans.: *Ovnen ryker; det røk av pipen.* Det tilsvarende transitive (kausative) er *røke — røkte; han røker tobakk, røkte en cigar;* også *røke skinke.* — Å bruke *ryke* i bet. *røke* tobakk er dansk *(ryge tobak),* men finnes undertiden hos norske forfattere: Bojer, Hunger 113: Men ofte laa han i baaten og *røk* sin snadde.

6) d. e. krype gjennem en trang åpning: *å smyge som en kat.* Ikke å forveksle med det danske *smøge* = røke tobakk, som i følg.: Benneche, Villenskov 106: Paa trappen sad de og *smøg* sine piber.

7) Benneche, Støle 124: Kristen undret sig bare over, at han *kjøt* saa fælt av farbror Martin.

8) Kinck, Kærlighed 18: Der *knød* han hendes skorem. — Almindelig svakt; se foran § 362.

9) Undertiden svakt: Hamsun, Segelfoss I, 158: Han *skrytte* ikke mere.

10) Scott, Paaske 72: Indmaten *tøt* ut alle steder. | Moen, Uten Tro 9: Olav var saa ræd der han stod, at svetten *tøt* paa panden hans. — Sjelden svakt *tytet,* som høres unaturlig: Benneche, Sjørøver 24: I gul vams med mørkere underklær som *tytet* frem gjennem talløse splitter.

11) Finnes også, særlig hos Hamsun, svakt: *bydde — bydd:*

Glæde 45: Da han ikke bar noget som saa ut til Niste, *bydde* jeg ham av min. | Børn 41: Var det Samlivet overhodet som *bydde* hende imot. | Segelfoss I, 153: Han *bydde* hende velkommen. Også sammensett: Glæde 123: Den Piggen skulde jeg ha entret for længe siden hvis ikke De, Frøken Torsen, hadde *forbydd* mig. | Segelfoss I, 87: Om Kvælden blev han *indbydd* til Brukseieren. | Ibid. 95: Her *tilbydde* nu en Mand at kjøre ham. — Også hos andre: Ross, Knut Nordli 89: Endnu hadde ikke Nordli *bydd.* | Kinck, Emigranter 172: Der hadde endog været en restauratør-slusk fra byen i land og lusket omkring og snuset og *bydd* paa tomt. — Part. *buden* bare i bet. *indbudt:* Ibsen II, 220: Men, snille Per, er jeg *buden?* | Ring, Veien 127: Jo, Du blir vist *buden* i barnedaap.

12) Både i bet. *adlyde* og *gi lyd.* Undertiden svakt i begge bet.: *lydde* — *lydd:* Lie, Selje 18: Han *lydde,* skjønt han visste at dette ikke var efter Skipperens Vilje. | Hamsun, Børn 82: Det *lydde* ikke saa galt. | Hamsun, Segelfoss I, 226: *Adlydde.*

13) B. B. III, 74: Augusta *gøs.* | Egge, Nelly 116: Hun *gjøs,* men sa ikke et ord. — Alm. er det dog svakt: *gyste.*

Enkeltvis forekommer pret. *drøpp* for *dryppet* av *dryppe:* Egge, Hals 161: Det tinte og *drøp* midt paa dagen. Høres i talesproget.

Syvende klasse: uforandret vokal.

385. Til denne klasse hører følgende verber:

falle — *falt* — *falt* 1)
hete — *het* 2) — *hett*
sove — *sov* — *sovet*
holde — *holdt* — *holdt* 3)
komme — *kom* — *kommet* 4)
hugge — *hugg* 5) — *hugget*
løpe — *løp* — *løpet*
gråte — *gråt* — *grått*
(*grete* — *gret* — *grett*).

386. Herom er å merke:

1) Den gamle form *fallen* kan ennu finnes i litterær bruk:

Han var fallen i unåde. Brukes nu bare som adledd: *en fallen storhet.*

2) Hyppig svakt: *hette;* § 362.

3) Den foreldede form *holden* brukes nu bare i bet. velstående: *En holden pike,* og i uttrykket *hel og holden, helt og holdent.* Likeså *velbeholden* = trygt, uskadt: *han kom velbeholden frem.*

4) I talesproget høres ofte *kommen* (§ 400).

5) Også svakt: *hugde, hugget,* se foran § 359, undt. c.

Enkeltvis forekommer pret. *voks* for *vokste* av *vokse*: Mork, Dyr J. 61: Lune lier som malmfuru *voks* i.

Tilleggsklasse.

387. Følgende verber passer ikke inn i nogen av de foran opførte klasser:

fly(ve) — *fløi* — *fløiet*
lyve — *løi* — *løiet*
få — *fikk* — *fått*
gå — *gikk* — *gått.*

Det siste har i part. undertiden *gåen,* især i bet. *vekk:* Harbitz, Alexandra 91: Er vandet og kjøttet *gaaen.*

---

388. Endelig må merkes nogen onomatopoietiske verber som *dunke, klunke, hysje, klaske, plaske, dumpe,* hvorav der undertiden finnes et pret. *dunk, klunk, hysj, klask, plask, dump,* når de betegner selve lyden, f. eks.

> Mork, Dyr J. 185: Han tykte enda det *dunk* i kisten. | Ibid. 191: Ordene *klunk* saa merkelig hult. | Ibid 55: Det *hysj* og svaiet av vind i alle lier. | Ibid. 191: Nu stod hun i bislaget og *klask* hændene ihop. | Ibid. 44: Han slog sig paa laaret saa det *klask.* | Ibid. 56: Tunge vassdraaper *plask* fra kvist til kvist. | Ansteinsson, Nikolai 37: Det kom så fort så det *dump* i bakken.

Så også *klass* og *grøss:*

> Ansteinsson, Nikolai 21: Han slog Luen i Dørkarmen så det *klass.* | Mork, Dyr J. 180: Og ikke *grøss* det det mere i ham nu end før.

Men som almindelige handlingsverber har disse svak bøining: *Han dunket i veggen; han klunket på felen; hun hysjet på barna; han klasket hendene sammen; guttene plasket i vannet; han dumpet ned av bordet; jeg grøsset når jeg tenkte på det.* —

Presens indikativ.

389. Presens indikativ ender i de allerfleste verber, både sterke og svake, på *-er: elsker, taler, taper, glemmer, kveler, setter, lever; drikker, bærer, legger, ligger, driver, farer, fyker, faller, lyver.*

390. I følgende tilfelle ender presens bare på *-r:*

1) i alle verber som i grunnformen ender på trykksterk vokal: *bla — blar, nå — når, skje — skjer, fri — frir, tro — tror, snu — snur, sy — syr, klø — klør.*

De verber som har en lengere skriftform, som *bla — blade, blø — bløde* o. s. v., har også av denne presens på *-er: blader, bløder.*

Undtak: *si* (for *sige*) har i pres. *sier.* I litteraturen finnes undertiden *sir*, men det er ikke efter norsk uttale. Således også *due* (= *duge*) i pres. *duer*, ikke *dur*, som undertiden finnes i bøker.

2) i følgende er presens lik stammen uten endelse: *spørre — spør, gjøre — gjør.* Det samme er undertiden tilfelle med *smøre — smør*: Kinck, Machiavelli 78: Hver eneste én *smør* haser. | *bære — bær:* Garborg, Mot Solen 8: Naturligvis, slik som hun *bær'* sig. | Ibsen, II, 188: Han *bær* hende, mor, som en *bær* en gris. | og *skjære — skjær:* Ibid II, 194: Det *skjær* mig i sind og syn.

Men de almindelige former av disse er *smører, bærer, skjærer.*

Tonelaget i presens indikativ.

391. Da det sammensatte tonelag hører hjemme i oprinnelige tostavelsesord, det enkelte i oprinnelige enstavelsesord, blir regelen i nutidssproget følgende:

1) de allerfleste *svake* verber har sammensatt tonelag i presens: *ˋelsker, ˋstopper, ˋsynder, ˋrøber, ˋraver, ˋpraier, ˋtruer, ˋtaler, ˋmener, ˋhører, ˋløser, ˋpeker, ˋtaper, ˋskiller, ˋkaller, ˋender, ˋringer, ˋdreier, ˋprøver.*

Undtak: a) følgende, som oprinnelig er sterke verber, og som tildels ennu har sterke biformer: *'aker, 'blåser, 'brenner, 'dreper, 'drypper, 'galer, 'gnager ('gnaver), 'griner, 'grøsser, 'gyser, 'hugger, 'hever, 'henger, 'leser, 'maler* (på kvern); *'renner, 'skinner, 'slenger, 'suger, 'tigger, 'vokser, 'vever, 'æser.*

b) følgende oprinnelig svake verber, som i oldn. hadde enstavelses presens: *'rekker, 'setter, 'legger, 'krever, 'selger.*

c) følgende: *'bever, 'duger ('duer), 'eier, 'feiler (hvad feiler dig?* men i bet. *ta feil: ˋfeiler), 'hiver, 'lever, 'lekker, 'liker, 'skjønner, 'spiser, 'spenner* (= sparker), *'strekker, 'svever, 'tåler, 'volder.*

d) alle verber med trykksvak forstavelse: *be'faler, be'hager, be'varer, er'farer, er'klærer, for'bitrer, for'ener, for'teller* o. s. v., samt alle på *-ere*: *stu'derer, abon'nerer* o. s. v.

2) de allerfleste *sterke* verber har enkelt tonelag i presens: *'drikker, 'bærer, 'ligger, 'griper, 'farer, 'fyker, 'faller, 'lyver* o. s. v.

Undtak: a) følgende som også bøies svakt: *ˋheter* (oldn. *heitir), ˋhviner, ˋjager, ˋstinker, ˋsvelter, ˋsverger, ˋsvinger, ˋtriner, ˋtvinner, ˋvelter.*

b) følgende: *ˋbeder, ˋdrager, ˋhjelper* (men: *det 'hjelper ikke), ˋkveder, ˋtager, ˋtvinger.*

Anm. Forskjellen på de to tonelag kommer bare frem i trykksterk stilling. I trykksvak stilling er der ingen musikalsk forskjell på f. eks. *kaller* og *faller.* — De får da begge hvad som nærmest må kalles enkelt tonelag, skjønt det heller ikke er ganske identisk med dette.

Avvikende verber.

392. Følgende verber adskiller sig fra de foran opførte, særlig ved den måte presens dannes på, tildels også i preteritum. Her opføres derfor fire former: grunnform, presens, preteritum og partisipp:

*ha*1) — *har* — *hadde* — *hatt*
kunne — *kan* — *kunde* — *kunnet*

skulle — *skal* — *skulde* — *skullet*
ville — *vil* — *vilde* — *villet*
måtte — *må* — *måtte* — *måttet*2)
*tore*3) — *tør* — *torde* — *turdet, tort*
burde — *bør* — *burde*4) — *burdet*
vite — *vet* — *visste* — *visst*
*være*5) — *er* — *var* — *været, vært.*

393. Om disse er å merke:

1) Den gamle form *have* — *havde* — *havt* treffes ennu hyppig i litteraturen. Presens må hete *havende;* det finnes i sammensett som *velhavende, tilgodehavende.* I forretningssproget finnes uttrykket *de havte utgifter.*

2) I hurtig tale bare *mått: jeg har mått gjøre det;* men under ekstra trykk *måttet.*

3) Dette er den nye rettskrivning. — Den gamle skriftform *turde* — *turde* — *turdet* er vel ennu den hyppigste, og brukes også av folk som taler særlig «korrekt». — I naturlig tale lyder det dog *tore* både i grunnform og preteritum, og part. lyder *tōrt.* Jfr. følgende sted hos Ibsen II, 199, hvor rimet er fullstendig korrekt:

> Stortrold vil stege og småtrold vil *klore;*
> ligeså hos os, hvis bare de *turde* (d. e. *to:rə*)

4) Uttales av enkelte *burte* eller *borte.*

5) Sammensetningene *overvære* og *undvære* (det siste opr. ikke sammensatt med *være:* jfr. ty. *entbehren*) har i pres. *overværer, undværer;* i pret. *overvar,* men *undværte,* sjeld. *undvar,* se foran § 377, 2. — Part. *været* uttales *vært.*

Av og til forekommer det dialektiske *tarva, turva* (oldn. *þarfa, þurfa*), behøve, pres. *tarv* el. *tar,* pret. *tarvte, tarte:* Scott, Jernbyrden 36: Den slags var her nok av paa Jans tid — en *tar* bare mindes Aanon Salvesen i Øiestad. | Ibid. 159: De blev likesom altid baaret av andre og *tarte* ikke gjøre et skridt selv. | Singdahlsen, Nord 71: Han *tarvte* ikke være ræd. — Det er tildels blitt blandet sammen med *tore* (oldn. *þora*) og heter da i pres. *tør:* Dagbladet 9. august 1882: Saken selv er saa dypt prentet i enhvers hukommelse at den her ikke *tør* nærmere omtales. | Morgbl. cit. Brynildsen, Norsk-eng. ordbok: Majoriteten *tør* ikke klage.

Anm. Verbene *kunne, skulle, ville, måtte, tore* og tildels *burde* kalles alm. *modale hjelpeverber,* fordi de også brukes til å omskrive andre sprogs modi. Verbene *ha* og *være* kalles *temporale* hjelpe*verber*,fordi de ofte brukes til å omskrive andre sprogs tempora.

De sammensatte tempora.

394. Norsk riksmål kan bare sies å ha to sammensatte tempora, nemlig *perfektum* og *pluskvamperfektum.* De futuriske tempora *(futurum simplex* og *exactum, fortidsfuturum simplex* og *exactum,* eller som de også kalles *1.* og *2. kondisjonalis)* kan visstnok også uttrykkes ved omskrivning, men denne er ikke så fast og uforanderlig som omskrivningen av perf. og pluskv., — og de uttrykkes dessuten også på andre måter. Det synes derfor mest praktisk å behandle futurum under behandlingen av hjelpeverbene *skal* og *vil. Perfektum* og *pluskvamperfektum* må på norsk omskrives med hjelpeverbene *ha* og *være: jeg har spist, jeg hadde spist; han er kommet, han var kommet.* Om forskjellen på *ha* og *være* til denne bruk merkes:

Ha.

395. Hjelpeverbet *ha* brukes for det første alltid når hovedverbet er transitivt og har et objekt: *Jeg har kjøpt huset; han hadde skrevet brevet.* Likeså ved refleksive verber: *han har (hadde) reist sig:* Lie I, 10: Jeg skulde egentlig have hilst paa dig, men *har* endnu ikke *kommet mig* til; og ved verbet *være: han har (hadde) været syk.* —

Men dernæst brukes det også ved intransitive verber, som enten alm. har durativ eller imperfektiv betydning, eller for øieblikket brukes med sådan betydning, d. v. s. når de uttrykker selve virksomheten eller tilstanden, men ikke resultatet av virksomheten, f. eks.: *Jeg har arbeidet flittig i hele dag. Han har spasert en hel time. Hvordan har du sovet inat? Her har jeg stått og ventet en time. Hun hadde danset hele natten. Jeg kunde se at hun hadde grått.* — Særlig merkes bruken av *ha* ved bevegelsesverber som *gå, løpe, springe, kjøre, ride, reise, flyve* og lignende, når de har durativ betydning, altså på spørsmålet *hvor lenge, hvorledes: Han har reist meget;*

vi har sprunget hele veien; jeg har fløiet som et tørt skinn i hele dag; vi har gått på vore ben, mens de andre har kjørt.

> Egge, Nelly 65: Aldrig i mit liv *har jeg løpet* saadan. | Olsen, Jenisei 1: Denne indvandring *har foregaaet* saa længe og i saa stor maalestok at — | Aftp. 1916 nr. 301: De bedrifter hvor arbeidsstansen *har paagaaet* i uger og maaneder. | Krag, Kakkelovnskr. 157: Vi *havde* — min Ven og jeg — *gaaet* om i Paris en Høstdag og besøgt de gamle Kirker. | Vinsnes, Bror. 8: Han *hadde vist gaat* fort utover. | Garborg, Mot Solen 78: Paa Veien hjem fra Tjernet . . . *hadde* de begge *gaat* tause. | Aftp. 1913, nr. 196: Det *har* det nu *vedblevet at være* i over firti aar.

Være.

396. Hjelpeverbet *være* brukes ved intransitive verber med inkoativ og perfektiv betydning, d. e. når man tenker på en handlings eller bevegelses begynnelse eller resultat. Altså først og fremst ved verber som betegner en avsluttet bevegelse eller en overgang til en ny stilling eller tilstand som *komme, nå, falle, drukne, forsvinne, flytte, møte frem, våkne, sovne, slukne, stå op, opstå, begynne, ta til, ende, fryse til, fryse ihjel, smelte, vende tilbake; skje, hende, inntreffe, bli, lykkes:*

> Olsen, Jenisei 1: Ogsaa om dem kan man med sikkerhed sige at de *er kommet* østfra. | Ibid. 15: Vaaren *var naaet* ogsaa did. | Egge, Nelly 66: Regn *var faldt* tidligere paa dagen. | Ræstad, Problemer 95: Tallet paa den aapne dørs omraader *er skrumpet ind.* | Olsen, Jenisei 170: Myggen *var* næsten allerede *forsvundet.* | B. B. III, 168: Alle som kunde, *var flyttet* ut paa landet. | Aftp. 1916, nr. 301: De som ikke *er mødt*, er folk som — | Ibid.: Ved trælastbrugene *var* samtlige arbeidere *fremmødt* igaaraftes. | Ibid.: Der *er* også *opståt* vanskeligheder. | Hamsun, Høststjernen 80: Manden selv var første Stortingsvaramand og *var begyndt* at sidde og læse i Bladene om Kvælden. | Vinsnes, Bror. 118: Jeg *var ophørt* med at skrive til hende dengangen. | Dahl, Peder 208: Det var *holdt op* at regne. | Egge, Nelly 32: Hvad kunde der ikke *være indtruffet* av forfærdelige hændelser netop idag! | Olsen, Jenisei 53: Som om intet *var hændt.* | Lie V, 589: Om det endnu ikke *er lykkedes* Kulturen helt at forandre Instinkterne. | Elster, Ilden 76: Det *var tat til* at regne.

Således også ved sådanne bevegelsesverber som kan ha både durativ og perfektiv betydning (se foregående §).

> Aftp. 1916 nr. 301: Mange *skal være* reist til Kjøbenhavn. | Olsen, Jenisei 74: De . . . satte sig til at vente der, indtil vi *var passeret* forbi. | Ibid. 1: Mange nye arter . . . . *er gaaet over* til at bli stationære i landet.

397. Men hos den yngre generasjon fortrenges hjelpeverbet *være* i de nevnte tilfelle mere og mere av *ha:*

> B. B. V, 92: Ja, vi *har ikke kommet* videre, vi, idag heller. | Bojer, Theodora 33: Og allikevel *har* naturligvis jeg *kommet* tilkort. | Egge, Wilhelmines 118: Nu maa da far og mor *ha kommet.* | Krag, Kakkelovnskr. 115: Jeg *har ei naaet* langt i denne Verden. | B. B. III, 159: De *hadde begynt* med samme æmne. | Gran. Sydlyset 16: Temperaturen *har atter steget.* | Egge, September 38: Av ytringer, som *hadde faldt,* forstod hun — | Krag, Kakkelovnskr. 157: Sagn og Fantasi *har traadt* til og taget det største løft. | Falkb., Helleristninger 13: Nu *hadde* de andre *krøpet* ned fra skigarden. | Egge, Unge dage 216: Inden jeg sitter i fuld damp . . . over symfonien, maa der *ha skedd* en forandring med os begge. | Ibid. 199: Noget kunde *ha hændt.* | Moen, Uten Tro 135: Det kan ikke være mulig at slikt *har hændt.* | Hamsun, Grøde II, 6: Det vilde *ha blit* det eneste gyldne Glimt i hendes Liv. | Nansen: Tåkeh. 493: Den første må *ha blit* kjendt med Clavus's kart. | Moen, Uten Tro 80: Der *hadde blit* mørkt i hytten. | Falkb., Lisbet 33: Siden Bjørn drog nedover, *hadde det blit* omslag i veiret. Mrk. Hamsun, Glæde 5: Nu *har jeg gaat* ind i Skogene . . . . . Denne Gang *er jeg ikke gaat* ut som Træl og Vagabond. —

Denne bruk av *ha* finnes især i hypotetiske uttrykk:

> Egge. Unge dage 211: Saa *hadde* han gjerne *kommet* og holdt hende med selskap. | Egge, Graa Haar 12: Kanske vilde hun *ha blevet* god mot sin mor. | Christensen, Fædrelandet 24: . . . hvorved vi vilde *ha blit* draget ind i krigen. | Hamsun, Lynge 80: Jeg ved at et sligt Telegram ikke vilde *ha blevet* oplæst. | Falkb., Lisbet 72: Hos Sivert vilde alt *ha blit* sandhet, selv løgnen vilde *ha blit* det. | Egge, Nelly 41: Saa gjerne skulde han *ha vendt* hjem, naar alt var over.

398. Som perf. og pluskv. av *dø* brukes alm. *er (var) død*, hvor *død* er et adjektiv. *B.* B. III, 242: Hans far, som *var død* for et års tid siden. — Dog finnes også part. *dødd*, dels med *være*, dels med *ha:*

> Givle, Hveps 17: Ved Kaffen *er* Samtalen av sig selv litt efter litt *dødd hen.* | Elster, Landeveien 96: *Hadde* Bertinius ligget og *dødd* dernede i uren — saa — | Undset, Vaaren 312: Men hun *hadde dødd* modig og trøstig. | B. B. III, 396: Om Ragni var aldeles frisk, av sådant vilde hun *ha dødd.* | Hilditch., Sjøfort. I, 61: Der var de, som hadde været mindre syke end han, og *havde død* alligevel. —

399. Undertiden finnes *være* brukt ved transitivt verbum, især når der finnes et sideordnet partisipp, som alm. tar *være:*

> Haukland, Gunnar 87: De *var naadd* Kongens Nytorv. | Normann, Eiler 29: Begge Sandvikkjærringene . . . *var* netop *lagt* til lands. | Bojer, Lea 298: Men ikke før *var* han *kommen* i klærne *og faat* litt frokost. | Ibid. 430: De havde havt besøg av en engel, som igjen *var faret bort og tat* alle sine lys med. | Bojer, Troens 245: Men at de saa *var gaaet* hen paa Grand *og skrevet* under. | Egge, Mainætter 79: For ham havde Olaf Petersen aldrig været andet end en af dem, han *var gaaet* paa skole sammen med *og truffet* tilfældigvis i studenterdagene. | Elster, Mester 9: De *var tat fat paa* Langesundsfjorden. | Elster, Ilden 67: Claus *var* allerede *tat fat paa* nedstigningen.

Dette må dog betraktes som en sprogfeil.

400. Efter hjelpeverbet *ha* ender part. alltid på *-t*, og det samme er nu også i almindelighet tilfellet efter *være*, således alltid i talesproget. Tidligere, og tildels ennu hos enkelte forfattere, blev dog part. bøiet efter *være; han er falden — de er faldne;* i talesproget i begge tilfelle: *er falt.* Likeså foreldet: *de er blevne,* nu: *de er blitt.* Ennu kan dog ofte høres: *han er kommen:*

> Moen, Uten Tro 5: En ny prædikant *var kommen* til bygden. | Ibid. 2: Han *var* ikke *kommen* mange skridtene før — | Ansteinsson, Hedemarks. 97: Hun går og lager til til Karene, som endnu ikke *er komne.*

Likeledes heter det alltid: *jeg er buden — vi er budne* i bet. *indbudt:* mens *budt* bet. *tilbudt: Han er budt 1000 kr. for hesten.* Også i siste bet. finnes *buden.* Ved auktioner heter det alm.: *1 krone er buden.*

Anm. Når perf. part. står som ådledd, bøies det alltid som de tilsvarende adjektiver: *en skreven bok, et skrevet brev. skrevne bøker.* Der er ennu adskillig vakling i behandlingen av slike sammentrukne former som *tatt, slått, gitt.* Det virker tildels ennu støtende å skrive: *det (de) avslåtte angrep; de uttatte prøver, det antatte forslag.* Her finnes derfor hyppig *avslåede, uttagne.* Av *gitt* må den bøiede form hete *givne: hans givne ord.* En form som **gitte* har ingen hjemmel i talen. Mrk. også *den (det, de) tiloversblevne.* —

401. Der hersker endel vakling i partisippformen av *s*-verber. Av *lykkes* f. eks. finnes både *det har (er) lykkes, lykkets* og *lyktes,* for ikke å nevne det foreldede *lykkedes.* Den første av disse er talesprogets form:

> a) Konow, Ørken 148: Og underlig er det at se hvordan den av Mani skapte religionsform i sin tid *har trives.* | Scott, Spøker 76: Da de *hadde snakkes* ved en stund. | B. B. I, 312: Stedet hvor I *hadde drages.* | Ibid. 284: Du *har slaass* i kirken. | Garborg, Mot Solen 8; Vet du, Mor, at disse to Ferierne . . . . *har jeg synes* Synd paa ham.
>
> b) C. C. II, 33: Mama, der aldrig *havde trivets* ret i denne Afkrog. | Lie, V, 331: Hvad der aldrig nogensinde gjennem Tiderne *har timets* dem før. | Ibid. II, 465: De . . . *har* rigtig *ynkets* over Gutten. | Ibid. 428: Det var . . . saa ligegyldigt, som de sidst kunde have *sets* igaar. | Ibid. III, 260: En Søndag, Hr. Grundt *havde værdigets* at vise sin dyrebare Person. | Schencke, Kristendommen 68: Vet vi nu om at der nogetsteds *har fundets* en gruppe sammensat av syv høitstaaende stjerneguder?
>
> c) T. T. 1915, nr. 276: Hittil *har* nu generalstreiker . . . i regelen *mislyktes.* | Egge, Wilhelmines 21: Vi *har fulgtes* ad siden ungdommen. | Konow, Ørken 2: Dernede maatte de da *ha møttes* kjøbmænd fra østen og vesten. | Lie I, 345: Hvorledes de sidst *havde skiltes.* | Anker, Kjøn 419: Med vilje *hadde* han ikke *mindtes* Kristiania-tiden. | Lie, Marjastilla 146: Ellers *har* jeg aldrig *syntes* det var saa meget akkurat et offer. | Scott, Lystig 71: Naar Ebba allikevel holdt av mig, *har* det vel *skyldtes* en viss ømhet paa bunden av mit væsen. | Krag, Ada, 194: De *havde* altid *forligtes* godt. | Benneche, Sjørøver 121: Det *hadde kjendtes* som var det stanset. | Egge, Unge dage 48: Det *hadde* kanske *hørtes* som han beklaget sig. | Zwilgm., Anniken 28: Det *hadde* ikke netop *føltes* saa da han talte til hende. | Egge, Gut 15: *Var* det alt *spurgtes* helt ud paa Landet. | Undset, Vaaren 49: Han *hadde trivdes* svært godt i Teresegaten. | Krag, Bodil 24:

> Aldrig *var* der *timedes* ham større Lykke i Livet. | Lie, Sigøinere 133: Det *var ryktedes.*

Undertiden finnes ren passiv uttrykt på denne måte likesom på svensk:

> Lie II, 448: Du kunde været Bas ude paa Fiske, om det *havde krævets* (= var blitt krevet). | Ibid. V, 245: I denne kvalme Kahyt, hvor jeg *har pintes* saa længe (= er blitt pint). | Normann, T. T. 1917, nr. 136: Da *hadde* ungerne *pintes* i seks døgn.

402. Ved de modale hjelpeverber må man merke forskjellen mellem *jeg har kunnet* = har været istand til, og *kan ha* = har muligens, f. eks. Ring, Seil 202: Aldrig naar jeg har set hans ansigt, *har jeg kunnet* si ham at jeg elsket ham. | Ibid 223: Jeg tror endda jeg *kunde ha* naadd det sammen med en som trodde paa mig og hjalp mig. | Egge, September 160: Jeg *kunde ha* skrevet alle foliohefter i verden fulde av hende, om jeg overhodet *hadde kunnet* skrive. — Således også:

> Scott, Sølvfaks 101: Jeg *har* flere gange *skullet* fortælle om Pan og Nini. | Lie IV, 372: Dermed hang det saaledes ihob, at de to ogsaa engang *skulde ha* giftet sig. | Ibid. I, 257: Hun gik fremdeles i Feber og ventede paa, at han *skulde have* talt til Madam Beck. | Christensen, Nye bygd 31: Det var ellers ikke Espeset, som *skulde ha* talt ikveld. | Ring, Seil 201: Du kunde ikke engang om du *hadde villet.* | Singdahlsen, Nord 70: Ola *hadde villet* det saa. | Egge, Majnætter 6: Han *vilde ha arbejdet* bedre, om hun aldrig havde besøgt ham. | Egge, September 208: Hun *hadde maattet* ha barnet; hun *hadde villet* ha det (objektiv nødvendighet); men: Han *maa ha* været her (logisk nødvendighet). | Ring, Seil 60: Aldrig *hadde* Simen *turdet* sætte sig op mot mig (= vaaget); men: han *tør ha* gjort det = har kanske.

Ved *kunne* og *skulle* iakttas ikke alltid denne forskjell: Gran, Rousseau II, 180: Dersom han selv *kunde ha* valgt sig sit fødested (= hadde kunnet). Alm. sies *bør, burde ha*, ikke *har, hadde burdet.*

I forb. *kunde (skulde, vilde) ha gjort* utelates hyppig *ha:*

> Garborg, Gaaden 125: Jeg kan godt tænke mig at jeg *kunde kommet* til at ofre min Kunst. | Ibid 96: Aldrig *skulde* jeg *reist* fra hende! | Ibid. 120: Ikvæld

skulde endnu et lite Glas Vin *smagt* fortrinlig. | Skredsvig, Evens 11: Klokken er snart et . . . Et? . . . og jeg som *skulde været* paa Kontoret Klokken to. | Garborg, Gaaden 70: De *vilde* vist aldrig *svigtet* mig. —

403. De modale hjelpeverber har regelmessig en infinitiv uten *å* efter sig: *jeg kan lese; han måtte gå*, o. s. v. Istedenfor en infinitiv står ofte et adverb eller komplement med lignende betydning:

> Asbj. & Moe II, 241: Hvor *skal* Dere *hen?* sa han. Jeg *skulde* nok *ut og ha* søn min i lære. | Ibid. 212: Men det *vilde* han ikke *ut* med. | Ibid. 208: Om en stund saa *vilde* de tre brødrene *i veien*. | Ibid. 212: Manden holdt paa sit, og saa *maatte* fanden *ut* med den. | Ibid. 241: Kjærringen syntes han *burde ut og tjene*. —

Men ved attraksjon finnes ofte perf. part. istfr. infinitiv, især i talesproget, men også undertiden i skriftsproget:

> Egge, September 52: Hadde han helt fra først av været mand nok, vilde han *ha kunnet gjort* litt mer ut av sit . . . egteskap. | Ansteinsson, Svartskogen 3: Nu hadde hun da ikke *kunnet tænkt* sig andet. | Ibsen IV, 377: Skulde De *kunnet tænkt* Dem sligt noget om mig og pastor Rosmer? | Ibid. I, 418: Tungt er offeret, og neppe skulde jeg *kunnet bragt* det. | Ibid IV, 385: Det burde du da *kunnet sagt* dig selv. | Lie V, 280: Skjønnere end nogen Maler vilde *kunnet skabt* det. Også ellers finnes sådan attraksjon: Ansteinsson, Svartskogen 127: Hun visste ikke hvad hun skulde *git* for å *sluppet* å gå den idag (= *for å slippe* eller muligens for å *ha sluppet*).

Der finnes også andre variasjoner:

> Bojer, Pilegrims. 18: Hvem skulde da *kunne sagt* — (istf. kunnet si). | Gran, Rousseau II, 174: Hvis ikke forfatteren hadde været likesaa besynderlig som sine bøker, vilde han aldrig *kunne ha skrevet* dem (= ha kunnet skrive).

En enestående infinitivform *må* foreligger i Andr. M. Hansen, Landnåm i Norge, s. 275: Det ene er redskapernes formutvikling som synes at *må* ha tat en overmåde lang tid. —

404. Også verbet *få* forbindes med perf. part. når det betyr *å opnå*:

> Scott, Paaske 23: Det hjalp ikke at de hadde penger, de kunde ikke *faa kjøpt* allikevel. | Asbj. & Moe II,

225: Saa gik Vesle-Per efter, og bad om han kunde *faa laant* hus. | Riverton, Morderen 9: Forinden jeg *har faat talt* med ham. | Olsen, Jenisei 222: Da vi *havde faaet udrettet* mesteparten av det vi vilde. | Garborg, Mot Solen 255: Han *havde ikke faaet gjort* andet end — | Lie V, 501: Den stort tænkende og stræbende Mand *skulde faat virkeliggjort* alle sine ædle Planer.

Undertiden finnes dog også infinitiv efter *få* i denne betydning:

B. B. I, 309: Før han *fik vænde* sig, var han grepet ved skuldrene. | Givle, Hveps 143: Det var jo netop Mørket, som gjorde at han *fik dræpe* Holst. | Garborg, Mot Solen 78: At hun *hadde faat snakke* ut til ham i Kvæld, var en Befrielse.

Det heter alltid *få (å) vite* og *få se*:

Riverton, Morderen 78: Det var ikke stort de *fik at vite.* | Lie I, 10: Jeg havde egentlig endnu ikke *faat se* mere af ham end det lille Glimt af hans Ansigt.

405. Derimot forbindes *få* med infinitiv uten *å*, når det betyr *få lov til* eller *være nødt til:*

Egge, Lænken 19: Han bad om at *faa laane* Navnet. | Garborg, Mot Solen 110: Længe skulde de ikke *faa sitte* der *og gumle* paa sine tusindaarige Fornemmelser. | Ibid. 91: Det er bare noe Fanteri, som plager mig og har *faat gro* vildt en Stund. | Ibid. 19: Hun lærte snart at et Menneske *faar gi,* hvor det kan. | Ibid. 258: Først *faar* du værsgo *leve.* | Ibid. 259: Enten *faar* man *dø,* eller ogsaa *faar* man *overvinde* sin Pessimisme. | Ibid. 108: Nei, vilde Darlingen til Boston, *fik* hun *gaa* alene. | Normann, Eiler 8: Han *fik bruke* baade meisel og tang før han *fik rikket* dem fra deres trygge stade.

Istedenfor infinitiv finnes også her et adverb:

Asbj. & Moe II, 207: Derfor sa han titt og ofte til dem, at de *fik ut i verden* og se at tjene sit brød. —

Sammenblandinger foreligger også her:

Konow, Ørken 182: Ingen kan si hvad civilisationen i Centralasien vilde blit til, om den *hadde kunnet faa utviklet* sig stedse videre paa de gamle baner (bedre: *kunde (ha) faat utvikle* sig). —

Om bruken av indikativs tempora.

Presens.

406. Presens betegner:

1) *nutiden* med dens bibetydninger (se foran § 93). *Han heter Ole. Det regner. Jorden er rund. Han sitter og skriver:*

> Egge, Nelly 105: Jeg *er* næsten aldrig søvnig nu længer, naar jeg *lægger* mig om aftenen. | Nansen, Sibirien 227: På de dager da det *er* marked i Krasnojarsk.

2) *fremtiden*, især i forbindelse med et fremtidsuttrykk som *imorgen, om en uke, næste år* o. lign. *Han kommer imorgen.* Riverton, Morderen 16: *Om 8 dage reiser jeg.*

Men også ellers:

> Egge, Nelly 147: Naar roserne *springer* ut, saa skal jeg komme bort til dig. | Ibsen, Frank 34: De kan da skjønne, at når vi *kommer* til magten, *lader* vi Dem beholde Deres subvention. — Se foran § 116.

2) Denne fremtidsbetydning av presens får ofte en bibetydning av *befaling:* Lie, Kasper 90: Jeg skal si til, at de *skynder* sig; og presens finnes derfor undertiden likefrem med samme betydning som imperativ:

> Lie II, 130: Du *siger* ikke et Muk! | B. B. V, 342: Nu *lægger* du mit yttertøj til side, så ingen ser det. | Dahl, Peder 5: Nu *tier* dere — — eller saa tier jeg. | Garborg, Mot Solen 7: Jeg siger dig, at du *passer* paa Lurven, til jeg kommer hjem for alvor.

Preteritum.

407. Preteritum betegner:

1) ***fortiden,*** nemlig

a) enten *durativt:* Hamsun, Glæde 118: Jeg *var* jo i Kammerset, jeg *sat og skrev. Han elsket hende hemmelig; huset lå høit; luften var stille.* Se foran § 88, 1.

b) eller *perfektivt; Han døde igår; tyven løp sin vei; gutten falt i vannet; da han hørte det, tidde han stille.* Se foran § 88, 2.

2) ***nutiden,*** nemlig først og fremst i *indirekte tale: Han sa han var syk* (d. e. Han sa: Jeg *er* syk). *Han spurte mig hvor jeg bodde nu* («Hvor *bor* du nu?»). Dernæst i *hypotetiske*

uttrykk: Hvis jeg kunde, skulde jeg gjøre det (sc. men jeg *kan* ikke). — Hamsun, Glæde 93: Hvis det nu *var* noget vi *skulde* raadslaa om saa *var* det kanske bedst vi *gjorde* det nu, sa han. — Derav om uopfyllelige ønsker: *Å, den som var 20 år!* — Normann, Eiler 5: Aa, den der *var* skipper ombord paa den skuten! — *Gid jeg var død!*

Særlig merkes bruken av preteritum om nutiden, når der uttales en dom om noget man har for øinene:

> Bolander, St. Peters 19: Da ringen var færdig, stod smeden og saa paa St. Peter træ nøklerne indpaa. «Det *var* fine greier», sa han. | Bojer, Theodora 26: Har du ikke set den før nu? Nei, du, det der *var* noget nyt. | Lie IV, 369: Engang han var ute paa Kveitefangst, kjendte han noget tungt paa Krogen. Han drog op, og saa kom der en Sjøstøvle. «Det *var* en underlig en,» sa han. | Ibsen, Frank 159: Jeg ser ingen forandring på ham. — Det *var* da besynderligt. | Bojer, Theodora 12 (til en inntredende): Nei, det *var* da et morsomt besøg.

Denne bruk av pret. skriver sig sannsynligvis fra pret. om noget man nettop har sett eller hørt, f. eks. om en som nettop har gått forbi: *Hvem var det? Det var min bror.* — *Ja, det var et sant ord.* Således:

> Ibsen, Frank 184: Nei, er hun død — det *var* da sørgeligt. | Ibsen V, 244: Vi har ikke noget av den slags. — Det *var* højst uheldig, det. | Ibsen, Frank 154: I kjælderen? Det *var* da det sidste sted jeg vilde valgt. | Bojer, Hunger 238: Han plystret igjen. «Du sier no. Det *var* en idé.» | Ibid. 44: «*Var* det ikke et værelse tilleie her?» spurte Per.

3) ***fremtiden***, likeledes i *indirekte tale:*

> B. B. III, 198: Tora Holms mor fortalte stolt at datteren muligens ikke *kom* tilbake (d. e. min datter kommer muligens ikke tilbake). | Elster, Ilden 99: Litt efter maatte Johan Ludvig gaa. Men han *kom* snart op igjen, sa han. | Normann, Eiler 3: Kjendte han fjordingerne ret, *var* ene arbeidslaget paa pletten før kveld *var* omme. Resten *kom* sikkert sættende imorgen. | Elster, Landeveien 43: Hver kveld naar han la sig, sa Ketil Kaas til sig selv at imorgen *reiste* han. | Mork, Dyr J. 38: Han hadde lovt det igaar, da hun stred som værst, at han skulde sitte hos hende naar hun *døde*. | Hilditch, Sjøfortæll. I, 2: Ja, ja, kunde gutten komme i rette tid imorgen, saa *fik* han ta

ham, mente skipper Danielsen. | Vinsnes, Bror. 7: Da han hadde faat det svaret av manden selv, at han *blev* der en stund utover eftermiddagen —. | Lie V, 497: Den overhængende Følelse var: Her var ikke Tid . . . Om lidt saa *bragede* det løs og *sank* Skibet under deres Fødder. | Egge, Nelly 39: Kanske han om et aar eller to *fik* vite, hvor meget han hadde faat for fisken idag. | Mork, Dyr J. 8: Efterpaa tok hun til med kveldbønnen, saa den kunde være færdig til hun *naadde* sengen. | Egge, Nelly 47: Javist sat han her i fars kontor og arbeidet; men det var bare midlertidig til han *reiste* ut igjen. | Ibid. 91: Endnu var det næsten fire timer til de fremmede *kom*. | Normann, Eiler 1: Naar klokken næste gang *ringte* sammen en helgsøndag, *blev* det paa Eidet. | B. B. III, 240: Gud trøste og hjælpe så visst, dette var den yderste dag; nu *fallt* snart stjærnerne. | Singdahlsen, Rettens 19: Nu laa det og ventet oppe i fjøset paa distriktslægen, som *kom* opover i kveld engang. —

Undertiden har pret. her betydning av en befaling (jfr § 406, $_3$):

Hjermann, Kamerater 23: Saa var det saa meget han visste, at nu *lot* han madam Grøn være i fred (direkte: nu *lar* du madam G. være i fred).

Dernæst i *betinget tale:*

Lie I, 233: Det kunde blive Smalhans med Provianten . . . . om Drivisen ikke *løste* sig nogenlunde snart. | Garborg, Mot Solen 71: Talte hun ikke nu, saa *blev* det aldrig. | Vinsnes, Bror. 11: Ja, jeg ønsket det virkelig, for saa *slap* jeg idag hele indledningen.

Likeledes om en *fremtidig mulighet:*

Vinsnes, Bror. 46: Det kunde gjerne ende med, at den gamle kjæmpe simpelthen *kastet* ham paa dør.

Derfor også i *ønsker* og *opfordringer*:

Egge, Nelly 33: For første gang . . . . . . Gud gi, at det *blev* sidste gang ogsaa. | Undset, Splinten 175: Aa gud, aa gud, jeg blir gal — og gid jeg *blev* det. | Lie IV, 500: Gid jeg *fik* Slag. Du! | Scott, Hest 154: End om vi *gik* ind Dybingsundet . . . og *lured* ham av til imorgen? | Givle, Brand 92: Vel, saa *gik* vi da! lo Holm.

Anm. Undertiden finnes pret. brukt mindre riktig istf. pluskvamperfektum: Aftp. 1917, nr. 478: Det elektriske lys fungerede i stalden ogsaa efter at branden *kom* op. | Ibid. 1916, nr. 547: Efter at isbræerne *trak* sig tilbake fra denne store og merkelige dal, var klimatet en lang tid tørt. | Christensen, Fædrelandet 209: Da Sverige *emanciperede* sig fra Danmark, oprandt der en blomstringstid for den svenske nation. | Normann, Eiler 169: Og siden han *blev* glad i Kima, læste han det ofte. | Hjermann, Kamerater 34: Trommeslager *var* selveste klokker Nilsen, som laa begravet under den gamle pilen paa kirkegaarden (bør hete enten: *var* — *ligger*, eller: *hadde været* — *laa*). For å betegne at to handlinger følger meget hurtig på hverandre, kan der sættes pret. i begge: Hjermann, Kamerater 34: Da han *kom* ut paa gaten, *tok* han benene fat — (eg. da han *var kommet* —).

Perfektum.

408. Perfektum betegner:

1) en ***ubestemt fortid***, altså en handling eller begivenhet som ikke er tidfestet. Se herom foran §§ 106—107. Som nevnt i § 107, kan der dog også i norsk spores en tilbøielighet til å anvende perf. også når handlingen eller begivenheten er tidfestet, især når tidspunktet ligger nutiden nær. — Flere eksempler er:

> T. T. 1917, nr. 267: Det siste lufttogt mot England *er stanset straks det naadde kysten.* | Sopp, Samtiden 1919, 167: Jeg behøver vel ikke lægge skjul paa.... at jeg *for over et aar siden har indleveret* til myndigheterne et forslag —. | Ibsen, Frank 11: Hun *er* jo *først kommet* til byen *iforgaars*. Mrk. Ibsen IV, 21: Jeg *har kendt* ham — *for en del år siden.* — Her føies tidsbestemmelsen til først efterat den talende har tenkt sig om.

2) i forbindelse med et uttrykk for tidslengde om noget som har varet en viss tid, hvad enten det endnu varer eller har ophørt; se foran § 108. Flere eksempler er:

> Kjær, Valg 57: Din Far har ikke været interessant i *de nitten Aar jeg har kjendt ham.* | Hamsun, Glæde 44: Det er vel om Natten naar man *har sovet et Par Timer* at slikt noget kommer til en. | Undset, Splinten 9: Ja, jeg var tre aar i Tyskland og *de sidste ti aarene har jeg bodd* i London. Jeg hadde post ved en fabrik der.

3) ***førfremtid***, d. e. fortid sett fra fremtidens standpunkt. Dette er mest tilfelle i leddsetninger: *Såsnart du har gjort dette færdig, skal jeg betale dig;* d. e. når utførelsen av arbeidet engang i fremtiden er ferdig (hører fortiden til):

> Vinsnes, Bror. 49: Du faar kanske hverken hug eller

> høve til det heller, *naar vi har faat tale* saa fortrolig sammen, som det nu er mit forslag.

Også i oversetninger: *Hvis du venter til kl. 7, har jeg sikkert fått det ferdig* (istf. skal jeg sikkert ha fått det ferdig).

Pluskvamperfektum.

409. Pluskvamperfektum betegner:

1) ***førfortid,*** d. e. hvad som allerede på et punkt i fortiden var fortidig; se foran § 111. Flere eksempler:

> Elster, Harris 153: Det var nogen dage efter, jeg kom fra tingstuen *hvor jeg hadde hat et forhør.* | Gran, Aandsliv I, 17: *Tidligere hadde man næsten ikke hat* anelse om at der var noget at finde. | Vinsnes, Bror. 50: For første gang, *siden han var blit ordentlig omvendt*, likesom skjæmtes Pedersen for at be høit. | Normann, Eiler 165: Men trods stasen saa Eiler for første gang *siden han var blit gift mand* at konen hans var vissen i ansigtshuden.

I motsetning til perfektum kan pluskvamperfektum godt brukes om en tidfestet førfortid:

> Gran, Aandsliv I, 23: Andreas Munch, *som i 1830 dog hadde latt* sig forlede til at skrive en ode til Lafayette, — han finder ved februarrevolutionen kun visne ord for en spidsborgerlig glæde.

Hyppig finnes pluskvamperfektum mindre riktig brukt hvor der heller burde stå preteritum:

> Lie I, 221: Henved en Snes Aar *før disse Fyre var byggede* (bedre: blev bygget).

Det som her foresvever den skrivende, er: *disse fyre var ennu ikke blitt bygget, da* —, og pluskvamperfektum overføres så til den simple fortid. Undertiden fremkaller et riktig pluskvamperfektum i én setning et mindre riktig i en følgende, f. eks.:

> Hamsun, Glæde 49: En Husmand eller to hadde ryddet sig Pladser i Skogen, *som de siden hadde kjøpt* (= som de siden kjøpte). | Lie III, 71: Hun havde ikke truffet ham, *siden han for tre Maaneder siden havde mistet* sin Hustru.

2) i forbindelse med et uttrykk for tidslengde, hvad som på et givet punkt i fortiden allerede hadde været en viss tid:

> Undset, Splinten 3: Doktor Lüders *hadde gaat paa Folkemuseet i over to timer.* | Gran, Aandsliv I, 35:

Alle vore kulturbestræbelser i det 19de aarhundrede har været utslag av historiske kræfter, *som hadde ligget bundet i hundreder av aar*, men som blev løsnet ved aarhundredets begyndelse. | Ibid. 24: *I trediveaarene hadde politikken været* poetisk og poesien politisk. I firtiaarene viste æstetikken politikken ut av poesien. | Samtiden 1917, 72: Som de fleste betydelige politikere fra de senere aartier *hadde de begge tilhørt venstre fra ungdommen av.* | Garborg, Mot Solen 11: Men siden han blev voksen, *hadde de ikke talt om disse Ting mere.*

3) ***fortid,*** nemlig for det første i indirekte tale, dels hvor der i direkte tale vilde stå preteritum: *Han sa at han hadde talt med ham dagen før* (direkte: jeg talte med ham igår), dels hvor der vilde stå perfektum: *Han sa at han ikke hadde gjort det* (direkte: jeg har ikke gjort det). — Men dernæst i betinget tale for å betegne at betingelsen ikke finder sted:

Vinsnes, Bror, 116: *Hadde hun Ingrid visst det,* hadde hun aldrig fulgt mig derop (sc. men hun *visste* det ikke, og derfor *fulgte* hun mig). | Normann, Eiler 123: Og *hadde han hat* penger, skulde han ha kjøpt gaarden. —

Betingelsen er ofte underforstått:

Vinsnes, Bror. 114: Ak for en begravelse jeg da *hadde faat!* Saamange vakre ord, og saamange vakre blomster der da *hadde kommet* til at pryde min baare. Sortklædde og med behagelige miner *hadde I fulgt* min baare, og i sørgehuset, hvor *hadde I da ikke vidnet* og forkyndt . . . . I *hadde gladelig erklært* mig for salig, og I *hadde sukket* efter at samles med mig hinsides.

Undertiden får i slike uttrykk pluskvamperfektum fremtidsbetydning: Thorstensen, Anstands. 4: Det var godt du klarte'n, *ellers hadde du ikke faat* middagsmat. (Dette sies *før* middagen, like efter frokosten. Meningen er: hvis du ikke klarer den, *vil du ikke få* middagsmat; hvis du ikke hadde klart den, *vilde du ikke ha fått*, eller: hadde du ikke fått).

Mrk. det stående uttrykk: *det hadde jeg ikke trodd* (= det vilde jeg ikke ha trodd, nemlig hvis nogen hadde sagt det). Herav overført til tilfelle hvor der ikke er underforstått nogen betingelse, og hvor der derfor eg. burde stå pret., f. eks.:

Hamsun, Glæde 12: Jeg *hadde ikke ventet* at finde Folk i Gammen, sier Manden. | Vinsnes Bror. 123:

> Skjønt du . . . . . antagelig har opnaadd det meste av, hvad du *hadde haabet* at opnaa, da du begyndte paa din bane.

410. Når der istedenfor en betingelsessetning med pluskvamperfektum settes infinitiv, er det unødvendig å markere det fortidige i denne, da det er tilstrekkelig betegnet i hovedpredikatet: Istedenfor: *Det hadde været (vilde ha været) hyggelig om vi hadde truffet ham*, kan det således hete: *Det hadde været (vilde ha været) hyggelig å treffe ham*, idet infinitiven *å treffe* logisk er subjekt: *å treffe hadde været hyggelig.* Imidlertid finnes i dette tilfelle ikke så sjelden perfektum infinitiv: *Det hadde været hyggelig å ha truffet ham:*

> Grever, Sydhavet 36: Det vilde i sandhet været litet hyggelig *at ha været* nødt til at drages med et daarlig ben.

Gjør vi her infinitiven til subjekt, får vi en forvansket mening: *Å ha været* nødt til å drages med et dårlig ben, vilde ha været litet hyggelig. — I følgende er det førfortidige endog overført fra hovedpredikatet til infinitiven:

> Ansteinsson, Svartskogen 6: Men de *behøvde ikke å ha nægtet* dem å treffes (bedre: *hadde ikke behøvd å nekte*). | Nansen. Frilufts. 126: Tanken *var å ha tatt* flere stationer (bedre: *hadde været å ta).*

Jfr. den tilsvarende uttrykksmåte på engelsk: *He intended to have done* istfr. *had intended to do.* — Der foreligger her visstnok en analogidannelse efter det betingede uttrykk *vilde ha gjort*, som dog er forskjellig fra *hadde villet gjøre.*

Derimot er perf. inf. naturligvis ganske riktig i et tilfelle som følgende: Gran, Aandsliv I, 22: Ibsens og Bjørnsons historiske skuespil *bærer* præget av at *være blit til* i den nationale selvfordypelses tidsalder. —

Hjelpeverbene skal og vil.

411. **Skal** og **vil** brukes til å uttrykke

1) ***fremtid***, og i almindelighet således at *skal* brukes i 1. person, *vil* i 2. og 3. person, likesom på engelsk: *Jeg skal komme såsnart jeg kan. Det vil du snart få se.* — *Han vil*

nok bli frisk igjen. Ibsen IV. 10: Kom her, så *skal* jeg vise dig alt hvad jeg har kjøpt. — Der er dog ofte en bibetydning av vilje tilstede: Hamsun, Grøde II, 20: Den Hjælpen jeg kan gjøre *skal* jeg gjøre, sa Sivert. | Ibsen IV, 26: Det *skal* vi indtil videre ikke snakke om. — Dog finnes *vil* også i 1. person: *Jeg tror neppe jeg vil kunne kjenne ham igjen.* Sjeldnere finnes *skal* i 3. person uten at der er bibetydning tilstede: *Hvad skal der bli av ham?* Her er der eg. en betydning av bestemmelse (hvad har skjebnen bestemt at der skal bli av ham). Se foran §§ 117—118.

2) ***førfremtid***, nemlig i forb. med *ha* el. *være*, men som regel bare i særsetninger: *Jeg skal snart ha gjort mig ferdig. Om hundre år vil alt være glemt.* Se foran § 120, 3.

3) i *indirekte tale* og i *betingede uttrykk* brukes i de to nevnte tilfelle preteritum av hjelpeverbet: *Han sa at han skulde komme saasnart han kunde. Han trodde at alt vilde være glemt om hundre år. Jeg skulde gjøre det hvis jeg hadde tid. Hadde jeg bedt ham om det, vilde han ha gjort det.*

Denne bruk av *skal* og *vil* svarer til følgende tempora i andre sprog:

Futurum simplex: Jeg skal komme (fr. je viendrai).

Futurum exactum: Jeg skal ha gjort det (fr. je l'aurai fait),

Fortidsfuturum simplex: Han vilde komme (fr. il viendrait).

Fortidsfuturum exactum: Han vilde ha gjort det (fr. il l'aurait fait).

De to siste kalles også, forsåvidt de brukes i betinget tale, 1. og 2. kondisjonalis.

412. *Skal* og *vil* brukes dessuten til å uttrykke forskjellige modale forhold.

Skal betegner således:

1) en ***befaling***, især i indirekte tale: *Du skal sitte rolig. Hun sa at han skulde sitte rolig. Det skal du ikke bry dig om.* Særlig om en mildere befaling, om hvad som er tilbørlig eller ens plikt: *Du skulde ikke være så utålmodig. Du skulde venne dig til å —: —*

> Hamsun, Grøde II, 200: Slik *skulde det være.* Børn *skulde ha* Hjærte for Forældrene og hjælpe dem. | Ibsen IV, 17: Du overser mig så ganske, Kristine, men det *skulde du ikke gjøre.* | Hamsun, Grøde I, 54: Du *skulde*

ha kommet til mig og kjøpt Marken, sa Lensmanden. | Hamsun, Lynge 67: Men ingen *skulde komme* og sige at Redaktør Lynge var nogen egentlig Forfører. | Lie, Knut 131: De *skulde bare hørt*, hvad Nils Børge sa om det. | Hamsun, Lynge 44: Gud *skulde vide* at han havde Medfølelse med hende. —

Også om en bestemmelse:

Hamsun, Grøde I, 8: *Skal du bo* her for godt? | Ibid. II, 9: *Skal du* paa Auktionen? spør hun. | Ibid. 13: Jeg vet ikke hvad jeg *skal gjøre.* | Ibsen IV, 25: Hvor kjedeligt, at vi *skal* bo så indskrænket:

Derfor også om en nær forestående fremtid:

Hamsun, Grøde II, 16: Eleseus kvidde sig for det Øieblik da han *skulde ta* Avsked.

2) ***et ønske*** eller ***en hensikt:***

Hamsun, Grøde II, 5: I den korte Tid Slaatten stod paa, kom det ogsaa en og anden Fremmed, Folk som *skulde se* Slaamaskinen. | Ibid. I, 16: Jeg *skulde ha snakket* med dem som snarest. | Ibsen IV, 29: Jeg overgav Dem derpå gældsbeviset, for at De *skulde sende* det i posten til Deres far.

3) ***en formodning*** eller ***tvil:***

Ibsen IV, 30: En håndskrift, som jeg synes jeg *skulde kjende.* | Hamsun, Grøde II, 9: Han *skal vel snike sig* til Godtkjøp paa et eller andet han ogsaa. | Ibsen IV, 232: Hvor kunde du falde på, at jeg *skulde ha* noget imod dig. | Ibid. 12: Slikmunden *skulde vel aldrig have* grasseret i byen idag? | Hamsun, Grøde I, 85: De *skulde ikke ha* et Par gamle Komager? | Ibsen IV, 31: En datter *skulde ikke have* ret til at skåne sin gamle dødssyge fader for ængstelser og bekymringer?

4) ***en ironisk tillatelse:***

Hamsun, Høststjernen 96: Det *skulde* bare mangle. | Prydz, Torbjørn 128: Hun turde nok ikke sætte ham i arbejde nu. Nej, hun *skulde bare prøve.*

5) til å uttrykke en *sterk forsikring;* således meget almindelig i dagligtalen: *Ja, det skal være visst! Det skal Gud vite.* Hamsun, Grøde II, 64: Det andre er ogsaa litt herlig og makeløst, som *Gud skal vite.*

413. Vil betegner foruten subjektiv vilje:

1) ***en formodning:***

Aftp. 1915, nr. 68: Oslo ladegaard ligger, som mange *vil vide*, paa den gamle katolske bispegaards grund. |

T. T. 1916, nr. 276: Blokade er, som den tyske embedsmand *vil vite,* en hævdet folkeretslig form for krigsførsel. | Samtiden 1915, 205: Den som har reist i fremmede land, sier Aristoteles, *vil ha oplevet,* hvor kjært mennesket er for menneskene. | Lie I, 127: Det var et Vovestykke, som aftvang Beundring selv hos den, der *vilde vide,* at saadant dog var hørt før.

2) en ***befaling;*** setningen har da spørreform:

Scott, Sølvfaks 10: *Vil du tie,* din skraalhals. | Ibsen IV, 230: Pettersen, *vil De la* kaffeen servere inde i musiksalen. —

Således endog i indirekte form: Hjermann, Kamerater 49: Husch, *vilde de væk med sig!*

Andre hjelpeverber.

414. Kan betegner, foruten subjektets *evne*:

1) en ***fremtidig mulighet:***

Hamsun, Grøde II, 9: Det *kan bli* meget bedre for dig herefter. | Ibid. I, 42: Jaja, du aper, men det *kunde nu komme* Regn. | Ibsen IV, 11: Sig mig nu noget rimeligt, som du helst *kunde have* lyst til.

2) en ***hensikt:***

Samtiden 1918, 159: De implicerte bør jo holdes trygge i det længste, forat bevismaterialet *kan bli* samlet. | Hamsun I, 40: De hadde endog iagttat at vies først, saa Barnet *kunde bli* ægte. | Samtiden 1918, 149: Store pengebelønninger blev utlovet til den som *kunde fange* en spion.

Herunder også *ønske:* Hamsun, Grøde I, 22: Ja, om det *kunde times* os!

3) en ***tillatelse:*** *Du kan gjøre som du vil. Kan jeg sette mig her?*

Hamsun, Grøde I, 112: Den Tanke opstod i ham at han kanske *kunde beholde* Blyanten.

Ofte ironisk:

Hamsun, Grøde I, 42: Saa *kunde* Lauvet *staa* der det stod, værsaagod. | Ibid. 272: Eleseus *kunde bare prøve* at kny.

4) ***det tilbørlige*** eller ***passende:***

Ibsen IV, 241: Jeg synes sandelig, du i din alder *kunde ta* dig noget nyttigere til. | Ibid. 238: De *kunde* *da ha fundet* på noget bedre. | Hamsun, Grøde II, 6: Stakkars Oline, hun *kunde gjærne ha* arvet litt. | Ibid. I, 101: Du *kunde ha* latt det være.

5) ***en innrømmelse:*** Hvad man enn *kan tro:*

Hamsun, Grøde II, 12: Aksel . . . syntes naget av noget, hvad det nu *kunde være.*

415. **Må** betegner, foruten den absolutte nødvendighet eller tvang,

1) en ***logisk nødvendighet:***

Hamsun, Grøde I, 13: Det var ingenlunde en ringe Elv og den *maatte komme* fra et stort vand. | Ibid. II, 129: Noget *maatte ha* ærgret ham nylig. | Ibid. IV, 242: Synes du ikke det *maatte kunne* la sig gjøre? | Ibsen IV, 26: Undskyld; yderdøren stod på klem; *der må nogen have glemt* at lukke den.

2) en ***mildere befaling*** el. ***opfordring:***

Hamsun 1, 19: Du *maa komme* ind og faa dig mat.

I forbindelse med en nektelse: *Det må du ikke gjøre. Du må aldrig lyve.*

3) en ***tillatelse:***

Ibsen IV, 26: *Må jeg spørge* Dem kort og godt. | Ibid.: *Måtte jeg være* så fri at spørge.

416. **Tør** brukes undertiden som hjelpeverbum med omtrent samme betydning som *kan* om en mulighet; jfr. *det tør hende* og *det kan hende*:

Ibsen IV, 142: Han skriver for den læsekreds, hvor han *tør vente* at finde mest anklang. | Ibid. 238: Det *turde kanske hænde,* at vi slet ikke blir alene. | Ibid. 240: Jo, det *turde nok være* på tiden. —

417. **Monne** brukes nu sjelden og mest i *innrømmende* uttrykk: Hamsun, Grøde I, 216: Hvad det *monne komme* av. — Det tilhører bare skriftsproget. —

418. **Få** betegner ofte en tillatelse: *Du får gjøre som du vil.* Hamsun, Grøde I, 86: Det som komme skulde, *fik komme.*

419. **La** brukes omskrivende for imperativ, når den befalingen (eller tillatelsen) gjelder, ikke er tilstede. Ibsen IV, 13: Frue, her er en fremmed dame. — Ja, *la hende komme* ind. — Ofte som en opfordring i 1ste person flertal: *La oss gå.*

420. Om hjelpeverbet *bli* til å omskrive passiv, se foran §§ 194—196.

Verbets modi.

421. Indikativ er som verbets virkelighetsform den almindelige modus, og brukes, foruten i fortellende og spørrende setninger, også i en mengde tilfelle hvor eldre sprogstadier brukte konjunktiv. I siste tilfelle antydes det uvirkelige ved en fortids-form av verbet (preteritum eller pluskvamperfektum), idet det uvirkelige i sit forhold til det virkelige opfattes som noget forbigangent, f. eks. *Han sa at han var syk* (hvilket han ikke *er*). Se herom foran § 122.

422. Konjunktiv, eller rettere *optativ*, finnes der nu i norsk bare en enkelt rest av, nemlig for 3. person ental i presens, som formelt faller sammen med grunnformen, f. eks. *Han leve!* — Denne form har dog sjelden betydning av nutid; som regel bare når den betegner en innrømmelse:

> B. B. V, 23: Vi kan ikke redde enhvær som dør i vor nærhed — det *være* sig på sjø eller land. | Ibid. II, 157: Det *være* nu sandt eller ej.

Når den betegner *ønske* eller *opfordring* har den alm. fremtidsbetydning:

> Hamsun, Lynge 101: Han vilde alligevel ikke vise nogen Bedrøvelse iaften, *komme* hvad der vilde. | Lie III, 202: *Komme* hvad komme maatte. | Ibid. 205: *Koste* hvad koste vilde. | Asbj. & Moe II, 214: Da skipperen hørte det, vilde han med nød og magt ha kvernen, *koste* hvad det vilde. | Ring, Kulden 63: Gud *give* du aldrig maa angre dette skridt, barnet mit. Han *velsigne* og *beskytte* dig. | Normann, Eiler 116: Vorherre i sin miskundhet *bevare* og *skaane* hende for at se det syn om igjen. | Vinsnes, Bror. 47: Gud *styrke* dig dertil.

Således hyppig i eder: *Fanden ta mig!* Ibsen IV, 147: Efter et sligt måltid føler man sig, *Gud døde mig*, som et nyt menneske. —

Dog finnes den også med nutidsbetydning:

> Vinsnes, Bror. 34: Kjære, det *være* langt fra mig at ville trænge mig ind i din fortrolighet. | B. B. I, 282: Dette *være* sagt én gang for alle. | Normann, Eiler 117: Gud *glæde* hans sjæl.

Undertiden innledes et sådant ønske med *gid:*

> B. B. Aulestadbrev 75: Valgdagen i Paris; gid den *gå* godt.

Merk det stående, nu betydningsløse uttrykk *Gud bedre (oss):* Scott, Spøker 120: Det var ikke rar stasen, *Gud bedre.* — Da det alm. uttales *gu bære*, og også forekommer i forb. *gu bære dig* = *Gud hjelpe* el. *Gud nåde dig,* brukt som en trusel, kunde det tenkes, at det eg. er *Gud berge* d. e. Gud beskytte eller frelse, sc. fra ondt eller straff. —

Om hvordan det uvirkelige uttrykkes ved forskjellige omskrivninger, se foran §§ 127—133.

423. Imperativ har nu bare én form, som formelt faller sammen med verbets stamme: *Vær! se! kom! gå!* og som brukes både når befalingen gjelder én og flere. I det poetiske og især i det religiøse sprog forekommer ennu en foreldet flertalsform på *-er: Tager dette hen og æder det. Gjører dette til min ihukommelse. Kommer hit til mig?*

Da imperativ bare brukes i tiltale, trenges der ikke noget subjekt: *Kom hit! Stå der! Si mig!* Undertiden tilføies dog 2. persons pronomen, især når man vil fremhæve den tiltalte i motsetning til andre, som befalingen ikke gjelder. Men pronomenet er da snarere å opfatte som tiltaleord enn som subjekt:

> Asbj. & Moe II, 26: *Gjør du* op varmen, saa *skal jeg* gaa efter vand. | Ibsen IV, 17: Kære Nora, *vær* ikke *du* vred paa mig. | Ibid. V, 338: Det blev bare at leve det samme liv om igjen — *tro du* mig. | Ibid. 242: Men *tro du* mig, — der kommer en bagefter som vil gjøre det bedre. | Lie II, 176: Aa, Professor! *Tro De* mig. | B. B. V, 55: Å, *tål du* at høre sandheden av mig! | Lie, Lykke 7: *Spring ind dere,* barn! | Ring, Seil 11: Ja, *snork du Petter.*

Dette tiltaleord kan endog være av 3. person:

> Hamsun, Glæde 238: *Gaa og find* ham *nogen.* | Hamsun, Ny Jord 30: *Sig mig dog nogen* hvad i Alverden dette er. | Lie III, 479: *Tro* dem *den* som lyster. | Ibid. II, 497: *Tro* det, *hvem som* vilde. —

Hos Hamsun finnes undertiden *at* foran en imperativ: V, 251: Vi . . . . vinker til ham *at la gaa*, vi er enige. —

Anm. Av verber hvis stamme ender på *l*, *n*, *r* med en annen konsonant foran, brukes av lydlige grunner sjelden imperativ: Ibsen I, 33: O, *grubl* ej over, hvad der ej kan ændres. | Ibid. 24: Så *åbn* dog hjertet for et venligt ord. — Undertiden finnes i skriftsproget av slike verber imperativ på *-e: gruble, åpne, fordre*, men dette har ingen hjemmel i det levende sprog.

Verbets s-form.

424. Denne form, som oprinnelig var en refleksiv-form, brukes nu med følgende betydninger:

1) med ***passivisk*** betydning:

> Benneche, Villenskov 21: Sjø, der *kruses* i solens glitter. | Løchen, Digtning 85: Goethe fremhævet at digterne *fødes.* | Nansen, Sibirien 147: Al grunnen omkring *eies* av klostret fra gammel tid. | Konow, Ørken 111: Det indiske alfabet som *skrives* fra venstre til høire. | Bojer, Pilegrims. 54: Der *saaes* lys i et eneste vindu, der næsten *skjultes* av trærne i haven. | Aanrud, Fortæll. I, 1: Det var nu det *trængtes.* | Bojer, Pilegrims. 17: Denne tanke *føltes* helt beroligende.

Om forskjellen på *s*-formen og omskrivningen med hjelpeverbet *bli* henvises til §§ 194—203.

2) med ***refleksiv*** betydning.

a) vekslende med den vokaliske form + refleksivt pronomen *(gledes = glede sig):*

> Ibsen II, 167: Og du *skæms* ej for din mor? | Nansen, Tåkeh. 431: Vi må således ikke *forundres* når vi finder — | Ibsen II, 171: Kan jeg *glædes* om jeg vilde? | Lie, Mot Overmagt 125: En får nok ikke *harmes* over det. | Frich, Kondoren 152: Vore veier *skilles* her. | Bojer, Fangen 146: Er det havet som *brytes* med skjærene? | Benneche, Villenskov 70: Herrerne *samledes* ved cigarerne. | Ibid. 20: Man reiste sig efter

maaltidet og *spreddes.* | Andersen, Gamle Folk 100: En blaanende aasryg *syntes* over det. | Falkb., Lisbet 41: Han laa og *drogs* med døden. | Ansteinsson, Nikolai 135: En egen skarp Kjølighet . . . som fik de små Vasskulper . . . til at *kraves.*

b) i andre tilfelle finnes enten ingen tilsvarende vokalisk form av det samme verbum, eller denne kan ikke brukes med det refleksive pronomen som objekt:

Prydz, Torbjørn 65: De skulde komme til at *blyges.* | Lie, Mot Overmagt 196: Han *bluedes* ved tanken paa sig selv. | Lie V, 161: Som menneskene nu engang maa *tækkes* med det. | B. B. V, 534: Vi *trivs* ved at gjøre os yngre æn vi er. | Aanrud, Fortæll. II, 177: Han *trivdes* ikke. | Hamsun IV, 43: Han var saa nidsk og nøje paa Skillingen at han knapt *timedes* at betale Huslejen. | Christensen, Liv 128: I de lande *færdedes* han. | Ibsen II 170: Når en *minds,* hvad meget værre kunde *hænds* i sligt et sprang. | Kielland I, 152: Provsten *mindedes* godt sit Løfte. | Nielsen, Christian Fr. 41: Samme Aften *enedes* han med to Meningsfæller om at— | Janson, Erindringer 167: Det *rygtedes.* | Andersen, Hjemfærd 110: «Det *spørs* det,» klukket lensmanden. | Garborg, Trætte M. 234: Jeg *ækles* ved at se alle disse Smaakunster. | Benneche, Støle 99: Han *ynkedes* over alle de stakkarne som hadde mistet sine garn. | B. B. III, 196: Du *værdigedes* jo ikke at tale med mig. | Ibsen II, 170: En *kends* ej ved tilsidst hvad en længst har hørt og vidst.

3) med **reciprok** betydning:

Frich, Kondoren 153: Vi *sees* ikke mere, herre. | Ibsen IV, 13: Er det så længe siden vi *såes*? | Asbj. & Moe I, 164: Folk *trykkes* og *trænges* omkring den. | Aanrud Storkarer 89: De havde hørt om at gjæterne i gamle dage . . . *mødtes* og *slos.* | Ibid. 86: Og tonerne *mødtes* og blanded sig med hverandre. | Aanrud, Fortæll. I, 269: Mødtes de ædru, saa de knapt paa hinanden, men *traffes* de paa tinget . . . saa — | Krag, Knarren 237: Men det var jo underlig nok, da de *traffes.* | Kielland I, 111: De *fulgtes* nu hjemover. | B. B. I, 325: De lot som de ikke *kjæntes.* | Lie, Mot Overmagt 247: Opover Bakken kom Kirkegjængerne . . . . *hilstes* og priste det gode Sommerveir. | Kinck, Emigranter 64: De to *leiedes* opover fra osen. | Hansson, Opl. 170: Du kan da titte indom paa kontoret, saa skal vi *snakkes* nærmere ved.

I mange tilfelle kan der istedenfor *s*-formen brukes vokalisk form med reciprokt pronomen (*strides* = *stride med hverandre).*

> Bojer, Rige 180: Derhjemme er der saa mange magter som *strides* om én. | Janson, Erindringer 203: Vi *byttedes* om at læse høit. | B. B. I, 289: De *taltes* aldrig ved. | Asbj. & Moe II, 249: Saa *snakkes* de ved en stund.

Eller der føies et komplement til *s*-formen:

> Prydz, Torbjørn 68: Nede paa skøjtebanen *møttes han med smaapigerne* (= møttes han og småpikene = møtte han og småpikene hverandre). | Collin i T. T. 1915, nr. 278: Britiske og franske arbeiderførere reiste over til Tyskland og *nævetokes med tyske socialister* om verdensfred. | Janson, Erindringer 160: *Med sin maalbegeistrede ven* Henrik Krohn *omgikkes* Bjørnson altid venlig. | Bojer, Lea 235: De tegnede om og om igjen, *brødes med opgaven.*

I følgende foreligger kontaminasjon: Krag, Ildliljen 89: Hun . . . *fulgtes* et Stykke *med dem* (for enten: *de fulgtes et stykke*, eller: *hun fulgte et stykke med dem*).

Bruken av infinitiv.

425. Infinitiv brukes dels med, dels uten infinitivsmerket *å* (at). I denne henseende hersker der dog adskillig vakling, idet enkelte forfattere utelater infinitivsmerket hvor andre setter det. Hos nogen synes utelatelsen å være blitt til ren mani. I det følgende vil bruken av infinitivsmerket i østlandsk dagligtale bli lagt til grunn for fremstillingen.

Infinitiv uten å.

426. Infinitiv uten *å* brukes:

1) efter de modale hjelpeverber *kunne*, *skulle*, *ville*, *måtte,* *tore*, *burde;* likeså alm. efter *gide (gidde):*

> Lie II, 151: Jeg *gider* virkelig ikke *sidde* med det længere. | Grever, Sydhavet 24: Saa længe vi spiste, *gad* vi ikke *tænke* paa skibet. | Normann, Eiler 5: Han *gadd* ikke *reise* til ham og minde om løftet.

Sjeldnere finnes her inf.merke: Bull, Fra Holberg 85: Treschow *gad* ikke selv *at svare* ham. Undertiden finnes perf. part.: Kjær, Valg 95: *Gad vidst* i hvilken Valgskaal han til syvende og sidst — | Vinsnes, Dans 20: *Gad vidst*, hvilken vei Bracke kommer til at anbefale os.

Når der efter et modalt hjelpeverbum i pret. skulde stå perf. infinitiv med *ha* eller *være,* utelates ofte disse siste:

> Aanrud, Fortæll. I, 2: Lidt likere *kunde det været* (for: ha været). | Garborg, Mot Solen 12: Men hun trodde, at til sin Mor *kunde hun gaat* med alt. | Benneche, Støle 112: Det gik greiere end nogen *kunde tænkt.* | Lie, II, 427: Han *skulde givet* meget til for at *kunne set*

tvertigjennem den. | Normann, Eiler 28: Aller helst *burde det været* kveite og melkevelling de disket op med. | Nansen, Tåkeh. 404: Schønnebøl, som . . . . *måtte hat* rik anledning til — | Benneche, Støle 133: Marken var svart, et hvitt snedække *vilde livet op og gjort* sindene lysere. | Egge, Trøndere 52; Han *kunde* gjerne *blevet* liggende hjemme i sengen.

Derimot: Garborg, Mot Solen 123: Ja, da *vil* jeg bare *ha sagt* Dem —.

2) efter *få* i bet. *få lov til* og *være nødt til*:

Garborg, Mot Solen 258: Kan jeg da virkelig *faa kjøpe* den? | Ibid. 212: Imidlertid *fik man se* tiden an. | Ibid. 125: Lidt praktisk *faar* vi da virkelig *være.* | Ibid. 104: En *fik* nok *ta* imot en Søleskvæt og *tørke* sig om Næsen saa godt en kunde. —

Flere eks. se foran § 405. — Om perf. part. efter *få* i bet. *opnå* se foran § 404.

Undertiden er det så temmelig likegyldig enten der settes infinitiv eller partisipp efter *få*. Likeledes står ofte part. efter *fått* ved attraksjon: Moen, Uten Tro 45: Da skulde Gud *ha faat set* at han elsket ham over alt. | Lie I, 258: Jeg kunde ikke reise før jeg *havde faat talt* med Dig igjen. | Egge, Graa Haar 13: Nu naar hun *hadde faat givet* lille Cecilie det Juletræet. — Her kan nemlig *få* opfattes med begge betydninger.

427. 3) som logisk predikat i gruppe-objekter for verbene *la, be, høre* og *se:*

Scott, Fønix 318: (Hun) *lod den hænge* der som en pirrende, fristende frugt og gynge. | Moen, Uten Tro 4: Olav *lot det regne* i ansigtet sit. | B. B. III, 188: Dette faktum *lot sig* ikke længer *nægte.*

Mrk. uttrykket: *la sig merke med noget:* Asbj. & Moe I, 220: Han *lot sig ikke merke* med noget. Undertiden settes bare infinitiven: B. B. III, 381: Han *lot spænne* for. Undertiden ved attraksjon part. istfr. inf. efter *latt:* Anst., Svartskogen 6: De kunde *latt dem fått* være ihop den Gangen. —

Garborg, Mot Solen 210: Tilsidst *bad* han *dem alle huske*, at — | Moen, Uten Tro 55: Marta . . . . *bad ham komme* med rypesækken. | Ibid. 2: Helt fra han var liten hadde Gud . . . . *bedt ham forlate* syndens vei. —

Sjelden med infinitivsmerke: Moen, Uten Tro 80: Og saa *bad* hun *ham at skynde* sig.

> B. B. III, 253: De hadde aldrig *hørt nogen leke* missjonær. | Ibid. 258: Han *hørte ingen hund gjø, så ikke én skorsten ryke.* | Ibid. 256: De *så en brunhåret jænte* uten hat *stå* opreist. | Moen, Uten Tro 3: Ingen hadde vel *set ham ligge* paa knæ.

Også efter *se på:*

> Elster, I Lære 175: Hun lo . . . mens hun *saa paa Ketil kvittere* i husleieboken. | Moen, Uten Tro 32: Han kan staa oppe i himmelen og smilende *se paa de fortapte ligge og vri* sig i helvedes flammer.

Også efter *høre* og *se* i passiv:

> Hilditch, Røml. 98: En lom *høres skrike.* | B. B. III, 325: Nu *hørtes de gå* ned verandatrapperne. | Bojer, Troens 84: Nu og da *hørtes vinden suse* forbi hjørnet. | Lieblein, Bedre 54: Nogle af mine Kamerater fra Skolen *var vistnok set spasere* paa Gaden med «Damer». —

Men her finnes også infinitivsmerke:

> Bojer, Troens 193: Paa trappen *hørtes lille Knut at staa* og skrige til dem. | Ibid. 213: Regn *hørtes at plaske* mot dørstenene. | Ibid. 252: Flere og flere vogne *saaes at rulle* op for festlokalet. | Bojer, Rige 3: Flag *saaes at smelde* i vinden.

Mrk. Kielland II, 487: Hun var vel værd at *høre spille.* — Undertiden finnes efter *høre* perf. part. istf. inf.: Normann, Eiler 174: Grækenland — det landet hadde hun aldrig *hørt nævnt.*

Bare litterær er denne bruk av infinitiv efter *føle* og *kjenne:*

> Benneche, Støle 24: De fleste av kvinderne *følte søvnen liste* sig saa smaat over dem. | Hjermann, Kamerater 16: Han *kjendte angeren og angsten nærme sig.* | Bjerke, Lotus 90: Fra nu av *kjender* jeg bare virvarets *skjønhet* ustanselig *duve* mot mit hjerte. —

428. 4) Efter *enn*, hvis der også står en infinitiv uten *å* foran *enn*, og ofte efter uttrykket: *ikke annet enn:*

> Egge, Lænken 49: Før vilde hun *skyte* sig *end gaa* der en gang til. | Lie IV, 479: De gjorde *ikke andet end læse* hele Dagen. Men også: Schøyen, Barnet 26: Han hadde ikke bestilt *andet end at dovne sig* hele dagen. — Omvendt, Kjær, For Træet 35: Det er altid bedre *at arbejde end kjede sig.*

Derimot: Lie IV, 485: Da fik hun saamænd ganske andet *at gjøre end at fylde sig* med overspændte Ideer. Efter *enn* inntrer ofte attraksjon, så vi får: Asbj. & Moe II, 113: Han

3a) Efter
blev liggend
(sittende),
(stående) o
Vi blev
sittende o
prate len
Holt, Fjort
Dager 7:
Han blev
stående på
stentrinet
utenfor gå
døren og
myse mo
solen. Ib
110: Han bl
stående o
sig om de
inne....
Han satt
sig stille
en stol
og blev
sittende
og se p
henne.
Ibid.
113: Han
blev lig
gende og
puste d
et par gan

[Mrk. Hamsu
III, 36:
... blev stå
ende at
efter hen
~~henne~~ hv
at (å) =
Fangen, Du
23: Halle
blev stående
et øieblik
og stirre
på han

gjorde ikke andet end *laa og grov* i oska. Følgende er usedvanlig: Normann, Eiler 104: Fandtes der noget tyngre i verden *end miste* den en hadde kjær?

429. 5) I forbindelse med omskrivende *gjøre:*

> Bojer, Folketog 62: Nei *sælge gjorde* han ikke. | Lie, II, 222: *Ærgre sig gjorde* han. | Garborg, Mot Solen 105: *Hvile gjorde* han bedst i Kvinders Selskap. | Hamsun, Børn 274: Alt hadde skiftet Utseende og Karakter, og *skifte gjorde* det fremdeles. | Egge, Graa Haar 113: *Tirre mig gjorde* han saa ofte han kunde. | Andersen, Gamle Folk 83: Men *bage, det hadde hun gjort.* Undertiden med passiv infinitiv: B. B. IV, 223: Å, *finnes gjør* han nok, han er jo altid på gaten.

Men i slike uttrykk finner ofte attraksjon sted, således at det første verbum settes i samme form som *gjøre:*

> Ansteinsson, T. T. 1913, nr. 107: Og *hujer og bærer* sig *gjør* de. | Id., Hedemarks. 117: Og *spiser gjør* hun rigtig godt. | Aanrud, Fortæll. I, 6: Og *regnet gjorde* det i fjorten dage. | Bojer, Historier 15: *Sled og kaved gjorde* jeg paa livet løs. | Ibid. 18: *Svor og bandte gjorde* han for hvert ord han sa. | Egge, Graa Haar 112: *Flyttet* burde jeg jo ha *gjort.*

430. 6) *i utrop:*

> Lie V, 73: Saa ung, og *alt skrive falsk!* | Kielland III, 8: *Tænke sig*, at vi — unge Mennesker — sidder her i Ovnskrogen og smaakoger. | Aars, Smaa Dyr 19: *Tænke sig til* at den under flugt ofte høit i luften, er istand til at skjelne en fisk. | Ibsen V, 92: Nej, men *tænke sig til*, at du er blet en gift mand, Jørgen.

Men infinitivsmerket føies til, når uttrykket kan betraktes som en forkortet setning: Ibsen III, 288: O, *at maatte* tilstaa dette! (sc. er forferdelig). | Hilditch, Røml. 18: Tænke sig til: saavidt *at være* reddet fra at drukne og da . . . *at faa* pryl (sc. er dog for galt).

431. 7) efter *hvorfor* istfr. en hel setning:

> Lie V, 51: *Hvorfor ikke henvende Dem* til Fru Organist Gierløw. | Hamsun, Børn 38: Men *hvorfor dølge* Sandheten —. | Lie V, 51: *Hvorfor Pokker sætte* sit Lys under en Skjæppe? | Lie, Ulrichs 125: Og *hvorfor vælge* akkurat det Øieblik, da —.

Således også i følgende uttrykk, som også med letthet kan utfylles til en setning:

> Lie III, 526: Du er da nu over tyve Aar, *og saa by*

din Mor saadant rent — Væv (= og så tør du by —). | Ibid. 519: *Du store, voksne Pige, gaa der og være* opta't af disse Skibssager. | Lie V, 63: «Bare jeg kunde slippe at gaa paa dette Ballet!» hviskede Terna. «Og *hun faa* sin Vilje!» mumlede Ingvald. | Ibid. 119: Vor Tanke om at kjøbe Huset paa Stranden og *Du styre og stelle* derude. | Ibsen I, 27: Du spøger, Catilina? — *Jeg spøge!* | Garborg, Mot Solen 154: Nei, *bare ikke begynde* at gaa paa Akkord med sig selv. | Ibid. 104: *Takke til,* at han vilde beære dem. | Liebleint Bedre 199: Aa gid jeg havde den Dævelen spændr ud paa et Bræt besat med skarpe, glohede Jernpigge, foran mig, aassaa *jeg sidde* med en deilig Beaf og spise, mens han hyler, aassaa *jeg av og til være* borte hos ham *og stikke* ham med mange Knappenaale, dyppede i Pepper og Sennep!

Hit hører da også det spørrende *tro*, av *mon tro:* Sevaldsen, Prippe 7: *Tro* om de prøvde at jokse ham —. | Aanrud, Sidsel 123: Hvem *tro* det kan være? — Se foran § 287.

Mrk. derimot det forøvrig helt litterære uttrykk *at sige:* Christensen, Gamle bygd 82: Fordærveligt fjas blev strengt dømt i bygden, *at sige,* hvis nogen lod sig merke med det. | Scott, Fønix 76: Jeg synes ikke om de hollandske cigarer, man faar herhjemme, *at sige,* hvis man da ikke vil betale en uforholdsmæssig pris. — At dette uttrykk er rent litterært, fremgår også av at det ikke uttales *(å si),* men efter bokstaven. Jfr. det naturlige uttrykk *sant å si* og nogen andre elliptiske infinitivs-uttrykk med *å,* som omtales ndfr.

Infinitiv med å.

432. Utenfor de undtagelsestilfelle som er nevnt i de foregående §§ brukes i østlandsk talesprog alltid infinitivsmerke, nemlig:

1) når infinitiven står som **subjekt** eller som **predikativ:**

Egge, September 13: *At se* ham i øinene uten bare flygtig faldt litt svært. | Ræstad, Problemer 105: *At betro* sine penger til fremmede regjeringer *er at spekulere.* | Garborg, Trætte M. 135: *At lide er at leve, at leve er at lide.*

Denne ordstilling med infinitiven først i setningen er forøvrig væsentlig litterær. I talesproget pleier man i alm. å innlede med *det er: Det er lett å skjære remmer av annen manns hud:*

> Ibsen II, 45: *Det er jo gammel brug at købe* gods for sind og hug. | Garborg, Mot Solen 29: *Det var en Lykke at ha* kjendt et Menneske som —. | Lie IV, 505: *Det var iaften den yngre Søster Bertheas Tur at sætte* Thekopperne om. | Mrk. Garborg, Trætte M. 302: Ingen Illusion, ingen «Tro» *at have* mer, *det er jo Definitionen* paa Alderdom.

Sjelden finnes infinitiv uten merke som subjekt i spissen av setningen:

> Lie III, 170: *Reise* nu, lige imod Sommeren, var den rene Gallimathias. | Egge, Lænken 20: *Hjælpe* ham var at hjælpe det «Opvigleri», han drev paa med. | Lie II, 489: *Byde* sig frem i nogen anden Smedie kunde ikke falde ham ind. | B. B. III, 346: *Tale* med ham om det kunde ikke nytte. | Schøyen, Barnet 61: I grunden er dette livet selv. *Gaa* og *gaa* og aldrig *komme* frem. —

Endnu sjeldnere efter *det er*, undtagen hos enkelte forfattere:

> Benneche, Sjørøver 61: *Det er farlig la* slike tatere faa for megen magt over sig. | Ibid. 108: *Det er farlig tale* som en kar. | Ibid. 140: *Det er haardt la* tre tusen gylden slippe sig av hænderne. | Id. Støle 164: *Det var ikke saa let agere* skipper bestandig. | Kinck, Emigranter 298: *Det var likest se* at naa den.

Mrk. Benneche, Sjørøver 5: Saa lunt og godt *det kjendtes ligge* i lynget. | Hamsun, Segelfoss I, 133: Det gik ikke, nei *som vente kunde være,* vilde Præsten Lassen aldeles ikke ha sit Navn paa et Hotelskilt (= som det kunde være å vente).

2) som ***apposisjon:***

> Ibsen II, 59: Først *det at ville* korsets død, *at ville* midt i kødets nød, *at ville* midt i åndens angst, først dette er din frelses fangst. | Samtiden 1917, nr. 207: Ogsaa Frankrike har vist sig *den opgave* voksen *at vinde og sammenknytte* ved sin kultur og sin statsordning. | Lie V, 183: *Den Kunst at opsætte* Haar. | Bojer, Theodora 5: Og saa er jeg *saa* heldig *at snuble* over det.

433. 3) som ***objekt:***

> Bojer, Fangen 102: Det merkeligste var, at bankchefen selv kunde *huske at ha* hat betænkeligheter.

Garborg, Mot Solen 63: Efterhvert *holdt de op at snakke.* | Andersen, Bispesønnen 26: Skal tro han *vyrdet at ro* ut til den skuten. | Ibid. 117: I de faa stille nætter hadde rimfrosten *rukket at svi* livet av de allersidste blomster. | Bull, Lys Hævn 140: «Han sparker» *brukte* hun pludselig *at si.* | Prydz, Torbjørn 76: Du *trænger at ydmyge* stoltheten din. | B. B. I, 289: Hun var det bedste gifte, folk *visste av at sige.*

Således alltid i uttrykket *ha noget å gjøre:*

Christensen, Liv 284: En mand der *ingen har at forsvare.* | Krag, Villum 263: *Mere har* vi vel neppe *at skulle* have sagt hinanden.

Men her er det især at enkelte forfattere ynder å utelate *å.* Dette er en vestlandsk eller nordlandsk dialekteiendommehet (jfr. Aasen § 324), som der dog ikke synes å være nogen grunn til å innføre i riksmålet, f. eks.:

B. B. II, 434: Hun *orket ikke aapne.* | Ring, Kjærlighet 209: Tilslut *orket* den ikke *følge* længer. | Normann, Riket 136: Det er mere end de fleste mænd *orker bære.* | Bull, Lys Hævn 24: Han talte saa avgjørende stille, at han ikke *magtet svare.* | Andersen, Hjemfærd 128: Det *magtet* han *hindre.* | Benneche, Villenskov 88: Uten man *evner rive* sig løs. | Undset, Vaaren 73: Torkilds unge forelskede kjærlighet *evnet suge* næring og kraft av alt. | Andersen, Gamle Folk 35: Men vreden lammedes før haanden *vandt kaste.* | Andersen, Hjemfærd 106: Før brorsønnen *vandt rote* frem vondskapen. | Ibid. 59: Inden hun *greiet rette* paa det. | Prydz, Torbjørn 69: Hvorfor *behøved* han endelig *være* blet saa stygg. | Nansen, Tåkeh. 55: Vi *behøver* derfor ikke *tro* at —. | Andersen, Gamle Folk 112: Uten at *trænge gaa* som lurv for slægt og venner. | Prydz, Torbjørn 88: Du *trænger* aldrig *frygte* for noget. | Andersen, Bispesønnen 140: Marja *prøvde le* med. | Ibid. 13: Hun *prøvde tvinge* den. | Lie, Selje 5: Han *vaaget* ikke *vende* sig om og se. | Normann, Riket 44: Det som var saa deilig at hun næsten ikke *vaagde tro* det var sandt. | Kinck, Kærlighed 142: Der i bagevjen *pleied vi bade.* | Janson, Erindringer 163: «Se paa den fyren», *pleiet han si.* | Bull, Lys Hævn 127: Han visste jo, at de *brukte spadsere* her. | Andersen, Hjemfærd 13: Vinterkvældene . . . hadde faren og han *brukt sitte* ved varmen. | Normann, Riket 113: Men helst *likte de ligge* enkeltvis. | Andersen, Hjemfærd 104: Han *likte spise* frokost alene. | Kinck, Emigranter 262: Saa *slipper de ro* ut. | Id., Kærlighed 195: Saa *slipper* vi snart *slæbe* os rundt. | Aanrud. Fortæll. 194: Han *slap gaa* dem tilhaande mer. | Benneche. Sjørøver 7: Han var for langt unna til at det kunde *nytte rope.* | Andersen, Hjemfærd 46: Det *nyttet* saamæn ikke *by* hende trøst. | Id., Bispesønnen 128: Han *sluttet rake* sig paa overlæpen. | Ibid. 4: De hadde ikke likt at Bertol *sluttet fare.* | Ibid. 113: Han *rakk ikke hemme* svaret. | Normann, Riket 59: Hun hadde da saavidt *rukket faa* maten færdiglavet. | Kinck, Emigranter 286: Du skulde da ialfald *love* mig *glemme* alt det onde som —. | Normann, Riket 60: Brevet Vally *lovet skrive* til søsteren. | Kinck, Kærlighed 190: Jeg *mener si*, at —. | Normann, Riket 46: Men jenten stod og kopte og *sanset ikke ta* efter brevet. | Id., Eiler 46: *Sanset* nogen *nøre* op i ovnen paa kontoret? | Id., Riket 38: Først *tænkte hun si* manden det. | Andersen, Bispesønnen 9: Lodserne *agtet melde* skøiten til assurancen. | Ibid. 6: Den unge konen *vyrdet ikke trættes* med hende. | Ibid. 84: Derfor *nænnet* hun ikke *forsvinde* endnu. | Benneche, Sjørøver 141: Nu kunde de ogsaa *unde* hende *være* med. | Kinck, Kærlighed 194: Jeg *ønsker fritas* for at tænke paa det. | Andersen, Hjemfærd 46: Den *nægtet rikke* foten. | Normann, Eiler 171: Moren hadde strengelig *forbudt* hende *røre* den. | Andersen, Hjemfærd 57: Vanen *hjalp* hende sagtens *føie* sig i omskiftelsene. | Normann, Riket 57: Berte og Sigvart *glemte* begge *svelge* mattuggen. | Andersen, Bispesønnen 13: Hun *taalte* ikke *miste* dem. | Benneche, Sjørøver 28: Der *visste* han *finde* de rette stierne. | Hamsun, Lynge 38: Det der, det *synes* jeg *huske* at jeg pusled med engang. | Andersen, Bispesønnen 123: Hans Rudolf artet sig ikke likere, end at han ikke *lærte gaa* før —. Saaledes endog: Andersen, Hjemfærd 94: Han *tagg* dem *slippe* (d. e. om å slippe).

Også om infinitiv står først: Ibid. 48: *Lystre pligtet hun.*

434. 4) Efter ***preposisjoner***:

Lie V, 119: Saa blir det længere og længere *fra at tænke til at handle.* | Hamsun, Lynge 109: Han var oprigtig ked *over at ha maattet* give Charlotte dette tunge Slag. | Normann, Eiler 8: Det gjaldt *om* ikke ved ringeste uagtsomhet *at spolere* det kostbare tøi. | Christensen, Liv 201: Jeg kunde nok havt lyst *til at ha* levet længer. | Collin, Vintersolhv. 186: En ny-norsk kulturblomstring, som vi har grund *til at være* stolt av. | Kielland I, 24: Hendes Tilstand bevægede sig *mellem* enten nylig *at have* havt et Barn eller snart *at skulle* have et. | Garborg, Mot Solen 119: Det Verden vrider sig i Smerte *over at ha* mistet. | Egge, Unge dage 97: Han led *under* omtrent aldrig *at være* alene. | Garborg, Mot Solen 132: Det saa ikke ut *til at skulle* gaa saa let med det.

Efter *mellem* finnes ogsa infinitiv uten merke: Gran, Sydlyset 22: Veiret har idag været midt *imellem le og graate.*

Merk uttrykket *gi sig til å: han gav sig til å skrike.* Derav vel det elliptiske: *og han til å skrike:*

Grever, Sydhavet 22: Imidlertid kom Jan springende, og *vi til at heise* stagseilet op. | Bojer, Historier 90: Hver gang hun kom ud, satte den sig ned og *til at stirre* paa hende.

Likeså av uttrykket *Der fins ikke (hans) make til å* — det elliptiske utrop: *Nei, make til gutt til å* —. Mrk. Hamsun, Ny Jord 159: Nej, *Mage til Børn at ligge* der og rødme og sove —; hvor *til* er utelatt, rimeligvis på grunn av det første *til.* —

435. 5) Undertiden i «akk. med inf.»: *Han sa sig å være* —. Collin, Verdenskr. 28: De militære autoriteter. som . . . . *fandt det at være* en militær nødvendighet at fremstille krigen som en forsvarskrig. Se foran § 159.

436. Forøvrig brukes infinitiv med *å* i en mengde tilfelle på en friere måte, uten at det er mulig i hvert enkelt tilfelle å forklare dens stilling i setningen. De viktigste tilfelle er:

1) som en nærmere forklaring til et adjektiv, for å betegne i hvilken henseende egenskapen gjelder (jfr. lat. 2. supinum):

Christensen, Gamle bygd 131: Han var *ubetydelig at se* til. | Lie III, 73: Hun er ikke *grei at komme* ut for. | Id. I, 297: Dengang han endnu var tillidsfuld og glad og *let at narre.* | Scott, Hest 4: Det menneskelige hjærte er *vanskeligt at ransage.* | Krag, Bodil 91: Han var aldeles ikke *behagelig at komme* nær. | Scott, Hest 72: Alvildes ansigt var dødblegt og *forfærdeligt at se* paa. | Hamsun, Lynge 100: Dette skulde ialfald bli *morsomt at læse* engang. | Ibid. 147: Charlotte var paafaldende *munter at se* til. | Asbj. & Moe, II 206: Han var saa fillete og *ynkelig at se* paa. | Lie I, 214: Naar han kom slig hjem . . . . var han gjerne misfornøiet og bitter og ikke *let at omgaaes.* | Kielland III, 406: Det vilde bli en saadan Larm, at Førerens Stemme ikke var til at holde Greie paa, og han selv *umulig at holde* Øie med. —

Adjektivet kan stå som adledd til et substantiv: Garborg, Mot S. 16: Jorden er et *morsomt* Element *at arbeide* i. — Eller det kan være første sammensetts-ledd. Christ., Gl. bygd 131: Et *lav*land næsten *at se* til. —

Særlig merkes infinitiv henført til et adjektiv som er bestemt ved *så* eller *for*, for å uttrykke følge:

B. B. V, 152: Tror du jeg er *så dum at tro* —. | Lie, Lykke 11: Det var *for tungt at bære.* | Benneche, Villenskov 184: Det var dem . . . *for stort* et løft *at tage.*

Efter *for* kan der settes *til* foran infinitiven:

Nansen, Sib. 92: Noen sniper her og der var *for små til å skyte.* | Konow, Ørken 19: Disse egne, hvor vandet om sommeren er *for salt til at drikke.* | Nansen, Tåkeh. 565: Et kart hvis kystlinje har så stor likhet med Cantino-kartets at den næsten er *for god til at tro* at den ikke delvis skulde være tilfældig.

437. 2) som en nærmere forklaring til et overledd:

Garb., Mot S. 113: En saan liten Haand . . . var altid *et sikkert Punkt at gaa ut fra.* | Singd., Rettens 128: Utenom den tid . . . var der sjelden *nogen at se.* | Zwilgm., Anniken 1: *Spor av grønt* var der rigtignok ikke *at se.* | Singd., Rettens 8: Der var ingen anden *lyd at høre.* | Zwilgm., Anniken 18: Jeg repræsenterer ingen *vegt at tale om.* Ibid. 10: Det gjælder bare at ha *øine at se* med. | Garb., Mot S. 73: Jeg har lært en Ting, som har git mig nyt *Grundlag at leve paa.* | Ibid. 61: Sverre hadde havt Houger af *Tegninger og Planer at vise frem.* | Kiell. III, 290: Først naar han var sikker paa at der ikke fandtes en *Trevl* mere *at plukke* af Skyldneren. | Hamsun, Lynge 129: Han havde andre *Opgaver at bruge* sine Kræfter paa. | Lie, Lykke 12: De maa ha bestemte *klokkeslet at rette* sig efter. | Benn., Fleming 34: Hendes *maade at ta* sagen paa. | B. B. I, 330: Her var der intet *bær at bøje* sig ned efter. | Ibid. 332: Det var meget *kjæntfolk at ta* avsked med. | Lie, Lykke 24: Den lille oplevelse hadde git hende *meget at tænke* paa. | Bojer, Troens 59: Fordi hun *ingen* havde *at betro* sin Angst. | Christ., Nye bygd 138: Han trængte *nogen at betro* sig til. *Nogen at glæde* sig sammen med. | Kiell. III, 117: Synes du det er *Kort at byde* Folk? | Lie,

> Lykke 58: Hvad var nu egentlig det for en *tone at anslaa* i et høitideligt selskap?

Som det sees av flere av disse eksempler, kan infinitiven ofte gjøres om til en relativsetning: *Synes du det er kort som kan bydes folk?* Mrk. følg.: Singd., Rettens 13: Men saalænge han hadde været her, hadde han længtet efter noget slikt .... *noget at prøve* sig paa, *noget som kunde spænde* hans evner (= noget å spenne sine evner på).

Av uttrykk som *Dette er noget for mig å tænke på,* f. eks. Kiell. II. 50: Mon vel det at fortjene Penge var *noget for dem at tænke paa,* har utviklet sig samme konstruksjon som paa engelsk, hvor en gruppe som er styret av prep. *for* kan stå som subjekt; overgangen sees i eks. som følg.: Aanrud, Sidsel 13: *Det at komme første gang til Hoel for hende* var som at komme til en kongsgaard. | Egge, Lænken 164: Det er Ødelæggelse til alle Kanter *for en ærlig Natur at leve i Uhæderlighet.* | Hamsun, Grøde II, 15: Det var ikke nogen Mening i *for en Bondegut at staa og høre paa at* —. Dette utvikles lett til: *For hende å komme første gang til Hoel var* —. Således:

> Sparre, Alabama 127: *For mig at høre* om disse ting, det var som at faa budskap fra en anden verden. | Harbitz, Alexandra 12: Men *for en kaptein at forlate sit skib* paa den maate, det er næsten som at slite sig selv istykker. | Aftp. 1909, nr. 107: *For et enkelt Medlem* av en ansvarlig Korporation *at ændre* den Text, der enstemmig er godkjendt som Korporationens Fællesuttalelse, *er ikke* ansvarlig Mands Adfærd. | Janson, Livserindringer 97: *For gutterne i Bergen at sende et spark i bakenden paa en stril* .... var en almindelig sport. —

Også som apposisjon til et overledd:

> Ibsen IV, 322: Der er noget stort i *dette, for en kvinde således at la* hele sin ungdom gaa hen under opofrelser for andre.

438. En infinitiv i vokalisk form har ofte passivisk betydning: *Han var ikke å se* = kunde ikke sees; *ingenting var å høre* = ingenting kunde høres:

> Hamsun, Lynge 135: Paa alles Ansigter stod det dybeste Alvor *at læse.* | Benn., Villensk. 152: Naturen eied gaader som ikke stod til *at raade.* | Andersen, Gamle F. 81: Slægtsligheden i deres træk var ikke

til *at ta* feil af. | Singd., Rettens 38: Lommeboken hans hadde ikke været *at finde.* | Aanrud. Sidsel 111: Der var intet spor *at se.* | Ibid. 113: Der var ikke stort mere *at sige* om den ting. | Lie I, 338: Der var langtfra noget *at sige* paa dette. | Asbj. & Moe I, 271: Freden er ikke *at tro.* | Lie, Knut 150: At bryde et fransk Ægteskab er vel ikke stort større for Forbrydelse *at regne* end —. | Aars, Smaa Dyr 11: Sang blev . . . dekorert med et baand, *at bære* om halsen.

En særegen form herav foreligger i uttrykket *å kalle for:*

Liebl., Plytt 77: Det som sat igjen der paa Stolen, var ikke et Menneske *at kalde for* (= kunde ikke kalles et m.). | Lie, Marja. 6: Han var nærmest en tusselad *at kalde for.* | Lie, Knut 125: Eftersom vi har faat Gjæster paa Gaarden, er saadant ikke Mad *at kalde for.* | Ibid. 244: Naar Lotte Falck har sagt det, saa har det nok været noget som et Udbrudd *at kalde for.* | Anst., Svartsk. 11: Den var rent velstellt *å kalde for.* — Uten *for*: Mork, Dyr J. 9: Hun som hadde været kjærring *at kalde* i Braaten.

Men *s*-formen finnes også, undertiden vekslende med vokalisk form:

Egge, Sept. 81: Et stort . . . spisemøbel til *at trække* ut og ind og *forstørres* ved hjælp av plater. | Morgbl. 1901, nr. 294: En fremstilling, som han udtrykkelig reserverer sig mod at skulle *opfattes* som —.

439. Infinitiv kan også uttrykke en *hensikt:*

Normann, Eiler 181: Hunden . . . la sig flat med snuten paa fremlabberne *at nidstirre* paa ham. | B. B. I, 275: (Han) tok sin katekismus og satte sig hen *at læse.* | Ibid. 302: Brudgommen . . . bød ham ind *at smake* på bryllupsbrygget. | Ibid. 301: Da han efter gammel vis hadde fåt folk op *at slåss.* | Ibid. 344: Slipper du nogen ind *at ødelægge* det for eder, så vænder jeg mig der jeg ligger. | Hamsun III, 25: Jeg vilde faa en Baad av hendes Fader *at ro* ud med. | Id., Lynge 103: Sekretæren leverte Charlotte de illustrerte Blade og Tidsskrifter af Dagens Post *at blade* i saa længe. —

Så også i uttrykket *sant å si*, eg. for å si sannheten:

Ibsen III, 193: Jeg trode dog, *sandt at sige*, at Grækerne maatte kunne træffe et bedre valg. —

Almindelig, således næsten bestandig i talesproget, tilføies prep. *for*, når en hensikt skal betegnes: *Han satte sig* *for å lese:* Schøyen, Barnet 166: Han var kommet *for at si* adjø.

440. Undertiden står en infinitiv med omtr. samme betydning som en leddsetning med *hvis* eller *når:*

> Aars, Smaa Dyr 10: Det lot til, at navnet Sang var den fineste «reference», jeg kunde henvise til, *at slutte* fra den store artighet, jeg blev mottat med. | Lie III, 254: Signora Vittoria maatte vist, *at slutte* efter visse Besøg, hun modtog, være plaget af Kreditorer. | Aars, Smaa Dyr 136: *At slutte* fra den rørende omhu, han fra første stund viste disse kyllinger, ligger det nær at tro at —. | Scott, Hest 37: Hvilket . . . efter arkitekturen *at dømme* er høist usandsynligt. | B. B. II, 247: *At dømme* efter de gaver Rønnaug gav, ... maatte hun være meget rik.

En lignende pregnant betydning har infinitivs-grupper som styres av *for* eller *til*:

> Kinck, Kærlighed 29: Det var usedvanlig mange *til at være saa tidlig* paa høsten. | Benn., Fleming 23: Det var temmelig fredelig i gaderne *for en søndagskveld at være.* | Ibid. 29: Det var svært saa taus Didrik var, selv *for ham at være.* | Lie III, 479: Aa, det var saamæn noksaa tidlig det — *for dem at være.* | Friis, Lajla 16: Han var mere end almindelig stor *for en fin at være.* | Hamsun, Rigets 199: Det er ganske usædvanlig mildt. *For denne Aarstid at være.*

Mrk. endelig uttrykkene *sådan å forstå* og *så å si*:

> Løchen, Digtning 43: Filosofi var i den græske tid navnet paa al videnskabelig forskning overhodet, dog *saadan at forstaa*, at —. | Kjær, Valg 80; Det føier sig *saa-at-si* af sig selv. | Wiberg, Magten 111: Der stilles krav til et *saa at sige* vidtskuende blik.

Anm. Når to el. flere infinitiver forbindes med *og*, settes infinitivsmerket alm. bare foran den første: Garborg, Mot S. 37: Det var herligt *at se og vite* at —. | Dahl, Peder 19: Det eneste han kunde, det var *at regne og skrive og tegne.* — Dette skjer vel nærmest av lydlige grunner, da både *og* og *at* uttales *å.* Dog finnes det undertiden tilføiet: Samtiden 1915, 146: Det er Lord Roseberys fortjeneste *at ha opdaget* Sir Edward Grey *og at ha* ført ham ind i utenrikspolitikken. Omvendt utelates det ofte efter *eller*, hvor ingen lydlig grunn skulde hindre det: Moen, Uten Tro 136: Han orket ikke at sitte *eller staa* stille. —

Bruken av presens partisipp.

441. Den verbalform som ender på *-ende* og kalles presens partisipp er i en hel del tilfelle neppe et virkelig partisipp, men enten en ren analogidannelse, nemlig hvor der ikke finnes noget tilsvarende verbum, eller et gammelt *gerundium*, d. e. bøiet infinitiv på *-enne*, som har antatt samme form som partisipp. Herom henvises til en fortrinlig avhandling i Arkiv for nordisk filologi XXX (Ny række XXVI) s. 17—42 av professor *H. Logeman*, som dog muligens går vel vidt i å underkjenne den partisipiale natur av denne form. Da imidlertid dette spørsmål vesentlig har sproghistorisk interesse, og denne form i ethvert fall nu opfattes som presens partisipp, behandles her under ett alle disse uttrykk uten hensyn til deres oprinnelse. — I det levende, d. e. det talte riksmål har denne form som virkelig verbalform en meget innskrenket bruk, og dens område innskrenkes også mere og mere i skriftsproget. Derimot finnes den ofte både i talesproget og skriftsproget brukt som adledd og underledd; men i en hel del av disse tilfelle er det dog oprinnelig neppe virkelig partisipp.

442. I ***talesproget*** er denne form som virkelig partisipp vesentlig innskrenket til følgende tilfelle:

1) efter verbet *komme* for å betegne bevegelsens måte eller en ledsagende omstendighet: *Han kom gående, springende, kjørende* o. s. v., *syngende, gråtende* o. s. v.:

> Hjermann, Kamerater 7: Engang hændte det han *kom storgraatende* op til bedstefar provst. | Ibid. 75: Langt paa kveld *kom de straalende* hjem. | Hamsun III, 91: Eva *kom bærende* med nogle Sager fra et af Værel-

> serne. | Nansen, Tåkeh. 486: Var han *kommet dit sovende* —. | Anst., Hedemarks. 51: Nu *kom han ruslende* bortover Veien . . . . Der *kom han rækende* nede paa Veien. | Ibid. 47: Rund, rødlet og lubben *kom hun trillende* fremover Bygdeveien.

Egentlig skulde partisippet bare kunne brukes, således som i disse eksempler, når subjektet for *komme* også må tenkes som subjekt for partisippet. Men det finnes også ofte brukt i tilfelle hvor der må tenkes et annet subjekt for partisippet, f. eks. Garborg, Mot S. 103: Naar han *kom susende* i sin svære Bil (det var ikke ham, men bilen som suste). | Hamsun, N. J. 6: Bønderne som *kommer skranglende* ind gjennem Gaderne (det er vognen som skrangler). | Hjermann, Kamerater 7: Tilsidst *kom det hikstende.* — Således er av *han kom roende* også opstått uttrykket *båten kom roende*, eller dette kan være dannet i analogi med *båten kom seilende.* Istedenfor *komme* finnes undertiden et annet verbum med beslektet betydning:

> Bojer, Folketog 58: Deres øine *strøg kælende* opover væggene paa dette nye huset. | Anst., Hedemarks. 72: En bred Lysstrime *falder flimrende* fremover Gården. | Lie, Lykke 5: En slæde *gnisset ringlende* frem gjennem en ældgammel allé. | Moen, Uten Tro 49: Det er bedre at *gaa graatende* til himmelen end *syngende* til helvede. | Ibid. 126: Saa kremtet Olav et par ganger og *gik sabbende* nerover.

2) efter verbet *bli*, d. e. *forbli*, for å betegne en stilling: → §427.3
bli liggende, *sittende*, *stående*: Hamsun, III, 36: Jeg . . . *blev staaende* at se efter hende. Likeså uttrykk som: Nansen, Tåkeh. 450: Siden *blev* byen *hetende* så. | Zwilgm., Anniken 28: Derfor var det ogsaa at hun *var blit hetende* sjømand Røst. | B. B. II, 310: Vi *blir værende* her længe. — Derimot kan det neppe sies å tilhøre talesproget å føie partisipp av et bevegelsesverbum eller av et verbum som betegner virksomhet til *bli*, skjønt slike uttrykk begynner å bli almindelige i skriftsproget, f. eks.:

> Frich, Kondoren 86: Fjeld *blev ridende* videre i taushet (= vedblev å ride). | Lie, Marja 53: Og hans Blik *blev dvælende* ved Presten. | Ibid. 7: Enkelte blev tilbake, bygget i Fjorden og *blev levende* der paa Sjøfinners Vis.

Ganske forskjellig herfra er naturligvis følgende: Lie, Marja. 9: En Blindfødt, som pludselig *blir seende.* Her er *seende* predikativ til det uselvstendige verbum *bli* (= ty. *werden*).

3) henført til objektet for verbet *ha:*

> Arvesen, Oplevelser 169: Den papirbunke, han *hadde liggende* foran sig paa bordet. | Lie I, 30: Hjeldstængerne, som vi *havde staaende* udover Markerne. | Kjær, Epistler II, 80: Han *har gaaende* en aldrende perlesyg Ko oppe i Heien.

Derimot neppe efter andre verber, f. eks. Lie I, 50: Drømme, hvori jeg *saa mig liggende* paa Knæ foran Alteret (= så mig ligge). | Id. V, 520: Saa *fandt de hende* en Morgen *drivende* i Fossen ved Sagbruget (= fandt de hende i fossen, hvor hun lå og drev). | Nansen, Tåkeh. 153: Han har *tænkt sig dem som liggende* langt mot nord (= tenkt sig at de lå). | Ibid: Det har været *opfattet som liggende* længst ute i nordlig retning (= som at det lå). — Men som skriftsproguttrykk er der ikke noget å innvende mot dem.

Mrk. endelig det stående uttrykk: *å holde noget gående*, som er meget almindelig i talesproget.

443. I ***skriftsproget*** finnes ennu presens partisipp brukt i endel tilfelle, men det blir sjeldnere og sjeldnere. Det svarer da i talesproget til

1) *et sideordnet predikat:* Lie V, 526: Avisbudet rendte forbi dem, af og til *kastende* Bladet ind i en Gangdør (= og kastet av og til).

2) *en relativsetning*: B. B. II, 217: Utenfor huset stod fullt av folk, stille *seende* op (= som så op). | B. Lie, T. T. 1913, nr. 269: Tusen tinder *blaanende* mot himlen. | Collin, Vintersolhv. 141: Saa vidunderlige kunstverker som et ebletræ eller appelsintræ, *blomstrende* til bryllupsfest og bakefter *bærende* de mest formskjønne . . . frugter.

3) en *underledds-setning* (tids-setning): Aanrud, Fortæll. I, 227: Langs husvæggene paa skyggesiden gik folk og smøg sig frem, langsomt og dvælende i skyggen, *trækkende* pusten dybt (= idet de trakk). | Collin, Vintersolhv. 142: Vor rette virksomhet . . . er den at skape videre, altid videre; *higende* fremad og dog *lænende* os trygt til nuet og *bærende* med os fortidens hellige arv. | Anst., Hedemarks. 72: En ældre Kvind-

folkstemme blander sig i — *bedende, skjændende, jamrende, skrikende.* | B. B. II, 127: Solen fant dem således, den ene *liggende* eller *støttende* sig på albuen . . . den andre på knæ foran henne med halvåpen mund, tindrende øjne, og nu og da i jubel *kastende* sig over søsteren. | Hamsun, Ny J. 24: *Samtalende* højt, *nynnende* den sidste Vise, *pst'ende* efter en enlig, efterglemt Pige.

Nærmere talesproget står her partisippet efter utsagnsverber som: *svarte han smilende, ropte han leende, sa hun gråtende:* Moen, Uten Tro 31: «Naar du kommer til himmelen, vil dit hjerte bli som Guds hjerte,» *sa* Olav *trøstende.* — Mindre naturlig er det i følgende: Lie V, 521: «Jeg vidste ikke, at du var ond, Nils!» *brast hun hulkende* ud. | Id. I, 54: . . . . *kastede hun sig grædende* om Halsen paa —. | Gran, Rousseau II, 24: Mens fuglene *kvidrende* hilste den gryende dag.

Men i flere lignende uttrykk, som nok kan høres i talesproget, må partisippet nærmest sies å være gått over til et adverb, således i Asbj. & Moe I, 247: Saa gav han sig til at fortælle om de underjordiske, i førstningen *litt famlende og usikkert;* hvor det sideordnede *usikkert* viser at *famlende* er adverb. Likeså i følgende:

> Moen, Uten Tro 37: «Du sørget vel ikke om hun døde for os heller, du,» sa hun og saa *anklagende* paa ham. | Lie V, 520: . . . spurgte hun *eggende.* | Hjermann, Kamerater 23: Lange Olai saa sig *prøvende* omkring. | Ibid. 6: Slikt kunde én jo ikke *stiltiende* finde sig i. | Garborg, Mot S. 88: Hun gav *smilende* Plads for den brede, blonde Doktorfrue. | Lie, Knut 47: Han kunde allerede smile *triumferende.* | Nansen, Tåkeh. 477: Selv ved de danske øer har han gjort det *nølende.* | Lie, Ulrichs 84: Musikken . . . lød *skjærende* udover. | Ibid. 103: Hans Skridt lød længe *knirkende* henover Gulvet. —

Efter *lyde* kan det dog også opfattes som predikativ.

444. Presens partisipp forekommer videre i skriftsproget, og tildels i talesproget, i grupper som er avhengige av preposisjonen *med:*

> Kiell. I, 203: I den venstre Frakkelomme *med Snippen hængende* udenfor havde han et Silkelommetørklæde (mindre heldig ordstilling). | Hjermann, Kamerater 8: *Med* iturevne, blodige klær og *svetten silende* nedover ansigtet.

Det må ansees for ganske unorsk her å utelate *med:* Aars, Smaa Dyr 44: Nu laa han derhenne, andpusten, *den røde tungespids stikkende frem* av en but snute.

445. Uttrykket *han er ventende* i betydningen *han ventes* eller *er ivente*, må nu sies å tilhøre det talte riksmål; likeså *han er troende til det,* d. e. han kan troes, eller antas, å ha gjort det, eller å ville gjøre det:

> B. B. I, 398: Kristian *var væntende* hjem. | Egge, Unge dage 290: Han var en, som *var troende til* noget av hvert.

Men ellers er presens partisipp med passivisk betydning efter *være* ikke i bruk i det talte riksmål. I dialektene derimot og i landsmålet er denne uttrykksmåte hyppig, og den vil uten tvil også erobre sig en plass i riksmålet. Den finnes allerede nu ganske hyppig i litteraturen:

> Nansen, Tåkeh. 59: Søndenfor *var* det på grund av heten ikke *værende.* | Ibid. 205: Derfra for han sydefter for å undersøke om der *var byggende.* | Raabye, Storbaaten 5: Det var Sigurd og et par gutter til som det *var værende* sammen med. | Kiell. I, 379: Kristine syntes, det *var mere end ventende,* at saa fin Dame vilde tale med hende. | Id. III, 296: Hun *var havende,* men dog ikke rigtig løs.

Ofte får disse partisipper endelsen *-s:*

> Bolander, St. Peters 101: Bare det var vand, saa var det rigtig *værendes* her. | Lie I, 130: Det var en Glæde baade for store og smaa, naar han var *ventendes* tilgaards. | Ibid. 126: Den næste Dag, da Havet . . . igjen var *farendes.* | Lie, Judit 24: Om noget overhovedet var *gjørendes* muligt for at rokke det. | Bojer, Folketog 30: Hans helgeklær var ikke *havendes* til kirke længer. | Andersen, Bispes. 125: Han . . . . var ikke *havendes* paa skolen. | Christ., Gl. bygd 82: Han var *troendes* til litt av hvert. | Dahl, Peder 58: Det er da *spisendes.* | Ibid. 85: De enkelte Faar, som var *klippendes.*

Så også efter andre verber enn *være:*

> Gierløff, Tryggen 2: Isen *laa kjørendes* hele fjorden ut. | Bolander, St. Peters 98: Hjælper du mig, hjælper jeg vel dig igjen, om ikke med andet, saa til at *gjøre det boendes* paa Knalten.

446. Presens partisipp brukes hyppig som adledd, og tilhører da også talesproget, når det fullstendig har opgitt sin verbale betydning og betegner en stående egenskap hos substantivet, f. eks. *det bølgende hav, et tenkende vesen:*

> Garborg, Mot S. 28: Over alle hendes Bevægelser var der en *velgjørende* Ro. | Ibid. 31: Det rike, *bugnende* Land. | Ibid. 62: En *spændende* Tid. | Ibid. 86: Med slik *gyngende* Grund under Føtterne. | Ibid. 108: Larmen fra de *hvislende, hvinende* og *skurrende* Maskiner fulgte ham i Hælene.

Også passivisk: Wiers, Krøniker 33: Bærbuskene var saa gamle at de knapt nok bar et eneste *ætende Bær.*

Men hvor det ennu har verbal natur, d. v. s. betegner en forbigående egenskap, er det bare litterært:

> Garborg, Mot S. 56: Derfor kjæmpet hun for Sverre som en Dyremor for sin *druknende* Unge (d. e. som holder på å drukne). | Ibid. 56: Hun stirret ind i de *sluknende* Gløder. | Ibid. 92: Med *vaagnende* Drifter.

Dog kan det også finnes i talesproget, når egenskapen, om den enn ikke er konstant, dog viser sig regelmessig hos substantivet, f. eks. den *synkende* sol, den *avtagende (tiltagende)* måne. Derimot tilhører det hverken talesproget eller godt skriftsprog, hvis det forbindes med objekt: Nansen, Tåkeh. 425: I det *jordskiven omgivende* havbånd. | Lie I, 9: En liden Ordstrid, som udspandt sig mellem den nu forsonlige og blide, *sin egen Irritabilitet frygtende* Stemme og den brummende Portner.

Som predikativ brukes det både i talesproget og i skriftsproget:

> Garborg, Mot S. 170: Han *var bydende* som en General. | Ibid. 31: Hans Stemme var klangløs og *fraværende.*

447. Denne adjektiviske bruk av partisippet har skapt en hel del nydannelser, som vel har partisippial form, men som ikke er dannet av verber, eller hvis et verbum finnes, har det ialfall forandret sin betydning. Et uttrykk som Andersen, Bispes. 7: En *friskende bris,* kan visstnok til nød forklares som *en bris som frisker på,* og B Lie, T. T. 1913, nr. 269: Jeg kan ikke skjelne klart i dette *dunklende krat,* som *et krat som gjør det dunkelt,* men i Bolander, St. Peters 19: St. Peter . . sa han skulde gi fra sig nøklen paa *flyende flekken,* kan der ikke være tale om **en flekk som flyr.* Ennu mindre er der i Lie V, 538: Saadanne *blottende Ungdommer*, tale om ***ungdommer som blotter sig;* partisippet hører her til første del av sammensettet (*blottende ung*, se ndfr.), og i Andersen, Gl. Folk 102: At se sin *eiende jords* grøde gro og høstes, måtte partisippet ialfall ha passivisk betydning, *den jord som eies av ham*, men det er et spørsmål om ikke *eiende* her i virkeligheten er dannet av *egen*, uttalt *eien*. Mrk. Undset, Alder 110: Hver *gudskapende formiddag* i halvandet aar, d. e. hver formiddag som Gud skaper (har skapt).

448. Ennu merkeligere er dog den adverbiale bruk av formen på *-ende* som underledd til et adjektiv eller adverb.

Utgangspunktet må være uttrykk som *vrimlende full*, d. e. så full at det vrimler:

> Janson, Livserindringer 4: Alle torv og pladse var *vrimlende fulde* av folk. | Ibid. 19: Der stod et epletræ, *dryssende fuldt* av fristende rosenstripsepler. | Ibid. 32: Hun blev mere end engang *blussende rød*. | Elster, Mester 81: Gaten var *yrende fuld* av liv. | Ibid. 209: *Speilende blankt*. | Dahl, Peder 106: Huf, jeg kan bli saa *dansende galen*. | Garborg, Mot S. 194: Graaveir og Søle og *bitende sur* Vind. | Nansen, Frilufts. 207: Det var *trykkende lummert*. | Haukl., Havet 6: Engene og bakkerne . . . stod *duftende fulde* av kortstilkede blomster. | Kinck, Emigranter 201: Han følte sig *svulmende stor*. | Lie, Selje 3: Med alle Seil akkurat *svulmende fyldt* av den utfaldende Kuling. | Ibid. 11: Hendes nøkne Arme løftet sig i Lyset *skinnende hvite*. | Lie, Knut 42: *Lynende blank* Silkehat. | Prydz, Torbjørn 139: Han stod der saa *hvitnende blek*. | Lie, Lykke 17: Det lyste *skinnende hvitt* av sneen. | Moen, Uten Tro 6: Guttene nere i Kroken sang med, sommetider *durende grovt*, sommetider *pipende fint*.

Litt friere er følgende:

> Hilditch, Røml. 84: Dagen var *stikkende het*. | Kiell. II, 446: En Livagtighed, som gjorde hende *prikkende varm* i Huden. | Janson, Livserindringer 35: Jeg blev saa *stupende træt*. | Andersen, Bispes. 16: *Kvælende tung*. | Elster, Mester 140: De brune øine blev *trillende runde*. | Andersen, Gl. Folk 129: *Sprættende glad*. | Lie, Knut 67: *Lysende aandfuldt*. | Undset, Alder 146: *Overrumplende pludselig*. | Kinck, Emigranter 185: Der var dage det sidste aar i mit hjem, som var *strupende tunge og tause*. | Arvesen, Opl. 208: Der var *stappende*

fuldt av folk. | Lie IV, 345: Der stod *pakkende fuldt* af Gutter og Jenter. | Bjerke, Lotus 48: Krypten derinde er . . . *stuvende fuld* av dem. | Aanrud, Fortæll. II, 174: Det skulde saa lidet til for at faa ham *eitrende sindt.*

449. Ofte synes formen på *-ende* å være fremkalt ved en idéassociasjon, f. eks. Lie, Ulrichs 90: *Dryppende rød,* jfr. Garborg, Mot S. 268: Hun var glad at ikke Eli kunde se hendes Ansigt, for det blev som det *dryppende Blod* idetsamme. | Gløersen, Det suser 133: Hele skogen var *drivende hvit* som en sky: jfr. Normann, Eiler 162: Skjorteærmene hans lyste *snedrivende hvite.* Således i følgende:

Haukl., Gunnar 6: Det brune sand paa veien var *rislende tørt* av hete (jfr. rislende vann). | Kjær, Valg 128: Jeg er *trykkende taus* (jfr. en trykkende taushet). | Aanrud, Sidsel 43: Med engang blev det et øieblik saa *lyttende stilt* (så stilt som når man lytter). | Garborg, Mot S. 216: I Stuen var det *lyttende stille.* | Lie I, 87: . . . . var Finnens Ansigt gulblegt og *perlende svedigt* (bedekket med svedperler). | Kinck, Emigranter 290: *Stummende sorte* vinternatten. | Gran, Sydlyset 84: Det var saa *stummende mørkt* (*stumhet* fremkaller tanken på *blindhet*). | Egge, Gut 126: *Knaskende tørt.* (Muligens trykkfeil for *knuskende* tørt.)

450. I mange tilfelle dannes slike adverb på *-ende* direkte av et substantiv, idet der ikke finnes noget tilsvarende verbum:

Kinck, Kærlighed 22: Igaaraftes var det saa *musende stille* inde hos ham (jfr. så stille som en mus). | Gløersen, Det suser 61: Da sat Regina *murende stille.* | Hilditch, Røml. 21: Det var *kullende mørkt.* | Elster, Mester 19: Hans ord faldt rigtig *eggende hvasse* (d. e. som en *egg,* neppe: *så de egget*). | Kiell. I, 548: Farvede Lys af rødt og grønt og *ildende gult.* | Id. II, 47: *Ildende røde* Fjær. | Anst., Hedemarks. 103: Længe blir Magnhild stående *hellende stille* på samme Flækken (så stille som en *helle,* d. e. som en sten?). | Benn., Støle 109: Fater *haugende fulde* av thebrød og boller og julekake (d. e. med haug på).

Ofte brukes ved siden av disse tilsvarende enstavelses-adverb eller substantiver som underledd:

Krag, Knarren 212: Vandet var *blikkende stille.* | Aanrud, Fortæll. I, 234: Det var *blikkende stilt* i stuen (jfr. *blikstille*). | Hamsun V, 220: Den hele Hjord staar *dørgende stille* (jfr. *dørg stille*). | Scott, Paaske 103: De var saa *proppende mætte* (jfr. *propp full*): | Hilditch, Røml. 103: Alle frugttræerne er *kriddende hvite* (jfr. *kriddhvite*). | Lie, Judit 98: Han var saa *lysende vaagen* (jfr. *lysvåken*). | Scott, Jernbyrden 8: Han var saa *søkkende vaat* (jfr. *søkk våt*). | Kinck, Kærlighed 167: De var *purende unge* (jfr. *pur unge*). | Bojer, Folketog 81: Poteten kom ind *klissende vaad* (jfr. *kliss våt*). | Asbj. & Moe I, 215: Det er naa slik en *eiende snill* mand (jfr. *eie god*). | Elster, Mester 25: *Livende ræd* (jfr. *livredd*).

På samme måte *lutende lei* og Lie, Knut 105: Jeg er saa *lud lei* af det. | *Flunkende ny* og Lie, Marja. 41: Den *flunk nye* Fjeldstue.

451. Denne adverbiale bruk av formen på *-ende* har endelig ført til at den også brukes i tilfelle hvor det er umulig å finne nogen rimelig tilknytning til ordets egentlige betydning. Av et uttrykk som *blottende klar*, f. eks. Riverton, Aftp. 1913, nr. 495: Dette sammensurium, hvis ledende tanke sikkert laa *blottende klar* for Asbjørn Krag, som har tilknytning i *blottet*, *avdekket*, og derfor kan bety *synlig*, *tydelig*, kan man tenke sig dannet *blottende ung* og *blottende alene:* Gran, Rousseau II, 22: Han stod *blottende alene*, hvor ingen sådan tilknytning er tenkelig, og hvor *blottende* derfor bare betyr *ganske*, *aldeles*. Et uttrykk som *himlende dyp* kunde forklares som *så dyp som fra jorden til himlen,* f. eks. Anst., Svartsk. 29: Gaukilsjøen .... så *himlende djup* og farlig ut; men *himlende* brukes også som rent gradsadverb f. eks. Lie III, 152: *Himlende nok* at gjøre. — Så også i følgende, som ikke synes å ha nogen tilknytning:

Dahl, Peder 6: Idag var Sangen *rispende galen.* | Kinck, Emigranter 224: *Knakende morsomt.* | Hamsun, Ny J. 64: Man blir *stjærnende gal* over det. | Id. V, 220: Det er *klinkende stille.* | Benn., Sjørøver 87: *Huggende stilt.* | Falkb., Helleristninger 10: Erik i Haugene sat *huggende stille.* | Moen, Uten Tro 101: Forsamlingen sat *huggende stille.* | Elster, Mester 150: Det grep ham saa *skjælvende dypt.* | Ibid. 137: Alt husket han *svidende godt.* | Ibid. 138: Bare han ikke fandt paa noget *spikende gærent* (galt) idag. | Skredsvig, T. T. 1913, nr. 343: *Syngende modig.* | Scott, Kari 86: En *knaldende blaa* himmel. | Egge, Trøndere 108: Himlen var saa *knaldende hvit* og blaa. | Aanrud, Fortæll. II, 140: Det var saa *splitrende koldt.* | Elster, Mester 155: Ketil saa bare *duvende brede* hatter.

Denne bruk går tilsist over i den rene jargon.

Sammensatte verber.

452. De partikler som brukes i norsk til å danne sammensatte verber, er dels preposisjoner, dels adverber, f. eks. *frafalle, avbryte, opbygge.* Men partiklen kan også skilles fra verbet, så vi får *falle fra, bryte av, bygge op.* Den siste form er den oprinneligste i norsk og stemmer også best med den naturlige tale. Den sammenskrevne form skyldes visstnok, ialfall delvis, tysk innflytelse, og bør derfor undgåes så meget som mulig. Imidlertid stemmer ikke reglene for sammenskrivning og opløsning i norsk med reglene i tysk, idet norsk har tatt formforskjellen i betydningsutviklingens tjeneste, og det er derfor nødvendig å se litt nærmere på bruken av de to former i norsk.

453. I tysk er de fraskillelige partikler, som danner den såkalte uekte sammensetning, alltid adverber (resp. adverbialt brukte preposisjoner), og disse adverber følger m. h. t. plass ganske de samme regler som andre adverber. Forskjellen er bare at når deres plass er foran verbet, så skrives de sammen med dette, mens de almindelige adverber også da står skilt fra verbet som selvstendige ord; jfr.

Er *singt schön* — Er *steht auf.*
Er kann *schön singen* — Er muss *aufstehen.*
Ich bat ihn *schön zu singen* — Ich bat ihn *aufzustehen.*
Wenn er *schön singt* — Wenn er *aufsteht.*

I norsk derimot skrives partiklen enten alltid efter verbet eller alltid sammen med det:

Han *står op* — En sykdom *opstår.*
Han vil *stå op* — En sykdom *vil opstå.*
Når han *står op* — Hvis en sykdom *opstår.*

I norsk er der i siste tilfelle altså en virkelig sammensetning, i tysk derimot efter bestemte regler bare en sammenskrivning. M. a. o. mens forskjellen på tysk mellem *steht auf* og *aufsteht* er en ren grammattisk, idet den første form brukes i særsetninger og oversetninger, den siste i leddsetninger, er der på norsk en betydningsforskjel mellem *står op* og *opstår*, idet det første uttrykk har egentlig betydning og det siste overført betydning. Det hender at vi også i siste tilfelle bruker det opløste uttrykk, ialfall når det står på overgangen til overført betydning, men som almindelig regel kan det sies at *det sammensatte verbum brukes i overført og det opløste uttrykk i egentlig betydning.*

454. Mot denne regel syndes der imidlertid meget ofte ved at man bruker det sammensatte verbum i egentlig betydning. Det er ikke saa sjelden å se uttrykk som *lægen avsatte benet* istfr. *satte av*; *han avfyrte geværet* istfr. *fyrte av*; *han bortgiftet sin datter* istfr. *giftet bort*; *å tilbygge en fløi* istfr. *å bygge til*; *han fraflyttet byen* istfr. *flyttet fra.*

Men selv om uttrykket løses op, finner vi allikevel ofte unorsk ordstilling. Et uttrykk som *lægen satte benet av* er i virkeligheten ikke synderlig bedre norsk enn *lægen avsatte benet.* Det er bare en overføring av den tyske ordstilling *der Arzt setzte das Bein ab.* Når således Camilla Collett skriver: *Han gav mig ganske alvorlige Lekser op*, o. lign., så er det ikke noget forsøk på å skrive norsk, men en ubevisst efterligning av tysk. — Den norske ordstilling er *lægen satte av benet*, når objektet er trykksterkt (et substantiv eller trykksterkt pronomen), men *han satte det av*, når objektet er et trykksvakt pronomen. (Se også Aasen, Norsk Gramm. § 334.) I begge tilfelle ligger egentlig hovedtrykket på verbet, således at vi i forbindelsen *satte av* får et slags ny sammensetning med partiklen sist: *satte-av* istfr. *av-satte.* — Denne betoningsform med sammensatt tonelag: *\sette-av*, *\fyre-av*, *\gifte-bort* o. s. v. er visstnok eneherskende i dialektene og vinner også mere og mere grunn i den dannede østlandske uttale, mens det på Vest- og Sørlandet heter *sette 'av*, *fyre 'av* o. s. v. med trykket på partiklen. Også her på Østlandet høres ennu ofte denne siste betoning, især når verbet er intransitivt: *gå 'ut*, *komme 'inn falle 'ned*, således alltid i imperativen *kom 'inn!* idet trykket på verbet for mange har en vulgær klang. For skriftsproget har det dog ingen betydning hvordan man uttaler det, da ordstillingen blir den samme: *han satte av benet — han satte det av, han fyrte av geværet — han fyrte det av.* Dialektisk sies endog *han satte av det, han fyrte av det*, men det kan neppe sies å tilhøre den dannede riksmåls-uttale. Er partiklen en preposisjon, er det klart at den må komme foran sit objekt i det opløste uttrykk: *han flyttet fra byen, han tok pengene fra mig.*

Vi skal nu se litt nærmere på betydningsforskjellen mellem sammensatt og opløst uttrykk.

Verbum + adverb.

455. Av. — Vi *avslår* et tilbud eller en bønn, men vi *slår av* et stykke av noget; den undertrykte kan *avkaste* sit åk, men en hest *kaster av* rytteren; man *avskjærer* fienden tilbaketoget, men *skjærer av* et taug; regjeringen *avsetter* en embedsmann, men jernbanen *setter av* passagerer; en mann *avvasker* en plett på sin ære, men *vasker av* smuss på hendene; en kjøpmann *avvikler* en forretning, men *vikler av* et papir om en pakke. I mange tilfelle finnes bare den ene form. Således heter det alltid: *avfatte* (et brev), *avhjelpe* (nød), *avhende* (en eiendom), *avkrefte* (et vidnesbyrd), *avlive* (et rykte), *avse* (penger), *avsi* (en dom), *avsløre* (en sammensvergelse, en fane), *avsverge* (en tro), o. fl. Omvendt brukes bare det opløste uttrykk i *bite av*, også i overført betydning: *han bet mig av, brekke av, børste av, dele av* (f. eks. et rum), *fyre av, hugge av, kappe av, klippe av,* o. m. fl.:

> Asbj. & Moe II, 112: Saa vilde han se paa fingeren, men Aase vilde ikke *ta av* fillen. | Falkb., Helleristninger 41: Tærte sulten for graadig under bringen, *rev han av* en bjørkekvist og gnog paa den. | Kinck, Kærlighed 15: De maa virkelig *lægge av* dette i syden. | Scott, Fønix 86: Da begyndte han sukkende at forklare og beklage uheldet, til Wicktell *skar ham av.* | Samtiden 1913, 135: Kristus vilde ikke at «de frelste» skulde *sondre sig av.*

I nogen tilfelle vakler sprogbruken. Det heter ennu almindelig å *avbryte* en samtale eller en person, men *bryte av* en kvist. Dog finnes det siste uttrykk også i overført betyding:

Bojer, Folketog 18: Kaalsethen vilde igen begynde at kige paa sit papir, men fanejunkeren *brød ham af.* | Anker, Kjøn 359: Undskyld at jeg *brøt Dem av.* | Asbj. & Moe I, 102: «Desuten,» *brøt hun av,* «kan De tænke Dem noget flauere?»

Likeså både *avløse* og *løse av* vakten; i imperativ alltid *løs av!* Det heter alltid *avlegge et besøk*, men både *avlegge* og *legge av* en vane.

I nogen tilfelle svarer til det sammensatte verbum med *av* et opløst uttrykk med *bort*: *avlede* en mistanke, men *lede bort* vann; *avskaffe* misbruk, men *skaffe bort* søppel; *avvise* et forslag, men *vise bort* en tigger. Undertiden er *av* overflødig, f. eks. *(av)synge* en sang, *(av)sende* et brev, *(av)hente* en pakke, *(av)levere* et brev, *(av)reise* fra et sted, *(av)straffe* en forbryter.

456. Frem. — Et land *frembringer* korn, men jernbanen *bringer det frem* til forbrukerne; fotografen *fremkaller* et billede, et dumt svar *fremkaller* latter, publikum *fremkaller* en skuespiller, men dommeren *kaller frem* et vidne. Noget *fremgår* av en kjensgjerning, men den som ikke *går frem*, går tilbake; en stor mann *fremstår*, men en mann *står frem* og taler. I de fleste tilfelle bør dog brukes opløsning. Der kan således ikke være noget i veien for å *bære frem* en hilsen, *hjelpe frem* handel og industri, *legge frem* sakens dokumenter, *sende frem* varer, *tvinge frem* sannheten, *vise frem* billeder. Der er dog forskjel på *fremelske* = frembringe noget som ikke eksisterer før, f. eks. industri, og *elske frem* = bringe til å gå fremad, som i Bjørnsons: Jeg vil værge mit land, jeg vil bygge mit land, jeg vil *elske det frem* i min bøn, i mit barn. Dog finnes også *elske frem* i den første betydning: Egge, Straf 8: En tid haabed han at *elske det frem* i hende.

457. Inn. Vi *inngår* til regjeringen med et andragende, men vi *går inn* i et hus; Stortinget *inndrar* et embede, men fiskeren *drar inn* snøret sitt; man *inngir* en en tanke, men lægen *gir* os *inn* noget å svette på; politiet *innhenter* en rømling, men *henter inn* den anklagede fra hans celle; vi *innpoder* gode grunnsetninger, men gartneren *poder inn* en gren; biskopen *innsetter* en prest i hans embede, men glasmesteren *setter inn* en rute. — Der er endel sammensett med *inn* som har festet sig i sprogbruken uten hensyn til betydningen, f. eks. *innfatte* (i gull), *innfinne* sig, *innrede* et hus, *innrømme*, *innskjerpe*, *innstifte*, *innvende*, *innvie*, *innvilge* o. fl. Men i mange andre tilfelle, hvor det sammensatte verbum ofte finnes, bør helst det opløste uttrykk brukes, f. eks. *betale inn* penger. *binne inn* bøker, *gjerde inn* en eng, *hugge inn* et navn, *løse inn* et pant, *melde inn* en elev, *pakke inn* varer, *samle inn* penger, *skrive inn* nye elever, *skyte inn* en bemerkning, *spare inn* penger, *sprøite inn* serum, *stevne inn* et vidne o. fl.:

> Lie, Ulrichs 151: Byens Gjæstgiveri, hvor Bønderne *satte ind* sine Heste. | Ring, Kjærligh. 115: Helt op til de store stenhuser krøp muren, og *gjærdet ind* smaa gaarder om hvert hus. | Falkb., Jarleæt 36: Hun som døgn i træk hadde *stængt ind* sig for al verdslighet. | Anker, Kjøn 9: Dette arbeidet, som kanhænde skulde *varsle ind* hans virke som videnskapsmand. | Ibsen IV, 199: Sandhederne er slet ikke nogen sådanne sejglivede Metusalemmer, som folk *bilder* sig *ind*.|

458. Ned. En kvinne *nedkommer* med et barn, men hun *kommer ned* fra kvisten; vi *nedlegger* innsigelse mot noget, men vi *legger ned* en gjenstand; et uheld kan *nedstemme* vårt humør, men et piano *stemmes ned*; noget kan *nedsette* oss i folks omdømme, men vi *setter ned* en byrde. I enkelte tilfelle er der vakling: vi kan *nedlegge* eller *legge ned* våbnene eller arbeidet; en motgang kan *nedslå* eller *slå ned* ens mot; derimot *slår* vi *ned* all motstand; alm. *nedstammer* vi fra våre forfedre, men Ibsen skriver IV, 202: Fordi han . . . *stammer ned* fra en gammel fæl sjørøver. Ofte: *nedbryte* en legemlig eller åndelig; men Asbj. & Moe I, 163: Dette livet paa landeveien . . . . *brøt ned* sin mand paa kort tid. — Likeså: *nedlegge* arbeide på noget, men Egge, Lænken 8: Den trange . . . Gate, hvor . . . han . . . hadde *lagt ned* Størsteparten av sin Energi. Vel alltid: *nedarves*, *nedsable*, *nedverdige*. Derimot bør det hete: flyveren *kastet ned* bomber, likesom det opløste uttrykk bør brukes hvor det på nogen måte går an. Alltid: *bryte ned* en mur, *dysse ned* en skandale, *grave ned*, *hugge ned*, *rakke ned* på en, *rive ned*, *skyte ned*, *ta ned*, *tre (trå) ned* o. s. v.

459. Om. I sammensett er *om* ofte preposisjon (se ndfr.). Mrk. dog: *ombringe* et barn = drepe, men *bringe om* varer; Høiesterett kan *omstyrte* en dom, men man *styrter om* (= overende) en søile, og alltid intrans.: *styrte død om*; en kjøpmann *omsetter* sine varer, men en typograf *setter om* et avsnit; en synder *omvender sig*, men en mann *vender sig om* for å se sig tilbake. Det bør alltid hete *legge om* (kursen, sine studier), *bygge om*, *bytte om*, *bære om*, *flytte om*, *hugge om*, *plante om*, *skrive om*, *smelte om* o. fl.

460. Op. Vi *opbyder* all vår kraft, men vi *byr op* ved en auksjon; presten *opbygger* sine tilhørere, men mureren *bygger op* et hus; foreldrene *opdrar* sine barn, men vi *drar op* en som har falt i vannet; man *opfyller* en bønn, men *fyller op* en grøft; vi *opholder* livet, men *holder op* hånden; en mann *opkaster* sig undertiden til dommer, men han *kaster op* maten; vi *oplever* store begivenheter, men synes undertiden å *leve op* igjen vår barndom; vi *oplyser* en om noget, men *lyser op* et værelse; den falne synder kan *opreises*, men en som har falt overende *reises op*; man bør ikke *opsette* noget til imorgen, heller ikke *sette op* en fornermet mine. Enkelte sammensett har festet sig: *opdage*, *opfange*, *opfatte*, *opfordre*; likeså trans. å *opflamme* ens mot, men intr. ilden *flammet op*. Andre vakler: *oplive* og *live op*, *opfinne* og *finne op*, *opgi* og *gi op*. Derimot alltid: *bruke op*, *bryte op*, *brenne op*, *dikte op*, *dyrke op*, *demme op*, *egge op*, *friske op*, *kalle op* (et barn efter en), *kjøpe op*, *kreve op*, *lære op*, *løse op*, *si op*, *snappe op*, *søke op* o. m. fl., som i skriftsproget ofte finnes sammensatt. Eks. fra litteraturen:

> Lie, Lykke 27: Disse bedsteborgere, som saa gjerne vilde . . . . være med paa at *hvirvle op* støv. | Undset. Alder 3: Har du *hængt op* tøiet dit ordentlig da? | Asbj. & Moe II, 24: Han sa du skulde *kaste op* brønden og *ta op* den raatne gamle stokken. | Ibid. 36: Hun var ræd han skulde *drikke op* pengene. | Anst., Hedemarks. 32: Stabburet paa Opsal hang aldeles fuldt av alt det, en kunde ønske sig av alle Slag, så de ikke orket å *æte op* det på et helt År. | Id., T. T. 1913, nr. 60: De holder paa at *føre* op en bygning ved siden av. | Friis, Lajla 37: Straks efter jul *brød* Laagje *op* sine telte. | Nansen, Tåkeh. 398: Han . . . *gav det op*, da det var lite nytte at vente av det. | Lie II, 408: Indom Rørdams havde han ikke set, siden han *gav op* Vedskjulet. | Undset, Alder 76: Mama sa netop idag, at jeg kunde jo *gi op* posten min. | Egge, Lænken 168: Vil det ikke snart *høre op*. | Lie, Ulrichs 85: Ildstriber, der pludselig *løste sig op* i en Regn af forskjelligfarvede gnister.

I perf. part. finnes dog hyppig sammensett: Asbj. & Moe II, 241: Jeg skulde nok ut og ha sønnen min i lære til én som var god til at *lære ham op*; for kjærringen min er kommet av saa godt folk, at hun vil ha ham *oplært* til mester over alle mestere. Mrk. også B. B. II, 105: En ny skuespillerinne skulde *optræ*. Men ibid. 106: Det var mærkeligt at direktionen tillot en saadan person at *træ op*.

461. **Ut.** I betydningen «fullstendig», «tilende», «for siste gang» danner denne partikkel alltid ekte sammensetning, f. eks. *utånde* = dø, eg. puste ut for siste gang; *utarbeide* = arbeide noget tilende; *utdanne* = danne fullstendig; *utdebattere* = debattere tilende; *utforme* = gi endelig form; *utkjempe* = kjempe tilende; *uttyde* = tyde helt. Forøvrig er der sammensett i overført betydning og opløsning i egentlig betydning: *utbrede* et rykte, men *bre ut* en duk; *utbringe* et «leve», men *bringe ut* en gjenstand, *utfolde* iver, men *folde ut* et flagg; *utføre* et arbeide, alm. også *utføre* varer, men *føre ut* en full mann; *utkaste* en tanke, men *kaste ut* en urostifter; *utmerke* en person, men *merke ut* et tre til hugst; *utrette* et arbeide, men *rette ut* noget som er kroket; *utstå* en person, men *stå ut* en sorg; *uttale* et ord, men *tale ut* = tale høit; *uttrykke* sig tydelig, men *trykke ut* saften av noget; *utvide* sin makt, men *vide ut* et par hansker; *utvikle* en mening, men *vikle ut* av et papir; *utvise* mot, men *vise ut* en urolig elev. Det heter alltid *utforske, utheve, utnevne, utstede, utfordre* (tidligere også ved tysk innflytelse *fordre ut*, således hos Camilla Collett: Hans Ære krævede at han *fordrede* W. *ud*). Derimot bør det hete: *betale ut, dele ut, drive ut, selge ut, skibe ut, bryte ut, hale ut* (tiden), *hugge ut, leie ut, lufte ut, legge ut* (penger), *ruste ut, skrive ut, slette ut, tenke ut* o. s. v. Det heter alm. å *utgi* en avis el. bok, en avis *utkommer*, men det kan likeså godt hete *gi ut* en avis, avisen *kommer ut*.

> Asbj. & Moe II, 207: Kongen hadde *lovt ut* mange, mange penger til den som kunde hugge ned eken. | Aall, Samtiden 1913, 81: Den *ruster en ut* for vandringen. | Hilditch, Røml. 123: Onkel Jens hadde *styret dem ut* med en mængde prægtig redskap. | Hamsun V, 327: Et Par af Mandfolkene havde *stafferet sig ud* med en flad broderet Dug paa Hodet. | Egge, Lænken 32: Det, De sa, *fyldte ut* min Viden om mine Fædres Gods. |

Ring, Kulden 158; Fordi han tilfældigvis har i sin magt at *tælle ut* de pengene —. | Ibid. 9: De som saa flittig brukte sine smaa syler dengang jeg først *æsket* dem *ut*. | Lie IV, 500: Det er blit deres hellige Pligt mod sig selv at *pønske ud* det. | Id. V, 274: Alt fra den første Dag af har jeg forstaat at han *spionerede* os *ud*. | Ibid. 460: Med pludselig Varme *brød* hun *ud*. | Anker, Kjøn 158: «Nei, jeg kjender Dem ikke,» *brøt* han *ut*. | Ibsen IV, 370: Aldrig i dette liv blir han mand for at *stå* det *ut*.

Noget usedvanlig er: Bojer, Fane 17: De fremmede attachéer, hvorav den persiske *merker sig ut* ved den skarlagensrøde kappe. | Egge, Lænken 250: Naar Tankerne dukket frem i ham, saa noterte han for ikke at miste dem; men han gav sig rikelig Stunder med at *arbeide* dem *ut*.

462. Av andre tilfelle av opløsning kan merkes:

Anst., Svartsk. 44: Ja hun hadde da næsten *skjæmt bort* sig selv ogsaa. | Raabye, Storbaaten 13: De skulde *slaa fast* lovene for laget. | Elster, Ilden 181: Claus sat paa kontoret og *læste gjennem* posten. | Asbj. & Moe II, 112: Han *kjendte igjen* ringen sin. | Ibid. 33: Saa grep han sverdet og *hugg ihjel* trollet. | Ibid. I, 76: Den natten nissen *slog ihjel* den hvite hesten hans Paal Sandungen. | Anker, Kjøn 231: Efter hvert hadde hun *tat over* alt stel i huset. | Asbj. & Moe II, 20: Jeg gaar her og *setter over* dem som skal til ham (men *oversette* en bok). | Nansen, Tåkeh. 478: Han har *føiet til* Fyen og en del andre øer.

Verbum + preposisjon.

463. I litteraturen, især i avislitteraturen, finner vi her en mengde unødvendige sammensett, som *avfordre* en noget, *avkjøpe*, *avkreve*, *efterfølge*, *eftertrakte*, *fragå*, *fraråde*, *fraflytte*, *medsende*, *medbringe* o. s. a. Slike bør helst opløses. Undertiden er der dog forskjellig betydning: Vi *efterlever* en befaling (= adlyder), men vi *lever efter* moralens bud; vi kan *frafalle* en fordring, og en taler *frafaller* ordet, men en mann *faller fra* sit parti; vi *fralegger* oss en beskyldning, men vi *legger fra* oss en gjenstand; vi *meddeler* en en hemmelighet, men vi *deler* sorg og glede *med* en; vi *omfatter* en sak med interesse, men *fatter om* en gjenstand. Der er forskjell på å *omfavne* en person og *favne om* et tre; på å *omgå* loven og *gå om* et hjørne, tildels også på å *omtale* og *tale om*; det første kan sies å ha perfektiv betydning (= nevne), det siste durativ. Prep. *over* danner ofte sammensett: *overdøve, overgå, overleve, overstråle.* Undertiden er der forskjell: man *overfører* en en forbrytelse, men *fører* ulykke *over* en; en mann *overtreder* loven, men *trer (trår) over* terskelen. Der er en nyanse mellem *overfalle* og *falle over* (*overfalle* en med skjellsord, men *falle over* en med slag og spenn), likeså mellem *overvinne* og *vinne over* (*overvinne* en fristelse, men *vinne over* en i lengdeløp), men ofte er der ingen forskjell. Eks.:

> Nansen, Sibirien 67: Her ble vi *tatt* godt *imot.* | Asbj. & Moe I, 125: Ingen av os *sa* Brit *imot.* | Ibid. II, 212: Den ene *bød over* den andre paa fleskeskinken. | Aftp. 1915, nr. 194: Foredragene blev *hørt paa* med levende interesse. | Anker, Kjøn, 317: Det var mange ulemper at *vinde over.* | Kiell. I, 139: Der er noget ved denne Blanding af Fisk, Tobak, Tjære og vaadt Uldtøi, som jeg ikke kan *vinde over.* | Haukl., Vildm. 37: Bevægelsen var atter nær ved at *vælde* ham *over.* | Bojer, Troens 224: Denne scene paa Grand, da dokumenterne blev *skrevet under.*

---

464. Et verbum inngår ofte ekte sammensetning med et substantiv som første ledd. Substantivet får da samme betydning som et komplement, f. eks. *bergta en* = ta en inn i et berg; *knesette*, eg. sette på sitt kne, d. e. anta f. eks. en mening; *oljemale* = male med oljefarve; *endevende* = vende el. sette på ende; *sandstrø* = strø med sand; *stensette* en gate el. plass. Enkelte forfattere kan drive dette slags sammensett temmelig vidt, ofte med tilsiktet komisk virkning, f. eks.:

> Ibsen V, 270: I den stund *dødsdømte* du lille Eyolf. | Frich, Næver 38: Hver eneste tysker . . . . vil bli tvunget til at la sig *fingeravtrykke.* | Th. Krag i «Norge 1915» 61: Derfor lod jeg min stok *guldbeslå.* | Hamsun, Sværmere 39: Jeg skal *haandspaalægge* dig hoslagt. | Bull, Hævn 66: At forsøke paa at *mandfolkebedaare* hende. | Hansson, Opl. 53: Norges . . . . kjede-

ligste avis skulde udgå i ny glans og herlighed og — *natredigeret.* | B. B. II, 190: Han var jo *næsetat* av en liten pike. | Hamsun, Sværmere 39: Kom bare an, jeg skal *olivenolje* dig slig at —. | Id., Mysterier 42: Andre Narre har Øjeblikke hvor de *skamrødmer* for sig selv. | Nansen, Tåkeh. 415: Et skib . . . . er blit *stormdrevet* nord i Havsbotten. | Ibid. 340: Labradorkysten og Hudson-bugten er *isbundet* en større del av året. | Hamsun, Mysterier 81: Det beror blot paa . . . . om éns Erkendelse er blevet saapas lædersejg af Sandhed at den endnu kan la sig *studeslaa* til Marken af en slig Sandhed. | Wiberg, Magten 15: Det var som skjægget hos bygdekarene, naar de var *søndagsbarbert.* | Hamsun V, 87: Det *tordenregned* i flere Timer. | Vinsnes, Skala 99: Værre blev det siden, da borgerkrigene og tilslut Sverre hadde *høvdingerenset* landet.

XII. Substantivet.

465. De *formelle kjennemerker* på et substantiv er følgende:

1) den *efterhengte bestemte artikkel: mann — mannen, sannhet — sannheten; hus — huset, slag — slaget; menn — mennene, verdi — verdiene.* Således også i visse tilfelle egennavn: se ndfr. § 664.

2) et *foranstillet adledd,* nemlig:

a) den *ubestemte artikkel: en mann, en kone, et hus.*

b) et *adjektiv: en god mann, den gamle kone, et stort hus, det store hus; de gode menn, de gamle trær.*

c) et *determinativ: min far, ditt hus, denne sannhet, dette barn, hver dag, alle mennesker.*

d) en *genitiv: guttens far, Ibsens verker.*

3) *evnen til å danne genitiv og flertall: gutt — gutts; gutters; stang — stenger; far — fedre; mann — menn; gås — gjess.*

466. Av disse kjennemerker er de under 2. og 3. ikke avgjørende alene, da de også finnes hos adjektiver og partisipper når de står som overledd: *en fremmed; den tålmodige syke; min yndige; min elskede; en syks smil; mine trofastes blod.* Likeledes får adjektivene flertallsendelse, nemlig alltid endelsen *-e: en stor mann — store menn.* Det eneste sikre kjennetegn på et fullstendig substantivert adjektiv er derfor den efterhengte artikkel og flertallsendelsen *-(e)r: stygg — styggen; kjæreste — kjærester.* For andre ords overgang til substantiver derimot gjelder alle de ovenfor nevnte kjennemerker.

467. Eksempler på overgang fra andre ordklasser til substantiver:

1. ***Adjektiver.*** Her har vi for det første en del navn på dyr: *Brunen, Blakken, Rauen, Svarten.* Ofte i den særnorske hunkjønnsform: *Bruna (Brona), Blakka.* Videre kjælenavn og økenavn på personer, likeledes ofte i hunkjønnsformen: *gamlen, gamla*; *tykken, tykka (tjukken, tjukka)*; *småen, vesla; styggen, stygga; slemmen, slemma:*

> Normann, Riket 151: *Graaen* stod med bredsål bundet til gangtrappen. | Hilditch, Sjøfortæll. I, 233: Svært saa kjæk du er blit da, *smaaen!* | Lie, Kasper 95: Der kunde være Maade med Mors evige Besøg hos *Smaaen.* | Lie III, 591: *Søten* min. | Asbj. & Moe II, 102: Ingen kunde være *liken* Deres. | Undset, Alder 8: Hun var saa flink til at passe *smaaerne.* | Id., Splinten 83: Søte *smaaene* mine.

Også om ikke-personer:

> Lie II, 497: Der skulde være Dans Søndag Aften oppe paa *Letvindten.* | Ansteinsson i T. T. 1915, nr. 173: Det er ikke godt at faa gjort noget ved dette nu — før *hurtigen* er kommet (d. e. hurtigtoget).

Hyppig som navn på sprog: *norsken, dansken, svensken, tysken, engelsken, fransken.*

Merk at alle disse substantiverte adjektiver har enkelt tonelag: *'styggen, 'gamlen, 'vesla, 'norsken, 'tysken* o. s. v. Ved siden herav finnes virkelige, avledede substantiver på *-e*, men disse har sammensatt tonelag: *\`hvitten* i egg (av en *hvitte*), *\`dansken* (av en *danske*), *\`svensken* (av *en svenske*), *\`retten* (av *en rette*), *\`vrangen* (av en *vrange*), *\`syken* (av en *syke*: *den engelske syke* = sykdom); likeså flere av intetkjønn: *et gode, et onde, et hele, et ydre.* Merk også forskjellen på *en \`midte* (av sin egen *midte*), avledet substantiv, og *'midten* (i *midten*), substantivert adverb (*midt*).

Også superlativer finnes substantivert: *førsten, sisten* (leke sisten), *innersten, kjæresten, besta* (= bestemor):

> Asbj. & Moe II, 210: Eken var dobbelt saa stor og tyk nu, som den var fra *førsten.* | Andersen, Gamle F. 7: Det var paa *sidsten* med ham. | Kjølstad, Gutter 14: Nu paa *sidsten* var han dalet ned til at bli simpel skindfeldmager.

Derimot er *vår \`næste, \`næsten* som tonelaget viser, et avledet subst. Sjelden og mest spøkende finnes perf. part. brukt som rent substantiv med artikkel:

Undset, Splinten 187: Forlovede piker broderte et saant teppe . . . . til *forloveden.* | Vikingen 1915, nr. 39: Han er ikke saa værst den *Forloveden* din, du. | Lie, Judit 104: Naar de gik sammen og drev, Klassekameraterne, snakked de om disse *Elskedene* sine.

Sjeldnere er slike substantiverte adjektiver av intetkjønn: *grøntet, fettet, viltet, altet (verdensaltet)*:

Gran, Aandsliv II, 46: *Altet* gir gjenskin i digteren. | B. B. IV, 276: Det er ogsaa det nyeste *nyt* (som adj. det nyeste *nye*). | Bjerke, Lotus 7: Havets dype *indigoblaat.* | Paasche i T. T. 1915, nr. 139: Aapnende avgrunden, løftende *blaaet.* | Moen, Uten Tro 124: Hun saa tankefuld op i *blaaet.* | Normann, Riket 199: Nogen perlegraa skyer med sølvhvit brem boblet op i øst og seilte ind i *himmelblaaet.* | Lie V, 126: Hun stod drømmende paa Dækket og saa udover i *Fjernet.* | Haukl., Gunnar 138: Som en mat maane oppe i *dunklet.* | Id., Havet 21: Under *dunklet* rugged viljen til at gi gjenskin.

Likeså pres. part.: *et andragende — andragendet; et forehavende — forehavendet*; Riverton, Skjulte spor 36: Pludselig sætter den i et enkelt skarpt *gjøende.* Også i flertall: Lie, Vildfugl 131: Slig som han jo var vant til at se sine *Tilgodehavender* sikret. Derimot kan de som regel ikke få efterhengt artikkel når de betegner personer: *en bortdragende — den bortdragende*, hvilket viser at de da fremdeles er partisipper brukt som overledd: Kiell. I, 489: De — min kjære Hr. *Bortdragende.* | Ibid. 8: Deres Broders *Tilkommende.* Merk dog Undset, Splinten 162: Denne *logerenden* din.

468. 2. ***Pronomener***:

Garb., Trætte M. 292: Den mere aristokratiske opfatning, at *Jeg'et* er nummer én, og at den saakaldte Objektivitet bare er *Jeg'ets* Indhold. | Gran, Aandsliv III, 10: *Jegets* væsen er at utvikle sig i viljeakter . . . . . . verden skapes av *jeget* og eksisterer ikke utenfor *jeget.* | Harbitz, Alexandra 30: Det var en *hun* med en stor unge. | Ring, Kulden 132: Det tar en tid før man faar knektet den *sigselv* som man har kjendt i mange aar. | Ibid. 98: Jeg tar mig ret til at la det virkelige *migselv* skeie ut. | Lie I, 312: Hendes eget fulde, friske oprindelige *selv.* | Id. V, 316: Feilen var, at Individet lod dette «sit *selv*» bortblaase af Autoriteten. | B. B. V, 454: Ingen annen følelse æn om den præsenteres mig av *en hvemsomhelst.*

469. 3. ***Adverber:***

Scott, Spøker 124: I samme *nuet* pilte de frem. | Anker, Kjøn 175: Det som hadde været, blev ett med *nuet.* | Hammer, Wilhelm 172: Hans majestæt er ikke bare optat av *nuet.* | Kjær, Epistler II, 107: At tvinge det graa Forgangne til at sitre i *Nuets* Livsskjær. | Normann, Riket 207: I et lynblankt *nu* saa hun aarenes række i samliv med ham. | Id., Kjøn 205: I næste *nu* skulde det briste. | Ibid. 230: Dette *endda,* som i løndom forbandt sig med et *aldrig mer.* | Egge, Narren 128: I de øieblikke saa jeg hele livet mit som et eneste *forgjæves.* | Kjær, Epistler I, 71: Det uigjenkaldelige *Forbi.* | Ibid. II, 109: Hvor tidt end Tiden . . . spottede hans *Igaar* med hans *Idag.* | Garb., Trætte M. 327: Mit rimeligvis temmelig ensomme *Hinsides.* | Harbitz, Alexandra 5: Nogen av folkene blev av og til næsten tullet i hodet av varmen og *stillen* (i sjømandssproget: *i stilla*). | Andersen, Gamle F. 23: Fartøiet . . . hadde bautet og krydset i løi og kontrari vind, til *blikstillen* faldt paa inat. | Lie V, 343: For *engangs* Skyld. | Ibid. 471: En sidste Naadens Frist, et «*endnu engang*» var uventet timets ham. | Ibid. 485: Og hun . . . . sad igjen i bare kold Sjælsfattigdom! Dette «*aldrig*» og dette «*borte*».

470. 4. ***Interjeksjoner:***

Lie V, 55: Hun . . . . gik hen for Speilet af og til med et *Ah!* | Ibid. 337: Meningen, at jeg da vilde gi mit *Ja,* laa ligesom i Luften. | Garb., Gaaden 117: Jeg fik neppe nok Tid til at skyte inn et lite Utropstegn eller et lite *Jasaa* af og til. | Lie II, 427: Han sprang op med et «*nei*», som bragte Stewarten til at fare op af Trappen.

471. 5. ***Ordgrupper:***

B. B. II, 381: Han var kommet for at . . . . tigge tusene *omforladelser* av henne. | Kjær, Epistler II, 198: Hver Tid er et urolig *Omhverandre* af dødt og levende. | Krag, Knarren 144: Derefter skulde han kaste mange sidste Blikke i Speilet, derefter sige mange *Farveller* til sine Yndlinge. | Benneche, Fleming 184: En urokkelig overbevisning om, at «han selv» nok kunde mere end sit *fadervor.* | Lie V, 310: De . . . . gjorde det store *Skillingesammen* der skaffede ham til Zürich. | Aanrud, Fortæll. I, 64: Det var ensformighedens uendelige, haabløse *opigjen* over hele farten. | Lie III, 82: Kapteinen havde havt et sandt *Kjørpaa* i Tjenesten. | Normann, Riket 44: Rikelig med gangklær baade til *gaabort* og helg. | Ibsen I, 397: Tusende *godnat*, begge to. | B. B. V, 85: Annen gang tar ingen fejl som har hat en slik *første gang.* | Haukl., Gunnar 85: Der stivnet om dem, som en pigget skal, en haard og var *tagensigiagt.* | B. B. III, 50: Revolutionen brøt ut med 6 — seks — klaps paa hans naades *noksagt.* | Ræstad, Problemer 131: Her gjælder det at være føre var; her gives ikke noget *efter snar.* | Garb., Trætte M. 255: Dette afvexlingsløse, begivenhedsløse *Graat-i-Graat.* | Hjermann, Kamerater 87: Han stod i stram *giv agt.*

Undertiden blir et helt citat substantivert:

Lie II, 490: Med et «*Adio Silla!*» røg han pludselig fra hende. | Ibid. 339: Dette «*rent gaaet ud med ham*» sad ham for Brystet. | Ibid. 543: Han . . . kastede sig som et Lyn ind paa W. med et indbidt tænderskjærende: «*Det skal du ha' sagt for sidste Gang i dit Liv!*»

Substantivenes inndeling efter betydningen.

472. Man pleier først å inndele substantivene i to store hovedklasser, som kalles *konkreter* og *abstrakter.* — Et *konkret* substantiv angir navnet på en *gjenstand* (person, dyr eller ting), som kan opfattes gjennem de menneskelige sanser (syn, hørsel, følelse), især slike som er begrenset i *tid* eller *rum*, f. eks. *Hans*, *gutt*, *hest*, *hus*, *smell*, *stank*, *dag*, *natt*, *år.* Et *abstrakt* substantiv derimot angir navnet på noget som bare eksisterer for tanken, som ikke kan opfattes gjennem sansene og ikke er bundet til tid eller rum, f. eks. *sorg*, *glede*, *taknemlighet*, *frykt*, *sykdom*, *sundhet*, *troskap* o. s. v. Undertiden kan det være tvilsomt om et ord skal kalles konkret eller abstrakt, og undertiden kan det samme ord i en betydning være konkret, i en annen betydning abstrakt. Således er *lys* konkret i betydningen «lysende legeme», f. eks. *Vi så et lys langt borte*, men det må regnes som abstrakt i uttrykket: *Der gikk et lys op for mig*, da det her har omtrent samme betydning som *forståelse.* Likeså kan f. eks. *regjering* bety både *det å regjere*, som i *Dronning Elisabets lange regjering*, og er da naturligvis abstrakt; men det kan også bety samlingen av de personer som utøver regjeringsmyndigheten, og er da konkret. — Hvad angår slike ord som *år*, *dag*, *natt*, så må de regnes til de konkrete substantiver, fordi de er begrenset i tid. Anderledes

med ord som *sorg*, *glede* i uttrykk som: *hans glede (sorg) varte ikke lenge*, eller endog: *varte bare en time.* Visstnok er *gleden (sorgen)* her begrenset i tid, men denne begrensning er ikke nogen egenskap ved gleden i og for sig, således som ved de nevnte ord. Gleden eller sorgen eksisterer bare så lenge en person føler den, men tidsrummene *år*, *dag*, *natt* o. lign. eksisterer, enten nogen legger merke til dem eller ei. Også på månen er der *dag* og *natt*, men der er ingen til å legge merke til det. —

De konkrete substantiver pleier man igjen å inndele i *egennavn*, som angir navnet på en enkelt (person, dyr eller ting), *fellesnavn* eller et ord, som er felles navn på flere av samme slag, *stoffnavn* og *masseord.*

Egennavn.

473. I virkeligheten er der ingen vesensforskjell, men bare en gradsforskjell mellem egennavn og fellesnavn. I et kongerike er *kongen* et fullstendig likeså godt egennavn som *Håkon*, eller endog bedre, eftersom der bare er én konge i et kongerike, men mange som heter *Håkon.* På samme måte vil man i en liten by, hvor der f. eks. bare finnes en urmaker, likeså godt forstå hvem som menes med *urmakeren* som om man nevnte ham ved navn. I dette tilfelle er *urmakeren* i virkeligheten et egennavn. Er der derimot to eller flere urmakere i byen, blir man nødt til å føie til enten mannens navn, f. eks. *urmaker Hansen*, *urmaker Olsen*, eller et annet kjennemerke: *urmakeren på hjørnet*, *urmakeren på torvet*, eller *den gamle urmakeren*, *den nye urmakeren*, eller endelig, man kunde gi dem nummer og kalle dem *urmaker I*, *urmaker II* o. s. v. Det er nettop på denne måten fyrstelige personer av samme navn adskilles. *Kong Karl* i og for sig sier ikke mere enn f. eks. *Karl Olsen*, eftersom historien kjenner flere konger av navnet *Karl.* De må da adskilles på forskjellige måter, f. eks. *Karl den tykke*, *Karl den 12te*, *Karl den 15de* o. s. v. Ofte føies også navnet på en persons håndtering eller stilling til hans døpenavn som: Hjermann, Kamerater 30: Gamle *Jan seilmaker.* Her er *seilmaker* jevngodt med familienavnet: *Jan Henriksen.* Dette var tidligere meget almindelig: *Skule jarl*, *Sverre prest*, *Sivert posekikker*, *Hans Grenader*; for gifte koners vedkommende satte man da mannens bestilling i genitiv: *Else skolemesters.* Ennu kan dette finnes når det gjelder å skille to personer fra hverandre, som Ring, Kulden 5: Vi er en saakaldt god slegt og i *onkel general* og *onkel stiftsprovst* har den sat sine fagreste blomster. Her har *general* og *stiftsprovst* samme verdi som familienavnet, og da dette sannsynligvis er det samme for begge, er de mere betegnende; de kan derfor sammenlignes med slike uttrykk som *onkel Karl* og *onkel Hans.*

Som det vil sees, er der ingen vesensforskjell mellem *Urmaker I* og *II* på den ene side og *Karl I* og *II* på den annen. Det første betegner to forskjellige personer som er urmakere, og det siste to forskjellige personer som heter Karl. Der er i det foreliggende tilfelle bare den forskjell at *urmaker* mere nøiaktig forteller hvad vedkommende person er enn *Karl.* Visstnok er det rimelig at denne *Karl* er en fyrstelig person, men det er umulig å vite om han er keiser, konge eller hertug. Dette er imidlertid tilfeldig. Første gang vi støter på navnet *ichtyosaurus*, sier dette navn ikke et grand mere end hvilketsomhelst egennavn, men tvertimot mindre. Navnet *Karl* forteller i det minste at talen er om en person av hankjønn, men den som ikke kjenner betydningen av *ichtyosaurus*, vet ikke engang om det er et menneske, et dyr eller en ting.

Når vi allikevel skjelner mellem egennavn og fellesnavn, så kommer det av at egennavn, hver gang det brukes, for øieblikket bare betegner en enkelt, hvilket er mulig fordi der innenfor hver enkelts erfaringskrets er så få av dette navn, at nogen misforståelse ikke lettelig kan opstå, mens der innenfor den samme erfaringskrets som regel vil være så mange som et fellesnavn passer på at der hvert øieblik vilde opstå misforståelser, hvis man bare brukte fellesnavnet om en av dem. Men at dette bare er en gradsforskjell, fremgår av at det undertiden kan forholde sig omvendt. På en skole f. eks. vil der i almindelighet være så mange av navnet *Hans*, at et uttrykk som *Hans er syk idag* er utilstrekkelig, og derfor vil fremkalle spørsmålet: *hvilken Hans?* Omvendt vil det i en familie, hvor der bare er én gutt, være fullt tilstrekkelig å omtale ham som *gutten.* Dette er da i dette tilfelle i virkeligheten et egennavn. Men såsnart der innenfor den talendes eller hørendes erfaringskrets finnes flere personer av navnet

Hans, må man også føie til noget som viser hvilken *Hans* der menes, enten familienavnet: *Hans Olsen*, *Hans Jensen* eller et adjektiv: *Lille Hans*, *Store Hans* eller et determinativ som *min Hans*, *din Hans*, ganske på samme måte som vi, om det er nødvendig, må si *gutten til Olsen*, *gutten til Hansen* eller *min gutt*, *din gutt* o. lign.

Egentlig betegner *egennavn* derfor bare en bestemt *funksjon* av et konkret substantiv, den funksjon nemlig for øieblikket å betegne en enkelt blandt flere av samme slag. Praktisk pleier vi derimot å gi dette navn til de substantiver som i almindelighet har denne funksjon, altså til virkelige særnavn på personer, dyr eller ting f. eks. *Karl*, *Marie*, *Hansen*, *Olsen*, *Hektor*, *Pasop*, *Trofast*, «*Håbet*», «*De syv søstre*» o. s. v.

Fellesnavn.

474. Likesom de såkalte egennavn bare betegner en bestemt funksjon av et konkret substantiv, således er det samme i virkeligheten tilfellet med fellesnavnene. Disses funksjon er da å angi navnet på en *hel klasse* personer, dyr eller ting, som har vesentlige, karakteristiske egenskaper felles. Således betegner *mann* enhver person som har de egenskaper som adskiller ham fra *kvinnen*, *hest* ethvert dyr av en bestemt klasse med visse karakteristiske egenskaper, *kniv* ethvert redskap som brukes til å skjære med o. s. v. Men likesom et almindelig fellesnavn undertiden kan fungere som egennavn, når det nemlig ikke brukes om en hvilkensomhelst av den klasse det betegner, men bare om et enkelt individ, således kan et ord som i almindelighet er et egennavn også undertiden brukes som fellesnavn, når det nemlig ikke brukes om et bestemt enkelt individ, men som betegnelse for enhver som har de mest karakteristiske egenskaper som særtegner det individ som det egentlig betegner. Anser man f. eks. grusomhet og list for å være de vesentlige egenskaper hos keiser *Nero*, så kan man også kalle enhver som har disse egenskaper i høi grad, for *en Nero*, og *Nero* må da sies å gjøre tjeneste som et fellesnavn. Eller et egennavn kan brukes som betegnelse for et verk av en bestemt person f. eks. en maler. Man taler således undertiden om *en ekte Tizian* og en *falsk Rubens* og mener dermed et maleri som er malet av Tizian, d. e. har de egenskaper som Tizians malerier har, eller som gir sig falskelig ut for å være malet av Rubens. *Tizian* og *Rubens* gjør da tjeneste som fellesnavn, noget som også fremgår av at de får den ubestemte artikkel. Oprinnelige egennavn kan da endog forekomme i flertall, noget som naturligvis er utelukket sålenge de betegner bestemte individer. Man taler f. eks. i historien om de svenske *Karler*, d. e. de svenske konger av navnet Karl. Men dette er ikke mere et egennavn enn de amerikanske *presidenter* eller de tyske *rikskanslere* o. lign. — Men likesom de substantiver som hyppigst angir navnet på en enkelt, bestemt person, kalles *egennavn* fordi dette er deres almindelige funksjon, således kalles også de substantiver som hyppigst betegner hvilkensomhelst av en hel klasse, for *fellesnavn*, fordi dette er disse ords almindelige funksjon. Begge har, som det heter i den latinske grammatikk, sit navn *a potiori*.

Forøvrig er der forskjellige slags fellesnavn:

1) *almindelige fellesnavn*, som betegner de enkelte individer av arten, f. eks. *mann*, *kone*, *gutt*, *pike; hest*, *okse*, *ku*, *rev; hus*, *skib*, *båt*, *vogn*, *kniv; dag*, *år*. De særtegnes ved at de betegner personer, dyr eller ting av en bestemt form eller tidsutstrekning, som kan telles og sammenlignes med hverandre. Denne klasse omfatter storparten av fellesnavnene.

2) *kollektiver*, *eller samlingsnavn*, som ikke betegner de enkelte individer som arten består av, men en større eller mindre samling av sådanne individer, f. eks. *familie*, *direksjon*, *bestyrelse*, *styre*, *regjering*, *storting*, *folk*, *hær*; *buskap*, *saueflokk*, *sildestim*, *myggesverm; tog*, *bibliotek*, *flåte steinrøis* o. fl. Disse kan visstnok likesom den forrige klasse telles og få den ubestemte artikkel: *en familie*, *to familier*, *mange saueflokker* o. s. v., men de har ikke nogen bestemt form, eller formen er ialfall forforanderlig. Således kan en *saueflokk*, sålenge den enten står stille eller beveger sig jevnt fremover, nok sies å ha en bestemt form, men denne form er ikke uforanderlig som den enkelte saus form; den kan snart være rund, snart firkantet, snart langstrakt eller endog spredes til alle kanter.

3) *masseord*, som betegner noget som både er utellelig og uten bestemt form, f. eks. *gull*, *sølv*, *jern*, *sand*, *lere*, *vann*, *melk*, *smør*, *øl*, *luft*, *gass* o. lign. Da de fleste av dem betegner et stoff, kalles de også stoffnavn; men da der også finnes

endel som ikke kan kalles stoff, foretrekker jeg med Jespersen navnet masseord. De allerfleste betegner *ting*, men der finnes dog nogen som betegner levende vesener f. eks. *kveg*, *ungdommen* (i betydn. alle unge mennesker), eller ialfall planter som *grønske*. Disse kan i sin egenskap av masseord ikke brukes i flertall, eftersom de ikke kan telles, men flere av dem kan dessuten ha betydning av individualiserende fellesord, og som sådanne få flertall. Herom mere nedenfor. —

Abstrakter.

475. Disse har meget tilfelles med de konkrete masseord, forsåvidt de hverken kan telles eller — uten ved å forandre betydning — få den ubestemte artikkel. Jespersen kaller dem derfor også *immaterielle masseord*. — Da de imidlertid også adskiller sig fra de ovenfor nevnte masseord nettop derved at de betegner noget immaterielt, finner jeg ingen grunn til å opgi det hevdvunne navn *abstrakter*. — Det er imidlertid å merke at de meget ofte betegner ikke begrepet i sin almindelighet, altså rent abstrakt, men den enkelte ytring eller forekomst av vedkommende egenskap, følelse o. s. v., og da kan de ikke alene få den ubestemte artikkel, men endog flertallsform. Se ndfr.

Grammattisk kjønn.

476. I det skrevne riksmål, likesom i dansk og svensk skriftsprog, adskilles bare to *genera*, eller grammattiske kjønn, nemlig *felleskjønn*, som omfatter både det gamle hankjønn og hunkjønn, og kjennetegnes ved artiklene *en* og *-(e)n: en mann*, *mannen*; *en kone, konen*; og *intetkjønn*, som kjennetegnes ved artiklene *et*, *-(e)t: et hus*, *huset*; *et stykke*, *stykket*. I flertall gjøres ingen forskjell på kjønn: *mennene*, *konene*, *husene*.

477. I det utvungne talesprog derimot (utenfor Bergen) brukes i meget dagligdagse ord ofte et særskilt *hunkjønn*, som kjennetegnes ved artiklene *e*, *-a* og en dertil svarende form av determinativene *min*, *din*, *sin: mi*, *di*, *si*, f. eks. *e kone*, *kona*, *e bok, boka, boka mi.* Likeså finnes i et par ord et særskilt bestemt flertall i intetkjønn, især *barna, bena.*

Disse former ansees av mange, som kanskje selv bruker dem, for vulgære, og de hører også bare hjemme i det mest dagligdagse sprog og i et bestemt folkelig miljø, mens de ennu virker støtende i alvorligere stil og høiere foredrag. I og for sig er de ingen vinning for sproget, da der ikke er nogen tvil om at bare to kjønn er å foretrekke for tre. Imidlertid er de tilfelle som finnes i dagligtalen, meget livskraftige og vil muligens erobre sig en fastere plass med tiden. Noget gjennemført hunkjønn som i dialektene og i landsmålet vil neppe trenge igjennem i norsk riksmål; men det er meget mulig at hunkjønn vil feste sig i endel almindelig brukte ord, likesom den bestemte intetkjønsform i flertall: *barna* nu må sies å ha vunnet borgerret også i skriftsproget. Eksempler fra litteraturen:

> Benneche, Støle 124: Han gik der . . . og lot sig kommandere i øst og vest av denne *enka* han hadde giftet sig med. | Lie, Marja. 6: Det var nemlig Silden. Ja, den *Silla*, den *Silla.* | Riverton, Skjulte spor 33: Men hvorfor er du da saa opsat paa at faa den *Bikja* ind i Gaarden? | Sopp, Samtiden 1919, 163: Min personlige mening er at vor fremtid og fremtidsernæring ligger mere i *kua* og grisen og sauen end i kornet. | Hilditch, Røml. 130: «Kanske det er han som eier *hytta,*» hvisket Nils. | Benneche, Støle 40: Ved *bua* samlet sig pikerne fra gaardene omkring. | Bojer, Ansigt 13: Au, jeg ser jeg er blit kvæn, jeg har hatten med ind i *stua.* | Ibid. 15: De tusener, som i dette øieblik sitter og ikke har salt i *suppa.* | Lie, Selje 76: I nyrunden Sol tronet *Snehætta* majestætisk rolig. | Nansen, Sibirien 43: Både Johansen og kapteinen påstår at det er tett is like in til *stranna.* | Lie, Marja. 27: Heldigvis gik jeg efter Sedvane høit oppe i *Lia.* | Kjær, Epistler I, 28: Hvad heder denne *Øia*, skriker jeg. | Undset, Splinten 57: Naar det er saan paa *hegta* med ungdomsaarene for en pike. | Ibid. 28: Det er godt for dig det, *jenta mi.* | Ibid. 57: En maa nok ha noen at være rigtig glad i, lille *frua mi.* | Ibid. 291: Nei, hør nu her, *pika mi.* | Vinsnes, Dans 61: Om du vil, *søta mi*, saa kan ogsaa du sandelig bli hjemme. | Hjermann, Kamerater 8: Jeg tok avsted med *vesla* her. | Bojer, Folketog 26: Hun Kristine . . . laa hos *gamla,*

mor hans. | Aanrud, Fortæll. II, 223: Da *Braasetgamla* skulde dø.

Intetkjønn flertall:

Hilditch, Røml. 95: Onkel Jens sitter blandt *barna* og fortæller. | Sevaldsen, Prippe 3: Han vilde bestandig gaa paa *bena* sine. | Vinsnes, Dans 98: Han ser bare efter, om hun stiller *bena* rigtig. | Hirsch i T. T. 1913, nr. 115: *Fiskegarna.* —

478. Oplysning om de enkelte ords kjønn hører hjemme i ordboken og må søkes der. Opregningen av de ord som i tidens løp har skiftet grammattisk kjønn, og undersøkelsen av grunnen til dette skifte hører hjemme i den historiske grammatikk og forbigåes derfor her. De som interesserer sig for kjønnsregler, henvises til *Jakob Løkke,* Modersmaalets Formlære i udførlig Fremstilling, Kr.a 1855, og til *K. Knudsen,* Haandbog i dansk-norsk Sproglære, Kr.a 1856, som også inneholder endel historiske oplysninger. Endel oplysninger om det grammattiske kjønns oprinnelse finnes hos *Falk og Torp,* Dansk-norskens syntax, Kr.a 1900. — Her skal bare nevnes endel ord som nu enten har forskjellig kjønn med forskjellig betydning, eller som vakler mellem felleskjønn og intetkjønn.

Forskjellig kjønn med forskjellig betydning.

479. Hertil hører følgende ord:

Bit: *en bit*, et avbitt stykke: *en bit brød*, nu sjelden i norsk, hvor det bedre heter *en bete* (oldn. *biti*, m.); *et bit*, eller bedre: *bitt* derimot (oldn. *bit*, n.) handlingen å bite (eng. *bite*): *et bitt* av en gal hund, et *rottebitt*, også en hests *munnbitt.* Tidligere kunde *et bitt* også brukes i bet. *en bete:* Nils Aalls Erindringer 194: . . . at det norske Folk med Glæde vilde dele *sit sidste Bid* Brød med —.

Bo: *et bo*, hus, bohave: *et bos* aktiva og passiva; likeså *et dødsbo, fallitbo, innbo;* men om personer i sammensett: *en nabo*, *en dalbo*, *en gjenbo* (oldn. búi, m.). I denne siste betydning begynner nu den ekte norske form *bu* å trenge igjennem, således ofte en *dalbu*, en *fjellbu.*

Bruk: *en bruk*, benyttelse, anvendelse: *gjøre den rette bruk* av n.; *bruken av genitiv;* likeså *en misbruk*, *en sprogbruk. Et bruk* mest i sammensett: *et akerbruk*, *jordbruk*, *møllebruk*, *sagbruk.* I bet. *trang* vakler sprogbruken: *jeg har ingen bruk* *for det*, men også Hamsun IV, 194: Denne Vadsæk havde jeg forresten *intet Brug for*. — *Har du nogen (noget, no) bruk for det?* — Også i bet. anvendelse er der nogen vakling. Således heter det: *alt til sitt bruk, til et visst bruk.* I folkesproget er ordet alltid av intetkjønn.

Byrd: *en byrd*, slekt, avstamning: *av fornem byrd;* men *et vidnesbyrd.*

Ferd: *en ferd*, reise: *en nordpolsferd, brudeferd, jordeferd, likferd, utferd;* likeså *adferd, framferd: han har ingen framferd.* Derimot: *et folkeferd, gjenferd.*

Følge: *en følge* (ˈfølge), konsekvens: *følgen herav er —; en logisk følge;* likeså: *en ordfølge, rekkefølge. Et følge* (ˈfølːə), en samling av personer: *et stort følge, brudefølge, likfølge.*

Heng er alm. intetkjønn: *et heng av vind; et forheng, omheng, påheng, tilheng:* Ibsen I, 174: Hele *det danske tilhæng.* Derimot *en sammenheng.* Den tyske form av ordet er *hang*, som vakler: *en* eller *et hang til noget*:

> Ring, Kulden 97: *Min ulyksalige hang* til det bedstemor H. kaldte tidsspilde. | Hammer, Wilhelm 146: Med *den hang* til overdrivelse som —. | Nansen, Tåkek. 115: Med *sin hang* til slette etymologiske fortolkninger. | Gran, Rousseau II, 159: *Et naturlig hang* til trældom. | Dal, To mennesker 87: Geraldine med *sin sterke hang* til det sensationelle. — Alltid: *et anhang.*

Kryp er alm. intetkjønn, dyr som kryper: *et litet kryp, ormer og annet kryp.* Men *en kryp* om en svak eller ussel person: *en stakkars kryp; din vesle kryp; du da krypen.* Gløersen, Det suser 49: *Stakkars krypen.*

Lodd: *en lodd*, skjebne (oldn. *hlutr*): *en tung lodd*, også *en arvelodd.* Derimot: *å vinne det store lodd; loddet er kastet;* likeså om vekter: *et lodd* (eg. bly, eng. *lead*).

Plan: *en plan*, hensikt: *planen var å —; legge en plan.* Men *et plan*, en flate, alm. fig.: Hammer, Wilhelm 170: *Det plan* debatten blev lagt i ved rikskanslerens optræden. —

Pust: *en pust*, ånde, åndedrag: *miste pusten.* Lie V, 458: Hun stansede lidt som for at hente *Pusten.* | Kielland I, 455: Hun drog *en lang Pust.* Men *et pust*, svak vind, *et vindpust:* Kielland I, 349: Snart kom et *Pust* opover fra Syd. —

Råd: *en råd* i sammensett som titel: *statsråd, riksråd, etatsråd, justitsråd;* likeså i bet. *utvei: jeg vet ikke min arme* *rad: der er ingen råd med det;* dog finnes også *et råd i* denne bet.:

> Bojer, Fangen 242: De visste ikke *sin arme raad.* | Bolander, St. Peters 26: Du faar komme med ind, saa blir det vel altids *en raad,* sa presten. | Ibsen, Frank 164: Der findes vel *en råd.* | Egge, Straf 139: Han havde ikke vidst *sit arme raad.* | Kielland II, 282: I sin Forvirring vidste han ikke *andet Raad.*

Mrk. *å ha god råd:* ha penger nok.

Ellers er *et råd* enten en samling rådgivere: *statsrådet, undervisningsrådet, helserådet,* eller *et råd* som gis: *kan du gi mig et godt råd? Følg mitt råd.* Undertiden støter de to betydninger *utvei* og *råd som gis* sammen, f. eks. Kielland III, 272: Hun følte, at *det eneste Raad* var at være ligesaa sur og pigget som Byen (den eneste utvei eller det eneste råd hun kunde følge).

-seende forekommer i to sammensett: *en henseende,* men *et utseende.*

Sikt: alm. *en: en lang sikt; en hensikt, innsikt, opsikt, utsikt*; men *et ansikt.*

Skjell i to sammensett: *en forskjell;* men *et grenseskjell.*

Skrift: *en skrift* om formen: *en tydelig skrift; en smuk håndskrift.* Likeså om noget skrevet av mindre omfang: *en avskrift, gravskrift, innskrift, opskrift, påskrift.* Derimot *et skrift* av større omfang, en bok eller litterært verk: *et lærd skrift, et tidsskrift, flyveskrift.* Mrk. *et håndskrift,* manuskript. Dog heter det: *den hellige skrift;* det står i *skriften* (bibelen). Omvendt: *et bønnskrift.*

Sold: *en sold,* betaling, lønn: *solden blev ikke betalt: syndens sold.* Forskjellig herfra også i oprinnelse er *et såld* til å sælde igjennem, som også finnes skrevet *sold* (oldn. *sáld,* n.). Feilaktig hos Lie V, 520: Det er som at bli silet gjennem *en Sold.*

Svelg: *en svelg,* handlingen å svelge eller så meget en kan svelge på engang: *i en svelg; en svelg vann;* sjelden intetkjønn i denne betydning: Wiberg, Magten 40: Mons lo og stak ut et helt glas i *et svælg.* — *Et svelg* bet. ellers *hals*: *et stort, bredt svelg.* Også overført om en avgrund.

Sving: *en sving,* bøining, krumning: *veien gjorde en* *sving: nede i svingen;* men *et sving* om en svingende bevegelse: *han gjorde et sving på sig;* likeså: *et opsving.*

***Søm**: en søm,* noget sydd, syning: *en pen søm; maskinsøm; undervisning i søm: linsøm, kjolesøm.* Men *et søm*, spiker: *et hesteskosøm, å treffe sømmet på hodet.*

***Ting**: en ting* i alm. betydning: *en liten ting, ingen ting.* Men brukt spøkende eller nedsettende om personer: *et ting:*

> Undset, Vaaren 297: Han løftet hende op i sine armer og brøt hende sammen som *et litet ting.* | Gløersen, Det suser 59: Og Ingeborg lukket *det vesle rystende ting* ind i sine armer (om et litet barn). | Ibsen II, 397: Hans far var et vissent drog, en pjalt, *et ingenting.* | Ring, Seil 198: Er jeg bare *et ingenting* jeg, som —

Likeså alltid intetkjønn i betydningen *møte: tinget er begynt; Stortinget, høsttinget, et verneting.*

***Trykk**: en trykk,* boktrykk: *en tydelig trykk; befordre i trykken;* sjelden *et:* Ring, Kulden 64: Det tar sig virkelig penere ut med *stort, sort tryk* i en religionsbok. — Alm. er *et trykk* et press: *utsatt for et sterkt trykk, lufttrykket, et inntrykk, påtrykk,* likeså *et uttrykk.* Også om det trykte: *et avtrykk, et nytrykk, et optrykk, et kobbertrykk.* I betydningen *puff* er det i dagligtalen alm. felleskjønn. Der er således forskjell på: *å føle et trykk for brystet,* d. e. en trykkende følelse, og *han fikk en trykk for brystet,* d. e. en puff: Scott, Sølvfaks 91: I det samme var bjeldekoen like ind paa den og gav den *en tryk,* så den trillet bortover. — Folkelig uttrykk: *å gi en en trykk seksten,* å gi en en ordentlig dult.

***Trekk**: en trekk,* trekkvind: *å sitte i trekken: en kald trekk;* ellers *et trekk: et smukt trekk; i ett trekk; et avtrekk, antrekk, skrifttrekk, fugletrekk, karaktertrekk.*

***Varsel**,* alm. *et;* men *en advarsel.*

***Verge**: en verge,* om personen: *en umyndigs verge, en kirkeverge; et verge,* forsvarsvåben el. forvaring: *et brukket verge; ha noget i sitt verge.*

***Vev**: en vev,* det som veves el. er vevet: *en fin vev;* også om vevstolen; *et vev* fig. om forvirret eller dum snakk: *for noget vev! kom ikke med slikt vev!*

***Øre**: en øre* (oldn. *eyrir* m.) om mynten: *jeg har ikke en øre.* I dagligtalen høres dog ofte i denne betydning *et* *øre: det koster bare et øre*; således især *et rødt øre*, som også finnes i litteraturen: Elster, Mester 20: Lars Lerke stod igjen med trykkeriet, butikken og studenterluen og ellers ikke *et rødt øre.* | Id., Harris 33: Han hadde ikke *et øre* i lommen. Legemsdelen *øre* (oldn. *eyra*, n.) er alltid intetkjønn.

Forskjellig kjønn uten betydningsforskjell.

480. Følgende ord er oprinnelig enten hankjønn eller hunkjønn, men finnes nu, foruten som felleskjønn, også brukt som intetkjønn:

Blund, alm. *en*, men B. B. V, 342: «Har heller ikke han sovet?» «Ikke *et blund.*»

Bor: hankjønn i dialektene, felleskj. i svensk. Aanrud, Fortæll. II, 169: Saa gik vi i smedjen og smidde os *en bor*, som kunde være saa omtrent en fod *tyk.* | Elster, Harris 190: I haanden holdt han noget verktøi, *en borr* eller noget slikt. — I østlandsk bysprog alm. *et*, likesom i dansk. Av noget forskjellig oprinnelse er *næsebor* (ˈne:səbor), som alltid er intetkjønn.

Brennevin er nu regelmessig intetkjønn, uaktet det heter *en vin.* Sjelden *en brennevin:* Krag, Fortæll. II, 190: Til denne Mølje drak de *en herlig Brændevin.*

Drett, fiskedrett; oldn. *einn dráttr*, lm. *ein draatt.* Er i riksm. alm. felleskjønn, men finnes også som intetkjønn. Hansson, Opl. 168: Ventende på *det dræt* vi hadde draget, — hos en fiskehandler i Drøbak. Således også i uttrykket *i ett drett.* Alltid *et åndedrett.*

Ekorn, oldn. *ikorni*, m., er rimeligvis blitt satt i forb. med *horn* (jfr. tysk *Eichhorn*) og derfor gjort til intetkj. Lie IV, 476: Men i Randselen havde han *et Ekorn.* Men det forekommer også som felleskj.: Hilditch, Røml. 145: *Min lille ekorn.* Egentlig burde jeg vel skrive *mit* og ikke *min* lille ekorn; for paa strengt skriftsprog har det merkelig nok altid hett *et* og ikke *en* ekorn. | Nansen, Frilufts. 171: Ikke et far på det hvite teppe, uten efter *en ekorn.* —

Føike, opr. hunkj. som i lm, *(sneføika)*, men finnes også som intetkj: Singdahlsen, Nord 167: Gjennem *sneføiket.*

Galopp, alm. felleskj. undtagen i uttrykket *i strakt galopp.* Dog også *strak:* Bjerke, Lotus 140: *I strak galop.*

Gufs, alm. felleskj.: *en kald gufs;* sj. intetkj.: Lieblein, Plytt 122: Hun kjendte *Gufset* av ham ret ind i Ansigtet paa sig.

Halm, vel alm. *en*; men Kielland III, 408: *Det unge Marehalm.*

Have, *dørhave*, er felleskj., men ved siden herav forekommer også dialektisk *et hav* (se Aasen), og i bestemt form kan det da ikke sees om der menes *hav* eller *have*: Egge, Gut 157: Bare *Havet* paa Spandet stak frem. | Andersen, Gamle F. 187: Hun vridde varsomt *dørhavet* om.

Kinn, i dagligtalen visstnok alm. intetkjønn: *å gi en et slag på kinnet;* i skriftsproget også felleskj.: Ibsen I, 21: Og marmorhvid som ligets er *din kind.* | Nansen, Sibirien 194: Fra de ytre øienkrokene nedover *hver kinn.*

Kjede: Scott, Paaske 155: Et litet relikviegjemme, som hang i *en tyk kjede* om brystet. Også intetkj.: *et tykt gullkjede.*

Knekk. I skriftsproget hyppigst *et,* især i fig. bet.: *få et knekk for livet.* Ibsen V, 22: Ved det forliset var det, at jeg fik *mit knæk.* — Dog også *en:* Wergeland VIII, 545: Sidste 17de Mai fik jeg en *Grundknæk.* Således ofte i dagligtale, især i egentlig betydning: *Glasset har en knekk; han har likesom en knekk i ryggen.*

Kull brukes hyppigst som flertall: *gode kull, renharpede kull, engelske kull.* — Brukt som entall er det vel alm. felleskjønn: *god kull* (i vulgærspr. hunkj. *kæ:la*). Det finnes dog også som intetkj.: Samtiden 1917, 209: Bortset fra dette forbud fik Norge fra England . . . . *alt det kul* det har trængt. — Likeså: *så sort som et kull* (d. e. et kullstykke).

Kyss, i skriftspr. og i det høitideligere sprog intetkjønn: *et broderlig kyss; et fredskyss; det første kyss's sødme.* I dagligtale derimot brukes det mere og mere som felleskjønn: *gi mig en kyss.* Scott, Paaske 127: Der fik du *en ordentlig kyss,* skjønjomfru. —

Lås. I oldn. to ord: *láss,* m. og *lás,* n. Vel som en følge derav vakler ordet nu mellem *en* og *et.* Egge bruker det alltid som intetkj.: Straf 164: Det knirked lidt i *dør-*

laaset. | Trøndere 25: Men ikke *noget av laasene* lod sig aabne med anden nøgle end den ene, han laged til *laaset.* — På Østlandet alm. *en lås.*

Monn, *formonn*, opr. hankjønn: *ta sin monn igjen; jeg ser ingen monn i det.* Men det forekommer også som intetkj.: Konow, Ørken 62: Men under Ming-ti . . . . tok kineserne *sit mon* igjen. | B. B. V, 559: *I det mon* —. | Ibid. II, 149: Naar de saa hendes list i at nytte *dette formon* —. | Collin, Vintersolhv. 27: De fik *et voksende formon.*

Mose; i denne form, som er den norske, alltid felleskj. Men ved siden herav finnes også hos norske forf. den danske form *et mos*: Gløersen, Det suser 100: Hver eneste spirende trevl fra *moset* paa stenen til knoppen paa træet. | Scott, Aftp. 1916, 108: Fra den øverste naal paa mastefuruen og ned til blaabærriset og *moset.*

Møll, opr. hankj. (oldn. *mǫlr*); nu vaklende: Scott, Kari 11: Den . . . . snappet *en møl*, som drev paa vandet. | Lie V, 451: Drevet af en uimodstaaelig Trang som *Møllet* imod Lyset. —

Møne: På Østlandet alm. intetkj. tross oldn. *mønir*, m. Men det finnes ikke sjelden som felleskj.: Scott, Spøker 32: Han maatte kunne lægge albuen paa *mønen.* | Bojer, Folketog 4: Bag reiser sig *mønen* af det svære fjøs. | Egge, Hage 8: Oppe paa *Mønen.* | Krag, Knarren 104: Efeuen voxte tæt og kraftig helt op om *Tagmønen.* | Elster, Ilden 9: Mange bitte smaa (flammer), som lynsnare løp op til *husmønen* og blev borte under *den.*

Perm. Ordet kommer av *pergament* i den sammentrukne form *perment, permen* (Falk & Torp). Av den siste form har sannsynligvis felleskjønnet utviklet sig, idet den er opfattet som *perm-en*, altså som bestemt form av *perm.* Det er derfor nu alm. felleskjønn (i landsm. hunkj.), men forekommer også som intetkj.: Bojer, Folketog 188: *Permet* af «Sjælens himmelfart».

Profil. Alm. felleskj.: Wergeland: *Den græske Profil.* Men Garborg, Gaaden 36: *Det skarpe Profil.* —

Redskap er intetkj. i alm. bet.: *et nyttig redskap*, men felleskj. i kollektiv bet.: Ansteinsson i T. T. 1915, nr. 173: Det klang av *redskapen* under bergvæggen. —

Sand, opr. hankj. Et adjektiv alene settes nu alm. i felleskjønn: *tørr sand*, *fin sand*, *grov sand* o. s. v. Men også: Hilditch., Sjøfort. I, 144: Over høie runde stene og over *blødt sand*. Med den bestemte artikkel vakler det: Konow, Ørken 15: Det er *sanden* og støvet. | Haukland, Gunnar 6: Langsomt drog han linje for linje i *den brune sand*. | Ibid.: *Det brune sand* paa veien var rislende *tørt* av hete. | Hamsun, Victoria 45: Men paa *Sandet* er der Mærker efter Folks Sko.

Skimt. Alm. intetkj., men også felleskj.: Scott, Sølvfaks 94: Jeg saa just *skimten* av ham.

Skred. Alm. *et sneskred*, *et stenskred*, men opr. hunkj.: B. B. V, 195: Engang tok *en skred* kirken.

Smekk. I skriftspr. hyppig intetkj.: Collin, Kampen 90: At slaa to fluer med *ét smek*. Men i dagligtale er det alm. felleskj.: *med en smekk; å gi en en smekk.*

Smil, alm. intetkj.: *et vakkert smil*, undtagen i uttrykket *dra på smilen*: Nansen, Frilufts. 90: Det var vel ikke fritt for at karene dro på *smilen*. | Bull, Hævn 44: Hun drog paa *Smilen*. — Men også: Normann, Riket 111: Men da syntes jeg tydelig fruen hans drog paa *smilet*. Sjelden felleskjønn ellers: Ansteinsson, Svartsk. 41: Hun gik likesom med *en Smil* indi sig selv.

Snev er alm. felleskj., men brukes av Kinck som intetkj.: Emigranter 245: *Et snev* av det, som vi er blit indbegrepet av. | Mach. 170: *Et snev* av skolastik.

Speil er i denne form alltid intetkj.; så også *et akterspeil*. Men ved siden herav forekommer også biformen *en speile*: Krag, Ildliljen 11: Billedet derude i *Spejlen*.

Sprøit, i dagligtale alm. felleskj., finnes i skriftspr. også som intetkj.: Lie IV, 493: *Sprøitet* stod høit op i fjeldvæggen. | Bolander, St. Peters 75: Midt i panden hendes sat *et blodsprøit*; men ibid. 77: *Sprøiten*.

Spøk er i talespr. alm. felleskj.; således alltid i betydn. *puss, strek: en listig spøk, en drøi spøk, en stygg spøk:* Riverton, Morderen 168: Det er *ingen spøk*, sa Asbjørn Krag. Motsatt *alvor* finnes det også som intetkj.: Lie, Overmagt 86: Det var *Spøket mit* det igaarkvæld. | Ibsen, IV. 12: Det er jo naturligvis bare *mit spøg*.

Sted er nu alltid intetkj., men levning av det gamle hankjønn finnes i uttrykkene *isteden(for)*, *nogensteds*, *ingensteds* ved siden av *istedetfor* o. s. v.: Konow, Ørken 24: Litt hirse og hvete dyrkes *i steden.* | Scott, Sølvfaks 3: *I steden* skjævet han ned i gaardsrummet.

Stevn (oldn. *stafn*, m.), alm. felleskj. Mrk. Hamsun, Sværmere 7: Han ser fra sit Tagvindu *Stævnet* av Handelsmand Macks hvide Husbaad.

Stillas (jfr. ty. die Stellage) er alm. intetkj., men vulg. *en stillasje*; undertiden *en stillas* i skriftspr.: Krag, Fortæll. II, 241: Har du nogengang staat paa *en gammel Stillads* af en Brygge.

Stim er nu alm. likesom i svensk intetkj., men finnes også som felleskj.: Kinck, Kærlighed 326: I *en fiskestim.* | Haukland, Havet 43: Inde over *den sammenpakkede stim* boltred maagesværmen sig. Haukland har i flertall både *stimer:* Nybygg 45: Laks, der gik i *stimer* op under fossene; og *stim:* Havet 83: De vældige *fiskestim.*

Sting er visstnok alltid intetkj. i betydn. *sting med nål*, og alm. i bet. *stikkende smerte*; men i den siste betydn. finnes det i formen *styng* som felleskj.: Aanrud, Fortæll. II, 225: Igaar havde hun faat *en slig besynderlig styng* under det ene skulderblad.

Strek, alm. felleskj., men synes også å være intetkj. nordenfjells og i dialektene (så også i lm. og svensk): Hamsun, Mysterier 85: Med Læber saa smale og sammenknebne at de saa ud som *et simpelt Streg* i Ansigtet. | Egge, Almue 14: Det var ikke frit for, at hun skjalv lidt paa haanden da hun gjorde *det streg.* | Id., Straf 41: Han .... gjorde et kast paa hodet, som slog han *et streg* over svaret. —

Sus, i skriftspr. kanskje hyppigst intetkj.: Ros. Johnsen i T. T. 1913, nr. 105: *Suset* av den store bardes vingeslag. | Singdahlsen, Nord 136: Det gik som *et sus* av lys og varme gjennem ham. — I dagligtalen dog hyppig felleskj.

Tripp, alm. felleskj., men Lie V, 130: Han tog sig ogsaa jevnlig *et lidet Trip* indom der.

Tross, også alm. felleskj., men Lie, Knut 261: Der svulmet op i hende *et Trods* og en Stolthed.

Tørn, likeså: Hamsun, Ny J. 171: Nu havde han *sit sidste Tørn* at ta med det amerikanske Hus.

Vrimmel, likeså: Elster, Ilden 9: Den fræste og slynget *et vrimmel* av gnister op mot himmelen.

Øk. I denne danske form er ordet alltid intetkj.: *et gammelt øk*. Men den norske form *øik*, som ikke har nedsettende betydning, er felleskj.: Andersen, Hjemfærd 6: *En blakk øik.* | Ibid. 7: I takt med *øikens* dilt.

481. Følgende ord er oprinnelig intetkjønn:

Bar (på nåletrær) er visstnok alm. intetkj., men forekommer også som felleskj.: Undset, Vaaren 110: Granskogen drak ind sol, og *baren* hadde faat et falmet gullig skjær. | Id., Alder 144: Sneen faldt vaat og tung og klistret sig ind i *baren*.

Fløiel: i skriftspr. alm. intetkj.: Hilditch, Røml. 96: *Det mørkegrønne fløil.* | Christensen, Nye bygd 127: Om vaaren lyste plænerne utenfor som *grønt fløil.* | Ring, Jomfruen 5: Hun kjendte *fløilet* mot sin bare krop. — I talespr. er det dog ofte felleskj.: Lie, Racekamp 53: *Den gamle Fløilen.*

Fusk, likeså: Garborg, Gaaden 105: Det var *intet Fusk* i deres Vilje. — I talespr., således alltid i skolesproget, er det felleskj.: *grov fusk.*

Fyr, i bet. fyrtårn alltid intetkjønn: *et blinkfyr*. I sjømannssproget dog alm. felleskj., således visstnok alltid i bet. *ild*: Gran, Sydlyset 14: Vandet har slukket *fyren* under kjelerne.

Gagn (gavn) er alm. intetkj.: *mindre i gavnet enn i navnet.* Finnes dog også som felleskj.: Arvesen, Opl. 215: Det var av *stor gagn at* —.

Grus. Sj. felleskj.: Konow, Ørken 29: Man graver i *grusen.*

Hvelv, alm. intetkj.: *et høit hvelv.* Jfr. dog Ibsen I, 395: Nu løftes laft og lofte til *stjærnehvælven* blå. —

Ledemot. Sj. felleskj.: Hamsun, Myst. 44: Hvorpaa Nordmanden . . . . følte sig rammet i *hver Ledemod.*

Lyng, alm. intetkj.: Benneche, Sjørøver 1: Oppe ved varden paa Haaneset laa en femten aars gut paa maven i *lynget.* Finnes dog også hyppig som felleskj.:

> Kielland I, 395: Vinden ruskede i *Lyngen.* | Scott, Jernbyrden 16: *Lyngen* blev *rød* som ut i oktober (men ibid. 148: *Lynget* stod falmet og *graat* paa knat-

terne). | B. B. V, 541: Men *lyngen*, *han* var kvik og frisk og ung, og *han* var rundt om os (men ibid. I, 8: Og ræven lå under birkerot bortved *lynget*). | Haukland, Havet 44: *Den røde lyng.* | Vinsnes, Skala 83: Og harepus hopper fra gammelt gjennem *lyngen.*

Misnøie, alm. intetkj.: Ibsen III, 162: Kejseren har nylig udtalt *sit misnøje* med at —. Brukes dog også som felleskj., især i bestemt form: *misnøien.*

Rede. På norsk alltid intetkj.; men det danske felleskjønn finnes av og til, især hos eldre forf. som C. C. I, 120: I Tildragelser som denne . . . stødes Aanden ud af *Barnereden* og tvinges til de første, selvstændige Vingeslag. — Endog hos B. B. II, 437: Et ægg der hadde været forlatt i *reden.*

Regn. Likeledes intetkjønn i norsk, felleskj. i dansk; men finnes som felleskj. endog hos de beste forf.:

Aanrud, Fortæll. II. 84: *Regnen* silet igjennem. | B. B. II, 337: Den lille samling hus deroppe ved stationen laa i *regnen* fjærnere. | Bojer, Folketog 69: Der blev aldrig ende paa *den regn.* | Hamsun, Sult 56: Jeg . . . lytted med Velbehag til *Regnen* udenfor. | Id. III, 7: *Regnen* overrasked mig. | Ibid. 27: Luften var blevet blød og fin efter *den sidste Regn.* — Alltid: *en regn av granater.*

Rus, i landsm. intetkjønn; i riksm. alm. felleskjønn, men Vinsnes. Dans 59: Naar *ruset* var over, blev han gjerne mere vek.

Slags, eg. genitiv av *slag*, som er intetkjønn. Sjelden felleskjønn: Kjær, Epistler I, 16: En Gulerodseng, som nogetnær er den ypperste i *sin Slags.*

Snakk, alm. intetkj., især i skriftspr.: Normann, Riket 11: *Det* evindelige endeløse *snakket.* | Christensen, Nye bygd 32: Det var nu bare *ondt snak.* | Singdahlsen, Rettens 42: Dalens folk var jo varsomme i *sit snak.* — Men også felleskj., især i talespr.; Krag, Kakkelovnskr. 52: *Snakken* steg og steg og summed. | Ibsen V, 248: Vil du bare se at holde op med *den snak.* | Ibsen, Frank 173: *Denne snak* om vort ungdomsvenskab er en fabel. — Jfr. også det bibelske: *råtten snakk.*

Spenne, nu mest felleskj., men finnes også som intetkj.: Hegna, Sverres 54: Han viste frem *et spænde* av sølv. —

Svik, likeså. Men Kinck, Mach. 116: At leve blandt *alt dette svik.* | Ibid. 117: Men denne begivenhet med *sviket.*

Verd, alm. intetkj.: *av stort verd.* Sj. felleskj., muligens ved innvirkning fra *verdi:* Schnitler, Slegten fra 1814, 68: Det nationale eller personlige i kunsten har *ingen værd* overfor antikens store almenmenneskelighet.

Vis, alm. intetkj., men finnes også som felleskj., rimeligvis ved innflytelse fra *måte:*

> Ibsen I, 241: På *den vis* kan jeg ikke reise. | Ibid. 407: På *slig vis.* | Ibid. 242: På *anden vis* kunde jeg ikke handle. | Andersen, Hjemfærd 60: På *den visen* drømte hun stændig.

Flertall.

482. Det er umulig å gi bestemte regler for dannelsen av flertall i det skrevne riksmål, da dette er i sterk bevegelse henimot talesprogets former. Enkelte forfattere følger ennu næsten helt de gamle (danske) regler, mens andre nærmer sig mere eller mindre til talesproget eller endog til folkesproget, også i tilfelle hvor det talte riksmål ennu ikke har nådd så langt frem. Det samme ord kan derfor i litteraturen finnes med flertall på *-e*, *-er* eller uten endelse.

For de gamle utdøende regler er det ikke nødvendig å gjøre rede her. De som interesserer sig for dem henvises til Løkkes ovenfor nevnte bok. Her skal derfor bare gis en kort oversikt over de forskjellige dannelsesmåter i talesproget med eksempler fra forfattere som nærmest holder sig til dette.

Endelsen *-r*.

483. De allerfleste substantiver som i entall ender på trykksvakt *-e*, tillegger i flertall *-r* uten hensyn til kjønn: *en hane — haner*; *et hjerte — hjerter; et anliggende — anliggender.* I bestemt form faller dette *r* bort i uttalen, og mange forfattere sløifer det også i skrift: *hanene*, *hjertene;* men det er vel kanskje ennu almindeligst å skrive *hanerne*, *hjerterne.*

Mrk.: *Bonde* får samtidig omlyd: *bønder* (*ˈbøn:ər* med enkelt tonelag, forskjellig fra *ˋbønner*, som er fl. av *en bønn* og *en bønne*). —

Øie har i fl. alm. *øine,* undertiden *øiner* (Heiberg, Paradesengen 4) og *øier:* Ansteinsson, Hedemarks 48: Fra det røde sunde Ansigt spillet etpar muntre mørkeblå *Øier.* I bestemt form næsten undtaksløst *øinene;* sj. *øiene:* Ibid. 49: Med de store gode *Øiene* sine.

Et øre har nu alm. *ører,* men den gamle form *øren* finnes ennu av og til: Benneche, Fleming 212: Deres navne var prunkløse og deres titler lød beskedne i hans *øren.* Om *en øre* se ndfr. —

Et tilfelle er alm. uforandret; men heter også *tilfeller.*

484. Følgende enstavelsesord som ender på en vokal, får i fl. *-r* med omlyd, hvis vokalen kan omlydes: *rå — rær; tå — tær: glo — glør; klo — klør: ko — kjør,* undertiden *ku — kyr:* Elster. Ilden 66: *Kyrene* hadde alt lagt sig til ro. Mrk. *et tre,* fl. *trær, et kne,* fl. *knær*; det siste er dog også uforandret i fl.: Hamsun, Mysterier 143: Paa mine *Knæ.* | Id., Sult 3: Jeg . . . . . dynked en Smule Vand paa mine blanke *Bukseknæ.* | Ibsen I, 130: Vi sad som børn på dine *knæ.* — I bestemt flertall beholder disse ord *r* også i talen: *rærne, klørne, tærne, trærne;* så også alltid *knærne.* Bestemt form av *kjør* skrives ofte *kjørene (kyrene).* —

Undtak er *en bre,* fl. *breer* (*ˋbre:ər*). —

Endelsen *-er.*

485. De fleste felleskjønnsord undtagen de som i entall ender på *-er* (se ndfr. § 490) får nu i talesproget *-er* i flertall: *en hest — hester; en bygd — bygder; en elv — elver; en gutt — gutter.* — Mrk. trykkendringen i fremmede ord på *-or* og *-tor: professor (pro'fes:or) — professorer (profe'so:rər); 'doktor — dok'torer; 'motor — mo'torer.* Enkelte meget brukte og derfor mere folkelige ord beholder dog trykket på samme stavelse *en kon'ditor — kon'ditorer; en 'monitor — 'monitorer.* Den folkelige form av *doktor* er *dokter* fl. *dokterer.*

486. En hel del av de herhen hørende ord fikk tidligere endelsen *-e: heste, elve,* og en del forfattere følger ennu den gamle regel, likesom flere ord ennu vakler mellem *-e* og *-er.* Følgende flertall på *-er,* som alle er hentet fra nyere forfattere (Sophus Aars, Ansteinsson, Bojer, Hj. Christensen, Egge, Elster d. y., Elvestad, Frich, G. Gran, Grever, Hamsun, Kr. Janson, Sten Konow, Bernt Lie, Erik Lie, Jonas Lie, Nansen, Scott, Sigrid Undset), vil man hos noget eldre forfattere, og likeså hos mange nulevende, finne med endelsen *-e*; enkelte er forøvrig lite brukelige i flertall:

Angster, *armer*, *bjørner*, *bekker*, *dåder*, *dager*, *daler*, *damper*, *deler*, *drømmer*, *dører*, *elver*, *enger*, *flokker*, *fordeler*, *fugler*, *ganger*, *gifter*, *gressganger*, *graver*, *grener*, *helter*, *hunder*, *hærer*, *iser*, *kamper*, *klanger*, *kniver*, *kranser*, *kretser*, *løver*, *lukter*, *lunder*, *(dag)lønner*, *munner*, *munker*, *murer*, *penger*, *plasser*, *ringer*, *rygger*, *sakser*, *skatter* (= kostbarheter), *skikker*, *slotter*, *stener*, *stoler*, *straffer*, *strenger*, *strømmer*, *svenner*, *ulver*, *vårer*, *veier*, *vinder*, *vogner*; likeså: *avstander*, *forskjeller*, *gjenstander*; *helligdommer*. — De fleste ord på- *el* som *bibel*, *bøddel*, *fabel*, *fakkel*, *nøkkel*, *pensel*, *regel*, *gaffel*, får i fl. *-er*, men kaster bort den første *e*: *bibler*, *bødler*, *fabler*, *fakler*, *nøkler*, *pensler*, *regler*, *gafler*. *Djevel* og *engel* har både *djevle*, *engle* og *djevler*, *engler*.

487. Endel ord får foruten *-er* også omlyd:

a) med enkelt tonelag, fordi endelsen opr. var bare *-r*: *bok* — *bøker*, *bot* — *bøter*, *fot* — *føtter*, *rot* — *røtter*, *not* — *nøter*, *natt* — *netter*, *mark* — *merker* (forskjellig fra *mark* — *marker*), *rand* —*render*, *stang* — *stenger*, *tang* — *tenger*, *tann tenner*; *tåg* — *tæger*, *hånd (hand)* — *hender*, *and* — *ender*; undertiden: *brok* — *brøker* (= bukser), *strand* — *strender*. Uten omlyd: *gjet* — *gjeter (geit* — *geiter)*, *nøtt* — *nøtter*.

b) med sammensatt tonelag: *ås* — *æser* (= guder), *kraft* — *krefter*, *stad* — *stæder*; undertiden *skigard* — *skigærder* (Bojer, Folketog 3).

488. Også de fleste tostavelses intetkjønnsord får *-er i* flertall: *herred* — *herreder*, *marked* — *markeder*; *åtsel* — *åtsler*, *bissel* — *bisler*, *kjørrel* — *kjørreler*, *middel* — *midler*, *møbel* — *møbler*, *stempel* — *stempler*; *bekken* — *bekkener*, *laken* — *lakener*, *vesen* — *vesner*; *lerret* — *lerreter*, *linnet* — *linneter*; *bryllup* — *bryllupper*; alle på *-ri* og *-skap*: *tyveri* — *tyverier*, *redskap* — *redskaper*, *selskap* — *selskaper*.

489. Fremmede intetkjønnsord får også — uten hensyn til stavelsetall — *-er* i flertall: *amt-er*, *felt-er*, *punkt-er*, *firma-er*; *skjema-er*, *byrå-er*, *geni-er*, *parti-er*, *kompani-er*, *fartøi-er*, *ekko-er*, *geledd-er*, *bibliotek-er*, *hospital-er*, *kvartal-er*, *pennal-er*, *flygel* —

flygler, eksempel — eksempler, kapitel — kapitler, orakel — orakler, orgel — orgler, kapell-er, telegram-mer, diagram-mer, program-mer, ekstrem-er, diadem-er, problem-er, atom-er, fantom-er, organ-er, fenomen-er, basseng-er, gardin-er, magasin-er, sekund-er, karnapp-er, prinsipp-er, gevær-er, honorar-er, klaver-er, budoir-er, papir-er, kontor-er, kreatur-er, epos-er, kompleks-er, krusifiks-er, format-er, inserat-er, apparat-er, legat-er, pensjonat-er, referat-er, budgett-er, tapet-er, stakitt-er, komplott-er, minutt-er, gemytt-er, element-er, patent-er, produkt-er, arkiv-er, alternativ-er, adjektiv-er.

Derimot er *et apotek* nu alm. uforandret i flertall. —

Endelsen *-e*.

490. Ord som i entall ender på *-er*, får ennu hyppig *-e* i flertall:

a) *felleskjønnsord: aker — akre, finger — fingre;* de som betegner personer, især nomina agentis, beholder *e* foran *r*: *borger — borgere, lærer-e, sanger-e, synder-e, kjetter-e;* enkelte vakler: *mester — mest(e)re.* — *Spiker* er nu alm. uforandret.

Med omlyd: *far, fader — fedre, mor, moder — mødre, bror, broder — brødre, datter — døtre.* —

Men endel nyere forfattere lar også enkelte av disse få *-er* i flertall, således finnes *akrer, arbeiderer, fingrer, rytterer, røverer, småbrukerer, skuldrer, somrer, vint(e)rer, brødrer, døtrer.* I barnesproget forekommer *farer* og *morer:* Thorstensen, Anstands, 59: Alle barnene spidset ører — skulde *farer* og *morer* ut paa fjeldtur? —

b) *intetkjønnsord,* alm. med bortkastet *e: bolster — bolstre, kloster — klostre, offer — ofre, mønster — mønstre, orkester — orkestre;* dog også: *koggere, lagere, yvere;* nogen vakler: *alter — alt(e)re.*

Ingen endelse i flertall.

491. De fleste intetkjønnsord av norsk oprinnelse er uforandret i flertall: *år, ord, kre, slag, svin, våben.* Også endel fremmede: *besøk, forsøk, bilag, forhør;* sjelden *forhører:* Lie V, 165: Meget Arbeide med *Forhører* og Vidneførsel. Likeledes sjelden — som i folkesproget — ord på *-el* og *-er*: Hamsun, Børn 278: En Mand med hans store *Middel*. | Gierløff, Tryggen 28: Hele *lager* av alle slags kostbarheter. —

Barn får ennu tildels omlyd: *børn*, men formen *barn* trenger mere og mere igjennem. — *Vis*, som kan være både felleskjønn og intetkjønn, er alltid uforandret: Gran, Rousseau II, 152: Paa mange *vis*. —

492. Flere hithørende ord har dog i dansk, og derigjennem også i norsk riksmål, fått fl.endelsen *-e (-er)* f. eks. *bord* — *borde(r)*, *brev* — *breve(r)*, *fjell* — *fjelle(r)*, *hus* — *huse(r)*, *hull huller*, *fat* — *fate(r)*, *dikt* — *dikte*, *navn* — *navne*, *skib* — *skibe(r)*, *skjørt* — *skjørter*.

Men mange forfattere bruker disse og lignende ord uforandret i flertall: B. B. II, 50: Mellem en mangfoldighed av *skib*. | Ring, Kjærligh. 118: Lyse *hodetøi*. | Hamsun, Børn 79: Hver Kiste hadde fire *Laas*. Men disse ord har dog i bestemt flertall beholdt sammensatt tonelag, hvad som forutsetter tostavelses ubestemt form. Således uttales alltid *ˋbordene* av *et bord* (= ty. tisch); derimot heter bestemt fl. av *et bord* (= ty. brett) *ˊbordene* (av flere *bord*); *ˋbrevene*, *ˋdiktene*, *ˋfatene*, *ˋfjellene*, *ˋhullene*, *ˋhusene*, *ˋlandene*, *ˋloftene*, *ˋnavnene*. Jfr. derimot med enkelt tonelag: *ˊårene*, *ˊordene*, *ˊsvinene*. —

Et sted er opr. hankjønn (oldn. *einn staðr*) og heter derfor i fl. *steder*. *Et kinn* er opr. hunkjønn og heter derfor i fl. alm. *kinner*.

493. Felleskjønnsord er sjelden uforandret i flertall (undtagen i endel tilfelle som vil bli omtalt ndfr. §§ 503 fg.). Dog finnes *en sild*, flere *sild*; *lus*, *mus* (i talesproget undertiden *mysser*); *takk*, men bare i uttrykket *mange takk*, *tusen takk*; *tvil*; *mygg*. *En ting* er opr. intetkjønn. Et par får omlyd: *gås* — *gjess* (undertiden *gjesser*), *mann* — *menn* (i barnesproget *menner*). —

Nogen vakler. Således *en lyd*, som opr. er intetkjønn (on. *eit hljóð*). Det er alltid uforandret i fonetisk betydning: *stemte lyd*, *leppelyd*, *ganelyd*. Ellers finnes hyppig både i talesproget og skriftsproget *lyder*: Lie III, 512: Alle Slags Sjøsygens *Lyder*. | Gran, Rousseau I, 41: Han . . . gik omkring med nogen kamerater og gjorde ufine *lyder*. | Elster, Ildliljen 32: Alle de forunderlige, kjendte *lyder*. | Christensen, Liv 249: Saa komiske *lyder* har han aldrig hørt. — *Fjær* har både *fjær* (især om *fuglefjær*) og *fjærer* (især om *stålfjærer*). — *Feil* er alm. uforandret, men *feiler* kan høres.

494. Nogen fremmede ord, især fra latin og gresk, beholder den fremmede flertallsform, tildels under konkurranse med den norske:

a) *latinske hankjønnsord på* ***-us***, ***-i***: *musikus — musici*, (alm. *musiker — musikere*), *terminus — termini*, *modus — modi*, *stadsfysikus — fysici*.

b) *latinske hankjønnsord på* ***-us***. ***-us***: *kasus — kasus*, *passus — passus*.

c) *latinske intetkjønnsord på* ***-um***, ***-a***: *arkanum — arkana*, *datum — data* (men *datumer* om dagene i måneden), *maximum — maxima*, *minimum — minima*, *aktivum — aktiva*, *centrum centra*, *neutrum — neutra*, *fluidum — fluida*, *kuriosum — kuriosa*, *kvantum — kvanta*, *pensum — pensa*, *faktum — fakta* o. fl.; bare i fl.: *errata*, *formalia*, *realia*, *spirituosa*.

d) *andre latinske ord*: *codex — codices*, *specimen — specimina*, *genus — genera*, *nomen — nomina*; bare i fl. *species* (de fire species), *honoratiores*.

e) *greske ord*: *lexikon — lexika* (og *leksikoner*), *komma — kommata* (og *kommaer*), *paradigma — paradigmata* (alm. *paradigmer*), *thema — themata*, *thesis — theses* (og *theser*).

Anm. Undertiden finnes en sådan fremmed flertallsform brukt som entall: B. B. IV, 354: De får mig altså i *en passiva* av over halvannet hundre tusen? —

f) *nyere låneord*: *album — albums* (og *albumer*), *cello — celli*, *solo — soli*, *intermezzo — intermezzi*. Av det italienske *collo — colli* brukes flertallsformen også som entall: *en kolli*, og herav igjen et nyt fl. *kollier*. Likeledes brukes fl.formen *asters* som ent.: *en asters*, fl. *asters* og *asterser*.

495. Men mange latinske og greske ord, som har beholdt den fremmede entallsform, har dog norsk flertalsform: *alumnus — alumner*, *amanuensis — amanuenser*, *akvarium — akvarier*, *cyklus — cykler*, *genius — genier*, *geranium — geranier*, *gymnasium — gymnasier*, *jubileum — jubileer*, *kursus — kurser*, *kollega — kolleger*, *kranium — kranier*, *kriterium — kriterier*, *mysterium — mysterier*, *privilegium — privilegier*, *radius — radier*, *studium — studier*, *verbum — verber* (og *verba*). Undertiden finnes den fremmede og den norske endelse smeltet sammen: *klima — klimater* (herav igjen et nytt entall: *klimat*), *kustos — kustoder*, *atlas — atlanter* (alm. *atlaser*), *farao — faraoner*.

Egenheter ved bruken av entall og flertall.

Ord som bare forekommer i entall.

496. *Rene abstrakter*, d. v. s. ord som betegner en egenskap, tilstand eller virksomhet i sin almindelighet, kan på grunn av sin betydning ikke brukes i flertall. Slike ord er f. eks. *beskjedenhet*, *retferdighet*, *ærlighet*, *venlighet*; *klokskap*, *ondskap*; *barndom*, *visdom*; *velvilje*; *frykt*, *tvil*, *lykke*, *elde*, *søvn*, *vanvidd*, *humør*, *fred*, *ro*, *slappelse*, *lesning*, *sladder*, *baktalelse*, *trøst*, *tillit*, *moro*, *smiger*, *svik*, *varme*, *mørke*, *tvang*, *hunger*, *tørst*, *hell*, *sorg*, *glede*, *spøk*, *beundring* o.s.v.

497. Undertiden har dog slike ord ved siden av den rent abstrakte betydning også en mere konkret, idet de kan betegne den enkelte ytring eller forekomst av egenskapen, tilstanden eller virksomheten, og i så fall kan de få flertall, f. eks. fiendens *grusomheter*, d. e. grusomme handlinger; hans *uforskammetheter*, å begå *galskaper*, små *svakheter*, *likheter* og *ulikheter*, *karakterforskjelligheter*, lide *skuffelser*, *sorger* og *gleder* o. s. v. Eks. fra litteraturen:

> Lie V, 176: Vi faar ikke Tid til *Opmerksomheder* senere i Høst. | Ibid. 185: Det viste sig at høre til hans mange *Hensynsløsheder*. | Id. III, 529: Visse *Skjultheder* og *Uoprigtigheder*, som nu engang tillaa denne Verdens Mandkjøn. | Id. V, 175: Han beærer jo Barnet med sin Fortrolighed og sine mange *Dybsindigheder*. | Ibid. 280: En gemytlig Aften, som kan .... lade os glemme Dagens *Tristheder*. | Id. IV, 500: For slige materielle *Lavheders* Skyld. | Garborg, Trætte M. 51: Vore *Nødvendigheder* og *Indskrænketheder* digter vi om til Dyder. | Krag, Ada 28: Ada skaffede ikke Lærerinden mange *Bryderier*. | Lie IV, 592: At gaa der paa egen Haand og gjøre sig op alskens *Sammenhænger*. | Garborg, Gaaden 9: Bolly havde Hovedpine og Tandpine og *Humører* ustanselig. | Lie IV, 609: Man har saa mange *Angester*. | Id. V, 204: Her gaar vi kanske alle med vore *Troer* og *Overtroer*. | Kielland I, 383: Afbrudt af smaa nervøse *Lattere*. | Haukland, Vildmarkens 131: I umindelige tider havde der været venskab og *mange svogerskab* mellem deres slægter. —

498. Enkelte slike ord kan endog ved siden av den abstrakte betydning ha en rent konkret betydning, og brukes da naturligvis i flertall: *genier*, *talenter* = geniale, talentfulle personer, *skjønheter* = skjønne damer; historiske *samlinger*, kemiske *blandinger:* Givle, Brand 15: Stadens kommunale *ærgjerrigheter* (= ærgjerrige personer). | B. B. I, 289: Han la vel hårdt frem, hvor flere var sammen, således ved *danser* og i bryllup (= danselag, baller).

499. Heller ikke *stoffnavn* kan som sådanne få noget flertall, da et stoff i og for sig ikke har nogen begrensning og således hverken kan sies å være entall eller flertall. Grammattisk har de imidlertid entalls form. Slike stoffnavn betegner:

a) *naturfrembringelser* som *sølv, gull* o. s. v., *jord, sand, luft, ild, vann, is, gass, kjøtt, fett, flesk, melk, ull, voks, kull, ved, gress, løv,* o. s. v.

b) *fabrikata* som *mel, øl, vin, smør, tøi, silke,* o. s. v.

500. Endel slike stoffnavn kan dog brukes i flertall, når der menes forskjellige arter av vedkommende stoff, f. eks. *gasser* = gassarter, *gresser* = gressarter, *viner* = vinsorter, *tobakker* = tobakksorter, *tøier* = tøisorter.

Andre kan foruten selve stoffet betegne en gjenstand som er laget av vedkommende stoff og brukes da likesom andre konkreter i flertall, f. eks.

Jern i bet. et redskap av jern: *brekkjern, huggjern, strykejern:* også om et enkelt jernstykke: *han har mange jern i ilden;* endog om personer: *han er et jern til å arbeide.* Tidligere bruktes på lignende måte *et kobber* = et kobberstikk: *gamle kobbere.*

Ild = bål: *de tendte op store ilder.*

Vann = innsjø: *fjellvannene, fiskevannene.* Så også undertiden *iser* om is på forskjellige steder. Benneche, Fleming 92: Under jul og mod markedstid tætned veierne og *iserne* af slige bylæs.

Tre både om stoffet: *et hus av tre,* og om et enkelt *tre,* fl. *trær.*

Papir: beskrevne papirer, verdipapirer.

Brød: Mennesket lever ikke av brød alene; men også *et stort brød, to nystekte brød, skuebrødene.*

Ost: å yste ost; en stor ost; to mysoster.

Mrk. også: Anker, Kjøn 25: Naar moren var i *te'er* hos andre damer (= teselskaper).

Flertall av egennavn.

501. Et egennavn i egentlig forstand, d. e. som betegner bare et enkelt individ, kan selvfølgelig ikke forekomme i flertall. Men såsnart et egennavn antar betydning av et fellesnavn (jfr. § 473), er der intet i veien for at det kan få flertall. Dette sker

a) når det brukes om flere individer av samme navn: Norges *Olaver*, d. e. de norske konger av navnet Olav; Sveriges *Karler*; «*Grimmernes* arbeide med folkeminner og deres opfattelse av dem» (opgitt emne til en prøveforelesning):

> Lie V, 310: Jeg følte mig hemmelig sat i Klasse med en af disse *Tulle-Kristianer* og *Narre-Lorentser*, som —. | Scott, Sølvfaks 112: Omtrent paa den tid fik vi besøk av en flink jæger, som hadde en hund som het Pan. Mens jægeren og jeg hilste paa hinanden, stod begge *Paner* og gjorde det samme. | Undset, Alder 40: Hun hadde faat et underlivstilfælde nu, ovenpaa de ti smaa *Iversener*. | Wiberg, Magten 65: Alle *von der Paster* hadde været kjøbmænd. | Krag, Ada 258: Her blev Sakarias Wilde begravet, den lyseste av alle *Wilder*. | Lie, Vildfugl 22: Alle *Rosser* hadde nemlig været vindskibelige Folk. | Gran, Aandsliv III, 80: *Wergelandene* stod midt i striden — baade far og søn.

Således særlig når det betegner historiske slekter: *bourbonnerne, welferne, stuarterne, hohenzollerne, habsburgerne*, o. s. v.

b) når det betegner personer eller ting med samme egenskaper som den navnet oprinnelig tilhører. I dette tilfelle er det i virkeligheten gåt over til almindelig fellesnavn. Således: *Krøsuser*, d. e. personer like så rike som K. Kjær, Epistler I, 159: Verden vilde gaa tilgrunde av Egoisme uten *Don Quijoterne*. | Kielland III, 377: Ildrøde *Vesuver*.

Ord som bare forekommer i flertall.

502. Vi må her adskille to slag:

a) ord som betegner sammensatte gjenstander eller en samling av personer eller ting, f. eks. *benklær*, *bukser*, *innvoller*, *forfedre*, *foreldre*, *høns*, *grunker*, *låter*, *løier*, *sprinkler*, *spillopper*, *fakter*, (heste)*tømmer*. — Enkelte av disse kan dog finnes i entall: Lie V, 507: Med et hastigt Blik og *en stor Fagte*. | Friis, Lajla 20 (om en ren): Den maatte til slutning

. . . . taale at have grime og *tømme* paa sig. | Ibid. 2: Rensdyrene . . . . virrede med hornene og sled i den lange *tøm* af hvalroshud. | Hamsun, Sult 33: De vilde . . . . gjøre *en Spillop.*

b) ord som også brukes i entall, men med en annen betydning, f. eks. *klær* = klædningsstykker, mens ent. *klæde* betegner stoffet, *tøi*, eller et stykke derav: *et sort klæde, håndklæ, lommetørklæ. Kopper* som navn på en sykdom *(børnekopper, vannkopper)* eller et medikament («*Her påsettes kopper*»). — *Midler* = formue. *Stunder* = disponibel tid: *jeg har ikke stunder. Tropper* = soldater. *Penger;* ent. *penge* er nu foreldet: Lie I, 296: En havareret Galeas, der for *en ringe Penge* var kjøpt ved en Auktion. — I barnesproget *skjenner:* Scott, Kari 131: Hadde det været en av de andre, saa hadde dere faat like mange *skjender* hver! — Ellers alm. *få skjenn.*

Ord som har både entall og flertall, men som i visse tilfelle brukes i entall med flertalls betydning.

503. Følgende målsord av felleskjønn brukes uforandret efter et tallord eller tellende adjektiv: *finger, fot, alen, meter, mil, liter, øre, skilling, mark, daler*, f. eks. *2 finger bred, 3 fot lang, 4 alen høi, 5 meter dyp, 6 mil lang, 5 liter melk, det koster 10 øre, 5 daler, 3 mark og 20 skilling.* Så også *mann* i bet. soldat, sjømann eller arbeider: *en hær på 100 000 mann, skibet har en besetning på 20 mann, fabrikken beskjeftiger 100 mann.*

Derimot *ører* om enkelte øre-stykker eller kobberpenger: Kjølstad, Gutter 35: Alle de *ører* det fandtes raad at tigge ut av mors pung. | Likeså *skillinger:* Hilditch, Rømlinger 13: Til denslags brukte de alle de *skillinger* de kunde komme over. Undertiden finnes også *alner:* B. B. I, 392: Her ligger ænnu sneen tre *alner* høj.

Anm. 1. Denne bruk av entallsformen er uten tvil kommet inn fra tysk. Dette synes å fremgå av at likesom i tysk alle målsord som ender på *-e*, danner undtak: *2 tommer, 3 flasker øl, 4 skjepper salt, 5 tønner poteter, 6 kroner.* Desuten gjelder det bare de ovenfor nevnte ord (og slike fremmedord som *gram, hekto, kilo, ar,* som overhodet ikke har nogen norsk flertallsform), mens ord som *favn, fjerding, minutt, sekund, bok, tylvt,* foruten alle uegentlige målsord (ujusterte mål) får flertallsendelse også efter tallord: *2 kopper kaffe, 3 portioner biff, 4 tallerkener suppe, 3 skjeer* *fløte, 6 kurver kull.* Så også alle militære inndelingsord som: *divisjon, korps, regiment, bataljon, kompani, pelonton.*

Anm. 2. At målsordene *kvart, kvarter, lodd, pund, dusin, snes, ark, ris, glass, mål* også er uforandret efter et tallord, spiller ingen rolle, da de som intetkjønnsord overhodet ikke får nogen endelse i flertall.

504. En hel del dyre- og plantenavn brukes ofte uforandret i flertall, især når man mere tenker på arten, eller ialfall på en samlet flokk, enn på de enkelte individer, f. eks.

> Singdahlsen, Rettens 128: En kunde støte paa slag efter *bjørn.* | Hilditch, Røml. 95: Nu løper *renen* i flokker paa bare nogen faa —. | Nansen, Tåkeh. 409: Novaja Semljas vestkyst, hvor det var *hvalross* og *sæl* i overflod. | Kinck, Emigranter 174: Hvad der fandtes av *hest,* blev tinget. | Lie, Marja. 42: Her er meget *Ulv* iaar. | Haukland, Vildmarkens 142: I flere aar havde vestenfjeldene været næsten fri for *ulv.* | Mork, Dyr J. 61: I skogene lusket *elg* og *bjørn.* | Ibid. 11: Saa inderlig vakkert det brukte være paa Rabben naar hun melket *gjeit* der om høsten. | Krogvig, Fra det nationale gjennembruds tid 14: Da kunde den ta med sig saa mange *orm* den vilde til følge. | Prydz, Torbjørn 185: En klynge *sjøfugl.* | Ibid. 302: Hvite og blaa *sommerfugl.* | Scott, Hest 132: Og nede i stranden sad *edderfuglen* og *kjelden* som hvide pletter paa de graa stene. | Id., Jernbyrden 160: *Ærfugl* og *maake* laa stille og ruget. | Normann, Eiler 19: *Maase* og *terne* fulgte dem, hvor de snudde sig . . . . *Kjeld* trippet pipende mellem tuerne . . . . *skarv* strakte hals . . . men *alke* og *teiste* forlot alt og lettet i flok. | Nansen, Frilufts. 152: Vi hadde vært efter *rype* op i fjellet. | Scott, Jernbyrden 186: Her krøp bare nogen *maur* mellem straaene. | Lie IV, 367: Langs Skjæret sidder *Skarven* svart paa Rad og kiger efter *Seien.* | Kielland, I, 49: Naar man saa alle de travle Skikkelser . . . . lignede de *Fisk* i Akvarium. | Nansen, Frilufts. 206: I lange, dype høler, der *storfisken* står. | Scott, Spøker 7: En gik likesom paa havets bund mellem gjenfærd av *hval* og *blæksprut* og *hai.* | Nansen, Frilufts. 205: Der går stor *ørret* op den elven. | Singdahlsen, Rettens 110: Saa strøk han ut i haven og plukket grøn *mark* av kaalbladene. | Normann, Riket 105: Andægtig vandret de stien mellem hvitstammet *bjørk* og nikkende blommer. | Scott, Kari 18: Med det gule haar fuldt av *barnaal* og *kvist.* | Scott, Spøker 6: Paa knauserne grodde *vildeple* og *nypetorn.*

Likeså ofte *sten:*

> Elster, Ildliljen 62: Der gik en liten brunblank bæk i en smal kløft mellem diger *sten* og gamle mosete almetrær. | Grever, Sydhavet 26: Det blev kastet med *smaasten.*

Undertiden også når der nevnes et bestemt antall individer:

> Nansen, Sibirien 126: På en månet hadde han fått *18 isbjørn.* | Ibid. 62: Siste vinteren hadde han fått *36 hvitrev.* | Scott, Hest 83: I fiskekummen gik alt et halvt snes stor pen *rødtorsk,* to tre *sei* og en del hyser. | Krag, Fortæll. II, 42: Det hjalp os til et halvt Snes gode *Ørret.* | Nansen, Frilufts. 114: En sei fik vi også og to store *torsk.*

Sprogbruken er dog ikke fast. Jfr.:

> Kielland I, 423: *Stæren* reiste sig i sorte Masser og brød op, *Viberne* fulgte efter; *Storkene* skruede sig parvis høit op i Luften. | Olsen, Jenisei 66: En stor koloni av *kaier* og *graatrost.* Flokke av *stær* . . . . *Lærker, træpiplærker, erler og gulspurv* sang sine velkjendte strofer. | Kielland I, 424: Reisefeberen greb i den Grad om sig, at endogsaa *Svalerne og Gjøgen* maatte avsted. | Olsen, Jenisei 198: Disse sojoter . . . holder ikke *ren,* men —. | Ibid. 188: Disse sojoter hadde ikke *rener,* men —. | Ibid. 182: Saa var der en masse *traner* og sort *stork.*

Også om nasjoner: Hvad gjør ikke *tysken* for penger? Hjermann, Kamerater 2: Mer end éngang fik *engelskmanden* kjende hvinet av kulerne.

Genitiv.

505. Genitiv dannes både i entall og flertall både i bestemt og ubestemt form, såvel av felleskjønnsord som intetkjønnsord, ved endelsen *-s*: *mann* — *manns, mannen* — *mannens, menn* — *menns, mennene* — *mennenes; ord* — *ords, ordet ordets, ordene* — *ordenes.*

Anm. 1. Hvis substantivet ender på *-s* i nevneformen, tilføies enten *-es* eller *'s*: *hus* — *huses, hus's; Hans Hanses, Hans's.*

Anm. 2. Genitivendelsen mangler stundom foran *skyld* i uttrykket *for skyld.* Således alltid i uttrykket *for moro skyld* og, ialfall i uttalen, i *for skam(s) skyld.*

506. Levning av den gamle bøining i bestemt form entall av både substantivet og artiklen finnes ennu i nogen få ord som *dødsens*, *gudsens*, *havsens*, *landsens*, *livsens*, *årsens* og det nydannede *verdsens*, samt av nogen opr. svake intetkjønnsord, som ikke hadde nogen særskilt endelse i genitiv: *hjertens*, *øiens*, *ørens*:

> Elster, Landeveien 110: Altid gik hun i slik *dødsens* angst. | Lie V, 183: Optat som hun var . . . . eiede hun ingen anden *Gudsens* Tid længere end —. | Id. IV, 515: Man tar ægte *Landsens* Sportsdragt paa i sligt Veir. | Scott, Sølvfaks 108: Pan og Nini blev *hjertens* venner.

Mindre riktig Bojer, Historier 44: Fulde var de alle, og holdt et *syndsens* leven.

En dobbelt genitiv foreligger i *natters*, hvor *-s* er føiet til den gamle genitiv på *-ar: náttar* + *s:* Hamsun, Sult 158: Midt paa *Natters* Tide. | Id., Glæde 182: Fjorden den var ikke god mangen *Natters* Tide. | Braaten, Hjulene 114: Hvad gjør du her ved *natters* tider?

Anm. Om forstenede levninger av oprindelige genitiver på *-ar*, *-u*, *-a*. f. eks. *giftermål*, *kirkesogn*, *dragehode*, *øiesten*, *til hånde* o. s. v., se Falk & Torp, § 34.

507. Undertiden føies genitivendelsen til siste ord i en hel gruppe, mens den egentlig bare hører til ett av de foregående ord: Nansen, Tåkeh. 497: Helt siden den bekjendte *Matthaeus av Paris's* reise til Norge. | Ibsen V, 260: For *Gud i himmelens* skyld. | Collin, Verdenskr. 35: Spartanerne brøt den (traktaten), tvertimot *den ene av sine to kongers* raad. | Schnitler, Slegten 447: I universitetets første aar blev [der] klaget bittert av professorene over *mange av studentenes* daarlige latin. | Verdens Gang 1903, nr. 216: Men det har vi sagt . . ., at Forhandlingerne om Konsulatsagen nu i *Mænd som Hagerups* Hænder vilde være —. Anderledes er å opfatte: Collin, Verdenskr. 23: *Tusener av dræpte menneskers* blod (= Mange tusen drepte menneskers blod). | Elster, I Lære 39: Dobbelt døre, som førte ind til *hver av advokaternes* egne rum (= alle advokatenes).

Undertiden hører genitivendelsen til to sideordnede ord, men settes bare ved det siste: Benneche, Villenskov 2: Bidt af frost og slidt af storm i *høst og vinters* lange nætter. | Ibid. 155: Bare *ve og sorgs* saare hulk. | Dødsanmeldelse, Morgbl. 1895, nr. 720: Paa hans *Hustru og Børns* samt egne vegne. | Lie III, 630: For *Barn og Slægtninge og Skandales* Skyld. | Frich, Polarnatten 97: Den er *den ensomme og forlattes* gud. — Ved apposisjon får dels begge ledd, dels bare apposisjonen genitivendelse: Krag, Ada 97: Wilde svared med en Tale for Carsten som sin gamle *Ven*, Oberst Alf *Stahls* Søn (eller: sin gamle *Vens*, Oberst Alf *Stahls*, Søn). | Collin, Samtiden 1913, 220: Polyb, som . . . . hadde set sit *fædrelands*, *det achæiske forbunds*, fald.

Dativ.

508. En forstenet dativ forekommer i flere uttrykk efter en preposisjon: *av dage*, *av gårde*, *for fote*, *i drømme*, *i live*, *i tide*, *med rette*, *på tide*, *på veie*. Slike forbindelser skrives også i ett ord (se Falk & Torp § 23). En gammel dativ flertall finnes ennu i uttrykket *i løndom* og i adverbene *fordum*, *imellem*, *stundom*.

Bruken av substantivet.

509. Substantivet kan brukes både som *overledd*, *adledd* og *underledd*.

Som overledd.

510. Som overledd brukes i almindelighet bare nevneformen, nemlig:

1) som *subjekt*: *solen skinner*;

2) som *hovedobjekt*,

  a) for et verbum: *han drepte bjørnen*,
  b) for et adjektiv: *han er sproget mektig*, se foran § 174.
  b) for en preposisjon: *han ligger i sengen*, se foran § 174.

3) som *to-leddet objekt: han kalte mannen en tyv*, se foran § 160, sl., 4) som *biobjekt: han gav gutten en bok.*

511. I det gamle sprog styrte preposisjonen *til* genitiv, og da kunde altså også genitiv stå som overledd. Herav finnes ennu mange levninger, men i de fleste tilfelle skrives nu preposisjonen og genitiven i ett ord og blir da et adverb, altså underledd, f. eks. *tilbords, tilfots, tilsengs.* Undertiden skrives dog to ord[1]:

> Bojer, Troens 77: Og saaledes drive teglværket *til auktions.* | Ibid, 83: Om det trods alt skulde bære *til forhørs.* | Aanrud, Fortæll. I, 159: De skulde *til ligfærds.* | Ibid. 128: Alt som sker *til skades.* | Bojer, Folketog 19: Da han . . . . kaldte Hegge for en kæltring og en bedrager, skød denne *til vidnes* og gik. | Lie, Overmagt 67: De skal ikke være Morbror *til Viljes* i dette.

Uttrykket *spise aftens* står vel eg. for *spise til aftens:*

> Lie, Lykke 118: Ganske alene hadde hun *spist aftens.* | Scott, Kari 18: De hadde *spist aftens* for længe siden. | Elster, I Lære 52: Nu skulde de *spise aftens.* | Ibid. 18: Frokost og *aftens* skulde han spise i huset.

Eller det står muligens for *aftensmat,* jfr. følg.:

> Benneche, Villenskov 46: *Efter aftens* sad de unge piger —. | Dal, To mennesker 12: De læste spansk sammen de to *efter aftens.* | Ring, Veien 77: *Efter aftens* kom haandverkere og butikfolk ut. | Ibid. 269: *Efter aftens* bad doktoren hende spille.

En ellipse foreligger vel også i uttrykk som følg., idet et ord som *familie* eller *hjem* kan være underforstått:

> Lie II, 428: Han var ræd for at jeg skulde gaa til *Kanonerens.* | Id., I, 337: De unge Becks — som de hed i Modsætning til *Lodsoldermandens.* | Id. II. 461: Derude hos *Blikkenslagerens* i det lille Hus. | Kielland I, 21: *Sorenskriverens* var de samme. | Ibid 381: *Statsraadens* var ellers uhyre fine paa det.

Mrk. Lie V, 64: Om hun kunde komme og omsy Moderens gamle grønne *Silkes* til Balkjole for hende (for silkes kjole?).

Som adledd.

512. Som adledd brukes substantivet både i nevneformen og i genitiv.

---

[1] Ifølge de nye rettskrivningsregler skal slike forbindelser nu skrives i to ord: *til bords,* o. s. v.

Nevneformen som adledd.

513. Vi har her først tilfelle som *søndag morgen*, *januar måned*, hvor *søndag* og *januar* svarer på spørsmålet: *hvilken morgen? hvilken måned?* og følgelig står i adleddsforhold til *morgen* og *måned*. På lignende måte: Riverton, Morderen 5: Det var en *mai* eftermiddag. | Lie III, 517: En ordentlig *Oktober* Kuling. —

Her brukes dog ofte sammensett: *en aprilmorgen*, *en juninatt*, eller med første ledd i genitiv: *en søndagsmorgen*, *en torsdagskveld*. — Flere eks. på nevneformen som adledd er:

> Harbitz, Alexandra 48: Dette var jo ikke meget at begynde et *Robinson Crusoe liv* med. | Ring, Kulden 12: Og Fredrik Pentz vil smile sit *Don Juan smil*. | Garborg, Gaaden 138: Aa, en slik *Kristiania Decemberdag!* | Lie V, 130: Bedstefar traskede i de *patent Støvler*. | Singdahlsen, Rettens 39: En *skarve vei*. | Lie, V, 58: De *fille* to, tre *Kronerne*. | Scott, Hest 152: Med den *læ række* under vandet og *lo bardun* spændt som en buestreng.

Undertiden settes bindestrek mellem de to substantiver: Christensen, Liv 125: Da Hans kom hjem til sit *Pilestrædeværelse*. | Ibid.: En ganske rummelig *Europa-tur*. | Falkberget, Helleristninger 66: Værste fantefølget var vel *Oluf-følget*. — Eller sammensett: Zwilgm., Anniken 14: Prestefruen sat . . . og stoppet sine *guttestrømper* (d. e. sine gutters strømper). —

514. Videre må hertil regnes titler foran et egennavn: *Skredder Olsen*, idet *skredder* her forteller os *hvilken* Olsen; *kaptein* Hansen. Tidligere blev titlen ofte satt efter navnet: *Håkon jarl*, *Skule jarl*, *Sverre prest;* også et økenavn: *Inge Krokryg*, *Øivind skaldespiller;* herav ennu: *Sivert posekikker*, *Hans grenader*. Så også ved gårdsnavn: Benneche, Villenskov 98: *Senum gaard*. —

Den tilføiede titel eller økenavnet gjør her samme tjeneste som et familienavn, likesom jo også mange familienavn virkeer opstått på den måten. Også familienavn må derfor regnes som adledd til døpenavnet: Hans *Olsen*, Hans *Hansen*. Her forteller nemlig *Olsen* og *Hansen* hvilken *Hans* som menes. — Undertiden kan dog døpenavnet bli adledd til familienavnet, men må da få sterkt trykk: *Hans* Olsen til forskjell fra f. eks. *Peter* Olsen. Derfor settes i alfabetiske navnefortegnelser gjerne familienavnet først og døpenavnet efter: *Olsen, Hans; Olsen, Peter.*

515. Et substantiv som apposisjon eller predikativ kan sies å stå som fjernere adledd til det substantiv det forklarer: *Kristiania, hovedstaden i Norge* er d. s. s. Kr. *som er hovedstaden* i N., og dette fremkaller igjen forestillingen: *Hovedstaden Kristiania.*

516. Hyppig føies et substantiv i nevneform som adledd til et mengdesord for å betegne arten, f. eks. *en tønne rug, et pund kaffe, et glass øl, en mengde mennesker.* Opr. stod her adleddet i genitiv: oldn. *fjǫldi manna:*

> Lie V, 200: Et vakkert Stykke *Arbeide.* | Id. II, 390: Hendes *Smule Sol* i Livet. | Ansteinsson, T. T. 1913, nr. 60: Jeg kunde ikke et *kvækk italiensk.* | Singdahlsen, Rettens 9: Der var en aapen *flek lyngmark* her.

Mrk. særlig efter *meget, litet, litt:*

> Singdahlsen, Rettens 125: Der er kanske *meget ryper* derborte. | Scott, Jernbyrden 241: Han dyrket saa *meget poteter.* | Lie I, 312: Han søgte *lidet Omgang* med de andre Skippere. | B. Lie, T. T. 1903, nr. 269: *Litet ryper* har her været. | Lie II, 234: *Litet Stunder* havde vi til at se efter. | Id. III, 183: En maa jo sørge for *lidt Kræfter.*

Så også Nansen, Frilufts. 200: De hadde ikke fått *større fisk,* d. e. ikke stort fisk.

Anm. Ved første øiekast kunde det synes som om i de ovfr. nevnte eksempler mengdesordet *tønne, pund, glass, mengde, smule, kvekk, flekk, meget, litet, litt* bestemmer det følgende artsnavn og derfor er adledd til dette. Således opfattes også forholdet av enkelte (se Ragnvald Iversen, Syntaksen i Tromsø bymaal, s. 14). Man kunde mene at når f. eks i *tolv skjorter, tyve egg tolv* og *tyve* er adledd til *skjorter* og *egg,* så må i *et dusin skjorter* og *et snes egg* også *dusin* og *snes* være adledd til de samme, eftersom betydningen er den samme. Men man glemmer da at *tolv* og *tyve* ikke er substantiver, men tallord, som svarer på spørsmålet: *hvor mange skjorter og egg?* mens *dusin* og *snes* er substantiver. I forbindelser som *en tønne rug,* et *pund kaffe* o. s. v. er det jo nettop artsnavnene *rug* og *kaffe* som svarer på spørsmålet *hvad slags tønne (pund)?*; mens de samme forbindelser ikke kan sies å svare på spørsmålet *hvad slags rug (kaffe)?* Det er også å merke at det istfr. en *tønne rug,* en *mengde mennesker* o. lign. kan hete en *rugtønne,* en *menneskemengde,* likesom det heter et *trehus,* d. e. et *hus av tre* . — Derimot står *endel* (skrevet i ett ord) og *par* på overgang til determinativ (= nogen) og tallord (= to), f. eks. Lie II. 531: Paa Torvet stod *endel ledige Kræfter.* | Ibid. 537: Hun maatte være dernede *disse Par Nætter.* — Mrk. også at *disse* her retter sig efter *nætter* ikke efter *par* (= disse to n.); se ndfr. § 695.

517. Endelig må her også nevnes nevneformen som første sammensetningsledd, især av ord som bet. et stoff: *et trehus, en stenmur;* men også av andre: *kaffetid, frokosthvil, bygård, landmann, sjøreise.* Meget sjelden, og unorsk, har i slike sammensett første ledd flertallsform, f. eks. *blomsterhandel*, som visstnok er å opfatte som *handel med blomster*, og neppe kommer av den gamle entallsform, gl. dansk *et blomster*, oldn. *blómstr.* Likeledes finnes undertiden *tægerfletning*, bedre *tågfletning.* Anderledes er å opfatte navn på kort: *ruter-ess, hjerter-konge, spar-dame*, idet flertallsformen er det stående navn på vedkommende farve; derfor heter det også *en ruter, en hjerter, en spar.* —

Genitiv som adledd.

518. Et substantiv i genitiv brukes hyppig som adledd

1) som nærmere bestemmelse til et overledd: *guttens far, Norges rike, en mils vei.* — Se nærmere herom foran §§ 219 —225,

2) som første sammensetnings-ledd: *en mannsdrakt, eftermiddagssol, kveldsmat.* I mange tilfelle ender første ledd pa *-e*, som er en levning av en gammel genitiv-endelse: *manneben* (oldn. mannabein).

Som underledd.

519. Som underledd brukes likeledes både nevneformen og genitiv.

Nevneformen som underledd.

520. Nevneformen står hyppig som *steds-, tids-, måls-* og *måtesbestemmelse: En del furutrær vokste enkelte steder.* | *De kan være kommet landeveien, men stundom også sjøveien;* se foran § 206, 2. *Han kom en lørdagskveld.* | *Hun gikk time efter time utenfor;* se foran §§ 210, 2; 211, 2. — *Han stusset naturlig en smule.* | *Han var ikke et hår bedre.* | *En mil ute i havet;* se foran § 212. — *Han gikk skritt for skritt;* se foran § 213, 2. —

Mrk. også: Benneche, Villenskov 70: Portvinen var *fanden* saa god. | Kielland III, 119: Gjør som jeg! — bryd jer *Fanden* om Byen og Bysnak. | Hamsun, Grøde II, 16: Hun graat naturligvis bent ut og brydde sig *Fan* om at han var en Motstander av Graat. | Lie III, 605: Han maatte være *knusk*, *knusk* tør.

521. Hertil må også regnes substantivet som første ledd i et sammensatt adjektiv. Dette første ledd betegner da:

1) en *stedsbestemmelse: himmelsendt* = sendt fra h., *himmelvendt* = vendt mot h., *jordbunden* = bundet til j., *sjøsterk* = sterk på s. — Andersen, Bispesønnen 111: *Kirkeviet* (= viet i k.). | Id., Gamle Folk 79: *Bykjøbt* tøi (= kjøpt i b.).

2) en *tidsbestemmelse:* Benneche, Fleming 21: Der var *morgensvalt* derinde. | Ibid.: Et *sommersmalt* elveleie. | Kielland III, 120: Det *aftenblanke* Vand.

3) *årsak:* Bojer, Lea 172: Ørreten hoppede i det *solglitrende* vand.

4) *forskjellige forhold:*

> Lie, Ulrichs 69: Unge, *vandkjæmmede* Tjenestepiger. | Andersen, Bispesønnen 97: De flate, *sjøslitte* holmer. | Ibid.: I solnedgangens *glødfyldte* dis. | Collin, Samtiden 1913, 220: Hvert folk hadde sin *skjæbnebestemte* tur til at være ved magten. | Bojer, Folketog 58: Ikke bestille det *gudskabte* gran. | Andersen, Bispesønnen 62: Den lave, *røkgrumsede* himmel. | Collin, T. T. 1913, nr. 67: *Kloroformbedøvende* kirurgi. | Lie, Lykke 6: En . . . *pelsklædd* herre. | Ibid 7: *Snipkjoleklædd.* | Ibid. 8: *Silkebetrukket* — *sølvbeslaat.* | Ibid. 9: *Silkeraslende.* | Andersen, Gamle Folk 83: Tre sortlakerte, *skindtrukne* karmstole. | Ibid. 126: Inderens *lærbrune* hud. | Raabye, Storbaaten 5: Han var saa braasint, han Ingvald, rent *lynsint.* | Lieblein, Bedre 127: De meget smaa Mænd med de *lydvare* Øren. | Raabye, Storbaaten 5: Hun var . . . . *fingersterk* som en gutunge. | Undset, Alder 25: *Bygmesterflotte* spir og altaner. | Naturen 1894, 258: *Marvkløvede* ben (d. e. kløvet for marvens skyld).

Genitiv som underledd.

522. En genitiv står ofte som en nærmere bestemmelse til et adledd eller annet underledd:

> Scott, Aftp. 1918, nr. 61: Der gik han nu *mutters* alene. | H. Lie, T. T. 1917, nr 143: Høie og bratte aakerreiner, hvor tykengen vokste *unders* frodig. | Und-

set, Vaaren 29: Han var *dødsens* angst. | Raabye, Storbaaten 33: *Hjertens* god og snil. | Kielland I, 121: Morten Garmann havde Ord for at være en *hjertens* godmodig Fyr. | Lie III, 8: Der var helt igjennem *Landsens* tarveligt. | Ibid. 26: Han var nu saadan *Landsens* uerfaren og god af sig. | Hamsun, Lynge 172: Han elsked hende *Herrens* meget. | Id., Ny J. 211: Det er *djævels* godt gjort. | Id., Segelfoss I, 131: Var det ikke allerede *Pokkers* gjort at begynde dette Hotel med to tomme Hænder? | Lie III, 473: Og saa *Helvedes* ugentlemansmæssig udannet som det høres. | Raabye, Storbaaten 33: Hun sov saa *hjertens* trygt og godt.

523. Som tidsbestemmelse, men bare som annet ledd i et sammensett: *Sommerdags lå uren grå og lydløs;* se foran § 210, 3.

Anm. Sammensett med *steds* finnes undertiden skrevet i to ord. Man bør dog helst skrive enten *ingensteds*, *nogensteds* eller *intet sted*, *noget sted*.

XIII. Pronomenene.

524. Angående definisjonen av dette begrep og forskjellen mellem pronomener og determinativer henvises til §§ 235—242.

525. De ord som jeg regner til pronomenene, opstilles i de almindelige grammatikker i forskjellige grupper som *personlige*, *relative*, *spørrende* og *ubestemte*. Men denne inndeling synes å være bygget på forskjellige inndelingsprinsipper.

Spør vi for det første hvorfor *jeg*, *du*, *han* o. s. v. kalles personlige pronomener, så er det vanskelig å gi et tilfredsstillende svar. Er det fordi de betegner *personer*, d. e. mennesker? Et sådant svar vilde ikke være fyldestgjørende, for de fleste andre pronomener som *hvem*, *man*, foruten flere av de andre ord grammatikken kaller pronomener, men som jeg kaller determinativer, som *denne*, *hin*, *nogen*, *hver* o. fl., kan jo også betegne personer i bet. mennesker. Dessuten regner disse samme grammatikker trykkløst *den*, *det*, *de* til de personlige pronomener, endog når de betegner ikke-personer.

Eller er det fordi *jeg*, *du*, *han* betegner de tre grammattiske personer? Isåfall er det ikke lett å innse hvorfor *hvem*, *man*, *denne* o. fl. utelukkes, for de betegner jo likesom *han* og *hun* også den grammattiske 3dje person; for ikke å nevne *som* og *der*, som jo kan betegne alle tre personer. —

Omvendt kan jo *jeg* og *du* også brukes om ikke-personer, nemlig i allegorisk stil, hvor både dyr og ting ofte optrer som talende og tiltalte. Likeledes brukes i dagligdags sprog ofte *han* og *hun* om dyr og ting, f. eks. *han* om en hest eller hund, *hun* om et skib.

I sin lille artikkel «Hvad er et pronomen?» (optrykt i *Maal og Minne*, 1913, s. 117 fg.) kommer lektor *J. E. Thaasen* til det resultat at bare *jeg* og *du* bør kalles personlige pronomener: «Idet *jeg* og *du* betegner det umiddelbare forhold: *jeg* til talen (som den talende), *du* til den talende (som tiltalt) forstaaes indholdet av *jeg* og *du* i ethvert tilfælde av talen og henvendelsen selv, og intet navn er fornødent til forstaaelsen.» Men det samme kan sies om *man*. Her behøves heller ikke noget navn eller noget annet substantiv til forståelsen. Thaasen er her ubevisst bundet av den latinske grammatikk. Latin kjenner ikke noget «personlig» pronomen for 3dje person, og derfor vil heller ikke han anerkjenne noget. Da senere de nyere sprog utviklet et trykkløst pronomen for 3dje person, som egentlig var det «demonstrative», stillet man dette sammen med *jeg* og *du* uten å betenke at der var andre pronomener som også betegnet 3dje person, og at på den annen side *han* og *hun* kan få trykk og derved «demonstrativ» betydning *(han der, hun der)*.

526. Ikke bedre går det om vi sammenligner de «personlige» pronomener med de «ubestemte». Når f. eks. *man* kalles ubestemt pronomen i motsetning til *jeg*, *du*, så må det vel være fordi det ikke betegner en enkelt bestemt eller enkelte bestemte personer. Men det samme er undertiden tilfelle med *du* og fl. *vi* og *I*. Sier jeg *Våkn op, du som sover!* så tiltaler jeg ikke en enkelt bestemt person. Jeg kunde likeså godt si: *Våkn op, I som sover!* eller — *alle som sover!* eller — *hver den som sover!* Fremdeles, i et uttrykk som *Vi lever ikke for å spise* betyr jo *vi* akkurat det samme som *man*, og fl. *de* brukes jo meget hyppig med ubestemt betydning: *de sier* = *man sier*. Virkelig bestemt betydning har bare *jeg*, *han* og *hun*, idet *jeg* alltid betyr den talende, hvem det så er, og *han* og *hun* de nettop nevnte av 3dje person, men de kan ikke derfor kalles personlige mere enn f. eks. *som*, som har en likeså bestemt betydning.

527. Saken er den at det går ikke an å inndele pronomenene mere enn andre ord efter betydningen, da denne ofte veksler. Heller ikke er dette prinsipp gjennemført for pronomenenes vedkommende. Et pronomen som *hverandre* er likeså «personlig» som *mig* og *dig*, men det har fått et nytt navn fordi det viser tilbake på subjektet. Det samme er tilfellet med *sig*, som jo hvad betydning angår ikke kan skilles fra *mig* og *dig*. Men her er et nytt inndelingsprinsipp bragt i anvendelse, nemlig den syntaktiske bruk. Det samme er tilfellet med *som* og *der*. Alle disse viser jo tilbake på et foregående ord, og har fått navn derefter, mens betydningen er satt fullstendig ut av betraktning. Men også *han*, *hun* og *de* viser jo tilbake på et foregående ord. Så der er ingen konsekvens i den almindelige inndeling. Både betydning og bruk spiller naturligvis en stor rolle ved disse som ved alle andre ord, men de egner sig ikke som inndelingsgrunn. De må komme som en forklaring av hvert enkelt pronomen. Den eneste inndeling som kan gjøres konsekvent, er derfor den som er bygget på det *formelle*. —

Pronomenene vil derfor her bare bli inndelt i *bøiede*, d. e. som adskiller subjekts- og objektsform, og *ubøiede*, og under hvert enkelt vil der da bli gjort rede for *bruk* og *betydning*, — Enkelte av dem har også en særskilt genitiv, men det spiller ingen rolle for inndelingen.

De bøiede pronomener.

Former.

528. Disse kan opstilles på følgende måte:

		Entall	Flertall
1. pers.	Subjektsform	*jeg*	*vi*
	Objektsform	*mig*	*oss*
2. pers.	Subj.form	*du*	*I*, *De*, *dere*
	Obj.form	*dig*	*eder*, *Dem*, *dere*
3. pers.	Subj.form	*han*, *hun*	*de*
	Obj.form	*ham*, *henne*	*dem*
	Genitiv	*hans*, *hennes*	*deres*

529. Om disses ***lydform*** er å merke:

1) *jeg, mig, dig* uttales i trykksterk stilling *(jæi, mæi, dæi).* Også i trykksvak stilling har de, især i lesning og omhyggelig tale, diftongisk vokal, om enn noget forkortet *(jĕi, mĕi, dĕi),* men i hurtig, utvungen dagligtale blir de ofte monoftongiske. Dette er især tilfelle med *jeg*, som da i stilling foran verbet lyder *(jĕ)*, efter verbet *(jə)*, f. eks. *jeg har (jĕ 'ha:r), har jeg ('ha:r jə).* De to andre er mer tilbøielige til å beholde den diftongiske uttale, især *dig*, men i meget hurtig tale kan de dog lyde *(mə, də): her setter jeg mig (hæ:r 'set:ər jə mə), det tenkte jeg mig (de: `teŋtə jə mə).* Grunnen til at *dig* mindre ofte lyder *(də)*, er rimeligvis at det da vilde falle sammen med trykkløst *det.* En setning som *('set: də 'dæ:r)* kan bety både *sett dig der* og *sett det der*, og i første betydning foretrekkes da *('set: dĕi 'dæ:r).* Således nødvendigvis i et uttrykk som: *din erfaring sier dig det (— `si:ər dĕi də).*

2) *oss* lyder alm. *(ɔs:)*, trykkløst *(ɔs)*, men en svekket form av det forekommer i *bevars*, også skrevet *bevares* eller *bevar's*, for *(Gud) bevare oss:* Lie III, 91: I det andet Punkt . . . . var han jo vistnok enig med Fogden og Ma *bevar's.*

3) *han* og *ham* beholder som regel sin fulle form undtagen i meget hurtig dagligtale, hvor de i trykkløs stilling efter verbet eller en preposisjon svekkes til *(n): hvad sa han? (va `sa:n), nu kommer han (nu: 'kɔm:əṛṇ), har du sett ham? (ha:r du 'set:n), hvordan står det til med ham? (vordan stɔ:r də 'til: men)*, tildels også som subjekt foran verbet i leddsetninger efter en konjunksjon eller spørrepartikkel: *hvis han vil (vis n 'vil:), spør om han kommer (spør: om n 'kɔm:ər).* Av et sådant svekket *(sa:n)* for *sa han* er rimeligvis fremgått interjeksjonen *san* i *pytt san! hei san!:* B. B. V, 413: Jo, pytt, *sa'n.*

4) *De, de* lyder *(di:)*, trykkløst *(di)* eller efter *r* i meget hurtig tale bare *(ĭ): hvor skal De hen? (vo:r skal 'di: hen)* eller *('vo:r skal dĭ 'hen:): har De tid (ha:r dĭ 'ti:d)* eller *(ha:r ĭ tid).* Dette trykkløse *(ĭ)* har derfor intet med pron. *I* å gjøre.

5) i de øvrige er der bare en kvantitativ, men ingen kvalitativ forskjell mellem trykksterk og trykkløs form *(vi: — vĭ; i: — ĭ; e:dər — edər; de:rə — derə; hun: — hun; `hen:ə — henə)* uten forsåvidt det sistnevnte i trykkløs stilling mister det sammensatte tonelag, og *dem* i hurtig tale kan bli til *(dəm).*

Bruk.

530. De bøiede pronomener brukes i subjekts- og objektsformen som overledd, i genitiv som adledd.

531. *Jeg* betyr alltid den i øieblikket talende, likesom *du* betyr den i øieblikket tiltalte. Der er allikevel en betydelig forskjell mellem dem. Der kan nemlig aldri herske tvil om hvem som i øieblikket er den talende. *Jeg* kan derfor visstnok til forskjellige tider representere forskjellige talende, og ethvert vesen som kan tenkes nogen gang å optre som talende, kan således representeres ved *jeg*; men det kan aldri være mere enn én ad gangen, og der kan aldri opstå tvil om hvem denne ene er.[1] *Du* derimot brukes ofte retorisk som tiltale til mange på en gang. *Du skal ikke slå ihjel* gjelder ikke bare den som tilfeldigvis hører eller leser dette bud, men alle mennesker. Der kunde likeså godt stå: *I skal ikke slå ihjel* eller endog *Man skal ikke slå ihjel*, jfr. *man skal ikke skue hunden på hårene.* Det har med andre ord foruten betydningen av den *tiltalte* også kollektiv betydning, hvad *jeg* aldri kan ha. Dette er især tilfelle i det religiøse og poetiske sprog, f. eks. B. B. I, 24: Har *du* hørt, hvad svensken siger, *unge norske mann?* — Bjørnson tiltaler her i virkeligheten *alle* unge norske menn. Det er ikke ganske det samme, når han synger: «*Jeg* vil verge mit land!» Visstnok tør vi anta at mange med ham vil istemme det samme, men likeså sikkert er det at mange ikke er med på det, og at det for mange er en tom frase, så tilslutt betyr *jeg* her ingen annen enn de enkelte som er enige deri. Hertil kommer at *du* langt hyppigere enn *jeg* brukes allegorisk, f. eks. B. B. I, 133: Trefarvde, rene flag, *du* er vor vundne norske sag. | Ibid. 146: Jeg føler mig frarevet *dig*, *du* harmoniens magt i altet. — Sjelden finnes *mig* brukt som «etisk dativ»: B. B. IV, 340: Kom *mig* ikke med historier nu!

---

[1] Selvfølgelig er der på jorden samtidig en utallig mengde mennesker som er «talende», og forsåvidt er samtidig en mengde «*jeg*'er» i virksomhet. Og endog i en og samme forsamling kan mange samtidig si *jeg*, men hvert enkelt av alle disse «*jeg*'er» representerer bare én person, og derfor blir det allikevel riktig å si at *jeg* i øieblikket bare representerer en eneste person, nemlig den talende.

532. *Vi* er strengt tatt ikke flertall av *jeg* på samme måte som *I* eller *dere* er flertall av *du.* — Visstnok kan der være flere «talende», likesom der kan være flere «tiltalte». Men mens *I* og *dere* er = *du* + *du* + *du* . . . . + *du*, så er ikke *vi* = *jeg* + *jeg* + *jeg* + ... + *jeg*, men *jeg* + flere andre, som gjerne kan være *du* + *han* + *hun* etc. *Vi* kan derfor ha forskjellige betydninger, f. eks. 1) *jeg* + *du: Vil du som jeg, så går vi* (= du og jeg) *hjem;* 2) *jeg* + *I, dere: Vil dere som jeg, så går vi* (= dere og jeg) *hjem*; 3) *jeg* + *han: Han foreslog for mig at vi* (= han og jeg) *skulde gå hjem;* 4) *jeg* + *hun* og 5) *jeg* + *de: Jeg ropte til dem at vi* (de og jeg) *måtte skynde oss.*

Det eneste tilfelle da *vi (oss)* kunde sies å være flertall av *jeg*, er den såkalte pluralis majestatis: «*Vi* Håkon gjør vitterlig», da dette ikke betyr *jeg* + en eller flere andre, men bare *jeg*. Det blir allikevel bare et fingert flertall, eftersom der bare menes, og bare kan menes, én. Denne samme plur. maj. brukes hyppig også av forfattere: Lie I, 341: *Vi* hensætter nu Læseren til hin Nat i Begyndelsen af denne Fortælling. — Likeså alm. av redaktører: «*Som vi allerede meddelte igår* —».

I daglig tale brukes undertiden *vi* (og *oss*) i trøstende eller kjælende tiltale til barn og dyr: «*Se så da, nu gråter vi ikke mere*». Scott, Sølvfaks 113 (til en hund): Stakkars gutten, sa jeg og snakket godt for ham — er det saa rent uslesen med *os* idag. — Undertiden også til voksne: Egge, Brist 87: *Lizzi:* Det er heldig at klokken er saa mange. Jeg spør jo saa meget. *Frida:* Aha! *Vi* er fornærmet. — Også i nektende svar: «*Kan vi få lov å gå på kino?*» «*Nei, vi kan ikke det.*» —

533. *I* — *eder,* som er det oprinnelige flertall til *du* — *dig*, og som derfor skulde brukes i tiltale til flere som hver for sig tiltales med *du,* er nu bare litterært og brukes bare i det høiere foredrag, og aldri i talesproget. Ennu sjeldnere er *jer* istf. eder: B. B. V, 209: Men hvad kommer denne forskjel *jer* ved? | Ibid. 238: Tør I sige *jer* aldeles uskyldige? | Hamsun III, 62: Mit Blod bøjer sig i mine Aarer af Taksigelse mod *Jær.* | Krag, Ildliljen 24: Jeg kommer vist til at æde op for *Jer* andre.

I høflig tiltale brukes nu *De* — *Dem* — *Deres* både til en og flere, likesom det tyske *Sie.* B. B. V, 472: *De* tror jeg er så glad i penger, *De?* — I mere fortrolig tiltale til flere brukes nu *dere* både som subjekt og objekt: Hilditch, Røml. 46: Hvorfor glæder *dere dere* saa frygtelig da, barna mine? | B. B. V, 401: Men at hemmeligheden forrådes — heller ikke det kan *dere* for? | Bolander, St. Peters 44: Nu staar *dere* fint i det, sa kallen. Hadde *dere* holdt fred om spænden, saa hadde *dere* faat forstand til at tyde skriften, og da hadde det ikke været maate paa lykke for *dere.* Alle skatter i verden hadde ligget aapne for *dere,* og held hadde fulgt *dere* i alt *dere* hadde tat paa. — Det maa dog ansees for mindre heldig å bruke *dere dere* som subj. og obj. ved siden av hverandre som i det første eksempel; det bør da heller hete *De — dere.* — Ganske vulgært er det å bruke *dere* i tiltale til en enkelt.

I meget høflig tiltale brukes slett ikke noget pronomen, men bare tiltaltes titel: «*Hvad ønsker kapteinen?*» — «*Vil ikke pastoren sitte ned?*» B. B. V, 342: Hvad mener *frøkenen?* — Men uttrykket er da i virkeligheten 3dje person: «*Hvordan moret frøkenen sig paa ballet igår?*» — Dog finnes også *Dem* istfr. *sig*: Lie, Særsyn 31: *Frøkenen* har opholdt *Dem* her i længere tid? — I folkelig stil også ellers: «*Hvor er den karen fra, da?*» Aanrud, Sidsel 18: Hvad heter *den jenten* da, og hvor er *du* fra? — I tiltale til flere sies *herrerne, damerne* eller *mine herrer, mine damer:* «*Vil herrerne (mine herrer) behage å ta plass?*» «*Nu, skal damerne (mine damer) ut å spasere?*» — Derimot ansees det mindre fint å tiltale en med hans navn, med eller uten titel: «*Har hr. Olsen været ute å reise?*» —

534. Pronomenene for 3dje person, *han, hun* — fl. *de* betegner den eller de omtalte, men da disse kan være mange, kan de ikke brukes absolutt som *jeg* og *du,* men må enten henvise til et foran nevnt overledd, eller bestemmes nærmere på en eller annen måte. I det skrevne riksmål brukes *han* og *hun* som regel bare om mennesker; men i daglig tale, og ved efterligning derav, finnes de også brukt om dyr, især om slike som står mennesket nær, enten i venskapelig eller fiendtlig forhold, såsom *hest, hund, katt, bjørn, ulv, rev.* Således naturligvis alltid i eventyr. — I sjømannssproget brukes *han* om vinden: «*Han blåser hardt idag*», og *hun* om skib: «*Hun seiler godt*». —

I meget folkelig sprog brukes ofte *han* — *hun*, *henne* foran et egennavn:

> Kjølstad, Gutter 1: Til skolemester hadde vi *han gamle Jo Prestengen.* | Ibid. 3: Det var *hende gamle Mari Lisebraaten.* | Asbj. & Moe II, 205: Siden den tid var det ingen kongen holdt saa gjæv som *han Tro.* | Ibsen II, 172: Var det ikke dig som knækte armen på *han Aslak smed?* | Klæboe, Fykpaa 41: Naar de hadde *han Nordal Fykpaa* med, var de sikker paa ekstramoro. | Ansteinsson, Svartskogen 128: Hun skulde fortælle *han Jens* det. | Normann, Riket 23: Ranselen flidde han *hun Eveline.* Derimot sj. *ham*, som er en ufolkelig form: Ansteinsson, Nikolai 61: En Anledning til å komme *ham* Nikolai tillivs. | Id., Svartskogen 128: Det var det hun skulde hos *ham Jens Svingen* idag. — Mrk. også Kinck, Kærlighed 33: Ved at vende sig mot *han kyllingen* der —. Vulgært heter det stadig *han far*, *hu mor.*

535. I almindelighet pleier man å kalle trykløst *den*, *det* — *de* for «personlige» pronomener, og de samme ord i trykksterk stilling for «demonstrative» eller «påpekende». Men en sådan adskillelse er det ingen grunn til. Også *han* — *hun* kan stå i trykksterk stilling eller med tilføiet *der* og skulde da konsekvent også kalles demonstrative, f. eks. B. B. V, 435: *Hun der* — nu svor Knut Ura — *hun* skal bli min hustru. | Ibsen V, 47: Jeg vil tale med *hende der.* | Krag, Ada 93: Hun længedes efter *ham*, hun elskede. — Hvis der her hadde været tale om ting, måtte det ha hett *den der*, *den* hun elsket, og selvfølgelig har her både *han*, *hun*, *henne* og *den* påpekende betydning; men da jeg ikke inndeler pronomenene efter deres betydning, men efter det formelle, finner jeg ikke større grunn til å dele *den*, *det*, *de* i to slags enn *han* og *hun*. Jfr. også følg. eks.: Lexow, Stilfølelse 2: Men hvor blir det da av den skapende *kunstnerpersonlighet?* Forsvinder ikke *den* i dette tørre skema. — Hvis her *den* skal kalles «demonstrativ», hvorfor da ikke også *han*, hvis vi istedenfor kunstnerpersonlighet innsetter *kunstner: Hvor blir det da av den skapende kunstner? Forsvinder ikke han i dette tørre skema?* — Der er her ingen logisk forskjell på *den* og *han*, bare en formell, nemlig at *han* er et bøiet pronomen med egen objektsform, mens *den* formelt stemmer overens med *denne* og *hin* og derfor blir ål henregne til samme ordklasse som disse. — Jfr. at der heller ikke er nogen logisk forskjell på *patienten* og *den syke* og dog tilhører de forskjellige ordklasser. — Flere oplysende eksempler er: Elster, Ilden 59: Johan Ludvig holdt sig blandt *indfjordingerne* — *dem* likte han bedst (men: holdt sig til *innfjordingen* — *ham* likte han best). | B. B. IV, 271: Næppe at historien vil finne ham; ti *den* finner kun de store førere (men: . . . *historikeren* . . . . *han*). | Elster, Ilden 40: Det var morgen, og han skulde ikke gaa til landhandlen. *Den* hadde han stængt godt (jfr. han hadde stengt *den* godt). | B. B V, 424: Enten skal *de der* væk, eller så rejser *jeg*. | Ibid. 422: Enten *du* med snadden eller *de* med beatricen. —

Flertallet *de* — *dem* — *deres* kan derimot regnes for pronomen på grunn av adskillelsen av subjekts- og objektsformen. — Det brukes både som flertall av *han* — *hun* og av *den* — *det.*

536. Foran en relativsetning brukes alm. *den* istf. *han*, *hun*, når det har almindelig betydning, d. e. ikke betegner en enkelt person, men hvemsomhelst, men det samme begrep kan da senere uttrykkes ved *han* (jfr. på eng. *he who*), f. eks. Egge, Brist 54: *Den*, som har levet en rik og lykkelig barndom, *han* skulde dø, inden *han* blev voksen. | Kinck, Machiavelli 166: Paa slagmarken faar *den* historiens pris som seirer, likegyldig om *han* seirer ved list eller vold. — Når her *den som* foretrekkes for *han (hun) som*, er det vel fordi det er felleskjønn, og derfor kan omfatte både menn og kvinner. — Men om en enkelt sies *han (hun) som*: *Han som taler nu, er presten.* —

537. Flertallet *de* har ofte ubestemt betydning = *en*, *man*, *folk*:

> Asbj. & Moe II, 15: Det var engang en mand som *de* kaldte Rike Per Kræmmer. | Normann, Eiler 169: Der stod også noget om et deilig land *de* kaldte Grækenland. | Asbj. & Moe II, 203: Det er sandt som *de* sier for et gammelt ord —. | Ibid. 224: Det var engang to brødre og begge hette de Per; den ældste kaldte *de* Store-Per, og den yngste kaldte *de* Vesle-Per. | Aanrud, Fortæll. II, 72: Det fineste, blankeste høstveir laa over dalen med luft saa fin, at *de* saa like ind i dørene til hverandre hele fjerdingveien. | Kielland II, 28: Gamle Folk sagde, at han mindede meget om Hauge i den første Tid, førend *de* havde ødelagt ham med Forfølgelse. | Scott, Jernbyrden 224:

Lille-Jæger, som *de* kaldte ham. | Gierløff, Tryggen 8: Tænk vet De, fru Hassel, at idag til morgenen har *de* hørt ulvehyl oppe i Futeheia? | Ibsen V, 304: *De* siger, *folk*, at hun skal være skilt fra sin mand. | Prydz, Torbjørn 66: Der fandtes *dem* som aldrig kunde faa ret i verden. | Kielland III, 16: Her er *dem* iblandt os, som —. | Bolander, St. Peters 2: Der manglet ikke paa *dem* som spaadde ham liten lykke.

538. Til pronomenene for 1. og 2. person føies ofte et substantiv, adjektiv eller talord til nærmere forklaring. Stående er formlene: *Vi Håkon* — (ved pluralis majestatis) og *Jeg (vi) undertegnede*. Ofte i utrop: *Jeg ulykkelige!* Ellers som regel bare ved flertall:

B. B. V, 404: Da gjør *vi andre* det. | Ibid. 496: Men om *vi gamle* helt resignerte overfor fremtiden. | Ibid. 533: Det går likesom en bevægelse gjænnem *os unge piker* nu om dagene. | Ibid. 534: Og *dere ældre* er svært taknemlige. | Ibid. 410: Dere hænger sammen, *dere andre*. | Ibid. 397: Jeg er til byrde for *dere allesammen*. | Ibid. 414: Ja, *dere kvinnfolk!* | Haukland, Gunnar 100: Jeg kan jo ikke i hele kveld være alene sammen med *Dere to store mandfolk*. | B. B. V, 533: Det er forskjellen paa *dere to*.

Undertiden opfattes denne forbindelse som ett begrep, så en genitivendelse kan føies til det siste ord alene, f. eks. Conradine Dunker, Gamle Dage 256: Boll talede vel ingen bestemt Dialect, men hans Sprog var smukkere end *vi andres*.

Ved pronomenet for 3. pers. fl. *(de, dem)* er denne tilføielse sjelden, og når den forekommer, opfattes gjerne *de* som bestemt artikkel, så trykket faller på det følgende ord: *de to (dĭ 'to:)* istfr. *('di: to)*. Dog kan det finnes, f. eks. Undset, Vaaren 232: Var ikke deres hjem stængt om *dem to* —. | Lie I, 315: Det lykkeligste (Aar) i *deres begges* Liv. — Forøvrig kan alle disse pronomener forsterkes ved tilføielsen av determinativet *selv: jeg selv, du selv* o. s. v.

Om bruken av subjekts- og objektsformen.

539. Oprinnelig er *jeg, du, vi, I, De, han, hun, de* subjektsform og *mig, dig, oss, eder, Dem, ham, henne, dem* objektsform (dativ og akkusativ). Da imidlertid subjektet regelmessig har sin plass foran verbet og objektet efter, er der opstått en tilbøielighet til å fordele de to former efter plassen, således at særlig objektsformen brukes efter verbet, selv om pronomenet ikke står i avhengig forhold. Dette finner sted

1) efter uttrykket *det er (var): det er mig, dig, oss* o. s. v.

> Hamsun, Sult 39: Jeg vilde gjerne træffe Hr. Christie, sa jeg. — *Det er mig*, svarte Manden. | Id., Mysterier 107: *Var det dig?* Sig mig, Barn, om *det var dig. Det var mig.* | B. B. V, 422: Kanske *er det dig* som har tændt ild paa? | Hamsun, Ved Rigets 187: De skulde vide, hvad det vilde sige at *være mig.* | Kjær, For Træet 19: Du gjør det saa vanskelig og . . . saa bittert *at være mig.* | Nansen, Sibirien 10: Det var gjerne seks av os: kapteinen, Lied, *os* tre gjester, og islosen.

Likeså heter det alltid *jeg er mig selv* o. lign.: B. B. IV, 292: *Er jeg* kanske *mig* selv? Hvem fanden er du, når *du ikke er dig selv?* | Falkberget, Jarleæt 49: Morbror var støtt *sig selv.*

Også i spissen av setningen brukes disse former når de har sterkt trykk: Ibsen V, 364: Nå, det var vel mig, det. — Ja, *mig var det* sandelig ikke.

I folkesproget, og derfor også i norsk landsmål, brukes dog efter *det er* subjektsformen, og denne bruk begynner mer og mer å trenge inn i det skrevne riksmål:

> Lie, Ulrichs 163: *Det er jeg* som skal brodere navnet. | Hamsun, Mysterier 284: *Det var jeg* som drak. | Bojer, Rige 14: Han . . . . sa, *det var jeg*, som hadde sendt ham i straf. | Aanrud, Storken 6: Ja, *det er vi*, som er her. | Hamsun V, 112: Enten *det nu var vi* eller en anden. | Id., Ny J. 247: For *det er du* som har ført mig ind i det. | Kielland III, 11: Den, som jeg begynder at finde overlegen, *det er du* selv. | Hamsun, Ved Rigets 159: *Er det du*, Ingeborg? | Id., Høststjernen 78: *Var det ikke du* som skulde —. | B. B. V, 340: Jeg trodde ikke *det var du* som skulde gjøre det. | Hamsun, Mysterier 281: Men *det er De* som har

gjort det. | Christensen, Dæmring 8: «*Er det De*, som er min — min velgjørerinde?» spurgte Ulrik.

Undertiden finnes begge former i samme periode: B. B. V, 427: Det *var slet ikke mig* som fant på denne filantropiske pølsestopping. *Det var du*, det.

Også i det talte riksmål finnes hyppig *han* for *ham*. Men det kommer av at *ham* mer og mer blir bare en litterær form:

Aanrud, Storken 7: Og saa er det Opdal siger at *det kun er han*, som lever herude. | Konow, Ørken 70: Vi vet at *det var han* som —. | Bolander, St. Peters 60: *Han var det* nu som skulde arve gaarden.

Noget anderledes er *mig* å opfatte i følg.: Ansteinsson, T. T. 1913, nr. 107: Det er ikke bare *mig* det har slaat. Det står nemlig for: *det har ikke bare slått mig*, og *det er ikke bare mig* er derfor bare den almindelige fremhevelse av et enkelt ledd, her objektet; se ovfr. § 254.

540. 2) i *utrop:*

Ring, Kulden 36: *Stakkars mig*, jeg har graatt i hele nat. | Hamsun, Lynge 19: *Stakkars Dem!* siger hun. Ja ja *stakkars mig* da! siger han. | Arvesen, Opl. 16: *Stakkars ham!* | B. B. V, 575: *Stakkars henne?* | Kjær. Valg 114: Nej, *bedste Dem*, Fingalsen. | Lie, Knut 54: Det har jeg ingen anelse om, *kjære Dem.* —

Sjelden finnes her subjektsformen: Christensen, Liv 148: Jeg er saa glad i dig kjære, *kjære du*, at —. | Lie, Knut 155: Men *kjære du*, et Glas til! — Derimot ved foranstilling: B. B. V, 397: *Du kjære!* at du ikke vil tro mig!

541. 3) meget almindelig efter *enn* og *som*, hvor en strengt grammattisk analyse vilde fordre subjektsformen, når nemlig pronomenet egentlig er subjekt for et underforstått predikat, f. eks. *Han er eldre enn mig*, eg. *eldre enn jeg er:*

B. B. V, 350: Du forstår mig altså ikke ænnu? At denne angst er stærkere *æn mig*, stærkere *æn dig*. | Hamsun V, 86: Allerede under Indhøstningen havde han gaat og pyntet sig mere *end os*. | Krag, Bodil 24: En kone, der var adskillig usædvanligere *end ham*. | Undset, Vaaren 54: Hun var meget ensommere *end ham*. | Lie, Særsyn 46: Han var klokere *end dem* begge to. | Nansen, Tåkeh. 37: Det kan ha været . . . . meget større *end dem*, nordmændene senere seilte over Atlanterhavet i. | Undset, Vaaren 58: Jeg tror ikke der fins et menneske *som hende*. | Lie, Særsyn 6: Naar du engang blir fuld af Ondskab og Løgn *som os* andre. | Hamsun V, 115: Og Druerne er ikke som de kaukasiske Druer. Der er intet i Verden *som dem.* | Olsen, Jenisei 200: Mange av de musikinstrumenter, lamaerne benytter, er de samme *som dem,* Sven Hedin beskriver. —.

Men vi finner også subjektsformen:

> Ring, Seil 14: Hun er næsten tre aar ældre *end jeg.* | B. B. V, 410: Jeg er da litt yngre, jeg, *æn du.* | Ibsen V, 59: Jeg er så meget, meget ældre *end hun.* | B. B. V, 352: Det er ikke svake folk *som jeg* der bærer noget frem. | Ibid. 372: Han bodde bestandig i samme hotel *som hun.* | Ibid. 577: Skjønt du har en kone så umulig *som jeg,* d. e. som er så umulig som jeg.

Undertiden kan det være tvilsomt hvordan et slikt uttrykk skal analyseres, f. eks. B. B. V, 349: Det går ikke an *for en stakkar som mig.* Dette kan forklares som: *for en stakkar som jeg er,* og i overensstemmelse dermed finner vi ofte subjektsformen:

> Kielland III, 273: «De tar altså tiltakke med mig?» «Om jeg gjør!» «Et gammelt ækkelt Mandfolk *som jeg?*» | Lie, V, 321: Jo, det var noget for en *som jeg* det. | Egge, Brist 12: Folk har sit at utsætte paa en mand *som jeg.* | Id., Komedier 70: Kaksebønder, som næsten ikke ser paa En *som jeg.* | Ibsen IV, 344: En slig anklage mod en mand *som du.* | Egge, Brist 47: Jeg vilde bli saa stolt, om jeg fik en slik frue *som De!* | Kielland II, 446: Hun var ingen Kone for en Mand *som han.* | Lie, Racekamp 85: Skaf dere en anden Talsmand *end han* der. | Ring, Kulden 201: Da jeg var hjemfalden til saanne *som hun* igaar.

Men da det ovfr. nevnte eksempel logisk er ensbetydende med: *for mig som er slik en stakkar,* finner vi i slike uttrykk også objektsformen:

> B. B. V, 343: Det er ikke let at dømme et menneske *som ham.* | Kielland III, 74: Hadde vi bare mange *som Dem.* | Egge, Brist 21: Naar det kommer fra en mand *som Dem.*

Mrk. B. B. V, 413: Du selv sa at du likte *ikke andre æn dem* som var likefremme. Her er *ikke andre enn* = *bare (du likte bare dem).* Derimot må det hete: *der kan ingen andre enn du ha gjort det* = *bare du kan ha gjort det.*

Anm. Subjektsformen kan neppe forsvares i følgende eks.: C. C. I, 95: Der er ingen, jeg kan se saa tydelig med lukkede Øine *som hun.* | Scott, Lystig 4: La barnets kaar bli lysere end mine, forund det anderledes *end jeg* at faa glæde sig over de evner, du har nedlagt i dets sjæl. (Meningen er vel: Forund det at få glæde sig anderledes *enn jeg*, så det eg. er en ordstillingsfeil.) | Krag, Kakkelovnskr. 106: Jo, dengang havde vel Fruen andre her *end jeg*.

542. Det er naturligvis både grammattisk og logisk like riktig enten vi sier: *Han kom før mig*, hvor *mig* alene er avhengig av *før;* eller: *Han kom før jeg*, hvor *før* styrer den underforståtte setning (= *før jeg kom*). Den første uttrykksmåte er den almindelige i det talte sprog, den siste hører mere hjemme i skriftsproget:

> Ibsen I, 397: Dør Håkon *før jeg*, så —. | Christensen, Liv 208: Dyr som blev gamle *før du*. | Lie I, 16: Jeg fortalte hende, at han paa en Maade havde eiet min Ungdoms Kjærlighed *før hun*. Derimot er naturligvis *mig* det eneste rette i B. B. V, 69: Det var brukt i det praktiske liv længe *før mig*, d. e. før min tid.

Også efter *uten* står subjektsformen, når et nektende uttrykk som *ingen (annen)*, *ikke en eneste* går foran, idet *ingen uten* = *ingen annen enn* = *bare:* f. eks. Sparre, Alabama 16: Ikke en sjæl *uten jeg* kan ane at —, idet meningen er: *bare jeg kan ane* —. Likeså Lie, Særsyn 56: *Ingen uden jeg* nyder hans Fransk. | Ibsen III, 453: Der er her i byen *ikke en eneste mand uden jeg*, som forstaar. | B. B. V, 363: *Ingen eneste* i hele den utstrakte værden *uten du og jeg* hadde anelse om at dette kunde ske. — Jfr. derimot B. B. V, 404: I almindelighed gjæller det vel hvem som best kan bærge sig *uten os*, fædrelandet eller familien.

Undertiden også efter *foruten:* Collin, Kampen 157: Her er jo saa uendelig mange væsener som vil leve, *foruden vi*. (Her kunde *foruden os* opfattes = *leve oss foruten*). — Efter *alle undtagen* står også regelmessig subjektsformen: Lie I, 19: Vi morede os naturligvis *allesammen* — *undtagen jeg* (= bare jeg moret mig ikke). | Jansen, Livserindringer 133: *Hele selskapet, undtagen hun*, var oppe i dalen.

543. Ofte finnes subjektsformen ifølge en «ren konstruksjon efter meningen», f. eks.

> Lie V: 480: Og saa stak det mig virkelig imorges at gaa ind til heksen — *jeg ogsaa* (= fikk også jeg lyst til —). | Ibid. 227: Du kan da bie, og gi mig lidt Pust til at vinde, *jeg ogsaa* (= så jeg også kan vinne). | B. B. IV,

> 369: Skammen er *min*, *jeg*, *som* ikke hadde kraft til at hindre hvad jeg saa var galt (= jeg burde skamme mig). | Aftp. 1912, nr. 187: Med M. paa den ene Side og *jeg* paa den anden Side af Slæden (= idet M. satt på den ene side og jeg på —). | V. Krag, T. T. 1916, nr. 255: Det er bare mig, som gaar her og er dum, og ikke ligger og sover *jeg* ogsaa. | Bojer, Rige 19: Og det var befriende at turde være ung igjen, og at slaa sig løs i det lystige studenterliv, *han ogsaa* (= han fant det befriende —). | B. B. V, 147: La' henne som kan det, bli præst — og *han* stelle barna (= hun bør bli prest og han stelle —).

Særlig hyppig er denne bruk av subjektsformen foran en relativsetning:

> E. Lie, Aftp. 1915, nr. 170: Det kunde ikke bare gjelde tabet af smykkerne; det kunde umulig have saa meget at betyde — *hun*, som var saa rig (= så rik som hun var). | Zwilgm., Anniken 12: Saadant er ikke noget for mig. *Jeg* som er saa styg (= så stygg som jeg er). | Aanrud, Sidsel 125: Det er altid rarere for mig at rusle om her, *jeg som er kjendt* (fordi jeg er kjendt. | B. B. V, 197: Hvorfor skrek du ikke over til mig? *Jeg* som har det så godt? (= så godt som jeg har det). | Ræder, Fra keisertidens Rom 6: Jeg maa derfor le naar nogen kalder mig en flittig mand, *jeg* som sammenlignet med ham er en ren dovenper (= da jeg . . . dog . . . er). | Lie, Kasper 25: Der var ikke Grænser for Kasper som for os andre, *vi* som bare havde Grænseløsheden i Fantasien (= for vi hadde —). | Benneche, Villenskov 182: Jeg vil holde paa dig, *du*, som har stækket mine vinger. | Kielland III, 330: Jeg synes det er underlig av dig — *du* som har saa mange høiere Interesser. | Id. II, 281: Tænk om en Stemme . . . nævnte ham, *han* som stod øverst — færdig til at lyve. | Nansen, Tåkeh. 497: Helt siden den bekjendte Matthæus av Paris's reise til Norge, *han* som bl. a. tegnet —. | Asbj. & Moe II, 95: Han var saa ræd at han skulde komme til at ride ind paa hende, *hun* som var saa ørliten. | Hamsun, Segelfoss I, 131: Han fik ikke lille Pauline paa Segelfoss gaard, *hun* som kunde høvd saa godt i hotellet, nei hende fik han ikke. | Ring, Seil 28: Den eneste varme i mit liv skylder jeg Cille, *hun* som jeg hader. | Ibsen V, 266: Lad dem hvile, *de* som borte er. | Gjerløff, Tryggen 90: Natten paa havet gjorde dem mest tause, *de* som hadde vakt.

Da som før nevnt *ham* mer og mer innskrenkes til litterær bruk, er det ofte vanskelig å avgjøre om *han* for grammattisk *ham* skyldes logisk konstruksjon eller er å opfatte som den folkelige objektsform *han*, f. eks.:

> Ibsen II, 98: De har vel tidt nok hørt berettet i bygden et og andet ord *om fattiggutten, han* her vester. | Lie, Ulrichs 97: Bredesen kom pludselig til at tænke paa Per Ulrich. *Han* maatte man jo faa med. | B. B. V, 545: *Han* vil jeg ikke reise sammen med. | Garborg, Mot Solen 7: Ja men Lurven da! *Han* skulde du set. | Elster, I Lære 205: Ketil var havnet i en sofa mellem den lille korporal og *han* med den vrede stemme.

Men også *hun* finnes brukt på samme måte, uaktet den folkelige fellesform snarere er *henne* enn *hun*:

> Lie, Knut 62: Ser De ikke den ene Damen, *hun* med de røde Valmuer! | Krag, Offerlam 83: Netop paa Ester saa jeg slig . . . *hun*, som jeg dog aldrig fik Ro for. | Krag, Ildliljen 52: Se nu *hun*, som kommer der! | Egge, Straf 187: Aa, at han nogen gang skulde beskylde hende for noget uhæderligt! *hun*, hans kone —. | Lie, Lykke 56: Pyt *han, eller hun* kjender jeg saa godt, så det gjør da ikke noget.

Meget sjelden finnes omvendt *ham* for *han*: Hamsun IV, 94: En af Negrene, *ham* som vi kaldte Doktoren . . . . var ogsaa hæftig forelsket i hende.

544. Mens *han* mer og mer fortrenger *ham*, forholder det sig omvendt med fl. *de* — *dem*. Her går tendensen, ialfall på Østlandet, i retning av å bruke *dem* som fellesform både som subjekt og objekt. Dette gjelder ennu for vulgært, og i dannet tale har *dem* ennu ikke nådd frem til å brukes som subjekt like foran eller like efter predikatet; men at tendensen er tilstede fremgår av at *dem* som umiskjennelig subjekt av og til finnes i litteraturen, især når det skilles fra predikatet ved en relativsetning, f. eks.:

> Elster, Mester 48: Alle *dem* som var vaakne, holdt pusten og lyttet efter skridtene. | Id., I Lære 38: Alle *dem* som søkte dit, kom op elevatoren. | Id., Mester 13: Og foruten disse saa kommer der mange andre, alle de misfornøiede i mit gamle parti — og alle *dem* som i vore dage staar paa randen av det borgerlige radikale. | Nansen, Tåkeh. 310: Den (eller *dem*) indskriften

gjælder, er derved kommet til at dø i ung alder. | Scott, Hest 51: Paa Hjeilen slog han sig ned . . . . og med ham alle *dem*, der fulgte, og alle *dem*, der flygted. | Kinck, Kærlighed 20: Og de andre, *dem* — ja *dem* tror de vel da gerne vil bli det. | Jæger, Literaturhistorie I, 329: Han opererer med faa faktorer; men *dem*, han opererer med, *de* præges av hans lyse aand. | Collin, Verdenskrigen 36: Her er *dem*, som døde heltedøden. | Elster, Ilden 50: Det var ikke de værste, *dem* som det tok lang tid for. | Collin, Verdenskrigen 72: I England, Frankrige eller i Rusland kan der findes *dem*, som vilde foretrukket —. | Olsen, Jenisei 246: Ved Kemtschik findes der ogsaa *dem*, som forsøger sig paa en smule agerbrug. | Vinsnes, Dans 83: Vi holdt dom, Else. *Dem*, som vi dømte, *blev fældt* efter sin egen lov. — Litt anderledes kan følgende forklares: Ibid 115: Og menneskene omkring mig, *dem*, jeg før grov for, men nu skulde digte for, vilde de bli bedre? — Her kan *dem* opfattes som påpekende istfr. relativt pronomen; men da skulde der ikke stå komma efter det.[1]

Rimeligvis som en reaksjon mot denne bruk av *dem* finnes både i skrift og tale ofte *de* som objektsform, f. eks.: Aars, Filosoferne 82: De grenser som vi unegtelig vitterlig finder for Guds magtutfoldelse, *de* har han sat sig selv. | Egge, September 161: La *de* være langt borte, de rigdommene, jeg har. | Elster, I Lære 7: Ketil var kommet paa tanke om *de* derhjemme. | Ring, Veien 63: «Jeg fik *de* saa billig,» sa Anna. . . . For første gang irriterte hendes altfor flittige bruk av «de» av angst for at komme til at si «dem» ham.

545. *Genitiv* av disse pronomener brukes likesom andre genitiver som adledd. Almindelig uttrykker de det samme som en eiendomsgenitiv og settes da almindelig efter et bestemt substantiv, medmindre de skal fremheves: Andersen, Hjemfærd 104: *Humøret hans* lysnet. | Thorstensen, Anstands. 1: Hun var tretten aar da *den ældste broren hendes* kom hjem igjen. — Derimot Elster, Landeveien 103: Han sat endnu med *hendes*

---

[1] Denne bevegelse fra *de* til *dem* er den samme som har frembragt fellesformen *hvem*, som ennu Holberg ivrer sterkt imot: «De fleeste *confundere* meget hæsligen udi dette Ord *Nominativum* med *Accusativo*, og sige: *Hvem er der* i Steden for *hvo er der*. Det er klart at dette *Pronomen declineres* saaledes: *hvo, hvis, hvem.*» (Mindre poetiske Skrifter, utg. av Liebenberg, s. 279). —

haand i sin. Se mere herom ndfr. § 618. Sjeldnere står de i objektivt forhold til sitt overledd: Gran, Rousseau II, 160: Folkeviljen bestemte lovene, øvrigheten hadde at sørge for *deres overholdelse.* | Christensen, Tuntræet: *Hans tillid* var ogsaa meget styrket i bygden; d. e. tilliten til ham.

Om de enkelte merkes forøvrig:

Eders er nu bare litterært og finnes særlig i det religiøse sprog: *Eders tale skal være ja, ja og nei, nei.* I talesproget brukes i stedet alltid *deres: Ta bøkene deres, og gå!* Når det svarer til høflighetsformen *De, Dem* skrives det likesom disse med stor bokstav: *Tør jeg spørre om Deres navn?*

Ennu sjeldnere enn *eders* er *jeres* eller *jers (jærs)*, som i det hele ikke kan anerkjennes som riksmål, men som finnes i flere norske dialekter (se Aasen, gram. § 192, anm.). Allikevel finnes det undertiden i litteraturen, f. eks. Hamsun V, 154: I foretrækker at henflagre *jærs* Dage i Basaren. | Haukland, Vildmarkens 88: Men *Jers* børn? Hvor er de? —

De ubøiede pronomener.

546. Disse kan opstilles på følgende måte:

For alle tre personer: *hinannen, hverandre; som, der.*

For bare 3dje person: *hvem,* gen. *hvis; hvad; en, man.* —

Om disse er å merke:

547. *Hinannen* og *hverandre* har såkalt resiprok betydning, d. v. s. de viser tilbake på to eller flere subjekter som virker gjensidig på hverandre: *de elsker hverandre,* d. e. han elsker henne og hun elsker ham. — Egentlig skulde de altså bare kunne brukes efter et subjekt i flertall, og oprinnelig var forskjellen på dem den at *hinannen* bruktes om to, *hverandre* om flere. Denne forskjell iakttas dog ikke lenger. I skriftsproget finnes begge brukt uten forskjell, i talesproget brukes nu utelukkende *hverandre:* Lie, Særsyn 4: Soveværelse, Saloner, Kjøkkener, Vaskerum, Spisesale, planløst kastet om *hinanden* og over *hinanden.* — Se forøvrig foran § 230.

De kan også få genitiv: *hinannens, hverandres.*

548. *Som* og *der.* Disse kalles alm. *relative* pronomener og innleder relative leddsetninger.

1) *Der*, som oprinnelig var stedsadverbet *der*, er aldeles ukjent både i oldnorsk og i norsk folkesprog. Det brukes som regel heller ikke i det talte riksmål, og kan derfor i de fleste tilfelle også undværes i skriftsproget, så meget mere som det bare kan stå som subjekt. I uttrykk som *den der ikke går frem, går tilbake; han er en mann der vet hvad han vil*, o. lign, er det aldeles unødvendig å bruke det; det er her meget bedre å bruke *som*. Men når setningen også inneholder et annet *som*, kan det forsvares av vellydshensyn, f. eks.:

> Ibsen, Terje Vigen: Men hjemme var ingen som kjendte ham, *der reiste som* liten gut. | Bojer, Troens 82: De var *som den søn, der* er vokset far sin over hodet. | Ibid. 96: Han havde god samvittighed, *som den, der* er uskyldig i tyve anklager, glemmer, at han er skyldig i den en og tyvende. | Ibid. 95: Det var *som gamle saar, der* brød op.

Likeså kan det forsvares for å variere uttrykket når to eller flere relativsetninger følger efter hverandre.

> Bojer, Troens 194: Et dypt mørke, *som* skilte ham fra noget, *der* var hændt langt tilbage engang, og *som* han ikke orkede at tænke paa. | T. T. 1913, nr. 107: Men sikkert er det bare folk *der* aldrig har staat overfor døden, *som* føler slik gru for den. | Lie I, 7: Jeg kjender flere, *der* har havt den samme Lyst, *som* undertiden paakommer mig, til netop at vælge Uveir til at spasere i.

Men utenfor tilfelle som disse er der ingen grunn til å bruke *der*. —

2) *Som* er det almindeligst brukte relative forbindelsesord. Det kan brukes i alle forhold i setningen. Det kan dog ikke få en preposisjon foran sig, men denne må settes sist i setningen: *Det som vi talte om.* — Det kan endog stå som underledd: Haukland, Gunnar 9: Men i de mange aar *som* stuen havde staat. | Lie, Kasper 3: I Stunden *som* han for første Gang paa fem Aar saa Norge igjen.

Det finnes selvfølgelig ofte i slike tilfelle hvor *der* må ansees for tillatelig (se ovfr.), f. eks.:

> Egge, Lænken 7: En og anden Gang reiste han sig og gik sindig frem og tilbake paa Veien *som En som*

er optat av sine Tanker. | Ibid. 19: Han gik med jævn Fart *som den Mand*, *som* længe har visst —. | Kinck, Kærlighed 43: Alfred Jærv, Erling's far, *som døde som* en Europa-kendt maler. | Bojer, Troens 140: Han blev *som ræd de indtryk som* svævede om nede i stuerne.

Det må alltid brukes efter *og* og *men:* Bojer, Lea 172: En gammel kone, som i fordums dage havde tjent paa Rein, *men som* nu sad som husmandsenke —.

Som mangler genitiv, men i stedet brukes undertiden genitiv av *hvem: hvis.* — Denne genitiv må sies ofte å være nyttig, selv om den i mange tilfelle misbrukes. Men fordi om et ord kan misbrukes, er det ikke nødvendig helt å forby bruken av det. Et uttrykk som: *Han støttet sig på en stokk, hvis håndtak var forgylt*, er visstnok dårlig norsk (bedre: *en stokk med forgylt håndtak*); men der er neppe noget vesentlig å innvende mot en forbindelse som: Denne mann, *hvis hele liv var viet til å gjøre godt mot andre, døde fattig og forlatt.* — Likeså Frich, Næver 101: Døden. Det er den *hvis navn vi nævner* med et tonefald av undren og ærbødighet. —

Forøvrig henvises til § 317, 1—2.

549. *Hvem*, gen. *hvis.* — *Hvem* spør dels efter subjektet: «*Hvem har gjort det?*», dels efter et avhengig ledd: «*Hvem traff du?*» «*Hvem taler du om?*» — Der tilføies ofte et komplement: «*Hvem av oss var det som —?* — Det brukes hyppigst som entall, men kan også gjelde flere: «*Hvem er de damene der?*» «*Hvem er syke her i huset!*» B. B. V. 82: Ja, *hvem andre?* — Er det avhengig av en preposisjon, settes denne i talesproget alltid tilslutt: «*Hvem taler du om?*» I skriftsproget finnes også, men mindre godt: «*Om hvem taler du?*»

Hvem kan i skriftsproget ofte finnes brukt med relativ funksjon: *Det er en mann hvem jeg skylder meget.* Nansen, Tåkeh. 108: Således lever Thuliterne, *blandt hvem* de talrikste folk er Gauterne, *hos hvem* indvandrerne av Erulerne slog sig ned. | Lie I, 7: Det er mest Mennesker, *som* fra et Barndomsliv i Friluft paa Landet er overgaaede til Livsvirksomheder, *der* medfører Stillesidden, og *hvem* Stuen undertiden blir for trang. — I det siste eks. kan *hvem* nogenlunde forsvares som en variasjon av uttrykket, men ellers kunde det likeså godt hete: — *og som Stuen undertiden blir for trang for.* — I talesproget er *hvem* som relativ ganske ubrukelig. — Om *hvem som* se foran §§ 308, 314.

Genitiven *hvis* er også vesentlig innskrenket til skriftsproget. Istfr. «*Hvis hatt er dette*» heter det bedre: «*Hvem eier denne hatten?*» I Bergen kan det hete: «*Hvem sin hatt er dette?*»; men der er ingen grunn til å efterligne denne tyskhet. —

Hvo er nu ganske foreldet og finnes aldri utenfor det religiøse og høitidelige sprog: Kielland III, 356: *Hvo* lærte den unge Ørn paa Kanten af Reden, at den tør kaste sig ud i den tomme Luft? Undertiden med tilsiktet komisk virkning: Hamsun III, 58: Efter Dem kommer formodentlig en tredje, *hvo ved?*

550. *Hvad* er egentlig intetkjønn til *hvem*, men har en langt videre bruk enn det siste ord: «*Hvad er det?*» «*Hvad sa du?*» «*Hvad taler du om?*» «*Hvad er det for et hus?*» B. B. IV, 366: De skal nok snart få høre *hvad for en far* de har. —

I oldnorsk blev *hvat* ofte forbundet med genitiv: *hvat nýs*, eg. *hvad av nyt*; især gen. fl. *hvat manna*, eg. *hvad av menn*, d. e. hvad slags mann. I nutidssproget brukes aldri genitiv, og *hvad* blir derved til adledd, en bruk som forøvrig hadde begynt allerede i oldn. (*hvat kona ertu?*). Således:

> Bojer, Troens 225: Nu huskede han endog, *hvad krog* de sad i. | Scott, Jernbyrden 148: Det var som det først rigtig vistes iaar, *hvad hærverk* fjoraaret hadde øvet. | Ibsen III, 169: *Hvad tid* kom du? | Id. V, 59: *Hvad gavn* vented De da egentlig av mig? | B. B. V, 419: *Hvad fløj* av huset brænner? | Asbj. & Moe II, 16: Han . . . bad dem om de vilde . . . . si ham *hvad mand* datter hans skulde faa. | Bolander, St. Peters 74: Men litet visste han da, *hvad jente* hun var. | Ibid. 80: Hun visste *hvad kraft* markens urter eier. | Lie, IV, 431: Ingen vidste *hvad Land* han var fra. | Ibsen IV, 81: Å, jeg sanser nok *hvad ord* du brukte. | Id. III, 274: *Hvad gode tidender* bringer du? | Ibid.: Mit hof skal være tilgængeligt for alle udmerkede mænd, *hvad meninger* de end måtte have. | Ibid. 174: Og *hvad gaver* har så denne Hekebolios? | Bojer, Rige 22: Men ingen kunde mindre end Erik ane, *hvad følger* dette skulde faa. —

Mrk. uttrykket: Lie, Sigøinere 60: Det var ikke greit at vite *hvad som var hvad*, d. e. hvad som var det rette.

551. *Hvad* brukes i relativ funksjon efter *alt:* «Jeg gav ham *alt hvad jeg hadde*». — Også når det viser tilbake på et helt uttrykk: Bojer, Troens 57: (Han) indbildte sig, at han bestilte noget, *hvad* han slet ikke gjorde.

552. *Hvem* og *hvad* sammensettes ofte med *-somhelst: hvemsomhelst*, *hvadsomhelst*, men mister da sin spørrende og relative betydning og får betydningen *enhver*, *alt*, *hvem* el. *hvad det så er. Hvemsomhelst kan gjøre dette. Jeg vil ikke finne mig i hvadsomhelst:* Garborg, Gaaden 32: Du er vel begavet og skal ikke la dig forsørge av *hvemsomhelst.* | Ibid 24: *Hvadsomhelst* fik det bli, bare jeg kunde komme ut. — Med ubestemt artikkel foran: Egge, Unge dage 242: Du føler dig vist smigret, bare *en hvemsomhelst* ber dig om at spille. — Undertiden i to el. tre ord: Kinck, Machiavelli 180: I Italien skorter der ikke paa stof, som man kan paatrykke *hvad* form *somhelst.* | S. Ibsen, T. T. 1915, nr. 2: Ikke desto mindre var de belavet paa at kastes ind i den *hvad* øieblik *som helst.*

En, man.

553. Enkelte forfattere fører en utryddelseskrig mot pronomenet *man*, fordi det er lånt fra tysk, og vil overalt bruke *en* i stedet. Selvfølgelig er der mange tilfelle hvor *en* er å foretrekke, men der er heller ingen tvil om at *man* undertiden er bedre enn *en*. Uaktet begge kalles «ubestemte» pronomener, er dog *man* mere ubestemt enn *en*, som synes å passe best når den talende kan ta sig selv med i det som sies, således at der istfr. *en* kan innsettes *vi* eller undertiden endog *jeg*. Hvor dette ikke er mulig, især når det som sies gjelder forbigangne tider, da den talende umulig kunde være med, synes *man* å passe bedre. Jfr. følgende eksempler:

1) *en* = vi (jeg):

> Kielland III, 351: Mange Gange maa *En* undres over, hvor ringe Interesse der gjennemsnitlig findes for Dyrene blandt Menneskene. | Ibsen II, 200: *En* får håbe på vanens magt. | Elster, Ilden 50: Det var ingen som kunde vite hvad der kunde hænde *en*. | Ibsen V, 209: For det er troldet i *en*, ser De, — det er det,

som roper på magterne utenfor, og så må *en* gi sig, enten en vil eller ikke. | Lie, Vildfugl 217: Det kan være bittert nok for *én* selv at se *vore* Fædres og *vort* eget Arbeid her saa skammelig ødelagt. | Ibid. 218: *En* faar se Tingen i Øinene som den er. *Vi* er paa Ødelæggelsens sikre Vei. —

1) *man:*

> Collin, Kampen 14: Paul Bourget . . . uttalte . . . . at det paa en maate var misvisende, naar *man* sagde om Baudelaire, at hans digtning var usand. | Ibid. 78: Men sagen er, at *man* ialfald dengang sværmede mere for naturvidenskaberne end for psykologien. | Ibid. 9: Romerrigets tryk merkedes ikke lenger, naar *man* følte sig som frivillig borger av et endnu større rige. | Ibid.: Og *man* fik del i den nye magtsum, hvergang *man* var med at bygge den op, hvergang *man* hengav sig helt. | Kinck, Machiavelli 139: Som antydet hadde *man* jo længe motarbeidet ham i Firenze.

Men vi finner naturligvis ofte *man* hvor der likeså godt, eller bedre, kunde stå *en:*

> Collin, Kampen 10: Hvis *man* gjør fuldt alvor av at tænke sig naturen som et altvirkende væsen. | Ibid. 28: Først naar *man* gjør sig et klart begreb om disse to vidunderlige methoder . . . først da mener jeg, *man* vil kunne forstaa —. | Kielland III, 411: Først maa *man* daglig gjentage det besværlige Arbeide at slide os løs fra den klissede Union med Sverige.

I det siste eks. står *man* likefrem i betydningen *vi.* —

Undertiden finnes både *en* og *man* i samme periode for avvekslingens skyld: Lexow, Stilfølelse 1: De spør gjerne med tvilende mine, hvordan *man* nu kan si det så sikkert, naar tingen ikke har aarstal. Ja, saa maa *en* da fortælle dem, at *man* kan se det paa stilen.

En synes ikke å passe godt med flertalls betydning:

> Benneche, Sjørøver 21: *En* blir lei *hverandre*, naar *en* gaar *to mennesker* og ser ikke andre dag ut og dag ind. | Scott, Paaske 35; Ja, meget høiere ropte den, slik at *en* trillet *til hver sin kant.* | Falkb., Helleristninger 66; At kjøre færdeslass over fjeldet stod ikke til, uten *en* var en *sju-otte* i følge.

Forøvrig kan *man* bare brukes som subjekt. *En* derimot kan stå både som subjekt og objekt, og har dessuten genitiv *ens:*

B. B. V, 9: Hvad bryr *man* sig om nogen skvætt snaus, når *ens* ævner er spænt i den ytterste anstrængelse?

I følgende er *man* for spøk brukt som tiltalepronomen: Ibsen V, 310: Ja, så bli'r *man* altså pent hjemme hos mama og tante — og drikker te, hr. student!

XIV. Adjektivet.

554. Adjektivets formelle kjennemerker er følgende:

1) endelsen *-e* i entall efter visse bestemmelsesord, især efter *den* og *det: stor — den store mann, det store hus.*

2) intetkjønns-endelsen *-t* i ubestemt entall: *en stor mann, et stort hus.*

3) flertalls-endelsen *-e* både ubestemt og bestemt: *store menn, de store menn.*

4) evnen til å kompareres, enten ved endelsene *-(e)re, -(est)* eller ved hjelp av adverbene *mere — mest: tung — tungere (tyngre) — tungest (tyngst); berømt — mere berømt — mest berømt.*

555. Ikke alle adjektiver har alle disse kjennemerker. Nogen, som ender på *-e,* er ganske ubøielige: *en stille time, et stille liv, det stille hav, stille dager.* Andre, som ender på *-t,* kan ikke få nogen intetkjønns-endelse: *en sort tavle — et sort papir.* Atter andre kan på grunn av sin betydning ikke kompareres, f. eks. *død.*

556. Det viktigste av de ovfr. nevnte kjennemerker er endelsen *-e* i bestemt form og i flertall. Bortsett fra de ubøielige adjektiver på *-e (stille, bange),* kan derfor den hovedregel opstilles at *et virkelig adjektiv får endelsen* ***-e*** *i bestemt form og i flertall.* Adjektivisk brukte ord (adledd), som mangler dette kjennemerke, kan derfor bare sies å stå på overgangen til å bli adjektiver, mens de som kan få denne endelse, må sies å være virkelige adjektiver, selv om de mangler de andre kjennemerker. Følgende ord, som oprinnelig ikke er adjektiver, må derfor nu regnes som virkelige sådanne:

> Sars, Udsigt II, 221: Den *fortrinsvise* Adgang. | Ibid. 3: *Enkeltvise* voldsomme Rivninger. | Benneche, Fleming 91: *Rygtevise* beretninger. | Aftp. 1915, nr. 189: Paa den vestlige krigsskueplads kom det igaar . . . kun til *enkeltvise* kampe. | Samtiden 1913, 68: Den *skridtvise* utvikling. | Hamsun IV, 59: Imidlertid begyndte sangen indenfor og bares av Vinden ud til os i svage, *stødvise* Lyde. | Lie, Særsyn 30: En Minutvisers *stødvise* Gang. | Kielland II, 336: Den *næsegruse* Dyrkelse, hans Penge og Indflydelse nu overalt omgav ham med. | Lieblein, Bedre 100: Da vil det vist ikke hjælpe ham noget om han kan det *avlægse* Sprog. | Kinck, Kærlighed 282: Dette . . . er jo *avlægse* ting. | Christensen, Nye bygd 139: Den *gammeldagse* tarvelighed i dette hus. | Lie, Ulrichs 3: Bygningens *gammeldagse* Port. | Aftp. 1919, nr. 183: Bonar Law's *hovedkulse* reise til Paris. | Bojer, Folketog 8: *Ligefremme* løgne. | Gran, Aandsliv II, 186: Hans *retfremme* væsen. | Verdens Gang 1898, nr. 353: Hele Magasinet bestaar af nogen faa ganske *ligetille* Dele. | Heiberg, Aftp. 1916, nr. 358: For ham . . . blev gothiken den retteste og *ligetilleste* vej til himlen. | Aanrud, Fortæll. I, 263: De havde staat der omtrent *ligedanne* saalænge nogen kunde mindes. | Krag, Kakkelovnskr. 41: Til Skræk for *ligedanne*. | B. B. IV, 355: Det er ikke mig som har været chef for dette *fallitte* hus.

557. Følgende derimot, som er ubøielige, kan ikke regnes for virkelige adjektiver:

> Lie II, 394: Der er *mangeslags* Fruentimmer i Verden. | Id. III, 129: Sønnen . . . takkede . . . . de mange *udenbygds*, som havde vist Huset den Ære. | Hamsun, Sværmere 16: De *udenbygds* Fiskere holdt paa sine egne Handelsmænd. | Kielland II, 193: Den *indenbys* Kapital. | Lie II, 532: Efter al den *forgjæves* Omflakken. | Ibsen V, 18: Jeg mener naturligvis om det *forgæves* skridt, — som jeg dengang lod mig henrive til. | Kielland II, 171: Den mest *afsides* Fold af Madvigs folderige Omsvøb. | Schnitler, Slegten 20: De *overvættes* forestillinger. | Thorstensen, Anstands. 58: De to *fordums* lærerinder. | Kielland II, 277: Der var endnu en hel Flok ugifte Døtre; hans *fordums* var den næstældste. | Lie II, 473: Det maatte være *anderledes* Børn end han. | Id. I, 280: Svære Skindpunge, der syntes em-

nede til helt *anderledes* Summer. | Andersen, Gamle Folk 186: Nu var det *tofags* hjørneværelset længst henne i korridoren. | Scott, Hest 122: Strax i nærheden laa den *en-etages* prestegaard. | Andersen, Gamle Folk 81: Solstreifene, der dæmpedes af de *bobinets* gardiner for vinduerne. | Christensen, Nye bygd 102: Politiet vi har er saa *middels.* | Collin, Kampen 149: *Andenhaands* kraft. | Kielland IV, 251: Fru W...... bøiede sig fremover og lagde Haanden paa det *elfenbens* Haandtag. | Aftp. 1914, nr. 582: Fra et *udelukkende* partistandpunkt. | Undset, Splinten 256: *Et tilnærmelsesvis skjøn.*

Flere av disse o. lign. kan heller ikke brukes predikativt. Det kan hete *innbyrdes fiender,* men ikke **fiendene var innbyrdes; de stakkels barn*, men ikke **barnene var stakkels.* Omvendt kan *angst* bare brukes predikativt: Haukland, Havet 23: Der kom noget listende over deres gang, som *var de angst* for at høre lyden af sine skridt. — Jfr. den fuldstendige overgang til adjektiv av *tilfreds*: *et tilfreds barn — det tilfredse barn — barnene var tilfredse.* Overgangen sees i slike ord som *dagligdags*, *gammeldags*, som finnes brukt på begge måter: Janson, Livserindringer 168: Den store sal med sine *gammeldags* underliggerbjelker. | Hamsun, Børn 42: Det er vist *dagligdags* Ting hun skriver op. — Men det heter likeså godt *gammeldagse*, *dagligdagse*. Jfr. også følgende:

Nansen, Tåkeh. 467: Ottars *likefremme* og naturlige fortælling. | Hamsun, Ved Rikets 81: Et *likefrem* Omslag. | Lie, Overmagt 59: Hendes Væsen var ogsaa behagelig, *ligefremt*, muntert og venlig.

Itu, *istykker* og *alene* brukes som regel bare predikativt, men finnes en sjelden gang hosføiet: Ring, Peik 101: Papegøien med den *itue* stjert. | Elster, Mester 29: I en krok hang der fuldt av fiskeredskaper, stænger og en *istykker* oter. | Hamsun IV, 166: Det var noksaa ødslig i dette store Hus for et *alene* Menneske. — Med tilsiktet komisk virkning, Hamsun, Grøde I, 188: En saa forbandet tvær og *uværsaagod Maate.* —

Bøining.

558. Vi må her skjelne mellem *ubestemt* og *bestemt* form.

Ubestemt form.

559. Adjektivet sies å være ubestemt naar det enten ikke har noget bestemmelsesord foran sig eller et av ordene: *en, nogen, ingen, hver, enhver.* Det har da ingen særlig endelse i felleskjønn entall, men får (med de ndfr. nevnte undtak) *-t* i intetkjønn og *-e* i flertall: *stor brand*; *stort bråk; en stor mann, et stort hus; store menn; han var ikke nogen gammel mann; ingen fornuftig person; enhver hederlig mann.* Likeså efter utropsordet *hvilken: hvilket dumt svar* (= for et dumt svar); *hvilken uridderlig adferd!* Jfr. ndfr. § 566. Også efter tids- og målsord i genitiv pleier adjektivet å bøies på samme måte: *en mils uavbrutt gang; en times hårdt arbeide;* men her finnes også endelsen *-e:* Kielland III, 364: Efter nogle faa *Aars korte* Begeistring.

Forøvrig er der flere ting å merke:

560. Adjektiver som ender på *-e*, er helt igjennem ubøielige: *bange, stille, svare, øde*: *en bange anelse*, *et stille hus, et svare bråk*, *et øde sted.* I predikativ stilling forekommer dog *stilt* og *ødt: det var ganske stilt, stedet syntes ganske ødt.* — Ved siden av det fremmede *moderne (et moderne slips)*, forekommer også den bøielige form *modern:* Lie II, 217: Norge . . . . er omskabt til et andet og *modernt* Land. — Forøvrig finnes der ikke mange egentlige adjektiver på *-e.* Men da verbenes partisipper følger adjektivene i bøining, må også alle presens partisipper regnes hit: *en sovende gut — et sovende barn.* — Videre er der endel adjektiver som i skriftsproget ennu alm. ender på *-et*, men som i talesproget får endelsen *-ete* og derved går inn under denne regel: *en stenet vei*, i talesproget *en stenete vei.* Således: *en støvet(e) gate, et rutet(e) tøi, en bakket(e) vei*; *et kroket(e) tre, et skallet(e) hode.* Disse former begynner også å trenge inn i skriftsproget: Elster, Ilden 66: Borte ved fjøsvæggen stod en *borkete* hest. | Braaten, Kammerset 47: Slik var du ogsaa en gang. Liten og mager og blaa og *fillete.* | Hilditch, Sjøfortæll. I, 224: Jeg seilte fra

Kjøbenhavn og havde et svært ustadigt og *ruskete* veir i over tre uger. —

561. Følgende adjektiver på *-a*, *-o*, *-u* og *-y* er også i almindelighet ubøielige: ***bra:*** *en bra mann, et bra menneske, bra gutter;* ***sta:*** *en sta hest, et sta dyr, sta hester;* ***tro:*** *en tro tjener, et tro dyr, tro tjenere,* ***slu:*** *en slu rev, et slu dyr, slu tyver;* ***sanndru:*** *et sanndru menneske, sanndru mennesker;* ***edru:*** *et edru menneske, edru folk;* ***ru:*** Christensen, Nye bygd 124: Hænderne var grove og *ru;* ***sky:*** *et sky dyr, sky hester.* Hertil også talesprogets ***gla:*** *en gla gut, et gla ansigt, gla barn* (i skriftsproget *glad*, fl. *glade*).

Men enkelte av disse kan også få *-e* i flertall eller i bestemt form: Således høres *troe tjenere, slue fanter.* Aars, Filosoferne 60: Dere er saa *stae.* | Egge, Vilhelmines 123: De *sanddrue* aander. | Bull, Samtiden 1915, 155: Du *skye,* av kvinder foragtede. — Dette adjektiv finnes endog en sjelden gang med *-t* i intetkjønn: Lie I, 214: Der var noget *skyt,* fortrykt over hende. — ***Kry*** får i fl. *-e:* Hilditch, Rømlingerne 150: Ja, i grunden var vi litt *krye* ogsaa. | Caspari, Naturfølelse 42: Den *skye* Skogsfugl. — ***Ny*** har fullstendig bøining: *en ny bok, et nytt hus; nye klær.* Formen *bly* er dansk; den norske form er *blyg*, som naturligvis har fullstendig bøining: *blyg — blygt — blyge.* — Adjektivene ***blå*** og ***grå*** har i intetkjønn alltid *blått* og *grått*, men vakler i flertall: *blå fjell, grå hår;* men også Falkberget, Lisbet 12: Snøskavlene hang som *blaae* folder . . . utover takskjegget. | Ibid. 152: I baklien laa endda moer og myrer *graae.*

Anm. Adjektiver som ellers har full bøining står undertiden ubøiet i flertall ved opregninger. Normann, Eiler 51: *Ung* og *gammel, fattig* og *rik,* alle vilde være med. — Undertiden med samme betydning i intetkjønn. Ibid. 137: *Stort* og *smaat, gammelt* og *ungt* sat bænket om kaffebordet.

562. Følgende adjektiver mangler *-t* i intetkjønn:

1) de som i felleskjønn ender på *-t: matt, glatt, sort; stenet, støvet* (jfr. ovfr. § 560); likeså svake perf. part. på *-et: en elsket ven, et elsket barn.* Enstavelses adjektiver med lang vokal forkorter vokalen i intetkjønn: *bløt — bløtt, fet — fett, hvit — hvitt, søt — søtt.* Undtak danner ***kåt*** og ***lat:*** *et kåt vesen, et lat utseende.*

2) de som i felleskjønn ender på *-s: et tilfreds barn, et*

gammeldags hus, et dagligdags uttrykk, et avlegs ord, et gjengs uttrykk. Det samme gjelder selvfølgelig dem som står på overgangen til adjektiver: *et innvortes sår, et avsides sted, et felles forbund, et nymodens snitt, et stakkels barn.* — Undtak danner ***taus***; *et taust blikk.*

3) de som i felleskjønn ender på *-ig: et lykkelig liv.* I skriftsproget finnes dog disse ofte med *-t: et lykkeligt liv.*

4) de fleste på *-sk (-isk): et krigersk folk, et poetisk uttrykk, et gresk ord, et tysk leksikon, fransk brennevin.*

Undtak danner *falsk, fersk, frisk* og *rask: et falskt vidnesbyrd, ferskt vann, friskt vær, et raskt løp.*

5) følgende enkelte: ***glad***: Asbj., Folkeev. 49: Da Troldet fik se Ungen sin igjen, blev det saa *glad*, at —; ***redd***: *et redd dyr*; ***lærd***: *et lærd selskap*; ***absurd***: *et absurd påfund*; ***fremmed***: *et fremmed land.* Så også alm. *verd*, som bare brukes predikativt: *det er verd sin vekt i gull*; men det uttales og skrives ofte *verdt* i begge kjønn: *han er verdt mange penger.*

563. Adjektiver som i felleskjønn ender på lang vokal, forkorter denne i intetkjønn: *blå — blått, grå — grått, rå — rått, skrå — skrått, små — smått, trå — trått; fri — fritt; ny — nytt, stø — støtt.* Mrk. *død (dø:) — dødt (dött)*; men *utdød* er uforandret i intetkjønn: *et utdød folk; god (go:) — godt (gɔt:).*

564. Sterke perf. partisipper på *-en* mister sitt *n* foran intetkjønnsendelsen *-t: en skreven bok — et skrevet dokument.* Det samme er tilfelle med *annen — annet, liten — litet* (utt. *li:tə*), *egen — eget.*

Ellers beholder adjektiver på *-en* sitt *n* foran *t: et overlegent svar, et hovent ansikt, et sultent dyr.* Så også alm. *særegen*: Aall, Samtiden 1915, 210: Et *særegent* problem, og tildels *egen* i betydningen eiendommelig: Krag, Fortæll. II, 145: Og *egent* ved Hr. Grøbens Sygdom var ogsaa det, at —. — I flere tilfelle gjøres der på denne måte forskjell på adjektiv og partisipp: *et stjålent øiekast,* men *et stjålet smykke; et voksent menneske,* men *et slankvokset tre; et drukkent svin,* men *et utdrukket glass; et vredent* (utt. *vri:ənt*) *svar,* men *en vredet (vridd) jernstang; et slepent vesen,* men *slepet glass.* — Herunder opstår der lett forvekslinger: Således finnes Scott, Fønix 228: Et *slebent* glas. | Garborg, Trætte M. 293: Et *løsrevent* Indi vid. | Bojer, Hunger 242: Der var som noget *frossent* begyndte at tine i hendes sind. — Omvendt Lie IV, 368: Et gammelt *rustet* Skibsanker. | Ræstad, Problemer 110: Guldet er *tvunget* betalingsmiddel. —

565. Om flertall er å merke:

1) Adjektiver som ender på *-el*, *-en* og *-er* kaster dette *e* bort i flertall: *edel — edle*, *naken — nakne*, *bitter — bitre;* likeså sterke partisipper: *skreven — skrevne.*

2) Svake partisipper på *-et* forandrer denne endelse til *-ede* i flertall: *et elsket barn — elskede venner.* Derimot ikke adjektiver på *-et: en støvet vei — støvete veier.* Hilditch, Rømlingerne 109: *Hvitbremmete* bølger. | Ibid. 129: To store *skjeggete* mænd.

Bestemt form.

566. Adjektivets bestemte form ender i begge kjønn og i begge tall på *-e* og brukes efter den bestemte artikkel *den*, *det*, *de*, efter determinativene *min*, *din* o. s. v., *denne*, *hin* og efter genitiv: *den store by*, *det store hus*, *de store byer; min gode venn*, *denne rike by*, *dette skjønne billede*, *disse pene barn; guttens nye klær.* Så også efter det relative *hvilken:* Kinck, Rormanden 72: Vi hindret Grækenland i at få Ægæerøerne . . . . . *Hvilken uridderlige* kortsynthet . . . . er aarsak til selve krigen (= og denne uridderlige k.); jfr. ovfr. § 559.

567. Da adjektivets bestemte form faller sammen med dets ubestemte flertallsform, gjelder det som ovenfor er sagt om denne også den bestemte form (§§ 560, 561, 565): *det stille hus*, *den sovende gutt*, *den bakkete vei; den bra mann*, *den tro(e) tjener*, *den slu(e) rev*, *den sky hest; det bitre svar*, *mine elskede barn.* Således også sterke partisipper på *-en*, endog i intetkjønn: *den skrevne bok*, *det skrevne brev*, *det slepne glass*, *det frosne kjøtt.*

Anm. 1. Enkelte forfattere som Bjørnson og Jonas Lie ynder formen *den ny* istfr. *nye: Når den ny vin blomstrer*; men dette er ikke overensstemmende med østlandsk tale. Følgende må betraktes som en sprogfeil: Normann, Eiler 7: Til høire og venstre . . . stod Moses og Aron paa hver sin *liten* hylde (istfr. *lille*).

Anm. 2. Særlig merkes *annen, annet,* som i bestemt form i talesproget heter *den (det) andre.* I skriftsproget finnes ennu ofte *den annen, det annet.* Mrk. talemåten: *fra tid til annen, år om annet.* Jfr. ndfr. under Tallord.

568. Undertiden brukes adjektivet i bestemt form uten at der står noget bestemmelsesord foran:

1) foran *egennavn*, når det betegner noget karakteristisk ved personen eller tingen og således kan sies å utgjøre en del av navnet: *Lille Eyolf*, *Gamle Hansen*, *Halte Hulda*, *Gamle Norge*, *Vestre Aker*. Ofte inngår da adjektivet og substantivet sammensett: *Gamle-Erik*, *Svarteper*, *Dummepeter;* også foran fellesnavn som gjør tjeneste som egennavn: *Gamlefar*, *Gamlemor*, *Storegut*, *Lillegut*, *svenskekongen*, *tyskekeiseren*, *franskekongen* (de to siste hyppig hos Kinck, Mach.).

Undtak dannes ved efterligning av eldre uttrykk som *Ung Magnus*, *Hellig Olav*, og i geografiske betegnelser: Friis, Lajla 37: *Russisk* Finland, *Russisk* Lapmarken. Merk også *Skjærtorsdag*, *Langfredag*, men *Hvite tirsdag*. Her kan også nevnes det foreldede *skjønn jomfru*, som ennu kan finnes i spøkende stil. At dette egentlig er å opfatte som ett ord *skjønnjomfru*, fremgår av flertall som følg.: Verdens Gang 1899, nr. 375: For enkelte *skjøn Jomfruer* gik det nok både smaat og traat.

Når adjektivet i disse tilfelle har bestemt form, har det som regel trykk: *'Gamle 'Norge* (trykk på begge ord), men *Ung 'Magnus*. Dette viser sig især i sammensett: *'Lillegut*, men *Lang'fredag*. Dog ikke i geografiske navn: *'Storfosen*, *'Stor-Grekenland*..

2) i *utrop* og *tiltale: du store verden*, *store Gud*, *arme mann*, *høistærede*, *kjære venn;* Garborg, Trætte M. 171: Jeg *voxne*, moderne Mandfolk. | Lie V, 65: Gud bedre mig *elendige* Stakkar.

3) når artiklen er utelatt, især efter en preposisjon: *i rette tid*, *på rette måte*, *på høie* (også *høi*) *tid*, *i hele dag*, *for svarte fan;* men også uten preposisjon, især av partisipper: *nevnte dag*, *anførte sted*. Særlig er å merke den hyppige bruk av adjektivets bestemte form uten artikkel, mens det følgende substantiv får den efterhengte artikkel: *hele dagen*, *halve riket*, *i siste liten*, *midt i travleste onnen; midt i tykke skogen*, *midt på lyse dagen; her er brede veien* (forskjellig fra det bibelske: *den brede vei*); Lie II, 440: I *spanske* Sjøen. Se § 677.

Av kvantitets-adjektiker som *stor*, *lang*, *gammel* brukes dog alm. ubestemt form efter en nektelse:

> Andersen. Hjemfærd 82: Her er ikke *stor* trafikken. | Sevaldsen, Brødr. 72: Jeg var ikke *stor* karen. | Nansen, Sibirien 37: Her kan det sandelig ikke ha været *stor* bevegelsen i vannet. | Ibid. 108: Det er ikke *stort* rummet å røre sig på. | Ibid. 65: Det er nok ganske lavt og flatt, og ses vel ikke på *lang* avstannen. | Ibid. 34: Kosset, som ikke kunde ligge på *dypt* vannet. | Scott, Spøker 120: Det var ikke *rar* stasen. —

Dog finnes også bestemt form:

> Asbj. & Moe I, 217: Det bruker ikke være *store* forskjellen paa en lensmandsarrest og en vanlig skidden folkestue paa landet. | Id. II, 260: Det blir nok ikke *store* handelen. | Id. I, 69: Han har ikke *lange* stubben hjem.

Anm. Angående den historiske forklaring av disse eiendommeligheter henvises til Falk & Torp, Syntax §§ 55, 62, 63.

569. Fremdeles er å merke:

1) efter *hver* står adjektivet regelmessig i ubestemt form: *hver god gave; hvert rikt hus.* Men *evig* finnes allikevel i bestemt form, rimeligvis ved innflytelse fra *hver første, hver eneste:* Lie IV, 54; Elster, Ilden 204: Hver *evige* dag. — Men også: Lie III, 87: Paa det Vis blev *hver evig* Mand av de, han kjendte, Slagpatienter. | Ibsen II, 167: Det er sandt — *hvert evigt* ord. | Id. IV, 176: Nu vil jeg *hver evig* eneste dag lægge mig ligesom for anker i «Folkebladet».

2) efter determinativene *min, din* o. s. v. har *egen* ubestemt form, når det fremhever eiendomsforholdet: *Min egen sønn; du vet ikke dit eget beste;* men bestemt form i bet. *eiendommelig: hans egne måte å tale på.*

3) en forstenet akkusativ entall hankjønn på *-en* (oldn. *-an*) finnes ennu i poesi og høiere prosa: *ved høien mast:* Kinck, Kærlighed 11: De to smaa øine lyste eventyr-rige *langen* vei. | Falkb., Lisbet 11: Hun tænkte paa Sivert dag og *svarten* nat. I dagligtale høres endog *i villen sky:* Hamsun, Mysterier 195: Hør hvor Fuglene synger i *vilden* sky. | Scott. Sølvfaks 12: Det pep og knistet i *vilden* sky.

Defekte adjektiver.

570. Endel adjektiver forekommer bare i enkelte former:

1) *samme* og *forrige* brukes bare i bestemt form: *den samme dag, mit forrige brev.* Bestemmelsesordet utelates ofte: *samme*

dag, forrige uke. Mrk. uttrykket *en og samme*, omtr. d. s. s. *den samme.* Egge, Straf 168: Hans legeme og sjæl nød *en og samme* store stemning.

2) *vesle* bare i bestemt form entall: *den vesle gutten, det vesle huset.* Alm. uten artikkel foran et egennavn: *Vesle Hans*, eller i ett ord: *Veslehans*, *Veslefrikk.*

3) *liten* og *lille* brukes bare i entall: *en liten gutt, den lille gutten; et litet barn, det lille barnet.* Uten artikkel foran egennavn: *Lille Teodor* (se foran § 568, 1). — Som flertall til *liten*, *lille*, *vesle* brukes *små*, som omvendt ikke kan brukes i entall uten i sammensett og foran kollektiver: *de små gutter, en smågutt, en småpike:* Kjølstad, Gutter 10: Længst oppe blev det knarteberg med *smaa furu.* Sjelden foran egennavn: Wiers, Krøniker 24: *Smaa Hagbarth.* Derimot kan det brukes i entall som overledd: *den små der.* — Som flertall til *litet* brukes *få*, som naturligvis ikke har noget entall.

4) *rum* forekommer bare i ubestemt entall: *i rum sjø;* Hilditch, Sjøfortæll. I, 216: Indtil de faar vind i seilene og lidt *rumt* farvand.

5) *skumt*, d. e. halvmørkt, forekommer bare i denne ene form og bare predikativt: *det begynte å bli skumt.*

6) *verd*, ofte skrevet og uttalt *verdt*, er likeledes ubøielig og brukes bare predikativt: Kielland III, 145: Man var meget bedre *værdt.*

7) *megen* brukes bare i entall, intetkj. *meget*, og har ingen særskilt bestemt form. — B. B. IV, 354: *Den megen* skytning gjorde at ogsaa jeg telegraferte. | Lie, Racekamp 65: Det var rimeligvis bare *den megen* Lærdom som gjorde ham rasende. | Skredsvig, Evens 101: *Den formegen* Ensomhet.

8) bare som flertall brukes *diverse: diverse* ganger.

571. Genitivendelsen *-s* kan adjektivet bare få når det står som overledd; se ndfr. § 589.

Komparasjon.

572. Regelmessig dannes komparativ ved endelsen *-ere*, superlativ ved *-est:*

rik — *rikere* — *rikest*
stygg — *styggere* — *styggest*
høi — *høiere* — *høiest*

573. Adjektiver som i positiv ender på *-e*, tilføier bare *-re* og *-st.*:

ringe — *ringere* — *ringest*

574. Adjektiver på *-ig* og *-som*, får i komparativ *-ere*, men i superlativ bare *-st; m* skrives dobbelt i komparativ:

lykkelig — *lykkeligere* — *lykkeligst*
virksom — *virksommere* — *virksomst*

575. Adjektiver på *-el*, *-en*, *-er* mister dette *e* i komparativ og superlativ:

edel — *edlere* — *edlest*
doven — *dovnere* — *dovnest*
bitter — *bitrere* — *bitrest*

576. Nogen adjektiver med rotvokalene *a*, *o*, *u* får endelsene *-re*, *-st* i forbindelse med omlyd:

lang — *lengre* — *lengst*
stor — *større* — *størst*
ung — *yngre* — *yngst*

Istfr. *lengre* finnes ofte skrevet *lengere*. *Tung* kan kompareres på begge måter: *tung* — *tyngre* — *tyngst* eller *tungere* — *tungest*.

Dialektisk er *grov* — *grøvre* — *grøvst:* Kjølstad, Gutter 15: Det *grøvste* var da væk. — Særskilt merkes: *få* — *færre* — *færrest*.

577. Følgende danner komparativ og superlativ av en annen stamme enn positiv:

gammel — *eldre* — *eldst*
god — *bedre* — *best*
ond (vond) — *verre* — *verst*
liten — *mindre* — *minst*

Anm. Av *god* finnes undertiden sup. *godeste*, især som absolutt superlativ i utrop: Braaten, Matilde 146: Nei du *godeste* tid slik som jentene stod og myste —; men også som relativ superlativ: B. B. IV, 285: Men bedste Evje, du er det *godeste*, det herligste, hensynsfulleste menneske. — Også bebreidende: Lie IV, 13: Forresten har jeg bare sagt at blaat ikke passer til én, som ikke har videre Farve, min *godeste* Arna! Av *ond* finnes *ondest* i moralsk betydning: Lie, Raklev 76: Da vilde hun gjøre den *ondeste* Gjerning imot ham. Av *vond* forekommer på samme måte *vondest*, mest om smak og smerte: Hilditch, Rømlingerne: Det var absolut avgjort det *vondeste* de visste. Tildels også komp. *vondere*, især i bet. *vredere*, sintere: *han var vondere på dig enn på mig.* — Også av *stor* finnes ofte sup. *storeste* i utrop: Hamsun, Mysterier 45: Du *storeste* Gud, hvor det lyder halvdannet. | Normann, Riket 45: Du *storeste* alverden for en vakker mand presten var.

578. De ovenfor nevnte komparativer og superlativer brukes for det første som virkelige sammenligningsgrader, d. v. s. når flere personer eller ting sammenlignes med hverandre, altså i *relativ* betydning: *A. er rikere enn B, men C. er den rikeste av dem. Mord er en større forbrytelse enn tyveri.*

Men ved siden herav kan de også brukes uten sammenligning med andre, altså som et forsterket positiv. De sies da å stå *absolutt.* Således hyppig: *en bedre middag, en eldre herre, en høiere offiser, bøker for den modnere ungdom, han talte til en større forsamling; jeg har gått en lengre tur*:

> Andersen, Bispesønnen 4: *Større* strævet var det jo ikke endda. | Sevaldsen, Brødr. 21: Ikke hadde de *større* lyst paa maten heller. | Lie I, 216: De var *ældre* Ægtefolk.

I superlativ: *uten den ringeste vanskelighet, med største fornøielse, på beste måte, jeg har den største lyst til å —, der er ikke den minste forskjell på dem, der går de utroligste rykter om ham, en diamant av det klareste vann.*

> Aftp. 1915, nr. 620: Hos alle som jeg talte med, vakte hans påstand den *alvorligste* beklagelse og den *sterkeste* dadel. | Kjær, For Træet 30: Bare non kommer med *den mindste* Hentydning til hans Sygdom. | Ibid. 38: Jeg føler ligesom De *den dybeste* Medlidenhed med ham. | Caspari, Naturfølelse 26: Med sine skarpe Sanser opfangende *hver svageste* Bevægelse, *hver sagteste* Lyd.

Undertiden kan et slikt uttrykk bli tvetydig: Sevaldsen, Prippe 104: Og *større* fare kunde der vel ikke være (både: a) synderlig stor fare, b) større fare enn denne).

Jfr. også ovfr. 577, anm.

579. Der finnes også endel komparativer og superlativer uten positiv, idet der ligger et steds- eller tidsadverb til grunn:

a) i komparativ og superlativ forekommer:

(bak) — *bakre* — *bakerst*
(borte) — *bortere* — *borterst, bortest*
(frem) — *fremre* — *fremst*
(inne) — *indre* — *innerst*
(midt) — *midtre* — *midterst*
(nede) — *nedre* — *nederst*
(over) — *øvre* — *øverst*
(under) — *undre* — *underst*
(ute) — *ytre* — *ytterst*

b) bare i komparativ forekommer:

(nord) — *nordre*
(syd) — *søndre*
(vest) — *vestre*
(øst) — *østre*
høire
venstre

c) bare i superlativ forekommer:

(akter) — — *akterst*
(foran) — — *forrest*
(før) — — *først*
(siden) — — *sist*
(oppe) — — *ypperst*
(mellem) — — *mellemst*
(bitte) — — *bitterst*

Fremdeles kan her nevnes *den eneste* av talordet *én; selveste* av *selv* og *egneste* (= høistegne): Gran, Aandsl. II, 79: Rundet ut av hans egneste kjærlighetsoplevelse.

580. De ovfr. under a) og b) nevnte komparativer og superlativer kan bare brukes hosføiet et overledd, og alltid — endog komparativene — med superlativisk betydning. *Det bakre hus* betyr d. s. s. *det bakerste hus.* Derimot kan det ikke hete **mitt hus er bakre enn ditt.* Oprinnelig bruktes disse komparativer, som alle andre komparativer, hvor talen var om to, og således finnes de ennu brukt, f. eks. Egge, Straf 74: Den *nedre* side af pladsen. | Ibid. 141: Den *øvre* side — den *nedre* side af gaden. | Nansen, Tåkeh. 9: To halvdele: en *øvre,* lysets halvkule eller himmelen, og en *undre*, Tartaros, skjult i evig mørke. Men denne regel overholdes ikke alltid. Dels finnes komparativ om flere enn to, dels og hyppigst finnes superlativ om to. — Også av almindelige adjektiver finnes undertiden komparativ istfr. superlativ ved sammenligning av to: Ibsen, Frank 87: De er kloge nok til at skjønne, at de blir den *svagere* part. | Kjær, For Træet 9: Paa Væggen tilhøjre to Døre; den nærmeste fører ind til Hustruens, den *fjernere* til den sykes Værelse.

Av *nær*, som opr. selv er en komparativ, men nu har fått betydning av positiv *(på nært hold)*, finnes visstnok en superlativ *næst* om den følgende i en rekke, men den brukes bare i bestemt form: *den næste.* Ved siden herav er dannet de nyere former: *nærmere* — *nærmest.* Formene *nærere* — *nærest* må vel ennu ansees for vulgære, men kan dog finnes hos gode forfattere: Ring, Kulden 30: De *næreste* store med grønt i revnene.

581. Alle superlativer kan få adv. *næst* foran sig for å betegne en plass i rekken lavere enn den høieste: *Den næst yngste av hans sønner; den næst eldste kirke i landet.* Undertiden skrevet i ett ord: *den næstsiste.*

582. Endel adjektiver (og partisipper) kan på grunn av sin form ikke få komparasjons-endelser, nemlig:

1) flerstavelses adjektiver som ender på *-sk (-isk)* og *-et (-ete)*, som *krigersk*, *dyrisk*, *bakket*, *støvete.*

2) nogen på *-en* som er tydelige avledninger som *ullen*, *gyllen*, *muggen.*

3) halvadjektiver på *-s: avsides*, *felles*, *innvortes*, *stakkels.*

4) adjektivene *fremmed* og *verd.*

5) virkelige partisipper, d. e. slike som ikke er blitt til rene adjektiver, som *overbærende*, *elsket*, *hatet.* — Slike derimot som ikke lenger føles som partisipp, kan kompareres: *fullkommen* — *fullkomnere* — *fullkomnest*, *berømt* — *berømtere* — *berømtest*, *lærd* — *lærdere* — *lærdest.*

583. Adjektiver som betegner en egenskap som ikke godt kan tenkes i forskjellige grader, kan heller ikke kompareres, som *død*, *daglig*, *udødelig*.

584. De fleste av de i § 582 nevnte adjektiver og partisipper kan dog uttrykke komparativ ved adv. *mere*, superlativ ved *mest*, f. eks. *Han er mere overbærende enn andre.* Hammer, Samtiden 1915, 145: En av de *mest ansete* liberale politikere. | Collin, Vinters. 187: De *mest uøvede* soldater. — *En av de mest tragiske skikkelser.* — *Den gamle vei er mere bakket enn den nye.* — Dog finnes undertiden perf. part. med superlativ-endelse:

> B. B. V, 201: Det er slikt uvejr at de *erfarneste* sjøfolk ikke vil ut i et fartøj. | Friis, Klosteret 57: De fjerneste og *skjulteste* afkroge. | Krag, Offerlam 172: De *skjulteste* Ting. | Avertissement: For den store hygge og opmerksomhet . . . . . fremsendes vor *dybtfølteste* tak. —

Også adjektiver hvis betydning skulde forby det, finnes undertiden komparert:

> Heiberg, Verdens Gang 1898, nr. 289: Her i Deputeretkammeret hændte det, at man spurgte sig selv, om man var paa Verdens *offentligste* Hus, paa Børsen. | Kielland III, 383: Dernæst var Stilheden kommen — den *stilleste* Stilhed. | Lie V, 101: En Krukke med de *heleste*, bedste Bringebær. | Kielland II, 173: Det overgik Marius's Begreb og sænkede ham i end *bundløsere* Beundring. | B. B. III, 382: De vet at jeg har den *grænseløseste* ærbødighed for Dem. | Id. V, 455: Hos far er det ænnu *umuligere.* | Kielland II, 283: De gode Svar fra de *umuligste* Idioter. | Kjær, Epistler II, 31: Det *danskeste* av alt dansk er de ældgamle Bøge. | Collin, Verdenskr. 28: Den endda *blindere* overtro paa erobringskrigens nødvendighet.

Forøvrig finnes de merkeligste superlativer i spøkende stil:

> Zwilgm., Anniken, 82: Per Krafft . . . ., som er det *indbildskeste* menneske paa Guds grønne jord. | Lie IV, 536: Jo dygtigere han arbeider, desto *pengeforlegnere* er han. | Hansson, Oplevelser 21: En hertuginde av de aller *tiptoppeste* i det franske aristokrati. | Hamsun, Ny Jord 209: For det andet og tredje og *allertolvteste* har jeg faat nok av dette.

Således også av ord som slett ikke er adjektiver:

> Hamsun, Ny Jord 208: *Herreste* Gud, Mand, forstaar De da ikke —. | Scott, Spøker 132: Naa tar d~~ø~~u hammeren der paa *øieste* blikket. | Ibid. 224: Ved rattet staar *selveste* nissen og styrer. | Hilditch, Rømlingerne 128: Likesaa morsomt som om det hadde været *selveste* onkel Jens. | Hamsun V, 156: *Selveste* England, Frankrige og Rusland gik sammen.

585. I uttrykk som: *han er mere ødsel enn gavmild* er *mere ødsel* ikke omskreven komparativ for *ødslere.* Meningen er: *han kan snarere kalles ødsel enn gavmild.* Derfor kan også *snarere* eller *heller* innsettes istf. *mere: han er snarere (heller) ødsel enn gavmild.*

Likeledes bør det hete: *han er mere enn tre alen høi,* ikke *høiere enn tre alen.* Istfr. *mere enn* kan nemlig innsettes *over (tre alen høi).* At her ikke er tale om komparativ i egentlig forstand, sees tydelig i et eks. som: *veien var mere enn (over) tre meter bred.* Det går jo ikke an å si **bredere enn tre meter,* for en meter har ingen bredde. Jfr. på tysk: *das kind ist höher als seine schwester* og *das kind ist höher als einen meter.*

Bøining.

586. Komparativer er likesom adjektiver i positiv på *-e* ubøielige: *en større del, den større del, et større hus; større trær.*

587. Superlativ kan selvfølgelig ikke få noget *-t* i intetkjønn; men har forøvrig både ubestemt og bestemt form likesom adjektiver i positiv: *han er størst* el. *den største.* Den ubestemte form brukes mest predikativt når subjektet sammenlignes med sig selv under forskjellige forhold: *Om vinteren er dagene kortest; om sommeren er de lengst.* — *Hvor gjerdet er lavest, går alle over.* Hosføiet står bare superlativ av kvantitets-adjektiver ubøiet: *Han hadde størst betydning som kritiker. Han gjorde minst nytte for sig. Hvem fik flest stemmer?* Men her kan også brukes bestemt form: *den største betydning, den minste nytte, de fleste stemmer.* —

Mrk. den eiendommelige ordstilling av *flest* i uttrykk som: *folk flest* o. lign. med bet. *folk i almindelighet,* d. e. *de fleste folk:*

> Krag, Bodil 53: Langt fornuftigere end *Folk flest* i de Tider. | Andersen, Gamle Folk 69: Siden det skedde, hadde *dagene flest* været lange for ham. | Krogvig, Fra det moderne — 4: Som slike *kjæmpekarer flest* var han av et særdeles rolig gemyt. —

Mrk. også: Lie, Lykke 95: Hun er ikke, som *folk er flest.* — Alm. gjøres der også forskjell på *sist søndag* i absolutt betydning = *isøndags*, (og *den) siste søndag* med relativ betydning, hvorfor der må tilføies en nærmere forklaring: *(den) siste søndag han levde.*

588. Når subjektet sammenlignes med andre, kan den predikative superlativ stå både i ubestemt og bestemt form: *Av mine barn er Karl eldst og Johanne yngst*, eller: *er K. den eldste og J. den yngste.* Hilditch, Sjøfortæll. I, 227: Russeren han er *raaest* af alle.

Superlativ ender alltid på *-e* når den har et bestemmelsesord foran sig, selv om det er et av dem som betinger ubestemt form av positiv. Det er dog forholdsvis sjelden at superlativ har noget annet bestemmelsesord foran sig enn artiklen *den* og determinativene *min, din*, o. s. v.:

> Nansen, Tåkeh. 399: *En korteste nat* på en time. | Ibid. 484: Efter den sidste skulde Roskilde få *en længste dag* på 17 timer. | Bojer, Pilegrims 18: Den svindende sol sendte *en sidste* rødlig lysning skraat ind af vinduet. | Scott, Hest 117: Som halvraadne trær, der *en sidste gang* skyder grønne blade. | Nansen, Tåkeh. 43: *Et ytterste land* bortom dette. | Lie, Marjastilla 24: Maanen lyste som den klareste Dag, og ikke *et fineste Vinddrag* rørte sig. | Lie V, 143: Det sidste Solskjær var sluknet oppe i *et øverste Vindu.* | Ring, Kjærligh. 187: Ikke *nogen eneste* hadde faat stukket næsen indenfor jomfruens dør. | Prydz, Torbjørn 297: *Hver ringeste hændelse* fyldte hende med angst. | Lieblein, Plytt 112: Et . . . Hjem, hvor *hver mindste Gjenstand* bar Præget av gammel Kultur. | Singdahlsen, Rettens 13: *Hver mindste affære* behandlet han varsomt.

589. En superlativ som står foran et adjektiv på *-lig*, er ubøiet, f. eks. *den størst mulige ro*, d. e. den største ro som er mulig. Grunnen må være at *størst mulig* føles som et sammensatt adjektiv, hvorav naturlig bare den siste del bøies. De finnes også undertiden skrevet i ett ord: Garborg, Trætte M. 48: Den *størstmulige* Lykke. Zwilgm., Maren 92: Høit oppe i kvistetagen i den *spidsest mulige* gavl i et gammelt hus. | Aftp. 1917, nr. 36: Alle betingelser er tilstede for den *heldigst mulige* løsning av opgaven. | Gran, Aandsl. II, 9: Landets finanser var i den *slettest tænkelige* forfatning. | Kinck, Rormanden 109: Det *egtest mulige* uttryk.

Genitiv.

590. Genitivendelsen *-s* kan adjektivet få bare når det står som overledd:

> Lie II, 283: Lad os tale lidt oprigtig for *gammelts* Skyld. | Id. V, 129: En *Sygs* Hvile i Ensformigheden. | Ibid. 280: Saa dyb er *den ondes* List. | Kielland I, 27: Hun havde indtaget sin Plads i de *Riges* og *Mægtiges* Sale. | Ibsen III, 204: Hvis jeg gad fæste lid til *visses* forsikring. | Kielland II, 439: Det var de *laveres* Had mod de høiere. | Gran, Rouss. II, 150: Den *sterkestes* ret. | Ibsen III, 201: Forfærdelse greb de *flestes* sind. | Lie V, 166: Med den mangeaarige *ansattes* ængstelige Fortrolighed. | Aftp. 1915, nr. 94: Hans skildring var ikke en udenforstaaende interesseret tilskuers, men en «*indfødts*». | Bull, Samtiden 1915, 158: Han nævnte et navn. Ikke hans fordums *elskedes*.

591. En forstenet *dativ* foreligger i *med rette, tilfulle, tilvisse.*

Adjektivets plass.

592. Det hosføiede adjektiv står regelmessig foran det overledd det bestemmer: *en stor mann, den store mann, store menn.* — Er der to eller flere adjektiver som hører til samme substantiv, er der to tilfelle å merke.

593. 1) Hvis det ene nærmest er hvad man kaller et *epitheton ornans*, d. v. s. hvis det uttrykker en egenskap, som så å si fremgår av substantivets egen natur, så settes det nærmest dette, f. eks. *Hun var en vakker liten pike.* Her danner *liten pike* i virkeligheten ett begrep = *småpike;* adjektivet *liten* angir en ganske naturlig egenskap ved substantivet. Derimot er ikke alle småpiker nødvendigvis vakre. Således hyppig *liten:*

> Anker, Kjøn 382: Hun sang med en *pen liten stemme.* | Bojer, Fangen 9: Han het Andreas og var en rød, *trind liten fyr.* | Hilditch, Stilleben 9 a: Min barndoms *stilfærdige lille* by. | Falkberget, Lisbet 315: Det *ene lille ordet.* — *Et eneste litet under.*

I det siste eksempel står *litet* nærmest, fordi meningen ikke er et *litet*, motsatt et *stort* under, men *et eneste under selv om det er aldri så litet.* — Også adj. *ung* er ofte bare et epitheton ornans: Krag, Bodil 4: Det var tre *vakre unge mennesker.*

Man vil også legge merke til at *liten*, *lille* og *ung* i disse eksempler er relativt trykkløse, og at det ikke godt går an å forbinde de to adjektiver ved *og*, hvad som også viser at det siste adjektiv danner ett begrep med substantivet.

Undertiden finnes *liten* sat først hvor det efter den her givne regel burde stå sist, f. eks. Egge, Unge dage 147: Om søndagen sat han i den *lille nye vakre forstadskirken.* Det er nemlig ganske naturlig at en forstadskirke er liten; derimot behøver den hverken å være ny eller vakker. Likeså: Egge, Hage 192: En *liten svart Boktrykkerdjævel* kom for at hente Manuskript. | Krag, Bodil 8: Selv de sterkeste Skraatyggere tog imod Irettesættelse og Straf af den *lille blege Spirrevip.* Det er ikke nødvendig å fremheve at en boktrykkerdjevel er liten, og det er umulig å tenke sig en stor spirrevip. I følgende eks.: Nielsen, Chr. Fredr. 67: Der laa færdigt et *lidet mærkeligt Skrift fra Falsens Haand* — må ordstillingen sies å være uheldig, også fordi *lidet* kan opfattes som adverb (lite merkelig = ikke meget merkelig), hvad som ikke er meningen.

594. 2) Hvis derimot begge adjektiver er virkelig kvalifiserende, d. e. hvis ingen av de egenskaper som de tillegger substantivet, kan sies å fremgå av dettes egen natur, står det adjektiv som har det største betydningsområde (som kan utsies om de fleste begreper), først, og det som har det minste betydningsområde, nærmest substantivet, f. eks. Fasting, Religionsfrihetens historie 40: Det *naturlige germanske* frisind. | Ibid. 39: Kirken . . . kvalte alle tilløp til *personlig religiøs* frihet. | Ibid. 23: Jøderne hadde . . . . en *streng religiøs* disciplin. — Det er her klart at *germansk* og *religiøs* har et snevrere betydningsområde enn *naturlig*, *personlig* og *streng*. Derfor står kvantitetsadjektiver som *stor*, *liten*, *vesle*, *lang*, *kort*, *høi*, *dyp*, *gammel*, *ung* (når disse ikke er epitheta ornantia) alltid først, f. eks.:

Falkb., Lisbet 313: Paa sine *store grove næver.* | Ibid.: Det dryppet *store tunge taarer* ned —. | Ibid. 314: Hun

> stirret omkring med *store undrende øine.* | Hilditch, Stilleben 9 a: Der ligger en *stor gul hund* og sover. | Ibid.: Den *store offentlige brøndpumpe.* | Uppdal, Byen 2: Den *store brede munden.* | Ibid. 158: Hun stirret med *store trætte øine* paa søsteren. | Ibid. 6: Et *litet tyndslitt perlesjal.* | Ibid. 140: Det *lille spisse hodet.* | Hilditch, Stilleben 14 a: Kæmner Gregersens *lille gode hus.* | Anker, Kjøn 405: Da kom en glæde over hende, en *liten lykkelig ørhet.* | Uppdal, Byen 16: Det *vesle gullokkede* hode. | Anker, Kjøn 412: De *smaa slitte* lænestolene. | Falkb., Lisbet 312: De *lange stille timer* inde i Jarnfjeldstuguen. | Uppdal, Byen 3: De *lange smale læggene.* | Hilditch, Stilleben 9 b: Det *lange hvite hus.* | Ibid. 13 a: En *lang halv time.* | Ibid. 14 a: I *sid graagul lærredsfrakke.* | Anker, Kjøn 277: I disse *korte lyse nættene.* | Uppdal, Byen 118: De *høie ranke popler.* | Anker, Kjøn 400: Redaktørens *høie graarutete skikkelse.* | Fasting, Religionsfrihetens historie 48: En *dyp religiøs trang.* | Falkb., Lisbet 163: Hallvar Bjørnsa maalte opimot tre alen efter det *gamle svarte alenmaalet* paa Jarnfjeld. | Hilditch, Stilleben 11 a: Alle de *gamle ægformede prøveglas.* | Uppdal, Byen 153: En *ung skjegløs konstabel.*

Også adjektiver som betegner *farve*, har en tilbøielighet til å settes først:

> Falkb., Lisbet 312: Sneen føk som *graat tungt støv* over blaanende is. | Ibid. 317: Vinterskodden kom sættende som store lodne skikkelser med *graa søvnløse ansigter* ind over vidden. | Anker, Kjøn 406: De *graa dyptliggende øinene* hans. | Uppdal, Byen 58: Den *lyse lurvete luggen.* | Ibid. 60: Det *lyse forsultne* blikket. | Ibid. 71: Han løftet paa *den svarte stive hatten.* | Ibid. 118: De *gule viftende straa.* | Hilditch, Stilleben 13 b: Med *graat smaakrøllet haar.*

Her har nemlig farve-adjektivene et større betydningsområde enn det andre adjektivet. Hvis det omvendte er tilfelle, kommer farve-adjektivet naturligvis nærmest substantivet:

> Udpdal, Byen 17: Skjorten er aapen og syner frem brystet med *stride svarte haar.* | Ibid. 70: De elektriske buelamper blev tændt, de drysset ut sine *sterke blaahvite straaler* over det *vekere grøngule gaslygteskjæret.* | Ibid. 107: Den *løse rødgule regnkaapen.* | Ibid.: Den *spisse rødbrune panden.* | Ibid. 141: *Vakre blaagrønne øine.* | Ibid. 170: Et *tungt graat teppe.* | Hilditch, Stilleben 11 a: Et stort flot skilt med A. Hamilton i *noble forgyldte skriftbokstaver* paa *matt blaa grund.*

Undertiden kan ordenen være likegyldig: Falkb., Lisbet 312: Paa de *sorte dype vande.* | Krag, Bodil 9: Hans *bratte myndige næse.* | Uppdal, Byen 102: Ved Svartediket, det *stille blanke vandet* mellem fjeldene.

Er det ene adjektiv lengre enn det andre, særlig hvis det er et partisipp, står det gjerne nærmest substantivet:

> Falkb., Lisbet 315: Herren hørte ikke en *arm fortvilet mors* rop. | Ibid. 310: Hendes *stride forvildede sind.* | Uppdal, Byen 2: En *høi, spinkel, uflidd kvinde.* | Ibsen V, 15: Nu har De jo to *store giftefærdige døtre* i huset.

Det er noget som sier sig selv at der også finnes eksempler som strider mot de ovfr. givne regler, og hvor ordenen synes å burde være en annen, særlig hvor det ene er adjektivet *liten*, f. eks. Krag, Bodil 8: Den *lille tynde Moritz*, som hver og en kunde vingle overende. | Kjær, Valg 53: Efter Talen haaber jeg Statsraaden vil delta i en *liden enkel Frokost* hos mig. | Uppdal, Byen 1: Borte ved porten staar en *liten lyslet jente.* | Hamsun, Børn 297: Altsammen gjør han paa sin *gamle gode Maate.* — Man må da gå ut fra at det er meningen at det første adjektiv skal ha trykk og ikke betraktes bare som et epitheton ornans. —

Felles for alle de under 2) opførte tilfelle er at begge adjektiver har omtr. like sterkt trykk, og at de kan forbindes med *og* eller *men.*

595. Adjektivet settes undertiden efter substantivet, når det skal særlig fremheves. Dette skjer alm. ved at der føies et tillegg til adjektivet:

> Lie II, 438: Som de saadan sad og snakkede . . . . kunde der imellem blive *Pauser saa tunge og stille, at* de hørte Sjøen skvulpe udenfor mod Skibssiden. | Egge, Straf 125: En *slyngelstreg saa gemen, at* han aldrig kunde tilgive sig selv den. | Christensen, Nye bygd 123: Efter forundringen kom der en *glæde saa heftig, at* han fik taarer i øinene. | Nansen, Tåkeh. 517: På en *seilas så lang som* tversover Atlanterhavet. | Egge, Lænken 15: Der var *Øine, tunge som* sukfyldte Bønner. | Ibid. 119: Vogt dig at du ikke paafører endnu et Menneske en *Sorg saar og dyp* som din egen. | Samtiden 1917, 213: En saadan fred vilde være en *ulykke, større* end nogen anden. | Krag, Knarren 107: Det var rigtig en Uveirskveld . . . . . med *Himmel fuld af* flakkende Brand. | Egge, Lænken 25: En *Bæk, tynd av*

Tørken, laa midt i det brede Leie. | Benneche, Villenskov 2: Nogle usselige, krøblede *furuer, bidt av frost og slidt av storm.* | Andersen, Bispesønnen 73: Det var, som krøp en liten *slange, faa tommer lang,* frem av en hule.

Men også uten noget sådant tillegg:

Collin, Verdenskr. 53: *Gode ord og dype,* av en tysk historiker. | Prydz, Torbjørn 49: Han gik omkring i en *fryd saa forunderlig.* | Bojer, Fangen 266: Kontoristen labbet efter med *bein saa tynde,* saa tynde. | Egge, Lænken 68: Luften, *kjølig og frisk og ren,* strømmet mellem den aapne Dør og Gluggen. | Ibid. 18: Et *Net, tæt og stærkt og ubrytelig.* | Bojer, Historier 222: Vidden trak sig ind i *farver blaa.* | Ibid. 216: Er du fra *havet graat?* — Jeg er fra *vidden blaa.* | Aanrud, Sidsel 86: *Dagen lang* gaar det store tog frem over fjeldet. | Gløersen, Det suser 9: En maatte helst følge buskapen *dagen lang.* | B. B. I, 325: Alle bygdens hunder som *uken lang* hadde sittet og hørt på hværandre. | Singdahlsen, Rettens 90: Slik som *folk flest* gjør. | Sevaldsen, Brødr. 17: Indholdet var nok som i *guttelommer flest.*

Noget anderledes er å opfatte et uttrykk som Lie II, 385: Han sad der med *Træbenet utstrakt* foran sig. Det står i klasse med uttrykk som *han hadde hendene fulle, han holdt boken gjemt bak sig.* Sevaldsen, Brødr. 22: De stod med *ørene og øinene stive.* Adjektivet betegner her ikke en egenskap ved substantivet, men en forbigående tilstand og er nærmest av predikativ natur: trebenet var (for øieblikket) utstrakt foran ham, hans hender var (f. ø.) fulle, boken var (f. ø.) gjemt bak ham.

Anm. Et adjektiv settes alm. efter et historisk egennavn: *Harald hårfagre, Olav den hellige* (jfr. Hellig Olav), *Karl den første.* Se Falk og Torp, Syntax § 188.

596. Mrk. følgende uttrykk:

Krag, Knarren 57: v. Knarren forsvarede Kjøbenhavn saa mandigen, at der paa den ene Dag flød *gode tre Potter* holstensk Adelsblod. | Aftp. 1913, 209: Den gamle historie om hvorlunde tre fjær bliver til *hele ti høns.* | B. B. V, 157: Jeg vil holde forelæsning. — For én tilhører? — Nej, nu har jeg *hele to,* du! | Ibsen V, 337: Jeg har gåt deroppe og sløset bort *hele otte kostbare år* av mit liv.

Her hører *gode* og *hele* ikke til substantivene. Meningen er ikke *gode potter* eller *hele høns.* De gjør i virkeligheten tjeneste som gradsadverb: *godt og vel tre potter, minst 10 høns.*

Bruken av adjektivet.

597. Adjektivet kan brukes både som *overledd, adledd* og *underledd.*

Som overledd.

598. Et adjektiv (partisipp) står som overledd når det ikke spesialiserer et overledd, og noget sådant heller ikke er å underforstå fra det foregående. Det kan da betegne både en enkelt og flere og noget nøitralt, og stå med eller uten artikkel; men at det fremdeles formelt er et adjektiv, fremgår av at det beholder sin adjektiviske bøining.

599. ***Om en enkelt.***

a) *uten artikkel:*

Lie I, 129: At Dampskibet saaledes havde tabt for en nordlandsk Fembøring, optoges som en patriotisk Seir af baade *høi og lav* deroppe. | Id. III, 200: Fra *liden* af. | Givle, Hveps 38: *Avdøde* synes at ha interessert sig for Flyveproblemet.

b) med *ubestemt artikkel:*

Ibsen III, 301: Jeg har selv været *en ligegyldig* i troen. | Benneche, Sjørøver 121: Han var jo selv *en uskyldig* som skulde lide samme skjæbne. | Lie IV, 521: (Doktoren) som naarsomhelst paa Natten kunde bli kaldt ud til *en syg.* | Aanrud, Sidsel 111: Hun kom ... til at tænke paa *en blind*, hun engang havde set. | Egge, Vilhelmines 124: At være benaadet med mediets gave, det er at være *en mistænkt og forfulgt* her paa jorden. | Scott, Spøker 125: Snart surret og dampet det paa *en frisk.*

c) med *bestemt artikkel* eller et *determinativ:*

Riverton, Morderen 53: Det er bedst at *den syke* har ro. | Ibsen I, 391: Hvor der er ligfærd i huset, der er *den døde* første mand i laget. | Egge, Almue 25: *Den smaa* lader til at være rørt. | Ibsen I, 164: Jeg kunde fristes til at gi mig *den onde* selv i vold. | Scott, Fønix 300: Færdig til at gribe efter alt, som *den druknende* efter halmstraaet. | Benneche, Fleming 188: Han følte sig tit som *den ensomme og udestængte.* | Singdahlsen, Nord 61: *Den mindste* sutret og smaaskrek paa morens fang. | Lie V, 276: Du blir mig dyr, *min elskede.* | Ibid. 274: *Min dyrebare* glemmer jo rent Hesten. | Ibid. 272: Jeg kan for mit Arbeide ikke følge *min yndige* paa hendes Morgenridt idag. —

Mrk. Med *ubestemt artikkel* står adjektivet forholdsvis sjelden som overledd. Det er mest slike som betegner en legemlig eller åndelig skavank som: *en blind, en døv, en halt, en lam, en vanvittig, en gal,* eller en erhvervet egenskap som *en geistlig, en lærd, en sakkyndig, en ulykkelig, en spedalsk, en syk, en kristen;* dessuten nogen partisipper: *en besatt, en innfødt, en reisende, en troende.* Derimot som regel ikke slike som betegner en medfødt eller naturlig utviklet egenskap som *god, ond, edel, ung, gammel, stygg, vakker, begavet, dum, flink* o. s. v. Aanrud, Sidsel 112: Han var næsten *en fremmed.*

Som overledd kan det få et annet adjektiv foran sig: Scott, Hest 78: Om dagen samtaled man sagte om *den forunderlige døde,* som saaledes var kommet til dem. | Ibid. 112: Klas . . . undred sig noget over, hvem *den ensomme fremmede* kunde være. | Elster, Humør 1918, 120: Sakføreren var av *de farlige høflige.* — Men det kan også som andre adjektiver bestemmes av et adverb: Riverton, Morderen 27: Din taushet bidrar til at skjule *den virkelig skyldige.* | Lie V, 282: Min *uendelig elskede.* Tvetydig i Lie II, 281: En *uskyldig* Mistænkt. Jfr. ovfr. § 12, 2.

600. ***Om flere:***

a) uten artikkel:

> Ibsen I, 64: For Romer-sværd med Romer-mod skal Romas *sidste* segne i sit blod. | Dahl, Peder 181: Langs alle veie kom *kjørende.*

b) med bestemt artikkel:

> B. B. III, 245: Kommer du til *de syke?* Ja, det er *de syke* jeg gaar til. | Kielland II, 424: Med Skriftens Ord revsede han *de selvkloge og gjenstridige.* | Samtiden 1917, 299: Den frie forskningens aand som utgik fra kredsen av *de intellektuelle.* | Ibsen I, 16: Den magt hvormed *de stolte* praler nu. | Kielland II, 424: Alle *de bekymrede og betrængte,* som sat —.

Bestemt av et adverb: Hilditch, Røml. 122: Ute paa øerne, hvor han netop hadde *alvorlig syke.* Mrk. forskjellen på dette og *de alvorlige syke,* d. e. alvorlige personer som var syke.

601. ***Om noget nøitralt:***

a) uten artikkel:

> Garborg, Trætte M. 237: Der er ikke Forskjel paa *godt og ondt* engang. | Lie V, 59: Snakke om *gammelt.* |

Ibid. 346: Bera Gylling og jeg er kjendte fra *gammelt.* | Riverton, Morderen 78: Det var ikke *stort* de fik at vite. | Asbj. & Moe II, 203: Moren var enke og hadde ikke *stort* at leve av. | Kielland II, 424: Oprør og Trods i *stort* som i *smaat.* | Mork, Dyr J. 115: En kveld . . . fik Kaare se *nyt* i bladet. | Kielland II, 498: Inderst inde er Vantroen ikke andet end *ondt* og *lavt, feigt* og *hovmodigt* blandet sammen. | Mork, Dyr J. 6: Stuen var gammel og skjæv med rester av *gult* opunder takskjægget. | Gløersen, Det suser 44: (Den) skifter i farve fra *graat* til sterkeste *blaat.* | Aanrud, Sidsel 80: Fjeldet blusser i *brunt og rødt.*

b) med bestemt artikkel eller determinativ:

Lie V, 73: Det deilige *slu* ved den . . . er —. | Riverton, Morderen 23: Blaanende aasrygge i *det fjerne.* | Kielland II, 422: Modsætningen . . . . mellem *det hjemlige* og *det fremmede.* | Ibid. 499: Selve Kristusfiendskabet bestaar i at ville hæve *det lave* op og *det høie* ned. | Ibid. 433: Det var saa aldeles modstridende mod hele hans Natur at have *det hæslige* for Øie. | Hilditch, Røml. 139: Ferskt brød var noget av *det vigtigste* som fandtes. | Ibid. 11: Inde i urskogens aller *dypeste.* | Lie V, 458: Saa vilde jeg paa *det bestemteste* nægte. | Scott, Spøker 134: Det var paa *det sidste* med dem. | Egge, Almue 6: Det var paa *det morsomste.* | Hilditch, Røml. 105: Nu var han netop paa *det ivrigste.* | Ibsen I, 16: Og aldrig glimt af udsigt til *det bedre.* | Scott, Lystig 4: Jeg fornam en dyp fred i *mit indre.* | Christensen, Gamle bygd 44: Hans tanke var nu vendt tilbage til en gjenstand, som den havde *haardt* for at slippe. | Egge, Komedier 72: En er altid glad i det En ikke har *synderlig* af. —

602. Som overledd kan adjektivet få genitivendelsen *-s*: Lie V, 214: *En Sygs* kjærlige Halvsmil. | Ibid. 286: Min Vei har været *den ensommes.* | Scott, Fønix 104: Som organist havde han . . . . strax vundet menighedens og *sin foresattes* paaskjønnelse. | Egge, Almue 60: Juletræet var under *de smaas* jubel kastet paa dør. | Ibsen I, 46: Jeg er en flygtning fra *de dødes* dale. | Lie IV, 344: Det er *de druknedes* Aander. —

Som adledd.

603. Hyppigst brukes adjektivene som adledd hosføiet et overledd eller som fjernere adledd, d. e. som predikativ.

604. Når adjektivet står hosføiet (attributivt), betegner det i almindelighet en egenskap eller noget annet karakteristisk ved den person eller ting som overleddet angir: *en stor mann, et litet barn, den nye vei, gamle koner, en forfulgt uskyldighet, levende billeder,* o. s. v. Men det hender også meget ofte at adjektivet ikke betegner nogen egenskap hos det overledd det står hosføiet, men har en annen opgave, som følgende paragrafer og eksempler vil vise.

605. Adjektivet er ofte hvad man kan kalle et «forskutt underledd» (Jespersen), og knytter i virkeligheten en underleddsbestemmelse til det verbum som overleddet er avledet av eller beslektet med. Således betyr jo *en dårlig sanger* ikke *en sanger som er dårlig* (d. e. syk), men en *som synger dårlig.* Dette er hyppig tilfelle med adjektiver som står hosføiet et nomen agentis el. lign. ord, f. eks. *en hurtig rytter* (som rider hurtig), *en langsom taler* (som taler langsomt), *en hyppig gjest* (som besøker hyppig), *en sen betaler* (som betaler sent), *en glad giver* (som gir med glæde): Nansen, Sibirien 272: *Ulovlige gullvaskere* (d. e. som vasket gull uten tillatelse). | Krag, Bodil 8: *De sterkeste Skraatyggere* (d. e. ikke med de største legemskrefter, men som er ivrigst til å tygge skrå; jfr. ndfr. § 608). | Lie II, 332: En af *de betydeligste Kreditorer* (d. e. som hadde lånt dem betydeligst).

Særlig må merkes den eiendommelige bruk av *hel, ren, blot, bar (blot og bar), riktig, formelig,* som ofte likefrem kan sies å stå som et adverb. Således betyr jo *en hel kar* ikke *en kar som er hel,* men som er *helt ut en kar.* — *En ren vågehals* bet. ikke *en vågehals som har vasket sig ren,* men en mann som *rent ut sagt* er en vågehals. Flere eks.:

> Lie IV, 449: Som om han skulde være *er hel Nordpolfarer.* | Hjermann, Kamerater 47: Ovenfor strakte sig *en hel liten hei.* | Scott, Kari 148: En vældig kaffekjel, som lignet *et helt lokomotiv.* | Hamsun, Segelfoss I, 127: (Han) lot som om han ikke gav Agt paa *hele Sakføreren.* | Lie I, 337: I Forholdet til sin Hustru saas Beck altid at være *en ren Riddersmand.* | Prof. Jæger, Aftp. 1912, nr. 182: Hadde jeg været *en ren privatmand,* og den handling det her dreier sig om, *en ren privathandling,* saa —. | Egge, Hage 3: Nu om Sommeren stod Værelset der som *en ren Overflødighet.* | Riverton, Morderen 78: Nogen var møtt som vidner,

andre var møtt av *ren nysgjerrighet.* | Benneche, Villenskov 10: Gaardsarbeidet havde han ledelsen af, da han var *en ren gut.* | Lie II, 380: Det var en *ren æreløs Overrumpling.* | Scott, Spøker 170: Han blev *et rent ordsprog* i bygden. | Ibid. 126: Det her var jo *det rene røveri.* | Hilditch, Røml. 12: De hadde . . . . slitt og slæpt som nogen *rene træller.* | Ibid. 86: Slik ryg og slike armer . . . . har jeg knapt set paa noget menneske før; *rene Orangutangen,* jo. | Ibsen III, 195: Jeg hvis *blotte tilværelse* er en fare for ham. | Hamsun, Lynge 78: Svegen ved *blotte og bare skidne Streger* af en Spekulant. | Sig. Ibsen, T. T. 1915, nr. 276: Utnyttelsen af det *blotte og bare lønsarbeide.* | Scott, Spøker 118: Han turde ikke si nei for sit *bare liv.* | Ibid. 126: Han fik ikke sove hele natten for *bare bekymring.* | Lie V, 147: De havde havt *et rigtigt Uaar* (d. e. hadde riktig hatt et uår). | Aars, Smaa Dyr 102: Blaabærlyngen lutet ut over den gamle maurstien, saa den blev til *en formelig allé* (d. e. formelig blev til —).

606. Adjektivet kan hyppig gjengis ved et komplement, f. eks. Kielland III, 429: *Lokale Kundskaber,* d. e. kunnskaper om de lokale forhold. Således også i følgende:

Lie I, 157: Fri for den *hjemlige Kontrol.* | Elster, Ilden 154: Han . . . . tok til at forstaa den *gyldne glæde* (d. e. gleden ved gull). | Collin, Kampen 142: Det er en *sjælelig lov* at vi er glade i dem, som vi gjør vel imod. | T. T. 1915, nr. 279: De *armeniske grusomheter.* | Lie, Kasper 28: Daarlig Karakter paa Skolen eller anden *moralsk Forgaaelse* (forgåelse mot moralen). | Lie II, 471: Hans *moralske Forbedring.* | Ibid. 535: Det knugede ham som et *moralsk Nederlag.* | Collin, Kampen 90: Samtidig at hudflette og nyde det *moralske forfald.* | Scott, Lystig 70: En viss *moralsk indflydelse.* | Ibid. 145: Fysiske og *moralske sygdomme.* | Ibid. 151: De historiske og *moralske videnskaber* | Ibid. 51: *Moralske idioter* (personlig er jo disse umoralske). | Ibsen IV, 22: Der er netop i dette øieblik et sligt *moralsk hospitalslem* inde hos Helmer. | Ibid. 52: Der er i hans skuespil altid en *moralsk maalestok.* | Undset, Vaaren 225: Han var ræd for *moralske tømmermænd.* | Lie III, 473: Han gjør sig bare latterlig med disse *moralske Ligtaler.*

607. Adjektivet betegner ofte ikke en stående egenskap ved vedkommende person eller ting, men en som er tidsbegrenset:

Prydz, Torbjørn 11: En *daglig sang* (som synges hver dag). | Ring, Kjærligh. 74: Lyden av en ensom *sommerlig hestebjelde.* | Benneche, Sjørøver 155: Saa vandret de gjennem de *høstlige skoger.* | Lie I, 165: Paa sin vanlige *sénaftenlige Runde.* | Egge, Hage 3: Nogen faa, store, *høstklare Stjærner.* | Ross, Nordli 119: *Vaarlige blomster.* —

608. Adjektivet hører formelt til et sammensatt substantiv, men bestemmer logisk bare første del av sammensetningen:

Riverton, Morderen 6: En *ulykkelig kjærlighetshistorie* (d. e. historien om en ulykkelig kjærlighet). | Morgbl. 1896, nr. 172: *Elektriske Sporvognsaktier.* | Frich, Polarnatten 102: Den *traadløse telegrafstation.*

Også undertiden til et avledet ord, idet adjektivet logisk bestemmer grunnordet: Aftp. 1912, nr. 198: Den gjenlevende *traadløse telegrafist* (trådløs telegraf). | Mrk. særlig Aftp. 1912, nr. 202: De falske traadløse telegrammer forklares af kapteinen paa Olympic paa den maate at de *traadløse lyttere* har misopfattet de traadløse telegrammer (d. e. de som lytter efter de trådløse telegrammer). | Mrk. også at *residerende kapellani* er dannet av *residerende kapellan.*

609. Adjektivet hører logisk bare til en del av det som substantivet betegner. Således betegner *Nordre* og *Søndre Gudbrandsdalen* ikke to forskjellige daler av dette navn, men to deler av samme dal. *Hans tidligere liv* bet. ikke hans foruttilværelse, men den tidligere del av hans nuværende liv. *Det halve rike* = halvdelen av riket.

Christensen, Liv, 277: I *unge aar.* | Aanrud, Sidsel 65: Det er *tidlig morgen.* | Singdahlsen, Rettens 5: Det var *sen kveld.* | Elster, Landeveien 115: Der var en duft over dalen av *sen sommer.* | Scott, Paaske 22: Midt i *tykke Tyskland.* | Mork, Dyr J. 87: Under *bratteste Skulberget* sat en gut.

Undertiden kan et slikt uttrykk ha to betydninger, f. eks. *det gamle Kristiania,* som kan bety enten (hele) Kristiania i gamle dager, eller den gamle del av (det nuværende) Kristiania. (Falk og Torp, Syntax § 66).

610. Adjektivet betegner at substantivet fremkaller den egenskap som adjektivet betyr. *En ulykkelig krig* er en krig som skaper ulykke; *et lykkelig valg* er et valg som bringer lykke; *en svimlende avgrunn* er en avgrunn som gjør svimmel:

Lie II, 345: Rejer var i en *svimmel Rus.* | Id. I, 330: Den *svimle Susning* i Luften. | Bojer, Pilegrims. 4: Denne *tungsindige lugt* av hospital. | Gløersen, Det suser 43: Ved sin endeløse, *tungsindte ensomhet.* | Undset, Vaaren 31: Et surt og *glædeløst* graat *lys* gufset ind i værelset. | B. B. III, 286: Var han i det *meddelsomme hjørne.* | Ibsen II, 190: Vet du det er *halsløs dåd?*

611. Adjektivet forteller os hvad substantivet vidner eller minder om. *Kloke øiner* er øiner som vidner om klokskap:

Andersen, Bispesønnen 51: *Sultent sug* for bringen. | Scott, Jernbyrden 153: Om litt gav de nogen skrik ifra sig, nogen lange *forsultne hvin.* | Kjær, Epistler II, 110: Der findes ikke en *træt Side* i hans Værk. | Ibsen II, 119: Røsten hæved jeg til bøn; men den drev tilbage brusten, som en klokkes, sprukken, rusten, i et dumpt, *hulbrystet støn.* | Kielland III, 409: En liden *sygelig Stribe* gult Lys. | Ibid. 411: Et *beskedent Smil.* | Prydz, Torbjørn 98: Han sat der med et *henrevet smil.* | Undset, Vaaren 201: Han følte en *hudløs saarhet.*

Også det som sømmer sig for eller ventes av en: Collin, Kampen 8: En *fyrstelig frihet*, d. e. en frihet som for en fyrste. | Aftp. 1913, nr. 210: Særlig fortjener de kolorerede afbildninger af forskjellige barokke fiskearter at fremhæves, idet de ligefrem kan fremkalde *kunstnerisk beundring.* | Collin, Kampen 143: Den *kunstneriske drift* til at efterligne. | Hamsun V, 152: Det er *voksne Særker* (d. e. for voksne).

612. Ofte hører adjektivet logisk til et annet ord enn det det formelt står til. Dette behøver ikke engang å være nevnt, men må utdras av sammenhengen. Således betyr *mine gladeste øieblikk* de øieblikk da *jeg* var *gladest. Et ensomt sted* er et sted hvor *en* føler sig *ensom:*

Ibsen II, 111: Lad mig atter gå tilbage til de *himmelblinde dage* (da jeg var blind for himlen). | Ibid. 96: En *heldig skæbne* har mig ført i denne kveld til prestegården. | Kielland II, 246: Selv var han fuld af *utaalmodigt Haab.* | Undset, Vaaren 62: De to slog sig sammen i et slags *faamælt venskap.* | Christensen, Liv 58: Der var en *faamælt myndighet* over ham. | Lie I, 306: Paa *ordknappe Humørsdage.* | Kielland II, 245: En *ordknap Stirren* ud i Luften. | Ibsen III, 268: Hvi blev det mig ikke forundt at leve i *tilbagetrukken stil-*

hed. | Kielland II, 167: Han hensank i *sløv Trods.* | Riverton, Morderen 6: I *vaakne nætter* og *triste dage.* | Kjær, For Træet 86: Jeg havde gruet mig til en lang *lyttende nat.* | Collin, Kampen 143: Flauberts *utrættelige kamp* med stilen. | Lie II, 461: Barndommens *uskyldige Fred.* | B. B. III, 251: Da han senere sprang hjem, ... hadde han en *skidden fornemmelse.* | Bojer, Lea 42: I sine *trættleste øieblikke* maatte hun være den sterkeste. | Lie II, 428: Med en egen *beklemt Følelse.* | Id. V, 57: Paa mangen en ansvarsfuld *svedende Vagt.* | Hamsun V, 218: Det er vel Arbejderne som skal gruse og reparere Vejen, men som tar sig *lade Dage.* | Hilditch, Julen 1915, 9 b: Slutteren kom for at bringe ham en *velvillig kop* eftermiddagskaffe. | Aftp. 1917, nr. 311: De *antikvariske myndigheter.* | Ibsen II, 16: Drak livets skål i *blinde drag.* —

613. Forøvrig finnes adjektivet brukt på en friere måte som ikke godt kan bringes inn under nogen bestemt regel:

Scott, Hest 111: De *blinde skjær* (d. e. som ikke kan sees). | Egge, Hage 8: For at drage til et lysere og *lettere Sted* (hvor det er lettere å leve). | Ibsen III, 191: Jeg har henslæbt både min barndom og mine første ungdomsår i et *gyldent slaveri* (hvor jeg hadde gull nok). | Lie, Selje 12: De *fravokste Konfirmationsklærne.*

Eller med overført betydning:

Aanrud, Sidsel 79: De *sagte skraaninger.* | Lie, II, 436: En *rasende Masse* upraktisk Skrab. | Id. V, 456: Ketil Borg havde ogsaa havt den samme *tidlige Idé* at overvære Solopgangen.

614. Særlig merkes bruken av *annen* med betydningen *som om det var (hadde været):*

Benneche, Støle 25 (Ved en begravelse): En maatte bare takke til at han ikke hentet klarinetten sin ned fra loftet og gav sig til at blaase som i et *andet bryllup.* | Hjermann, Kamerater 5: (Veirpilen) holder et styr og skjænder paa nordenvinden som den skulde være et *andet menneske.* | Normann, Eiler 30: Saa de og deres slap at ligge paa flot som *andet vrakgods.* | Garborg, Mot Solen 124: For det meste kryper vi nu sammen over vore Jordhauger med de nedgravede Skatter som *andre Trold og Tusser.*

Anm. Om den predikative bruk av adjektivet henvises til §§ 135—145, 160—162.

615. Som *underledd* brukes overordentlig hyppig adjektivenes intetkjønnsform; se herom ndfr. § 702, 5, — og Falk

& Torp, Syntax § 65, 2 og § 72, 3. Overgangen til underledd sees i et eks. som følg.: Bull, Lys Hævn 57: Eivind Stolt *hadde* virkelig uhyre *vanskeligt* for at arbeide. | Falkb., Sol 90: Han *saa rødt.*

Anm. Når adjektivet står som underledd, kalles det almindelig *adverb.* Strengt tatt er der ikke større grunn til å henføre adjektiver i underledds-funksjon til adverbenes klasse enn substantivene, som jo også kan stå som underledd. Da dette imidlertid har vunnet en viss hevd, vil disse underledds-adjektiver bli behandlet ndfr. sammen med adverbene.

XV. Determinativene.

616. Om determinativene og deres forhold til pronomenene se foran §§ 235—242. — De kan inndeles i *eiendoms-determinativer*, *påpekende determinativer*, *spørrende determinativer* og *ubestemte determinativer*.

Eiendoms-determinativer.

617. Disse er følgende:

	1. person		2. person		3. person	
	felleskj.	intetkj.	felleskj.	intetkj.	felleskj.	intetkj.
Om en eier, ent.	*min*	*mitt*	*din*	*ditt*	*sin*	*sitt*
—»— fl.	*mine*		*dine*		*sine*	
Om flere eiere, ent.	*vår*	*vårt*	*[jer*	*jert*	*sin*	*sitt*
—»— fl.	*våre*		*jere]*		*sine*	

Istedenfor *sin*, *sitt*, *sine* som bare har refleksiv betydning (se §§ 180—186), brukes i ikke-refleksiv betydning genitivene *hans*, *hennes*, *dens*, *dets*, *deres*: *Han tok sin bok*, men *Jeg tok hans bok*. Mrk. den eiendommelige bruk av *hans* og *hennes* foran et egennavn: Falkb., Helleristninger 14: De hadde hørt tale om den nye sommerkaren *hans Ingebrigt*. | Lie V, 230: Kom med en Lap til Bukseenden *hans Enochsen*. | Kjølstad, Gutter 46: Den svarte hønen *hendes vesle Aslaug*. Dette er det dagligdagse uttrykk istfr. genitiv av egennavnet. Det har dog en litt vulgær klang. Dialektisk på Vestlandet (Bergen) og i det nordenfjelske finnes også *sin* satt efter egennavnet: Wiers, Krøniker 65: Det var ikke *Jeremias sin Snorking sin*

Skyld. | Ibid. 220: De lange tyske Inskriptionerne paa *Eberhart sin Gravsten.* | Ibid. 219: De var fine baade *Dwerhagen sine* og *Gerdes sine* og *Meyer sine* og *alle de andre sine.* Endog efter *hvem:* Ibid. 127: Skulde nogen ha Lyst til at vide, *hvem* hun var *sin.* — Der er dog ingen grunn til å støtte denne bruk av *sin*, som visstnok skyldes tysk innflytelse og beror på feilagtig gjengivelse av det tyske *sīn (sein)* med *sin* istfr. *hans.* — Ved siden av og hyppigere enn *jer*, *jert* og *jere* brukes genitivene *eders* og *Deres.* Disse genitiver forholder sig forøvrig med hensyn til bruk ganske på samme måte som determinativene. Til genitivene *eders* og *deres* føies ofte genitivene *alles* og *begges*: *eders alles fader; deres begges fortvilelse.* I analogi hermed finnes også *våres alles: det er våres alles håp, våres begges arbeide:* Undset, Kristiania 89: Carljohan — *vores alles* stolthet og kjærlighet. Undertiden *våre alles:* Gran, Rousseau II, 201: Originalen til billedet findes i *vore alles* hjerter; likeså *våre andres:* Garborg, Gaaden 32: Hendes Rum havde ikke det Præg af Hybel som *vore andres.*

618. Eiendoms-determinativene betegner eiendom i videste betydning, således ikke alene hvor der er virkelig eiendomsforhold tilstede som: *dette er min bok, han har solgt sitt hus, han tok sine bøker* o. s. v., men også hvor dette forhold fremkommer som resultat av en handling, f. eks. *Han vant sin første seier.* Seiren var jo ikke hans før efter slaget. Likeså: *Han har skutt sin første bjørn*, eller *Løitnant N. N. har idag skutt ned sin fjerde flyvemaskin.* Dette er ennu mindre tilfelle i uttrykk som: T. T. 1916, nr. 262: Motorplogen kostet *sine 9000 kroner.* | Lie II, 199: Den talte op mod *sine hundrede Aar.* | Aanrud, Fortæll. II, 90: Saaledes holdt de vist paa *sine to timer.* | Scott, Hest 38: Murvæggen maalte *sine halvanden meter* i tversnit. | Nansen, Frilufts. 209: Sandelig en pen ørret . . . Den var på *sine vell tre kilo.* — Eller i følg.: Bjerke, Lotus 131: Profeten skal forkynde *din evige pris*, hvor *din* svarer til en objektiv genitiv. Ibsen, Frank 155: Og så fik vi da en dag *vor bombe*, vi med; d. e. den bombe som var bestemt for oss. Mrk. også det dagligdagse uttrykk: *Det er gutten sin, gutten sin egen,* hvor meningen vel egentlig er: han er noget for sig selv, ikke lik andre. Lie, Kasper 35: Kasper ja! Han er nok *Gutten sin!* — Også *karen sin*: Singdahlsen, Nord 9: Johannes det var *karen sin* til at tænke det rette. Særlig merkes uttrykket *i sin tid*, som opr. bare kunde henvise til et subjekt av 3dje person, men som har antatt betydningen *tidligere*, *før i tiden*, og nu også kan henvise til 1ste og 2nen person: Aars, Smaa dyr 7: *Jeg* har i *sin tid* skrevet om denne hund. | Lie, Kasper 146: *Jeg* har jo elsket ham i *sin tid*. — Likeså *så sin sak*, egentlig en sak for sig selv, forskjellig fra alle andre og derfor vanskelig: Christensen, Nye bygd 32: Det var *saa sin sag* at minde om dette. | Id., Liv 121: Han indrømmede, at det var *saa sin sag* at være lærer. | Lie, Særsyn 8: Det er da ogsaa *saa sin Sag* saan for en énslig ung Dame her i Udlandet. — En eiendommelig bruk av *din* er uttrykk som *din nar! din reddhare!* o. lign. Prydz, Torbjørn 50: Du *din vesle ting*, *din krok du er*. | Braaten, Matilde 106: Du plager snart livet av mig, *ditt lange draak* du staar der. — Sjelden i 1ste person: Krag, Ada 160: Kjære Mand, du maa virkelig leve noget afsides, naar Du vil, at jeg, *min gamle*, skal give mig til at fortælle Dig den Slags Eventyr. | Zwilgm., Maren 21: Ligger jeg ikke her, *min gamle kavaler*, og kjender den skjælvende fryd i mit hjerte. — Mrk. endelig forsikringen *min santen*: Egge, Brist 65: Idag tror jeg *min sandten*, jeg hadde vendt om, hvis —. | Ibsen V, 14: Jo, så *min sandten* tror jeg ikke det er ham. — Foreldet er *minsæl*: Ibsen V, 188: Selve dagen har jeg *minsæl* glemt.

ngen,
s bar bum 67:
en det gikk
le;... skjönt
g, min idiot,
ke forstod det.

619. Når disse determinativer (og likeså genitivene *hans*, *hennes*, *deres*) betegner virkelig eiendom, kan de stå dels foran, dels efter substantivet, som i siste tilfelle får bestemt form: dette er *min hatt*; *jeg tok hatten min og gikk.* Forskjellen på *min hatt* og *hatten min* ligger i eftertrykket. I første tilfelle ligger trykket på *min*, og *min hatt* blir derfor motsatt *din (hans, hennes o. s. v.) hatt*; i det andre tilfelle har substantivet trykk, og determinativet slutter sig likeså enklitisk og trykkløst til dette som artiklen: *hattenmin*, *bokenmin* (fem. *bokami*). Ring, Veien 213: «Men først vil jeg snakke litt med dig, *min gut.*» Han saa fort op. *Min gut* betydde altid noget andet end *gutten min*. — Vi får således to tilfelle:

1) *uten motsetning* og derfor med trykløst determinativ: *Han tok hatten sin og gikk.* | *Jeg har solgt huset mitt.* | *Lukk øinene dine.* | *Så pakket vi sammen sakene våre og reiste.* | Egge,

Graa Haar 13: Men et lidet Juletræ paa *Graven sin* vilde nok ikke Cecilie forsmaa ligevel. — Substantivet kan samtidig få et påpekende determinativ eller et adjektiv med bestemt artikkel foran sig:

> Lie V, 309: Jeg tror det er *den Rædselen din,* som altid mest har trukket mig til dig. | Elster, Landeveien 10: Han sat i vinduet oppe i *den vesle stuen sin.* | Scott, Jernbyrden 62: Hun gik der jo mest som en død og stirret med *det stive ansigtet sit.*

2) *med motsetning* og derfor med trykk på determinativet: *Hver fugl synger med sitt nebb.* | *Det er nu min mening.* | *Det er din skyld.* | *Han satt med hennes hånd i sin.*

> Elster, Landeveien 125: Jeg var jo maalmand engang jeg ogsaa, og jeg er det vel paa *min maate* fremdeles. | Ibid. 195: I alle fald ikke i *vore dage.* | Ibid. 143: Nu skulde han ogsaa høre Ketils mening, skjønt han aldrig var enig med ham og altid satte *sin vilje* igjennem. | Ibid. 19: Han hadde *sine planer* han og.

Således altid når forbindelsen har figurlig betydning: *I mine øine er han uten skyld* (jfr. jeg har vondt i *øinene mine*). — *Jeg står på din side.*

Ved hyppig bruk har determinativet undertiden mistet sitt trykk: *Han gikk sin vei.* | Scott, Paaske 31: Noget saa rart hadde de aldrig hørt i *sit liv.* — Dette er alltid tilfelle når *egen* eller *hver* føies til; trykket overføres da på disse: *Det er din egen skyld.* | *Han gikk sine egne veier.* | Når determinativet har refleksiv betydning, kan det ofte utelates: *Vi bor i eget hus.* — *Han kjører med egen hest.* — *De gikk hver sin vei.*

Determinativet settes også foran når der står en superlativ med absolutt betydning til substantivet: *Han var klædd i sin beste stas,* d. e. rigtig fint; men: *kan rev itu de beste buksene sine. Han var en mann i sine beste år.* Krag, Villum 122: Fra *sin tidligste Barndom* hadde han levet og aandet i disse Omgivelser. — Likeså når substantivet står i genitiv: *Hun var mit livs glede.* Elster, Landeveien 126: Jeg har sat (sic!) paa *min slegts* gaard hele mit liv. — Også ved opregninger: Ibid. 150: Vil De jeg skal bytte *min tro, mit haab, min drøm, min længsel, min vrede og hat, hele mit sind* med et program? | Ibid. 149: Han maa skape det av *sin sjæl,* av *sit mod,* av *sin sorg* av *sin skuffelse,* av *sine nederlag,* av *sine seire.*

Endelig heter det *min far*, *min mor*, *min søster*, *min bror*, *min datter*. Her har det andre uttrykket (*far min* og ennu mere *mor min*) en vulgær klang. Et uttrykk som *mor min*, *søster min*, *datter min* er umulig; det måtte da ialfall hete *mor mi*, *søster mi*, *datter mi*; men dette kan ennu ikke anerkjennes som dannet riksmål. Dog sies almindelig *sønnen min*, tildels også *bror min*, især i tiltale: B. B. I, 425: Nu, *bror min*, skal vi leve længe sammen, og aldrig gå fra hværandre. —

620. Som det fremgår av det foregående, står eiendomsdeterminativene hyppigst som adledd. De kan dog også stå som overledd, men bare i intetkjønn og i flertall:

> Ibsen V, 64: Den smule jeg kunde kalde *mit*. | Lie IV, 9: Lena skjønte nok, at Maisa tænkte *sit* om Sagen. | Ibsen V, 66: Derfor skal du . . . . løse mig fra ethvert forhold til dig og *dit*. | Ibid. 81: Nu er du fuldt ud løst fra mig og *mit* . . Og fra *mine*. | Christensen, Fædrelandet 2: Hjemmet er . . . . en tilflugt for os selv og *vore*.

I utropene *å du min! du store min!* er muligens *Gud* å underforstå: Andersen, Gamle Folk 84: *Aa du min* for et kav. | Hamsun, Mysterier 77: *Du store min*, naar jeg tænker paa ham, saa —.

Anm. Meget sjelden er tilføielsen av den bestemte artikkel *den*, og bare når et overledd er underforstått fra det foregående: Vinsnes, Broremand 150: En meget mindre synd end *den min* har du begaat. | Id. Skala 57: Da trykket du med din frie haand *den min*, som holdt din fast. | Id., Broremand 81: Deres Gud kan ikke le, det er ingen solgud *den deres*.

Påpekende determinativer.

621. De påpekende determinativer er *denne*, *dette*, *disse*; *hin*, *hint*, *hine*; *den*, *det*, *de*, *dem*; *selv*, *begge*, *så*.

622. ***Denne*** betegner personen eller tingen som nærværende, enten i tid eller sted, eller i den talendes (og hørendes) tanke. *Denne bok* bet. derfor den bok som ligger her (som jeg holder i hånden) eller som vi nu taler om. Det kan derfor godt brukes om noget som tilhører fjerne tider, når det bare er nærværende i den talendes tanke, f. eks. Raabe, Norges historie 2: I *jernalderen* trængte rydningsmænd ind i Norges indre bygder, og fra *denne tid* er der også i vort fædreland gjort en mængde store jordfund. — Personen eller tingen forutsettes ofte som så kjent at nogen nærmere forklaring ansees for unødvendig, f. eks. Ibsen V, 175: Flink i bogførsel også? — Nå, — endel øvelse har hun jo altid fåt i *disse to årene* (sc. som hun har været hos oss). — Der kan undertiden ligge noget foraktelig eller ukjærlig i uttrykket: Ibid. 213: Å, hvor jeg hader, hvor jeg hader *denne Roald*. — Undertiden tilføies *her* for nærmere å betegne personen eller tingen som nærværende: *Denne gutten her; dette huset her.* Også *denne her:* Undset, Alder 132: *Denne her* kjærligheten. | Ibsen V, 29: Å, jeg mener naturligvis, dersom han ikke havde *dette her* knækket. | Ibid. 266: Hvorledes skal jeg vinde over *disse her* forfærdelige, første dagene. Vulgært blir da *her* ofte bøiet som et adjektiv: *denne (dette, disse) herre:* Hilditch, Sjøfortæll. I, 61: Kanske det gik mod døden, *dette herre. Denne* brukes neppe som overledd. I uttrykk som *Denne svarte* o. lign. henviser det til et foran nevnt substantiv, som da må sies å være underforstått. Gen. *dennes* brukes ved angivelse av datum: *den første dennes* og er vel en oversettelse av lat. *hujus.* Mrk. dog Nielsen, Christian Frederik 16: Da saa *Freden* kom, traf *denne* ikke Christian Frederik uforberedt. | Ibid. 15: Det var da ikke til *Napoleon,* han kunde stille sine Forhaabninger. Han maatte regne med *dennes* Modstandere. — Mrk. bruken av intetkjønn *dette* som subjekt for verbet *være,* selv om det viser hen på et predikativ i flertall, f. eks. *dette er mine bøker, dette er mine barn.* —

623. ***Hin*** er nu ganske ubrukelig i talesproget, men treffes ikke så sjelden i skriftsproget, hvor det trenger inn fra dialektene. I motsetning til *denne* betegner *hin* det fjernere:

> Elster, Ilden 90: Han glemte aldrig *hin brandnat.* | Kielland I, 171: Morgenen efter *hin Nat* var hun bleven vækket af Fanny. | B. B. II, 200: *Hin blaastfulle vinterdag* hendes fjorten frænder blev begravet. | Krag, Villum 121: *Hin Eftermiddag* havde hun virkelig længe troet at —. | B. B. I, 273: De som bor tættere under fjællene og sjældnere får sol, kaller da *hint sted* en solbakke. | Kielland I, 24: Naar hun i *hine unge Dage* tænkte paa dette alvorlige Forhold. | Krag, Bodil 29: Man kan nu sige om *hine Tiders* Mennesker hvad man vil. —

Ofte om noget bekjent eller før omtalt:

> B. B. V, 276: Han har optrådt som taler . . . *i hin forening* som er stiftet av husets svigersøn. | Id. II, 240: Og atter infant sig *hin uforklarlige*, ikke ubehagelige *bæven* for Tande. | Dons, Samtiden 1917, 18: Selvfølgelig var det mig, der skrev *hint indlæg* i Aftenbladet. | Lie I, 279: Broderen kom hjem og fortalte at *hint Møde* skulde finde Sted den næste Aften.

Som overledd i flertall: B. B. V, 352: Du har større kræfter i dig æn alle *hine* tilsammen. — Undertiden med foranstillet artikkel, Normann, Riket 8: Hun hadde saknet mod til at være ved at hun var omvendt som *de hine.* —

624. ***Den*** betegner noget som er fjernere enn *denne*, men dog ikke så fjernt som *hin.* Det kan dog også betegne noget som er innenfor rekkevidde som: *Hvad koster den boken? Kjenner du de guttene?* Ofte med tilføiet *der* efter substantivet: *den boken der*, *de guttene der;* sjeldnere med *der* mellem *den* og substantivet: *den der boken.* I vulgærsproget blir da *der* alm. bøiet som et adjektiv: *den derre boken.* Undertiden finnes *her* istfr. *der*: Bojer, Troens 58: Det er vel *den her* sagen, som tar paa ham. — Efter en nektelse står det ofte med betydningen *nogen:* Ibsen V, 319: Der var ikke *den ting* du veg tilbage for. | Kielland II, 171: Der var ikke *den Form*, der var ikke *den Biform*, der var ikke *den Uregelmæssighed*, eiheller *den Regel*, eiheller *den Undtagelse* skjult i den mest afsides Fold af Madvigs folderige Omsvøb — kom bare til lille Marius, han vidste Besked om alt. — Det brukes ofte i genitiv når det står som overledd: Kinck, Mach. 143: Læser man det brev igjennem, finder man saamen ingen feil ved *dens* rygrad, som skrev det. — Ellers brukes det sjelden som overledd uten når det som her er nærmere bestemt av en relativsetning, men det har da samme betydning som *han* eller *hun* (se foran § 536). Når det står alene, viser det alm. tilbake på et foran nevnt ord: B. B. V, 418: Det er en meget oprindelig *drift den* der. Har du ikke set *den* hos barn? | Lexow, Stilfølelse 8: Noget av det, der tidligst skiller *mennesket* fra dyret, er *dets* forsøk paa at skape sig hjælpemidler. Mrk. at intetkjønnsformen *det* alm. brukes til å vise tilbake på et ord av felleskjønn eller flertall, når der kommer et predikativ efter: Lexow, Stilfølelse 59: Saa træder en ny *folke-*

stamme ind i historien . . . . . *Det* er germanerne. | Bolander, St. Peters 42: Det var engang *tre søskende* og de var trillinger. *Det* var to gutter og en jente. | Elster, Ilden 99: Jeg synes bare at *bøker* — *det* blir for mig som en mur mellem mig selv og virkeligheten. — Også når *det* selv er predikativ: B. B. IV, 366: Er han ikke *en løgner* og *bedrager*, så er ingen *det* i denne verden. | Kinck, Mach. 193: Som før paavist var Machiavelli i det politiske ingen *tyendesjæl* . . . . *det* var derimot hans eftermand.

Forøvrig brukes *det* i flere talemåter: Ibsen V, 364: Hvem kunde også ane, at alting skulde ha forvandlet sig så forfærdeligt herhjemme! Og *det* på så kort en tid da! | Benneche, Villenskov 70: Naar De taler om livet i skogene, . . . da fortæller De og *det* godt ogsaa. | Lie II, 221: Han var en af disse gamle Nordsjøkapteiner, som laa og drak i Køien og *det* sidrak. — Likeså som formelt objekt: Lie, Sigøinere 2: Disse vigtigperene, som bare hadde *det* i munden. | Elster, Ilden 105: Hun hadde aldrig hat *det* med at tænke. | B. B. IV, 276: Jeg hørte *det* ikke ringe (smlgn.: det ringer).

Angående flertallet *de*, *dem*, *deres* henvises til § 535. — Avhengighetsformen *dem* brukes bare når substantivet er underforstått fra det foregående: Kielland II, 11: Anskuelser og Ideer, vidt forskjellige fra *dem*, med hvilke —. — Men man finner også hyppig *de:* Ibid. 9: Smaa Rækker af Bølger lig *de* den fine Flyvesand danner efter en Storm. | Lie II, 139: Unge Damer deler jeg i to Slags, *de* man kan tale med og saa — hele Resten. | Hamsun, Mysterier 197: Du spørger hvorfor jeg endog plaprer ud med *de* af mine Hemmeligheder som skader mig. | Collin, Samtiden 1913, 221: I lignende uttryk som *de*, hvori —.

Anm. Av determinativene *den* og *hin* er opstått den bestemte artikkel. Denne kræver dog et kapitel for sig. Se ndfr. —

625. *Selv, begge, så.*

Selv settes bakefter et pronomen eller bestemt substantiv: *jeg selv så det*; *mannen selv gjorde det.* Det kan også stå til slutt: *jeg så det selv; mannen gjorde det selv.* Ibsen V, 64: Lad os ikke lyve for hinanden. Ikke for *os selv* heller. | Ibid. 72: En stedmor, som ikke er så svært meget ældre end *en selv.* —

Foran substantivet får det formen *selve:* Haukland, Havet 102: *Selve disse farver* kunde tømme et hjerte. | Kielland III, 141: *Selve hans egen Tunge* var imod ham. | B. B. V, 428: Det må være nøklerne som har været brukt. *Selve nøklerne.* | Falkb., Helleristninger 38: Selv tror han at han stammer fra *selve gammelkongene.* — Undertiden får det da superlativ-form: Ibsen V, 372: Jeg er nok raget ud for *selveste billedmester Rubek.*

Begge betyr *de to:* Haukland, Havet 59: Hun tok med *begge sine hænder* tak i hans haar. Det føies ofte til et pronomen: Ibsen V, 65: Har du tænkt over, hvorledes det så vil se ut for *os begge?* — Mrk. Lie V, 257: *Vor begges* Velfærd.

Så brukes bare i uttrykkene *i så henseende, i så fall* (i såfall), *i så måte* og har da omtr. samme betydning som *den, det:* Lie, Kasper 21: Dumme var de tidt nok i *saa Maade.* Mrk. Ibsen V, 14: Jo visst er det *så,* jo! (istfr. *det det*).

Spørrende determinativer.

626. Hit hører bare *hvilken, hvilket, hvilke,* som nu næsten utelukkende forekommer i det litterære sprog:

> Givle, Hveps 19: Han stopper Snadden for Guderne maa vite *hvilken Gang.* | Ibsen V, 64: Det første? *Hvilket første* mener du? | Ibid. 309: Vi? *Hvilke vi* mener De?

I talesproget brukes i stedet alm. *hvad for [en]:* Ibid 365: Ved du, *hvad for en* stemning jeg kommer i —. | Krag, Ildliljen 10: *Hvad for* Gaver vilde hun få? — Det brukes hyppig i utrop: *hvilken skandale! hvilken skam!,* i dagligtalen: *for en skandale! for en skam!* Det kan også ha *relativ* betydning: Nansen, Tåkeh. 220: På land var det ren og moskusokser, *hvilke sidste* dog ingensteds omtales i den norrøne literatur. — Det står da mest som overledd: Ibid. 20: I Danmark vites tin anvendt til forsiringer på ekekister i den ældre bronsealder, *hvilket* igjen peker på kystforbindelse mot sydvest. — Likesom pronomenene *hvem* og *hvad* inngår det sammensett med *-somhelst*, men får da ubestemt betydning: Lexow: Stilfølelse 2: I virkeligheten kan vi tid- og stedfæste næsten et *hvilketsomhelst* ornament. | B. B. V, 336: Ved *hvilkesomhelst* midler. | Kjær, Epistler II, 105: Læs et *hvilketsomhelst* Drama af Strindbergs store og gode. —

Ubestemte determinativer.

627. De ubestemte determinativer er *all*, *hver*, *nogen*, *somme*, *mang[en]*, *ingen*, *slik*, *sådan*.

Eiendommelig for alle disse er at de har sin plass foran de bestemte determinativer og en adledds-genitiv: *all min lyst*, *alle dine brødre*, *hver en mann*, *uten nogen min fortjeneste*, *mangt et ord*, *ingen verdens ting*, *slik en nar*, *sådan en ulykke*.

628. ***All, alt, alle*** brukes dels foran et substantiv uten annen bestemmelse:

> B. B. II, 354: Det rygte for gjennem *al by*. | Lie, Kasper 104: Den kloge, logiske Mand var pludselig barokt paatværs af *al Fornuft*, *al Sammenhæng*. | Haukland, Havet 24: *Al tak* døde paa hendes læber. | Lie II, 157: Hvad hun ikke er iforveien, kan vi jo give hende *al Tid* til at blive bagefter. | Lie, Kasper 5: Han havde *alt Haab* om at faa sin Vilje. | Haukland, Havet 66: Stundom var det som drak maanen *alt blod* ud af hendes hjerte. | Bolander, St. Peters 46: Han syntes han var gjævere paa *alt vis*.

Dels har substantivet den bestemte artikkel eller en annen bestemmelse:

> Ibsen V, 60: *Al denne* angst og uro. | Ibid. 318: Du sidder og tænker paa *al den* ulykke som brød ind over banken. | Haukland, Havet 24: Hun fik en kuldeprikkende fornemmelse over *al sin* hud. | Ibsen V, 322: Hvis du vilde la *alt slikt* noget fare. | Haukland, Havet 73: *Al himlens* hær. | Id., Nybygger 18: *Al sommerens* overflod af smør og ost. | Ibsen V, 329: *Alle magtens* kilder i dette land. | Haukland, Havet 47: Med *al en fanges* indestængte længsel. | Lie, Kasper 116: *Al sit Hjertes* Varme.

Bare litterær og selv der mindre god er følgende ordstilling: Lie, Særsyn 98: Han for frem gjennem Egne, *hvis alle* Navne stod i hans Bøger. Bedre: *hvis navn alle* stod.

Om forskjellen på *alle damer* og *alle damene* o. lign. se ndfr. § 681.

Det brukes jevnlig som overledd, dog ikke i felleskjønn entall: *Det er ikke gull alt som glimrer. Fri adgang for alle.* —

Mrk. talemåter som: Ibsen V, 59: Men i *al verden*, kære doktor —. | Ibid. 45: Vi er da altså *én gang for alle* kommet på gal vej. | Hilditch, Julen 1915, 11 b: Men *alt sjeldnere* kom der folk og kjøpte i Hamiltons butik. Likeså: *alt i ett*, d. e. hvert øieblik; *alt i alt tror jeg —; alt som oftest*, *alt som tiest*. Med forandret betydning: *Er du alt der?* (= allerede). —

All og *alle* inngår ofte sammensett med *ting*, undertiden *tingen*, og *sammen*: Haukland, Havet 21: Intet liv rørte sig om dem. Bare *altings* skjælven i natten. | Gierløff, Tryggen 1: Som om himlen endelig hadde sagt sit siste ord, og *altingen* skulde stille fryse ihjel. | Gud hjelpe oss *allesammen*.

629. ***Hver, hvert,*** uten flertall, kan logisk betraktes som entall til *alle*, når man tenker på antallet, mens ent. *all* betegner helheten: *hver mann — alle menn:* Prydz, Torbjørn 36: *Hver hans* nerve vaagned (= alle hans nerver). | Benneche, Villenskov 126: *Hver hendes* tanke, *hvert hendes* hjertes slag. Noget anderledes er å opfatte *hver sin:* Egge, Almue 169: De var begge ensomme og stedbørn — paa *hver sin* maate (eg. hver på sin måte). | Zwilgm., Anniken 29: Svend, Erik og Nils forsynte sig med *hver sit* bokstavelig tommetykke smørbrød (eg. hver med sit). For å fremheve betydningen sterkere brukes ofte *hver en, hvert et:* B. B. V, 339: *Hvær en* av os kjænner det som har vi lidt et nederlag. Eller endog *hver eneste en:* Ebbell, Fra sjøby 15: Men det følte *hver eneste en* i klassen at —. — Undertiden *hver og en* eller *en og hver:* Krag, Bodil 8: Den lille tynde Moritz, som *hver og en* kunde vingle overende. | Lie II, 261: Det er noget som *en og hver* kunde lære av. — Også *hver den:* Bolander, St. Peters 71: *Hver den* som eide, om bare en eneste skilling av heigaardspengene, skjønte tonen. Sjeldnere *enhver den:* Kjær, Epistler I, 159: Noget av en Don Quijote . . . . maa *enhver den* være, som vil vinde Menneskene. — Mrk. også *nogen hver* eller *nogen og hver*, omtr. med bet. *mange*: Prydz, Torbjørn 17: Der var *nogen hver* som havde lyst paa den. | Scott, Kari 16: Hun saa virkelig slik ut at *nogen hver* kunde miste appetiten. | Lie II. 326: At der vilde komme noget efter Sildekongen, kunde nok *nogen og hver* skjønne. — Mrk. endelig: Lie III, 634: Der maatte lidt Hensyntagen til fra begge Sider, lidt Afslag paa sit fra *dem hver* (= fra hver av dem). | Aanrud, Storkarer 122: Saa havde moren maattet udsætte en præmie paa et egg for *hver otte*, de fandt (d. e. hvert antal av åtte). | Egge, Lænken 49: Han talte med smaa Ophold *mellem hver* ny Oplysning. | Bojer, Troens 84: Det var saa stille *mellem hver gang* der taltes. | Id., Lea 87: Udbyttet skulde de faa halvparten af til ligelig deling *mellem hver*. —

Hver brukes sjelden som overledd: *Hver* gikk til sitt. Det sammensettes da enten med *en (enhver)* eller med *mann (hvermann)*: *Enhver er sin egen lykkes smed.* — Hamsun, Mysterier 74: Jeg har set *Hvermand* sidde der og fryde sig over at andre Hvermænd iagttog ham. — *Enhver* brukes dog også som adledd: Elster, Ilden 201: Han visste at efter *enhver slik kveld* var Johan Ludvig ikke god mot Elise.

630. ***Nogen*** *(ˈno:n)*, ***noget*** *(ˈno:)*, fl. i talesproget ***nogen*** *(ˈno:n)*, undertiden også skrevet *no'n*, *noen*, *no*, *noe* i det litterære sprog ***nogle***. Nansen, Sibirien 261: Lengere ned blir det *noe* gress-mark inimellem. — Det brukes som adledd: Ibsen V, 64: Jeg har havt det så godt her hos dig, som *noget menneske* kan ønske sig det. — Det forsterkes ofte ved tilføielsen *eneste*: Ibid. 338: Det er just forbandelsen at jeg aldrig har fundet forståelse hos *nogen eneste* menneskesjæl. — Kan også, men bare litterært, settes foran et bestemt determinativ: Lie, Marja. 39: Mere fredelig intimt med sine egne inderste Tanker end i *nogen sin* hjemlige Stuekrok. — I talesproget undertiden foran en genitiv: Ibsen V, 55: Det fører jo ikke til *nogen verdens* ting. Mrk. Ibid. 203: Er det ikke en svær lykke for Dem, det, at De kan gjøre *slige nogen dejlige* hjem da? (eg. å opfatte som flertall av *slikt et deilig hjem*).

Men det kan også stå som overledd: Singdahlsen, Nord 31: *Nogen* visste at ha set graagaasen fare nordover. | Hilditch, Sjøfortæll. II, 102: Her stiger jo aldrig *nogen* af og endda sjeldnere *nogen* paa. — Som adledd og overledd i samme setning: Elster, Ilden 42: Det maatte hænde *noget forunderlig* *noget.* | Singdahlsen, Rettens 29: Det var *noget gjemt noget.* — Betydningen kan forsterkes ved *-somhelst:* Ibsen V, 61: Ikke vide sin arme råd! Ikke øjne *nogetsomhelst* middel! | Kjær, Valg 108: Har min Kone . . . *nogensomhelst* Andel i den Artiklen?

Det kan også stå som underledd: Haukland, Nybygger. 22: Det vared *noget,* før hylet kom igjen. | Lie II, 129: Beskjæftiget med at dække et Thebord *noget* henne i Baggrunden. | Bojer, Theodora 63: Det er sørgeligt, at jeg ikke skjønner mig *noget* paa mathematik. | Falkb., Helleristninger 93: Ikke for det at Ola Lidfjeld trodde *noget* paa drømme. | Zwilgm., Maren 38: Ingen af dem syntes, at hun var *noget* morsom.

631. ***Somme*** forekommer næsten utelukkende i flertall med samme betydning som *nogen* (nogle), især i uttrykkene *somme tider,* også i ett ord: *sommetider, somme steder* og *somme ganger:* Egge, Lænken 134: Jeg er *somme Ganger* saa ræd for at miste dig. Ellers mest bare i folkelig stil som: *Somme kjerringer er slike.* — Som overledd: Egge, Majnætter 132: Mens de fleste gumled paa smuler, havde *somme* saa store skiver, at de ikke kunde gabe over dem. — Sjelden finnes intetkjønn entall, *somt:* B. B. II, 221: *Somt* hørte Magnhild, *somt* ikke. Felleskjønn mangler fullstendig.

632. ***Mangen,*** intetkj. ***mangt*** er determinativ bare i entall. Fl. *mange* er adjektiv og kan få den bestemte artikkel foran sig: *de mange mennesker.*

Felleskjønn *mangen* er eg. sammensatt av *mang* + *en;* men da dette ikke lenger føles, kan et nytt *en* føies til: *mangen gang* og *mangen en gang:* Lie, Kasper 4: Saa *mangen* Herrens Gang. Det brukes ofte som overledd: *Mangen truer som skjelver.* Singdahlsen, Nord 65: Og slik var det i saa *mangt.*

633. ***Ingen,*** intetkj. ***intet,*** fl. ***ingen*** er den logiske motsetning til *nogen.* Bolander, St. Peters 43: De mente der var *ingen* fare for det. | B. B. IV, 199: Her er *ingen* rigtig vaar endnu. | Ibsen V, 320: *Ingen* eneste én skulde ha tabt en øre. — I talesproget brukes hyppig *ikke nogen* istfr. *ingen.* Særlig er intetkj. *intet* nu å betrakte som et litterært ord, mens talesproget bruker *ikke noget.*

Det står ofte som overledd: *Ingen vet det*; *ingen kjenner ham: jeg kjenner ingen her.* — *Intet er så galt at det ikke er* *godt for noget.* I talesproget alm. *ingenting:* Gran, Rousseau II, 39: Og hvis de endda lot sig nøie med *ingenting* at gjøre. | Bolander, St. Peters 54: Hun var jo ikke jente for *ingenting.*

634. ***Slik, slikt, slike*** henviser i almindelighet til noget foran nevnt eller beskrevet: Egge, Hage 194: Jeg har undret mig paa, hvordan et Blad kan bære sig i en *slig* liden Krog. | Lie II. 349: Det nyttede ikke at byde Aafjordingen *sligt* urent, uspiseligt noget. | Ibsen V, 45: Du skulde ikke gi dig av med *slige* triste tanker nu. | Ibid. 65: Det er jo ikke *slige* nogen ydre ting, som det kommer an på. — Undertiden henviser det til det følgende: Bolander, St. Peters 24: Og gjør du det, saa skal du snart bli *slik* kar, *at du kan forgylde* hele smien din. | Ibsen IV, 145: *Slige* to gamle stødere *som du og jeg.* — Undertiden står det bare forsterkende: Elster, Ilden 73: Det hadde været *slik* urimelig tør sommer. | Ibid. 75: Han syntes de saa paa ham med *slike* kolde øine. | Bolander, St. Peters 17: Om det var fordi han hadde *slik* hast, eller . . ., nok er det. — Mrk. Scott, Aftp. 1913, nr. 269: Jeg har *slikt slag* at gjøre (d. e. ikke noget av vigtighet). | Sevaldsen, Brødrene 43: Det kunde for ham bli *slikt slag* hvem der var den ypperste (d. e. likegyldig). | Bolander, St. Peters 35: Jeg mener du er *slik,* sa St. Peter (d. e. gal). —

Som overledd: Ibsen V, 72: Men kære Bolette, hvor falder De da på *sligt?* —

Det brukes også som underledd: *Han snakket slik at det gikk rundt for mig.* Ibsen V, 328: Det er sagtens så rimeligt for dig at se sagen *slik* som du gjør det (= på den måte).

635. ***Sådan, sådant, sådanne*** har vesentlig samme betydning og bruk som *slik.* I talesproget lyder de gjerne *sån, sånt, sånne,* og disse former finnes også i skrift: B. B. IV, 215: Gud, hvilket år! Jeg tør ikke leve et *sådant* til. | Ibsen V, 364: Er det kanske fordi jeg ikke har *sån* svær lyst til at ligge og føjte omkring her oppe. | Ibid. 44: Har De aldrig fåt gøre nogen større søreise, fru Wangel? — Aldrig nogensinde. Bare *sådanne* små farter her inde i fjordene. | Ibid. 368: Det er *sådant* et mundheld, som jeg plejed bruge før i tiden.

Som overledd: B. B. IV, 328: Kjære Valborg, si ikke *sådant!* | Id. V, 559: At du kan føje dem i *sånt!* —

Anm. Til de «ubestemte pronomener» regnes undertiden også *annen.* Det er der ingen grunn til. Det er enten ordenstall eller i betydningen *forskjellig* et almindelig adjektiv, som kan få den bestemte artikkel foran sig: *den, det, de andre.* Det samme er tilfelle med *samme: den, det, de samme.*

XVI. Artiklene.

636. Der er i norsk riksmål tre artikler, nemlig 1) den *ubestemte* artikkel, 2) den *bestemte efterhengte* artikkel, også kalt *substantivets* bestemte artikkel, og 3) den *bestemte foranstillede* artikkel, også kalt *adjektivets* bestemte artikkel.

Navnene *ubestemt* og *bestemt* artikkel er i virkeligheten uheldige, da det jo slett ikke er artiklen som er bestemt eller ubestemt, men det substantiv eller adjektiv de hører til. Imidlertid vilde *bestemmende* og *ubestemmende* heller ikke være heldige, da jo både den ubestemte og den bestemte artikkel «bestemmer» substantivet, hver på sin vis. Begge er jo *bestemmelsesord.* Men det er ikke lett å finne noget mere betegnende navn, og da *bestemt* og *ubestemt* svarer til de navn som brukes i andre sprog (ty. *bestimmt* og *unbestimmt,* fr. *défini* og *indéfini,* eng. *definite* og *indefinite*), synes det mest praktisk å beholde disse navn, som nu har vunnet hevd.

637. Den ***ubestemte*** artikkel forekommer bare i entall (se ndfr. § 658) og heter for felleskjønn *en* og for intetkjønn *et: en mann, et barn.* Den er som regel trykkløs.

I den utvungne dagligtale, og ved efterligning derav også i skrift, forekommer en egen form for hunkjønn, nemlig *e: e kone, e jente,* tildels også i formen *ei: ei kone, ei jente.* Smlgn. foran § 477.

638. Den ***bestemte efterhengte*** artikkel heter for felleskjønn entall *-en,* for intetkjønn *-et,* i flertall for begge kjønn *-ene: mannen, barnet, mennene.* Hvis substantivet i ubestemt form i entall ender på *-e,* i flertall på *-e* eller *-er,* mister artiklen sitt *e* og heter bare *-n*, *-t*, *-ne*: *hane* — *hanen*, *eple* — *eplet*, *gutten* — *gutterne* ell. *guttene*.

I utvungen dagligtale brukes ikke så sjelden en egen form for hunkjønn entall, nemlig *a*: *kona*, *boka*. Se foran § 477.

639. Den efterhengte artikkel er alltid trykkløs og har forskjellige lydformer efter substantivets endelyd, nemlig i felleskjønn entall: *-ən*, *-n*, *-'n* (d. e. syllabisk eller stavelsedannende *n*); i intetkjønn entall: *-ət*, *-ə*, i flertall: *ənə*, *-nə*.

Felleskjønn.

640. Formen *-ən* brukes efter *labiale* og *gutturale* konsonanter og delvis efter *r*: *toppen ('tɔp:ən)*, *labben ('lab:ən)*, *klaffen ('klaf:ən)*, *sleven ('sle:vən)*, *kammen ('kam:ən)*; *saken ('sa:kən)*, *sagen ('sa:gən)*, *sengen ('seŋ:ən)*.

Uttalen av artiklen blir den samme om substantivet ender på *-e* med en av de nevnte konsonanter foran, men ordet får da selvsagt sammensatt tonelag: *kappen (ˋkap:ən)*, *skuffen (ˋskof:ən)*, *rammen (ˋram:ən)*, *klokken (ˋklɔk:ən)*, *vingen (ˋviŋ:ən)*.

Efter *r* er *-ən* eneherskende i ord som ender på *-re*: *faren (ˋfa:rən)*, *skjæren (ˋʃæ:rən)*. I ord som ender på *r* derimot brukes i østlandsk dagligtale supradentalt *rn (ṛṇ)*: *faren (ˋfa:ṛṇ)* av en *far*, *fyren ('fy:ṛṇ)*, *fingeren ('fiŋ:əṛṇ)*. På de steder, derimot, hvor *r* uttales uvulært, lyder artiklen efter *r* alltid *-ən*.

Uttalen *-ən* er også almindelig efter trykksterk vokal: *ljaen ('ja:ən)*, *skjeen ('ʃe:ən)*, *stien ('sti:ən)*, *broen (bro:ən)*. Dog høres her, undtagen efter *i*, hyppig bare *-n (ja:n*, *ʃe:n*, *bro:n)*. I ord som ender på trykkløst *e* efter vokal, uttales alltid *-ən*, da disse ord har sammensatt tonelag: *strien (ˋstri:ən)*, *duen (ˋdu:ən)*.

641. Formen *'n* (syllabisk *n*) brukes efter dentaler *(t*, *d*, *s*, *l*, *n)*: *gutten ('gut:'n)*, *guden ('gu:d'n)*, *musen ('mu:s'n)*, *filen ('fi:l'n)*, *mannen ('man:'n)*. Således også om ordet ender på trykkløst *e* med dental foran: *bøtten (ˋböt:'n)*, *vidden (ˋvid:'n)*, *kassen (ˋkas:'n)*, *fillen (ˋfil:'n)*, *pinnen (ˋpin:'n)*. — I langsom tale høres dog også *-ən* efter *n*: *mannen ('man:ən)*, *pinnen (ˋpin:ən)*, *vinen ('vi:nən)*.

Intetkjønn.

642. Skriftformen *-et* lyder i almindelighet bare *ə*: *huset ('hu:sə)*, *barnet ('ba:rnə)*, men i foredrag kan også høres den fulle form *-ət*. Genitivendelsen *-ets* lyder også i dagligtale, forsåvidt den brukes, alm. som *-əts*: *barnets ('ba:rnəts)*.

Flertall.

643. Formen *-ənə* hører egentlig bare hjemme ved endelseløst flertall: *mus* — *musene ('mu:sənə)*; men ved flertall på *-er*, hvor *r* faller bort i uttalen, og ved flertall på *-e* blir uttalen den samme: *gutter* — *guttene (`gut:ənə)*, *sjele* — *sjelene (`ʃe:lənə)*.

Ved enstavelses flertall på *-r* lyder artiklen som regel *-ṇə* (med supradentalt *rn*): *rærne (`ræ:ṛṇə)*, *glørne (glœ:ṛṇə)*. Av *kjør* brukes alm. skriftformen *kjørene*, som lyder dels *kjœ:rənə*, dels *kjœ:rnə*.

Bruken av artiklene.

644. Begge slags artikler — både den ubestemte og de to bestemte — har en dobbelt anvendelse. De er dels *individualiserende*, d. e. fremhever en enkelt eller flere enkelte av hele klassen, dels *generaliserende*, d. e. fremhever en eller flere enkelte som type(r) på hele klassen. Men der er selvfølgelig forskjell på den måte de to slags artikler individualiserer eller generaliserer på. Mens den individualiserende bestemte artikkel fremhever en eller flere enkelte som enten er kjente eller nærmere bestemt på en slik måte at der ikke kan opstå nogen uvisshet om identiteten, nevner den ubestemte artikkel en enkelt som er ganske ukjent eller ikke nærmere bestemt, således at utsagnet kan gjelde hvilkensomhelst av samme klasse. — Eks. *Mannen ropte* — *en mann ropte.* I begge disse tilfelle er der selvfølgelig bare tale om én mann. Men i første tilfelle vil det av sammenhengen være tydelig hvilken mann som menes, således at enhver feiltagelse er umulig. I det andre derimot vil sammenhengen ikke kunne gjøre det mulig å utpeke hvem det var som ropte. En får ikke vite mere enn at det var en av den mannlige klasse. Det er således meget almindelig at først et begrep nevnes med den ubestemte artikkel, og derpå, når vedkommende er så å si presentert for leseren eller tilhøreren, nevnes om igjen med den bestemte artikkel, f. eks. *En ulv og et lam kom til en bekk for å drikke. Øverst stod ulven, litt nedenfor stod lammet.* — Først får vi bare vite at der kom en av klassen ulv og en av klassen lam. Det kan være en hvilkensomhelst av hver av disse klasser. I det følgende derimot er der bare tale om denne ene ulv og dette ene lam *som kom til bekken:* alle andre av de samme klasser er utelukket. De nevnes derfor nu med den bestemte artikkel.

Ved den generaliserende bruk av artiklene er forskjellen på de to mere av formell enn reell natur. Enten vi sier: *En kråke er større enn en spurv*, eller: *Kråken er større enn spurven,* kommer i virkeligheten ut på ett. I første tilfelle nevnes en enkelt kråke og en enkelt spurv som eksempel på hver art, idet man med sikkerhet kan gå ut fra, at hvis *én kråke* er større enn *en spurv*, så vil enhver annen kråke være større enn enhver annen spurv, og altså den fugl som kalles kråke, d. e. *kråken* være større enn den fugl som kalles spurv, d. e. *spurven.* Formen *kråken er større enn spurven* er derfor så å si resultatet av en tankeslutning.

Vi går nu over til å betrakte bruken av artiklene i det enkelte, og begynner da med

den individualiserende bruk.

Den ubestemte artikkel.

645. Den første og simpleste bruk av den ubestemte artikkel er til å innføre et ganske ukjent begrep (person, dyr eller ting) uten nogen nærmere forklaring: *Da han hadde gått et stykke, møtte han en mann* (d. e. et fullstendig ubestemt individ av arten mann). Motsetningen er ikke en annen mann, men et individ av en hvilkensomhelst annen art: *en kone, en hund, en vogn* o. lign.

B. B. I, 434: Vil du ikke gaa med paa *en dans*, gut? | Klæboe, Fykpaa 2: Veiret var glimrende for *en sneballkrig.* | Ibid.: Slaget begyndte med *et stormløp* av den samlede fiendtlige styrke.

Om et adjektiv føies til substantivet, gjør det i virkeligheten ingen forskjell, idet derved bare artens omfang innskrenkes. Sier vi: *Det var et stolt øieblikk for ham,* behøver motsetningen ikke å være *et flaut øieblikk.* Det kan likeså godt bety *et av hans mange stolte øieblikk.* Anderledes i følg. eks.: Klæboe, Fykpaa 16: Dagen efter bragte Nordal Fykpaa *en splitterny erfaring:* idet motsetningen her er hans tidligere erfaringer, som følgelig ikke kan være splitternye. Undertiden gjør setningsaksenten forskjell, f. eks. *han møtte en 'gammel mann.* Dette kan enten være *en gammel 'mann,* og motsetningen blir da f. eks. *en gammel 'kone,* og de to arter omfatter følgelig ikke alle menn og alle koner, men bare alle gamle menn og alle gamle koner. Eller det kan være *en 'gammel mann,* og motsetningen blir da *en 'ung mann,* og de to arter blir da *gamle menn* og *unge menn:* B. B. I. 414: Oppe på taket gik *en liten bukk,* som Øjvind åtte. | Ibid. 416: Mens gutten stod og så på henne, hørte han en *skarp stemme* oppe fra veien rope. —

646. De ovfr. nevnte eksempler med tilføiet adjektiv fører over til en annen bruk av den ubestemte artikkel. Vi kan nok si at *gamle menn* utgjør én art og *unge menn* en annen. Men de har på samme tid det felles at de begge tilhører arten *mann.* Såsnart derfor substantivet får et tillegg som innskrenker dets betydning ennu mere, kan vi ikke lenger opfatte det som en egen art i motsetning til andre arter, men bare som et nærmere karakterisert eksempel på arten. Sier vi: *Han var fra en gård som het Haug,* så går det ikke an å opfatte *en gård som het Haug* som en egen art i motsetning til alle andre gårder. Vi må derfor si at *en gård* her står i motsetning til andre av samme art. Dette er tilfelle hvor substantivet er bestemt ved en relativsetning:

> Ring, Kulden 8: De er fra *en tid, da man lærte at vælge sine ord.* | Hammer, Wilhelm 11: Paa *et tidspunkt da han endnu ikke kunde ofre sig helt for arméen.* | Ibid. 20: Da det en stund saa ud til at gamle keiser Wilhelm skulde bukke under for *en sygdom han dengang led av.*

647. Substantivet kan på denne måte bli så bestemt at det likeså godt kunde få den bestemte artikkel. Ofte kommer det an på den hørende om den bestemte eller ubestemte artikkel skal brukes. På spørsmålet: *Hvor er du fra?* vil svaret kunne lyde forskjellig eftersom spørgeren er kjent på stedet eller ei. Til en fullstendig fremmed kan det lyde: *Jeg er fra en gård som heter Haug.* Til en som derimot må antas å være vel kjent i bygden, vilde det lyde: *Jeg er fra gården Haug.* På samme måte vilde en mann som kommer med en skutt rev, kunne si til en fremmed: *Her har jeg skutt en rev som har tatt mange høner fra mig*, men til sin kone vilde han si: *Her har jeg skutt den reven som har tatt* etc. I det ene tilfelle er vedkommende gårds eller revs eksistens ukjent for spørgeren, i det andre er den kjent. I følgende eks. kunde man derfor likeså godt sette den bestemte artikkel som den ubestemte:

> Hammer, Wilhelm 84: Den Weltpolitik, som var *en naturlig fortsættelse* av enhedskampen for 25 aar siden. | Ibid. 82: En undertrykt forbitrelse, som var *en naturlig følge* av de mange krænkelser de hadde været gjenstand for. | Ibid. 83: For nationen var begivenhederne i 1870 *et produkt* av arbeide og pligttroskab. | Ibid. 91: Hvad der til en begyndelse bare hadde været *et udbrud* av øieblikkelig uvilje. —

Smlgn. følgende eksempler, hvor der omvendt kunde stå ubestemt artikkel:

> Hammer, Wilhelm 12: Men ved seig vilje . . . lykkedes det . . . . at skape *den hær* som skulde bli det ypperste vaaben i kampen for fædrelandets enhed. | Ring, Kulden 10: Aldrig har vel en mand forlatt *den kone* han ikke elsker for en anden kvindes skyld, uten fordi —. | Hammer, Wilhelm 20: For begge partier stod derfor Bismarck som *den mand* som først og fremst maatte fældes.

648. Når substantivet står som predikativ, får det snart ubestemt artikkel, snart ikke. Hvis det betegner en bestemt livsstilling, nasjonalitet eller religionssamfund, står det uten artikkel: *Han er prest, offiser, lærer, kjøpmann, skredder, englender, katolikk, metodist*; hun er *sypike, lærerinne, barnepike o. s. v.* — Hvis det derimot ikke betegner noget av dette, men karakteriserer subjektet i en eller annen retning, faar det artikkel: *Han er en bedrager, en narr, et svin, en hykler, en velgjører, en Don Juan, en barnevenn, en kristen, en hedning, et geni*; hun er *en modedame, en kokette, en sladrekjerring* o. s. v.

Hamsun, Segelfoss I, 10: Han var *Kunstner.* | Ibid. 6: Han har i lang Tid været *Selveier.* | Ibid. 19: Heller ikke var det nogen som visste noget sikkert om Brukseieren var *Frimurer.* | B. B. V, 506: Du er ikke *politiker.* —

B. B. V, 345: Er jeg *en pøbel?* | Hamsun, Segelfoss I, 6: Han er den samme som han altid var, . . . *en Slamp* i Skaftestøvler. | Ibid. 11: Han laa lam og maroder paa ottende Aaret og var som *et Ingenting.* | Ibid 16: Han Willatz han er *en Herremand.*

Føies et adjektiv eller et annet adledd til, må artiklen settes hvis adleddet er virkelig kvalifiserende, d. e. individualiserende: Han er *en nidkjær prest*, *en tapper offiser*, *en dyktig lærer*, *en fanatisk avholdsmann*, *en damenes Jens*, *en 14 års gutt*, o. s. v. B. B. V, 401: Hans far var *en Vestlænding, som ryddet* sig plass opi en ur (smlgn. ib. Dr. Ura er *Vestlænding*).

Hvis adleddet derimot er klassifiserende, d. e. ikke angir en egenskap hos vedkommende person eller ting, men henfører det til en bestemt klasse, utelates artiklen: Han er *filologisk kandidat*, *vikarierende lærer*, *katolsk biskop*, *naturalisert englender*, o. s. v. I dette tilfelle brukes forøvrig hyppigst sammensett, således at adleddet utgjøres av første sammensetningsledd: Han er *misjonsprest*, *sproglærer*, *sanitetsoffiser*, *dameskredder*, o. s. v.

Mens det heter: *Hun er en flink pike*, *han er en snild gutt*, utelates artiklen i opfordringer: Scott, Paaske 86: La mig nu se du er *flink pike.* — Likeledes utelates artiklen i opregninger. Mens det heter: *Han er en mann*, *jeg er bare en kvinne*, heter det: Ring, Kulden 106: De to . . . var to barn som begyndte at forstaa at de var *kvinde og mand.* | Sevaldsen, Brødrene 40: Hun blev for ham *mor*, *søster*, *kamerat og trofast ven.* — Også efter en preposisjon: *Han fikk gjort det på en vis;* men: *på sett og vis.*

649. Den samme regel som er opstillet i begynnelsen av forrige paragraf, gjelder også om predikativet tilføies med *som*, *for* eller *til*: *Han blev ansatt som lærer*, *tatt for tysker*, *utnevnt til biskop* o. lign., men: *Han blev ansett for en narr*, *betraktet som en forræder.* Med adjektiv: *Han blev ansett for en dyktig offiser.* — Der er her dog nogen vakling; således heter det:

gjøre sig til narr, til tyv: Hamsun, Segelfoss 1, 5: Han gjorde sig *til nar.* | Ibid. 17: Hr. Holmengraa han var *som en Notbas* eller *som en Arbeidsformand.* —

650. Den ubestemte artikkel er opstått av tallordet *én, ett* derved at dettes trykk blev overført på det følgende substantiv eller adjektiv. Dette viser sig ennu i flere tilfelle hvor det for meningen er likegyldig om trykket legges på artiklen eller ei. Først foran målsord, f. eks. *en meter høi*, som kan uttales både *'en meter* og *en 'meter.* Dernæst hyppig efter en nektelse: *Der var ikke et menneske å se.* Logisk skulde vi her vente trykk på *et*, da meningen er at der ikke var *et eneste* menneske å se; men alm. legges trykket på *menneske*, som om motsetningen var *et dyr.* Så også: *Han gikk uten å si et ord*; *ikke et vindpust rørte sig; der var ikke en sky på himlen:*

> Givle, Brand 154: Jeg forstod *ikke et muk* av det hele. | Lie, Sigøinere 35: Der gik næsten *ikke en dag*, uten at —. | Klæboe, Fykpaa 20: I skibakken kunde han *ikke et øieblik* faa være i fred for hende.

Også i spørsmål med nektende mening: Ibid. 3: *Hadde de hørt om et slag* hvor ikke ambulancen var i virksomhet? — I den grad har undertiden artiklen mistet sitt trykk at den helt kan utelates:

> Harbitz, Alexandra 80: Der rørte sig *ikke vind*, der var *ikke liv* at se. | Klæboe, Fykpaa 8: Da vilde Nordal rope. Men han fik *ikke lyd* frem. | Lie, Lykke 71: Ernestine hadde *ikke* hat *blund* paa sine øine. | Lie, Selje 20: Helt nede ved Elvebredden . . . laa en Række lave Skur . . . .; der saaes *aldrig Liv.* | Lie, Sigøinere 35: *Aldrig* gik *slusk eller tigger* tomhændet fra skrivergaarden. | Nansen, Tåkeh. 5: Sålænge *menneskeøre* hører bårebrytningen over dype have, sålænge *menneskeøie* følger nordlysjaget over tause sneland, sålænge *menneskeтanke* søker fjerne kloder i det endeløse rum, sålænge vil —. | Hamsun, Segelfoss I, 43: Da holdt Løitnanten en Tale om hende som skulde være noget av det vakreste som *menneskelig Tunge* har holdt.

651. Det følger av sig selv at den ubestemte artikkel ikke settes, når der enten ikke foreligger nogen individualisering, eller hvor man helt ser bort fra en sådan. — Det første er gjennemgående tilfelle ved abstrakter når det begrep de betegner nevnes ganske i sin almindelighet uten å knyttes til et bestemt tilfelle og uten nærmere bestemmelse. Således: *Han døde av sult;* men: *han følte en forferdelig sult.* — *Hun var nedbøiet av sorg;* men: *hennes ansikt uttrykte en dyp sorg. Der er glede i himlen over en synder som omvender sig;* men: *Se, jeg forkynner eder en stor glede,* d. e. en gledelig nyhet. *Han gav sig aldri for smerte,* men: *han følte en stikkende smerte i brystet:*

> Hamsun, Segelfoss I, 90: Han hadde jo *liten Glæde* av sin Godgjørenhet. | Ibid. 113: Bladets egentlige Herre med *Magt* baade til godt og ondt. | Ibid. 29: Den gamle Stivnakke hadde fremdeles *en viss Magt.* | B. B. I, 433: Han læste med *en flid* som selv faren måtte sige gik for vidt. | Hamsun, Segelfoss I, 8: Han hadde nok for nogen Tid siden lidt *et overhændig Tap.* | Ibid. 5: Han hadde *ikke Skam* i Livet. | Klæboe, Fykpaa 96: Nu hadde de *ære* av ham (jfr. det er mig *en ære, en stor ære*). | Hamsun, Segelfoss I, 179: Han gik og *stiftet Fred* og fik Gutterne til at forlike sig (jfr. *en ærefull fred*). | Klæboe, Fykpaa 95: Men da spørsmaalene begyndte at falde, kom der *en stor angst* over Nordal. | Hamsun, Segelfoss I, 118: Sagfører Rasch gjør sig *et Ærend til Bua* (jfr. å *gå ærend*). —

652. Men artiklen utelates også hyppig ved konkreter, når utsagnet gjelder noget så almindelig, dagligdags eller selvinnlysende, at det ikke er nødvendig å karakterisere det. Således alm. ved beskrivelse av personers ytre eller indre egenskaper, når det ikke er noget usedvanlig som skal fremheves, f. eks. *han har stort hode, rød nese, stor munn, høi panne, sterkt bryst, svak stemme, dårlig fordøielse, god forstand, ond samvittighet,* o. s. v. Men hvis der skal fremheves noget som særlig karakteriserer personen, må artiklen føies til: *han har et godt hjerte, en behagelig stemme, et vinnende smil, et ubehagelig vesen, en lett gang, en robust samvittighet,* o. s. v. Således alltid når substantivet er bestemt ved en relativsetning: *Han har en nese som roper av veien; en røst som overdøver alle andre; en fordøielse som tåler alt.*

653. Det samme gjelder ved beskrivelse av klædedrakt og utrustning: *Han var i kjole og hvitt slips; har du fått ny kjole?* Bojer, Hunger 214: De fleste hadde *graa filthat* og *lang vinterfrak.*

Derimot Hamsun, Segelfoss I, 185: Chefen hadde *et rødt* *og grønt Slips* paa (på grunn av de avstikkende farver). | Klæboe, Fykpaa 94: *En ny trøie, en ny vest* eller bukse hadde han jo faat nu og da (det var noget usedvanlig for ham). | Hamsun, Segelfoss I, 16: Men Folk som før gik *i Trøie*, gik nu *i Ytterfrak*: men Hr. Holmengraa, han kom gaaende i *en graa Trøie*. | Ibid.: *En graa Trøie* . . . og *en stor ubørstet Hat* — det var al Herligheten han hadde paa. —

654. Forøvrig utelates artiklen i en hel del talemåter som betegner almindelige, dagligdagse situasjoner eller handlinger, som: *kjøre i vogn, i lukket vogn* (men: *der kom en (lukket) vogn kjørende*); *å fa (gi) ny lekse, mangle penn, stilebok; skyte med bue, pistol, gevær* (men: *han stod og fingret med en pistol*); *sove for åpent vindu* (men: *han hoppet ut av et åpent vindu*); Klæboe, Fykpaa 92: Tre motorbaater som med *fuld last* inde tøffet sig frem (men: *skibet hadde en kostbar last inne*). Der var falt *regn* om natten; men Ibid: Der var om morgenen faldt *et let duskregn* som bandt støvet. | Ibid. 99: Flere barn laa ute *i baat* (men: *der kom en båt drivende*). | Lie, Sigøinere 9: Jeg skulde hit for at hente *hest* (men: *han kom for å hente en hest han hadde kjøpt*). | Ring, Kulden 56: Vi gik gjennem Slotsparken *fra konsert* en kveld. Flere eks. se Falk & Torp, Syntax, s. 75—77.

655. Undertiden er det temmelig likegyldig om den ubestemte artikkel settes eller ei. Der synes å være en viss tilbøielighet til å utelate artiklen især foran abstrakter og kollektiver når substantivet har et adjektiv foran sig, f. eks.

> Hammer, Wilhelm 108: En begivenhet som skulde faa *gjennemgripende betydning* for —. | Normann, Riket 71: Det blev *rikt sildefiske* den høsten. | Ibid. 8: Der var en flakkende uro i blunket som varslet *hastig storm* og *oprørt hav*. | Egge, Trøndere 51: Da sakked Steffen agterud *lidet gran*. | Lie, Sigøinere 127: De hadde jo heller ikke paa *lang tid* gjort noget galt. | Klæboe, Fykpaa 3: De løftet skjørterne tilknæs og la ut med *vældig fart*. | Lie, Sigøinere 71: Det gule løv flagret i *hvirvlende dans* i luften. | Scott, Paaske 10: Nu stod han og snakket med *lav stemme*. | Hammer, Wilhelm 82: Mange blade, som hadde staat i *gyldent skjær* for samtiden, var i aarenes løp visnet. | Normann, Riket 8: I glimen lyste syvstjernen tindrende blank paa *sortblaa bund*. | Klæboe, Fykpaa 92: Der var

livlig søkning til kirkestedet den dag. | Ebbell, Sjøby 46: Naar du paa hjemveien føres med stormen gjennem tungt *susende skog* over *drivvaat sti.* | Ring, Billet 129: Sneen yret paa kryss og tvers fra *tæt graahvit himmel.* | Normann, Riket 7: Ordene ramte som slag i *aapent ansigt.*

Derimot heter det alltid: *en god stund:* Hamsun, Segelfoss I, 114: Lars Manuelsen ventet *en god Stund* i Forværelset. —

656. Av uttrykk som *en 14 dagers hvil* (d. e. en hvil på 14 dager), *en åtte dagers tid* (d. e. en tid av åtte d.) er muligens fremgått bruken av den ubestemte artikkel for å betegne det omtrentlige: Asbj. & Moe I, 1: Det maatte være en ørret paa *en tre merker.* | Klæboe, Fykpaa 7: Om der kom *en seks otte stykker,* skulde han nok greie dem. | Hamsun, Ny Jord 234: Om *en Par Minutter.* | Asbj. & Moe I, 2: *En snes stykker* var alt jeg fik.

657. Mrk. endelig følgende uttrykk: Dal, To mennesker 84: Mit stakkels geni *av en mand.* | B. B. V. 25: Hans dranker *av en papa.* | Klæboe, Fykpaa 41: Den trauste sterke pluggen *av en gut.* | Hamsun, Segelfoss I, 167: Han er ialfald den rene Kuriositet *av en Blanding.*

658. Ifølge sin betydning har den ubestemte artikkel ikke noget flertall. Et ord som i entall har den ubestemte artikkel, får derfor i flertall ingen artikkel. Hamsun, Segelfoss I, 183: *Trykte Plakater* var opslaat i Butikken. — Imidlertid har slike flertall mest generaliserende betydning (se ndfr. § 671). Ønsker man særlig å individualisere i flertall, kan det skje ved hjelp av *nogen:* Scott, Paaske 1: De fleste hadde *en ko* og *nogen gjeter.* | Ibid. 13: Nei for *et rart skap,* nei for *nogen morsomme stoler.* | Ibid. 1: For mange hundrede aar siden bodde det *nogen fattige kulbrændere* i en liten dal. | Givle, Brand 115: Motorcykler er *nogen svin.*

Anm. Om den ubestemte artikkel foran superlativer se foran § 588.

Den efterhengte bestemte artikkel.

659. Den individualiserende bestemte artikkel fremhever en enkelt eller flere enkelte blandt flere av samme sort. — Det begrep som således skal fremheves ved den bestemte artikkel, må på en eller annen måte være kjennetegnet, således at den læsende eller hørende ikke kan ta feil av det. Dette kan skje på forskjellige måter.

660. I. Den simpleste måte er at ordet allerede er nevnt i det foregående (§ 644): *En ulv og et lam kom til en bekk for å drikke; øverst stod ulven, litt nedenfor stod lammet.* B. B. I, 361: *Et troll* møtte på en vej *en gut*, som gik og gråt. «Hvem er du mest rædd?» sa *trollet.* Men *gutten* gråt, fordi —. Ibsen I, 369: I skal ikke hade *flok* eller *sag*, fordi *flokken* eller *sagen* vil dette eller hint. | B. B. V, 297 (sceneanvisning): *Dobbeltdør* i bakgrunnen, *dør* til højre. *Dørene* fører ut fra salonen. —

661. II. Ordet er nærmere bestemt ved et tillegg, som kan være

a) *et komplement* eller efterstillet adverb: *huset til mannen; toppen av fjellet; kapteinen på skibet; presten i sognet; opdagelsen av Amerika; erobringen av Troja; motivet til forbrytelsen; gleden over hans held,* o. s. v.; *formodningen om at han var tyven; han opgav tanken på å reise:* Lie II, 515: En af *Dagene mellem Jul og Nytaar.* | Id. IV, 544: Det var først fra *Dagen før iforgaars.* | Hilditch, Rømlingerne 102: *Landet der nord* og *folket der oppe.*

b) *en infinitiv: kunsten å tie; måten å gjøre noget på.*

c) *en setning,* især en tidssetning eller unødvendig relativning: Ibsen III, 168: *Natten før jeg blev født.* | Hammer, Wilhelm 2: *Begivenheten, som kunde imøtesees* i sidste halvpart av januar, vakte en enestaaende bevægelse. | Normann, Riket 91: *Fjorden, hvor silden stod,* var trang. | B. B, I, 407: Nu ændelig så hun sig om i *rummet hvor hun stod.* | Harbitz, Alexandra 1: Fartøiet . . . . rullet tungt gjennem *sjøerne, som ustanselig spylet over dækket.*

Anm. Hvis substantivet er bestemt av en nødvendig relativsetning, får det som regel ikke den efterhengte artikkel, men *den, det, de,* som enten kan opfattes som den foranstillede artikkel med trykk eller som determinativet: Elster, Landeveien 132: *Den vei han skulde gaa* før han fik erobret veien. | B. B. I, 371: Gudfar hinket efter dem med staven, og gjorde dem al *den fortræd han var god til.* | Andersen, Samtiden 1914, 196: Rygtet sa hun skulde være kyndig i *de ting det ikke gagnet sjælen* at ha kundskap om. | B. B. I, 351: Nu bar han op til ham *de bøker han selv hadde læst.* | Harbitz, Alexandra 5: Man var altsaa henvist til *det vand som var igjen* paa tankene.

Også foran en *at*-setning eller en infinitiv: Ring, Kulden 145: Jeg hadde tat *det løfte* av Gustav *at hun ingenting skulde faa vite* om skilsmissen. | B. B. V, 88: Det er frøken Riis som jeg har *den ære at* —. | Ibid. 302: Om jeg hadde *den magt at skape* fred på jorden (jfr. makt til å skape). | Ibid. 316: De har *den forfængelighed at ville* skjule Deres ufuldkommenheder.

Enkelte forfattere bruker dog den efterhengte artikkel også foran nødvendige relativsetninger: Normann, Riket 60: *Brevet Vally lovet skrive* til søsteren, kom en dag. | Scott, Paaske 87: Hun blev skamfuld for *rosen hun fik* (= den ros). | Anker, T. T. 1915, nr. 35: I *gaten hvor jeg bodde.* | Normann, Riket 139: Aldrig vilde hun aatt hjerte til at . . . . lægge sten til *byrden han slæpte paa.* | Ibid. 141: Alle de gangene hun hadde optraadt i søskendringen og høstet *æren han skulde hat.* | Hamsun, Segelfoss I, 16: Det var al *Herligheten han hadde paa.* | B. B. IV, 289: Der kan lægge sig tåke over mine mål, over *vejene jeg skal gå,* og *stedet jeg står på.*

662. III. Ordet er tilstrekkelig bestemt av sammenhengen. Dette er tilfellet når det betegner en person, dyr eller ting som vel ikke er den eneste i sit slags, men ialfall den eneste på sit sted eller i sin tid, således at der hos den hørende ikke kan opstå tvil om hvem som menes. Således: *Kongen gav igår foretrede for —; doktoren sier der er lite håp; presten talte vakkert idag; spenn for hesten; jeg skjønner ikke hvad som feiler hunden; han er på rådhuset, på børsen, på kontoret, på skolen, i spisestuen; det er hyggelig å se solen igjen; idag er månen full.* — Således også når ordet tydelig kan henføres til setningens subjekt eller objekt: Ring, Kulden 148: Hun tok ikke *øinene* fra fars ansigt (d. e. sine ø.). | Ibid.: Hun laa ganske stille med . . . . *vokshænderne* foldet. | Ibid. 153: Jeg hadde paa *følelsen* at du sat hjemme. | Ibid. 174: For mig har denne boken gjældt *livet.*

Det er umulig å regne op alle tilfelle, men nogen flere eksempler kan gis:

Ring, Kulden 152: Endnu hørte vi jo sammen efter *loven* (d. e. landets lov). | Lie IV, 502: Da Lampen vel var tændt, kom Kjel . . . . drivende ind fra Regnet og Høstbløden med *Cigarstumpen* i Munden. | Hammer, Wilhelm 3: Paa alle forlystelsessteder stod *jubelen* høit i *taket.* | Garborg, Mot Solen 102: Den stivbente, upudsede Bondegampen, som ikke var til at faa av *Flekken.* | Ring, Kulden 166: Hun og gutten var flyttet til Lillehammer for *vinteren.* | Hamsun, Segelfoss I, 135: Banken vil ha sit paa *Timen.* | Scott, Paaske 41: De lystrer alle paa *øieblikket.* | Ibid. 23: Han undte sig knapt *nattesøvnen* (d. e. den nødvendige n.). |

Ibid. 4: Her maatte hun stanse og dra *pusten.* | Hamsun, Segelfoss I, 110: Lars Manuelsen ser ut til at ha *Bugten* og begge *Enderne.* | Harbitz, Alexandra 22: *Fortvilelsen* gav dem nye kræfter (d. e. den f. de følte). | Ibid. 40: Det var *angsten* som drev ham.

Artiklen brukes også selv om det ikke fremgår av sammenhengen hvilken der menes, når det er et stående uttrykk: *Vi skal i teatret iaften* (selv om der er flere teatre); *går du ofte i kirken? han går for presten; hun er nettop begynt på skolen; send støvlene mine til skomakeren; hent doktoren* (også: *en doktor*). — Derimot heter det: *gå på konsert.*

663. Men artiklen utelates almindelig når flere slike begreper sideordnes (smlgn. foran § 650, sl.):

Givle, Hveps 130: Snart glir Samtalen hen paa *Veir og Vind* (men: de talte om *været*). | Riverton, Morderen 24: Asbjørn Krag la *hat og frak* fra sig (men: han tok av sig *frakken*). | Ibsen I, 174: Han glemte både *mad og drikke.* | Ibid. 179: Herren selv havde sat sit merke på mig og kåret mig til at stride forrest for *land og rige.* | Ibid. 243: Fuld af lid for hun fra *hjem og frænder.* | Ibid. 441: Ilde tjente jeg ellers *konge og land.* | Andersen, Hjemfærd 66: De som skulde bli over til næste dag, vekslet medfølende haandtryk med *vært og værtinde.* | Egge, Lænken 8: Et Ansigt som var let til at huske — saa stor var Motsigelsen mellem *Mund og Øine.* | Ibid. 27: *Sol og Regn og Storm* hadde slitt den røde Maling væk. | Christensen, Liv 71: De kommer igjen, *sommer og høst, vinter og vaar.* | Egge, Hage 4: *Pande, Kinder, Mund og Næse* maatte siges at være normale af Form. | Ibid. 234: Det . . . . hvirvledes om Hushjørner og stængte Udsynet til *Himmel og Fjord og Fjælde* og gav *Vægge og Veie og Gader* og Menneskesindet sin graa Farve. | Gløersen, Det suser 100: Gulmeisen hopper omkring i travl hast, synger en stump med sin milde stemme, hopper igjen — den har ikke tid. Men *bogfink og rødstjert* tar tonen op. | Gierløff, Tryggen 25: Det røk av em fra *jord og skog og fjeld.* | Christensen, Liv 70: Således blir du kjendt med *luft og jord,* med *dyr og urter.* | Lie, Marjastilla 184: Jeg maa vel bort og tale med *Lensmand og Skolelærer.* | Bojer, Rige 66: Det ene øieblik hos husmænd og arbeidsfolk, det andet paa kontoret, hvor *agronom og skogbestyrer* fik sine ordrer, men straks efter i *kjøkken og madbod.* | Harbitz,

> Alexandra 60: Solen stekte, *sult og tørst* plaget ham (smlgn. ibid. 51: De holdt *sulten* saa nogenlunde fra livet). | Ibid. 49: For en luksus at ligge paa sand istedetfor skarpe stener, som skar sig gjennem baade *skjorte og hud.*

Det samme er gjerne tilfelle i uttrykket *fra — til: fra topp til tå*; *fra morgen til kveld:*

> Kielland I, 350: Der fandtes *fra Loft til Kjælder* ikke et kjøligt Sted. | Ibid. 7: Han var vittig *fra Morgen til Aften.*

Forøvrig mangler artiklen i flere mere eller mindre poetiske uttrykk:

> Ring, Kjærligh. 114: Men om kveld naar *sol* gik ned —. | Asbj. & Moe I, 258: Han lot aldrig *sol* gaa ned over sin vrede. | Ring, Kjærligh. 160: *Sommersol* stekte paa hvite veier, *støvsky* stod efter rullende *vogn.* | Lie, Selje 109: Slæder sattes ind og Dombjelder hængtes paa *Knagg.* | Ring, Kulden 153: Den dag da min mor var lagt i *grav.*

664. Artiklen mangler fremdeles i flere stående uttrykk efter en preposisjon, især når uttrykket har en særegen betydning, f. eks. *på land, i land* motsatt *på sjøen*, jfr. *på landet* mots. *i byen, i landet* mots. *i et annet land; i vinter, i sommer, i høst, i vår*, d. e. siste vinter o. s. v. jfr. *til vinteren* o. s. v. d. e. kommende vinter; *før middag, efter middag* som tidsbestemmelse likesom *før, efter midnatt;* men *før, efter middagen* om måltidet; *ved dag* og *ved natt*, men *om dagen, om natten:*

> Lie, Selje 36: Han havde ikke noget *paa Land* at at gjøre. | Ibid.: Skipperen var endnu i Kahytten, og *paa Dæk* drev gamle Anders. | Ring, Kulden 56: Hun turde ikke være *i stue* med ham. | Ibid. 75: En humle deiset omkring i haven, endda saa tidlig det var *paa dag.* | Sevaldsen, Brødrene 18: En av bedstemors gamle veninder, som blev igjen *til middag.*

Nord, syd, øst, vest står uten artikkel når de betegner verdenshjørnene: *en storm fra syd; dra mot nord; solen står op i øst og går ned i vest;* men med artikkel når de betegner de land som ligger der: *reise til syden; krigen i østen; samhold i norden* (de nordiske land).

Målsord får artikkel når pris o. lign. angis: *to kroner pundet; 1 krone meteren.* Likeså sies: *to ganger om dagen* *(uken, måneden, året)*; i det nordenfjelske sies dog *om dag:* Egge, Graa Haar 107: En liden Gaardsplads, hvor der et Par Timer *om Dag* kom Sol. — Derimot heter det uten artikkel *pr. pund*, *pr. meter*, *pr. dag*, *pr. år*, o. s. v.

665. Egennavn på personer får som regel ikke artikkel. Dog får især døpenavn ofte artikkel når den talende samtidig ønsker å legge for dagen en viss følelse for vedkommende person, enten forakt eller beundring, eller lign.; smlgn. følgende eksempler:

> Thorstensen, Anstands 80: Hvem kunde vite om ikke den stygge *Fredriken* laa paa lur etsteds. | Sevaldsen, Prippe 82: Tilpas til *Karken*, at han blev dræpt sjøl (d. e. trælen Kark). | Kjølstad, Gutter 34: Han var nu .... saa taggende sint, den Ola *Petter'en.* | Mork, Dyr J. 9: Aa jø, aa jø, som hun hadde faat att fordi hun tok den *Antonen.* | Lie III, 113: Han var kommet igjen, han, den fornøielige *Gripen.* | Thorstensen, Anstands 14: Bak ham runger det: «Hurra for *Ulfen! Ulfen* er knasen!» | Lie III, 589: Alt, hvad du vil, *Aletten* min. | Wiers, Krøniker 78: Jeg liker ikke rigtig *Hagbarthen.* | Ansteinsson, Svartskogen 5: Ånei, det skulde nok meget til, han stod over dette han Jens Svingen. Stakkars snille *Jensen* hendes! | Elster, Ilden 102: Han tok ellers til at ældes — gamle *Claus'n.* | Kielland III, 423: Kjære *Ivaren* min! | Mork, Dyr J. 105: Det var svært ogsaa saa grei kar *Klem'n* var. | B. B. V, 74: Det skal du ikke være så nedslåt over, *Riis'en* min. | Ibid. 334: Han er god, gamle *Storm'en* i kvæll. | Hjermann, Kamerater 40: Mons het en gammel kat vi hadde. Denne *Mons'n* var gammel og pjusket og sint av sig.

Egennavne finnes ofte i flertall med bestemt artikkel når der menes flere av samme navn: B. B. V, 132: Brun-familiens store næse er flyttet. Den sitter nu i *Torp'ernes* bollefjæs. | Falkb., Helleristninger 66: *Olufene* skulde være tre brødre saes det. —

Likeså navn på historiske slekter som *Bourbonnerne, Hohenzollerne, Habsburgerne, Oldenborgerne, Ynglingerne* o. lign., samt på politiske partier: *Birkebeinene, Baglene, Jaabækkene.*

666. Ved geografiske egennavn er der stor vakling:

1) *Lands* navn får som regel ingen artikkel: *Norge, Danmark, Frankrike, England, Japan, Kina.* Dog heter det *Tyrkiet,*

Mongoliet. I *Orienten, Levanten, Occidenten* er også *-en* artikkel, og ordene er altså felleskjønn. Men hvis et adjektiv føies til, får dette intetkjønns-artiklen: Lexow, Stilfølelse 57: *Det gamle Orienten,* hvilket viser at *-en* her neppe lenger opfattes som artikkel. Derimot er *-en* i *Asien, Australien, Spanien, Italien, Indien, Saksen* ikke artikkel; det er simpelthen de tyske former som uten videre er overført på norsk. Man begynner nu også mere og mere å bruke de oprinnelige, latinske former på *-a: Asia, Australia* o. s. v.

Har navnet flertalls form, får det artikkel: *Nederlandene, Færøene, Hebridene.*

2) Fremmede *elvenavn* får tildels artikkel: *Themsen, Rhinen, Elben, Seinen, Tiberen, Nilen;* men den mangler også ofte: *Rhone, Ebro, Oder, Weichsel, Volga, Missisippi, Kongo.* Andre fremmede geografiske navn får ikke artikkel uten de har flertalls form: *Dardanellene, Alpene, Karpatene, Pyreneene.*

3) I *norske* geografiske navn hersker der også megen vakling:

Navn på *innsjøer* og *elver* får som regel artikkel: *Øieren, Mjøsen, Spirillen, Glommen, Lågen.*

Navn på *landsdeler, fjorder, fjell, veier, gater og bydeler* får alm. artikkel når de er sammensatt med et fellesnavn som siste ledd: *Østerdalen, Gudbrandsdålen, Hedemarken, Telemarken, Baklandet, Vestlandet, Østlandet, Sandviken, Kristianiafjorden, Sognefjorden, Galdhøpiggen, Folgefonna, Snehetta, Grefsenåsen, Voksenkollen, Stalsberget, Drammensveien, Storgaten, Piperviken, Gamlebyen, Forstaden.*

Men her er mange undtak, likesom enkelte av de nevnte også kan finnes uten artikkel. Det heter således alltid: *Numedal, Hallingdal, Ringerike, Nordfjord, Søndfjord, Glitretind, Romsdalshorn, Ekeberg, Kongshavn, Nordstrand,* o. fl. Derimot alltid *Jæderen (Jæren), Kjølen.*

Bynavn har ikke artikkel, selv om de er sammensatt med et fellesnavn: *Fredrikstad, Kongsberg, Larvik, Sandefjord, Langesund, Arendal, Åsgårdstrand.* Heller ikke som regel gårdsnavn og herredsnavn: *Bratås, Bratli, Onsøy, Vardal, Aremark.*

Som egennavn behandles også *Høiesterett, helvede* og *paradis: Idag skal du være med mig i paradis; hvor lenge var Adam i paradis?* Derimot: *byretten, overretten, underretten,* vel fordi der finnes flere av dem. Likeså *Stortinget* = det nu forsamlede Storting.

Anm. Når geografiske navn som har den bestemte artikkel, overføres som navn på noget annet, f. eks. på skib, faller artiklen gjerne vekk. Derfor *Kristianiafjord, Bergensfjord, Stavangerfjord* som navn på skib.

667. *Månedenes* navn har ikke artikkel: *Januar*, *mai*, *september* o. s. v. Ved *ukedagenes* navn settes gjerne artiklen, når der ikke menes en enkelt dag, men alle av det navn: *om søndagen*, d. e. hver søndag; men: *på søndag reiser jeg; tirsdag skal det være møte i foreningen; jeg talte med ham onsdag (= i onsdags).* Artiklen utelates også ved flere sideordnede dagsnavn, selv om der menes alle av det navn: *Samlingen er åpen mandag, onsdag og fredag*, d. e. hver mandag, onsdag og fredag. —

Ved navn på høitider er der vakling: *Skal du på fjellet i påsken?* men: *vi venter ham hjem til påske. Der har vært mange baller i julen;* men: *jeg blir borte helt til jul. Mellem jul og nytår. Fra påske til pinse.*

668. Virkelige titler foran et egennavn, d. e. embedstitler eller betegnelser for håndverk eller levevei, står uten artikkel: *Kong Håkon, statsråd Stang, president Christie, general Hansen, biskop Brun, doktor Muus, sakfører Olsen, kjøpmann Hansen, pastor Pedersen, skomaker Jensen* o. s. v.

Men hvis den foranstillede titel bare angir en persons virksomhet, føies artiklen til: *Dikteren Welhaven, maleren Thaulow* (d. e. kunstmaler), *billedhuggeren Vigeland, forfatteren Kjær, musikeren Sinding, socialistføreren Liebknecht.* — Undertiden kan der ligge noget hånende eller nedsettende i en sådan betegnelse: *Fredsapostelen Ford, sabelrasleren Bernhardi, aktiejobberen Olsen, ågerkarlen Persen, ildspåsetteren Herostrat, stortyven Ole Høiland, utbryterkongen Hansen.* — På lignende måte må vel forklares artiklen i *presten Hansen*, fordi *prest* er en fellesbetegnelse, og ikke betegner en bestemt embedsstilling; derimot *sogneprest Hansen.* Dog kunde man da også vente artiklen i *pastor*, men det heter alltid *pastor N. N.* — Usedvanlig er: Hjermann, Kamerater 6: Helges bedstefar, gamle *provsten* Blom. | B. B. III, 62: Denne tur i bakkerne var *provsten* Greens kjæreste. — Men også ibid. 66: Saa gik de begge sammen til *provst* Green.

Hvis en titel brukes alene med *hr.* eller *fru* foran, står den uten artikkel som tiltaleord: B. B. V, 27: Nej, vær'sgo, *hr. gereraldirektør!* Ellers med artikkel: Ibid. 26: Tør jeg spørge hvilken bok *hr. generaldirektøren* mener? — Vulgært og i spøkende stil brukes artiklen i tiltaleord som *tosken! tossa! magan! gammel'n! gamla!* o. s. v. Vinsnes, Dans 9: Hun strøk hans haar flere ganger: «*Styggen, sinnataggen min!*» | Ibid, 10: «Hvem pynter du dig slik for da?» «For dig vel, *tosken!*»

Settes derimot titlen eller et annet kjennenavn efter egennavnet, faller artiklen bort, fordi titlen da selv gjør tjeneste som egennavn (familienavn): *Skule jarl, Hans grenader, Nils skomaker*; *Sverre prest, Sigurd Jorsalfar, Peder springer, Kristen veggesmører*, o. s. v.: Hamsun, Segelfoss I, 50: *Kornelius Betjent* maatte gaa paa Flaghaugen. | Ibid 149: *Martin Dreng.* | Ibid, 115: *Florina Pike.*

Anm. At det tilføiede ord virkelig føles som et slags familienavn, fremgår også av at det bare kan føies til et døpenavn. Det kan f. eks. ikke hete **Olsen springer* eller **Hansen prest.* Flere familienavn er jo også opstått av slike efterstillede titler, som *Bonde, Bøttger, Fleischer, Schneider, Schreiner, Smith,* o. m. fl., som det sees især tyske navn.

669. Et geografisk fellesnavn foran et geografisk egennavn får likeledes artikkel: *Kongeriket Norge, republikken Frankrike, byen Moss, øen Man, fjellet Ararat, innsjøen Mjøsen, gården Haug.* — Likeså betegnelser for skib: *Fregatten Ørnen, krysseren Albatros, undervannsbåten Kobben*, o. s. v.: Harbitz, Alexandra 1: *Barken* «Alexandra» gik i slutten av november . . . fra Newcastle. — Undertiden finnes dog artiklen utelatt: Ibid. Forord: *Bark* «Alexandras» fører het Emil Petersen.

670. I folkelig stil finnes undertiden den bestemte artikkel hvor der likeså godt kunde stå ubestemt artikkel eller — ved målsord — tallordet *én, ett:*

> Duun, T. T. 1914, nr. 45! Han hadde tjent hos Olina . . . fra han var bare *smaagutten.* | Lie IV, 348: Han var bare *Unggutten.* | Aars, Smaa Dyr 111: «Larm» var bare *hvalpen* at regne for, hadde endnu ikke fyldt *aaret.* | Singdahlsen, Rettens 39: Udaaden var hændt knapt *halvtimen* efter. | Andersen, Bispesønnen 123: Det kunde tilsidst bli *uken* mellem de kvældene. | Singdahlsen, Rettens 28: Det kunde være *halvmilen* igjen, da —. | Nansen, Frilufts. 129: Så vi knapt så *halve*

milen, eller stundom ikke *kvartmilen* foran os. | Krag, Knarren 9: Jeg husker saamænd aldrig *Dusten* af, hvad som Capitainen sagde udpaa Kvelden. | Asbj. & Moe II, 211: Da julekvelden kom, hadde den fattige ikke *matsmulen* i huset. | Nansen, Frilufts, 93: Stengt inne av vinteren, uten *mat-beten.* | Normann, Riket 54: Ikke *skimtet* av skøite var at øine.

Mrk, også den bestemte artikkel når substantivet har et benektet adjektiv — især *mange* — foran sig (jfr. § 678):

Nansen, Sibirien 59: Ikke hadde vi ligget *mange minuttene*, før kapteinen kom. | Harbitz, Alexandra 46: De talte ikke *mange ordene.* | Gran, Sydlyset 187: Vi er ikke *mange milene* unda En-tons-depotet nu. | T. T. 1913, nr. 107: Jeg . . . . har saa allikevel neppe *mange aarene* igjen. | Nansen, Frilufts. 228: Det er ikke *store pinnene* som står igjen. —

Artiklen er usedvanlig i følgende eksempler:

Hilditch, Rømlingerne 158: Inde i værelset hos os *smaagutterne.* | B. B. V, 565: Men *vi barna* kan gjøre meget. | Lie I, 149: Ikke *vi Børnene,* — men Far og Mor har havt megen Sorg. | Id. V, 141: Tante Ra inviterer os *Smaapigerne* til Eftasvæl.

Almindelig står i slike forbindelser ingen artikkel:

B. B. V, 165: Den stærkeres ret vil du da vel ikke bruke mot *os småpiker?* | Ring, Kulden 157: Det er vist saan med *os kvinder.* | Hamsun, Segelfoss I, 21: Det blir nu værre og værre for *os Lønslaver.*

Den generaliserende bruk.

671. Her har den *ubestemte* artikkel liten anvendelse, og i de fleste tilfelle vil den bestemte kunne innsettes i stedet. Istedenfor *En spurv er mindre enn en kråke* kan vi likeså godt si *Spurven er mindre enn kråken.* — Bruken av den ubestemte artikkel her er egentlig individualiserende, idet det bare betyr: *en (enkelt) spurv er mindre enn en (enkelt) kråke.* Men da vi stadig vil komme til samme resultat, hvor mange eksemplarer av de to arter vi enn sammenligner, blir det ensbetydende med: *alle spurver er mindre enn alle kråker,* d. e. *arten spurv er mindre enn arten kråke.*

Litt anderledes forholder det sig med: *Endog et barn vilde forstå dette.* Her kan ikke den bestemte artikkel innsettes.

Det betyr *et hvilketsomhelst barn*, d. e. alle barn eller barn i almindelighet. Her kan derfor i stedet settes ubestemt flertall: *endog barn vilde forstå dette.* Således også: *En mann av ære vilde ikke ha gjort det*, d. e. *(alle) menn av ære vilde ha undlatt å gjøre det.* Når her den ubestemte artikkel foretrekkes, kommer det av at man tenker på et bestemt tilfelle, da en mann har gjort noget æreløst, og meningen er: *hvis han hadde været en mann av ære, vilde han ikke ha gjort det.* Det blir derfor egentlig individualiserende: Ring, Kulden 96: *En mands* mor er hellig og uangripelig, hvem hun saa er. | Ibid. 2: Nu vil jeg fortælle . . . . hvordan *et almindelig agtet menneske* . . . ser ut.

672. Den *bestemte* artikkel i entall brukes for å betegne hele arten av mennesker eller dyr: *Hvad gjør ikke tysken for penger?* | *Mannen er kvinnens hoved.* | *Bjørnen er større og sterkere enn ulven.* | *Hunden er lettere å dressere enn katten:*

> Frich, Franciska 3 kap.: Den hang til luxuriøse overdrivelser som er egen for *argentineren.* | Hamsun, Segelfoss I, 180: *Ungdommen* brukte det mangedobbelte til Klær og Stas og Cigaretter imot før. | B. B. V, 97: *Mennesket* er et polygamisk dyr. | Ibid. 136: Det gjæller *videnskapsmannen* som alle andre. | Normann, Eiler 20: Paa sandstranden inde i viken, der *ternen* verpet. | Haukland, Havet 40: Det var ikke bare *hvalen*, de ventet paa. Det var ogsaa *silden.* | Id., Nybygger. 34: Han haded bare en skabning. Og det var *ulven.* —

Folkenavn kan brukes på samme måte også i bestemt flertall: B. B. V, 133: *Nordmænnene* må være et gruelig uroligt folkefærd. Likeså: B. B. V, 144: *Menneskene* må more sig, frue. | Ibid. 138: Ungdomstiden er *kvinnernes* paradis. | Ibid. 94: Den letfærdige måte *mannfolkene* forbereder sig til ægteskapet på. | Ibid. 302: Jo længer jeg lever, jo inderligere avskyr jeg *politikerne.* — Ellers brukes almindelige personnavn og dyrenavn i denne betydning uten artikkel i flertall: Klæboe, Fykpaa 48: *Piker* er no herk. | Harbitz, Alexandra 65: *Skildpadder* er megèt forte naar de blir skræmt. | *Jeg liker hverken hunder eller katter.* Sprogbruken er her dog ikke fast. Til en viss grad individualiserer artiklen i flertall, f. eks. *Idag er fluene rent gale*, d. e. fluene her, ikke alle fluer. Allikevel heter det: *Kampen mot fluene.* — Ved sideordning av to eller flere faller også her som ellers artiklen vekk, også i entall: *De forlikes som hund og katt.* —

673. Stoffnavn og masseord står regelmessig uten artikkel når de nevnes i motsetning til andre stoffer eller masser: *Blåsyre er en meget sterk gift.* | *Luft består av surstoff og kvelstoff.* | *Bly er tungere enn jern.* B. B. V, 88: Mit navn er Hoff. Jeg rejser i *jærn.* | *Melk er en sund drikk.* | *Ikke alle tåler kjøtt.* | *Mennesket lever ikke av brød alene.* | *Her er det for koldt til å dyrke korn.* Likeså navn på *trær*: Hamsun, Segelfoss I, 107: Han plantet sibiriske Ærtetrær og amerikansk *Gran,* han flyttet Buskadser av *Ener* og *Bregne* og *Vie* fra Skogen og satte dem ned i sin Park. | Asbj. & Moe I, 44: Rundt myren . . . stod *furu* og *gran.*

Men såsnart der er den minste innskrenkning tilstede i *tid* eller *sted*, føies artiklen til, da det blir en individualisering: *Luften er behagelig idag.* | *Vandet i våre fjellvann er koldt.* | *Kjøttet er dyrt nu.* | *Kornet har slått feil iår.* Asbj. & Moe I, 44: Da vi igjen kom frem mot en slik pynt, hvor *furuen* stod tæt og høi. | Bojer, Folketog 81: *Poteten* kom ind klissende vaad.

Disse regler er dog ikke absolutt faste, idet den talende ikke alltid er sig bevisst om ordet står ganske i sin almindelighet eller om der er en innskrenkning tilstede. Således ofte *luften* istfr. *luft: Vannstoff er lettere enn luften. Ilden er en god tjener, men en farlig herre.* —

674. *Abstrakter* får i almindelighet artikkel når de har generaliserende betydning: *Sorgen og gleden de vandrer tilhope.* | *Livet er kort, kunsten lang.* | Ring, Kulden 149: Visste du kanhænde mere om *livet* og mennesker end jeg forstod! | Ibid. 2: *Sorgen* er god og varig, den slites sent. | Ibid. 162: Jeg var træt til *døden.* | Ibid. 237: Jeg visste at ingen magt uten *sulten* skulde faa laast mig ute fra sol og frisk luft mere.

Men i motsetning til stoffnavn og masseord utelates artiklen ved abstrakter, når de innskrenkes i tid eller sted, f. eks. *Han døde av sult, av sorg.* Smlgn. foran § 651. — Det heter både *langt på dag (kveld, natt)* og *på dagen, kvelden, natten.*

Den foranstillede artikkel.

675. Denne brukes foran et adjektiv, enten der følger et substantiv efter eller ei:

1) når adjektivet står som overledd: *Lykken hjelper den tapre.* | *Det ubegripelige er at —.* | *De fattige har det vondt i vinter.*

2) når et substantiv er underforstått fra det foregående: *Den nye vin og den gamle.* | *Det gamle testamente og det nye.* | *Man henger de små tyver, men de store lar man løpe.*

3) når adjektivet står som adledd til et substantiv: Kjær: Valg 26: Han har ikke *den rette* Ydmyghed. | Andersen, Hjemfærd 48: *Den syke* guts aandedrætt. | Egge Hage 250: Menneskene var grusomme som *de vildeste* dyr.

Også foran en genitiv, som står som adledd: B. B. V, 151: *Den helvedes* maleren. Undertiden også foran sammensett hvis første ledd er en genitiv: Scott, Paaske 45: Ja, slik sa mølleren, *den hædersmand* (= den hederlige mann).

676. Forøvrig gjelder i sin almindelighet de samme regler for bruken av denne artikkel som for den efterhengte:

1) når ordet allerede er nevnt i det foregående: *En ulv og et lam kom til en bekk for å drikke. Den første stod øverst, den siste lenger nede;* se § 660.

2) når ordet er bestemt ved et komplement: *Den virkelige grunn til ulykken.* Elster, Landeveien 139: Det døde *det gode haab om at faa leve* en sommer igjen.

3) når ordet er bestemt ved en hel setning: Krag, Villum 221: Han var *den tapreste Mand jeg har kjendt.* | Ibid. 212: *De faa Mennesker* i Byen, *Obersten korresponderede med.* — Således også Ring, Kulden 121: Han vil . . . . . si at *det ord pligt* betyr glæde (= det ord som heter plikt).

4) når ordet er tilstrekkelig bestemt av sammenhengen: *Idag er den syke bedre.* Egge, Lænken 162: En Kvæld i Slutningen av August sat Frithjof Frenger alene ved *den aapne Balkondør* (nml. i sit hjem).

677. Av særlige tilfelle merkes:

1) den settes undertiden foran tallord, skjønt den uten forskjell i betydning likeså godt kunde sløifes:

> Aanrud, Fortæll II, 85: Det var mindst *de fyrretyve* aar siden Per havde været her. | Ibid. 183: Nu var

han vel *de fyrretyve* aar. | Ibid. 223: Det var i hendes ungdom, mens hun var mellem *de tredive* og firti. | Riverton, Skjulte spor 4: En mand paa *de firti.* | Arvesen, Opl. 47: Jeg har *de hundreder* av ganger ønsket mig tilbake til dette sted. | B. B. V, 93: Du har selv set det *de hundre* ganger. | Likeså Elster, Landeveien 12: De sprø toner fra et posthorn hadde de *utallige ganger* varslet at —.

2) foran *grand*, *slag*, *spor*, *plukk*, *bøss*, hvor der likeså godt kunde stå ubestemt artikkel:

> Scott, Jernbyrden 2: Så gik manden .... med fuld fart, likesom det ikke tynget ham *det grand.* | Asbj. & Moe I, 215: Tor lot til at være vel kjendt med hans egenheter, og ænste ikke hans beskyldninger *det grand.* | Lie, Lykke 123: Du tar aldrig *det grand* hensyn til mig. | Asbj. & Moe I, 104: Det brydde de sig ikke *det grandet* om. | Hamsun, Segelfoss I, 124: Det er ikke *det Slag* andet end —. | Zwilgm., Anniken 28: De brydde sig jo ikke *det spor* om hende. | Bojer, Lea 266: Hvis Hans havde .... lovet stort om bedring, saa havde hun ikke troet *det spor* af det. | Hamsun, Segelfoss I, 163: Du er ikke *det Spor* rasende. | Zwilgm., Anniken 28: Hun brydde sig ikke *det pluk* om at være sammen med alle dem. | Bojer, Theodora 5: Mathematiske opdagelser, som hans tid ikke havde skjønt *det pluk* av. | Undset, Splinten 211: Jeg taler som jeg skjønner mig paa vin — men igrunden gjør jeg det ikke *det bøs.* —

Sammenlign hermed B. B. V, 167: Jeg får ikke bestilt *et grand.* | Ibid. 137: Turman har ikke den minste sans for det. Ikke *et bøss.*

3) i noget gammeldags stil foran navn på folk og slekter: *De goters og venders.* — *Brevet til de romere.* Benneche, Villenskov 3: Noget fremmed havde der altid været over *de Vraaers* æt. — Denne bruk er kommet inn fra tysk *(der Brief an die Römer)* og bør ikke efterlignes.

678. Når der følger et substantiv efter adjektivet, utelates ofte adjektivets artikkel, mens substantivet får bestemt form. Dette skjer for det første der hvor adjektivets artikkel uten betydningsforskjell kunde tilføies, f. eks.

> Kinck, Kærlighed 217: Der stod et koket anker med skinnende messing-gjorder i *ene hjørnet* av stuen (= i det ene hjørnet). | Raabye, Storbaaten 5: Hun blunket med *ene øiet.* | Egge, Lænken 95: Paa *andre Siden* av

Soveværelset laa Ernas Rum. | Bojer, Historier 222: Langt udover mod *fjerne himmelranden.* | Ibid. 221: Han red paa sin røde hest indover *blakke vidderne.* | Andersen, Hjemfærd 65: Ut i *mørke natten.* | Hilditch, Rømlingerne 10: Da har de vistnok lagt an *rette kursen.* | Asbj. & Moe II, 224: Vesle-Per sat igjen med *tomme pungen.* | Ibid. 224: I *røde rappet.* | Lie V, 449: Paa *vilde Havet.* | Asbj. & Moe II, 93: Straks for skibet avsted, saa *gule fossen* stod om det. | Ibid. 46: Det gik like ens som *forrige gangen.* | Ibid. 82: Der var ikke andet end *svarte armoden.* —

Således næsten alltid ved *hel* og *halv: hele dagen, halve riket.* Likeledes hyppig når adjektivet står i superlativ:

Bojer, Historier 217: Har du lagt merke til hvor underlig *ældste gutten* vor er? | Christensen, Liv 2: Fra loftet blev der hentet tre spekelaar, og ikke af *daarligste sorten.* | Raabye, Storbaaten 9: Det kunde være et røverskib av *argeste slaget.* | Andersen, Hjemfærd 82: *Sidste slumpen* av amerikanerne var kommet uken før jul. | Ibid. 91: Veum var *nederste gaarden* i lien.

Dernæst også ofte hvor det er umulig å tilføie adjektivets artikkel, idet adjektivet ikke bestemmer substantiv-begrepet i dets helhet, men bare en del av det, f. eks. Andersen, Hjemfærd 65: Mitt i *travleste sæsonen*, d. e. *den travleste del* av sæsonen:

Id., Gamle Folk 80: Lystige lag hadde dønnet ud i *sene natten.* | Gløersen, Det suser 124: Det var i en li i *svarteste skogen* Stubberud laa. | Ibsen II, 221: Her er *brede vejen* (smlgn. den brede vei). *Midt på lyse dagen*, d. e. da dagen var på det lyseste.

Således også efter *ikke mange: Jeg har ikke mange årene igjen.* | *Han hadde ikke sagt mange ordene før* —. Derimot: *han bodde mange år i Rom.*

Undertiden kan der likeså godt brukes ubestemt artikkel: Singdahlsen, Rettens 128: Den . . . . . bredte sig vel *halve milen* øst- og vestpaa (= en halv mil). | Ibsen II, 168: Den er *halve milen* lang. | Klæboe, Fykpaa 28: Han var jo snart *voksne karen.* — Eller uttrykket kan stå ganske ubestemt: Kielland, II, 394: For saa en vakker Dag at lade ham staa paa *bare Bakken* (= på bar bakke). Således især ved kvantitets-adjektiver: Asbj. & Moe II, 85: Han gjorde nok ikke trollet *stor skaden* (= stor skade). | Scott, Paaske 23: Kanske var det ikke saa *rar stasen.* | Vinsnes Broremand 51: Vi var mange søskende og der var ikke *rar velstanden* hjemme. | Elster, Ilden 116: Det er ikke *rare tingene* jeg har. —

Ofte står da adjektivet i komparativ: Hamsun, Børn 41: Der er vel ikke *større Følelsen* i hende for den Mand som nu gik ut. | Kjær, Valg 31: Det er ikke *større Stasen* ved mig end ved de andre. | Aanrud, Sidsel 13: Naar det ikke var *større herligheten*, hun kom fra, saa —. | Mork, Dyr J. 52: Ikke saa det ut til at sønnen skulde bli *sværere karen* han heller. | Ring, Kulden 12: Du er vel ikke *daarligere karen* endda. —

Artiklen utelates også hyppig foran superlativ: *for første gang*, *«siste par ut!» næste morgen*, *i beste fall*, *i værste fall*. Den absolutte superlativ får som regel artiklen foran sig: *der er ikke det minste bryderi forbundet med det*; *uten den ringeste godtgjørelse*. Mrk. derimot: *på denne måte volder det minst bryderi.* —

Istedenfor *fra den ene ende til den andre* sies hyppig *fra ende til annen*:

> Asbj, & Moe I, 219: Visen var *fra ende til anden* et uttryk for —. | Singdahlsen, Rettens 110: Fra *høst til anden* var der grodd op saa mange jægere. | Lie, Overmagt 57: Naar han kom *fra Søndag til anden* til de forskjellige Kirker. —

Også med gjentatt substantiv istfr. *annen*:

> Kielland III, 17: At leve *Ansigt til Ansigt* med det samme Menneske Dag og Nat. | Normann, Riket 153: Fine skinnende baand der bandt *hjerte til hjerte*. | B. B. V, 95: *Telegram på telegram*, så langt de kunde række, og siden *ilbud på ilbud*. | Christensen, Liv 77: Jorder, hvor *slegt efter slegt* har lekt som barn. | Ibid. 69: Tæt sammenkrøbne . . . . *krop mod krop*. | Lie, Ulrichs 71: De mørke Gange, langs hvis Vægge *Tønde stod ved Tønde*.

Dobbelt bestemmelse av substantivet,

resp. adjektiv + substantiv.

679. Eiendommelig for norsk (likesom for svensk) er bruken av substantivets bestemte form også om det er bestemt på annen måte, f. eks. *Hvad koster den boken?* — *Ja, vi elsker dette landet.* — *Den vesle gutten begynte å gråte.* — *Jeg har mistet kniven min.* — Imidlertid er denne bruk ikke således gjennemført i norsk som i svensk, hvor den eneste undtagelse synes å være foran en innskrenkende relativsetning (Nat. Beckman, Svensk språklära, § 68. 1/2, anm. 2). De nedenfor givne regler gjelder først og fremst talesproget. I skriftsproget hersker her tildels stor forvirring, idet enkelte forfattere i dette stykke ennu skriver helt efter dansk mønster, mens andre er tilbøielige til å overdrive denne bruk.

Der er tre former av denne bruk, eftersom substantivet har foran sig et påpekende determinativ: *den boken*, *denne gutten*, eller et adjektiv med foranstillet artikkel: *den vesle gutten*. Hertil kommer tilfelle som *kniven min*.

A. Substantivet har et påpekende determinativ foran sig.

680. I dette tilfelle får substantivet den bestemte artikkel

1) når en har gjenstanden like foran sig og kan peke på den: *Hvad koster den boken?* — *Hvem bor i det huset?* — *Se, hvor den blinker den stjernen der.* — Kjær, Valg 72: Der blir ialfald ikke Tale om nogen kvindelig Repræsentant fra *denne Byen* i min Levetid.

2) når en mener noget nettop sett, hørt eller omtalt:

Egge, Unge dage 18: Paa *den maaten* fik John vite at den var hans. | Kjær, Valg 107: Begriber De da ikke, at *den Artiklen* gjør ubodelig Skade? | Andersen, Gamle Folk 66: Undres hvordan prokuratoren hadde arrangert torsdagsbostonen i *disse ugerne?* | Ibsen II, 167: Nå, hvor traf du så *den bukken?* | Andersen, Hjemfærd 99: *Den forfængeligheten* hadde slitet og længselen tæret glansen av.

3) når substantivet alt er nevnt i det foregående:

Lie, Lykke 15: Fortæl nu om *seilturen* din i sommer. . . . . . . Historien om *den seilturen* var noget av det værste hun visste. | Kjær, Valg 75: Det er vor demokratiske *Pligt* at udjevne Klasseforskjellen. Og *den Pligten* paalægger ogsaa dig visse Ofre. | Koht, T. T. 1914, nr. 66: Den 8. mars satte han op et personlig *brev* til kong Carl av Sverige. . . . . *Dette brevet* var et principielt forsvar for reisningen i Norge. | Egge, Hage 132: I Anledning af den religiøse *Svækkelse* i Landet og det Kulturtab, som *denne Svækkelsen* førte med sig. | Ibid. 234: Men Oddvar hadde en *Glæde* . . . . *Denne Glæden* var en Pige, som hed Gyda.

4) når substantivet er nærmere bestemt ved et komplement, en setning eller en infinitiv:

> Ibsen IV, 160: Der må rygges ved *den fabelen* om de styrendes ufeilbarhed. | Egge, Unge Dage 8: Organist Aage Strahl lærte *de gutterne*, som sang i koret i domkirken. | Undset, Alder 58: I *de gaterne* hvor jeg har bodd før. | Andersen, Bispesønnen 21: Det var længe før *de dagene* da øvrighet og assuranceagenter blev saa forhipne. | Egge, Unge Dage 12: *Den vaaren* John Holm fyldte 13 aar. | Id., Lænken 7: Ikke mange nok til at stænge Utsigten fra *den Stenen*, Manden sat paa. | Id., Wilhelmines 114: Jeg undrer mig saa over, hvem der skal bli *den kvinden*, som skal føde dig en søn. | Andersen, Bispesønnen 23: De undskyldte hende paa *den maaten*, at —. | Id., Hjemfærd 106: Dagstøtt fattet han *det forsættet* at gaa bent ind paa Veum.

681. 1) I de ovenfor nevnte tilfelle gjelder utsagnet bare den person eller ting som omtales. Hvis derimot talen er om personer eller ting i almindelighet eller om noget bare tenkt, mister substantivet artiklen. Ofte kan da determinativet uten videre utelates, eller det kan erstattes med *slik*, *sådan* eller *hvilken*. Sammenlign følgende eksempler: *Jeg har solgt den hesten jeg kjøpte av dig.* (Her tales om en bestemt hest); men: *Der fins ikke den hest som løper forbi min;* d. e. slik en hest. — *Hvem er den mannen som taler nu?* men: *Den mann som taler slik har jeg ingen aktelse for;* d. e. *en* (hvilkensomhelst) *mann* som taler slik. Eks. fra litteraturen:

> Elster, Landeveien 168: Kunde han bare klart se *den vei* han maatte gaa (= hvilken vei). | Kjær, Valg 138: Det er med mig som med *de Kunstnere*, som aldrig kommer over Lampefeberen. | Ibsen I, 221: Jeg ved ikke *den ting* det skorter dig på. | Normann, Eiler 167: Der var snart ikke *den ting* ved Barbro, Eiler ikke stirret sig lei paa. | Garborg, Mot Solen 83: Det var ikke *det Spørsmaal* mellem Himmel og Jord, som ikke blev drøftet under arbeidet. | Scott, Jernbyrden 54: Her var ikke *den gaard* i sognet som ikke hadde hat besøk av Rendebommen. | Friis, Lajla 41: Der fandtes ikke *den gaard* i hele Nordfinland, hvor man ikke maatte bruge brød af furubark. | Dahl, Peder 150: Der var da ikke *det Hus*, hvor han ikke havde vært, og der var neppe *det Hjerte*, han ikke havde hørt slaa. | Egge, Hage 249: Der var ikke *den Draabe* i hende, som gjorde alvorlig Modstand mod ham. | Nor-

mann, Riket 5: Sebulon var ikke *den mand* som ødslet med godord. | Hamsun, Segelfoss I, 23: Saa er jeg ikke *den Mand* at jeg tier. | Garborg, Trætte M. 169: Der er ikke *den Sygdom*, jeg ikke har gjennemgaaet. | B. B. V, 9: Alene *de mænn* kommer på højderne som smiler insmigrende likesom kvinner. | Hammer, Wilhelm 154: Der er ikke *det verk* paa den nyere forskningsomraade som ikke er opfattet i vort sprog; der er ikke *den tanke* sprunget ut av videnskaben, som ikke først er blit værdsat av os.

Anm. Istedenfor *den, det* finnes undertiden med samme betydning ubestemt artikkel eller ingen artikkel, f. eks. Garborg, Mot Solen 107: Han kjendte hver Linje og hver Skygge i det, og det var ikke *et Punkt* som længer var ham behageligt at se paa. | Hjermann, Kamerater 12: Der var ikke *menneske* paa jorden som kunde fortælle slik som bedstefar provst. —

2) Den samme forskjell i betydning eftersom substantivet får den bestemte artikkel eller ikke, finnes efter *alle*, f. eks. *Alle damene* (i pensjonatet) *var nysgjerrige efter å få vite hvem han var*; men: *Alle damer er nysgjerrige.* — *Da de kom frem til huset, fant de alle dørene stengt*; men: *Fra nu av var alle dører stengt for ham.* — *Flommen hadde revet vekk alle broene*; men: *Han har kastet alle broer av.* — *Alle dyrene på gården brente inne*; men: *Han er glad i alle dyr.*

3) Når substantivet har et trykksterkt *denne (dette, disse)* foran sig, mangler likeledes artiklen, f. eks. Krag, Villum 154: Capitaine v. Knarren skjænkede sig et høibenet Glas Genever og dryppede nogle Draaber Mavebitter derudi; thi han havde bemærket at *denne Drik* eiede en sælsom Ævne til at klare Tankerne. Derimot føies artiklen til når talen er om noget kjent eller nettop omtalt, f. eks. *Kommer den da aldri denne pjolteren?* (nml. som vi har bestilt). — *Han gikk gjerne unda vanskelige spørsmål, men dette spørsmål kunde han ikke la være å beskjeftige sig med*; men: *Nu var han nettop kommet til ro, og så dukket det plutselig op igjen dette spørsmålet om* —. *Slikt er nok ikke å tenke på i disse tider*; men: *Det er da et forferdelig spektakkel disse hundene holder.* —

B. Substantivet har et adjektiv med den bestemte artikkel eller et påpekende determinativ foran sig.

682. Substantivet har da som regel sterkere trykk enn adjektivet, og dette siste uttrykker alm. en kjent egenskap ved det, eller står undertiden likefrem som et «prydende tillegg» (epitheton ornans). Forøvrig er der to tilfelle å merke:

1) Personen eller tingen ansees for så vel kjent at nogen nærmere bestemmelse er unødvendig:

> Egge, Unge Dage 8: Naar *den store klokken* ringte, skyndte alle barna sig ut. | Ibsen IV, 344: Nu kunde de snart vente *den hvite hesten* på Rosmersholm. | Egge, September 15: Senere fortalte En hende rent tilfældig, at han hjemme i Norge var blit gift med den *mørkerøde damen* i *den skinnende hvite dragten*, damen med *det underfundige smilet.* | Andersen, Hjemfærd 9: *De gjængse landløperske løgnene.* | Egge, Unge Dage 7: Nede paa et av *de store fortaugene,* som er saa rummelige som aapne pladser. | Heiberg, Folkeraadet 61: Nu har jeg gaat her paa kryds og tvers, oppe i fjeldet i *de store skovene* og over *de umaadelige vidderne.* | Elster, Landeveien 7: Det blinket i *de smaa svarte øinene.* | Scott, Jernbyrden 26: De syntes Jan saa saa frygtindgydende ut med *de brede skuldrene* og *det buskede haaret.* | Egge, Hage 128: Endda var ikke Sneen borte overalt oppe i *de øverste Lierne.* | Andersen, Hjemfærd 123: *Den forrige stiftskapellanen* hadde druknet sig. | Egge, Straf 67: Hun vilde have *den sorte, bredskyggede straahatten* paa med *de hvite silkeatlaskes baandene* . . . . og naar de saa hende, *de fine fruerne*, vilde de stikke hoderne sammen og sige —. | Andersen, Hjemfærd 118: Amerikaneren var ikke i *det pratsomme laget.* | Nansen, Sibirien 291: *Det sydlige Mandsjuriet.* | Egge, Hage 114: Det var nu hele tre Maaneder siden der kom til Brud mellem hende og *denne forbandede Kemikeren.* —

2) Der tilføies et adverb, et komplement eller en leddsetning til nærmere bestemmelse av substantivet:

> Egge, Hage 113: Desuden var det mageligere at sidde i en af *de brede Lænestolene herinde.* | Andersen, Hjemfærd 105: Alle *de nye telefontraadene* langs veien. | Ibid.: *Den faldefærdige badstuen* paa nabogaarden. | Krag, Villum 60: *Den lille Fillebækken* som laa nederst i Dalgropen. | Egge, Unge Dage 7: Mor fulgte ham op til *det store, røde træhuset,* som laa ovenfor Eksercerhaven. |

> Kjær, Valg 64: Var du med blandt *de unge Banditterne*, som holdt Kattekoncert i Trætoppene? | Andersen, Bispesønnen 74: *Det stakkars lænkearmbaandet* han forærte sin kone til jul. | Id., Gamle Folk 184: Alle *de tause nætterne* hun sad saan og strikked. | Id., Hjemfærd 96: Al *den løgnagtige baktalelsen* de hadde væltet over ham. | Duun, T. T. 1914, nr. 45: Han var av *de smaa sterke karene* som skyter akslene i veiret og holder sig brede mellem albuene. | Krag, Villum 60: *Denne lune Luften* ikvæld og *den rare Vaarstilheden* — alting var som det skulde.

683. Men hvis adjektivet er virkelig kvalifiserende, d. e. tillegger substantivet en egenskap som ikke kan forutsettes å være kjent, og derfor gjerne har sterkere trykk enn substantivet, mister dette artiklen:

> Elster, Landeveien 6: Like over kjelderhalsen stod *den dirrende solhete luft.* | Ibid. 18: Stjernene flimret blanke paa *den isnende himmel.* | Ibid. 105: Han sat i *den kjølige lydløse morgen* og saa *den svake dæmring* tændes over himmelen. | Andersen, Hjemfærd 72: Jeg var alene med *den store sjælløse ensomhet.* | Krag, Villum 122: Hun maatte overvinde *denne ufattelige Lidenskab,* som helt havde taget Magten fra hende. | Ibid. 143: Hvor *denne skjændige Historie* havde fyldt hendes Sind med uendelig Modbydelighed. | Ibid. 133: Saa nødig han end vilde, maatte han gruble over *dette vanskelige og ubehagelige Spørgsmaal.* | Andersen, Hjemfærd 12: De hadde byrder tunge nok at trækkes med i *disse ugudelige og dyre tider.* | Krag, Villum 111: Her ser du mig gaa hver Dag og ældes paa *dette afskyelige Sted.*

684. I den samme ordforbindelse kan derfor substantivet få dels bestemt, dels ubestemt form, eftersom personen eller tingen er å opfatte som kjent eller ei, f. eks. *Hvem av de to ryttere er den norske konge? Det er han tilhøire. . . . Litt efter steg den norske kongen av hesten.* | *Hvis jeg får solgt huset mitt, er det ikke godt å vite hvad den nye eier vil bruke det til* (= en eventuel ny eier, som ennu er ukjent); men: Andersen, Hjemfærd 55: Hun vilde ikke bli til *den nye eieren* overtok gaarden ved aarsskiftet (d. e. gaarden var alt solgt og den nye eieren følgelig kjent). | *Disse uciviliserte mennesker kjente ennu ikke bruken av jern;* men: *Han hygget sig godt blandt disse snilde menneskene.* | *Han skulde se å få de ledende nordmenn i tale* (hvem disse er sies ikke); men: *Han sa han* *skulde nok greie de dumme nordmennene* (d. e. nordmennene, der som bekjent, var dumme). | *De få mennesker han korresponderte med i byen;* men: *De få menneskene i den lille byen levde mest av sjøen* (d. e. byen hadde få mennesker, og de levde alle av sjøen).

685. Særlig omtale fortjener det tilfelle da adjektivet står i superlativ:

1) Hvis denne har *relativ* betydning, d. e. hvis der er en sammenligning tilstede, får substantivet bestemt form: *Den eldste gutten var reist til Amerika.* | *Den yngste datteren var nettop blitt gift.* | *De tungeste stokkene lot han ligge.* | Kjær, Valg 51: Celius eier *den eneste Avisen* i Byen. | Ibsen V, 149: Det blir ensomt for Dem nu, frøken Tesman. — I *de første dagene* ja. | Således også efter *andre,* fordi der også da er en sammenligning tilstede: Undset, Alder 138: Han er likesom mere kunstner end *de fleste andre arkitekterne* her. | Ibid. 156: *De andre damene* i pensjonatet.

2) Hvis derimot superlativen har *absolutt* betydning, d. e. hvis der ikke er nogen sammenligning tilstede, får substantivet ubestemt form. Superlativen har da gjerne sterkt trykk: *Uten den minste iver* (= nogensomhelst iver). | *Han hadde den største lyst til å —.* | *Det er den største skam av verden.* | *En diamant av det klareste vann.* | *Ringer av det rødeste gull.*

> Egge, Komedier 59: Jeg trodde virkelig ikke, Frøken Lohse, at De et Øieblik tvilte paa, at jeg satte *den største Pris* paa Dem. | Ibsen V, 152: Der går jo *de utroligste rygter* om ham i byen idag. | Riverton, Morderen 12: Begge brevene var gjennemstrømmet av *den dypeste sørgmodighet.* | Krag, Villum 258: Og selv var han fæl som *den værste Fant.* | Ibid. 211: Det var ham en særegen Stolthed at kunne overvælde sine Venner fra Byen med *de ædleste Vine* og *de sjeldneste Retter.*

Mrk. også forskjellen i følgende eks.: *Den eldste sønn pleier å overta gården, mens de yngre sønner gjerne lærer et håndverk* (om almindelig skikk og bruk), men: *Den eldste sønnen overtok gården, og de yngre sønnene drog til Amerika* (om et bestemt, konkret tilfelle).

Artiklen utelates også om adjektivet står i positiv, når denne allikevel kan sies å ha absolutt, superlativisk betydning:

Den oprinnelige plan var — (= første); *det endelige resultat blev* —. | *Jeg har forsøkt det de utallige ganger.* | Krag, Villum 216: En Affære som alle andre ansaa for *den rene Daarskap.* | Andersen, Hjemfærd 73: Den sjælløse er git *den absolute tilfældighet* i vold. | Elster, Landeveien 91: At forsvinde i *den uendelige ensomhet,* at bli ett med *den store tomhet* — det var hans længsel.

I virkeligheten har vi her samme tilfelle som det der er omtalt ovenfor (§ 683): når adjektivet har kvalifiserende betydning og sterkt trykk: *Den overstrømmende glæde han viste.* Dette vil hyppig være tilfellet ved abstrakte substantiver og i resonnerende stil, og her får derfor substantivet sjelden artikkel. Denne hører mest hjemme i skildringer fra dagliglivet, fordi man der har personer og ting så å si mere innpå livet av sig. —

686. C. Substantivet er bestemt ved et possessivt determinativ.

Se herom foran § 619.

687. Både den foranstillede og den efterhengte artikkel mangler hyppig når substantivet har foran sig et ordenstall eller et ord med beslektet betydning som *første, næste, siste, forrige, følgende,* f. eks. *Bedre lykke næste gang; siste dag han levde: han var her i forrige uke; han sendte mig følgende skrivelse:*

> Egge, Unge Dage 152: *Første gang* han var i denne familien. | B. B. V, 299: Det var i *første selskap* hun gav. | Lie, Lykke 36: Vinduet, hvor isen i *nederste kant* holdt paa at tine.

Men også ellers:

> Scott, Paaske 9: Vi har ikke hat tak over hodet i mange nætter, men maattet sove under *aapen himmel.* | Lie, Lykke 6: Paa *rette sted* og i *rette tid.* | B. B. II, 136: Her stod alt i *gamle, vante orden.*

Det sistnevnte eks. hører muligens hjemme under § 678, idet *orden* ubevisst kan være opfattet som substantiv i bestemt form. I det her nevnte tilfelle står nemlig et almindelig adjektiv i ubestemt form (under *åpen* himmel, efter *gammel* skikk, med *stor* vanskelighet o. s. v.). Ved siden av *rette tid (sted)* heter det derfor også *rett tid (sted): er jeg på rett vei?*

Artiklenes plass.

688. Som almindelig regel gjelder at både den ubestemte og den foranstillede bestemte artikkel står ikke bare foran substantivet resp. adjektivet, men også foran de adledd og underledd som hører til disse: *en stor mann, en meget stor mann, en i enhver henseende meget aktet mann; den fortjente mann, den høit fortjente mann, den på så mange måter høit fortjente mann.*

For den foranstillede artikkels vedkommende er reglen undtaksløs. Den ubestemte artikkel derimot settes

1) ofte efter *slik* og *sådan:* Lange, Borgerkrig 4: Faa fænomener har spillet *slik en rolle* i folkenes historie som krigen. | Hamsun V, 332: Nu og da mødte vi *slik en gammel* Perser i Gaden. | Scott, Paaske 47: Oppe i bakken . . . hvor det var *slikt et lunt* bøkeholt. | Ibid. 94: Kirken er *saant et godt* sted. — Nødvendig er denne ordstilling når *slik* og *sådan* har adverbial betydning (omtr. = *riktig*) og der derfor står et adjektiv foran substantivet, som i de to siste eksempler: et *riktig lunt bøkeholt,* et *riktig godt sted.* Hvor de derimot står som adledd til substantivet, settes artiklen likeså godt foran, særlig når de har sterkt trykk: *en slik rolle, en sådan narr.* Strengt tatt er der forskjell på *slik en gammel perser* (= en riktig gammel p.) og *en slik gammel perser* (nml. som nys er beskrevet). Men denne forskjell iakttas ikke av forfatterne. Omvendt finnes også *en slik* istfr. *slik en:* Lie V, 47: Hun havde *en slig skøieragtig Bedstefar.* Dette betyr strengt tatt, en skøieraktig bestefar, maken til en, som er omtalt; men meningen er naturligvis *en riktig skøieraktig bestefar,* og det burde derfor hete *slik en skøieraktig* b.

2) hyppig efter adjektivet når dette har *så* foran sig, og alltid når det har *hvor* foran sig: B. B. I, 273: I manne-minne var ikke *så fager en* jænte vokset der i bygden (eller: *en så fager*). | Lie V, 228: *Saa rød en* liden Mund som en Rose, og *saa blinkende hvid en* Tandgard (eller: *en så rød —; en så blinkende hvit —*). | Ring, Kulden 12: *Hvor uskyldig et* fjæs de end satte op.

3) efter *hel,* når dette ikke står i sin egentlige betydning (motsat *halv*), men logisk bet. d. s. s. *helt og holdent, fuld-*

stendig: Ring, Kulden 118: Skulde lykken ikke ta *hele et menneske* med sig? | Hamsun V, 225: *Hele en slig By* er ofte et·sammenhængende Komplex af Boliger. | Christensen, Liv 193: Den forvandler *hele et menneskes* system. —

Derimot må det hete *en hel flaske øl*, mots. *en halv flaske:* likeså *et helt plagg* mots. *et iturevet plagg*, og i overført betydning: *du er jo en hel sanger*, omtr. = *en fullkomen s.* —

XVII. Tallordene.

689. Tallordene er to slags: *grunntall* og *ordenstall.*

Grunntall.

690. Grunntallene er:

1. *en, ett;* i bestemt form: *den ene, det ene.* — 2. *to;* 3. *tre;* 4. *fire;* 5. *fem;* 6. *seks;* 7. *syv;* 8. *åtte*, 9. *ni;* 10. *ti;* 11. *elleve (ˋelvə);* 12. *tolv (tɔl:);* 13. *tretten;* 14. *fjorten;* 15. *femten;* 16. *seksten (ˋsæistn);* 17. *sytten (ˋsöt:n, ˋsyt:n);* 18. *atten;* 19. *nitten;* 20. *tyve;* 21. *en og tyve*, o. s. v. 30. *tredve (ˋtrædvə, ˋtredvə), tretti ('tret:i);* 40. *firti ('förti; för:);* 41. *en og firti (e:n å för:)* o. s. v.; 50. *femti;* 60. *seksti;* 70. *sytti ('söt:i. 'syt:i);* 80. *åtti;* 90. *nitti;* 100. *hundre(de) (ˋhundrə);* 101. *hundre(de) og en (ett)*, o. s. v.; 200. *to hundre(de)*, o. s. v.; 1000. *tusen, tusinde ('tu:sn);* 2000. *to tusen*, o. s. v.; 1 000 000. *en million;* 1 000 000 000. *en milliard.*

Anm. 1. Foreldede (danske) former er: 50. *halvtreds (hal:'treds:), halvtredsindstyve;* 51, *en og halvtreds.* o. s. v.; 60. *treds(indstyve (tres:, tres:nsty:və);* 70. halvfjerds(indstyve) *(hal'fjærs. hal'fjærsnsty:və)*; 80. firs(indstyve); 90. halvfems(indstyve). — Disse brukes tildels ennu av gamle folk, men for den yngre generasjon er de i den grad ukjente at mange ikke engang forstår dem. — De kortere former, som nu synes å være enerådende i dansk, hvor det heter f. eks. *halvtreds øre*, kan i norsk i ethvert fald bare brukes når der ikke følger noget substantiv efter, således ved telling; men det må hete *halvtredsindstyve øre, tredsindstyve år* o. lign.: Krag, Knarren 130: Han var henved de *treds.* | Krag, Fortæll. II, 39: Den gamle Mand paa *halvfjers.*

Anm. 2. *Tretti* er en nydannelse, som brukes meget lite i det levende sprog. Det brukes mest i skolenes regnetimer, hvor man også kan høre *toti* for *tyve.*

691. Om grunntallene er forøvrig å merke:

En, *ett* har ifølge sin betydning ikke noget flertall. Når det heter i Gran, Rousseau II, 160: *De ene* vedblev kun at adlyde lovene, de andre kom snart til at adlyde herrer; så er det bare en uheldig oversettelse av fransk *les uns* istfr. *nogen (nogle)*. —

Istedenfor *en (ett)* av et bestemt antall sies heller *den (det) ene* med det følgende substantiv i entall: *han har mistet det ene øie* (istfr. ett av sine øiner), ofte med *min*, *din*, *sin* foran istfr. *den:* Haukland, Gunnar 14: Idet han tænkte det, førte han *sin ene haand* op og strøg sig over kinden. Derimot: *en av hans venner*.

I de sammensatte tallord 21, 31 o. s. v. brukes som regel *en*, selv om det tilhørende substantiv er av intetkjønn: *han er en og tyve år.* Sjelden finnes her *ett:* Egge, Graa Haar 11: Igaar . . . . var det akkurat *et og tredive Aar siden.* | Hilditch, Sjøfortæll. I, 150: 1 *et og tyve* aars alder. —

Mrk. følgende talemåter: *ens ærend* = i den bestemte hensikt, enkoms, enkommelig: Hamsun, Ny J. 238: Det bød ham oprigtig imot at gaa *eens Ærend* hen og tale sin egen Sag. | Id., Mysterier 164: Jeg kommer hid *éns Ærend.* — *Med ett* = plutselig: Singdahlsen, Nord 74: Men, tænkte hun *med ett.* — *Alt i ett* = hvert øieblikk: Ibid. 61: *Alt i ett* saa han op.

Av tallordet *en* er utgått:

1) *den ubestemte artikkel*, se ovfr. § 645 fgg. Denne kan sies å stå som overledd i uttrykk som følgende:

> Haukland, Gunnar 13: Men han blev liten og krum som *en* der bider tænderne smmen og kvæler skrig. | Elster, Ilden 75: Saa var det *en* som hysset. | Bolander, St. Peters 109: Hvad er du for *en*? | Ibid. 93: Derfor var der straks *én* som mente paa at —: | Haukland, Nybygger 20: Pludselig viged *en* sin hest ind paa en liden sidevei.

Likesom nemlig *den syke*, *den tapre* o. lign. betyr d. s. s. *den syke person*, *den tapre mann*, således betyr *en* i de ovfr. nevnte eksempler d. s. s. *en mann*, *en person*.

2) *pronomenet* **en** (= *man*), se ovfr. § 553.

3) *støtte-ordet* **en, et**, som brukes istfr. å gjenta et før nevnt substantiv:

Asbj. & Moe II, 112: Det var engang en gut, som gik paa en vei og knækket nøtter. Saa fandt han en ormstukken *en*. | Kjølstad, Gutter 34: Hvad rart er det vel ved en hvit lamunge? Eller en sort *en*? | B. B. V, 149: Vi finner os en fjærdemann! En gruelig alvorlig *en*. | Elster, Ilden 107: Og saa hadde hun bare ett smilehul, et litet flygtig *et* paa venstre kind. | B. B. IV, 377: Glæm du ikke dine hvite hår! De er også et mærke, skjønt et vakkert *et*.

Ofte er der ikke noget foregående substantiv:

B. B. I, 341: Han så ned; det var en liten sort *en* som hadde sittet og nidstirret på ham. | Id. V. 96: Du er en strid *en*, er du. | Lie II, 375: I Malaga . . . . var det en liten sort krøllet *en*. | Ibid. 393: Han havde set en liden sortøiet rask *én*. | Moen, Uten Tro 46: Han hadde jo ledd og moret sig som en ugudelig *en*. | Ibsen V, 269: Jeg tåler ikke at dele noget med en anden *en*. | Id. IV, 11: Du er en besynderlig liden *en*. | Aanrud, Sidsel 10: Det var rigtig en ufordragelig *en*. | Egge, Hage 265: En slik *en* som han. | Christensen, Liv 57: Der var en gammel *en* som gik saa stille og blødt.

Mrk. særlig *en liten en*, et lite barn: Bojer, Hunger 16: Hun la ikke skjul paa at hun hadde *en liten en* til —.

692. Om de øvrige tallord er å merke:

De brukes hyppig som overledd i flere talemåter, f. eks. *Det skal der bli to om*, d. e. det skal jeg søke å hindre. | *Å krype på alle fire*, d. e. på hender og føtter. Egge, Lænken 25: Han la sig ned paa *alle fire*. | *Å la fem være like*, d. e. ikke ta det så nøie. | *Å skrive x for u og seks for sju*. | *Å si seks*, d. e. ikke være å spøke med; Scott, Sølvfaks 44: De gjemte nok nogen klør, *som sa seks*. | *I syv lange og syv brede*, d. e. i lang tid; Lie II, 532: *Han ventede i syv lange og syv brede*. | Id. III, 253: Efterat have ledt i *syv lange og syv brede*. | *Han slog alle ni*. | B. B. V, 13: Gud hjælpe os *alle nitten*. | *Hundre og ett er ute*, d. e. det er forbi med venskapet; Lie II, 523: Laaner du af ham, *er hundrede og ét ude* mellem os. — Mrk. *åtte dager* = en uke; Lie III, 316: Paa Tirsdag *otte Dage*. —

693. Med den foranstillede bestemte artikkel eller determinativene *min*, *din*, *sin* foran brukes tallordene ofte om alder (jfr. foran § 677, 1).

Ibsen II, 170: Remsen, som du kommer med, minds jeg nu at jeg har kendt som en jente på *de tyve.* | Elster, Ilden 17: Hun var ikke mere end *de femti.* | Lieblein, Plytt 124: Han var omkring *de Hundre.* | Lie V, 69: Med en lidt skjelmsk Resignation over *sine snart firti.*

694. Som overledd kan grunntallene også få genitiv-endelse: Egge, September 66: Josse var alle *tre's* gjest ikveld. | «*De fires tegn*». —

695. *Million, billion* o. s. v. er rene substantiver: *en million, millionen, to millioner, millionene.* Også *hundre* og *tusen* kan være substantiver og skrives da gjerne *et hundrede,* fl. *hundreder: et tusinde,* fl. *tusinder,* men ialfall det siste uttales *et tusen, flere tusener.* De kan bestemmes av et komplement: *hundreder av turister, tusinder av fugl.* Følgende er usedvanlige uttrykk: Lie I, 111: Den eiendommelige knirkende Lyd af *Hundreder Hasesener.* | Ibid. 83: *Tusinder Skibe.* —

Derimot brukes ingen preposisjon efter *million* o. s. v., når det har et annet tallord foran sig: *en million kroner, to millioner kroner,* likesom ved andre målsord: *en tønne rug, to tønner poteter;* men *millioner av stjerner.*

696. Substantivet *par* brukes undertiden som rent tallord, noget som viser sig deri at det foranstillede bestemmelsesord (artikkel, determinativ eller adjektiv) settes i flertall, mens jo substantivet *par* er intetkjønn entall:

Egge, Lænken 162: Han havde sittet her i *de Par Timer,* siden han spiste tilkvelds. | Lie II, 241: *De første Par Dage.* | Ross, Knut Nordli 68: *De par maaneder* som var igjen til julen. | Egge, Lænken 162: Han hadde ikke reist sig en eneste Gang i *disse Par Timer.* | Hammer, Wilhelm 1: Hans bror . . . var endnu trods *sine par og seksti aar* et politisk ubeskrevet blad. | Klæboe, Fykpaa 1: *Gode par meter* fra det længst fremskutte krat. —

Ordenstall.

697. Ordenstallene har som regel den bestemte artikkel foran sig og ender — med undtak av *den annen, det annet* — alle på *-e*:

1. den første; 2. den annen; 3. den tredje; 4. den fjerde (ˋfjæːrə); 5. den femte; 6. den sjette; 7. den syvende; 8. den åttende; 9. den niende; 10. den tiende; 11. den ellevte (ˋelːəftə); 12. den tolvte (ˋtɔltə); 13. den trettende; 14. den fjortende; 15. den femtende; 16. den sekstende (ˋsæistənə); 17. den syttende (ˋsötːənə, ˋsytːənə): 18. den attende; 19. den nittende; 20. den tyvende; 21. den en og tyvende, o. s. v.; *30. den tredevte (ˋtrædːəftə): den trettiende; 40. den firtiende ('förtiənə); 50. den femtiende; 60. den sekstiende; 70. den syttiende; 80. den åttiende; 90. den nittiende; 100. den hundrede; 1000. den tusende.*

Anm. 1. Til de foreldede grunntall for 50—90 (se foran § 690, anm. 1) svarer ordenstallene: *den halvtredsindstyvende, tredsindstyvende, halvfjerdsindstyvende, firsindstyvende, halvfemsindstyvende;* men de er enda mindre brukt enn de tilsvarende grunntall.

Anm. 2. Forskjellig fra ordenstallet *den annen* er adjektivet *den (det, de) andre,* som brukes når talen er om to; slgn. *Kristian den annen,* d. e. kong Kr. II, motsatt Kr. I, III, IV, o. s. v., men *den andre Kristian* om en annen person av det navn.

Anm. 3. Som ordenstall til *hundre* finnes sjelden *den hundrende,* som rimeligvis er dannet i analogi med *trettende, fjortende . . . . tyvende.* Egge, Hals 198: For *hundrende* gang.

698. Av uttrykk med ordenstall kan merkes:

1) *selvannen, selvtredje* o. s. v.

2) *halvannen* (= en og en halv), *halvtredje* o. s. v. Scott, Hest 38: Murvæggene maalte *sine halvanden meter* i tversnit.

3) *hver annen, hver tredje* o. s. v. eller *annen hver, tredje hver.* Normann, Eiler 183: I *tredje hvert* hus laa en syk.

4) *den første den beste:* Lie, Lykke 29: Saa grep de *den første den bedste* anledning. — Mrk. Hamsun V, 120: Men vi skal gaa hid imorgen *det første vi gjør.*

Anm. 1. Med halv komisk betydning, Garborg, Verdens Gang 1899, nr. 341: I «Verdens Gang» . . . . skriver han en Artikel . . . . hvor Maalet for *hvem-ved-hvilkende* Gang dømmes af med Tilværelsen. — Almindelig bare *hvem vet hvilken gang.*

Anm. 2. Til ordenstallene må også regnes *den siste,* som også har ubestemt form i betydningen *allersist.* Således betyr *sist søndag* d. s. s. *søndag sistleden: Jeg talte med ham sist søndag,* mens *siste søndag* trenger et tillegg, f. eks. *Siste søndag han prekte* (som godt kan være for lenge siden). —

XVIII. Ubøielige ord.

699. Til denne hovedklasse hører en stor mengde ord som formelt har det tilfelles at de, på enkelte undtagelser nær (se ndfr.), er ubøielige, men som man på grunn av deres bruk allikevel pleier å dele i tre klasser, som hver regnes for en egen ordklasse, nemlig:

1) ***adverber***, som står som underledd til et adledd, et annet underledd eller et verbum, undertiden også til en hel setning;

2) ***preposisjoner***, som egentlig ikke er annet enn transitive adverber, idet de står i samme forhold til et overledd som det transitive verbum til sit objekt;

3) ***konjunksjoner***, som igjen er to slags, nemlig

a) *sideordnende*, som knytter sammen to ensartede ledd, og

b) *underordnende*, som knytter en undersetning til dens oversetning. Blandt disse siste opføres i grammatikkene alm. flere som i virkeligheten er preposisjoner, som har en hel setning til objekt.

De egentlige adverber.

700. De egentlige adverber kan i formell henseende deles i *oprinnelige, avledede og sammensatte.*

Anm. Ved *oprinnelige* forstår jeg her slike adverber som ikke nu lenger kan erkjennes som avledede, selv om de sproghistorisk kan påvises å være det.

701. ***Oprinnelige adverber*** er:

1) *stedsadverber: her, hit, hisset, hist, der, dit hvor; inn, ut, op, ned, over, under, hen, frem, bort, vekk, hjem.*

Anm. *Hjem* er visstnok eg. substantivet *hjem* brukt som underledd; men da substantiver som underledd ellers aldri brukes med tilsteds-betydning, må det nu regnes som adverb.

2) *tidsadverber: da, så, når, nu, ofte, snart, straks, aldri.*

3) forskjellige andre: *vel, ille, neppe, gjerne, kun, blott, næsten, ganske, fort, ikke, dog, så* o. fl.

Anm. ***Her*** er hyppigst stedsadverb; men det finnes også brukt som tidsadverb, f. eks. Sevaldsen, Brødrene 3: Den ene foten slog feil *her en vaar.* — ***Så*** forekommer ofte gjentatt *så — så* i betydningen *snart — snart* eller *dels — dels:* Mork, Dyr J. 9: Hun prøvde *saa* paa den ene siden og *saa* paa den andre. | Hamsun, Lynge 101: Gamle Politikeres Overgang *saa* til det ene, *saa* til det andet Parti.

702. ***Avledede adverber*** er:

1) en del på *-e: lenge, vide, bare, hjemme, inne, ute, oppe, nede, henne, omme, borte, fremme.* Se ndfr. §§ 704—706.

2) flere på *-lig* (opr. *-liga*): *sandelig, visselig, lettelig.*

3) nogen på *-deles* og *-ledes*, hvilke endelser nu ikke lenger føles som genitiver: *særdeles, fremdeles, aldeles, således, hvorledes.*

4) endel andre på *-s: førstens, fluks, fluksens, saktens, ellers, særs*: Lie, Judit 30: Aa, dette var *førstens* koseligt altsaa! | Gran, Sydhavet 64: . . . . . maatte vi *fluksens* ta benene fat. | Gran, Rousseau I, 66: Det forekommer mig da ikke *særs* urimelig. | Hamsun, Høststjernen 9: Det var da et *sers* godt Brændevin du har.

5) hertil må nu også regnes en mengde adverber på *-t*, som egentlig er adjektiver i intetkjønn, og mange på *-lig*, som likeledes eg. er adjektiver med sløifet intetkjønns-*t*: Disse betegner

a) en *utstrekning* i sted eller tid: *langt, kort, høit, dypt: han gikk langt; fuglen fløi høit; dypt bedrøvet.*

b) en *egenskap* eller *måte: pent, smukt, stygt, lykkelig, venlig: han skriver pent: hun synger smukt: han skrek stygt; de levde lykkelig: han talte venlig til mig.* — Også i komparativ og superlativ: *du skriver penere enn han: de levde lykkeligere enn før:* Egge, Hage 45: Dengang de endnu aad som *vildest.* — Især med bestemt artikkel foran: Asbj. & Moe II, 25: Da gutten hørte det, kastet han øksen og la hjem igjen *det bedste* han kunde.

c) en *kvantitet: stort, lite, meget, overordentlig: han var ikke stort eldre enn jeg; han er lite hensynsfull; meget god; overordentlig dyktig;* i komparativ: Lie I, 256: Det gik hende *mere* nær end hun vilde tilstaa sig. — Således særlig *større:* Nansen, Sibirien 270: Det bryr ingen sig *større* om, | Asbj. & Moe II, 25: Han svarte ikke *større* paa det. | Lie, Judit 3: Den Ballslaaingen sørget han ikke *større* over. | Benneche Villenskov 72: Selv har jeg aldrig drevet den sport *større.* | Andersen, Hjemfærd 19: Om farens død og hans egen rømning blev der forresten ikke ymtet *større.* — I superlativ: Aanrud, Sidsel 106: Det forslog ikke *det mindste.* | Scott, Paaske 70: De var ikke *det mindste* rædde. | Id., Sølvfaks 3: Derfor brød han sig ikke *det mindste* om maanen. | Kielland III, 281: Ikke *det ringeste* træt var hun. — Mrk. *mest* i bet. *næsten:* Asbj. & Moe II, 255: Et stort digert egg, *mest* saa stort som et litet hus. | Singdahlsen, Rettens 39: Det var saa skumt at han *mest* ikke blev vâr ham. | Ibid. 38: *Mest* hver dag kom der rapport. | Nansen, Sibirien 343: Av røken blev de *mest* kvalt. | Også i bet. *for det meste:* Ibid. 340: Fjellene vâr *mest* lave, bølgende åsrygger. — Merk også *høist* = i høi grad: *høist* uheldig; forskjellig fra *høiest:* ørnen fløi *høiest* av alle. — Sjeldnere brukes *lengst* i bet. *for lenge siden:* Singdahlsen, Rettens 14: Dommen laa *længst* færdig inde i ham. — Det bør heller ikke brukes, da det er tysk.

Anm. Undertiden er det vanskelig å avgjøre om vi har et adjektiv (som predikativ) eller et adverb, f. eks. Ring, Jomfruen 4: Halvt nyfikent, halvt *ræd* stirrer de to gyldenbrune øine. — Da *ræd* her er sideordnet med *nyfikent,* må det opfattes som adverb, men ellers vilde det være naturligere å opfatte det som adjektiv. Slgn. foran § 145.

703. ***Sammensatte adverber*** kan bestå av:

1) *substantiv + substantiv: eksempelvis, flokkevis, parvis, rykkevis, turvis, vekselvis:* Gran, Sydlyset 23: *Flokkevis* kommer pingvinerne op til skuten. | Anker, Kjøn 231: Brevene fra Fanny kom *rykkevis.* — Sjeldnere med siste ledd i genitiv: Lie, Lykke 12: Det mørknet tidlig nu *vinterdags.*

2) *adjektiv* el. *determinativ + substantiv: heldigvis, lykkeligvis, rimeligvis; alltid, sommetider: dengang, dennegang, engang: nogenlunde; nogensinde.* Enkelte av disse finnes også skrevet i to ord: *den gang, denne gang, en gang.* Her forekommer hyppig siste ledd i genitiv: *ensteds, ingensteds, nogen-*

steds; tidligdags, senkvelds, sennattes; mestendels; samstundes: senhøstes, midtvinters, høistsommers; halvveis; o. fl.

3) *preposisjon* + *substantiv*: *efterhånden, idag, imorgen, ihjel, istand, overhodet, overlag, overalt, undertiden.* Med siste ledd i en forstenet dativ: *ilive, påtide, tilgrunne, tilbake, tillive.* Med siste ledd i genitiv: *avsides, iaftes, imorges, ivåres, innenbys, innendørs, utenbys, utenlands, underveis: herefterdags,* samt en mengde sammensett med *til: tilbords, tillands, tilvanns, tilsengs, nutildags.* Ved disse siste er der stor vakling mellem ett og to ord. Paa den ene side finner vi i skriftsproget Kielland I, 119: Forretningsfolk, som blev over *tilmiddags* eller *tilaftens.* | Hamsun, Sult 169: Jeg sank . . . sank *tilknæs,* sank *tillivs* (d. e. til livet). | Friis, Lajla 58: Hjorden jages *tilsvøms* over vandets nedre ende. | G. Gran, Forord til Hansson, Oplevelser XIII: Han var altid *tilsvars.* På den annen side Lie V, 67: De Aar han for *til Koffardis.* | Lie, Knut, 82: Det skal være sidste gang jeg gaar *til Selskabs* med mine Venner. — Også enkelte av de andre kan finnes skrevet i to ord: *til grunne, til live, i live, på tide, efter hånden, i stand (i god stand).* — Jfr. Krogsrud og Seip, Rettskrivningslære for riksmålet § 64 fg.

4) *adverb* + *preposisjon* istfr. preposisjon + pronomen: *derav, derfra, derom, derpå, dertil, derved; herav,* o. s. v., *hvorav,* o. s. v. istfr. *av det, fra det,* o. s. v., *av dette,* o. s. v.; *av hvad* eller adskilt: *hvad—av,* f. eks. *hvorav består vann? av hvad består vann? hvad består vann av?* Disse sammensett med *hvor* finnes også brukt i skriftsproget med relativ betydning istfr. de opløste *som — av* o. s. v.: *de deler hvorav dette stoff består* istfr. *som dette stoff består av*; endog om personer: *den mann hvorom her skal fortelles,* istfr. *som* her skal fortelles *om.* Det opløste uttrykk er det eneste brukelige i talesproget både i spørrende og relativ betydning, og bør også brukes i skriftsproget.

5) forøvrig mange enkelte f. eks. *allikevel, altfor, desverre, fremad, kanhende, kanskje, likeså, iblandt* (= undertiden): Scott, Jernbyrden 20: *Iblandt* er det som to vil møtes. | Ring, Kulden 262: Om jeg var ydmyg, gik jeg *kanhænde* ind blandt menneskene igjen. Mrk. Hamsun, Ny Jord 141: Det kunde man *kanskesig* kalde Kraft!

704. Av stedsadverbene har de enstavelses *inn*, *ut*, *op*, *ned*, *hen*, *frem*, *bort*, *hjem* tilsteds-betydning og de tostavelses *inne*, *ute*, *oppe*, *nede*, *henne*, *fremme*, *borte*, *hjemme* påsteds-betydning: *Han gikk inn*; *han er inne*. Derfor også: *lukke døren op*, *døren står oppe*. — Til *over* finnes i norsk ikke noget tilsvarende *ovre*, som bare er dansk (*«Derovre fra Grænsen»)*, heller ikke noget **undre* eller **bake*. Istfr. det siste brukes *tilbake* i begge betydninger: *han kom tilbake* — *han blev tilbake*. Til *vekk* finnes i vestnorsk et tilsvarende *vekke*, som er ukjent på Østlandet: Normann, Riket 100: Det varte ikke længe, så var solen helt *vække*.

705. Når disse stedsadverber forbindes med en preposisjon som *inn i*, *inne i*, *op på*, *oppe på*, mister de lengere former i uttalen sitt *-e*, men beholder det dobbelte tonelag, således at der allikevel blir forskjel på *'inn i*: *han gikk 'inn i huset*, og *ˋinn i*, eller som det da heller bør skrives *ˋinni*: *han er ˋinni huset*. Skrives den siste uttaleform ikke i ett ord, bør der skrives fullt ut *inne i*, *oppe på* o. s. v. Omvendt bør den førstnevnte form alltid skrives i to ord: *inn i*, *op på*, o. s. v.

706. Enkelte forfattere er ikke opmerksomme på denne uttale-forskjell mellem *'inn i* og *ˋinni*, og skriver også den siste i to ord uten det utlydende *-e*, så der ingen forskjell blir på tilsteds- og påsteds-uttrykket.

1) Eksempler på de riktige og fullstendige uttrykk:

> Falkberget, Lisbet 6: Vinterskodden steg som store lodne troll *op av* snøen. | Ibid. 2: Bjørkestammene stod svarte og vaate *inde mellem* hamrene. | Ibid. 4: Fjeldloen kom ogsaa og sang *borte mellem* tuvene. | Ibid. 6: Ødet og ensomheten her *oppe i* snøen gjorde ham sky. | Ibid. 6: Han var *nede fra* dalen.

Tilsteds-formen brukes ikke bare efter rene bevegelsesverber, men også efter verber som forutsetter en forutgående bevegelse til stedet; således ofte efter *ligge* og *stå*:

> Prydz, Torbjørn 10: Han laa *ind mot* væggen (d. e. vendt inn mot). | B. B. II, 278: Her . . . lå sjøen kloss *op til* snejarden. | Ibid. 279: Denne løvskog . . . . lå umiddelbart *op til* den svære gamle barskog. | Hjermann, Kamerater 1: Midt i byen litt *op fra* sjøen ligger den lille hvitmalte kirken (d. e. den var lagt der). | Kinck, Emigranter 147: Gunvor stod *op til* en

aasp (d. e. hadde stillet sig). Derimot Gran, Sydlyset 203: Vi har en baat liggende *nede ved* isfoten.

Likeså i følgende:

Scott, Jernbyrden 162: Et hvitt far av bobler og skum viste veien *ind mellem* skjærene. | B. B. I, 290: Den skalv like *ned i* knærne. | Mork, Dyr J. 88: Der hang saa mange myke pelskaaper *ned efter* væggene. | B. B. I, 338: Høit var der *op paa* begge sider (nml. å gå). | Ytter, Sjøroveren 15: Paa Klowers spørsmaal, om de ikke snart *var fremme*, hadde han aldrig faat andet svar, end at det endnu *var langt frem.* | Gran, Sydlyset 92: Simpson var med mig *ut i* Sydbugten idag (d. e. var gått med mig). | Hamsun V, 336: Det er *ud paa* Eftermiddagen (d. e. tiden er lidd). | Lieblein, Plytt 68: Det var alt *ut paa* Høsten et Stykke. | Scott, Jernbyrden 1: Lars Albrektsen . . . . møtte Jan *ind forbi* Aamland *et stykke.* | Prydz, Torbjørn 18: *Ud paa* Høsten merkedes det. | Lie, Racekamp 49: Tilvenstre bred Helletrap *op til* Indgangsdøren (d. e. som fører op til —). | Falkberget, Lisbet 5: Lisbet-navnet har holdt sig i ætten *op gjennem* tiden. | Ibid. 6: Han skulde ikke ha giftet sig hit *op paa* vidden (d. e. og flyttet hit op). | Ibid. 65: Bjørn høvde saa ilde *ind i* en lys vaarmorgen (d. e. når han blev satt inn i —; sml. tysk: die apfelsine *gehört in das* pflanzenreich).

2) Sammenskrevet *inni, oppå* istfr. *inne i, oppe på:*

Falkberget, Lisbet 5: En av opsitterne *bortifra* Fjølebu. | Ibid. 6: Bjørn Hallvarsa sat *bortmed* vinduet. | Hamsun, Mysterier 290: Ta det i Guds Navn, der er ikke meget *indi.* | Id., Pan 119: Her ligger nu vi to midt *indi* Indien. | Falkberget, Lisbet 2: Viekjærrene suste i tøvinden *indpaa* vidden. | Gran, Sydlyset 201: Jeg stod *nedpaa* isfoten. | Andersen, Gamle Folk 111: *Nedmed* foten av den høie mur. | Falkberget, Lisbet 5: Han hørte . . . . polskdans *opi* stugun. | Lie, Racekamp 38: Et Vidunder, som ingen skulde ane her paa Fjeldvidden *opunder* Ishavet. | Falkberget, Lisbet 3: Han fik øie paa en liten blomst, som . . . . stod og frøs *utmed* vandet.

3) Feilaktig *'inn i* o. s. v. istfr. *inne i* eller *'inni:*

Kinck, Kærlighed 54: Stundom reiste han sig og snudde paa plaggene *bort paa* berget. | Scott, Jernbyrden 202: *Bort under* aaserne skumret det svakt. | Ibid. 177: Hun sat som *ind i* en bylt av tøi. | Falkberget, Lisbet 2: Lisbet og han illtrivdes *ned i* Jarnlien. | Hamsun III, 23: Jeg hørte dens Glam *op i* Aasen. | Kinck, Kærlighed 4: Der var mangen dødssyg kakse *op i* landet. | Gran, Sydlyset 89: Han befandt sig *op under* Tent-øen. | Nansen, Tåkeh. 333: Det er først *ut i* det 13. årh. at —.

4) Feilaktig *inni* o. s. v. istfr. *inn i* o. s. v.:

Kinck, Emigranter 175: Der laa en oppudset lystbaad *udfor* bryggen. | Garborg, Mot Solen 102: En Dag *utpaa* Forsommeren. | Falkberget, Lisbet 4: Ramsvart røk drev i solskinnet *utover* maasaarabben.

5) Sjelden finnes *inne i* o. s. v. istfr. *inn i* o. s. v.:

Hamsun, Mysterier 195: Da de var kommet omtrent midt *inde i* Skogen. | Gran, Rousseau II, 187: Han paakalder sin sundhet, som satte ham *ute av* stand til at begrunde —.

Merk forskjellen på: *han lukket sig inn i værelset* (d. e. låste op døren og gikk inn) og: *han lukket sig inne i værelset* (d. e. gikk inn og låste døren innenfra). I følgende eksempel menes visstnok det siste: Hamsun, Ny Jord 23: Gamle graahaarede Chefer *lukker sig ind* i sine Kontorer, tænder Lampen og tar sine Papirer frem. — Det må hete *op fra kjelleren* om en bevegelse opad, men *oppe fra taket* om en bevegelse nedad. Omvendt: *ned fra taket*, men *nede fra kjelleren*. Likeså: *ut fra værelset*, men *ute fra sjøen*: Scott, Jernbyrden 3: Et fjeld . . . . som kan ses langt *ute fra sjøen*. Videre: *å klæ sig ut*, d. e. forklæ sig; men *klæ kulden ute*; Falkberget, Lisbet 265: Aarene og alderen nyttet det vel ikke for Lisbet at *klæ ute*.

707. De adverber som egentlig er intetkjønn av adjektiver kan likesom disse kompareres: *du skriver pent, din bror skriver penere, din søster skriver penest.* Dessuten nogen få andre: *ofte — oftere — oftest, titt — tiere — tiest; lenge — lenger (lengere) — lengst:* formen *lenger* (oldn. *lengr*) er den egentlige komparativ av *lenge* og skulde således bare brukes om tid: *nu vil jeg ikke lenger;* mens *lengere* (oldn. *lengri*) eg. er komparativ av stedsadverbet *langt: jeg vil ikke gå lengere enn hit;* men denne forskjell overholdes ikke alltid. — *Nær — nærmere — nærmest;* sjelden, og ennu å regne for vulgær, er komp. *nærere:* B. B. V, 317: Noget *nærere* ved mig æn alt hittil. | Normann, Riket 176: Moren og Eveline flyttet sig *nærere.* Når *nær* forbindes med et objekt (å sitte *nær vinduet; han stod nærmere døren, nærmest kongen*), må det regnes som preposisjon og er da det eneste eksempel på en preposisjon som kan komparereres. — Normann, Eiler 121: Eiler flyttet sig brydd *nærere* væggen. — Derimot må det vel regnes som adverb i uttrykk som: *han stod mig nær* o. lign. — *Gjerne — heller (hellere) — helst:* formen *hellere* er sjelden og brukes bare i bet. *mere gjerne: jeg vil hellere bli hjemme;* ellers *heller,* både i forbindelse med en nektelse: *heller ikke, ikke — heller,* og som gradsadverb: Mork, Dyr J. 10: Han var *heller* tynd, eg. snarere å kalle tynn enn det motsatte, d. e. *nokså tynn* (slgn. eng. *rather thin*). Også i superlativ, B. B II, 197: Højere oppe i bakkehældingen ligger selve gårdene, *helst* lave og umalte hus (d. e. for det meste). — *Vel (godt) bedre — best.* — *Ille (dårlig, slett) — verre — verst.*

708. Det er almindelig å inndele adverbene efter deres betydning i forskjellige klasser som *steds-, tids-, måtes-, grads-*adverber o. fl. Dette er eg. ikke nødvendig, da grammatikken ikke ellers pleier å inndele ordene efter deres betydning. Men derfor kan man godt ved leilighet, når det behøves, bruke disse klassenavn. Heller ikke er det alltid lett å henføre de enkelte adverber til bestemte klasser, da flere kan ha forskjellige, tildels motsatte betydninger, som følgende eks. vil vise:

Gjerne: 1) villig, med glede: *Jeg skal gjerne gjøre det; det vil jeg gjerne;* 2) i almindelighet, som oftest: *han besøker oss gjerne hver søndag;* Christensen, Liv 132: Skryt var i denslags ting *gjerne* et bevis for fattigdom. 3) lettelig, muligens (men ofte mot subjektets ønske): *gå ikke så nær kanten, du kunde gjerne falle i vannet; han går gjerne bort og henger sig for dette.*

Sjelden: 1) tidsadverb: *jeg så ham sjelden; han er sjelden flittig,* d. e. ikke ofte; 2) gradsadverb: *han er sjelden flittig,* d. e. usedvanlig, særdeles; Egge, Straf 11: Den unge mand var *sjælden vakker.* | Nansen, Frilufts. 103: Det var *sjelden* fint skiføre. | Benneche, Villenskov 27: Rikerne havde holdt sig *sjelden* ublandet (men: hadde *sjelden* holdt sig ublandet = ikke ofte). | Lie V, 55: Den er smuk, Du, — overmaade smagfuld, — *sjelden* smagfuld. | Nansen, Tåkeh. 343: I det hele *sjelden* gunstige kår for deres tilvante liv. — Når således *sjelden* bestemmer et adjektiv, kan bare sammenhengen avgjøre om det er tidsadverb eller gradsadverb.

Ganske: 1) fullstendig: Christensen, Liv 56: Han kunde stelle sig *ganske* som han vilde. | Scott, Jernbyrden 23: Egen stol, hvor han kan sitte *ganske* for sig selv. | *Værelset var ganske fullt av gjester. — Huset var ganske ødelagt.* 2) nokså, nogenlunde: Nansen, Sibirien 273: En vill fiken som har *ganske* spiselige frugter. | Gran, Sydlyset 21: Fremover gik det *ganske* bra. | Scott, Jernbyrden 8: Han fik et *ganske* muntert uttrykk.

Vel: 1) godt og vel, lykkelig: *Gid vi var vel hjemme igjen;* 2) formodentlig: *Hvor tror du han er? Aa, han er vel hjemme, tenker jeg;* 3) litt for: *Hatten er vel stor for mig; hun snakker vel meget.* Merk at det i betydning 1 og 3 har trykk, men i betydning 2 er trykkløst.

Bruken av adverbene.

709. Adverbene brukes hyppigst som *underledd*, men ved siden derav også som *adledd* og *overledd.*

Som underledd.

710. Som underledd bestemmer adverbene

1) et **adjektiv**: *meget stor; særdeles flink; uhyre flittig.*

Scott, Paaske 20: Kulbrænderne var *forfærdelig* snilde. | Ring, Seil 15: Hvor *forfærdelig* pen hun var. | Mork, Dyr J. 1: En *bra* høi pande. | Hamsun, Ny Jord 77: En otti Aars gammel Mand som sad vanmægtig og *dørg* fuld (alm. *dørgende* full). | Lie I, 334: For Elisabeths Skyld, som var *almindelig* likt (d. e. likt av alle; slgn. *ualmindelig* likt). | Falkberget, Lisbet 239: Lisbet Jarnfjeld hadde aldrig været *større* lydhør, naar det gjaldt hans hjerte. | Mrk. Vinsnes, Broremand 51: Jeg er av *rigtig* smaakaarsfolk (her hører *rigtig* bare til det første ledd *små*).

Ofte brukes et adverb istfr. et helt uttrykk:

Hamsun, Sult 68: Det lille Bord foran hende er *syndig* fuldt av Lækkerier (= så fullt at det er synd). | Lie

III, 44: Han var næsten *indiansk* lydhør for den mindste Larm (så lydhør som en indianer). | Undset, Vaaren 147: Stuens bjelkevægger var *muntert* lysegrønne (så lysegrønne at de gjorde et muntert inntrykk).

Eller adverbet har samme logiske verdi som et *adjektiv* (predikativ):

Lie I, 257: Et stjaalent, *ømt*-bekymret Blik (d. e. som var ømt og bekymret på en gang). | Ibid. 302: Om han bare kunde være *troskyldig* dum nok til at tro alt (troskyldig nok i sin dumhet). | Id. II, 331: Den spændte i med de *uformelig* svære Bagben (uformelige og svære). | Id. V, 104: Det *føielig* overbærende smil. | Christensen, Liv 242: De er blit *letsindig* unge igjen (letsindige som i sin ungdom). | Lie, Ulrichs 69: Noget *energisk* ungdommeligt. | Prydz, Torbjørn 245: Hun var like *spøkefuldt* lystig som før. | Krag, Bodil 5: Fridtjof og Ingeborgs *sødt* vemodige Sange. | Aftp. 1909, nr. 240: Disse Herrers Reservation er imidlertid *tandløst* forsigtig (tandløs, d. e. svak i sin forsiktighet).

711. 2) et ***annet adverb:***

Hamsun, Mysterier 195: Det blir ikke saa *farlig* længe. | Ibid. 260: Saa *usalig* anderledes ser jeg tingene an.

De to adverber kan ofte uten synderlig forskjell i betydning sideordnes:

Lie V, 63: Hun afværgede det *vredt uvilligt* (vredt og uvilligt). | Ibid. 81: Den ene lægger *blindt trygt* Hodet i den andens Fang. | Id. IV, 538: Medens hendes Hænder *kattebehændig varsomt* følte sig frem (behændig og varsomt som en kat).

712. 3) et ***verbum:***

Hvor bor du? Jeg bor her. Han gik hjem. — Hun synger vakkert, o. s. v. Mrk. Benneche, Sjørøver 31: Urgamle vældige stammer stod *tæt i tæt* og kvalte krat og ungskog. | Lie, Lykke 55: De hundreder av gjester . . . . sat *tæt i tæt.* —

Ofte står der et adverb henført til verbet, skjønt det i virkeligheten logisk hører til subjektet eller til et substantiv som kan utdrages av verbet:

Scott, Jernbyrden 153: Nogen maaker fløi *hvileløst* henover ilden (nogen hvileløse måker). | Kielland I, 204: Lyden slog mod Fjeldsiden og faldt *dæmpet* og *blødt* ind i Kammeret (lyden var dempet og bløt). | Frich, Kondoren 50: Lille Franceska laa henslængt i en bekvem reisestol og viftet sig *dovent.* | Aanrud, Fortæll.

I, 105: Paa skyggesiden helt oppe under skogen hukret haren *forfrossent* fra tre steder. | Ibid. II, 53: Skjærerne skvatred endnu *vinterkoldt* oppi det lille granholt. | Hamsun, Lynge 95: Alle Røster . . . . begraves *dumpt* i Sne. | Lie IV, 524: Schulteiss saa *værgeløst* paa hende. | Id. I, 222: Han sad overhovedet paafaldende *velholdent* i det derude paa Skjæret. | Scott, Kari 138: De høie, røde uldluerne deres staar *flatt* ut i luften. | Egge, Lænken 7: Herfra stiger Bunden jævnt og *bredt* op mot Vidden.

Dette er især tydelig når talen er om farve:

Falkberget, Jarleæt 36: Natsolen skinte *rødt* ind av vinduene (d. e. sendte et rødt skin). | Undset, Vaaren 147: Tidlige moreller lyste *lakserødt* i trærne. | Egge, Lænken 8: Et bredt og kraftig Ansigt, hvor stærke Læber laa tæt og *rødt* mot hverandre. | Andersen, Bispesønnen 73: Den funklet *rødt*, den glimtet *grønt.* | Lie, Lykke 55: Ansigterne skinnet *rødlig* under lysvældet. | Kielland I, 428: Solstraalerne faldt *blaat* og hemmelighedsfuldt paa det underlige Liv dernede. | Andersen, Gamle Folk 24: Vingerne glimted *snehvidt.*

I følgende eks. er det umulig å avgjøre om vi har adverb eller adjektiv (som fjernere predikativ): Kielland II, 425: Lyset skinner *gult* ud i Sneen.

713. Merk den eiendommelige bruk av *ikke* i setninger som følgende:

Egge, Graa Haar 14: Men sandelig la han *ikke* en tung Prøvelse paa hende, da —. | Prydz, Torbjørn 49: For sandelig var det *ikke* virkelighet, ja. | Singdahlsen, Rettens 24: Sandelig optraadte *ikke* sorenskriveren som om han hadde hele affæren i sin haand. | Ibid. 119: Jamen var der *ikke* hændt noget igaarkvæld. | Scott, Paaske 37: Og jamen hadde de *ikke* skjeg ogsaa. | Collin, Vintersolhverv 9: Hvor smaa og hjælpeløse er *ikke* de menneskelige legemer mot spræengstoffenes magt.

Slike uttrykk må være utgått fra spørsmål: *La han ikke en tung prøvelse på hende? Jo, sandelig, det gjorde han.* — Undertiden mangler nektelsen: Nansen, Frilufts 69: Men *sandelig er han god* her inne i seter-bu'n. | Bojer, Hunger 248: Ja, *saa sandelig gik begge* og lo.

Mrk. også bruken av *rent* i bet. *ganske, fullstendig:*

Hilditch, Rømlingerne 8: De var ofte saa uforberedte, at man *rent* kunde faa vondt av dem. | Ibid 27: Det gaar ikke an at lægge sig til at sove *rent* som hedninger heller. | Lie, Selje 19: Kjæmpen, som der *rent* gik Sagn om i Byen.

714. 4) ***en hel setning.***

Dette er især tilfellet med slike adverber som *heldigvis*, *lykkeligvis*, *rimeligvis* og andre på *-vis*, *trolig*, *klarlig*, *sandelig*, *visselig*, *umulig*, *øiensynlig* o. s. v., f. eks. *Heldigvis kom ingen tilskade*, d. e. det var heldig at ingen kom tilskade; *han er rimeligvis død,* d. e. det er rimelig at han er død; *han kjente mig øiensynlig ikke igjen*, d. e. det var øiensynlig at han ikke kjente mig igjen:

> Scott, Sølvfaks 26: *Heldigvis* var budeien tidlig oppe. | Nansen, Frilufts. 162: Da er det som du har noe du *nødvendigvis* vilde si. | Gran, Aandsliv II, 32: Allerede i skoledagene hadde han hat sine forlibelser *naturligvis*. | Ibid. 172: Det klinger *unegtelig* noget overraskende. | Scott, Jernbyrden 35: *Trolig* har han tit set op mot kleven. | Collin, Vintersolhverv 190: Ad den vei gaar *øiensynlig* de tre nordiske folks vei. | Gran, Aandsliv II, 231: Den har *utvilsomt* grepet meget dypere ind i den almindelige kulturutvikling end denne. | Nansen, Frilufts. 91: Sammen med Torjus hadde han *nok* drukket sig på en ordentlig perial. | Ibid. 25: *Sikkert* kunde jeg gått omtrent hele veien fra jernbane-stationen over Krøderen. | Ibid. 18: Det var *riktig* et friskt vinter-vær. | Lie I, 261: Hendes Brev var *desværre* tydeligt nok.

Slgn. hermed opløste uttrykk som: Ebbell, Sjøby 9: I hvilketsomhelst sekund *var det sandsynlig* at den nye overlæreren vilde vise sig (= vilde sannsynligvis den nye overlæreren vise sig). | Ibid. 15: *Det var aldeles umulig* at nogen kunde ha sagt fra paa forhaand (= der kunde umulig nogen ha sagt fra). | Gran, Aandsliv II, 235: *Det var øiensynlig* at han hadde følt sig i sit element (= han hadde øiensynlig følt sig —). —

Mrk. også *værsgo*, eg. vær så god: Aanrud, Sidsel 66: De faar *værsgod* bie. I barnesproget forekommer endog *værsåsnild* som høflighetsadverb: *Kan jeg værsåsnild få lov å* —; slgn. eng. *please: may I go out, please?* —

715. 5) et ***overledd.*** Dette er især tilfelle med de innskrenkende adverber *bare (kun, blott)*, *neppe*, *næsten* samt *også* og endel andre.

> Scott, Kari 2: Et stort slot, som var bygget av *bare* sølv. | Lie V, 185: Var jo adskillig pretentiøst dette af en *kun* Husets Kontorist. | Gran, Sydlyset 191: Efter lang tid i *lutter* taake. | Lie II, 347: De . . . sad kanske med *neppe* Melnæven igjen i Huset. | Mork, Dyr J. 5: Og der spurte hun om han var færdig han *ogsaa*. | B. B. III, 349: *Ogsaa* han tok paa at fortælle. | Undset, Alder 129: *Ordentlig* veninder har jeg aldrig hat. | Lie I, 265: Af enkelte *snarere* Hyl end Sange . . . . . var det ikke vanskeligt at forstaa —.

Mrk. også *så godt som* = næsten, Hamsun, Sværmere 61: Du er *saa godt som* en Morder. —

Som adledd.

716. Som *adledd* (d. e. efter-adledd) føies ofte et steds- eller tidsadverb til et overledd:

> Scott, Hest 1: Folket *derude* er godt likt af alle *omkring*. | Lie V, 146: De *derhenne*. | Kielland I, 431: Han ønskede bare at de *derhjemme* kunde se hende. | Scott, Hest 67: Fra Hjeilen kunde landet *indenfo* sees hvidt af sne. | Ibid. 6: Friske pust *udenfra*. | Lie, I, 83: Almuen *sørpaa*. | Ibid. 153: De langstrakte grunder *vestenfor*. | Ibid. 4: En kjær ven *langt borte*. | Id., Fønix 117: Det var foreningens maal *udadtil*. | Singdahlsen, Nord 73: En nat i uken *efterpaa*. | Egge, Hals 85: Kvelden dagen *efter* var mørk. | Scott, Hest 85: I stille rækkefølge altsammen, ligefra Tørres's syn paa fjorden og til dagen *nu*. | Id., Spøker 127: Nu gik det præcis som dagen *igaar*. | Id., Fønix 102: Efter nogen debat *frem og tilbake*.

Som for-adledd forekommer bare adv. *så* i forbindelsen *i så måte*, *i så fall*, ofte skrevet i ett ord: Krag, Bodil 6: Hun var uforlignelig *i saa Maade*. | Singdahlsen, Nord 65: Han forsømte saavisst ingenting *isaamaate*. I følgende tilfelle har vi adverber som står på overgangen til adjektiver: Lie IV, 542: Kjel fik så . . . . sin lille *afsides* Konference med Husherren. | Id. I, 239: Om hendes saa *særdeles* Skjønhed herskede . . . . delte Meninger. | Lie, Lykke 8: Paa *nymodens* vis. | Lie V, 71: Der røgtes *ekstra* Cigarer. Slgn. ovenfor § 557. Mrk. Lie V, 335: Han er af disse trygge, forsigtige *lidt-efter-lidt* Menneskene.

I skriftsproget finnes ikke så sjelden adverbene *her* og *der* som for-adledd, f. eks. Scott, Jernbyrden 2: Den *her* kjærren

— de *her* høie hjulene; men i talesproget går da disse adverber ofte over til rene adjektiver og får bestemt form: den *herre* mannen, den *derre* boken.

Som overledd.

717. Som *overledd* forekommer adverbene temmelig hyppig som objekt for en preposisjon:

> Scott, Fønix 122: Derfor skrev de atter paa for hinanden, tog endnu op et laan til de mange *fra før.* | Id., Kari 6: Det er saa længe *til siden.* | Id, Fønix 276: Saa kan jeg jo glæde mig *fra nu* og *til da.* | Kielland II, 422: Modsætningen *mellem inde* og *ude.* | Ibid. 472: Ser du nu forskjellen *mellem hjemme og her.* | Lie II, 430: Men saa er der Forskjel *paa før og nu* for hende. | V. Krag, T. T. 1918, nr. 148: Han sidder og fortæller lidt *fra her*, lidt *fra der.* | Undset, Jomfruer 103: Mathilde Ruud hadde spjæret kjolen sin *fra øverst til nederst.* | Lie IV, 520: Lige *under der*, hvor Frøken Feirings Muffe havde hængt. | Aanrud, Fortæll. I, 115: Nedenunder taagekanten hang en strimmel granskog, *nedenunder der* kom dyrkningslandet. | Christensen, Liv 94: Nu var han *over halvveis.* | Lie III, 160: Antonia var ikke ganske tilfreds *med igaaraftes.* | Id. II, 492: Egentlig havde hun ikke talt med ham *siden tidlig isommer.* | Prydz, Torbjørn 280: Det var bare noget *fra længe siden* som jeg opleved igjen. | Lie, Knut 113: *Fra saa langt tilbake* som hun kunde huske sin Fars Stemme. | Lie, Ulrichs 3: *Fra tidlig til sent* færdedes han om. | Zwilgm., Anniken 10: Rop og latter hørtes *langt borte fra.*

Et adverb kan også stå som objekt for et verbum: Ebbell, Sjøby 102: En time efter . . . . laa de i dyp søvn i hver sin deilige seng og hadde *glemt* baade *før og nu.* — Også som subjekt og predikativ: Ring 286, 119: Fordi de er saa gla i mig skal De faa vite at *imorgen* er den skjæbnesvangreste stund i hele mit liv. | Ibid. 101: Men saa blir jo *hjemme hjemme* likevel. Adv. *så* kan stå både som subjekt og objekt: Kinck, Rormanden 124: Det er godtgjort at *saa er* tilfældet. | Ibid. 127: Man *sa saa.* — Et adverb kan endog få genitivsmerke: Lie, Marjastilla 184: For *imorgens* skyld. —

Preposisjoner.

718. Preposisjonene (de transitive adverber) kan inndeles på samme måte som de andre (intransitive) adverber, nemlig i

1) ***oprinnelige,*** det vil her si slike som ikke nu kan sees å være avledet av eller utgått fra andre ord, f. eks. *ad*, *av*, *efter*, *for*, *fra*, *før*, *hos*, *i*, *med*, *mot*, *om*, *oven*, *over*, *på*, *siden*, *til*, *under*, *unda*, *ved.* —

Da *ad* og *av* uttales ens *(a)*, blir de hyppig blandet sammen, eller rettere, *av* fortrenger mere og mere *ad.* Sålenge de adskilles i skrift, bør de imidlertid brukes riktig. Det bør derfor hete *le ad en* (eng. laugh *at* one), *en ad gangen* (one *at* a time), *ut ad vinduet* el. *døren* (out *at* the window), men naturligvis *ut av værelset* (out *of* the room); likeså *inn ad*, *ned ad*, *opp ad:* Givle, Hveps 19: Se saa *ut ad* Vinduet. Adv. *utenad* (lære noget *utenad*) uttales derimot (ˈuːtnat) og kan nu også skrives *utenat.* — Fra tysk er lånt *samt* (= tillikemed), undertiden tautologisk *med samt*, Lie Knut 42: Mennesker tilfods og tilvogns *med samt* deres Støv.

Adverbene *inn, ut, ned* regnes i slike uttrykk som: *Skibet kom seilende inn fjorden; han løp opp bakken*, av enkelte som (intransitive) adverber og substantivet som stedsbestemmelse, av andre som preposisjoner med samme betydning som *inn ad*, *ut ad*, *op ad*, *ned ad.* Det kan visstnok være likegyldig hvordan de opfattes. Eks.: Falkberget, Lisbet 21: Lyset som sivet *ind ruten.* | Ibid. 183: Hallvar smøg *ut døren* som en dængt hund. | Uppdal, Byen 62: Hun gik ind og *op trappen.* — Om *nær* se ovfr. § 707.

2) ***avledede,*** herunder også de som eg. er substantiver eller adjektiver brukt som preposisjoner uten nogen forandring: *bak*, *blandt*, *mellem*, *nær*, *rundt*, *tross.*

3) ***sammensatte:*** *bortenfor*, *bortunder*, *foran*, *forbi*, *forinden*, *foruten*, *fremom (framom)*, *førenn*, *henover*, *henunder*, *iblandt*, *igjennem*, *imellem*, *imot*, *innenfor*, *innenfra*, *inni*, *innover*, *innpå*, *inntil*, *innunder*, *langsmed*, *nedefter*, *nedenfor*, *nedenfra*, *nedenunder*, *opefter*, *opover*, *oppå*, *opunder*, *ovenfor*, *ovenfra*, *overfor*, *tillikemed*, *utav*, *utenfor*, *utenfra*, *uti*, *utover*, *nordover*, *sørover*, *vestover*, *østover; formedelst*, *hinsides*, *ifølge*, *istedenfor*, *uaktet* o. fl.: Nansen, Frilufts. 173: Vi rodde *sørover*

vannet. | Konow, Ørken 80: At utvide sit lands grænser *vestover* det kinesiske Turkestan.

Da *herfra* betyr *fra her*, d. e. fra dette sted, blir et uttrykk som Hamsun IV, 63: Huslægen *herfra Kristiania* eg. tautologisk. Det samme er tilfellet med uttrykk som *herfra byen*, *herfra stedet*. I disse tilfelle bør der heller skrives *her fra Kristiania (byen, stedet)*. Noget bedre er *herfra landet* (Hamsun, Rigets 23), idet *landet* ikke er så bestemt som *Kristiania*, *byen*, *stedet*. Heller ikke kan der innvendes noget mot Bojer, Historier 123: Var han *søndenfra vore kanter*. — Derimot kan neppe Bojer, Lea 330: Hun var gaat *hjemmefra hotellet* forsvares, da *hjemmefra* ikke er d. s. s. *fra hotellet*.

4) ***preposisjonale uttrykk:*** *i anledning av*, *i kraft av*, *på grunn av*, *ved hjelp av*, *på denne (hin) side av*, *overensstemmende med*, *med hensyn til*, *for — skyld*, *for — tilbake*, *for — siden*, *fra — av*, *på — nær*.

I nogen av disse uttrykk utelates undertiden *av;* således hyppig *i anledning*, eller som det heller bør skrives *ianledning*. Likeså efter *side:* Aanrud, Fortæll. II, 167: Budet kunde ventes *paa denne side midnat*. | Bojer, Troens 234: Den laa der *paa den anden side vandet*. | Scott, Fønix 273: Nu boed han *paa den anden side elven*. | Singdahlsen, Nord 125: Fra *andre siden alfarveien*. | B. B. V, 304: *På hvær side havet*. | Aanrud, Fortæll. II, 7: Lysene fra gaardens vinduer *paa begge sider dalen*. | Friis, Lajla 37: *Paa begge sider grænsen*. —

Mrk. også presens partisipp som *angående*, *vedrørende*, som nu må sies å være gått over til rene preposisjoner.

719. Preposisjonene står regelmessig foran sitt objekt:

Nansen, Tåkeh. 403: Det indtryk at det *ad en eller anden mundtlig vei* må være en forbindelse. | Hamsun, Lynge 111: Koldere var han ikke *af sig*. | Nansen, Tåkeh. 565: Havet *ut for Grønlands østkyst*. | Ibsen II, 313: Nej, det er bare en avisløgn; — den opstod længe *forinden Deres tid forresten*. | Nansen, Tåkeh. 469: At det *framom alle land* er dækt med is. | Wiberg, Magten 116: I sit hjerte kan de ikke *med ham*. | Nansen, Sibirien 4: Et lann på *bortimot en million* innbyggere. | Benneche, Sjørøver 100: Først holdt de sig *unna huser* og mennesker. | B. B. II, 345: Aarø tok op sin stemme *jævnbred alle de andre*.

720. Undertiden settes dog preposisjonen efter sitt objekt. Det er især tilfellet med *forbi*, *foruten*, *over* (med sammensett), *igjennem*, *imellem*, *langs*, *rundt*, samt *inn*, *ut*, *op*, *ned*, forsåvidt disse siste regnes til preposisjonene:

> Hamsun IV, 8: Tog efter Tog drog *mig forbi.* | Givle, Brand 22: Ofte for de hele *husrækken forbi.* | Scott, Jernbyrden 22: Tusen ting som gaar andres *ører forbi.* | Ibsen I, 425: Den strækker sig halve *himmelen over.* | Ibid. 381: (Han) kan ikke leve *natten over.* | Egge, Lænken 18: Den Dag, da Arbeiderorganisationen var færdig *det hele Land over.* | Lie I, 213: Oppe fra Vindfløien . . . . kan man i Uveir se de skjulte Skjær og Baaer staa i Braat hele *den urene Havstrækning henover.* | Scott, Hest 94: Den havde gaat i arv *slegten nedover.* | Singdahlsen, Rettens 115: *Hele veien opover.* | Ibid. 139: Hvis alt gik godt, skulde han kjøre *dalen utover* igjen. | B. B. II, 125: Hun som fremfor nogen *sit liv igjænnem* hadde været det. | Lie, Overmagt 152: Paa begge Sider av Bjønna, som randt *Dalen igjennem* i bredt Løp. | Nansen, Tåkeh. 573: Alt det som mandemot og vitelyst *lange tider igjennem* fravristet denne tåkeheim. | Lange, Borgerkrig 28: Den gjensidige frygt *nationene imellem.* | Hamsun, Rigets 206: Det er min Bog, som er kommet *os imellem,* forstaar jeg. | Ibsen I, 128: Så holder de også fred *sig imellem.*

Mrk. særlig *imellem* efter et ord i entall, skjønt selve betydningen av denne preposisjon fordrer minst to:

> Lie II, 218: Fragte Sladder *By imellem.* | Nansen, Tåkeh. 466: Det store hav *land imellem.* | Singdahlsen, Rettens 128: Bjørn som for *dal imellem.* | Bojer, Folketog 9: Slegtskabs- og eiendomsforhold og venskab *mand i mellem* . . . . Laan af redskaber *nabo i mellem.*

Dette er muligens forkortet uttrykk for det også brukelige *by og by imellem, mann og mann imellem.* Av det korte uttrykk er igjen opstått adverbet *gårdimellem:* han gikk *gårdimellem* og tigget. — Istfr. *imellem* finnes undertiden *iblandt:* Ring, Kulden 11: Og mit navn vil gaa mellem dem som de kvinders de bare nævner lavt og *sig iblandt.*

> Lie IV, 367: De . . . . syntes, de ikke kunde leve *hende foruden.* | Egge, Almue 115: Hvor tungt det end faldt hende at være *ham foruten.* | Ibsen I, 129: Kender du visen som går *landet rundt?* | Kielland II, 421: Yderst i Vest, hvor Havets sporfrie Vei krummer sig

Jorden rundt. | Scott, Hest 111: Med lange mellemrum *døgnet rundt.* | Lie I, 337: Skibsbyggeriet indbragte *Aaret rundt* store Penge. | Bull, Hævn 67: Havbaarens uendelige Lek med Livet *Stranden langs.* | Klæboe, Fykpaa 1: I mer end ti kilometers strækning *fjorden langs.* | Krag, Ildliljen 28: Af og til kom en langtsurrende Hveps eller Bi og fløj *Værelset omkring.* | Uppdal, Byen 167: Hun gik *gaten ned* istedenfor op. | Lie, III, 201: Hun gik *Sørsalen op og ned.* | Aanrud, Sidsel 79: Naar nogen kommer rederne *for nær.* | Zwilgm., Anniken 18: Den mest eftertragtede plads var paa midttoften, hvor man var *herrerne nærmest.* | Lie II, 428: Der var mangengang set udover fra dem, men *hvem efter?* | Mork, Dyr J. 103: Dermed sa de stille godnat og ruslet *alle veier og stier hjemefter.*

I poesi kan sådan efterstilling også finnes av andre preposisjoner, f. eks. i Wergelands Sognefjorden: *Forthun fra* til Sognefæst.

721. Tilfelle som *hvad tenker du på?*, *hvem snakker du om?*, *den mannen (som) jeg talte med*, *det huset vi bor i*, o. lign. med preposisjonen sist, hører strengt tatt ikke hit. Objektet *hvad*, *hvem*, *som* er nemlig ikke avhengig bare av preposisjonen, men av den transitive verbalgruppe *tenke — på*, *snakke — om*, *tale — med*, *bo — i*. Se herom ovfr. § 167. — At verbum og preposisjon blir skilt ad av subjektet *(tenker du på, snakker du om)* er ikke underligere i norsk enn at det på tysk heter *ich redete den mann an*, og her sier man jo ikke at *den mann* er styret bare av *an*, men av det sammensatte verbum *anreden.* — Sjelden mangler her i norsk preposisjonen; Elvestad i T. T. 1914, nr. 66: Skal vi møte faren paa den maaten *vi bør møte den*, eller —

722. Ved de toleddede preposisjoner settes objektet mellem de to ledd: Lie, Knut 284: *Fra Smaagut af.* | Lie III, 7: Endnu *for en Menneskealder tilbake.* | Ytter, Sjøroveren 33: Det store hav laa her foran dem uendelig og uten avbrydelse, *paa nogen holmer og smaaøer nær.* — *For mange år siden.* Her utelates undertiden *for:* Asbj. & Moe II, 206: Det var mig du stak ut øinene paa, *et aar idag siden.* | Normann. Eiler 1: Presten og almuen var *længe siden* reist. | Mork, Dyr J. 48: Og da blev han gjætergutten bare som han var det *længe siden.* — *For — skyld* forbindes naturlig med genitiv eller et eiendoms-determinativ: *for sikkerhets skyld, for min skyld.* Hamsun bruker ofte *for den skyld* istfr. *for den saks skyld,* IV, 30: Kunde jeg kanske ikke ha kaldt mig Bureauchef *for den Skyld?*

723. Forbindelsen preposisjon + et overledd kalles *komplement.* Et slikt komplement kan stå

1) som ***underledd*** til et adjektiv, et adverb eller et verbum: *Han er glad i barn; dypt i jorden; hun spiller med følelse.* Egge, Hage 2: Pigerne . . . . havde staat og tittet i Porten fra *tidlig paa Kvælden.* | Id., Graa Haar 10: I den Haven holder de gamle til fra *tidlig paa Sommeren.* | Elster, Ilden 58: Der stod en flok fra *inderst inde i Stølsdalen.* | Hamsun V, 142: Saa gives der et Tegn fra *nede ved Moskéen.* | Egge, Graa Haar 250: Som om Huset stod i Sjø til *helt op under andet Stokverk.* | Lie II, 518: Sligt Spektakkel har vi nu hver Kveld til *langt paa Nat.*

2) som ***adledd*** til et overledd: *en mann av ære.* Særlig er å merke adledds-komplement som erstatning for genitiv:

> Scott, Sølvfaks 6: Sølvfaks . . . . gled ned på *baksiden av stammen.* | Ibid. 4: Allikevel var han *herren i huset* (= husets herre; forskjellig fra *herre i huset,* hvor *i huset* er underledd til *var herre* = hersket). | Asbj. & Moe I, 44: Da vi gik utpaa, gynget moseteppet under *føtterne paa os.* | Bjerke, Lotus 31: Det er *hemmeligheten ved vor sundhet.* Se herom ovfr. § 218.

3) som ***overledd,*** idet komplementet selv kan være styret av en ny preposisjon:

> Lie, Knut 2: For mig staar Billedet hjemme fra Skrivergaarden uforandret *fra for fem Aar siden.* | Krag, Ildliljen 143: Med hundred Minder *fra for Aar tilbake.* | Andersen, Gamle Folk 101: Udover halvdelen af tunet laa bred, kold skygge *til hinsides den tømrede brønd.* | Lie, Knut 44: *Før om en time* burde han nødig indfinde sig. | Egge, Graa Haar 82: Heller ikke den Natten, som nu kom, sovned hun ind *før ud paa Morgenkvisten.*

Et sådant nytt komplement kan da igjen være adledd til et overledd: Bojer, Folketog 239: *Alle med under et tusind kroners indtægt* vil gaa fri. | Hilditch, Rømlingerne 95: Nu løper renen i *flokker paa fra bare nogen faa og op til mange hundre.*

724. Et komplement finnes ofte, især hos litt eldre forfattere som Jonas Lie, satt foran det adledd det bestemmer. Dette er efterligning av tysk ordstilling og bør undgåes i norsk. Følgende eksempler er uheldige:

> Aanrud, Fortæll. I, 246: De tunge, langsomme beboere *med allerede i ungdommen krøgede* rygge. | B. B. II, 151: Brorens *av overflødig ævne halvt slentrende* gang var hos den ældste blet til en utålmodig spændstighed. | Lie I, 47: Der var en Varme i den lille Haand og en Tale i hendes *med Graaden kjæmpende* Ansigt, som mit *til Kjærlighed saa trængende* Sind ikke kunde modstaa. | Ibid. 20: Istedenfor den *paa Søskjæl temmelig ensformigt fattige* Strand hernede —. | Ibid. 21: Den stakkels *inde i Byens Civilisation forstukne* «Fremsynte». | Ibid.: Den stadig færdende, *paa Land træge, men i sin Baad kvikke* Nordlænding. | Id. V, 515: Deroppe i den *for Tidens Ændringer og Blæst hermetisk lukkede* Fjelddal. | Ibid 518: Margrethe havde . . . . . tat sin Oversigt over de *op til Entrétrappen svingende* Slæder. | Ibid. 519: En jevnaldrende, *i Bekymringer erfaren og deltagende om end selvgivet ganske anderledes stillet* Medsøster. | B. B. II, 112: Om hun . . . . hadde mot på den store gård og de mange *for hende så ganske uvante* forhold, måtte hun selv avgjøre. | Aarum i Samtiden 1913, 65: Ialfald syntes marxismen i 1890-aarene grundfæstet i det *for den socialistiske bevægelse toneangivende* tyske socialdemokrati. | Ibid. 66: Folket selv sætter sig i besiddelse av de *paa de faa kapitalisters hænder samlede* produktionsmidler.

Til nød kan forsvares ganske korte komplementer som følgende, Arvesen, Opl. 247: Den *i de dage berømte* «9de junibeslutning».

725. En preposisjon uten objekt står overflødig i uttrykk som: *en pung med penger i; et hus med tårn på; en veranda med tak over; en stol med trinser under.* Utenfor slike tilfelle pleier ikke objektet for en preposisjon å sløifes. Merk dog Undset, Vaaren 56: Fru Wegner og fru Christiansen hadde engang snakket, saa Torkild *hørte paa,* om en skolekamerat. | Ibid. 32: Moren hadde ikke rukket at faa kjøpt mat endda, hadde hun svart, da han *bad om.* | Mork, Dyr J. 49: Visste ikke *av,* før han stod paa Flakkebakkene. | Hamsun, Mysterier 15: Jeg blir fuld før jeg ved Ordet *af.* Men istedenfor komplementer som *av den, fra det* o. lign. brukes ofte de sammensatte adverber *derav, derfra, derom, derpå* o. s. v. Disse til-

hører dog mest skriftsproget. I talesproget brukes de bare når der ligger sterkt trykk på *der*. Således: *vi talte nettop om det da du kom; men: derom kan der ikke være tale;* men også i siste tilfelle brukes i talesproget komplement satt sist i setningen og med trykk på *det: der kan ikke være tale om det.*

Anm. En preposisjon kan også ha en setning som objekt, både således at den innleder selve setningen f. eks. *jeg visste det før du kom*, og således at den styrer en setning som har et annet innledende ord, f. eks. Lie, Knut 179: Hun har dæmpet det ned i sig, visst *fra længe før hun blev gift med Knut.* Se foran §§ 296—298. Om uttrykk som: *han blev sendt bud efter* se foran § 190.

Konjunksjoner.

726. Det er almindelig å inndele konjunksjonene i *sideordnende* og *underordnende.* De siste er imidlertid enten preposisjoner som *efter*, *fra*, *før* eller adverber som *da*, *når*, hvortil kommer de to *hvis* og *skjønt*, og bruken av alle disse er behandlet foran under leddsetninger § 289 fgg. Vi får derfor her bare å behandle de sideordnende: *og*, *eller*, *men*, *for* og *ti*. —

727. De konjunksjoner som det først og fremst gjelder, er *og*, *eller* og *men*. Disse sies i almindelighet å forbinde to ensartede, d. e. like selvstendige eller like uselvstendige ledd. Vi vil nu først betrakte denne bruk av dem.

728. ***Og*** brukes for det første til å forbinde to ledd hvis orden er likegyldig, uten forsåvidt ordenen kan bestemmes av retoriske (rytmiske) eller rent subjektive grunner: *Hans og Ole* = *Ole og Hans.* Når ordenen *Hans og Grete, far og datter* o. lign. foretrekkes for *Grete og Hans, datter og far*, så beror det utelukkende på setnings-rytmen (se § 252, sl.) og har ingenting med betydningen å gjøre. På samme måte er *han skriver og leser* = *han leser og skriver; Hans skriver og Ole leser* = *Ole leser og Hans skriver. Og* gjør i slike forbindelser samme nytte som det matematiske tegn +: $a + b = b + a$, $2 + 3 = 3 + 2$; *Hans* + *Ole* = *Ole* + *Hans; skriver* + *leser* = *leser* + *skriver.*

729. ***Eller*** forbinder også to ledd hvis orden er likegyldig; men mens *og* ikke utsier noget om de to ledds verd, som kan være høist forskjellig, betegnes ved *eller* de to ledd som like gode, ialfall for tilfellet, således at det er likegyldig hvilket av de to ledd man velger: *Hans eller Ole* = *Ole eller Hans*; *han skriver eller leser* = *han leser eller skriver*. *Eller* kan derfor sammenlignes med det matematiske *likhets-tegn*, dog med den forskjell at mens dette betegner en absolutt likhet, betegner *eller* bare en likhet for tilfellet. Hvis i det matematiske uttrykk $a = b$ a har verdien 2, så må b også ha verdien 2. Sproglig derimot kan det godt hete *2 eller 3*, som derfor betyr at det for øieblikket er ganske likegyldig enten det er 2 eller 3. Dog kan *eller* også forbinde to ganske identiske ledd, idet annet ledd da nevnes som mere betegnende enn første ledd, f. eks. *Selskapet, eller drikkelaget, varte til den lyse morgen.* Herved betegnes at selskapet i virkeligheten var et drikkelag. Der settes i dette tilfelle alltid komma foran og og efter det ledd som tilknyttes ved *eller*.

730. ***Men*** brukes ofte på en måte som ikke er synderlig forskjellig fra bruken av *og*. *Hans skriver, men Ole leser* er vesentlig ensbetydende med *Hans skriver og Ole leser*. Forskjellen på de to uttrykk er rent subjektiv. I første tilfelle ønsker den talende å fremheve forskjellen mellem de to handlinger, mens i det siste denne forskjell settes ut av betraktning. Hyppigst brukes imidlertid *men* til å knytte et positivt og et negativt ledd sammen, og de to ledds orden er da likegyldig: *Ole, men ikke Hans* = *Ikke Hans, men Ole*. Innsetter vi tallverdier istfr. navn, Hans = 2, Ole = 3, så får vi: *Hans og Ole* $= 2 + 3 = 5$ og *Ole, men ikke Hans* $= (3 + 2) \div 2 = 3$. — Hvis det positive ledd står først, kan vi også bruke *og* istfr. *men*: *Ole, men ikke Hans* = *Ole, og ikke Hans*. Dette må skje når det negative ledd ikke utelukker det positive, f. eks. B. B. I, 348: Hold dig til Gud *og lær ikke noget stygt*. — Her er det umulig å bruke *men*, da det vilde antyde at man var utsat for å lære noget stygt ved å holde sig til Gud. Derimot må det hete: *Søk omgang med kamerater, men lær ikke noget stygt*. —

731. Bruken av disse konjunksjoner er dog ikke så grei som det kunde synes efter de ovenfor givne eksempler. To ledd som er forbundet med *og*, kan ikke alltid bytte plass. Omytning kan bare finne sted når de to ledd er fullstendig uavhengige av hverandre således som i eksemplene ovenfor, altså ved forbindelsen av to *overledd (Hans og Ole)* eller to *adledd* (*en myndig og barsk mann* = en *barsk og myndig* mann) eller to *underledd (han skriver pent og tydelig* = *tydelig og pent).* Hvis det derimot er to verber som forbindes, må disse uttrykke to handlinger eller begivenheter hvorav den ene ikke er avhengig av, eller forutsetter, den andre *(han leser og skriver* = *skriver og leser).* Men *og* forbinder ofte to handlinger eller begivenheter av den art at den siste nødvendigvis forutsetter den første, f. eks. *Han reiste sig fra sin plass og gikk sin vei; barnet falt i vannet og druknet.* Da kan selvfølgelig ikke leddene bytte plass; for det går ikke an å si: *han gikk sin vei og reiste sig fra sin plass*, eller: *barnet druknet og falt i vannet.* Logisk har vi her i virkeligheten ikke sideordning, men over- og underordning: *Efterat han hadde reist sig fra sin plass, gikk han sin vei; da barnet var falt i vannet, druknet det.* — Visstnok kan også en virkelig sideordnet forbindelse forandres på samme måte: *Hans skriver og Ole leser* = *Hans skriver, mens Ole leser;* men forskjellen er at det her likeså godt kan hete: *Ole leser, mens Hans skriver*, d. v. s. leddene er fremdeles ombyttelige, og det er nettop det det kommer an på. I dette siste tilfelle har vi formell over- og underordning, men logisk sideordning; i første tilfelle derimot har vi formell sideordning, men logisk over- og underordning. Ennu tydeligere er dette i tillfelle som: *Et skritt til, og jeg skyter!* d. e. *Hvis du gjør et skritt til, så skyter jeg.* B. B. IV, 294: Gid så sant jeg kunde det, *og jeg la før en torpedo in under og sprængte mig og dem alle i luften*, d. e. hvis jeg bare kunde, så **la** jeg. | Id. II, 122: En stund efter, *og hun lå på græsvollen med ansigtet på sin arm*, d. e. da en stund var gått, lå hun —. Se ovfr. § 59.

732. På noget lignende måte forholder det sig med *eller.* Vi så ovenfor at dette ord brukes til å forbinde to ledd, som enten er identiske eller ialfall for den talende, og presumptivt også for den tiltalte, står som like i verdi. Men det brukes også til å forbinde to ledd, som ikke alene ikke er identiske, men som endog er så ulike i verdi at der ikke kan være nogen tvil om valget, f. eks. *Pengene eller livet! Ti stille, eller jeg slår! Ikke et skritt nærmere, eller jeg skyter!* B. B. I, 350: «Mor, syng noget for mig,» bad gutten, «*eller jeg tror aldrig* *jeg er god til at se på dig mere.»* Vi har også her logisk over- og underordning: *Hvis du ikke utleverer pengene dine, mister du livet; hvis du kommer et skritt nærmere, skyter jeg; hvis du ikke tier, slår jeg.* Derfor kan vi i slike forbindelser istfr. *eller* bruke adv. *ellers*, som er jevngodt med *hvis ikke: Ti stille, ellers slår jeg.* Som vi så ovenfor, kan ganske det samme uttrykkes ved *og*, bare med den forskjell at første ledd da må inneholde en opfordring til å gjøre nettop det som man vil hindre: *Ett skritt til, og jeg skyter* = *Ikke et skritt til, eller jeg skyter.*

733. Vi så ovenfor at *men* brukes til å knytte sammen et positivt og et negativt ledd, særlig til å føie et positivt ledd til et negativt: *Ikke Hans, men Ole; ikke rik, men fattig*, altså til å stille i motsetning til hverandre to ledd, som ikke kan gjelde samtidig.

Det brukes dog også ofte til å knytte sammen to ledd som ikke er absolutte motsetninger, men som sjelden finnes forenet. Det heter derfor: *han er stor og sterk,* fordi disse to egenskaper naturlig hører sammen. Men det må hete: *han er stor, men svak,* fordi det er unaturlig, eller ialfall sjelden, at disse to egenskaper finnes forenet hos den samme. På samme måte: *han er rik, men gjerrig; han er gammel, men barnaktig; jeg kan, men jeg vil ikke; jeg vil, men jeg tør ikke.* — Det første ledd inneholder her logisk en innrømmelse: *Han er rik, men gjerrig* = *skjønt han er rik, er han gjerrig,* således at vi også her har formell sideordning, men logisk over- og underordning.

Anm. Når en relativ-setning inneholder en oplysning som innskrenker eller modifiserer det som står i oversetningen, tilføies den undertiden ved *men:* Nansen, Tåkeh. 341: Disse forfattere har forskjellige anskuelser om Eskimoenes herkomst, *men som* alle adskiller sig fra den her fremholdte. | Id., Sibirien 241: Av jern er det meget, *men som* er dårlig utnyttet. — Her er det dog bedre å bruke *som dog.* Det er bare når relativ-setningen er sideordnet med et adjektiv som står efter substantivet, at *men* bør brukes, f. eks. Ibid. 259: Det er et lann *rikt på gull* og andre metaller . . . ., *men som er lite utnyttet.* — Dette er nemlig jevngodt med *et land som er rikt . . . ., men som* —. —

734. Det vil av det ovenfor utviklede fremgå at det ikke er så ganske riktig når det i grammatikkene heter at disse konjunksjoner bare forbinder to ensartede ledd. De anførte eksempler viser at de også kan forbinde ikke bare to logisk uensartede, men også to formelt uensartede ledd. Der finnes også eksempler på at de forbinder et *adjektiv* og et *adverb*, om enn enkelte av disse tilfelle kan regnes for mindre heldige, f. eks. Kielland II, 471: Himlen laa *mørk* og *lavt* nede paa Fjeldene. | Egge, Straf 121: Hun . . . . klædte sig af *langsomt* og *taus*. | Lie, Overmagt 247: Opover Bakken kom Kirkegjængerne *langsomt* og *bedsteklædt*. — I følgende eksempel derimot er leddene bare tilsynelatende uensartede: Aars, Smaa Dyr 11: Sang blev . . . . dekorert med et baand, *at bære* om halsen, *og sammensat* av brandkonstablernes uniformsknapper. Der foreligger her nemlig en forkortning for: *som var til å bære* og *som var sammensatt*, altså to relativ-setninger. Mrk. B. B. I, 284: Du har slåss *i kirken og mens præsten stod og messet.* Leddene er her *i kirken* og *mens presten stod*, altså to underledd. *Og* kunde været utelatt, men uttrykket vilde tape derved; det kunde også hete: *i kirken og det mens presten stod; og* tjener derfor her til å fremheve annet ledd. Slgn. det bibelske: *ridende på en aseninne og aseninnens føll*, hvor *og* gjør samme tjeneste, for han kunde naturligvis ikke ride både på en aseninne og på hennes føll. Ganske samme betydning har det greske *kai* i grunnteksten.

Anm. Om det lydlige sammenfall av *og* og infinitivsmerket *å* eller *at* (begge uttalt ɔ) og de eiendommelige fenomener som dette har bevirket, se foran § 60 fgg.

735. For sterkere å fremheve at to ledd hører sammen brukes *både — og: Jeg har solgt både hesten og koen; han er både skakk og halt; hun både gråt og lo:* Givle, Brand 162: Han *baade bandet og spyttet.* — Hvis første ledd er et komplement, altså inneholder en preposisjon, skulde denne egentlig gjentas også foran annet ledd, men den blir i almindelighet utelatt; Frich, Polhavet 1: Mænd, der holdt kurs *baade gjennem is og ild;* eg. *gjennem is og gjennem ild*, eller preposisjonen kan settes foran *både*, så den kommer til å gjelde begge overledd: *gjennem både is og ild.* Dette er dog mindre almindelig. Det samme er tilfelle med et determinativ: Han har mistet *både sin far og mor*, eller *både sin far og sin mor*. — Her er det mindre heldig å sette determinativet foran *både*, f. eks. Lie II, 444: Usælgelige Ting, der kan have *sin baade Nytte og Salgsværdi.*

Istedenfor et benektet *både — og* brukes *hverken — eller: Han har hverken far eller mor* = *han har mistet både far og mor.* Asbj. & Moe II, 82: De hadde *hverken at bite eller brænde* (var *uten både mat og ved*). Undertiden tilføies et overflødig *ikke:* Garborg, Trætte M. 132: Hendes Øine, som *ikke er hverken store eller syge.* — Følgende må betraktes som sprogstridig: Normann, Eiler 184: *Litet* ante *hverken hun eller de andre* som var tilstede, det skulde bli hende selv. —

Istedenfor *både — og* finnes en sjelden gang *både — men;* Kielland I, 112: Mellem Arbeidsfolkene stod han i stor Anseelse, *baade fordi* han havde været ved Værftet i over 50 Aar, *men helst fordi* —. | Sandberg, Ch. Dickens 125: Svaret . . . . er interessant *baade som svar, men først og fremst som arbeidsmetode.*

736. Til de sideordnende konjunksjoner regnes almindelig *ti* og *for.*

Ti er opr. dativ (instrumentalis) av *det* (oldn. *því*), som har fått betydningen *derfor.* Men denne betydning er både tilbakevisende: *av den (før nevnte) grunn,* og fremadvisende: *av følgende grunn.* I første betydning forekommer det nu bare i retts-sproget: *Ti kjennes for rett.* Ellers har det bare fremadvisende betydning, f. eks. *Jeg kunde ikke komme: ti jeg var syk.* Dette betyr egentlig: *Jeg kunde ikke komme av følgende grunn: jeg var syk. Ti* hører derfor opr. til den første setning: *Jeg kunde ikke komme ti: jeg var syk.* Idet nu *ti* overføres til den følgende setning, blir uttrykket logisk ensbetydende med: *Jeg kunde ikke komme fordi jeg var syk,* som opr. også er å opfatte på samme måte: *Jeg kunde ikke komme fordi (fyrir því): jeg var syk.* Imidlertid kan ikke *ti* bestandig innsettes istfr. *fordi.* Det må således hete: *Jeg løp min vei, ikke fordi jeg var redd, men* —. Heller ikke kan to setninger med *ti* forbindes med *og: Jeg hjalp ham fordi jeg hadde vondt av ham, og fordi han tidligere hadde hjulpet mig.*

Dette viser at *ti* ennu føles så sterkt knyttet til den logiske oversetning at det ikke kan skilles derfra, hverken ved et enkelt ord som *ikke* eller ved en setning. Av samme grunn kan heller ikke en setning som begynner med *ti,* stå først.

Det kan hete: *Fordi jeg var syk, kom jeg ikke:* men vi kan ikke si: **Ti jeg var syk, kom jeg ikke.* — *Ti* er derfor i virkeligheten et adverb som ennu bare står på overgangen til underordnende konjunksjon. Se også Falk og Torp, Syntax § 142, c.

Omtrent på samme måte forholder det sig med ***for***, som eg. er en preposisjon: *Jeg kunde ikke komme, for jeg var syk* = *jeg kunde ikke komme for* (d. e. *på grunn av*) *sykdom*, som igjen er ensbetydende med: *jeg kunde ikke komme fordi jeg var syk.* — I de fleste tilfelle kan *for* erstattes av *ti*, således i følgende eksempler:

> Givle, Hveps 11: Hun har allerede i Pausen vakt nogen Opmerksomhed. *For hun er øiensynlig fremmed* og ukjendt af Stadens Barn. | Normann, Riket 197: Slikt glemmer aldrig et kvindfolk, *for av naturen ligger der i hende en dyp trang* til at bli lagt merke til. | Bolander, St. Peters 2: Der holdt de nu paa at pudse og pynte, *for med det første skulde Iver Storgaarden staa brudgom.* | Scott, Paaske 22: Kulbrænderne, stakkar, de syntes ikke der manglet nogen ting, *for de var ikke bedre vant.* | Hamsun, Segelfoss I, 202: Hun forstod vel at hun sa sandt, *for hun sendte det videre.* | Ring, Kulden 15: Jeg er alt død, men ingen andre vet det, *for* naar et menneske gaar paa sine ben og spiser sin mat, ... *saa lever man.* | Ibid. 10: Ove Fokstad vil ogsaa ha gode ord for mig. *For han er et barn paa tusen aar.*

I mange tilfelle kan *for* også ombyttes med *fordi:*

> Scott, Paaske 12: Der har ikke bodd et menneske i det, *for vi tænkte først at ta det i bruk til høsten.* | Haukland, Gunnar 36: Og naar han saa endelig maatte holde op, *for han kunde ikke mere*, da var selve hans træthed fuld av hvilende fryd. | Ring, Kulden 14: Mit livs store bevisste synd, ikke den første, men den største, *for jeg var besat av en mand.*

Undertiden brukes det likefrem istfr. *fordi* til å innlede en såkalt årsaks-setning: Haukland, Gunnar 36: Som et barn, der er likeglad, *for det har faat sin vilje.* — Se mere herom foran § 298, 1. —

For står således ennu nærmere den underordnende konjunksjon *fordi* enn *ti.* Det kan også, ialfall i talesproget, skilles fra den logiske oversetning og innlede to sideordnede setninger: *Jeg løp min vei, ikke for jeg var redd, men for —.* Visstnok kan en setning med *for* ikke settes først; men det kan heller ikke skje med en setning som begynner med *ti.*

Anm. Nogen grammatikker opfører også *dels* — *dels* blandt de sideordnende konjunksjoner; men det er der ingen grunn til. Det må regnes til de egentlige adverber likesom *snart — snart, så — så, ofte — ofte.* —

Litteraturhenvisninger.

Aanrud [Hans], *Fortæll*[inger] I—II. Folkeutgave. 1905.
— *Høit tilhest.* Komedie i 4 akter. 1901.
— *Sidsel* [Sidserk og andre Kjærringemner]. 4 oplag. 1914.
— *Storken.* Komedie i 3 akter. 1895.
— *Storkarer.* Fortællinger for store og smaa. 3. oplag. 1904.
Aars [Kristian B.-R.], *Filosoferne* [i pensjonatet]. 1916.
Aars [Sophus] *Smaa Dyr* [og Store Dyr]. Nye Fortællinger. 1912.
Aftp.: Aftenposten.
Andersen [Tryggve, I] *Cancelliraadens* [dage]. 1897.
— *Gamle Folk* [og andre fortællinger]. 1904.
— *Bispesønnen* [og andre fortællinger]. 1907.
— *Hjemfærd.* Fortællinger. 1913.
Anker [Nini Roll, Det svake] *Kjøn.* Roman. 1915.
Anst[einsson, Ove Arthur], *Hedemarks*[folk]. Fortællinger. 1909.
— [Broder] *Nikolai* [og to andre]. 1911.
— *Svartsk*[ogen]. 1913.
Arvesen [Ole], *Opl*[evelser og Erindringer]. 1912.
Asbj[ørnsen, P. Chr., Norske] *Folke-ev*[entyr]. Ny Samling. 2. Udgave. 1876.
Asbj[ørnsen] *& Moe*, [Norske huldre-eventyr og norske folke-eventyr] I—II. Folkeutgave ved Moltke Moe. 1914.
B[jørnson] *B*[jørnstjerne. Samlede værker] I—V. Mindeutgave.
— *Aulestad-brev.* Utgit av H. Koht. 1911.
Benneche [Olaf, Diderik] *Fleming* [og hans hus]. Christiania-interiører fra forrige aarhundrede. 1910.
— *Sjørøver*[skuten]. 1914.
— [Kristen] *Støle*[s Gjenvordigheter]. 2. oplag. 1915.
— *Villenskov.* 1905.
Bjerke [Ejlert, Den sunkne] *Lotus.* Egyptiske krøniker. 1916.
Bojer [Johan, Verdens] *Ansigt.* Roman. 1917.
— *Fangen* [som sang]. 1913.
— [Et] *Folketog.* 1897.

Bojer [Johan, Den franske] *Fane.* Skildringer. 1916.
— [Gamle] *Historier.* 1901.
— [Den store] *Hunger.* Roman. 1916.
— [Moder] *Lea.* Roman. 1900.
— [En] *Pilegrims*[gang]. Fortælling. 1902.
— [Vort] *Rige.* 2. oplag. 1908.
— *Theodora.* Skuespil i fire akter. 1902.
— *Troens* [Magt]. Roman. 2. oplag. 1905.
Bolander [Asta Graah], *St. Peters* [Nøkkel]. 1915.
Braaten [Oskar, Mens] *Hjulene* [staar]. 1916.
— *Kammerset.* 1917.
— *Matilde.* 1920.
Bugge [Chr., Fra min] *Fængselstid.* 1916.
Bull [Francis], *Fra Holberg* [til Nordal Brun]. Studier til norsk aandshistorie. 1916.
Bull [Jacob B., Den nye] *Gud.* 1916.
— [Lys]' *Hævn.* 1913.
C[amilla] *C*[ollett. Samlede Skrifter]. 1892.
Caspari [Theodor, Norsk] *Natur*[følelse i det nittende Aarhundrede]. 1917.
Christensen [Hjalmar, Den] *Gamle bygd* [og den nye. Den gamle bygd]. 1913.
— [Den] *Nye bygd.* 1914.
— [Et] *Liv.* 1909.
— *Tuntræet.* 1917.
— *Dæmring.* 1918.
Christensen [Dr. Hj. og I. E. Christensen], *Fædrelandet* [i verdenskrigens lys]. 1916.
Collin [Chr.], *Kampen* [om kjærlighet og kunst]. 1913.
— *Verdenskr*[igen og det store tidsskifte]. 1917.
— *Vintersolhv*[erv]. 1916.
Dahl [Jonas, Broder] *Peder* [eller Verdens Løn]. Fortælling. 2. oplag. 1910.
Dal [Signe Greve], *To mennesker.* Carlyle og hans hustru — i breve og dagboksoptegnelser. 1915.
Ebbell [Bendix], *Fra sjøby* [og skjær]. En fortælling om gutter. 1915.
Egge [Peter], *Almue.* Roman. 1891.
— *Folkelivs*[skildringer]. 1894.
— [De] *Graa Haar.* Nye Folkelivsskildringer. 1904.
— [En liden] *Gut.* Skildringer for Unge og Gamle. 1906.
— [Oddvar] *Hage* [og hans Venner]. Skildringer. 1905.
— [Pastor] *Hals.* Fortælling. 2. Oplag. 1909.
— *Komedier.* 1906.
— *Lænken.* Fortælling. 3. Oplag. 1908.
— *Majnætter.* En fortælling. 1902.

Egge [Peter, Jomfru] *Nelly* [Maartens]. 2. gjennemsete utgave. 1910.
— *Sept*[ember]. Fortælling. 1916.
— *Straf.* 1893.
— *Trøndere.* Nye Folkelivsskildringer. 1898.
— [De] *Unge dage.* 2. oplag. 1913.
— *Wilhelmines* [byraa]. 1915.
Elster [Kristian, d. y., Min bror] *Harris.* 1917.
— *Ilden.* 1915.
— *Landeveien.* Fortælling. 1912.
— *I Lære.* 1911.
— *Mester.* Fortælling. 1913.
Falkb[erget, Johan], *Helleristninger.* Historier fra Fjeldet og Jagten. 1916.
— [Av] *Jarleæt.* 1914.
— *Lisbet* [paa Jarnfjeld]. 1915.
— *Sol.* 1918.
Fasting [Georg], *Religionsfrihetens historie.*
Frich [Øvre Richter, Donna] *Franciska.*
— *Kondoren.*
— [De knyttede] *Næver.*
— [I] *Polarnatten*[s Favn]. Roman fra Spitsbergen. 1912.
Friis [J. A.], *Lajla.* Fortælling. 4. oplag. 1909.
Garborg [Arne], *Trætte M*[ænd]. 1891.
Garborg [Hulda], *Gaaden.* [Efter Præstedatteren Else Marie Lindes Optegnelser]. 1916.
— *Mot Solen.* Roman. 2. Oplag. 1915.
Gierløff [Christian], *Tryggen.* 1912.
Givle [Niels, Den store] *Brand.* Detektivroman. 1915.
— [Den gule] *Hveps.* Detektivroman. 1915.
Gløersen [Kari], *Det suser* [i skog]. 2. oplag. 1914.
Gran [Gerhard, Norsk] *Aandsliv* [i hundrede aar]. I—III. 1916—19.
— [Jean Jacques] *Rousseau.* II. [Gjennembrud og kampe]. 1911.
Gran [Tryggve, Hvor] *Sydlyset* [flammer]. 1915.
Grever [Gerhard, En norsk guts eventyr i] *Sydhavet.* 1912.
Hammer [S. C.], *Wilhelm* [II. Et blad av Tysklands nyeste historie]. 1915.
Hamsun [Knut, Samlede Romaner og Fortællinger]. I—V. Folkeutgave. 1907—09.
— *Børn* [av Tiden]. Roman. 1913.
— [Den sidste] *Glæde.* Skildringer. Sjette Tusen. 1913.
— [Markens] *Grøde.* I—II. 1917.
— [Under] *Høststjærnen.* 1896.
— *Ny Jord.* 1892.
— *Segelfoss* [By]. I—II. 1915.
— *Sværmere.* 1914.

Hamsun [Knut], *Ved Rigets* [Port]. 1895.
— *Victoria.* 1898.
Hansson [Olaf], *Opl*[evelser og Humoresker]. 1912.
Harbitz [Alf, Mandskapet fra Bark] *Alexandra.* 1915.
Haukland [Andreas], *Gunnar* [Rabens Ægteskab]. Fortælling. 1910.
— *Havet.* Billeder fra Nordland. 1906.
— *Nybygger*[-historier]. 1907.
— *Vildmarkens* [Barn]. 1911.
Hegna [Hans, Kong] *Sverres* [hirdmand]. Roman. 1916.
Heiberg [Gunnar], *Folkeraadet.* 1897.
— *Paradesengen.* 1913.
— *Set* [og hørt]. 1917.
Hilditch [Jacob], *Røml*[ingerne]. 1912.
— *Sjøfortæll*[inger]. I—II. 1906.
— *Stilleben* [i «Julen 1915»].
Hjermann [Audun], *Kamerater.* 1916.
Ibsen [Henrik, Samlede værker]. I—V. Mindeutgave.
Ibsen [Sigurd, Robert] *Frank.* 1914.
Janson [Kristofer. Hvad jeg har oplevet]. *Livserindringer.* 1913.
Kielland [Alexander, Samlede Værker]. I—III. Mindeudgave.
Kinck [Hans E.], *Emigr*[anter]. 1904.
— [Naar] *Kærlighed* [dør]. 1903.
— [Renæssance-Mennesker. Historien om Niccolò] *Machiavelli.* 1916.
— *Rormanden* [overbord]. Oybyggelser og artikler fra krigsaarene. 1920.
Kjær [Nils, Smaa] *Epistler I.* 1908.
— [Nye] *Epistler II.* 1912.
— *For Træet* [er der Haab —]. Tragikomedie i 2 Akter. 1917.
— [Det lykkelige] *Valg.* 1913.
Kjølstad [Lars, Unge og gamle] *Gutter.* Fortællinger for ungdommen. 1898.
Klæboe [H. Ravn, Nordal] *Fykpaa.* Guttefortælling. 1915.
Konow [Sten], *Ørken* [og Oase. Det inderste Asien i nutid og fortid]. 1912.
Krag [Thomas P.], *Ada* [Wilde]. 1896.
— *Fortæll*[inger]. I—II. Folkeudgave. 1906.
— *Ildliljen.* [Wanda Høgs Syn]. 2. Oplag. 1905.
— [Fortællinger fra] *Kakkelovnskr*[ogen]. 1911.
— *Offerlam.* 2. Oplag. 1907.
Krag [Wilhelm, Lille] *Bodil.* 1902.
— [Major v.] *Knarren* [og hans Venner]. 1906.
— *Stenansigtet.* 4. Tusen. 1918.
— [Krøniker om Hr.] *Villum.* 1913.
Kristiania. [Bidrag av . . . . . . Sigrid Undset . . .]. 1918.
Lange [Chr. L., Den europæiske] *Borgerkrig.* 1915.

Lexow [Einar], *Stilfølelse* [og Stilformer. En historisk oversigt]. Hjemmets universitet 1915.
Lie [Jonas, Samlede Værker]. I—V. Mindeudgave.
Lie [Bernt, Søster] *Judit.* 5. oplag. 1902.
— *Kasper* [Bugge]. 1898.
— [I] *Knut* [Arnebergs Hus]. 1899.
— *Marja*[stilla]. 1914.
— [Mot] *Overmagt.* [Fortællinger fra Midten av forrige Aarh.]. 1907.
— *Racekamp.* 1915.
— [Gabriel] *Selje.* 1912.
— [Et] *Særsyn.* 1903.
— *Vildfugl.* 4. Oplag. 1905.
Lie [Erik, Den nye] *Lykke.* 2. Oplag. 1911.
— [Blandt] *Sigøinere.* En liten guts oplevelser. 2. oplag. 1915.
— [Hans] *Ulrichs* [Død]. Fortælling. 1904.
Lieblein [Severin], *Bedre* [Mands Barn]. 1902.
— [Peter] *Plytt*[s Hændelser. En borgerlig Historie]. 1913.
Løchen [Arne], *Digtning* [og Videnskab]. 1913.
Moen [Kristoffer], *Uten Tro.* 1915.
Mork [Per], *Dyr J*[ord. Et folkelivsbillede]. 1915.
Nansen [Fridtjof]. *Frilufts*[-liv. Blade av dagboken]. 1916.
— [Gjennem] *Sibirien.* 1914.
— [Nord i] *Tåkeh*[eimen]. 1911.
Nielsen [Yngvar], *Chr*[istian] *Fr*[ederik 1813—1814]. 1915.
— [Under] *Oscar II*[s Regjering. Oplevelser og Optegnelser 1872—84]. 1912.
Normann, [Regine], *Eiler* [Hundevart]. 1913.
— *Riket* [som kommer]. 1915.
Olsen [Ørjan, Til] *Jenisei*[s kilder]. 1915.
Pettersen [Amalie, Pettersens paa] *Persroas* [Pensjonat]. 1918.
Prydz [Alvilde], *Torbjørn* [Vik]. 1913.
Raabye [Ole], *Storbaaten,* [En barnefortælling]. 1912.
Ring [Barbra], *Billet* [mrk. 286. En fortælling om en ung pike]. 5. oplag. 1911.
— *Jomfruen.* 3. oplag. 1914.
— [Den] *Kjærlig*[heten]. 1913.
— [Før] *Kulden* [kommer]. 1815.
— *Peik.* 4. oplag. 1911.
— [Under] *Seil.* 1916.
— *Veien.* 1917.
Riverton [Stein], *Morderen* [uten ansigt]. 1913.
— *Skjulte spor.* 1911.
Ross [Immanuel, Av Knut] *Nordli*[s skole- og ferieliv]. 1912.
Ræstad [Arnold, Krigs- og freds]*Problemer.* 1916.
Schnitler [Carl W.], *Slegten* [fra 1814]. 1911.

Schencke, [Da] *Kristendommen* [blev skapt]. 1914.
Schøyen [Rolf Hiorth], *Barnet.* Fortælling. 1917.
Scott [Gabriel, Fugl] *Fønix.* 1898.
— [Den hvide] *Hest.* 1897.
— *Jernbyrden.* [Historien om Jan Vibe]. 1915.
— *Kari* [Kveldsmat]. 1913.
— [Broder] *Lystig.* [En spillemands historie]. 1909.
— *Paaske*[-eggene]. 1915.
— [Det] *Spøker.* [Historier fra det gamle prestegaardskjøkken]. 1911.
— *Sølvfaks* [som reiste ut i den vide verden]. 2. oplag. 1912.
Sevaldsen [Anna], *Brødr*[ene. Fortælling om gutter]. 1915.
— *Prippe* [som gardgut]. 2. oplag. 1911.
Singdahlsen [O. Lie], *Nord* [i Dalen. Hallingdalsfortællinger]. 1916.
— *Rettens* [Folk. En historie om et mord]. 1913.
Skredsvig [Chr.], *Evens* [Hjemkomst]. Roman. 1916.
Sparre [Chr.], *Alabama.* 1911.
Thorstensen [Nora], *Anstands*[damen paa Høinæs]. 2. oplag. 1913.
T[idens] *T*[egn].
Undset [Sigrid, Den lykkelige] *Alder.* 2. oplag. 1913.
— [De kloge] *Jomfruer.* 1918.
— *Splinten* [av Troldspeilet]. 1917.
— *Vaaren.* 3. oplag. 1914.
Uppdal [Bergljot], *Byen.* Roman. 1915.
Viller [Fredrik, Av Karl] *Monk*[s oplevelser], 1897.
Vinsnes [Johan Fr.], *Bror*[emand]. 2. oplag. 1915.
— *Dans.* 1917.
— *Skala.* 1918.
Wiberg [Christian Koren-], *Magten* [og Æren]. 1914.
Wiers[-Jenssen, H.], *Krøniker* [fra den gamle By]. 2. oplag. 1916.
Ytter [Falk-], *Sjørøveren* [og hans hule]. 1912.
Zwilgm[eyer, Dikken], *Anniken* [Prestgaren]. 1914.
— *Emerentze.* En slægtshistorie. 2. oplag. 1906.
— *Maren* [Ragna. Et stykke livshistorie]. 1907.

5-

359141

LaDaNor Western, August
W5275n Norsk-riksmåls-grammatikk.

DATE

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED